

IOAN SLAVICI

859.0

S63

IOAN SLAVICI

O P E R E

XII

Textales și stabilit

C. M O H A N U

Note și indici

D. VATAMANIUC

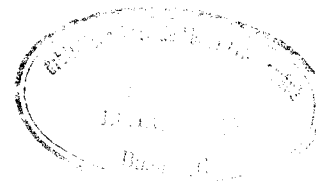
SCRIERI PEDAGOGICE

6096

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

București, 1983

PROBLEME GENERALE DE PEDAGOGIE

DESPRE CREȘTERE ȘI MAI CU SEAMĂ
DESPRE CREȘTEREA JUNELOR ROMÂNE

[I]

Oricare foaie, chiar și una periodică, e una din formele în care se manifestează voința comună.

Dorințele singuratecilor vin în foi la cunoștința comună și trebuințele comune la cunoștința singuratecilor. Aceasta e chemarea foilor în organismul social: nimic nu formează mai sigur decât ele conștiința comună. *Deloc* ce apar ideile în public, ele se cristalizează: cele rele rămân ale individului și numai acele care par publicului de a fi bune capătă o valoare generală, devin de o parte a convingerei comune.

Cele mai fundamentale trebuințe ale noastre le aflăm pe terenul creșterii. Zelul, cu care se ocupă națiunea română pretutindena pe acest teren, e destulă dovadă despre aceasta: o simte oricare dintre noi, cum că aici suntem, unde nu ar trebui să fim. La privirea de întâi i-ar pare omului că asta ar fi o blamă pentru noi. Din contra! acesta e un compliment: ni-o spunem înșine cum că voim a ne cultiva. Pozițiunea noastră socială în complexul popoarelor europene ni impune azi tocmai așa această activitate, cum ni-a impus în trecut lipsa ei.

De fac citeva reflecțiuni asupra acestui obiect, o fac dar cu convingerea cum că nu fac decât ce ar fi făcut și alții, sperind adecă cum că voi afla pretutindena păreri față cu acest obiect. Convin aceste păreri cu ale mele ori ba: asta va rezulta necesari din valoarea lor *intrinsecă*.

În stadiul primitiv, ba chiar și în stadiile mai înaintate a dezvoltării spirituale, creșterea e necunoscută. Părinții-și cresc copiii fără să se întrebe : Spre ce ? Pentru ce ? Și cum ? Asta nu o putem numi creștere în înțelesul de azi a cuvântului : fiul învață de la părinții săi pentru că asta i-o impun legile dezvoltării sale spirituale.

Cu dezvoltarea statelor se deșteaptă conștiința despre trebuința creșterii și anume mai cu seamă prin cele mai însemnate două forme a vieții sociale : prin viața ostășească și religioasă. *Persii, spartanii și ceilalți au mult de a se bate* ; trebe să-și învețe copiii ca să se știe bate pe cînd vor fi feciori ; magii, braminii și ceilalți au să susțină ordinea religioasă ; trebe să-și învețe copiii ca să cunoască misterele religioase, spre a putea conduce mai departe. În aceste două forme a vieții a fost restrînsă creșterea în întregul timp antic : ea a fost castică și produsă de interesele de susținere a castelor. Pe lîngă toate, ca parte neinstructiv acest stadiu a creșterii, vedem esprese în el cele două mai mari principii a creșterii : cum că creșterea are un scop, adică e chemarea publică a individului ; și cum că creșterea trebe să fie sistematic acomodată acestei chemări. Aceste principii sunt de atunci pînă azi fundamentul logic al creșterii : cel ce crește voiește să facă din cel crescut un om după placul său și toată activitatea lui este sau trebe cel puțin să fie condusă de această voință.

Această pozițiune izolată a creșterii s-a schimbat încîtva în viața socială a românilor.

Ca toată viața mai tîrzie, așa a fost și cultura românilor, un complex rezultat din diferitele influențe a lumii antice, cu care au fost ei în atingere. Dezvoltarea spirituală a românilor a fost influențată nu numai de greci, ci și de cea mai mare parte a popoarelor civilizate din Asia : toată viața lor socială nu e decît un reflex a lumii de atunci ; ei au fost foculariul culturii antice. Așa vedem apoi și creșterea la ei mai generală, însă coruptă : ea trece din minele părinților, cari au de lucru cu forul, în minele sclavilor, cari desigur nu știu ce voiesc, sau, de știu, nu fac cum ar trebui și ar fi făcut un părinte. Creșterea romană a rezultat din corupțiunea ro-

mană și creșterea coruptă a romanilor a corupt viața romanilor.

Lumea, toată cultura omenimei era concentrată în romani și romanii decădeau : toată omenimea era să decadă, dacă nu ar fi venit pentru ea mîntuirea în creștinism.

Creștinismul nu era și nu e ce a fost și e magismul, braminismul ori politeismul ; el nu avea mistere, ci adevăruri ; cuvîntul lui nu era secret, ci conștiința tuturor : el a reformat din fundament întreaga viață socială a lumii creștinate. Nu pentru dogme, nu pentru moral au fost goniți creștinii ; nu pentru credință au pășit martirii pe arena amfiteatrului roman : romanii nu s-au interesat de zeime ; ei nici nu au cunoscut-o : au ignorat-o ; pentru ei a fost ea în stadiul decadentei morale un obiect de petrecere ; lor nu li-au pasat dacă voiește cineva a crede ori ba în atare și atare adevăruri — numai lor să li deie pace. Ce cu tîtul altele au fost motivele gonirilor creștinești. Creștinismul profesa amorul frătesc, egalitatea între oameni și dreptate în ceri și pe pămînt ; el nu cunoștea împărat și ostaș, nu domn și servitori, nu avut și cerșitori, nu patriciu și plebeu : creștinismul privea pre toți oamenii de oameni egali în ființă — și asta nu li-au plăcut romanilor, fiindcă a fost o revoluțiune contra întregii ordine sociale a lor.

În darn a fost însă rezistența ! lumea a voit să se dezvolte și lumea mîntuită s-a dezvoltat.

Prin creștinism a ajuns creșterea de a fi ce trebuie să fie. Dezvoltarea fizică a castelor militare e *sub* demnitatea omenească ; rutina religioasă a castelor păgîne e o revoltare contra moralului adevărat : creștinismul a fost viața adevărului, el a tins a dezvolta spiritul moralului, noblețea ființei omenești. Nu ca braminul în cela ascuns, ci sub ceriul liber înaintea lumii eliberate, au pășit apostolii ; și nu cu secrete, cu mistere, ci cu adevăruri eterne au voit ei să conducă lumea, apostolii nu au fost înșelători, ci pastorii, învățătorii credincioșilor ; apostolii nu s-au nizuît a ține pre ai săi în întunec, ei nu au putut învinge numai prin lumină. Ei au profesat moralul și au trebuit să se nizuiască ca nu numai ei, ci și credincioșii să poată pricepe acest moral, ca să fie în-

suflețiți de sublimitatea lui tocmai așa, ca cei cari-l profesau.

Așa vedem cum că de la începutul vieții creștinești clerul nu e decît o clasă de învățători.

Clerul crește înainte de toate cler. Chemarea preoțească a cerut totdeauna cum ca preotul să stea la nivelul culturai generale a timpului său, ba chiar și peste acest nivel. Clerul a fost în seclii trecuți clasa oamenilor liberi și culți. Creșterea clerului a trebuit să fie una adevărată; și au trebuit să tindă la adevărata dezvoltare spirituală, căci numai prin cultură-și putea ajunge chemarea.

Mai tirziu vedem cum că clerul crește și fiii nobilimei: creșterea se generalizează. Cel ce voiește o cultură mai generală merge la cler, care e singurul posesor al ei.

Clerul crește în fine de la început pînă azi masa credincioșilor; biserica e casa de rugăciune și școala, unde află fiecare nutrement spiritual, se adapă cu adevărurile vieții.

Aceasta a fost și e chemarea clerului față cu dezvoltarea spirituală a omenimei.

Dezvoltîndu-se lumea creștină, prin creștinism se începe creșterea în toate ramurile mai însemnate a vieții sociale. Clasa ostășească s-a crescut totdeauna; cu dezvoltarea vieții de drept se desfășură și chemarea juridică și creșterea apare și pe acest teren ca o trebuință; dezvoltîndu-se filosofia parte lîngă parte prin biserică, chemarea filosofică cere o creștere filosofică; apare în fine chemarea medică cu trebuințele ei: așa vedem ivindu-se pretutindenea universitățile ca cele mai însemnate institute de creștere a seclilor trecuți.

Fără multă dialectică, va vedea oricare cum că toată această creștere a seclilor trecuți e de scop curat public: omului i se dă ocaziune de a se dezvolta pentru chemarea sa publică aleasă după plac. Tot astă aparință, care o am văzut în timpul antic: deschilinirea e numai cum că azi nu e creștere castică, și cum că e mai generală.

Pe lîngă toate, din această creștere nu e decît ramul bisericesc în citva bazat pe adevăratele principii ale creșterei; prin creștere am ajuns noi acolo unde suntem azi: la viața cerească pe pămînt, la egalitatea oamenilor, la

dreptul de a-și dezvolta oricare puterile sale individuale în favorul său și al societății. Nu Revoluțiunea Franceză, nu poezii și filosofii seclului au prochimat egalitatea, frățietatea între oameni; le-a prochimat aceste creștinismul cu mii de ani mai înainte. O reformă așa de mare a cerut însă timp. Două mii de ani sunt ca un moment în viața omenirei!

Seclii trecuți sunt foarte puțin conștii despre aceea ce face pe terenul creșterei: și cresc pentru că văd cum că au lipsa de creștere; creșterea lor nu e însă nicidecum sistematic. Ce s-a scris la romani *De educatione* sau *De beneficiis* e o încercare sau o petrecere amabilă. Evul mediu nu a făcut neci atîta; timpul Renașterei spirituale cu puțin mai mult.

Către finea seclului XVIII apare dîntîia oară creșterea, ca obiectul unui studiu serios. Un bărbat al acestui seclu, unul dintre nuncii dezvoltării spirituale al seclului XIX, J.-J. Rousseau privește dîntîia oară creșterea de aceea ce e în adevăr. *Emil ou sur l'education* e un op, care și azi, după o sută de ani, stă la nivelul culturai moderne. Ca toate producțiunile franceze, are și acest op virtuțile și slăbițiunile sale mari: o extremitate în bun și una în rău. Pe lîngă toate aceste, el a servit de baza studiului despre creștere, care să se dezvolte numaidecît în o sistemă și să ajungă prin asta la rangul de știință.

Cea mai mare parte a principiilor despre creștere le exprima Rousseau parte expres, parte aproximativ. Două idei cari se strecoară peste întregul op al lui sunt în adevăr principiile supreme a creșterei: creșterea trebe să fie o dezvoltare liberă și naturală a tuturor facultăților omenesti. Prin asta condamna Rousseau expres creșterea seclilor trecuți, care nu numai că nu a fost liberă și naturală, ci s-a și restrîns numai la unele funcțiuni omenesti. Rousseau voiește ca nu numai spiritul, ci și sufletul (*animus*), și nu numai unele din funcțiunile acestor facultăți să fie dezvoltate, ci toate laolaltă. Tocmai asta voiește însă ca și partea fizică a omului să fie obiectul celei mai mari griji a crescătorului. Cu un cuvînt, el voiește, ca întregul om, așa cum e, să se dezvolte; cutetarea, judecata, fantazia, noblețea simțurilor nu sunt

pentru el mai mult obiectul creșterii decât dezvoltarea a oricărei funcțiuni fizice a omului. Prin aceste zice apoi că nu numai pentru viața publică, ci și pentru cea privată trebe omul crescut. Adevărul cel mai mare al lui Rousseau e însă cum că această creștere trebe să fie liberă sau naturală : crescătorul nu are decât a apăra pe cel crescut de influențele care pot corupe spiritul acestuia, în toate celelalte nu e voința crescătorului, ci înclinațiunile naturale a crescutului, măsurariul creșterii. E de prisos a observa la acest loc cum că aceste adevăruri seduc pe filosoful adinc al secolului XVIII, la cele mai mari extremități.

Seclul XIX a mers în urma lui Rousseau ; a ales ce e bun și [a] delăturat ce i-a părut de rău ; în scurt timp avem de a accepta o sistemă a creșterii.

La acest loc nu se poate face o teorie mai specială despre creșterea modernă ; mă voi restringe de a încerca însă nescari reflexiuni generale, cari-mi par de necesare spre priceperea celor ce voiesc a zice mai târziu despre creșterea junelor române.

În decursul dezvoltării sale e supus omul influențelor neîntrerupte a lumii exterioare : omul rezultă din aceste, tocmai ca din sine însuși. Oamenii, cu cari vine omul singuratec de la naștere pînă la dezvoltarea sa definitivă în atingere, natura exterioară și caracterul timpului produc schimbări fundamentale în ființa singuratecului om. Acest proces de schimbare e creșterea în înțelesul absolut — adecă dezvoltarea omului de la naștere pînă la moarte. Sum sigur cum că nime dintră noi nu o înțelege creșterea așa.

Necesitatea, cu care e legat omul de societate, îi impune singuratecului datorințe față cu societatea, căreia el îi dătoarește existența sa : oricare om are voind-nevoind o chemare socială. Căltunariul și țaranul, tocmai oa regele și ministrul. Spre a împlini această chemare socială se recer calități, care, în dezvoltarea neinfluențată a omului, acesta nu le-ar avea ; el trebe să le învețe ; a învăța va să zică a se dezvolta sub influențe exterioare. Înființarea, care tinde ca un om să-și cîștige calitățile pentru chemarea sa publică, e creșterea în un înțeles mai strîns, căltunariul învață tocmai așa ca filosoful ori juristul. De

aruncăm o privire peste dezvoltarea omenimei, vedem cum că, nainte de seclul XIX, lumea nu a avut altă creștere decât aceasta. Romanii d.e. neci nu au cuvîntul „creștere“. *Educatio* v.o.d. *invățămînt*. În adevăr au crescut părinții pe fiii săi ; nu i-au crescut însă voind (ce am zis mai sus) și pentru aceea zic cum că nu au crescut. Noi numim azi acest ram a dezvoltării : invățămînt, și-l deschilininim prin asta cu totul de aceea ce înțelegem noi sub creștere.

Seclul al XIX rădică prin egalitatea prochimată valoarea individuală a omului singuratec. Pînă acum nu se privea omul decât de un membru al societății : valoarea individuală era mărginită prin cadrele castelor și claselor sociale ; azi e omul nainte de toate om și numai după aceea, și, anume din interes individual, membrul societății. Asta a fost omul totdeauna, nu a știut-o însă pînă acum. În conștiința valorii sale individuale s-a deșteptat în om conștiința chemării sale private. Omul începe a o vedea cum că el trăiește înainte de toate pentru sine și cum că toată viața sa publică e numai garanția vieții sale private. Omul să fie fericit ; aceasta e convingerea lumii moderne — și fericirea e cauza privată. În țesătura ideilor, cari sunt legate de această convingere apare chiar cum că fericirea subiectivă are baza subiectivă, cum că omul își află fericirea în sine însuși : omul trebe să aibă însușiri, cari-l pot face fericit. Virtuțile, noblețea simțurilor, nizuința de a fi bun nu vin decât acuma la recunoașterea generală. Omul se convinge despre aceea ce pînă acum a crezut numai (de a crezut) cum că a fi bun e pentru sine mai bine decât chiar și pentru societate. În această reformă spirituală se naște noțiunea de azi a creșterii. Lumea vede cum că omul care, cuprins de procesul dezvoltării, trebe apărat de influențele care corup bunătatea lui ; cum că el trebe adus între împregiurări, trebe supus unor influențe, care sînt în stare de a da o direpțiune nobilă dezvoltării naturale a omului încă nedezvoltat. Asta e creșterea în înțelesul de azi a cuvîntului.

Nu e chemare mai nobilă și nu, prin urmare, mai grea decât a crescătorului : în minile lui e tot viitoriul, toată fericirea celui crescend. Tocmai din astă cauză nu

poate fi creșterea decât în mâinile acelor cari iubesc mai tare pre cei crescenzi, cari nu cunosc altă fericire decât a acestora : și aceștia sunt părinții. E de prisos a vorbi mai mult despre aceasta. Natura s-a îngrijit deja despre aceea ca părinții să-și iubească mai mult pre fiii lor decât se iubesc însuși : în asta zace viitoriul omenimei. De nu ar fi așa, lumea ar trebui să decadă, fiul trebe să fie ce au fost părinții săi, și cu ceva mai mult.

Părinții să crească dar copiii pentru viața lor privată, chemarea publică e cauza publică — și prin urmare și învățămîntul. Cum însă ? Tatăl ară, seamănă și seceră, face călțuni, ori roate, vinde, cumpără ori speculează, conduce trebile publice ori private, merge în răzbel ori în Diētă : bărbatul e ocupat de chemarea sa publică. Ciné să crească copiii ? Întrebați natura și ea vi va da răspunsul care vi-l dă de mii de ani ; femeia are un sîn nutritori, o ființă gingașe, o animă nobilă, plină de simțuri : lăsați copilul pe acest sîn, lăsați-l în acest giur gingaș, lăsați-l în acest aer nobil — și el va putea fi ce trebe să fie.

E semnagiul popoarelor neculte, cum că nu știu respecta femeile. Priviți la Atena clasică, la Sparta războinică, la Roma mare : ce sunt aici femeile ? Nemic — sau cu puțin mai mult decât atîta ! Și pentru ce ? Pentru că ei nu au cunoscut chemarea care o are femeia în viața socială.

Noi ni respectăm azi femeile, căci vedem viitoriul societății în mâinile lor. Virtuțile private sunt baza virtuților publice ; și femeile sunt cari creează virtuțile private. Nu ne mirăm dar dacă vedem cum că o lume întreagă nu s-a îngrijit de creșterea femeilor : asta nu a putut-o face decât seclul nostru cu convîngerile sale. Nu e destul de a fi mămă spre a crește bine, trebe a fi mămă bună, plină de simțuri și înzestrată cu virtuți : și atare mămă nu se naște — ea trebe crescută. Bărbatul reprezintă în lumea de azi viața publică, femeia — cea privată : în femeie trebe să ajungă virtuțile private tocmai așa la culminațiune, ca în bărbat cele publice. Iacă de ce nu vedem nainte de seclul al XIX creșterea femeilor ; și iacă de ce o vedem azi pretutîndene. Nu oamenii, omenimea propășește !

Inzestrate de la natură cu frumusețea sabinelor, cu virtuțile Lucrețiilor, cu spiritul Corneliilor și cu o animă nobilă, plină de simțuri, care caracterizează gîntea latină și o rădăcă peste toate popoarele europene — stau femeile române înaintea noastră : Ce mume ! Ce soții ! Ce fiice a națiunei ! — Să fim zeloși ! să nu le perdem ! Perderea ar fi mare !

Cum se cresc la noi aceste femei ? Necicum ! Sau de se cresc, nu se cresc cum ar trebui doară să se crească. Am zis dar mult prin aceste cuvinte ; doară ceva ; doară nemic.

În creșterea femeilor, ca în toată creșterea, trebe să fie crescătoriul condus de chemarea care o are cel crescut de la natură, ori prin pozițiunea sa socială. Acela, care nu e conștiu despre această chemare, nu crește ; acela, care e conștiu însă nu se acomodează ei în faptele sale, e un crescători rău. Chemarea femeii e una chemare privată ; nu poate fi dar pentru o femeie o creștere mai rea decât una publică. A învăța — poate o femeie în un institut public ; crescută — trebe, însă, la vatră, lîngă muma sa. E de prisos a vorbi despre influințele periculoase care sunt pentru o copilă gingașă legată de patru păreți a unui claustru, ori de a unui pensionat, fie acela cum va fi. Cea mai simplă societate secretă — și tot ce e închis e secret — e pentru [creșterea] simțurilor fragede cel mai complicat periclu. Și unde sunt în un institut de acestea influințele binefăcătoare a mumei. Copila trebe iubită spre a ști iubi, ea trebe să fie sub influința dulce a simțurilor spre a învăța a simți. În pension nu o iubește nime : de aceea vom vedea ieșind din pensionate numai femei reci, ori femei fantastice (romanele cetite pe de ascuns). Simțurile sau adorm în așa viață, sau se revoltă și cad în extremități. O femeie trebe crescută liber, în lumea privată : să vadă ea răul și bunul și să învețe a distinge. Nu simplă, ci inocintă trebe să fie juna ; ea trebe să fie în cunoștința demnității sale, și asta nu va fi una crescută în pensionat ; ea e bună fiindcă nu știe ce e răul. Răul trebe urît și nu ignorat : a-l urî nu-l poate decât care-l cunoaște.

Urmările rele a creșterii din pensionate le vom observa numai la femeile care sunt îndestul receptive spre

a păstra impresiunile vieții din pensionat pentru un timp mai lung. Fetita crește acasă înainte de a merge în pensionat și crește acasă după ce iese din pension; în aceste două faze a creșterii se poate corege o mare parte din aceea ce a corupt pensionul.

Pentru noi, pentru români, e pericolul în pensionate mai mare decât în genere. De ar fi creșterea în pensionate chiar cea mai bună, noi am trebui să ne ferim de ea, fiindcă pensionatele, la care trimitem și putem noi trimite fiicele noastre, sunt străine.

Femeia română trebe să fie, înainte de toate, română. Aceste femei trăiesc întră noi și cu noi: ele trebe să cugete și simțească ca noi. Acelea, în a căror mîne e viitorul națiunii române, trebe să fie române, și cele mai bune române. Băietul nu poate învăța amorul decât de la muma sa și nici amorul cătră națiune.

Vom ajunge-o asta în institutele străine? Ba! Nici-cînd! Sub influințele iezuitice a claustrilor, sub cele maghiarizatoare și germanizatoare a pensionatelor nu va afla spiritul român necicînd nutremînt. Priviți la sacrificiile acestei metode de creștere și vă veți convinge! Juna română ieșită din pensionat are cultură, doară virtuți, vorbește limbi peste limbi, cunoaște toate popoarele, istoria întregii omeniri: numai una este care nu o știe, limba sa duce; numai una este care nu o cunoaște, națiunea a cărei fiică e, și datinele acesteia: numai una virtute este care nu o are, amorul fraților săi și surorilor sale. Să o condamnați? Ba! Compătimiți-o, căci ea e un sacrificiu.

Sunt aceste june române? Tocmai așa de puțin ca cea mai mare parte a junilor crescuți în institutele maghiare. Român nu e acela care e născut din părinți români și se numește român: român e care cugetă și simțește românește.

Pe lîngă toate aceste, cea mai mare parte a părinților români își trimite fiicele în pensionate. Se înțelege cum că cea mai mare parte dintre aceștia nu o fac decât de nume, să se știe cum că cutare și cutare a fost sau este în cutare și cutare pensionat. Rezultatul? Fără interes. Asta e însă boala timpului nostru.

Avantagiile creșterii private sunt pentru noi cu mult mai mari decât pentru alții, asta e vederat din cele zise pînă aici. Juna rămîne sub influințele române (unde sunt atari) la casa părinților săi sub privegherea zeloasă a mumei sale. Viața e deschisă înaintea ei; ea vede rău și vede bine: alege, distinge și învață a se prețui pre sine însuși și pre aceia cari sunt demni de aceasta. În o asemenea creștere rămîne neatînsă nu numai românitatea ei, ci și virtuțile cari-i sunt înnăscute ca unei femei române.

Dezvoltarea spirituală s-ar părea că are să fie supusă unei scăderi în o creștere privată. Femeia trebe să aibă nu numai simțuri nobile, virtuți, și calități estetice, ea trebe să aibă un spirit dezvoltat; ea trebe să fie cultă. În adevăr se poate însă chiar și spiritul unei copile dezvoltata mai sigur prin o guvernantă, în o creștere privată decât doamna „sora“ în un pensionat public. „Sora“ se ocupă de 50—100, iar guvernanta numai de una ori două. Guvernanta poate fi străină; influințele ei [asupra] unui om singuratec sunt arareori foarte periculoase.

Și spesele? Cu greu cred cum că spesele unei creșteri de casă să nu fie chiar și mai mici decât a unei[a] publice. De ar fi însă în adevăr mai mari, ele nu stau în proporțiune cu avantajele cari le așteptam de la creșterea privată a femeilor române.

Și creștem așa. Și creștem femeile române conform chemării lor sociale și private, și ele vor fi femei fericite, mume bune, crescătoare pline de spirit, soții pline de virtuți și române, tocmai așa ca tinerele de pe malul rîului.

II

„Ein gutes Weib ist ein grosses Capital“

Prof. STEIN

În partea dintii a acestui studiu m-am nîzuit a arăta cum că chemarea femeilor avem de a o cerca în viața privată. Creșterea femeilor trebe să fie în acord cu rece-rințele acestei vieți.

Viața publică e pretutindenea omogenă, fiindcă se bazează pe caracterul general a unei națiuni ori țări — și acest caracter nu se schimbă în timp decât în secli, și nu în spațiu, decât în cele mai mari depărtări. Noi, europenii, avem o viață publică mult- puțin omogenă; chiar viața publică a chinezilor are mult comun cu a noastră. În viața publică este o parte generală, care trebe să fie pretutindenea aceeași; în viața omenirii sunt legi și procese organice care nu se pot altera.

De totul alta e viața privată; ea se bazează pe individualitatea omului singuratec și e tocmai ca aceasta eterogenă.

Să intrăm în o casă mare, în care locuiesc în patru etagiuri, d.e., 100 familii. De vom privi în viața privată a astor familii cari locuiesc deodată sub același acoperământ, vom da de cea mai mare eterogenitate. Trebuințele vor fi pretutindenea eterogene; oricari va trăi după modul său special.

Și pentru ce trăiesc acești oameni în diferite moduri? Ori nu sunt ei oameni egali în ființă? Oricare om are însușirile sale individuale; pe lângă toate cum că el e în ființă egal cu oricare alt om, aceste însușiri-l deschilinesc. Omul cu talent nu e ce e cel idiot; omul avut nu e ce e cel sărman; avocatul nu e ciubotar și preotul nu grădinar. „Eu sum aceea ce am și știu!“ Pe baza acestei eterogenități individuale a oamenilor singurateci se nasc, prin lucrarea economică și spirituală în viața publică, *clasele sociale*. Oamenii mai omogeni se grupară în o clasă. Deși sunt țărani între sine eterogeni, ei sunt față cu clasa învățaților, d.e., un întreg compus din părți omogene, fiindcă nu privim în ei decât la aceea ce e omogen în tot¹. Așa vom da și între familiile din casa luată de exemplu de o omogenitate în eterogenitatea generală. În parter vom da de aceeași viață cu puține schimbări, de negoțatori ori manufacturieri; în etagiul I vom afla mobilațiune elegantă, o viață plină de plăceri ș.a.m.d. — și mergînd mai sus vom vedea o scădere graduată.

¹ Se înțelege cum că un om poate aparține mai multor clase: țăranul avut d.e. Aceasta nu e însă clasarea pozitivă (n.a.).

Toată clasa socială are trebuințele sale speciale: țăranii tocmai ca aristocrații, profesioniștii tocmai ca învățații — sau oricari alții. Creșterea unui om și, în special, creșterea unei femei trebe să fie acomodată trebuințelor clasei de care se ține ori speră a se ține. Nefiind creșterea în acord cu trebuințele vieții, se naște un contrast în viața însăși.

Sunt în creșterea femeilor de azi multe cari par de lucruri fără preț. Femeia să vorbească limbe, să aibă cultură generală și ce e mai modern să bată forte-pianul. Aceste nu sînt lucruri fără preț: ele pot fi periculoase, nepractice ori necesare. E ne practic, ba, doară și periculos pentru soția unui ciubotar sărman ori învățator cu leafă mică de a avea virtuțile mai de sus: de are forte-pianul și umblă în societăți în cari-și poate reprezenta calificațiunea sa în cultură, atunci ruinează economia bărbatului; nu are însă forte-pian și nu umblă în atari societăți, atunci ar fi putut rămîne și fără de aceste virtuți. În cazul dîntii dăm de un periclu, în al doilea de un lucru fără preț, ne practic. Da' totul altele sunt însă trebuințele altor clase. Pentru un om cult e cultura o trebuință. Forte-pianul și cultura generală a soției sale pot fi pentru un avocat, medic etc. trebuințe tocmai ca pînea de toate zilele. Putința de a îndestula trebuințe naște trebuințe nouă.

Aș dori ca prin toate cîte le-am zis pînă aici să fi produs o impresiune concretă în onorații cetitori; cum că pentru creșterea femeilor nu este decât una norma generală: trebuințele de viață ale acelei clase de care se țin ori la care aspirează femeile care voim a le crește.

Creșterea e eterogenă tocmai ca individualitatea și viața privată bazată pe ea.

Viața privată se bazează pe individualitatea oamenilor singurateci. Individualitatea nu e însă decât o formă în care apare omul ca atare, e forma în care se realizează ideea „om“. Toți oamenii eterogeni sunt ca oameni ființe omogene; în toți este o parte care e egală cu a celorlalți. De la rege pînă la cerșetori, de la filosof pînă la idiot, trebe să aibă tot singuratecul un moment care e congruent în toate părțile întregului social. Oamenii numai atunci pot compune un întreg, dacă ei au părți cari îi

leagă laolaltă și-i face un întreg ideal. Acea parte a vieții care se bazează pe această parte omogenă a oamenilor trebe să fie omogenă. În viața regelui și cerșetoriului trebe să fie pe lângă toată eterogenitatea și o omogenitate. Și fiind omogenitate în viață, trebe să fie și în trebuințe, și, prin urmare, și în creștere.

Despre momentele generale a unei creșteri nu se poate vorbi mai detaliat la acest loc. Ca ființe morale, toți oamenii sunt egali; creșterea morală trebe să fie la toți oamenii comună, fiindcă ea purcede din trebuințele bazate pe ființa omenească.

Numai un moment al creșterii generale este la care-mi permit a face oareșice reflexiuni mai speciale: acesta e momentul *economic*¹.

Despre însemnătatea vieții economice nu se poate vorbi îndestul. S-ar putea zice cum că omul e înainte de toate un factor economic. S-a zis deja de mult cum că „Eu sum ce *am* și *știu*“. Capitalul spiritual și material sunt valoarea omului în viața publică și măsurarariul vieții private. În adevăr nu e întreaga noastră viață decât un fir de trebuințe și o luptă neîntreruptă spre îndestulirea acestora. Trebuințele sunt motivul dezvoltării spirituale; neputându-le aceste îndestuli, omul ar trebui să desepereze și [să] se resigneze la dezvoltarea sa. Pentru ce să lucreze omul atunci când el nu mai are trebuințe? Oare nu ar fi o nebunie aceea, dacă clăditoriul ar face palatul numai spre a avea de lucru, ori spre a avea de dărimat? Și în adevăr și în acest caz ar fi condus de trebuințe! Să privim la oamenii, la națiunile care nu au trebuințe, să privim la chinezi, a căror trebuință stagnează de mii de ani, vedea-vom la acești oameni o propășire? Numai acel om și numai acea națiune va propăși, care, avînd trebuințe, și le vor pune de scop și vor lucra spre a și le îndestuli. Și prin ce se îndestulesc trebuințele? Numai prin rezultatul lucrării personale; numai prin om însuși. Și *lucrarea, care tinde de a îndestuli trebuințele, cu toate organismele și rezultatele ei, e economia.*

¹ Mă vor scuza onorații cetitori pentru că indes această materie extinsă în un loc așa de îngust (n.a.).

În viața privată apare economia ca economie individuală, *economia privată, economia de casă.*

De la începutul vieții sale, are omul această economie, și în atâte mii de ani a cugetat foarte puțin despre ea. În scrierile lui Moise, în a lui Platon și Aristotel, iară mai cu seamă în scrierile apostolilor creștinătății aflăm ici-colo cîte o aluziune neconștiută; serios nu a cugetat nici chiar secul nostru despre economie și mai cu seamă despre economia individuală, decât în timpul mai nou. Numai azi vede lumea cum că tocmai așa precum se bazează dezvoltarea întregii omenimi pe individualitatea singuratecilor, tocmai așa purcede și viața economică din economia individuală. Azi privim economia de casă, de aceea ce e: de un întreg organic, care are o viață mult puțin de sine stătătorie.

Să privim acum femeia în raport cu economia de casă; să vedem — care e chemarea ei socială în viața economică și cum trebe să fie creșterea ei — ca să poată corespunde trebuințelor vieții economice.

Economia în genere și economia de casă în special — se împarte în două procese complicate cari compun laolaltă un organism complet; în *producțiune* și în *consumțiune*. Aceste două noțiuni, producțiunea și consumțiunea — sunt corelative; ele se condiționează reciproc: nu producem decât spre a putea consuma, și nu consumăm decât spre a putea produce — mijlocit ori nemijlocit — de nou. În acest caracter corelativ al acestor procese zace integritatea vieții economice și logica adîncă a celui mai nalt principiu economic: *producțiunea trebe să corespundă totdeauna trebuințelor adecă consumțiunii — și consumțiunea producțiunii, adecă putinței de a îndestula trebuințele.*

Cînd e *producțiunea mai mare* decât consumțiunea, atunci ea *cade*¹ — ori de nu, naște trebuințe nouă și *mărește consumțiunea* prin asta²; cînd e *consumțiunea mai mare* decât producțiunea, atunci ea *mărește producțiunea*;

¹ Dacă sînt prea multe bucate cari nu se pot păstra peste mai mulți ani, pe anul viitori se vor semăna mai puține (n.a.).

² Cine are prea mult venit, acela spesează și pe lucruri de care doară nu ar fi avut trebuință pe lângă un venit mai mic. Un popor mai cult consumă mai mult (n.a.).

trebuințele cari voiesc a fi îndeplinite ne îndeamnă la o lucrare mai mare, prin care să crească producțiunea¹.

Producțiunea și consumțiunea tind pururea de a se executa, și în această tendință zace nemărginirea dezvoltării sociale a omului: aici nu sunt margini; cînd are omul mult, i se nasc nouă trebuințe, și el tinde de a avea și mai mult. Îndestulirea economică e numai momentană; ea nu este decît atunci, cînd producțiunea și consumțiunea sînt congruente. Această congruință e însă numai momentană, căci în momentul următorii micșorează consumțiunea, produsul său mărește abundența trebuințelor. De la *superfluu* pînă la *deficit*, de la abundenție pînă la lipsă nu este decît repezimea unui cuget.

Am atins aceste adevăruri generale numai pentru că ele sunt cheia pentru priceperea economiei de casă în special. Aș avea numai să fac o comentațiune a termenilor „producțiune“ și „consumțiune“ — încît ar fi de lipsă pentru aceia cari nu se ocupă mai destins cu economia.

Producțiunea e oricare lucrare prin care se produc bunuri, adică averi, adică lucrarea prin care se dă bunurilor facultatea ori destinațiunea de a servi spre îndeștularea trebuințelor omenești². Țăranul produce bucate, croitorul — vestminte, minariul — minerale, fabricantul — fabricatele, pictorul — tablourile; teatristul produce bun prin care se îndeștulează trebuința ascultătorilor în formă de plăcere, și toți oamenii cari lucră pe terenul spiritual produc bunurile spirituale: învățătorul produce calificațiunea învățăceilor săi, judele — dreptul concret,

¹ Omul neîndestulit cu soartea sa lucră ziua și noaptea. (Ori desperează și nu lucră nimic. Despre asta mai sus.) (n.a.)

² „Avere“ și „bun“ nu sunt în adevăr sinonime. „Avere“ e unitatea mai multor bunuri cari le posedă omul. „Avere“ de la *habeo*. Ceva poate fi avere fără a fi „bun“. „Bun“ e numai aceea ce are însușirea de a putea îndeștuli o trebuință concretă a omului. În genere: economia e domnirea omului peste natură. Peste ce omul nu domnește ori nu poate domni nu e „bun“. Razele soarelui îndeștulesc trebuințe vitale: nu sunt însă „bun“. Tocmai așa nu e „bun“ o oală spartă care nu mai poate îndeștuli nici o trebuință pe lîngă toate că o posedă omul. Tot ce e „bun“ trebe să fie „avere“, nu însă tot ce e „avere“ trebe să fie și „bun“ (n.a.).

administratorul — ordinea și securitatea socială, și așa mai departe. Chiar măturătorii stratelor produc un bun care ni îndeștulează trebuințele în forma de plăcere — dacă mergem la preumblare. Cu un cuvînt: oamenii au împărțit lucrul între sine; oricare lucrează pentru toți — tocmai cum lucră toți pentru el. Călțunariul face călțuni pentru toți cari lucră pentru el — dîndu-i prețul lucrului în bani: mîncă însă dodată bucatele produse de țăran, consumă vestmintele produse de croitori, merge la biserică, se provoacă la județ ș.a.m.d.

Venitul nu e sinonim cu producțiunea; el e rezultatul *individual* a producțiunei. Cineva poate avea venit fără să fi produs, și poate produce fără să aibă venit. Venitul nu poate avea decît individul (natural ori personal).

Consumțiunea e oricare lucrare prin care se nemicesc bunurile ca atari, adică procesul prin care corespund bunurile scopului care li-a dat omul sau îndeștulează trebuințele pentru cari sunt produse.

Agronomul produce bucate, parte ca să le mînce, parte ca să le semene spre a putea produce de nou. Cînd bucatele sunt mîncate și cînd sunt semănate, ele sunt consumate. Consumțiunea e dară de două categorii: *productivă* și *neproductivă*. (Sau cel puțin numai mijlocit productivă; de nu ar mînce agronomul nu ar putea produce.) Bucatele mîncate sunt neproductiv, cele semănate sunt productiv consumate.

Mai o categorie a consumțiunei este cea naturală. Bucatele cari au putrezit sau nemicit în orice mod fără a corespunde scopului care li-a dat omul sunt definitiv consumate prin o lucrare naturală — nedependentă de om. Ele nu s-au consumat ca bunuri.

Agronomul produce lînă. Lîna se consumă productiv prin acela care o toarce. Firul se consumă productiv prin fabricantul care țese pănura, o neteze și o colorează cu produsele indianului consumate prin asta productiv. Negoțiatoriul, care vinde fabricatele, a consumat productiv prețul transportului, arenda boltei, leafa feciorilor cari asud etc., etc. Croitoriul consumă foarfeci, ace, ață, diurnul cîtorva feciori etc., etc. Și numai eu, care port vestmintele din pănura, care a trecut prin atite mîne și s-au produs și consumat de atite ori, numai eu consum vest-

mintele neproductiv. Toți acești oameni au lucrat pentru mine; primesc însă remunerațiunea în rezultatul lucrării mele pentru ei, în prețul vestmintelor¹.

Sprez de a fi chiarificat prin aceste noțiunile exprese prin „producțiune“ și „consumțiune“. În acest înțeles sunt producțiunea și consumțiunea două părți a economiei. *Economia va să zică — raportul între producțiune și consumțiune: a economiza bine va să zică a produce conform trebuințelor, adecă consumțiunei și a consuma conform producțiunei.*

În genere pare fără putință de a putea produce mai mult decît se poate consuma² și de a consuma mai mult decît se poate produce³ în special e însă cu putință, fiindcă un om poate consuma ce a produs altul și poate produce pentru altul ori alții. Noi, europenii, consumăm produsele Asiei etc. Anglia consumă bucatele Orientului, și Orientul consumă mașinile Angliei. Un om singuratec, să zicem un perde-vară, consumă ce au produs alte 300 și fuge după aceea în America.

Putința unei inegalități eventuale în economia individuală e simburul ideal a teoriei despre economia privată. În această dispozițiune zace un pericol: principiile, conform cărora s-ar putea delătura acest pericol, compun *teoria economiei de casă.*

Bărbatul și femeia sunt — ca soț și soție — un întreg social; bărbatul e simbolul vieții publice și soția a vieții private. Singur e omul numai de jumătate aceea ce e. Un bărbat neînsurat e o tragedie nesuccesă în trei acte, în carea numai actul întâi are oareșicare interes scenic; actul al doile e bizar; actul al treilea e o apologie plină de sarcasm sau o comedie tragică. O femeie nemăritată e o parodie nimerită a bărbatului neînsurat, ori — dacă voim — un roman scris cu mult spirit, care nu l-a cetit însă nime.

¹ Dacă nu rămîn cumva datori *ad grecas* (n.a.).

² Căci dacă au oamenii prea mult, se culcă și dorm tocmai ca chinezii (n.a.).

³ „Wo nichts ist, dort hat der Keiser sein Recht verloren“ (n.a.).

În caracterul public și privat sunt date chemările bărbatului și femeiei față cu economia. Toate acele funcțiuni economice cari ating viața publică cad sub lucrarea bărbatului; toate acele, cari sunt exclusiv private, cad sub grigea femeiei. Bărbatul e în economia privată organul funcțiunilor curat private. Nu sunt aceste teorii, nu legi presupuse: viața vorbește aici; legile se manifestă neîntreput — fără să ne întrebe — că voim ori ba, știm ori ba. Priviți la o femeie, care duce bucatele la vînzare, lăsîndu-și bărbatul acasă ca să împartă mîncările pe prînz. Ce lucru sicut și de rîs! Soția va vinde bucatele rău, și soțul va ordona ca să se fearbă pentru 10 persoane în loc de 3, ori pentru 3 în loc de 10. Tot insul are funcțiunea sa dată de la natură prin calitățile care le are: bărbatul merge la pădure după lemne, și soția face cu ele focu. Pentru ce? Oare nu ar fi mai bine și întors? Atunci cînd bărbatul ar avea calitățile femeiei și femeia calitățile bărbatului, atunci ar putea și avea funcțiuni egale: nu însă pînă ce are bărbatul două brațe musculoase și femeia un sîn nutritori. Sunt momente filosofice și psihologice cu carile nu ne putem disputa: ele ni prescriu legea și noi trebe să-i urmăm, trebe să lăsăm ca ele să se manifeste prin noi.

Producțiunea economiei private e mult- puțin sinonim cu „*venitul*“. — „*Venitul*¹ e aceea ce vine din afară către averea activă, aceea prin ce se înmulțește aceea ce avem. Un comerciant are venit din comerț, un agronom din bucate, vite etc., care le poate straforma în bani; un oficiant are venitul din lucrarea sa spirituală în prețul productelor spirituale în *leafă* ș.a.m.d. Venitul, producțiunea e dar în economia privată aceea ce leagă viața privată de cea publică; regularea lui e funcțiune bărbătească. Bărbatul are de a se îngriji de producțiune și de consumțiia productivă. Un om are de exemplu un venit anual de 10 000 fl. Familia consumă anual 3 000. El are a se îngriji de capitalizarea celor 7 000, adecă de consumțiunea productivă. Dacă e acest om un agronom, el consumă banii cumpărînd pămînt, vite și instrumente agro-

¹ „*Venitu*“ de la *venio-ire* (n.a.).

nomice, sau solvind servitorii etc. Pe anul viitori vin apoi produsele și are din venit un venit nou, dacă a lucrat bine.

Consumțiunea neproductivă e exclusiv privată : regularea ei e funcțiunea femeiei. Femeia are de a se îngriji despre aceea cum, ce și cât să se consume în familie.¹

Bărbatul zice : „Tu capeți 3 000 fl. pe anul acesta, și cu aceasta și-a gătat tot lucrul față de consumțiunea familiei. De aici înainte trebe să fie deviza femeiei „*Divide et impera!*”² Ea trebe să împartă aceste trei mii așa : ca ele nu numai să îdestulească trebuințele familiei, ci să mai și rămână un superfluu pentru o scădere eventuală a venitului ori o mulțămire a trebuințelor neprevăzute. Femeia trebe să știe, în primăvară, de cât are familia trebuință pînă la toamnă și toamna de cât pînă la vară și trebe să știe totdeauna care trebuințe și în ce grad se pot îdestuli prin suma care o are sub dispozițiune.

Așa compun soțul și soția un întreg economic. Bărbatul are a se îngriji de aceea ca el să producă atîta, prin cât trebuințele familiei să poată fi îdestulite — adică conform consumțiunii ; femeia are a se îngriji despre aceea ca consumțiunea să nu fie mai mare decît producțiunea, ca să nu îdestuleze și să nu voiască a îdestuli mai multe și mai mari trebuințe decît se pot prin producțiune. Să vorbim vulgar : bărbatul are să facă venitul mare și soția spesele mici. Cînd venitul e mic, soția restrînge trebuințele și spesează mai puțin ; cînd însă venitul crește cu pași siguri, soția produce trebuințe nouă și spesează mai mult în proporțiune cu venitul. Așa ajunge economia de casă la idealul său : la raportul egal între producțiune și consumțiune.

S-ar recere un studiu exact spre a vorbi cu detaliere sistematică despre tehnica economiei de casă : la acest loc nici nu se poate însă din lipsa spațiului. Eu mă voi restrînge de a arăta în un mod practic liniamentele fun-

¹ Chiar și în consumțiune sunt lucrările publice funcțiuni bărbătești : femeia cumpără legume, carne etc. — nu însă bucate în cantități mai mari. Femeia-i spune însă cât (n.a.).

² A ferbe, a coase etc. sunt virtuți foarte frumoase, nu aparțin însă economiei femeiești. Ce, cât și cum să se fiarbă și coase etc. aceasta e economia. Să nu ferbem pentru 3 în loc de 10, să nu consumăm 20 cămăși cînd am putea trăi cu cinci etc. (n.a.).

damentale răsămîndu-mă pe bunăvoința onoraților cetitori, cari sper că vor întregi...

Un exemplu concret dară :

D-1 Emiliu N... oficiant cu o leafă anuală de 1 200 fl. ia de soție pe d-șoara Iulia Z., care nu are nemica decît virtuțile sale femeiești.

Fac atenți pe onorații cetitori la aceea cum că eu presupun cum că acești oameni sunt așa cum trebe să fie — spre a putea corespunde chemărei economice.

Să privim economia acestei familii de la începutul ei pînă ce o putem urmări în dezvoltare.

Acum, la început, se restrîng trebuințele familiei la două persoane ; venitul e destinat spre a îdestuli aceste trebuințe. E însă mult-puțin sigur cum că familia și prin asta trebuințele se vor înmulți. Înmulțirea venitului nu se poate însă spera cu o asemenea siguritate. Urmare : familia nu poate consuma tot venitul ; o parte a venitului trebe să se consume productiv, ca să fie trebuințele viitoare paralizate.

Chiar neci venitul nu e sigur. E foarte cu puțință cum că, prin un caz neprevăzut, venitul scade — ori se nemicește definitiv. Emil poate deveni morbos, ori poate fi destituit. În această puțință zace al doilea motiv spre a păstra o parte din venit.

În urma unui calcul economic, a cărui îndreptățire nu o pot arăta la acest loc, e rațional de a păstra o parte din șase din venitul anual : Emil trebe să pună 200 fl. la o parte. Această sumă nu e iertat însă să zacă neproductiv ; Emil o capitalizează ; el cumpără papire în ipoteca sigură, o dă în casa de păstrare — cu un cuvînt el speculează încît o poate face.

1 000 fl. cari au rămas în minile Iuliei : ea trebe să-i împartă aceștia pe vipt, locuință, serviciu și plăceri în proporțiune cu urgența trebuințelor. Pentru vipt și locuință dă mai mult, pentru serviciu mai puțin ; la vestiminte se restrînge și plăcerile numai atunci le poate cuita, cînd rămîne un superfluu care ea trebe să-i calculeze de la începutul anului, pentru fiecare lună. Afară de asta trebe să pună Iulia în toată luna din 80 — cel puțin 10 fl. la o parte, ca o casă de rezervă pentru trebuințele neprevăzute.

Așa trebe să se împartă oricare economie sistematic în 4 case și anume : *în casa productivă* (aici $1/6 = 200$ fl.) ; *în casa de rezervă* (aici 120 fl. — ar trebui însă să fie $1/6$ din 1 000 fl.) ; *în casa pentru plăceri* (aici nu e iertat să fie mai mult de $1/12$ din 1200 — adică 100 fl.) și *din casa curentă* (aici doară : vipt $1/6 = 2/6$; locuința mai mult $2/6$; serviciu mai mult $1/12$ și vestmintele mai mult $1/8$).

Împărțirea făcută aici e improvizată ; neci nu o știu însă face ea bine, căci nu sum o femeie, și e foarte greu pentru un bărbat fără puțință. Consuma se poate mai mult și mai puțin. A fipsa cît și ce să se consume, ca să nu fie nici prea mult, nici prea puțin, asta e o problemă care nu o poate dezlega decît femeia crescută bine. Noi presupunem cum că Iulia e o atare femeie.

Împărțirea consumțiunei nu e decît partea întîi a economiei femeiești ; Iulia trebe să și conducă consumțiunea ; ea trebe să se țină de legea care și-a pus-o, trebe să consume conform calculului care și l-a făcut. Într-alt chip, ar fi toată împărțirea iluzorie — o petrecere ingenioasă.

Cele 4 case vor fi la Iulia marcant deshilinite. Ea nu ia spese pentru vipt mai mult decît suma defiptă pentru o lună, nu va scoate necicînd din banii destinați pentru locuință, și va cumpăra vestminte conform sumei care a fost silită a o rezerva pentru aceasta, nu va merge mai adeseori la bal, teatru etc. decît se poate din casa plăcerilor și casa de rezervă nu o va atinge decît în cazuri extraordinare (e chemată la ospăț, la botez ori devine careva morbos etc.).

Pe papir sunt toate aceste frumoase și ușoare. În adevăr însă ? O femeie trebe să aibă rutină, trebe să fie crescută așa spre a putea fi în adevăr așa.

Iulia trebe să fie amabilă, plină de spirit ; giurul ei trebe să fie plăcut, manevrele ei dulci și atrăgătoare ; chilia ei trebe să fie pe lîngă toată simplitatea plăcută, netedă, măturată, văruiată. De nu vor fi aceste așa, Emil va spesa cite 50—80 cr. pe o cină în ospătărie ; calculul va fi iluzoriu. În asta zace însemnătatea economică a unei soții culte, a unei flori în fereastră, a unei sofa[le] comodă, a unui forte-pian etc. Bărbatul lucră de dimineață pînă seara : soția lui trebe să-i înjunească spiritul

dacă vine acasă, să-i deie un nutremînt — că să poată lucra și mîne. Și cînd nu o face femeia aceasta, atunci nu e femeie, și-a perdut oragiul : bărbatul le va cerca la biliard, în ospătărie, lîngă pocale, la masa de joc și așa mai gios. Femeia trebe să aibă arme fiindcă e slabă : aceea e soție bună, care poate face ca bărbatul să nu poată avea plăceri decît în giurul ei.

De au fost aceste așa în anul dintîi a vieței familiale, familia va avea la finea anului un capital de 200 fl. și Iulia în casa de rezervă cel puțin 30 fl., cari trec pentru anul viitori în casa plăcerilor.

La finea anului se înmulțește familia cu un băiat. În casa productivă nu trece pentru acest an decît 100 fl. Iulia manipulează cu 1 100 fl. Împarte din nou ; restrînge trebuințele, trage de la sine spre a putea îndestuli trebuințele băietului ș.a.m.d. La finea anului va avea femeia un capital de 300 fl... Să mergem așa pînă la al 10-lea an ; familia va avea un capital de cel puțin 1 200 fl. căci, pe lîngă toate, cum că s-au putut naște în acest răstimp 3—4 băieți, procentele capitalului au înmărit venitul în atîta, ca în tot anul să se poată pune la o parte cel puțin 100 fl.

De la al 10-lea pînă la al 13[-lea] an se pot pune pe fiecare an cite 200 fl. la o parte. În anul al 14-lea se începe creșterea externă a copiilor : familia nu poate pune de aci înainte decît foarte puțin sau chiar și nimic la o parte. E însă asigurată formarea unui capital pentru copii : părinții îi vor putea crește conform stării lor sociale. Asta e cel mai puțin ce se poate întîmpla ; putem însă spera pe lîngă o economie bună și formarea unui capital real pentru fiicele familiei.

E de prisos ca să mai întreb : Cui se poate atribui un asemenea rezultat ? Emil ar putea avea peste 10 ani 1 000 fl. datorii — dacă nu ar fi fost Iulia Iulia.

Exemplul acesta l-am ales cu deadinsul. El e cel mai simplu. Modificările și combinațiunile sunt foarte ușoare. Emil a putut avea pe lîngă leafă și o locuință proprie : venitul ar fi fost 1 200 fl. — chiria, care ar fi solvit-o în lipsa locuinței proprii. Numerile sunt în calcul altele ; principiul împărțirii e însă tot acela. Bucațele se prefac în bani ; pentru veniturile neregulate se

face un măsurariu normal; despre produse destinate spre vânzare se face un calcul de preț normal prin bărbat ș.a.m.d.

Eu nu am voit decît a face pre onorații cetitori la trei lucruri atenți: la însemnătatea economiei femeiești, la greumîntele de cari dăm în ea și la principiul împărțirii.

Să ne întrebăm acu: E aceasta știința teoretică ori rutină bazată pe praxă? E un profesor de economie ori un bancheri econom mai bun? Toate cîte le zice profesorul de pe catedră le face bancheriul în adevăr. Și știe acest bancher ce face? Foarte arareori: el face condus de un instinct cîștigat prin experiență, face fiindcă a dat cum că e mai bine dacă face așa. Bancheriul e foarte arareori condus de principii. Profesorul are principiile cîștigate pe calea empirică: și veți avea un lucru de ris dacă el va voi însuși să realizeze aceste principii. A ști ce e economia, a ști cum să economiseze e foarte ușor pe calea teoretică; a ști însă *economisa* asta nu se cîștigă decît prin praxă, prin *economisare*.

Să ni închipuim o femeie, care e plină de spirit, cultă, amabilă și cunoaște, pe lîngă toate aceste virtuți, foarte bine principiile calcului economic și motivele împărțirii. Din nefericire a crescut însă această fată în pensionat și și-a cîștigat aceste cunoștințe pe cale teoretică: ea nu știe cît mănîncă un servitori în o șăzută, cît 3—4—7 ori 10 persoane deodată, nu știe cîtă pîne e de lipsă pentru persoană pe lună, cîte cămeși pentru un servitori în un an, cîte giște mănîncă în o lună o măsură-două de mălai, cîtă carne, cîtă măsură, cîtă unsoare etc. se recere pentru 3 persoane pe o zi: cu un cuvînt d-șoara nu știe nimic decît că a învățat în pensionat. Vi recomand această figură ingenioasă: peste trei-patru ani va putea să devină aceea ce a devenit alta în trei lune. Și economia? Se recomandă. Rutina ni va costa foarte mult.

Economia e rutină; ea trebe cîștigată pe calea practică. Și în aceasta zace logica adîncă a creșterii de casă: fetița trebe să devină fată în mijlocul combinațiunilor

complicate a mumei sale spre a putea deveni econoamă. Și econoamă trebe să fie! O femeie în înțelesul adevărat, în înțelesul etic al cuvîntului, [e] numai aceea care e „mama și regina familiei sale“.

PREOȚIMEA ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL

În toate vremile și la toate popoarele preoțimea a înfriurit asupra dezvoltării sufletești mai mult decît ori-care altă pătură a întregului social. Cu deosebire la noi, în Europa, la începutul purcederii sper o dezvoltare de cuprins mai mare, preoțimea era singurul purtători al luminilor intelectuale. Avînd ea a face tocmai cu formarea sufletelor, avea chiar misiunea ca să ieie asupra sa creșterea generațiunilor viitoare, neputîndu-se susține astfel decît făcînd din oameni creștini. În întreaga Europă în evul mediu cultura era concentrată la cler. Numai prin aceea a devenit clerul la însemnătatea ce avea într-acele vremuri. Cultura, luată pentru sine, este o putere!

A doua parte a puterii sale a cîștigat-o clerul prin răspîndirea culturii ce avea: prin creșterea oamenilor potrivit cu principiile profesate în biserică, la a cărei cîrmuire erau chemați.

Astfel, întreaga sistemă școlară, ce avem astăzi, este urmată din așezămintele primitive, introduse de cătră preoțimile veacurilor trecute. Chiar și pînă în secolul XVIII, atît în lumea catolică, cît și în cea ortodoxă, monastirile erau singurele școale pentru răspîndirea învățătorei ordinare. Numai treptat și numai pentru învățătura mai înaltă s-au format universitățile. Precum și azi, în toate vremile, universitățile au pregătît pre om pentru o anumită carieră, pentru o chemare concretă: pentru viață, luată în întregul ei, oamenii au fost pregătiți de cătră cler. În monastiri s-a dat sufletelor direcția în lucrarea sufletească; cine, trecînd prin monastire, a pășit la universitate, a dus cu sine un suflet format.

Mai tîrziu s-a format școale pe la singuratecele par-
torii, luînd preoții săteni creșterea credincioșilor săi asu-
pra lor.

Din școlile de la monastiri și din școlile de la sate
s-au dezvoltat pe de o parte sistema gimnaziilor, pe
de alta, aceea a școalelor populare, precum ele se află azi
în viața noastră.

Și totuși acest rezultat al lucrării preoțești este azi
profanat. În partea cea mare a Europei învățămîntul
este sustras de la înrîurirea preoțească. Este asta bine,
ori rău, aceea nu ne privește la acest loc : voiesc numai
să constatez cum că clerul a fost purtătorul învățămîn-
tului și cum că azi el începe a fi lipsit chiar și numai
de înrîurirea indirectă asupra generațiunilor viitoare.

În viața noastră, a românilor îndeosebi, rolul cleru-
lui a fost chiar mai însemnat decît la alte popoare. În
fruntea familiei lor, preoții români ai veacurilor trecute,
ba chiar și mulți dintre aceia ai veacului prezent, nu
numai au păstrat puțina cultură, ce aveau, ci, familiari-
zînd-o, au devenit singura pază a firei naționale. Fiește-
care familie preoțească era nu numai un organ civiliza-
tori, ci totodată și un stîlp al românismului. S-au înstrei-
nat nobili, bogați, funcționari înalți, oameni cu nume stră-
lucitori, s-au înstreinat de cătră popor toți aceia, carii,
sub înrîurirea împregiurului, au fost cuprinși de o cul-
tură mai înaltă. Cu poporul au rămas numai preoții,
numai „popii“, numai acei oameni cu puțina cultură, pe
care azi mulți dintre „intelligenții“ de azi îi desconsideră.

Purtați de purcederea ce se manifestă astăzi în Eu-
ropa apusană, mulți doresc și la noi să „emancipeze“
învățămîntul de sub înrîurirea clerului. Să nu discutăm
dacă ar fi asta de folos ori ba ! Să ne mărginim a cerca
numai fireasca înrîurire a preoțimei, numai aceea ce
preoții *trebuie* să facă cu privire la învățămînt. Cu trei
cuvinte : să nu cercăm *drepturile*, ci numai *datorințele*
firești ce preoțimea trebe să aibă în viața noastră de azi.
Și un drept trebuie să dăm preoților : acela, fără de care
nu-și poate împlini datorința.

Preoții, ca păstori sufletești, au nesmintit o datorin-
ță : ca să păstreze, să răspîndească și să întărească gîn-
direa creștinească. Asta este misiunea preoțimei : fără

de asta preoții sunt organe de prisos în viața noastră
socială. Avem preoți numai pentru că ni s-a hărăzit de
le strămoși un șir de credințe fericitoare și voim ca
aceste credințe, ce fac o parte, cea mai înălțată din fi-
rea noastră, să fie purtate din neam în neam, de la noi
la fiii noștri și de la aceștia mai jos pînă ce nu se usucă
viața noastră.

Voim noi asta, ori ba ? Voim noi să fim și să rămî-
nem creștini, ori voim ca, urmînd unei mari părți din
lumea apusană, să ne lăpădăm de credințele ce au dat
strămoșilor noștri putere cutropitoare și să purcedem
spre gîndirea. — numită liberă, pentru că este lipsită de
temei ?

Într-aste avem să alegem.

Dacă dorim cea din urmă, atunci preoțimea este de
prisos : faceți din biserici teatre ; faceți din monastiri fa-
briци ; faceți din preoți învățatori profani. Puneți temei
unei nouă vieți, dar bine să băgați de seamă că, voin-
d a face ceva nou, să nu stricați și ce ați avut.

Dacă însă dorim, ce toți zicem, ca să fim și să ră-
mînem creștini, atunci trebuie să dăm preoților două
drepturi : unul pe care-l au — ca prin predici să înrîu-
rească asupra generațiunilor prezente — și altul, pre
care unii voiesc a i-l lua, — ca prin purtarea învăță-
mîntului să înrîurească asupra generațiunilor viitoare.
În biserică numai se păzește gîndirea creștină ; dar în
școală ea se răspîndește. În școală se face creștin ; și
acela a cărui suflet n-a primit direcția creștină, în vîrsta
sa fragedă încă din școală, acela în zadar va fi chemat
la biserică.

Astfel, în momentul în care școalele s-au luat din
mîinile clerului, preoțimea este devenită de prisos pentru
generațiunile viitoare.

Asta toți zicem că n-o dorim.

Lipsind preoțimea de înrîurirea *directă* asupra gene-
rațiunilor viitoare, credințele nesmintit trebuie să slă-
bească din generațiune în generațiune, pînă cînd într-un
proces mai scurt ori mai îndelungat, ele au să se ștear-
gă cu desăvîrșire din sufletele oamenilor, întocmai pre-
cum s-a întîmplat asta la greci, romani și jidani, după
ce preoțimea a fost lipsită de înrîurirea ce la început, la

plămădirea vieții, avea asupra vieții comune. Procesele în toate vremile-și rămân egale : poporul ales s-a rădăcat prin cultul divin și s-a nimicit însuși în lipsa de credință ; poporul Hellasului s-a rădăcat prin gândirea olimpică și a căzut părăsindu-și idealurile sale ; Roma a perit prin lipsa de credință și a reînviat ca leagăn al credințelor. Nici a noastră lume nu este altfel alcătuită : tot acele arătări și în viața noastră trebuiesc să aibe tot acele urmări firești.

Nesmintit, vina este numai a preoțimei, dacă o mare parte din lumea de astăzi se simte aplecată a lipsi preoții de înriurirea asupra creșterii : preoțimea ar fi trebuit să formeze generațiunile de astăzi astfel, ca ele să nu poată avea o asemenea aplecare. Lipsa de credință nu poate să fie decît vina acelora ce aveau să adape sufletele cu credință. Pentru aceea însă nu mai puțin avem noi datoria ca să aruncăm o privire serioasă asupra stărilor în care ne aflăm, și să satorim calea în care avem să purcedem pe viitor. Dacă preoțimea din trecut a fost prea puțin formată, pentru ca să poată corespunde chemării sale, ori dacă ea, prin legi ori datine, a fost împedată în împlinirea fireștii sale misiuni, atunci noi să ni formăm preoțimea astfel, precum ea trebuiește să fie pentru ca să corespundă chemării sale și să-i dăm drepturile ce trebe să aibă pentru a-și putea împlini datoria.

Fără cîtuși de puțină sfială trebuie să recunoaștem cum că, îndeobște, preoțimea noastră de astăzi este cu mult mai reformată, decît ca ea să poată corespunde celei mai grele și totodată celei mai frumoase chemări ce un om poate să aibă. Nu numai măsura culturii aflată la preoțime este foarte mică, dar totodată mulți dintre aceia ce ar avea să fie paza credinței sunt înșiși slabi în credință. Preoțimea este privită mai mult ca o direcție, decît ca o chemare sfîntitoare. Firește vina nu este a noastră, ci a înriuririlor, la care am fost expuși. Tocmai pentru aceea însă astăzi, cînd, cel puțin pînă la un anumit grad, hotărîm înșine asupra noastră, suntem datorii a ni pune cea mai intensivă silință pentru ca să formăm un cler, care nu numai va putea să păstreze rămășițele din trecut și să repare scăderile aflate azi

în viața noastră, dar totodată va fi destul de tare, pentru ca să ne poarte într-o cale plină de lucrări folositoare.

Multe sunt de reparat în viața noastră, dar nici un așezămînt național nu cere o mai grabnică îndreptare decît acela al formării preoțimei. Tocmai preoții sunt aceia ce ar avea să fie ca vărsați dintr-o formă, avînd fiecare aceleași cunoștințe, aceleași aspirațiuni, aceleași principii morale și urmînd aceeași direcție în lucrarea lor sufletească. Iar noi nu avem chiar nici seminare, în care tinerii, prin o mai îndelungată conviețuire și prin comunitatea creșterii, ar putea să devină omogeni în sufletele lor, fiind totodată scutiți și de relele influințe ale vieții zilnice.

Și pînă atunci însă, pînă cînd nu vom fi în stare să dăm așezămintelor noastre de învățămînt o îndreptare potrivită cu firea stărilor noastre, trebuiește să îmbrățișăm preoțimea ce avem astăzi, făcîndu-i cu puțință ca să corespundă misiunii sale.

Spre acest sfîrșit așezămintele noastre de astăzi nu sunt îndestulătoare. Nu, din mai multe puncte de vedere.

Înainte de toate — pentru ca un preot să poată corespunde misiunii ce are în viața noastră de astăzi nu este destul aceea ce cerem noi, adică ca el să aibă cît de multe clase gimnaziale, ba dacă se poate și științe juridice. Atît cunoștințele cîștigate în gimnaziu, cît și acele cîștigate la facultatea juridică sunt pînă la un anumit grad de prisos, dacă nu stricătoare pentru preoțime. Școala teologică este așezămîntul care pregătește pre tineri pentru cariera preoțească. O teologie bună, împreună cu un seminar disciplinat, va face preoți mai buni decît zeci de gimnazii ori facultăți juridice. Tînărul ce voiește a se pregăti pentru cariera preoțească are să învețe atite clase gimnaziale cîte sunt de lipsă pentru ca cineva să poată pricepe învățăturile ce se propun în teologie ; mai mult nu numai este de prisos, dar poate să și strice. Iară facultatea juridică poate să ni facă agenți politici foarte buni, dar nicicînd preoți buni. Un preot bun trebe să aibe cunoștințe generale, trebe să aibă cunoștințe teologice, canonice, istorice, economice și mai ales pedagogice.

În special teologiile române au să formeze preoți, carii sunt totodată cei mai buni învățători. Pedagogia este puterea de viață a clerului nostru : el numai astfel se va putea susține, dacă fiecare protopop va fi un pedagog bun, dacă fiecare episcop — un cap școlari. Într-această direcție avem dar să lucrăm !

Dar pentru ca preoții de astăzi să-și poată câștiga cunoștințele pedagogice, ce nu și le-au putut câștiga în teologie, nu numai să li dăm dreptul, dar să-i îndatorăm totodată ca ei să înrîurească direct asupra învățămîntului.

Nu este destul cum că dăm preoților dreptul ca să supravegheze școale, trebuie să-i îndatorăm la asta.

În fiecare comună este un director școlar. Oficiul este *ad honorem*. Pe oficiile onorarii să nu punem însă prea mult pond : să dăm acestui *localnic director dreptul*, iară preotului *datorința* ca să viziteze școala. Și apoi nu este destul cum că preotul intră în școală, privește la păreți și apoi părăsește localul : să-l îndatorăm ca, spre exemplu, în fiecare lună o dată să țină un examen formal, în care el însuși face pe învățătorul.

Avem inspectori școlari „onorari“. Ei bine ! onoarea rămîne onoare : dar să îndatorăm pre protopop ori pe unul dintre preoții cu mai multe cunoștințe pedagogice, ca el nu „*ad honorem*“, ci din *datorință* să inspecteze învățămîntul.

Toate aceste nu numai pentru ca școalele să se îndrepteze, ci și ca preoții să devină pedagogi buni.

Un drept încă pastorimei sufletești. Paza moralei, atît publice, cît și private, este preoțimea. Noi nu putem să recunoaștem altă morală decît cea întemeiată pe credința creștinească. Pentru aceea, capii bisericești și în special presfințitul sinod arhieresc, ca supremul organ al păstoririi sufletești, are să cenzureze toate cărțile ce se propun băieților în vîrsta fragedă pînă la 15—16 ani. Sunt multe adevăruri ce pre omul cu mintea încă ne-coaptă pot să-l ducă la consecințe false, slăbind în el credința creștinească. Asemenea adevăruri trebuiesc rezervate pentru o vîrstă mai tîrzie, dacă nu voim ca științele să ne întunece. Iară la asta nime nu poate să

fie competent afară de supremii propovăduitori ai credinței.

Cu bărbații dispuneți după plac ; dacă voiți, ca odată și cu bărbații din viitori să puteți dispune, îi lăsați, ca copii, sub îngrijirea pastorilor sufletești !

Pentru ca credința răspîndită în popor să fie păstrată în deplina ei putere, la toate popoarele și în toate vremile înrîurirea preoțimei asupra învățămîntului a fost de lipsă. În special însă, într-a noastră viață, această lipsă este îndoită : preoțimea română trebuie să înrîurească asupra creșterii și dintr-un alt punct de vedere. Îndeobște trebuința este numai religioasă ; la noi este totodată și națională.

Pentru ca să ni se vadăască acest adevăr, va fi de trebuință să aruncăm o privire asupra stărilor în care ne aflăm.

Fieștecare națiune este o existență ideală, un întreg psihologic, format pe temeiul comunității sufletești între oamenii ce compun națiunea. Numai avînd în sufletul lor o parte comună cu a celorlalți oameni ce compun poporul român și numai pe temeiul acestei părți comune se simțesc aplecați românii singuratecii a lucra împreună, și numai prin această lucrare-împreună devin ei un întreg social, avînd de scop ajungerea la fericirea sufletească și îmbogățirea magazinului de gîndiri a lumii prin rezultatele lucrării lor.

Dacă milioane de români nu ar fi lucrat veacuri întregi împreună, pentru ca să desfășure cuprinsul lor sufletesc, astăzi în orientul Europei ar lipsi acel tip propriu al gîndirii frumoase, pre care-l cunoaștem sub numirea de „*gust român*“. Cîntecul trăgănat, poezia senină, doina duioasă, îmbrăcămîntea de tradițiuni antice, stilul clădirii române, șirul bogat de proverbi, în care sunt asediate înțeleptiile la care au ajuns românii în curgerea veacurilor, în scurt — toate manifestările sufletești ce dau poporului român remarcă individuală deosebindu-l de alte popoare, sunt arătările prin care există poporul român. Românii trăiesc muncind, mîncînd și bînd ; națiunea română trăiește prin manifestările sale sufletești, ce formează firea ei individuală. A păstra această fire individuală și a o dezvolta pînă la dezvoltarea în-

tregului cuprins sufletesc este țelul primordial al lucrării popoarelor și în special a lucrării românilor.

Nesmintit, gândirea comună între români își are originea în comunitatea de sînge, adică în nașterea din aceeași trupină; dar numai prin conviețuirea seculară și prin dezvoltarea împreună a oamenilor din același neam a cîștigat firea națională cuprinsul ei material de astăzi. La naștere, sufletul omului este gol, un complex de aplecări firești și numai prin înriurirea oamenilor și a lumii din afară se umple acest gol. Dacă un român din vîrsta sa fragedă va fi lipsit de contactul cu ceilalți români și aruncat sub înriurirea altor popoare, cu toate că în venele lui curge tot acel sînge, cu toate că aplecările lui firești sunt comune cu ale celorlalți români, el în decursul dezvoltării sale sufletești nu va putea să-și cîștige gândirea special română, ci, abătut de la direcția firească a dezvoltării sale, sufletul i se va forma în mod nefiresc. Asemenea om este o jertfă a stărilor între care a fost silit să se dezvolteze: el nici-cînd nu va putea să producă ceva mare prin lucrarea sa sufletească, deoarece întocmai precum este peste puțință ca părul să rodească mere, este peste puțință ca omul să producă ceva într-o direcție care nu porcede din firea sa individuală... Alecsandri numai ca poet român a putut să fie ce este; și ca poet român va fi el admirat de toate popoarele.

Răul, care mai mult bîntuiește viața noastră, zace tocmai aici. Români *culți*, numiți *inteligenti*, tocmai acea parte din popor care ar avea să fie purtătorii vieții etice, sunt crescuți în așezăminte de învățămînt streine. Din vîrsta fragedă, de la 7—8—10 ani, copiii români se răpesc din mijlocul familiilor sale, se lipsesc de înriurirea binefăcătoare a gândirii române și, duși la școlile streine, pentru ca să-și îmbogățească sufletul prin învățături folositoare, se aruncă sub înriurirea unei gândiri streine. Ei nu mai aud doinele, nu mai ascultă povești, nu mai stau la vorbe șagace; intră într-un mediu nou, cu alte datine, cu alt port, cu alt gust, cu alte tradițiuni. Astfel sunt românii crescuți: ei stau cîte 8—10—15 ani sub înriurirea streină, tocmai în vîrsta dezvoltării lor, tocmai cu scopul de a se dezvolta. Nu este dar mi-

nune, dacă, cîștigînd învățăturile folositoare ei pierd cea mai scumpă parte din sufletul lor, adevărata comoară firească, tipul român al gândirii lor.

În loc ca modul lor de viețuire să fie o formă mai dezvoltată a modului de viețuire poporală, ei, în arătarea lor, ne înfățișează un strein trai, o străină gândire. Îmbrăcămîntea lor este nemțească, în loc ca ea să fie dezvoltată în mod firesc din aceea a părinților săi: astfel locuința, astfel petrecerile, astfel gândirea frumoasă, astfel întreaga viață. Aceia ce ni-au dat învățături, în schimb, ni-au luat românitătea sufletului, în lipsa căreia rămînem imitatori comuni, fără orice trăsuri proprii și originale în viața noastră. Trist cîștig, stricăcioasă îndreptare, ruinătoare îmbogățire a sufletului nostru.

De zeci de ani nu am fost în stare să producem un singur lucru care să rămînă. Ce am făcut azi vor strica cei de mîne; ce vom scrie mîne nu vor ceti cei de poi-mîne, pentru că nu am avut un singur om, care să fi fost în stare să scoată putere productivă din gândirea poporului întreg, care să fi fost expresia individualității române.

Fieștecare a vorbit pentru sine: și numai gândirile plămădite de veacuri și zămislite de generațiuni sunt mari. Nu pentru aceea este Rousseau mare pentru că a dat lumii învățături mari, ci pentru că geniul său a scos aceste învățături din viața poporului din care făcea parte. Nime, cine este singur, nu este mare: mare este numai acela care reprezintă milioane; mare este Alecsandri, pentru că vorbește pentru opt milioane de oameni; pitici suntem noi, carii vorbim fiecare pentru sine. Dar vina nu este a noastră. A fost mașteră vremea în care ne-am format: suntem cuprinși de o grea boală socială, din care numai munca premeditată a mai multor generațiuni va putea să ne lecuiască.

Astăzi vremile s-au schimbat. Într-astă țară, în care ne aflăm, avem dreptul frumos de a dispune înșine în privința formării generațiunilor viitoare. Creșterea este în minile noastre. Ni s-a dat dreptul, dar ni s-a luat mult din puțință. Să facem — încît ni este cu puțință. Pînă astăzi generațiunile, ce nu sunt încă crescute, nu sunt încă corupte. Poporul este încă curat în gândirea sa.

Să substragem aceste elemente sănătoase de la înriurirea elementelor stricate, pentru ca nu și această parte a poporului să se strice.

Sunt între „intelligenții” români caractere marcante, oameni, ce avînd o fire mai aspră, au fost mai puțin receptivi pentru înriuirile streine. Aceștia au păstrat cel puțin o parte din românitatea sufletului lor. Nici unul nu este însă, care, trecînd prin școli, să nu fi perdut o mare parte din puterea sa productivă. Astfel partea cea cu desăvîrșire mare sunt oameni nemți, maghiarizați, ori cel puțin abătuți într-o direcție falsă de pur latinism; Blaj, Beiuș, Năsăud, Brad și, mai puțin, Brașov. Este periculos a expune generațiunile viitoare la înriuirile directe a acestor oameni: ei pe lîngă cea mai lăudabilă bunăvoință nu pot decît să strice, abătînd băieții în direcția în care au fost abătuți înșiși.

Acest element nu poate să aibă decît *inriuire indirectă* asupra învățămîntului.

Inriuirea directă asupra învățămîntului trebuiesc să aibe acele elemente, care mai puțin au răbdat sub înriuirea străină: adică învățătorii și preoții.

Învățătorii au învățat puțin. Asta, atît pentru noi, cît și pentru dînșii, nu este o împregiurare nenorocoasă. Învățînd ei puțin, cu atît mai puțin au putut a se streini. Și în viitor dară, mai bine să aibă învățătorii mai puțină cultură, decît mai multă — cîștigată de la streini.

Preoții, atît prin poziția lor, cît și în urma formării prin care au trecut, sunt o clasă de oameni mai culți. Prin asta preoții devin mai puțin români în gîndirea lor. Mulți dintre preoți au făcut prin tot acel proces stricacios, prin care au trecut și ceilalți „intelligenți”, stînd cîte 8—10 ani sub înriuirea străinilor.

În teologie tinerii învață puțin; dar tot aceea ce ei învață este parte creștinească, parte românească. Este o poleitură, prin care se șterge o mare parte din spoiala străină, cîștigată în gimnaziu. Preoții își încheie creșterea românizîndu-se: ei sunt români slabi, dar totuși mai buni decît academiștii străini.

După ce tinerii au absolvat studiile teologice, ei merg la parohii și petrec toată viața în contact strîns cu poporul „de rînd” însă necuprins de boala în care se află

„intelligenții”. Învățînd, preotul cîștigă însuși o mare parte din perduta sa comoară sufletească. Și mulți, la zilele bătrîneților sunt *români verzi*. Pre aceștia „intelligenții” îi numesc „mocani”.

În preoți este cultura română: singur ei au fost în stare să producă și într-astă vreme atît de ticăloasă lucrări ce vor rămînea, precum sunt acelea ale preasînției-sale părintelui metropolit Andrei și *Vechia Metropolie*.

În zadar voiește „intelligenția” să ne latinizeze: noi rămînem *creștini și români!*

Ca încheiere încă un cuvînt.

Dacă voim să rămînem creștini și români, să îndrepțăm așezămintele pentru formarea preoților și a învățătorilor, substrăgîndu-i și de la înriuirile străine.

Și pînă atunci însă, pînă cînd nu vom avea oameni formați, să lăsăm copiii sub îngrijirea pastorilor săi sufletești!

ȘCOALA PEDAGOGICĂ DIN ARAD

Mult și de mult se vorbește despre reorganizarea Preparatoriei din Arad, dar, pesemne, la noi tocmai de acele lucruri se face mai puțină treabă, de care e mai multă vorbă. Și pînă astăzi suntem tot unde am fost. Propunerea cîtorva studii mai nouă după sistemul vechi nu o putem numi schimbare, nu, cel puțin în sensul în care voim noi să pricepem schimbarea.

Și, nici nu este ușor lucru reorganizarea dorită.

Înainte de toate, vom da de greutate considerabile în aflarea puterilor pedagogice. N-avem oameni calificați, nu cel puțin atîția, încît să putem alege între dînșii.

Simțînd această lipsă, sinoadele noastre eparhiale de cîteva ori au hotărît că vor trimite pe speșele eparhiei cîteva tineri în streinătate, spre a se califica pentru cariera pedagogică. În special sinodul din anul curent a preliminat 3 stipendii de cîte 500 fl. spre acest scop.

Ei, bine! Dar anul scolastic s-a început, și noi nu vedem publicarea concursului pentru aceste stipendii și cu atât mai puțin pe acei trei tineri pornind în streinătate. Nesmintit, trebuie să cercăm motivele prin care venerabilul consistoriu a putut să fie îndemnat a nu executa hotărârea sinodului. Este o misiune, pentru care putem să învinovățim îndoit: pentru că nu s-a executat o hotărâre și pentru că avem lipsă de profesori.

Oferirea de stipendii condiționate nu este singura și nu mai ales cea mai sigură cale pentru crearea de profesori calificați. Mulți dintre stipendiști își perd vremea prin cafenele, alții mor, și iarăși alții ne părăsesc: astfel bucovinenii au putut observa că din 10 stipendiști i-au rămas doi ori trei profesori. Am putea dar pricepe omisiunea venerabilului consistoriu, dacă nu ar fi și alte căi pe care am putea să purcedem. Suntem săraci, încît mai săraci nu putem să fim. N-avem bani de riscat.

Cu toate aceste, avem lipsă de o școală pedagogică, organizată potrivit atât cu stările noastre, cît și cu pretenșiile ce ni se fac — și avem lipsă de profesori pentru o astfel de organizare. Tocmai pentru că suntem pentru o astfel de organizare, tocmai pentru că suntem săraci, ni trebuie oameni cari să ne învețe cum trebuie să lucrăm, pentru ca să ne îmbogățim. Baniii băgați în școală — băgați cu înțelepciune! — sunt sămințe aruncate în pămîntul roditori. Cu cît mai mult dăm azi pentru școală, cu atât mai puțin vom da în viitori la advocați, la juzi și la temnicieri.

Să nu fim dar scumpi, că numai noi perdem!

Dacă nu voim să riscăm, este și o altă cale mai sigură. Ea ni promite mai puține, dar mai sigure rezultate. Crearea de profesori, prin aplicarea tinerilor, ce au aplecare și studii îndestulătoare ca supleanți ori profesori extraordinari.

Să nu ne îndoim că vom afla tineri cari se vor aplica. Și astfel nu vom da banii în zadar ori nu vom risca cel puțin: noi chiar avem lipsă de supleanți.

În organizarea provizorie a învățămîntului confesional este statorit un fel de examen de calificațiune, ce fiitorii

profesori de „preparandie“ ar avea să facă înaintea unei comisiuni consistoriale. Să publicăm concurs, și vom vedea dacă se vor afla ori ba tineri, cari să fie aplecați a se supune acestui examen. Făcînd apoi careva examenul, să-i dăm ocaziune ca să-și completeze studiile, puindu-l ca profesor supleant la școala pedagogică, cu o leafă, care n-ar avea să fie cu mult mai mare decît stipendiul oferit.

Suplinitorii instituiți astfel numai atunci ar putea apoi să devină profesori ordinari și să facă pretenție la un salariu mai mare, dacă, în urma praxeii și a studiilor ce vor fi făcute, vor putea să facă examenul de profesură ori, ceva și mai bine — să ni prezenteze un compendiu acceptabil dintr-un ram special al științelor, și anume din acela al cărui profesor ordinar doresc să fie.

Ni se va împărea poate această procedură mai puțin folositoare decît cea dintîi.

Nicicînd să nu perdem însă din vedere cum că tinerii ce merg la universitate și cu atât mai mult tinerii precarii i-am instituit ca supleanți, au destule studii, pentru ca să se poată forma fără profesori. Chiar și la universitate tinerii învață mai mult prin studiu privat decît de la profesori. Să calculăm apoi cu praxa ce o face un supleant și nu ne vom îndoii despre aceea cum că supleanții pot să devină profesori buni, cu toate că nu vor avea acea măsură a științelor ce un tînăr sîrguitor poate să cîștige în mediul universitari. Vorba este numai că, lipsindu-ne banii, pentru ca să putem risca stipendii, trebuie să alegem o altă cale mai sigură.

Nu știu, dacă ven. consistoriu și anume senatul școlari a făcut ceva într-astă privință. Trebuința este simțită, atât de simțită, încît nu ne sfiim a o spune pe scurt că omisiunea ar fi condamnabilă.

Lipsa de învățatori îndeobște, lipsa de învățatori buni, o altă școală pedagogică neconfesională, neromână, în față cu noi: ei bine! — pînă cînd să stăm încă la *dolce far niente*?!
.

AȘEZĂMINTELE NOASTRE

În viața noastră nici o lipsă nu este atât de generală și atât de adânc simțită ca și aceea a organizării așezămintelor noastre de învățămînt, *potrivit atât cu stările noastre prezente cît și cu aspirațiile ce avem pentru viitori*. Se poate zice fără oareșicare rezervă: este cea mai acută trebuință a vieții noastre, este condițiunea primordială pentru dezvoltarea la care aspirăm.

Privite din orice punct de vedere, astfel precum sunt, așezămintele noastre de învățămînt nu pot să satisfacă pretențiilor ce trebuie să avem față de ele. Nu numai sunt puține în raport cu populațiunea română ortodoxă, ci totodată și organizația lor este învechită, necorespunzătoare pretențiilor moderne.

Tocmai la noi însă, tocmai între împregiurările în care ne aflăm, trebuie să dăm acestor așezămintे o însemnătate extraordinară. La alte popoare și într-alte țări așezămintele de învățămînt îndeobște au o misiune simplă: a răspîndi cultura, ori a forma generațiunile viitoare amăsurat cu ideile predominante.

La noi așezămintele de învățămînt au o misiune înțreită: ele sunt *paza naționalității, scutul religiunii și, poate mai la urmă, organismele pentru răspîndirea culturai*. Ca români, ca creștini și ca oameni, trebuie să ne punem toată silința spre îndreptarea lor.

Pînă cînd frații noștri de dincolo de Carpați, avînd propriile lor așezămintе de învățămînt, bune ori rele, precum sunt, pot forma tineretul, scutit de înriurirea directă a vreunui popor străin pe temeiul firei sale naționale, noi, fiind siliți a ne forma în așezămintele de învățămînt ale altor popoare, deja din copilărie suntem expuși înriuririlor străine, abătuiți de la calea firească a desfășurării sufletești și făcuți impotenți pentru orice dezvoltare mai înaltă. Pentru aceea dînsii, deși foști odinioară îndărăptul nostru, azi au o mișcare literară și îndeobște o viață intelectuală proprie, a lor, iar noi în toate suntem numai copia falsă a popoarelor sub a căror înriurare ne-am format. Trebuie să ne emancipăm de sub această înriurare, dacă facem pretenție la existență. Pînă

cînd tineretul nostru nu se va forma în așezămintе române, nici nu putem gîndi la o viață intelectuală, proprie a noastră. Va trebui să ne îndestulim a nu fi mai mult respectați decît o copie palidă a unui tablou.

Jurnalistica noastră este plină de lamentațiuni asupra asupririlor secolare, asupra drepturilor sublime ce ni s-ar fi răpit, asupra tendințelor de asimilare a popoarelor vecine și, îndeobște asupra unor lucruri, ce sună frumos — dar „a gol“!... Mofturi! — toate sînt mofturi!... Am fost asupriți; suntem lipsiți de drepturi; suntem expuși înriuririlor străine. Dar aceste sînt stări rele, nu *cauzele răului* — *sunt ce toți știm*; n-avem lipsă ca jurnalistica să ni le spuie în ton prozopopeic în fiecare zi. Vorba este ca să *scăpăm de aceste rele*: misiunea jurnalistică ar fi cercetarea serioasă asupra căilor pe care această scăpare devine posibilă. Relele ni sînt ereditate de la părinți; cel mai mare rău este însă, cum că răul a devenit permanent, și cauza acestui mai mare rău zace în noi înșine — în aceea că *ni plac frazele frumoase*, ni plac și suntem satisfăcuți, dacă le zicem ori auzim. Se scriu teancuri întregi asupra cestiunilor zilnice, fie ele oricît de bagatele, și în această lucrare zeloasă nu rămîne o singură pagină pentru cauza permanentă.

N-avem drepturi? N-avem, pentru că am fost și suntem un popor necult. *Dați poporului cultura și el, făcîndu-se respectat, va ști a-și cîștiga drepturi*. Ne temem că vom fi deznaționalizați? *Oțeliți poporul prin cultură, și el va rezista contra înriuririlor străine*, va rezista, precum a rezistat într-o viață de aproape două mii de ani. Făr' de cultură însă toate opintirile rămîn o paradă deșartă.

Pentru ca să rădicăm însă poporul la nivoul secolului, înainte de toate, este de trebuință ca în poporu însuși să se formeze o clasă inteligentă cît de puternică care apoi în deosebire moduri să generalizeze cultura ce și-a achi-rat. Înainte de a avea această clasă menită ca să generalizeze cultura, în zădar ne vom nizui a rădica poporul: pentru cultivare condițiunea primordială este *ca să fie cine să cultiveze*. Voim lucru imposibil cînd forțăm rădicarea învățămîntului poporal *înainte de a ne fi format învățătorii*. La toate popoarele mai nainte s-a format inteli-

genția și numai după aceea, *prin inteligenția formată*, s-a răspândit cultura. Nu școalele populare, ci universitățile sunt cele dintâi așezăminte de învățămînt. Școalele populare se ivesc abia cătră finele secolului XVIII. Și pentru toate timpurile acest șir istoric este cel firesc. Teme-liile culturai nu sunt jos, ci sus.

Defel nu trag la îndoială cum că în vremea mai nouă s-a format la noi o inteligenție pe cît se poate de respectabilă. Trag însă la îndoială că această inteligenție ar întruni în sine condițiunile, care o fac capabilă de a răspîndi cultura în popor. Contingentul, în raport cu populațiunea, este cu mult mai mic, decît ca să rămînă un pri-sos căruia i-am da misiunea specială a răspîndi cultura. Dar și aceasta, atît de mica inteligenție este compusă din oameni formați în așezăminte străine, a căror cultură este străină. Poporul nu este receptiv pentru gîndirea lor. Un tînăr ce a stat 8—12 ani sub înriurirea profesorilor stră-îni poate să fi devenit un om cult, foarte arareori va fi rămas însă român în gîndirea sa. Sunt oameni germani-zați, latinizați, maghiarizați, ba adeseori chiar și serbiți. Astfel este partea cea mai mare a inteligenției noastre; chiar și limba de o vorbește este oricum *numai româ-nească nu*.

Considerînd poziția noastră politică, am pretinde prea mult, dacă am voi să purcedem la o îndreptare generală a răului. Pe toate terenele nu putem să purcedem: nu pu-tem să ni formăm oameni pentru toate carierele. Parte, în urmă preocupățiunilor politice a maghiarilor, parte în urma „nenorocitei“ lucrări politice a noastre, prin care am întărit pe maghiari în preocupățiunile lor, noi astăzi sun-tem priviți ca populațiune vrăjmașă țării în care trăim. Admițînd toate cele ce se presupun despre noi, dezvoltarea noastră într-adevăr este un pericol pentru țară, și elementul care azi pretinde a reprezenta interesele țării este în drept, ba este chiar îndatorat a-și pune toată si-lința întru a împedica dezvoltarea noastră. Pînă cînd, prin o purtare politică mai înțeleaptă, nu vom convinge pe contrarii noștri de azi cum că presupunerile ce se fac față de noi sunt neîntemeiate, pînă cînd nu-i vom con-vinge cum că și noi aderăm la prosperarea țării — pînă atunci nici nu putem gîndi la aceea că, dîndu-ni-se aca-

demie, gimnazii și alte așezăminte culturale, să aflăm o dezvoltare liberă într-astă țară.

Să așteptăm însă pînă ce vom scăpa de „*păcatele ti-neretelor*“? Ba! Dacă nu pe toate, pe cîteva terene în-dreptarea este posibilă. Anume ea este posibilă tocmai acolo, unde lipsa organizării intelectuale este mai simțită. Nu ni putem forma întreaga inteligenție; avem însă drept și pînă la un anumit grad și destule puteri ca să ni for-măm acea parte a inteligenției care este în special menită a răspîndi cultura în popor: *preoții și învățătorii*. Aceștia trebuie să fie români verzi, români nu numai în senti-mente, ci și în gîndire; altfel ei nicicînd nu vor împlini chemarea ce li se dă.

Trebuie să fie români și trebuie să fie totodată for-mați potrivit cu misiunea lor de astăzi. Nu numai româ-nești trebuie să fie așezămintele noastre, ele trebuie să fie totodată astfel organizate, ca să poată concura cu cele străine.

Toți aflăm că formarea preoților și învățătorilor noștri este defectuoasă, și toți admitem că ea este precum este pentru că organizația așezămintelor — preparandia și teologia — nu corespund pretensiunilor timpului în care trăim. Ei bine! dacă este astfel, pentru ce nu cercăm cau-zele defectelor? Pentru ce nu facem cîtuși de puțin pen-tru îndreptarea acelor așezăminte?!

Deja înainte de cîteva ani s-a ivit cestiunea reorgani-zării *Preparandiei* și a *Teologiei* din Arad. Nime nu trage la îndoială cum că este imperios. S-a făcut însă ceva? Aproape nimic! Și unde este cauza? Nu în si-nod, nu în consistoriu. Trăim o viață constituțională: ce nu cere publicul organele executive ale sale nu sunt în drept să facă. Cauza este în opinia publică — *cauza este jurnalistică noastră*.

Ni place să călărim pe caracterul național al bisericii noastre. Să fie! Că ea este națională. Dar naționalitatea ei nu zace în aceea că putem să ne certăm în sinoade și congrese; română este biserica numai prin misiunea ei civilizatorică. Aici să cercăm naționalitatea ei; altfel fa-cem paradă de naționalitate acolo, unde n-ar fi permis.

Păcatul mare, ce jurnalistica noastră de cîțiva ani încoace „tot mereu“ comite, este acela că agită spiritele numai pentru lucrarea politică. Astfel spiritele sunt abătute de la alte lucrări de folos cu mult mai pozitiv. Mișcarea jurnalistică este a discuta cestiunile ivite și a suscita cestiunile latente pentru ca astfel să deștepte interesare în public și să conclucă spre formarea opiniei publice. A noastră jurnalistică însă discută și suscită numai cestiuni politice : știm cum că suntem strănepoții diului Traian, cum că am fost asupriți, cum că n-avem drepturi, cum că guvernul este compus din „tilhari, călăi și mișei“ — știm o mulțime de lucruri peștrite, pe care le cetim în fiecare zi. Nu știm, însă, unde sunt cauzele relelor noastre sociale și astfel nime nu cearcă calea pentru lecuirea lor. Certe personale ori articoli flagranți aflăm destui ; aflăm și himnuri de preamărire, ba chiar și afronturi scandaloase aflăm ; nu aflăm însă un singur studiu serios asupra stărilor noastre sociale. Parcă jurnalistica ar fi aservită intereselor particulare a citorva „atleți !“

„Atleți ?!“ — da, atleți încît însemnătatea fieștecării om se măsoară cu faptele prin care a folosit ori stricat societății.

Dacă reacția publicului nu va sili jurnalistica să părăsească această direcție, rămînem ce suntem azi : o gloată vrednică a fi blamată de jurnalistică, ce însași susține — și un obiect de batjocură pentru alte popoare.

Nu se va delibera cestiunea reorganizării așezămintelor noastre de învățămînt, dacă jurnalistica nu o va discuta și nu va cere deliberarea ei. Ea va putea veni în viitoriul congres la ordinea zilei. Oamenii o vor discuta-o cu capetele pline de idei de partidă, vor hotări și vor porni acasă. Dar cu aceea, cestiunea nu va fi deliberată. Va fi un lucru primit, ca cele mai multe ce am făcut pînă acum. Parcă am fi „jobbágy“ și acuma atît de tari ni place „lucrurile de clacă !“ Ce alții discută ani întregi noi voim să deliberăm în 3—4 ședințe congresuale.

Ori află jurnalistica noastră, și mai ales acea parte a ei care știe să facă paradă de cele mai comune lucruri, cum că organizarea pretinsă este o cestiune bagatelă, pe care o singură cuvîntare a vreunui „atlet“ o va „tranșa ?!“

POZIȚIUNEA ORGANICĂ A AȘEZĂMINTELOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Oricît de tare am fi aplecați să credem că viața socială se îndreaptă după voința oamenilor, cercînd cum destulă seriozitate cauzele ivirilor sociale, va trebui să aflăm cum că și în viața socială, ca în oricare alt organism, singurătatea iviri, ce-și urmează, stau în cel mai strîns nex causal. Nu pentru că oamenii doresc, voiesc ori chiar prețind, se întîmplă ce se întîmplă. Fieștecare întîmplare socială este consecința organică urmată cu nelipsire din stările sociale. Omul este numai mediul, prin care acest nex causal devine simțit. Chiar și voința lui este obiectivă. El voiește precum voiește, pentru că stările în care se află sunt precum sunt.

Cunoscînd acest adevăr, vom privi stările de astăzi ca urmări ale stărilor în care se aflau năntășii noștri, vom privi fieștecare așezămînt public ca o verigă în lanțul dezvoltării noastre sociale. Astfel vom simți cum că nu vom fi în stare a pricepe stările de astăzi decît după ce vom fi urmărit cu destulă seriozitate procesul prin care ele au trecut aflînd ce ele au fost și cum și prin ce au devenit aceea ce sunt. Pentru priceperea stărilor sociale studiul istoric este indispensabil. Cineva poate să devină bun medic fără ca să fi făcut studii chiar și numai asupra trecutului științei medicinale. Nimeni însă nu va putea să fie jurist bun fără ca să aibă cunoștințe despre fazele prin care au trecut drepturile în decursul dezvoltării sociale de la cele mai primitive stări. Și tocmai atît de puțin va putea cineva să vorbească asupra băncilor, asupra banului, comerțului, administrației, precum și oricărei alte mișcări sociale, să vorbească cu destulă temei, fără ca să cunoască fieștecare mișcare de la începutul ei.

Pentru priceperea învățămîntului studiul istoric este cu atît mai indispensabil.

Nimic nu înrîurește mai stricăcios asupra vieții unui popor decît așezămintele de învățămînt, care, în lipsă de destulă pricepere, atît a învățămîntului, privit pentru sine, cît și a stărilor sociale, nu sunt alcătuite potrivit cu adevăratele trebuințe ale poporului. Decît școlii rele, mai

bine lipsă de școli, deoarece lipsa de înrîurire este mai bună decît înrîurirea stricăcioasă.

Cum că așezămintele noastre de învățămînt corespund atît de puțin așteptărilor comune este nesmintit o urmare a stărilor prin care am trecut. Chiar și dacă am voi multe bune, nu am fost și poate nici azi nu suntem în stare a ni face ce voim. Pînă la un anumit grad suntem înșine inovatori. Am lipsit a face îndreptări, pe care puteam să le facem și, ce este mai rău — am făcut îndreptări pripite, „îndreptări“ care într-adevăr sunt „stricări“.

Acest păcat al nostru este urmare a unei boale sociale, în care ne aflăm de un șir de ani. Suntem toți cu toții îmbătați de „politică“. Unul nu este care să fie capabil pentru altă lucrare, afară de acea politică. Cînd apoi suntem siliți a face un lucru străin politicii, suntem surprinși : aminăm de azi pe mine ori facem „lucru de clacă“.

Sunt la noi un fel de oameni frunțași, ce pretind a vedea cariul în grindă fără ca să sfarme grinda, aceștia înșiși prea „comozi“, „ori prea ocupați“, pentru a face studii, știu că vor numi studiul „zamă lungă“. Apoi da ! — pentru asemenea oameni nime nu scrie. Au fost însă vremi, cînd n-au fost așezăminte de învățămînt. Pentru ce n-au fost ? S-au ivit apoi așezămintele de învățămînt. Pentru ce ? Cum și cînd s-au ivit ele ? Care a fost organizația lor la ivire ? Astăzi avem un întreg sistem de învățămînt. Pentru ce este el, precum este și cum a devenit el, precum îl avem ? Chiar și acești „frunțași“ vor admite cum că aceste sunt cestiuni cari merită să fie tratate, ba chiar cestiuni prealabile pentru marea cestiune a realcătuirii așezămintelor noastre de învățămînt.

Despre o istorie a învățămîntului nu poate să fie nici vorbă la acest loc. Studiul istoric totdeauna trebuie să presupună cunoștința faptelor istorice. Premițînd această supozitie, vom cerca numai să dăm dezlegare cestiunilor puse mai sus, o dezlegare, încît ea privește stările noastre de astăzi.

Nesmintit, cultura noastră de astăzi se anină de cultura clasică a elinilor și romanilor. Viața noastră modernă nu este însă nimic mai puțin decît o continuare a vieții romane și respectiv eline. Urzirea vieții europene prin creștinism cade într-o epocă, cînd înrîurirea romană a

fost încetată cu desăvîrșire. După căderea Imperiului Roman aflăm în Europa cele mai primitive stări. Din aceste stări primitive se dezvoaltă apoi viața pînă la stadiile de azi. Lumea clasică a înrîurit numai asupra acestei dezvoltări. În special învățămîntul nostru, precum el este astăzi, n-are a face cu lumea clasică. În el, afară poate de cîteva numiri, nimic nu este împrumutat. Inceputurile lui cad dincoace de căderea vieții romane. Cele dintii școli ale noastre n-au fost imitație a școlilor romane ori eline, ci o creațiune proprie, provocată de stările de atunci.

Inceputurile învățămîntului se pierd în cei dintii secolii urmați după căderea Imperiului Roman. Dealtmînteri este și indiferent, cînd și unde s-a ivit învățămîntul întîia dată. Cestiunea de căpetenie este : *În urma căror stări sociale s-a ivit și dezvoltat el ?*

Cunoaștem stările sociale în care se aflau popoarele sub a căror năvăliri s-a dărîmat Imperiul Roman. Erau popoare aproape nomadice. La acest stadiu primitiv al dezvoltării sociale despre cunoștințe mai întinse nici vorbă nu putea să fie. Oamenii, fiind puțini și mărginiți în trebuințele lor, trăiau cu ușurință de pe o zi pe alta. În asemenea stări, lipsa învățămîntului este firească ; nime nu o simte. Învățămîntul numai atunci a putut să se ivească cînd oamenii au început a simți lipsa lui, cînd deci, în urma dezvoltării sociale, încurcîndu-se viața, oamenii au început a avea trebuință de cunoștințe pre care numai un învățămînt sistematic putea să-l dea.

Lipsa simțită, trebuința de a avea cunoștințe, a fost dar cel dintii îndemn spre introducerea învățămîntului.¹

Simțită a fost lipsa învățămîntului, înainte de toate, în biserică. La urzirea vieții noastre moderne, sub înrîurirea creștinismului, biserica era totodată și un așezămînt pentru formarea sufletelor. Preoții totdeauna au fost o clasă menită a păstori turma creștinească, a o întări în credință, a-i arăta căile ce o duc spre bine — deci a

¹ Această lege este îndreptari pentru toate vremile : și astăzi învățămîntul nostru se dezvoaltă atît de anevoia, pentru că aceia, carii ar avea să fie instruiți, simțesc atît de puțin trebuința cunoștințelor ce le oferim (n.a.).

forma sufletele astfel, ca ele *in sine însăși* să-și afle fericirea.

Pentru a fi capabili de această *menițiune* sublimă, preoții trebuiau să aibă o anumită măsură de cunoștințe. Dacă nu mai mult, ei trebuiau să știe cel puțin a ceti, pentru ca să poată pricepe *Sinta Scriptură* și funcționa la ceremoniile bisericești. Astfel întâia dată învățămîntul devine necesar în biserică : cele dintii instruiri au de scop a forma tineretul pentru cariera preotească, adică a-l înzestra cu toate acele cunoștințe fără de care el nu este capabil de *menițiunea* unui preot.

Aici se vedește raportul între trebuințe și așezămîntul menit a le satisface.¹

În celelalte părți ale societății lipsa învățămîntului nu-mai mai tîrziu a devenit *simțită*, și anume atunci, cînd și lucrarea pe alte cariere era condiționată de la anumite cunoștințe. Aceste cunoștințe devin o trebuință, care provoacă învățămîntul în acele pături ale societății în care ea este *simțită*.

În stările primitive cineva, numai în urma nașterii ori a calităților sale individuale, putea să ocupe cele mai înalte posturi în stat. Erau domnitori, frunțași de oaste și judecători înalți oameni cari nu se distingeau decît prin naștere, hărnicie ori înțelepciune. Mai tîrziu viața devine mai complicată și misiunea împreunată cu același post — mai grea : se ivește dar trebuința ca acela care aspirează la o anumită poziție în viața publică să aibă anumite cunoștințe, să știe cel puțin a ceti și a scrie.

Simțită fiind lipsa de cunoștințe, învățămîntul se ivește în cele mai de sus pături ale societății. Frunțașii țărilor mai înaintate, boierii prin fapte ori de naștere, se îngrigesc ca urmașii lor să aibă cunoștințele, în lipsa cărora ei sunt siliți a recurge la ajutoriul altora, și anume a preoților.

În aceste vremi preoții sunt aproape singurii oameni cari știu a ceti și scrie, avînd și puțină cultură strecurată

¹ Și astăzi învățămîntul nostru s-ar dezvolta mai repede, dacă instrucțiunea ar fi potrivită cu trebuințele : dacă am oferi învățăceilor tot de ce ei au trebuință și numai de ce ei au trebuință (n.a.).

prin generațiuni de la romani. Cu încetul ei devin dar învățători în sensul modern al cuvîntului. La curțile boierilor se ivește cîte un preot cu *menițiunea* de a instrui copiii curții, împărtășindu-le cunoștințele ce viitoriul pretinde de la dînsii.

Cu cît mai mult se dezvoltă viața, lipsa cunoștințelor cu atît mai general este simțită și cu atît mai întinse rădăcini prinde învățămîntul. Dacă în secolii VI, VII și VIII, numai cea mai de sus pătură a societății simțea lipsa cunoștințelor, în secolul IX și X ea era simțită la cea mai mare parte a claselor privilegiate. Astfel aflăm că monastirile cu încetul devin un fel de așezăminte de învățămînt, la care nobilimea își trimitea copiii, pentru ca să fie instruiți.

Acestea sunt începuturile învățămîntului în viața noastră. El a fost provocat de către dezvoltarea socială și anume de către trebuințele ce s-au simțit în urma acestei dezvoltări.

Nu pot să remarc îndestul cum că *învățămîntul numai acolo s-a ivit, unde lipsa de cunoștințe era simțită și cum că el era menit a răspîndi* toate acele și numai acele cunoștințe a căror lipsă era simțită.

Întocmai precum a fost provocat, învățămîntul a și fost susținut și înaintat numai prin trebuințele urmate din stările sociale. Cu cît dezvoltarea vieții era mai înaltă, cu atît mai general simțită devenea lipsa de cunoștințe, cu atît mai înmulțite cunoștințele, și cu atît mai mari dimensiuni cuprindea învățămîntul.

Înainte de a trece la cercetarea asupra acestui proces de dezvoltare va fi de folos a anticipa prin o distincțiune clarificatoare cele ce vor urma.

Privind atît direcția ce urma învățămîntul, cît [și] pozițiunea ce el ocupa în viața publică, avem să deosebim în dezvoltarea lui două epoce marcant deosebite : cea dintii — a *înriuririi religioare*, pînă la finele secolului XVIII, și cea de a doua — a *înriuririi sociale* — de la cea dintii revoluțiune franceză.

Va înlesni priceperea, dacă vom trata fieștecare epocă îndeosebi, și anume în cea dintii epocă dezvoltarea sistemului de învățămînt în partea sa mai veche — *universitatea, gimnaziul și așa-numitele școli normale* — iară

în a doua, în partea sa mai nouă, numită *reală*. Învățămîntul popular este de un caracter propriu și atît de important încît pretinde o tratare specială.

Cunoștințele folositoare, științele și îndeosebi cultura are o înfrîngere îndoită asupra vieții omenești. Odată ea *înlesnește* viețuirea, altă dată o face *plăcută*. Astfel, privite ca trebuințe simțite, cunoștințele de orice natură pot fi de natură atît zilnică cît și sufletească. Oamenii tind spre cultură mai ales din motive zilnice — pentru a-și înlesni viețuirea. Este însă în toate vremile un număr anumit de oameni cari privesc cultura ca o stare de fericire sufletească, deci tind a ști numai pentru că să știe. Nesmintit, majoritatea oamenilor privește cunoștințele și știința ca *mijloc de cîștig*. Această majoritate, îndemnată de trebuințele ce simțeste, este înființatoarea așezămintelor de învățămînt, și asemenea tot ea, elementul care lucrează pentru răspîndirea culturii. Cînd omul simte lipsa, el stoarce zer din peatră.

Dar acești oameni nu urnesc lumea din loc. Ei tocmai în lipsa de cultură pun temei așezămintelor menite a răspîndi cultura. Numai partea cea mai mică, oamenii, pentru cari studiul nu este numai mijloc de cîștig, ci înainte de toate o lucrare, prin care se gustă cea mai candidă fericire sufletească, numai acești oameni urnesc lumea din loc și rădică societatea la o treaptă mai înaltă. Ei adună cunoștințele, și numai după ce ei le-au adunat este răspîndirea lor prin împărtășire cu puțință.

Prin lucrarea-împreună a acestor două feluri de oameni au fost create cele dintii universități.¹

În țările mai înaintate ale Apusului, cu deosebire în părțile fruntașe ale societății, oamenii simțeau pe cît se poate de viu trebuința de a-și cîștiga anumite cunoștințe. Viața s-a fost dezvoltat pînă la acel stadiu, unde ocîrmuirea aproape în toate treptele a fost devenit, în lipsa cunoștințelor, imposibilă.

¹ Pentru toți oamenii cultura este totodată o satisfacere a trebuințelor sufletești; prin cultură toți devin capabili de a gusta frumosul. Deosebirea este însă că unii pun pond pe foloasele zilnice, iară alții pe satisfacerea etică (n.a.).

Nu numai singuratecii, ci chiar și ocîrmuirile țărilor trebuiau să fie cuprinși de îngrijire pentru formarea generațiilor viitoare.

Pe lîngă toate aceste, înființarea așezămintelor de învățămînt era peste puțință, dacă nu ar fi fost oameni, cari, și în lipsa așezămintelor de învățămînt, și-a știut cîștiga o anumită măsură de cunoștințe. Aceștia, asemenea unor magazii, conțineau material, de care restul societății avea trebuință. Nu rămînea decît să se creeze un for unde ei să-și poată descărca cuprinsul sufletului lor, făcînd comună bogăția, ce pînă acum purtau în sine.

Aceste foruri sunt universitățile.

Încă foarte din vreme, în secolii VII, VIII și IX, se aflau prin Europa apuseană, mai ales pe la curțile domnești, bărbați, cari cu încetul au început a dezgropa din ruinele vremurilor vitrege comorile gîndirii clasice. Din studiarea acestora și din rezultatul meditațiunilor proprii, în decursul vremilor ei și-au cîștigat o cultură de un cuprins mai întins decît ce poate am fi aplecați să credem.

Deși ei petreceau în societate, cultura era însă mai mult ori mai puțin rezervată pentru dînșii. Pentru o împărtășire de cuprins mai întins, lipsea atît îndemnul, cît și ocaziunea.

Pentru a-și cîștiga această ocaziune au lucrat ei spre înființarea celor dintii așezăminte de învățămînt, a universităților.

Rezultînd universitățile din lucrarea-împreună a oamenilor ce privesc știința ca mijloc de cîștig, cu oamenii ce o privesc ca mijloc de fericire sufletească, este vădit că organizația lor a fost întocmită astfel, ca ele să poată satisface atît trebuințele zilnice ale unora, cît și acelea sufletești ale celorlalți. Universitățile ofereau nu numai cunoștințe prin care susținerea vieții devine mai ușoară, ci totodată și o cultură de cuprins mai înalt, prin care se dezvoltă capacitatea de a gusta plăcerile sufletești prin științe și arte.

De aici numirea „universitate“.

Erau așezăminte menite a răspîndi orice fel de cultură, a satisface toate trebuințele intelectuale ale oamenilor. Pentru aceea ele cuprindeau toate ramurile lucrării sufletești: științele tocmai atît de mult ca și artele. Se

înțelege, toate aceste în stadiul pînă la care s-au fost dezvoltat pe acea vreme.

Dar, cu toate aceste, mențiunea principală a universităților era ca să formeze tinerii pentru anumite cariere. Tinerii le vizitau, mai ales, pentru a-și cîștiga cunoștințele de care aveau trebuință, pentru a putea pași în urma părinților săi. De aici formarea „facultăților“. Atîte facultăți, cîte feluri de cariere.

Oricît de mică ni-ar părea măsura cunoștințelor pe timpul cînd s-au ivit universitățile, nime fără anumite cunoștințe pregătitoare nu era în stare să priceapă cele ce se împărtășeau la universitate. Era dar de trebuință ca să fie un alt fel de așezăminte de învățămînt, în care tinerii să fie pregătiți pentru universitate. Aceste așezăminte pregătitoare erau „gimnaziile“.

Încă înainte de ivirea universităților, copiii se trimiteau la monastiri pentru ca să fie instruiți. Cu cît trebuința cunoștințelor era mai general simțită, cu atît mai mare era numărul copiilor trimiși la monastiri. Dacă vom ține cont de expedițiunile cruciaților spre orient și de progresul comercial urmat după aceste expedițiuni, vom afla cum că, în secolele XI și XII, cînd se ivesc universitățile, numărul copiilor trimiși pe la monastiri trebuia să fie destul de mare. Fiind apoi copii nu numai numeroși, ci totodată și de deosebită vîrstă și formațiune, trebuia să se facă între dinșii o anumită clasificare : cei ce știu mai mult trebuie să fie deosebiți de către cei ce știu mai puțin. Statorirea atît a claselor, cît și a cunoștințelor de împărtășit în gimnaziu s-a făcut însă numai după ce s-au ivit universitățile. Înainte de ivirea universităților, într-adevăr nici nu existau gimnazii. Trimis la monastire, fieștecare învăța ce învăța, fără măsură hotărîtă. La deosebite monastiri, ba chiar și la aceleași monastiri, prin deosebiți oameni se învăța în deosebite chipuri. Nu era o normă pentru toți ; lipsea orice organizație premeditată. Asta a fost dată numai de către universitate. Fără nici o rezervă putem dar zice că gimnaziile sunt provocate numai de către universitate. Numai simțind lipsa de pregătire pentru universitate oamenii au organizat gimnaziile.

Acest raport între universitate și gimnaziu a existat în toate vremile. El există și azi. Gimnaziul nu este un așezămînt de sine stătător, ci trebuiește privit în subordinație cu universitatea, numai ca o parte a sistemului universitar. Făcînd supoziția că universitatea nu există, gimnaziul devine cea mai absurdă creațiune. Oamenii, cari au terminat cursul gimnazial, știu din toate cîte ceva, dar din nimic destul. Asta, pentru că ei au cîștigat cunoștințele din gimnaziu numai pentru ca să fie capabili de studiul universitar. În gimnaziu nu se învață nimic : se cîștigă numai capacitatea de a învăța.

În deosebite vremi și la deosebite popoare organizația gimnaziilor a fost deosebită. Totdeauna însă a fost statorită prin raportul către universitate. Cu cît mai tare se înmulțeau cunoștințele, cu cît mai înaltă era cultura de împărtășit la universitate, cu atît mai mari erau pretenșiile față de gimnaziu.

Încă în secolul trecut, după un curs de 4—6 ani, tinerii erau primiți la universitate. Acuma știm că un tînr are de a face un curs de 10—12 ani pînă ce ajunge a fi declarat „matur“, adică capabil de studiul universitar. Remarc această deosebire în ani pentru că ea este mai marcantă. Nu numai mai mulți ani au însă tinerii să fie pregătiți acum decît înainte de un secol ; ei învață acuma totodată și într-un an mai mult decît ce învățau atunci. Și într-astă direcție are să se dezvolte studiul gimnazial de aici înainte. Cu greu gimnaziul va cuprinde cîndva mai mult decît opt clase : dezvoltarea de aici înainte are să consistă în aceea ca, într-un an și respectiv în opt ani, se va învăța mai mult și anume totdeauna *atîta*, cît va fi de lipsă pentru a fi calificat pentru universitate.¹

Prin aceste este statorit raportul între universitate și gimnaziu. Cursul gimnazial este numai o pregătire pentru universitate. Astfel în gimnaziu se dau numai acele cunoștințe, care sunt de trebuință pentru a fi capabil de studiul universitar. Mai mult ar fi de prisos, mai puțin n-ar corespunde scopului. Se pune dar în gimnaziu mai

¹ Nesmintit, sistemele de astăzi sunt neîndeplinite : s-ar putea după un metod mai corect, ca în 6 ani să se învețe poate chiar mai mult decît acuma în 8 ani (n.a.).

mare pond pe dezvoltarea sufletului decît pe îmbogățirea lui cu cunoștințe. Dezvoltarea cugetării corecte, formarea gustului estetic și deșteptarea aplecărilor firești ale tinerilor este scopul special al gimnaziilor. Pentru aceea în gimnaziu se învață multe lucruri, care omului laic i s-ar părea cu desăvîrșire de prisos.¹ Folosul acestora se va vădi însă, dacă vom considera universitatea. Caracteristica învățămîntului universitar este tocmai aceea cum că ea cearcă a satisface nu numai trebuințele zilnice, ci totodată și acelea sufletești. El nu numai îmbogățește sufletul cu cunoștințe de folos zilnic, ci-l și formează, pentru a fi capabil de gustarea frumosului. Prin asta universitatea merită numele ce poartă : ea răspîndește cultura în toate privințele, formînd pe om nu numai pentru o anumită carieră, ci și pentru viața îndeobște. Astfel cunoștințele, ce în gimnaziu ar părea de prisos, privesc în îndeplinirea lor, la universitate, devin cele mai folositoare.

Aproape același raport există și între gimnaziu și școlile elementare ori „normale“, precum le numim noi.

Deosebirea va fi însă evidentă, după ce vom privi la originea acestora.

Originea școlilor normale cade în evul nou, mai ales în timpul mișcărilor provocate de Reformațiune.² Dezvoltîndu-se meseriile în orașele apusene, cu încetul lipsa de cunoștințe a început a fi simțită și în clasa numită „burghezia“. De puține cunoștințe aveau acești oameni trebuință. Dar oricît de puțin, trebuința era simțită. Provocate de această trebuință, s-au ivit școlile elementare prin orașe. După ivirea Reformațiunii, lipsa de cunoștințe a devenit cu atît mai simțită. Reformațiunea, prin firea ei, face pretenția ca oricare aderent al ei să știe ceti *Sînta Scriptură*. Pentru aceea învățămîntul elementar este cu mult mai dezvoltat la popoarele reformate ori luterane. El aici a fost susținut nu numai de cătră trebuințele zilnice ale poporului ci și de cătră zelul preoțimei. El a

¹ Astfel limbele clasice, care înriuresc atît de mult asupra formării sufletului (n.a.).

² Întîmplări prin care dezvoltarea a fost provocată : descoperirea Americii — comercianti italiene, cultura aflată în Italia ș.a. (n.a.).

fost pe alocurea chiar forsat. Ce se învață și se învață în aceste școli elementare ? *Aceea și atîta de ce și de cît* clasele sociale, pentru care sunt menite, au trebuință. Cu cît viața se dezvoltă, cu atît trebuințele se înmulțeau și cu atît mai înmulțite trebuiau să devină și cunoștințele de împărtășit în școlile elementare. Stadiul de dezvoltare, în care ne aflăm azi, a provocat chiar un sistem nou : „școlile cetățenești“, cu un curs de șase ani, un așezămînt care nu este decît o formă mai îndeplinită a învățămîntului elementar.

Să tragem acum o paralelă între universitate și învățămîntul elementar. Deosebirea este marcantă : universitatea formează oameni *pentru anumite cariere* ; școlile normale ori elementare îi formează *pentru viața zilnică*. Vom vedea mai tîrziu cît de mare este importanța acestei deosebiri.

Cu vremea, școlile normale au intrat într-un fel de raport de subordonație cu gimnaziul. Azi ele sunt totodată și un curs de pregătire pentru gimnaziu. Universitatea și gimnaziul s-au dezvoltat într-atîta, încît trebuie să se facă pretenția, ca și acela care voințe a vizita gimnaziul să aibă anumite cunoștințe. Aceste cunoștințe se pot statori prin cîteva cuvinte : să știe atîta cît este de trebuință, pentru ca cineva să *poată face studii*, adică a ceti bine, a scrie bine, a cunoaște raporturile numerice și a fi receptiv pentru intuițiune.

Am cădea însă în rătăcire, dacă urmînd din acest raport de subordonație, am privi școlile elementare numai cu cursul de pregătire pentru gimnaziu. Între gimnaziu și școlile elementare nu este tot acel raport ca între gimnaziu și universitate.

În gimnaziu se învață numai atîta cît este de trebuință pentru universitate ; în școlile elementare se învață însă cît este de trebuință pentru gimnaziu, și *încă* cît este de trebuință pentru stadiul de dezvoltare a unor anumite clase sociale. Pentru aceea copiii în cele dintii clase gimnaziale învață multe ce au învățat deja în școlile elementare. Asta ar fi peste putință, dacă școlile elementare ar fi numai o continuare a gimnaziului.

Este dar subordonație, nu însă acea subordonație desăvîrșită pe care o aflăm între gimnazii și universitate.

Universitatea, gimnaziul și școlile elementare formează un sistem încheiat de învățămînt. Deși legătura între gimnaziu și școlile elementare nu este atît de strînsă ca școlile elementare, în lipsa gimnaziului, să devină lipsite de sens, prin subordonația la care am tras atențiunea mai sus, școlile normale totuși devin o parte a sistemului.

Să cercăm acum — unde este *temeiul acestui sistem*. Este el în universitate, ori în școlile elementare? Este el sus, ori jos?

Cestiunea este de importanță desăvîrșită. Aș putea zice: întregul acest studiu n-are alt scop decît a arunca lumina asupra acestei cestiuni.

Dacă vom afla că teameiul este în școlile elementare, atunci ni vom pune toată silința ca să dezvoltăm învățămîntul elementar.

Dacă însă ni se va vădi că teameiul sistemului de învățămînt este universitatea, atunci, convinși că în lipsa unei universități nicicînd nu vom avea un învățămînt sănătos, vom jertfi orice pentru universitate.

Clar este pusă cestiunea.

Aici fie însă *numai pusă*. O vom trata numai vorbind asupra *învățămîntului nostru în special*.

Șirul de idei, aflat la noi este următoriu: Școli elementare, școli populare înainte de toate, căci în lipsa acestora n-avem învățacei pentru gimnazii; avînd apoi destule școli elementare, să rădicăm gimnazii, formîndu-ne auditoriu pentru universitate. După ce am clădit astfel teameiul și am rădicat păreții, să punem coroana prin înființarea universității.

O singură privire peste celea ce s-au zis pînă acum va fi destul pentru ca să ni se vădească naiitatea acestui șir de idei. El uită cu desăvîrșire cum că „auditoriul“ este *ultima res* la un așezămînt de învățămînt. Așezămîntele de învățămînt sunt menite a răspîndi *anumită cultură*. Avînd această cultură, trebuiește apoi să avem *organele prin care cultura să fie răspîndită*. Numai apoi vine „auditoriul“ care să fie împărțit.

Cum vom avea școli elementare înainte de a ni fi format învățători în niște școli mai mult decît elementare? Cum vom avea gimnazii fără a avea profesori formați la

universitate și cum vom ști ce să învățăm în gimnazii, fără a avea o universitate, care să ni statorească măsura cunoștințelor gimnaziale? Cum vom răspîndi, în sfîrșit, o cultură, care nu este, deoarece numai la universitate o putem afla? ¹

În decursul acestor studii am văzut cum universitățile au fost cele dintii așezăminte de învățămînt.

Numai în urma lor au fost celelalte posibile. Vedem raportul strîns în care se află părțile sistemului și azi: pentru toate vremile universitatea rămîne teameiul sistemului. Un gimnaziu fără universitate rămîne o creațiune anormală și pe cum vom vedea cauza unui șir de nenorocire sociale ².

Prin aceste să privim cestiunea îndestul clarificată.

În cea dintii epocă, pînă către finele secolului XVIII, pînă aici s-a dezvoltat învățămîntul.

Am numit această epocă „a înriuririi religioare“.

Aflu de prisos a arăta mai de amănunt motivele, din care această numire îmi pare potrivită.

Învățămîntul a purces din biserică, mai tîrziu a fost susținut prin biserică și pînă în cele mai nouă vremi a stat sub înriurirea preoțimeii. Pentru noi este însă de foarte puțin interes a cunoaște urmările bune ori rele ale acestei înriuririi. În epoca ce urmează, poziția învățămîntului în stat este cu totul alta; deci pentru a putea prețui îndestul această poziție, a fost de lipsă a trage atențiunea asupra poziției ce el a ocupat pînă la secolul XIX.

Vorbind asupra învățămîntului real, înainte de toate ar trebui să arătăm șirul de întîmplări, prin cari științele reale au fost provocate. Nicicînd omul n-ar fi ajuns a privi atît de adînc în alcătuirea universului, dacă unelc întîmplări, precum a fost inventarea acului magnetic ori descoperirea Americii nu-l îndemnau spre nouă cercetări, ori altele, precum este inventarea ocheanei, și altele, nu

¹ Despre formarea la universității streine aici nici vorbă nu poate fi. Dealtmînterea ea și este cu desăvîrșire stricăcioasă (n.a.).

² În universități aflăm culminațiunea vieții comune a singuratecelor popoare; ele sunt magazinul de gîndiri ale națiunilor. De aici deosebirea la deosebite popoare: în universitate aflăm oareșicum cristalizațiunea vieții naționale (n.a.).

fi dau nouă mijloace pentru cercetările sale. Și chiar cîștigîndu-și oamenii cunoștințele pe care le au azi, ele nîcîcînd nu ar fi ajuns la acea răspîndire, dacă dezvoltarea vieții și, în urma acestei dezvoltări, mulțimea trebuințelor zilnice nu le făcea de trebuință pentru majoritatea omenirii. Aici nu este însă loc pentru o cercetare mai în de-amănuntul asupra strînsei legături ce există între dezvoltarea vieții noastre europene și aceea a științelor reale.

Ne mărginim numai a satori deosebirea între menițiunea culturii clasice și aceea a culturii pe care azi noi o numim „reală“.

În toate stadiile dezvoltării sale, chiar și în cele mai primitive, omul simte o aplecare nestîmpărată, spre a cerca cauzele arătărilor ce i se înfățișează. A satori un nex causal între arătările ce alcătuiesc lumea este o lucrare de la care nici un om nu se poate sustrage, lucrare ce formează temelia firei noastre intelectuale.

A reduce orice ivire la o cauză firească este cea dintîi și cea mai acută *trebuință sufletească a omului*. Cu satisfacerea ei începe *viața etică a lui*. Astă trebuință îndemna pe om la orice lucrare sufletească; ea a fost aproape singurul motiv al culturii clasice. Pentru aceea gîndirea clasică este atît de frumoasă în idealitatea ei. Ea este menită a satisface numai sufletul. Dar sufletul însetoșat de adevăr este satisfăcut și prin numai o ipoteză, o simplă explicație. Pentru aceea — atît de puțin adevăr și atît de multă poezie în gîndirea clasică. Ea tinde mai mult a satisface sufletul ei și a forma caracterele decît a da foloase zilnice. De *fericirea omului* se îngrijește cultura clasică, privind *susținerea* lui ca un lucru secundar. Asta în cel mai strîn nex cu viața de atunci; pe vremile clasice, pentru susținerea traiului zilnic, oamenii n-aveau trebuință de multe cunoștințe.

Alta este însă pozițiunea omului în viață.

Un șir întreg de întîmplări răstoarnă credințele lumii clasice, îndemnînd pe om la nouă cercetări. Nu mai puțin sunt apoi întîmplări cari dau vieții zilnice o dezvoltare, ce nici nu suferă a fi comparată cu cea clasică. Trebuințele se înmulțesc în toate privințele. Comerțul întins peste fața pămîntului și industria dezvoltată devin puse pe te-

meli științifice. Astfel se nasc o mulțime de profesii care pretind un grad mai înalt de cultură, un șir întreg de cunoștințe puse pe temei real.

Pentru a face de prisos o cercetare mai răsplătită, să facem comparație între cunoștințele ce în vremile clasice trebuia să aibă un conducător de naia, un ingineri ori un arhitect, și între cunoștințele ce tot acești profesioniști azi trebuiesc să aibă. Chiar dacă am abstrage de la mașine, vom afla cum că azi știința este menită nu numai a satisface sufletul, ci și a servi totodată omului ca mijloc de susținere zilnică, adică *a satisface și trebuințe zilnice*.

Încît el este menit a satisface trebuințe zilnice, învățămîntul este real.

Prin asta am satorit raportul între învățămîntul universitar și cel real :

Universitățile sunt menite a cultiva științele, ca științe, și a forma caracterele.

*Institutede tehnice sunt menite a da formare teoretică și practică pentru anumite profesii.*¹

Universitățile pregătesc totodată pentru anumite cariere și anume cariere publice, care pretind o formare umanitară, deci nu numai un șir bogat de cunoștințe, ci totodată și o dezvoltare etică a caracterului. Dar și această formare este numai secundară. Universitatea dă atît pentru juriști, cît și pentru filosofi ori teologi numai o formare teoretică. Ieșiți de la universitate, tinerii nu sunt formați pentru carierele ce și-au ales, ci sunt numai capabili de a se califica prin o praxă mai scurtă ori mai îndelungată.

Cu totul alta este formarea ce o dă învățămîntul real, provocat prin trebuințele zilnice, el cearcă a satisface numai aceste trebuințe. Aici la formarea etică a caracterului nu se privește : tinerii se formează numai pentru anumite *cariere private*, deci anumite *profesii*, care cer un anumit șir de cunoștințe și îndeletniciri practice.

Maî clară este deosebirea : *universitatea-și pune de scop a dezvolta viața etică; învățămîntul real este menit a dezvolta numai viața economică.*

¹ Compară : Joseph Jirečeki, *Handbuch des Prüfungs und Unterrichtswesens*, 1868 (n.a.).

Premiind acest raport, îndată ni se va vădi inferioritatea învățămîntului real față de acel universitar. Într-adevăr învățămîntul real nu este decît în urma universității posibil. Universitatea dă cunoștințele menite a fi răspîndite prin învățămîntul real. Nemic nu vom afla la institutele tehnice ce, chiar într-o formă mai dezvoltată, n-am afla și la universitate.

Deosebirea este numai aceea că la universitate aflăm științe, iar la institutele tehnice un șir de cunoștințe practice. Tot acei profesori pot să împărtășească științele, adecă teoretica, altă dată în direcție practică. Astfel viața etică a unui popor în lipsa învățămîntului real se poate dezvolta; învățămîntul real numai indirect, prin ridicarea vieții economice, înrîurește asupra vieții etice.

Satorind misiunea și caracterul învățămîntului universitar în raport cu acel real, nu va fi greu a afla pozițiunea ce fiecare fel de învățămînt trebuie să ocupe în viața publică.

Universitatea, atît ca așezămînt pentru formarea tinerilor pentru viața publică, cît și ca foculariu de cultură a oricărui popor, în toate vremile a fost și a trebuit să fie așezămînt public susținut de cătră puterea publică.

Nesmintit, foarte multă vreme preoțimea a avut înrîurire aproape desăvirșită asupra învățămîntului, susținînd mai ales gimnaziile: să nu pierdem însă din vedere că, pe acele vremi, înrîurirea preoțimei era tocmai atîta de mare și asupra puterii publice. Deodată au încetat aceste înrîuriri.

Învățămîntul real numai în urma dezvoltării universităților a devenit posibil și numai în urma dezvoltării vieții zilnice necesari. Am putea zice, în cea dintîi epocă, înainte de Revoluțiunea Franceză el nici nu exista.

Cînd el s-a ivit însă, avînd a da o formațiune privată, s-a ivit sub formă privată. După ce și-au cîștigat anumite cunoștințe de pregătire, tinerii ce s-au fost hotărît a-și cîștiga pînea zilnică ca marinari, negoțiatori, ingineri, arhitecți, ori mașiniști făceau numaidecît un curs practic. Din aceste cursuri practice, care pentru farmaciști, agronomi ori inginerii de la noi și astăzi există, s-au dezvoltat deosebitele școli private.

Publice au devenit aceste școli numai atunci cînd anumitele profesii, în urma dezvoltării, cereau un grad mare de cunoștințe, și prin urmare o organizare mai întinsă a „școalelor“. Chiar și în forma de astăzi așezămintele de învățămînt real pot să fie private: publice sunt, numai încît statul pare îndatorat a se îngriji de dezvoltarea economică a membrilor săi.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL POPORAL

PRIVIRE GENERALĂ

Întreaga viață socială este o țesătură de corelațiuni. Nu este o singură stare socială, care nu ar sta în strînsă legătură cu altele și, prin aceste, cu întreaga viață. Pretutindenea stările își urmează, se condiționează, ori să deneagă una pe alta. Pînă unele, oricît de izolate, ele au înrîurire determinantă asupra cursului organic al vieții. Numai lipsa de destulă pătrundere ne face să le izolăm ori că cercăm raportul lor cătră viață unde el nu este.

Această legătură nici într-o parte a vieții nu este mai strînsă decît între *trebuințe* și *mijloacele de satisfacere*. Este de-a dreptul imposibil a gîndi la una, fără a cuprinde în gîndul nostru și pe cealaltă.

În viața omului singuratec nu este nimic mai vădit decît această legătură. Întreaga viață individuală nu este decît un șir de trebuințe și satisfaceri.

Viața socială este întru toate mai complicată. Într-însa legătura între trebuințe și mijloacele de satisfacere este mai ascunsă. Din aceea că noi nu o vedem defel nu urmează însă lipsa ei. Ea în toate vremile a fost. Chiar și societatea numai prin aceea a fost provocată că oamenii simțeau trebuința de conviețuire ori trebuința de a se sprigini unii pe alții.

Oricît de ascunsă ar fi îndeobște această legătură, este o parte a vieții, unde ea ni se vedește pe deplin: învățămîntul poporal. Încercările zadarnice care s-au făcut pentru dezvoltarea forșată a acestui învățămînt, încercările

ce s-au făcut pentru a-l pune acolo, unde lipsesc pentru el premisele sociale, și nu mai puțin dezvoltarea lui grăbită, după ce aceste premise a fost date ne impun convingerea că *numai măsura trebuințelor hotărăște asupra dezvoltării atât intensive cât și extensive a învățămîntului*. S-a dezvoltat învățămîntul poporal, unde a fost trebuință de el; iară unde nu, nici s-a ivit, a lipsit trebuința.

Aici întîmpinăm o părere opusă — părerea de predilecție a celor mai mulți „români inteligenți”. Cu deosebire „românilor inteligenți” le place a susține „că în toate timpurile și pretutindenea a fost necesară”. Ei da! să admitem că ea a fost „necesară”. Ni se pune însă întrebarea: Cum poate lipsi atîta vreme ce a fost „necesari”? Ori „necesari” este și ea, după plac ori convenție, poate lipsi ori nu poate lipsi? Cum era cu putință ca oamenii să aibă secolii întregi trebuință de învățămîntul poporal, fără ca să lucreze cituși de puțin pentru satisfacerea acestei trebuințe? Ori omul poate avea și trebuințe pe care nu este aplecător a le satisface?

Purcedînd din această părere, „poporul român”, adecă „prostimea”¹ (termen uzitat la „inteliginți”) nesmintit are o „mare necesitate” de învățămînt. Cum de zelul său de a satisface această „mare necesitate” este atît de mic?

Ori trebuința nu este „necesitate”, ori părerea „românilor inteligenți” conține o contradicție; ori minte viața socială, ori rătăcesc „românii inteligenți”. Una ori alta și mai potrivit cea din urmă.

Dar firească este rătăcirea „inteliginților” noștri. Omul voind să măsoare lumea, totdeauna se ia pe sine însuși de măsură. Îndeobște, judecățile oamenilor sunt subiective; numai puțini oameni și numai ajunși la un anumit stadiu al dezvoltării sufletești sunt capabili de a judeca obiectiv. N-avem dar să ne mirăm dacă îndeobște, judecînd asupra vremurilor trecute ori a altor oameni, oamenii pun și pe alții în același șir de idei ori afecte, în care se află înșiși. Simțînd trebuința de învățămînt poporal, „inteliginții” noștri sunt aplecători a susține că și oamenii

¹ Dealtmîntrelea eu am văzut advocați foarte „proști” și „proști” foarte inteligenți (n.a.).

din vremile trecute trebuie să fi avut, ori „prostimea” română de azi trebuie să aibă această trebuință.

Se susține asta cu atît mai mult, încît nime nu poate trage la îndoială cum că învățămîntul este „folositoriu” încît avem trebuință de el. Folosirea nu este decît satisfacerea unei trebuințe.

Este însă un lucru nemțesc în combinarea de idei a „inteliginției” noastre. Cînd vede că părerea combătută aici, în fața faptelor ce se petrec în viață nu poate fi susținută, ea recurge la o portiță: la *trebuințele latente*. Ar avea adecă să fie două categorii de trebuințe: *trebuințe simțite și trebuințe latente*, adecă trebuințe, pe care oamenii le au, și *trebuințe, pe care ei nu mai ar trebui să le aibă*. Ei bine! dar ce mai este și asta? O nouă ediție a „*drepturilor naturale*”, pe care „le avem de la moși și strămoși”, le reachirăm prin naștere, „fac o parte constitutivă a firii noastre umane” — și totuși nu le execută. Trebuințele latente: foc ce nu arde, vifor ce nu se mișcă, tunet fără sunet. „E flămînd Pîntea fără ca să-i fie foame.”

Să lăsăm bazaconiile nemțești și să ne coborîm la înțelepciunea „prostimei” noastre. Prin coborîre ne vom afla ridicăți la o înălțime, în care domnește adevărul, acest fel al judecății neprefăcute.

„Pune-i floarea în cumănac; n-o poartă de nu-i voi nic”, zice proverbiul românesc.

Pe cît de nepretențioasă este forma acestei *vorbe bătrînești*, pe atît de greu fondul de adevăr ce ea cuprinde. Într-un singur proverb este plămădit un întreg sistem de judecăți puse sub temelii neclătinate. În îndelungata sa viețuire, poporul român neîncetat a observat o lege nestrămutată după care trebuia să se îndrepte: mînca numai cînd era flămînd; dormea numai cînd îl coprindea somnul; se îmbrăca numai după cum îi cerea inima; își clădea o casă numai cînd și numai precum o dorea; în toate se îndrepta numai după aplecările sale firești. Și apoi observa și cum că nu numai el, ci toți oamenii lucrează astfel; fieștecare pentru sine și cu toți împreună. Fără vite, fără oi și fără turme n-a văzut [nimeni] păstori. Punea lumea clopot la biserică numai cînd oamenilor

le trecea prin fire, și nime nu bătea „într-o ureche“, cînd nu era primejdie. Mojicul umbla dăbălat și voinicul cu capul pe sus; babele stau la vorbă, iar fetele mari se înșirau la joc cu flăcăii. Văzînd toate aceste, românul și-a zis: „Cine-și pune floare în cumănac, acela o poartă, că-i mîndru de ce e, fudul de voinic!“

Cine nu are mîndria voinicului privește floarea ca un lucru de prisos, ba chiar lucru ce se împotrivește cu firea lui. Lucruri care pot satisface o trebuință pe care noi n-o avem pentru noi n-au nici folos, nici valoare. „Banul e pleavă în punga prostului.“

Dar să discutăm *ad rem* cu țaranul român.

I-am făcut școala; i-am pus dascăl; am pus chiar și pedeapsa pentru părinții care nu-și trimit copiii la școală.

Și apoi?

Vizitînd școala, aflăm copiii la lucru — în cîmp, în deal — numai în școală nu.

„Ei bine! domnule — răspunde plugariul, fiind în urmă interpelat — *n-are să fie popă din el*; învață plugăritul, că din plugărit va trăi.“

Aici înceată toată discutarea.

„Cine e popă știe carte“, pentru că fără de carte popă nu va putea să fie. Plugariul știe plugări, căci din aceea trăiește. *Cînd însă săteanul va simți* că și carte trebuie să știe, *pentru ca să poată trăi* după cum îi cere inima, atunci nu numai își va trimite copiii la școală, dar el va face școală, el va plăti dascăl și vorbele în vînt vor înceta.

Decît tocmai a noastră viață nemic nu combate mai ager părerea ce de asemenea tocmai la noi predomină. Pentru aceea a fost de folos ca, înainte de toate, cu această viață să o confruntăm. Slăbită apoi prin această confruntare, cu atît mai neapărat va trebui să cază pe deplin în față cu trecutul.

IVIREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POPORAL

Repetăm dar ce am zis mai sus: *numai atunci — cînd, numai acolo — unde și numai într-atîta — încît a fost trebuință, s-a dezvoltat învățămîntul.*

Acesta este rezultatul la care ajungem în firul combinațiilor abstracte și nu mai puțin aceasta — învățătura ce ne dă istoria învățămîntului poporal.

În cea dintîi epocă a dezvoltării învățămîntului, înainte de Revoluțiunea Franceză, învățămîntul poporal n-a existat. Începuturile ce se aflau pe alocurea (abstrăgînd de la Englitera) nu pot să fie considerate.

Acesta lipsea numai pentru că tocmai acea parte a populațiunei, pentru care învățămîntul poporal este merit, nu numai nu *simțea*, dar nici nu *avea* trebuință de învățămînt. Chiar dacă cineva ar fi vîrît învățăturile cu sila în acești oameni, condițiunile sociale, între care se aflau, făceau peste putință ca ei să tragă cîtuși de puțin folos imediat din învățăturile lor. Lipsind premisele sociale, învățămîntul era nu numai pe deplin de prisos, ci totodată și de-a dreptul imposibil. Era peste putință ca oamenii și numai să gîndească la învățămînt, cînd în viață nu era nemic ce ar fi putut excita această gîndire într-înșii.

Popoarele erau despărțite în mai multe pături, dintre care cea mai de jos, pe care noi în urma unei combinații curioase o numim „*popor*“, partea, ce tocmai ar avea să guste binefacerea învățămîntului „*poporal*“ era aservită. În urma acestei aserviri ea nici într-un chip nu se poate folosi de învățătură. Era hotărît un cerc anumit la care lucrarea ei trebuia să se restrîngă. Din acest cerc nime nu poate păși; iară între marginile cercului orice învățătură școlară era de prisos. Și am cădea în rătăcire, dacă am crede că „*poporul*“ nu ar fi fost pe deplin satisfăcut în această aservire a sa. Numai prin supuși domnesc stăpînitorii. Fără de slugi nime nu poate fi stăpîn. Roma a gonit pe Tarquiniu și tot Roma a sărutat poalele lui August. Dar alți romani au făcut una și alții alta. În supunerea sa, poporul privește starea sa ca cea mai firească, întocmai precum domnitorii cred că ei sunt de la fire meniți a stăpîni; stăpîniții cred că ei de asemenea de la fire sunt meniți a fi stăpîniți. Stările sociale devenite odată stabile înriuresc atît de puternic asupra gîndirii omenești, încît omul este silit a crede că în toate vremile ele trebuiesc să rămîie astfel precum sunt. Nime, nici chiar geniul nu se poate substra de la această înriurare.

Trăind într-o vreme, cînd societatea este împărțită în clase, atît Plato, cît și Aristoteles, cerca să arate că unii oameni de la fire sunt meniți a stăpîni, iar alții a fi stăpîniți. Astfel, în vremurile feudale, în întreaga societate, nu poate fi nici chiar un singur om care numai să fi gîndit la învățămîntul poporal. Chiar și numai pentru gînd lipseau premisele sociale.

Încîtva au fost date aceste premise în biserică. Și în biserică însă ele numai după ivirea Reformațiunii au putut produce o mică schimbare în curentul de idei. Pretinzînd Reformațiunea ca fiecare credincios să știe ceti *Sînta Scriptură*, preoțimea se afla îndemnată a da și poporul aplecat a *primi* învățături. Vom afla însă că acest motiv este prea ideal pentru ca el să fi putut produce vreo mișcare mai însemnată în viață.

Lumea numai la motive reale se mișcă din loc.

Aceste s-au ivit în secolul XVIII.

Pînă cînd poporul aservit era satisfăcut, el privea starea sa ca firească. Avînd trebuințe puține, el poate să le satisfacă cu ușurință. Nu poate dar nici gîndi la un trai priincios.

Vremile vin însă și se duc.

Și cu vremea nici omenirea nu stă locului. Ori ea merge înainte, ori ea merge îndărăt. Stagnațiuni aflăm numai pentru că nu pătrundem pînă la mișcare. Cînd însă oamenii sunt satisfăcuți de stările în care petrec, ei merg înainte. *Sporesc în masă, sporesc în casă, și D-zeu li dă gîndul cel bun* — va să zică — sporesc în avere, sporesc în număr și se înțeleptesc în gîndurile lor. Vaca fată trei viței, la fieștecare fecior cite unul. Și nouă sunt de trei ori cite trei.

Astfel s-a dezvoltat viața pe nesimțite. Feciorul era mai cuminte decît taică-su — și decît amîndoi, nepotul, căci el punea cătră aceea ce a învățat taică-său de la moșul, aceea ce a învățat el de la taică-său și încă ce el însuși avea să lasă fiului său. Și dezvoltarea înmulțește trebuințele. Ce e bun azi mine este slab; iară poimîne aflăm că ni-ar trebui ce alaltăieri nici nu gîndeam.

În secolul XVIII, lumea a ajuns pînă acolo, unde oamenii aflau că sunt prea mulți la împărțea. Înainte de asta erau mai puțini și fiecare pretindea mai puțin; acu-

ma nu numai sunt mai mulți, dar totodată fiecare-și cere mai mult.

Trebuie să se nască o luptă pentru susținerea vieții.

Viața se incurcă. Nime nu află firul de idei ce ar trebui urmat. Oamenii suferă, se întristează, se supără și în sfîrșit îi cuprinde mînia — o mînie nehotărită, fără ca să se știe contra cui este ea îndreptată.

Dar nu! Plugariul are să plătească dare la țară — zilele de muncă la boieri și dijma la alți stăpîni. El începe a simți că e „prea mult din puțin ce e puțin“. S-ar mișca și pretutindenea se află oprit în cale.

Numai acum i pare prea îngust cercul de activitate, la care este restrîns. Ar dori un cerc mai întins, ca prin o mai întinsă lucrare să poată cîștiga mai mult.

Acum se ivesc genii. O gîndire ascunsă în învălmășeala vieții răsare asemenea unui soare în sufletul lor, aruncînd lumini binefăcătoare asupra întregului popor, din care fac parte. Reflectate prin oglinda sufletului lor, stările se clarifică întocmai precum în fața soarelui negurile dimineții se prefac în nori. Un gînd îndumnezeitor pe care toți îl poartă în suflet, fără ca să-și afle forma în care să fie cuprins de minte; o simțire nehotărită, ce străbate prin întregul popor, prinde forma în sufletul geniului. El este mare pentru că mii și milioane de suflete cuvîntă prin graiul său :

„Nu e firească stăpînirea unora și nu aservirea altora : de la fire toți sunt deopotrivă“.

Unul a zis și milioane prind hotărîre. Ivită odată, ideea de sine intră în viață.

Purcezînd curentul de idei într-astă direcție, oamenii trebuiau să gîndească mai tîrziu și la învățămîntul poporal. Admițînd egalitatea firească a oamenilor din această premisă, oamenii numaidecît trebuiau să tragă consecința cum că de asemenea toți oamenii deopotrivă nu mai pot, ci și trebuie să aspireze la dezvoltare. Acum și numai acum s-a putut ivi *trebuința* și în urma acesteia *ideea* învățămîntului poporal. Numai acum aflau oamenii că ar fi fost bine, dacă de mult exista învățămîntul poporal, căci atunci, ridicat prin învățămînt, poporul de mult ar fi pus capăt inegalității sociale; numai acum oamenii își dau silința a realiza ideea învățămîntului, pen-

tru ca să fie cu atât mai degrab', cu atât mai neapărat realizată ideea egalității sociale.

Acesta este însă numai un curent de idei. Atît ideea cît și trebuința învățămîntului poporal exista numai în mințile genilor, cari cuprindeau în sufletul lor nu numai aceea ce a fost și ce este, ci totodată și aceea ce va fi. În poporu însuși nici ideea, nici trebuința nu putea exista, deoarece lipseau încă stările sociale, pe care geniul le prevedea. Astfel, *deși ar fi fost bine, era imposibil ca înainte de egalitatea între oameni să fi existat învățămînt.*

Numai ajuns la un anumit stadiu de dezvoltare, omul aspirează la libertate, și numai fiind *mai multă vreme liber, el aspirează la cultură.*

Trebuie chiar mai multe generațiuni libere pentru ca un popor să fie ridicat pînă a aspira la cultură, independentă etică. În viață procesele nu curg, și stările nu-și urmează precum ele *pot* în combinarea omului. Omul, din rătăcire, adeseori pune pe acelea ca și cauze, care în viață numai ca urmări se pot afla. Din învățămînt nici-cînd nu poate urma eliberarea unui popor, ci totdeauna libertatea provoacă învățămîntul pentru ca printr-însul să fie susținută și întărită în poziția sa. Este peste putință pentru ca un popor mai înainte să fie capabil de instrucțiune și numai apoi de libertate, deoarece numai libertatea îi poate da acea capacitate.

A trebuit dar să vină Revoluțiunea Franceză să dărîme vechiul sistem de conviețuire socială, să puie altul nou în locul aceluia și numai o societate alcătuită pe temeliile noi a putut să ajungă mai apoi pînă la acea dezvoltare, unde învățămîntul poporal nu poate să lipsească.

După ce s-au șters deosebirile politice între oameni, poziția fieștecăruia a devenit alta. Valoarea fieștecăruia individ nu era statorită *prin lege*, ci *prin calitățile individuale* ale sale. Același țaran, care înainte de asta nu putea să-și aleagă nici o activitate, care trece peste un anumit cerc — acum putea orice, numai dacă era capabil prin fire și *creștere*. Acuma el poate să-și aleagă cariera după plac; între plugari și ministru nu era decît o deosebire de *capacitate*.

Pentru aceea acum *dezvoltarea capacității prin învățămînt* pentru toți trebuia să pară folositoare, întocmai precum ea pînă acuma părea pentru o parte — clasele privilegiate.

Numaidecît după constituirea societății pe temeliile egalității n-a putut însă să se ivească învățămîntul poporal.

Ca toate schimbările sociale, și trecerea de la inegalitate a fost urmare a unui proces social *mai îndelungat*. Revoluțiunea Franceză este *franceză* numai cînd o privim în culminațiunea ei. Într-adevăr ea este un proces social, care numai pornește din Franța, dar decurge în întreaga Europă. El nu pornește în anul 1789 și nu se termină în anul 1814.

Deja sub domnirea lui Ludovic XV premisele revoluțiunii sunt date, pornirea revoluționară cuprinde sufletele și, pornită odată, revoluțiunea curge fără încetare, manifestîndu-se din cînd în cînd prin zbucniri mai mult ori mai puțin zguduitoare. Revoluțiunea este *europăeană*. În Franța ea numai s-a manifestat mai întîi și cu *mai multă vehemență*. Și, o! mult a folosit această vehemență popoarelor europene. Prin sîngele curs de la 1790 pînă la 1814 în Franța s-a păstrat de sute de ori atît sînge afară de Franța. Prin vehemența sa francezii au insuflat stăpînilor frica, slăbind rezistența lor în față cu cursul nestrămutat al vieții.

Pentru aceea francezii merită onoarea de a trece în revoluțiune sau reprezentanți ai vieții europene, dînd nume unei mișcări sociale, care în nord nici azi n-a trecut încă prin criză.

Mersul revoluțiunii a statorit mersul învățămîntului poporal. În același șir, în care statele s-au reconstituit pe temeiul egalității între oameni, în același șir ele purced la aplicarea învățămîntului poporal. Unele state, precum Germania, par a face excepție. Dar ele numai *par*. Să nu uităm cum că Germania este compusă din populațiuni nu numai catolice, ci și *reformate*.

La noi revoluțiunea a trecut prin criza de la 1848. Întocmai precum nu a pornit însă la 1847, ea nici nu a decurs la 1849. Încă pe la începutul secolului XIX, aflăm

pornirile revoluționare manifestându-se din cînd în cînd într-un chip ori altul ; și nici astăzi ideea din care a pornit mișcarea revoluționară nu este pe deplin întrupată în viața noastră. Numai atunci, cînd pretutindenea și în toate părțile societății oamenii vor fi conștienți de drepturile ce trebuie să pretindă, și într-astă conștiință toți le vor pretinde și susține, numai atunci revoluțiunea poate fi privită ca decursă. Pînă atunci însă ne aflăm în curentul revoluționari. În oamenii foști în păturele de sus tot mai este încă o aplecare spre trecut ; și nu mai puțin este în fosta pătură de mai jos un rest de supunere. Nu numai aristocrați avem încă, dar avem și o mare parte de iobagi, cari nici azi nu pot cuprinde cu mintea *cum ei să poată fi chiar de la fire deopotrivă cu „domnia“*.

Judecînd asupra dezvoltării învățămîntului poporal, nu este permis să perdem din vedere că tot ne aflăm încă în curentul revoluționar.

Numai oamenii cari au trecut deja prin revoluțiune, voiesc să aibă învățămînt. Ceialalți nu cunosc foloasele și cu atît mai puțin simțesc lipsa lui. Pentru aceștia învățămîntul nu este trebuință. Un fel de trebuință latentă ar fi numai întrucît noi, ceia carii am trecut deja prin revoluțiune, necăjiți de lașitatea cu care curge procesul la dinșii, ne simțim aplecați a crede că, prin forțarea învățămîntului, vom putea grăbi cursul procesului. Și pînă la un anumit grad această credință, din care ne simțim aplecați spre învățămîntul silnic, nici nu este nemotivată. Răul este numai că noi ne credem prea puternici, puind pe învățămîntul silnic mai mult pond, decît ce ar trebui.

O privire asupra mențiunii învățămîntului poporal va arunca destulă lumină asupra acestei îndoieli.

MENIȚIUNEA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI POPORAL

Formarea economică. Învățămîntul îndeobște, și cel poporal îndeosebi, înainte de toate este provocat prin trebuințele zilnice ale oamenilor. Menițiunea primordială a lui este dară : a satisface tocmai acele trebuințe, de care el a fost provocat.

Cînd oamenii află că, avînd anumite cunoștințe, ar putea să trăiască cu mai multă ușurință, ei cheamă un om care posedă aceste cunoștințe și îi plătesc pentru ca să împărtășească tocmai aceste cunoștințe — cel puțin — generațiunei viitoare.

Formula poporală este : „*Ei ! domnule ! cine aș fi eu, dac-aș ști carte — dacă taica m-ar fi dat la școală. Dar alte vremuri au fost atunci !*“

Înainte de toate, menițiunea învățămîntului poporal este dar *economică*. Învățămîntul poporal trebe să răspîndească acele cunoștințe, *prin care se rădică capacitatea de producere a învățăceilor*. El trebe să dea școlarilor toate acele învățături, prin care dinșii devin mai capabili de a se mișca în viață, a dispune de capitalul lor *personal* (nu în bogății) și a judeca corect asupra raporturilor economice, între care au să petreacă.

Pînă la înșirarea felurilor de învățături aici nu ne putem coborî.

Numaidecît după reconstituirea vieții pe temelile egalității, în viața economică lipsa învățămîntului ajunge a fi simțită. Mișcarea liberă dă curs repede dezvoltării economice. Și cu cît mai grăbit este acest proces, cu atît mai îndegrab' se ivește trebuința învățămîntului. Lîngă orașe, precum și pe cîmpie populațiunea este mai îndeșată, atingerea între oameni mai vie și, ca urmare, procesul dezvoltării economice mai grăbit. Aici, numaidecît după reconstituire, oamenii cer școli. La orașele mari deja generațiunea care trece prin schimbare face pe cea viitoare părtașă de binefacerea învățămîntului. La cîmpii, după împrejurări și capacitatea de dezvoltare economică a populațiunei, trebuința învățămîntului se ivește la a doua și arareori la a treia generațiune.

Cu cît mai tare ne depărtăm însă de orașe și cu cît mai adînc intrăm între munți, îndeobște, cu atît mai rară este populațiunea, cu atît mai slab contactul între oameni și, tot ca urmare, cu atît mai leneș procesul dezvoltării economice. Deși populațiunea crește în proporțiuni constante, înmulțirea și mai ales rădicarea calitativă a trebuințelor merge foarte încet înainte. Oamenii par și mai conservativi. Trăiesc o viață plină de un fel de satisfaceri pentru noi nepricepute. Aici apoi trebuința

învățămîntului se ivește foarte tîrziu — adeseori numai în a *cincea-a șasea* generațiune — ba chiar după un secol întreg. Și dacă privim cum românul trăiește cu po-veste și doină, cu chiot și horă între munții săi plini de farmec nealinat, nu vom cerca multă explicare pentru ce acest om gîndește atît de puțin la viața zilnică. Sufletul său în tot momentul este cuprins de impresiunile naturii împodobite cu atît de multă dărnicie.

Formarea etică. Dar nu numai pe cea *economică* viață este menit învățămîntul poporal a o dezvoltă : partea cea sublimă a menițiunei sale consistă în dezvoltarea *vieții etice*, în *formarea sufletelor*, adică *dezvoltarea facultăților intelectuale și îndreptarea lor spre anumite direcțiuni de lucrare*, prin care școlarii ajung a fi folositori atît pentru sine însuși, cît și pentru societate. Prin aceea că a îmbogățit sufletul cu anumite cunoștințe de folos zilnic, contribuind numai spre *ușurarea traiului zilnic*, învățămîntul poporal n-a satisfăcut decît cele mai primitive așteptări ; partea cea mai frumoasă a menițiunii sale este *de a face pe om* capabil de *fericirea sufletească*, care numai viețuirea mai îndeplinită ne-o poate oferi.

Formarea religioasă. Nimic mai mult decît religiu-nea nu fericește pe om. Religiuinea este tocmai chipul în care omul prin sine însuși ajunge a fi părtaș de cele mai înălțate satisfaceri sufletești. Este o lume proprie, alcătuită cu cea mai îndeplinită armonie, împodobită cu cele mai sublime imagini, o lume în care transpuindu-se, omul simte sufletul său cuprins de cele mai fericitoare mișcări. Suferințele află stîmpăr ; nenorocirea află mîngiere ; speranță află cel izbit pînă la lașitate ; ba chiar nici păcăto-sul nu cearcă în zadar dulcea făgăduință a mîntuirii prin cîință. Este calea pe care omul cearcă a ajunge la ade-văratul scop al vieții sale ; deci spre nimic învățămîntul poporal nu poate să fie mai mult menit decît a face pe om capabil de a umbla pe această cale — a-l face capabil de a se transpune prin credință în lumea fericirii.

Formarea religioasă a sufletelor este dar cea mai de căpetenie menițiune a învățămîntului poporal. De cînd oamenii sunt capabili a se rădica cu sufletul peste mar-ginile lumii văzute la o ființă mai îndeplinită, de cînd simțirea religioasă a cuprins loc în sufletul oamenilor,

trebuința formării religioase a existat. Prea indirectă, prea ideală și prea slabă este însă această trebuință pen-tru ca ea să fi putut provoca o mișcare mai însemnată în învățămînt. Numai după ce învățămîntul s-a ivit pro-vocat de alte trebuințe mai acute, s-a putut gîndi și la satisfacerea acestei trebuințe prin învățămînt.

Depinde dar atît de la felul religiunii, cît și de la firea specifică a popoarelor încît să înfruiască trebuința for-mării religioase asupra învățămîntului. La reformati învățămîntul nu numai a fost susținut și pînă la un anumit grad chiar și provocat prin această trebuință. De aseme-nea la popoarele ce sunt mai puțin capabile de a-și crea însele un fel de religioane specială, lipsa unei religiuni moștenite este mai mare, trebuința formării religioase mai simțită și puterea, cu care ea înfruieste asupra învătămîntului, mai mare. La noi, românii, această înfruire se reduce la un minimum ce consistă în a trimite copiii la școală, ca să învețe „*rogațiunile*“. Mai ales muntenii noștri nu află alt folos în școală decît acesta ; numai pen-tru aceasta ei însă chiar nici nu vor susține școala dar necum să o rădăce.

Formarea facultativă. Format fiind sufletul școlarilor în direcția religioasă, rămîne ca el, cu numai puțină în-grigire, să fie format încă într-alte trei direcții : cea *fa-cultativă*, cea *morală* și cea *politică*. Numai formați în toate aceste patru direcții, viitorii cetățeni pot fi priviți ca îndestul pregătiți pentru *viața etică*.

Sunt nenumărate foloasele ce copiii trimiși la școală trag din simpla convenire școlară. Chiar dacă ei n-ar în-văța nimic, intelectul lor este grăbit în dezvoltarea sa prin simplul contact între sine. În jocăriile și chiar în certele lor, copiii sunt supuși la o mulțime de impresiuni, ce toate excită gîndiri într-înșii, dînd judecării lor o anu-mită grăbire și nu mai puțin o corectitate, în urma con-trolului, ce trebuie să existe, unde mai mulți judecă do-dată. Să privim apoi la înfruirea celor mai înțelepți asu-pra celor mai neîndemînatici, ba chiar și la acestor din urmă asupra celor dintii. Unii folosesc prin firea lor mai binecuvîntată, iară alții chiar prin rătăcirile lor îndem-nînd la o judecare mai corectă.

Toate acestea dezvoltă facultățile intelectuale numai întâmplători. Foloasele neapărate rezultă numai din lucrarea sufletească, la care se supun școlarii. Chiar numai învățând literile, copilul este silit a gândi; și gândind el *învață să gîndească*. Mai mult folos aduce cetirea, și mai mult cuprinderea celor cetite și nesăvîrșit de mult combinațiile și comparațiunile ce copilul trebuie să facă cu noțiunile aflate în carte. Urmează apoi deosebitele cunoștințe, cu care se îmbogățește sufletul școlariului. El este silit a cugeta asupra lor, și a arangia mulțimea de noțiuni, ce a ajuns a coprinde în sufletul său.

Și în această arangiere el va avea un anumit grad de corectitate, deoarece atît raporturile neschimbate între numeri, pe care le are întipărite în suflet, cît și formele gramaticale, în care i s-au înfățișat noțiunile, au dat tărie puterii sale combinatorie.

Dar nu putem urma în de-amănuntul acest proces de dezvoltare a facultăților intelectuale. Fie destul a remarca cum că din el rezultă cel mai pozitiv și mai sigur folos al învățămîntului. Pînă cînd vor păși în viață, copiii pot uita tot ce au învățat în școală; una însă nu vor perde nicicînd — *formarea facultativă*, ce li s-a dat.

Ei pot să ajungă a nu ști nimic; dar totdeauna vor rămînea mai *deștepti decît ce ar fi fost, dacă nu ar fi imblat la școală*. Punînd numai mai mulți copii de-o vîrstă laolaltă, cu puțină excepțiune vom putea deosebi pe aceia cari au vizitat școala. Fața lor este mai deschisă, privirea mai liberă și întreaga arătare, în grad mai mare ori mai mic, plină de conștiința de sine. Și aceste deosebiri în cele mai multe cazuri rămîn peste întreaga viață.

Nesmintit, sunt oameni neînvățați mai inteligenți decît alții ce au încărunțit prin școli. Dar inteligența este un dar dumnezeiesc, un capital, pe care fieștecare l-aduce cu sine în lume. Dacă toți „*intelligenții de la fire*“ ar fi avut norocirea de a se putea forma încît erau capabili, cea mai mare parte a „*intelligenților după convențiune*“ ar fi azi la locul lor — la boi ori porci. Aici trecem însă peste cercul de idei al timpului în care trăim. Multă vreme va trece încă pînă ce oamenii vor ajunge a gândi și la aceea, ca [să] se facă *fieștecare om părtăș la dezvoltarea*

tarea, de care este capabil. Azi numai toți sunt în drept, dar cei mai mulți nu sunt aplecați, nu află ocaziune ori nu pot. Nesmintit va veni însă și acea vreme, în care aceste negațiuni vor fi încetat. Pînă atunci învățămîntul poporal, *menit pentru toți*, face cu puțință ca fieștecare să se dezvolteze *cel puțin pînă la un anumit grad*.

Nici pînă acolo n-am ajuns încă, ca numai pînă la un anumit grad, trebuința dezvoltării să fie simțită.

Trebuința formării facultative este etica. Ea numai atunci poate fi simțită cînd, prin învățămîntul provocat de trebuințele zilnice, societatea a fost rădicată la un stadiu de dezvoltare mai înalt decît acela în care ea a pretins egalitatea, ori acela în care, mai tîrziu, a ajuns a fi capabilă de învățămînt.

Trebuiește o anumită bucată de vreme pînă ce un popor eliberat află chipurile în care se poate folosi de libertate în lucrarea sa economică. Numai folosind apoi libertatea sa în lucrarea economică el ajunge a simți, după o altă bucată de vreme, trebuința învățămîntului. În sfîrșit, numai după ce a învățat, el este capabil a aspira la o dezvoltare intelectuală mai înaltă.

În întreaga Europă, afară de Svițera și poate Belgia, dezvoltarea vieții n-a ajuns încă la acel stadiu, în care această aspirațiune să fi pătruns pînă la cele mai de jos pături ale populațiunii.

Îndeobște trebuința formării facultative se ivește numai prin trebuința formării politice, deci, la început numai mijlocit.

Numai cînd oamenii ajung a fi aplecați să ia *dinadins* parte la lucrarea politică, ei încep a simți lipsa de inteligență și a privi dezvoltarea ei ca o trebuință acută.

Formarea politică. Reconstituirea societății pe temelii liberale este rezultatul unei reacțiuni mai mult ori mai puțin acute a claselor ce au fost lipsite de libertate. După reconstituire, fiind satisfăcute prin libertatea cîștigată, aceste clase nu mai au motive prin care s-ar simți îndemnate a înrîuri asupra vieții comune. Ele iarăși se alină, urmîndu-și ca pînă aici lucrarea zilnică îndatinată. Dar nu multă vreme pot urma această lucrare pacinică. În societate tot mai este o parte, care, din interes ori prin

curentul de idei în care se află, tot mai aderă la trecut. După ce s-au molcomit masele, această parte iarăși se ivește la suprafața vieții și anume — în reacțiune contra realcătuirii sociale. Ea voințe să așeze societatea pe temeliiile pe care a fost constituită în trecut. Deci lupta iarăși pornește : poporul iarăși este îndemnat a lua parte la purtarea vieții publice, pentru ca să conserveze cîștigurile. Îndeobște popoarele se mișcă foarte anevoia în această luptă de conservare. Oamenii par a crede că nu li se poate lua ce odată au cîștigat. Numai atunci dar, cînd aderenții sistemului vechi atacă *de-a dreptul* bazele reconstituirii, poporul se rădică cu întreaga sa energie, devenind adeseori mai viforos decît în lupta sa de reformare, ba abuzînd chiar de poziția sa, precum am văzut-o la francezi. Dacă însă atacul este mascat și numai indirect îndreptat contra bazelor societății, trebuiesc cele neobosite agitațiuni, pentru ca să scoatem poporul din molcomia sa.

În lupta de conservare, poporul nu este dar aplecat spre lucrarea politică. El, numai silit, numai revoltat de cutezarea altora ori numai sub presiunea morală a claselor mai dezvoltate, ia parte la viața politică. În aceste cazuri apoi el este întru toate hotărit prin impresiunile sub care se află. Cîtă vreme el numai astfel ia parte la lucrarea politică, nu poate avea și cu atît mai puțin simți trebuința de formarea politică. El are și simțește această trebuință numai atunci, cînd, ajuns la un stadiu de dezvoltare mai înalt, este aplecat a lua dinadins parte la viața publică.

Cum vine acest stadiu și care este caracteristica lui ?

Și astă dată trebuie să purcedem din dezvoltarea economică. În toate vremile dezvoltarea economică este premisa celei etice, întocmai precum cea etică — sprîgînul celei economice.

Ajungînd a fi liber, poporul, în toate privințele, se dezvoltă mai grăbit. Cînd mișcarea socială este liberă, ea este totodată mai grăbită. Și mai ales între dezvoltarea economică și libertate legătuința de corelațiune este foarte strînsă. Numai ajunși la un anumit stadiu de dezvoltare economică și mai ales aflînd că progresul economic în lipsa libertății a devenit imposibil, oamenii au re-

constituit viața pe temelii liberale. Libertatea ajunge a fi privită numai ca o condițiune neapărată pentru o mai înaltă dezvoltare economică. Și într-adevăr, dată fiind această condițiune, dezvoltarea economică intră în cea mai grăbită mișcare. Trecînd un timp mai scurt ori mai îndelungat după reconstituire, viața economică ajunge la acel stadiu, în care numai libertatea nu este destulă pentru a face cu putință o dezvoltare mai departe. Oamenii încep a simți trebuința de așezăminte, legi și îndreptări, de o întregă ocîrmuire publică, menită în special a regula și favoriza cursul mișcării economice. Cînd dezvoltarea economică a ajuns pînă la acest stadiu, cînd oamenii simțesc trebuința de o îngrijire publică pentru viața economică, ei numaidecît cearcă să aibă o înfriurire cît de mare asupra vieții publice. Iarăși începe o luptă de reformă — reformă în toate părțile vieții, dar pornită din viață în special economică. Majoritatea hotărîtoare a oamenilor este condusă de motive economice : numai puțini oameni lucrează din motive etice¹.

Au ajuns popoarele europene pînă la acest stadiu de dezvoltare ? Nesmintit ! Cu toate acestea, partea cea mare a populațiilor europene și astăzi numai silită ia parte la viața publică. Cum însă este asta cu putință ?

— Numai astfel că ocîrmuirile n-au lăsat ca trebuința reformelor să fie simțită pînă în cele mai dedesupt păături ale societății, ci numaidecît s-au îngrijit de satisfacerea ei. Acolo, unde această satisfacere a lipsit, vedem cea mai ferbinte agitațiune. Ca exemplu aduc numai mișcările comuniștilor și îndeobște a lucrătorilor din țările mai civilizate. Nemic, mai vădit, nu ne arată decît aceste mișcări, că masele numai prin motive economice se lasă îndemnate la o mișcare mai viuă în viața publică.

În lipsa de motive economice, poporul numai după presiuni morale se lasă folosit spre scopuri politice. O privire asupra vieții noastre politice este destul — pentru ca să pună capăt tuturor îndoielilor. Este departe acest popor, precum sunt departe și alte popoare euro-

¹ Napoleon I numai prin aceea a putut deveni autocrat al celui mai liberal popor, că a satisfăcut toate trebuințele. Oamenii nu aveau nici un motiv pentru a înfriuri asupra vieții (n.a.).

pene de acel stadiu de dezvoltare, în care să se simtă aplecare spre înriurire politică și, ca urmare, trebuința formării politice.

Masele pot fi privite ca un factor indiferent, care este hotărât numai prin înriurirea claselor sociale mai dezvoltate.

Pentru aceea, într-aceste clase, trebuința formării politice este atât de adânc simțită. Formînd minoritatea, ele numai lucrînd împreună cu poporul poate să înriurească cu destulă putere asupra vieții publice. Astfel el cearcă a apăsa asupra poporului, a-l hotări să lucreze împreună cu dînsule și privesc învățămîntul ca cel mai potrivit mijloc, prin care să înriurească asupra poporului, răspîndind într-însul ideile de care însăși sunt conduse în lucrarea lor.

În această tendință sunt ascunse motivele învățămîntului silnic.

Partidele se luptă pentru înriurirea asupra învățămîntului. Fieștecare ar dori ca ea să aibă această înriurire, ca ale sale și numai ale sale idei să fie răspîndite în popor.

Cestiunea învățămîntului poporal ajunge a fi cea mai importantă cestiune publică: dar durere! totodată ea înceată a fi ce trebuie să fie, o *cestiune de cultură*, fiind privită mai ales ca *cestiune politică*.

Multe și mari sunt nenorocirile ce pot să urmeze din această tratare profanizatoare a învățămîntului. Este un nou chip, în care *cei de sus* cearcă să-și aservească pe *cei de jos*.

Dar nici cu acest chip nu vom putea schimba cursul firesc al vieții.

Nesmintit, învățămîntul trebe să pună toată silința întru formarea morală și politică a cetățenilor. Numai lăudabilă poate fi numită nizuința cu care cercăm a împărtași poporul de bogăția sufletească ce am fost norocoși a ne cîștiga. Asta s-o voim însă și alta nu! Gîndul care ne conduce în formarea politică nu poate să fie altul decît acela ca să dezvoltăm facultățile și să înzestrăm sufletul cu cunoștințe, prin care poziția omului în viața comună devine clarificată. Avem să facem pe om capabil a se hotări însuși în lucrarea sa politică: *avem să facem*

pe oameni capabili de a lucra împreună. Prin formarea facultativă și împărtașirea unui anumit grad de cunoștințe geografice, etnografice, istorice și juridice — prin o expunere *conștiincioasă* a stărilor sociale, vom ajunge fără multă greutate la realizarea acestei dorințe.

Păcătuim însă, cel mai greu păcat făptuim, cînd în formarea politică ne lăsăm conduși de gînduri ascunse și considerațiuni politice, particulare și îndeobște false. Nu poate fi un păcat mai greu decît acela, cînd deja din copilărie înădușim în viitorii cetățeni capacitatea de a se hotări însăși; cînd, în loc de a-i face capabili de judecare nepreocupată, deja în vîrsta fragedă, dinadins îi preocupăm de un anumit șir de idei prin expunerea neconștiincioasă a stărilor sociale. Astfel împedicăm cursul firesc al dezvoltării intelectuale; astfel pregătim cele mai stricătioase frecări sociale. Da, căci noi numai am pretins a favoriza dezvoltarea firească, numai am pretins a face pe oameni capabili de a lucra împreună: într-adevăr am nădușit însă dezvoltarea prin preocuparea spiritelor și ne-am pus toată silința întru a face pe oameni capabili de a trăi în vrăjmășie unii cu alții.

Cu *idei* formarea politică n-are a face: ea trebe să se mărginească la expunerea conștiincioasă a stărilor sociale.

Prin idei înriurește învățămîntul numai asupra formării morale.

Formarea morală. Întocmai precum formarea politică face pe oameni capabili de a lucra împreună, formarea morală are să-i facă capabili de a trăi împreună.

Morala, dimpreună cu religiunea sunt premisele vieții sociale. Alcătuită numai pe temeliile de drept, conviețuirea socială este imposibilă. Dreptul statoroeste numai forma conviețuirii, numai condițiunile între care oamenii au să petreacă: însăși conviețuirea este însă [și] morală.

Interesele îndeamnă pe oameni la conviețuire; numai prin înălțarea religioasă firea lui se rădică însă la acea noblețe, prin care el este capabil de conviețuire, și numai prin legătuițele morale, iubirea între sine, devin chiar incapabili de viețuire izolată.

Prin nutrirea acestor sentimente învățămîntul ajunge la culmea menițiunii sale. Zadarnică este bogăția, zadarnică cultura și, dacă ar fi religiune care nu este totodată și morală, zadarnică ar fi religiunea fără de morală; bogățiile duc la desfrinare, cultura la exagerări, religia la idololatrie și toate trei, în lipsa moralei, la discompunere. Legile sunt zădarnice: ele nu pot regula o viață, care a devenit imposibilă.

Aici este deci locul, unde prin idei, puse într-o lectură potrivită să înrîurim asupra *formării caracterelor*. Iubirea către bine și scirba în față cu răul trebe să fie nutrită din cea mai fragedă vristă pînă la bărbăție. Cu cît mai mult ne va succede asta, dînd voinței o direcție bună, cu atît mai puțină osteneală vom avea în regularea vieții. Între oameni onești legile sunt de prisos.

Dacă este simțită trebuința formării morale?! Nici-cînd n-au putut fi vremi în care ea să nu fi fost simțită: ea începe cu viața socială. Ea este însă o trebuință etică, care numai în sufletele ajunge la o dezvoltare mai înaltă decît a noastră va putea să fie acut simțită.

Trebuințele economice provoacă învățămîntul poporal; trebuința formării intelectuale și aceea a formării politice îl susțin: trebuința formării religioase și aceea a formării morale nici nu-l provoacă, nici nu-l susțin, el însă numai prin aceste va ajunge la dezvoltarea de care este capabil.

Poziția învățămîntului poporal. Din oricare parte vom privi învățămîntul poporal, aflăm că el este o cestiune cu desăvîrșire comună. În stadiul în care se află viața noastră astăzi, poziția lui trebuiește să fie publică; el stă sub înrîurirea puterii publice și este susținut de cătră stat. Statul este îndatorat a se îngriji de dezvoltarea cetățenilor în toate privințele; astfel învățămîntul, ca mijloc merit în special spre favorizarea dezvoltării atît economice cît și etice, este cel dintîi obiect al îngrijirii sale. Privind însă mai ales abuzurile ce se pot face de învățămînt, este neapărat de lipsă ca el să stea sub înrîurirea puterii publice, căci numai astfel se pot pune stavili în calea acelor abuzuri.

Nesmintit, sunt țări, în care poziția învățămîntului poporal este excepțională. Aici însă și stările sunt excep-

ționale. Astfel, la noi. La noi chiar puterea publică pare a simți o anumită aplecare spre a abuza de poziția sa față de învățămînt. Și în învățămînt ea pare a cerca un mijloc de susținere. Astfel este de trebuință ca alții să aibă înrîurire asupra învățămîntului. Cu acestea învățămîntul poporal tot nu înceată însă a fi un așezămînt public. Puterea publică tot este îndatorată a-l susține și tot mai are o înrîurire indirectă asupra lui, înrîurire pe care trebe s-o aibă, pentru ca să împedece o posibilă abuzare din partea altora.

Dacă puterea publică este în drept ori chiar îndatorată a introduce învățămîntu silnic și dacă ea, introducîndu-l, face bine ori rău — sunt cestiuni, la care acest studiu a răspuns deja. Nesmintit, trebuieșc rădicate școli acolo unde este trebuință de ele. Aceste trebuieșc susținute. Chiar nici o îndatorire de vizitare nu este de prisos. Este însă ridicolă forsarea învățămîntului acolo unde-i lipsesc premisele. Rezultatele unei asemenea forsări se reduc la un minimum, care consistă numai în *formarea facultativă* a cîtorva oameni, un folos, care defel nu se poate cumpeni cu măsura ostănelelor noastre. Viața defel nu urnește din loc.

Învățămîntul vine numai cu progresul economic și pe acesta îl aducem prin favorizarea dezvoltării economice. Tîrguri, căi-ferate, drumuri bune, tot prin ce contactul între oameni devine mai viu, nu însă învățămîntul forsat a creat cultura.

Organizarea învățămîntului poporal. Am cercat pînă acum să aflăm procesele sociale prin care învățămîntul a fost provocat și susținut și să statorim menițiunea, precum și poziția lui în viața publică. Rămîne încă să vedem care ar trebui să fie organizația lui, pentru ca el să fie capabil de menițiunea sa organică.

Provocat și susținut prin anumite trebuințe, organizarea învățămîntului trebe să fie astfel, ca ea să facă cu puțință satisfacerea tocmai [a] acelor trebuințe.

Înainte de toate dar, aceste trebuințe trebuieșc deosebite, precum sunt prin firea lor: *trebuințele economice și trebuințele etice*.

Deosebite sunt aceste trebuințe — deci deosebite trebuieșc să fie și organizațiunile prin care cercăm a le sa-

tisface. În special: trebuințele economice sunt de un caracter mai mult comun. De asemenea și organizațiunea învățămîntului, încît el are să satisfacă trebuințele economice, potrivit cu deosebirea acestor trebuințe, în deosebite locuri și deosebite stadii de dezvoltare trebuie să fie deosebit. Încît însă învățămîntul are să satisfacă trebuințele etice, organizația lui trebuie să fie omogenă.

Formarea economică consistă în *îmbogățirea sufletului cu cunoștințe practice*, de care oamenii au trebuință în lucrarea lor economică. Fiind menit pentru populațiunea constantă, învățămîntul poporal n-are să *îngreuneze* sufletul cu toate acele cunoștințe, care pot fi de folos în lucrarea economică *îndeobște*; el trebe să se mărginească la împărtășirea acelor cunoștințe, care *în special la locul unde se află școala sunt de trebuință ori pot ajunge a fi folositoare în cel mai de aproape stadiu al dezvoltării*. Alte cunoștințe nu numai sunt de prisos, dar și împedecă totodată dezvoltarea dezgustîndu-i pe școlari și sustrăgîndu-i de la cîștigarea altor cunoștințe de folos mai indirect.

La organizarea învățămîntului, înainte de toate, trebe să facem dar o examinare precisă a stărilor locale. Stadiul de dezvoltare, raporturile topografice, precum și acelea etnografice și politice, îndeobște interesele și trebuințele locale și numai acestea au să hotărască atît măsura, cît și felul cunoștințelor de împărtășit în școală. În orașe, pe cîmpii și între munți, lîngă mare și departe de ape, în Belgia și la noi îndeobște unde stările sunt deosebite, organizația învățămîntului nu poate fi omogenă.

Întocmai precum învățămîntul, încît este menit a satisface trebuințele economice, trebuie să porceadă din considerațiuni locale, încît el este menit a satisface trebuințele etice, trebuie să porceadă din considerațiuni generale.

De aici înainte, învățămîntul poporal este un mijloc spre dezvoltarea sufletescă în toate direcțiile. Și abstrăgînd de la temeliile ei, această dezvoltare între anumite margini este tot aceea. Formarea sufletului consistă *în dezvoltarea facultăților prin îndemnarea la lucrare, întru a face pe oameni capabili de fericirea sufletescă prin*

religiune, a-i face capabili de conviețuire prin formarea morală a caracterelor și a-i face capabili de conlucrare prin formarea politică. Pretutindeni dezvoltarea facultăților, religiunea, conviețuirea și conlucrarea este deopotrivă de trebuință; pretutindeni îngrijirea noastră de ele are să fie tot aceea. Sunt însă considerațiuni mai înalte care nu permit ca formarea etică să fie deosebită; învățămîntul poporal tocmai prin formarea omogenă a sufletelor trebe să cerce a șterge și acele deosebiri etice care sunt. Numai puși pe un temelii comun în lucrarea lor sufletească oamenii sunt aplecați și capabili de a lucra împreună și numai prin cea mai strînsă împreună-lucrare o societate este capabilă de o dezvoltare mai înaltă.

Nici cu această omogenitate de formare nu ni este însă iertat a merge prea departe. Sunt margini puse de fire peste care trecînd lucrăm de-a dreptul spre nădușirea dezvoltării etice.

Cestiunea formării etice, ca toate cestiunile etice, este *națională*. Dezvoltarea etică, ca rezultat al lucrării împreună, nu poate să fie decît națională. Tocmai națiunea este *individul etic*, acei oameni, cari pe temelii comunității sufletești lucrează împreună. Oricare om, în dezvoltarea sa, este hotărît prin naționalitatea sa; naționalitatea este temelii dezvoltării sale, sîmburele care trebuie adus la desfășurare.

La deosebite popoare — deosebite sunt religiunile, deosebite facultățile, deosebită poziția politică dar deosebite mai ales pornirile morale. Ar fi dar o zbuclumare nu numai zadarnică, ci totodată și stricăcioasă, dacă, prin o instrucțiune omogenă, am voi să reducem deosebirile firești între mai multe popoare. Nu numai nu ni-ar succede să omogenizăm, dar, slăbind temeliile gîndirii naționale, am face totodată să încete și omogenitatea, care a fost dată ca rezultat a conviețuirii de pînă acum.

În formarea etică elementul național este hotărîtor. La deosebite națiuni formarea trebuie să fie deosebită. La fieștecăre — potrivită cu firea popoarelor, astfel și în formarea lor este și trebuie să fie un element comun.

Toate popoarele au trebuință de formare religioasă. Unele sunt însă mai mult, altele mai puțin aplecate spre

religiozitate. Deci acolo unde aplecarea este mai puțină, îngrijirea învățămîntului are să fie mai mare. Sunt apoi popoare aplecate spre exagerări religioase : la aceste învățămîntul trebuiește să fie un fel de moderator, împiedicînd simțul religios a se rădica pînă acolo, unde el înceată a fi religios. Pretutindena însă formarea religioasă rezultă din întipărirea credinței în suflet și din obișnuita participare la ceremoniile religioase.

De asemenea toate popoarele deopotrivă au trebuință de dezvoltarea facultăților. Unele însă au o mai mare, altele o mai mică capacitate de dezvoltare. După gradul capacității se îndreaptă și măsura îngrijirii. Cu deosebire însă unele popoare au deosebita aplecare spre a se dezvolta într-o anumită direcție — iar altele într-alta.

Învățămîntul trebuie să dezvolte cu deosebită îngrijire *acele facultăți, care sunt mai mult capabile de dezvoltare*, căci numai prin aceste ajunge poporul la culmea dezvoltării de care este capabil, numai într-aceste culminează firea sa individuală. În față cu această deosebire materială, modul formării rămîne aproape tot acela. Pretutindena facultățile se dezvoltă : prin convenirea școlară, prin lucrarea sufletească regulată, prin matematică și gramatică și prin împărțășirea de cunoștințe, care dau cugetării un cuprins mai întins, precum elemente cosmologice, geografice, fizice și priviri mai generale asupra viețuirii organice. Individualitatea națională hotărăște numai — în care măsură să înrîurim prin fiecare din aceste.

Este de prisos să mai satorim încît formarea politică precum și cea morală au să fie deosebite la deosebite popoare. Tocmai viața politică și cea morală sunt oglindirea nemîntită a firii naționale. Ar fi de-a dreptul o împotrivire cu firea, cînd am cerca să punem aceste vieți pe alt temei decît pe acela pe care le-au pus firea. Este chiar o erezie contra judecării sănătoase și numai a crede că am dobîndi alt rezultat decît încurcarea trecătoare a raporturilor sociale. În viața politică fieștecare este hotărît prin naționalitatea sa ; și cu atît mai tipică este formarea caracterelor. Dacă din nimic nu am cunoaște pe un jidan, să-l lăsăm să lucreze și vor înceta toate în-

doielile. Crescut într-o lume cu noi, caracterul lui tot a rămas tipic.

Am arătat mai sus la ce trebe să se mărginească formarea politică. Este de prisos a reaminti dar la acesta mijloacele de formare.

Formarea morală este un rezultat neapărat a oricărei instrucțiuni bune. Deja prin formarea religioasă, facultativă și politică sufletul se rădică la un anumit grad de independență ; prin simțul religios, prin libertatea gîndirii și, în formarea politică, prin privirea istoriei, germeii caracterului, facultățile împreunate cu voința, purced spre desfășurare, apucînd o direcție morală. Cu acestea numai elementele primordiale sunt date : formarea etică îndeobște și cea morală cu deosebire numai prin o lectură potrivită poate fi adusă la îndeplinire. Atît formarea religioasă, cît și cea facultativă, politică ori morală trebuie să înceapă din cea mai fragedă vîrstă, deja în familie.

Numai școala nu poate satisface. Cu atît mai neapărat de trebuință este însă ca ea să nu se termineze în școală : o literatură în special menită spre acest scop trebuiește să îndeplinească ce în școală numai s-a început și, cu deosebire, unde a încetat înrîurirea școlară trebuiește să înceapă înrîurirea preoțimei. În privirea formării etice școlare nu este decît un fel de așezămînt, unde oamenii se pregătesc pentru biserică. Școala este o biserică pentru copii, și biserică o școală pentru generațiile mai în vîrstă ; un preot pentru copii este învățătorul și un învățător pentru oameni preotul. Preoți și învățători sunt și unii și alții dodată.

Premisele organizării. Fără a recapitula cele zise într-acest studiu, ca rezultat final, vom putea satori premisele organizării învățămîntului poporal.

Am aflat premisele ivirii — stările sociale ; am aflat premisele susținerii — trebuințele economice și etice ; am aflat menițiunea organică — satisfacerea acestor trebuințe : să cercăm acum a satori premisele organizării, deci, ce trebuiește să fie dat pentru ca să putem organiza învățămîntul poporal, ce trebe să avem pentru ca încercările noastre de organizare să nu fie zadarnice.

a. *Cultura*. Învățămîntul poporal este menit a răspîndi un anumit grad de cultură în popor. Este dar, înainte de toate, neapărat de trebuință ca, în națiunea pentru care învățămîntul este menit, deci rezervată la mai puțini oameni, să se afle cultura cel puțin în gradul în care dorim a o răspîndi. O cultură care nu există ori care există numai la alții nu poate să fie răspîndită. Înainte de organizare, cultura trebuie să fie creată, ori importată și împămîntenită. A o crea prin învățămîntul poporal ori a o importa și împămînteni numai printr-însul este de-a dreptul imposibil. Cultura ce o răspîndim în popor nu poate fi decît potrivită cu firea lui națională. Voinđ a răspîndi o cultură importantă și neîmpămîntenită, punem poporul sub înriurirea directă a națiunii de la care am importat, îl abatem de la direcția dezvoltării sale firești, și, în loc de a grăbi dezvoltarea lui, o facem imposibilă.

O privire asupra menițiunii speciale a învățămîntului va pune capăt tuturor îndoielilor.

Cultura reală, ca mijloc de susținere zilnică, este de un caracter cosmopolit; ea cu națiunea nu are nimic a face. Nesmintit dar, încît cultura de răspîndit este *reală*, o putem importa de la alte popoare. Chiar toate cunoștințele practice, prin care dăm școlărilor pretinsa *formare economică*, pot fi importate imediat fără ca asta să fie în vreo privință spre stricare.

Nu încă în *formarea etică*.

Toate științele, afară de celea reale, au un caracter național tocmai atît de pronunțat ca și gîndirea frumoasă. Între pictura ori poezia franceză și cea germană ori engleză nu este mai mare deosebire decît între filosofie ori tratarea istorică a acestor popoare. Este dar cea mai stricăcioasă încercare, cînd, înainte de a fi creat o cultură etică proprie ori de a fi redus cea împrumutată la caracterul național, voim să dăm poporului formarea etică, ca rezultat al acestei culturi. Din o asemenea forșare păgînească nu poate urma decît confuzia și decadența. Ucidem germenii în momentul în care purced spre desfășurare cînd voim să dăm desfășurare altor germeni, cari lipsesc.

Un rezultat concret din toate aceste: universitatea este cea dintîi premisă a *organizării învățămîntului poporal*. Făr' de universitate este imposibil a organiza un *învățămînt poporal*.

Universitatea este acel organism național, prin care științele se cultivează, se împrumută și se reduc la firea națională. Înainte de a fi fost astfel cultivate și naționalizate, științele nu pot fi răspîndite în popor. Este un dar danaic a da unui popor o cultură prin care-l lipsim de comorile sale sufletești.

Exemple să nu cercăm, căci cel mai trist exemplu suntem noi înșine — noi, cari aduși în cea mai mare confuzie prin înriuririle streine ce apasă asupra noastră, azi cercăm ca să aducem și restul sănătos al națiunii în această confuzie. Latinizați, nemțîți și maghiarizați, credem a face un act național cînd cercăm a comunica bolnăvia noastră cu poporul făcîndu-l părtaș de aceea ce noi credem a putea numi „cultură“, și ce nu este decît o învălmășeală de limbă, idei și datini în care nu ne înțelegem unii pe alții, dar necum să fim capabili a lucra împreună.

Astfel noi și astfel și alte popoare ce sunt părăsite de toți d-zeii. Făr' de universitate, o proprie dezvoltare etică mai înaltă nici nu se poate gîndi. Popoarele care n-au universitate trebuiesc să fie satisfăcute a figura cîtăva vreme ca copii a altor popoare ce au universități și apoi a înceta de a mai exista ca individe etice. Noi însă tot n-avem să desperăm: *națiunea română* are universități. Primejduiți suntem numai noi, partea cea mai orfană a națiunii.

b. *Purtători de cultură*. Fiind dată cultura, trebe să fie date și organele, prin care să o comunicăm cu poporul: învățatori, inspectori și administratori. Astfel nu numai universitatea, ci *întregul sistem universitar* este premisa organizării învățămîntului poporal. A ne forma organele la strein nu este decît a importa de-a dreptul, proaspăt și stricăcios: ele trebuiesc formate acasă, trebuiesc să aibă, *în grad mai înalt, tot acea formațiune, pe care dorim a o da poporului*. O asemenea formare însă numai prin mijlocirea universității este cu puțință. Este absurd a pretinde ca învățătorii să dea învățături pe care înșiși nu le au, ori să formeze precum înșiși nu

sunt formați. Școala populară și cea pedagogică trebuie să fie puse pe teme comune: nici una, nici alta nu pot fi organizate în lipsă de universitate și sistem universitar, deoarece, întocmai precum școala pedagogică dă învățători pentru școlile populare, sistemul universitar dă profesori pentru școala pedagogică. Într-astă direcție învățămîntul popular intră în cea mai strînsă legătură cu sistemul universitar.

c. *Literatura populară.* Chiar avînd și destule organe îndestul formate, organizarea învățămîntului nu va fi cu putință, dacă nu vom avea o literatură, prin care să dăm acestor organe spriginire în greaua lor lucrare. Destule și îndestul de bune *cărți școlare* încă nu fac trebuință. Formarea școlară, chiar dacă ar fi destulă, se pierde cu vremea, dacă nu vom avea o literatură populară, prin care să conservăm ce a dat școala și să suplînim încă ce ea nu a putut da.

d. *Cunoștința stărilor locale.* Dată fiind cultura, date fiind purtătorii ei, dată chiar și literatura populară, organizarea învățămîntului poate să devină cea mai nenorocită, dacă, prin studieri îndelungate, stările, interesele și trebuințele locale nu sunt cunoscute. Se vor organiza școli, care nu vor satisface decît acolo, unde ele, din întîmplare, se potrivesc cu stările, și apoi vom arunca vina asupra altora, fie popor, fie învățători ori inspectori — și rezultatele tot vor lipsi.

e) *Cunoștința firei naționale* este cu atît mai neapărată premisă a organizării învățămîntului popular. O națiune trebe să se cunoască pentru a ști în ce chip și în care direcție are și poate a se dezvolta. Fără de cunoștința aplecărilor firești, a facultăților specifice, a modului de a gîndi, a slăbiciunilor tipice și îndeobște fără de cunoștința firei individuale a unui popor, este peste putință ca să statorim modul în care putem să înriurim binefăcător asupra lui.

Date fiind toate aceste premise, nu lipsește decît *spiritul organizator*, unul ori mai mulți oameni, care cu considerarea tuturor trebuințelor, a mențiunii și premiselor date să statorească un sistem propriu, ca și stors din viața întregă.

[IMPORTANȚA „INSTRUCȚIUNII“ PENTRU „DEZVOLTAREA“ CARACTERULUI NOSTRU NAȚIONAL“]

Sibiu, 20 iunie st. v. [1884]

Pavăza cea mai sigură întru apărarea și dezvoltarea caracterului nostru național este *instrucțiunea*. De aci atîrnă în prima linie viitorul nostru politic și economic. Și fiindcă ne aflăm tocmai la sfîrșitul anului școlar este bine să ne dăm seamă despre starea instrucțiunii la noi și despre curentul care trebuie să străbată tot mersul instrucțiunii.

Trăiți sub cele mai triste împregiurări politice, lipșiți chiar de dreptul de a învăța carte în limba maternă, românii abia după 1848 încoace au început a respira mai liber și a se gîndi la întemeierea instituțiilor de cultură, care să-i scoată de la întunerecul în care îi aruncase barbaria timpilor trecuți. 36 de ani sînt de atunci; nu este tocmai mult în viața unui popor, și astăzi constatăm cu plăcere că am făcut progrese însemnate. Am ridicat mai în fiecare comună, unde se află români, școală primară cu limba de propunere românească și de pe catedrele a patru gimnazii complete și a unui gimnaziu cu patru clase se propovăduiește tinerilor români lumina trebuinciosă în lupta pentru existență.

Negreșit nu ne putem mîndri că am ajuns la acea treaptă de cultură pe care se găsesc alte popoare europene și în special cele despre meazănoapte; dar cînd ne gîndim la greutățile cu care am avut și avem încă să luptăm, putem fi mulțumiți de rezultatele ce am dobîndit. Am voi să vedem pe oricare dintre popoarele conlocuitoare, dacă, în împregiurările noastre, ar fi putut să ajungă așa departe precum am ajuns noi. Căci nu este lucru puțin a ridica, într-un interval relativ scurt, atîtea institute de cultură, fără nici un ajutor din partea statului sau din afară.

Tot ce am făcut, prin noi am făcut, și rezultatul la care am ajuns ne dovedește că poporul român este un popor plin de viață, un popor cu viitor. Nu se spărie de sarci-

nile cele grele ce i se impun de cătră stat, își îndeplinește, deși amărit pînă în fundul sufletului, toate datoriile și din toată sărăcia lui mai dă, pe cît îl iartă puterile, și pentru școală. De asemenea vedem pe cei puși în fruntea institutelor noastre de cultură înfruntînd cu bărbăție năcazurile zilnice și lucrînd cu zel și devotament întru împlinirea sfintei lor misiuni.

Am făcut progres și încă mare progres. Aceasta ne umple inima de bucurie. Pe cît de mare este bucuria noastră, pe atît de mare este nemulțumirea în sferile politice maghiare. Aceste văzînd că, cu toată sărăcia și cu toate pedecile ce ni s-au pus în calea dezvoltării noastre, noi tot progresăm, în timpul din urmă s-au gîndit a ne îngreua și mai mult învățămîntul nostru și au creat două legi, una privitoare la școalele primare și alta la școalele secundare, prin care ni s-au impus învățarea limbei maghiare într-o măsură care jignește în mod simțitor înaintarea noastră pe terenul culturai. S-au făcut destule încercări spre a se împedeca înființarea acestor legi, care stau în cea mai mare contrazicere cu principiile pedagogice, dar toate încercările au fost zadarnice. Legile s-au făcut și datori sîntem a ne supune.

Ne-am supus. Am pus în practică dispozițiunile legilor celor nouă. Avem însă fermă speranță că maghiarii tot nu-și vor ajunge scopul ce urmăresc. Ei nu ne vor opri în dezvoltarea noastră, căci ne vom îndoi puterile, și nu ne vor maghiariza, căci nu atît mai viu vom susține sentimentul nostru național. Abnegațiunea, cu care apostolii luminei române au lucrat pînă acum, ne este o garanță că și pe viitor toți cîți se vor găsi în fruntea școalelor românești vor fi inspirați de aceleași sentimente frumoase.

Ideea naționalismului să nu o perdem niciodată din vedere. Împregiurările sînt grele. Valurile maghiarizării s-au îndreptat spre noi, trebuie să ne gîndim la mijloacele de apărare. Dacă școalele maghiare de jos pînă sus sînt străbătute de curentul naționalist maghiar, sacrificîndu-se de multe ori chiar și adevărul în interesul ideii naționale, și noi trebuie să căutăm [ca] ideea națională să treacă ca un fir roșu prin toată cultura noastră. Să ne dăm silință a ne introduce în cîmpul mic dar frumos

al literaturii noastre, spre a cunoaște trecutul, a înțelege prezentul și a ne ști îndrepta pașii pe viitor.

Comoara noastră sufletească trebuie să se compună din monedele cele scumpe ale producțiunilor noastre literare.

Stăpîni odată pe această comoară, viitorul nostru este asigurat. În acest caz putem ști cît de bine ungurește, putem cunoaște pe deplin literatura maghiară, noi români vom rămînea. Pulsul vieții noastre va bate pentru întărirea și dezvoltarea poporului nostru și în consecință a patriei noastre.

La carte dar cu toții și în prima linie la carte *românească*. Să dăm ce este al cezarului, dar să nu uităm de a ne împlini datoria și față cu institutele noastre de cultură națională.

DISCIPLINA

Spiritul de disciplină al țaranului român a pus adeseori în uimire pe străinii nepreocupați, și fără îndoială el este una din cele mai fericite trăsături ale caracterului român.

Cu toate aceste, sînt între noi oameni bine intenționați, pe care îi supără spiritul de disciplină al românului.

Aceasta e una dintre urmările robiei îndelungate — zic ei — și se simt datori a cultiva în tinerele generațiuni conștiința personală, independența de caracter.

E la noi o întregă școală, care lucrează în această direcție, și adeseori trebuie să ne mirăm cum aderenții acestei școale nu înțeleg că e fals punctul de plecare al întregii lor stăruințe.

Supunerea slugarnică și spiritul de disciplină sunt două lucruri atît de deosebite, încît se exclud unul pe altul.

Omul se supune totdeauna numai de frică, avînd conștiința impotenței sale față cu stăpînul său.

Disciplina, din contră, e rezultatul convingerei că *singur* omul nu poate să scoată nimic la capăt: ea este o renunțare de *bunăvoie* la independența personală, făcută de *omul cuminte* în propriul său interes.

Dar să mergem la sat și să vedem cum ni se prezintă aici spiritul de disciplină.

Satul român este o corporațiune pe cât se poate de sever organizată și semnul extern al acestei organizațiuni e portul.

Ar fi foarte greu, dacă nu chiar peste putință, să găsim un sat care nu are portul său propriu atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Și fie orișicât de mici deosebiri în ceea ce privește acest port față cu alte sate, tot locatorul satului trebuie să le păstreze, și orișice abatere de la ele e pedepsită.

Tot astfel satul are particularitățile sale, în ceea ce privește limba, deprinderile și obiceiurile, și săteanul trebuie să le păstreze cu sfințenie, căci altfel e pedepsit.

Și cine oare îl pedepsește?

Gura lumii!

Iar aceasta nu face deosebire între bogat și sărac, puternic ori slab, și întocmai precum sărăcimea se uită mereu în ochii frunțașilor, ca să nu peardă protecția lor, de care are nevoie la timpuri grele, tot astfel nici frunțașii nu pot să facă nimic de capul lor, căci foarte lesne și-ar putea perde trecerea. Astfel oamenii se controlează unii pe alții în faptele lor și prin aceasta se păstrează ordinea și moralitatea publică.

Omul vrednic încetul cu încetul e pus în rîndul frunțașilor, și un frunțaș cu trecere poate să introducă înnoiri în portul, în obiceiurile, în deprinderile satului, poate să reformeze oarecum societatea; el însă nu poate s-o facă aceasta decît avînd trecere, iar trecerea numai prin faptele sale bune poate să și-o cîștige. Orișice pas e făcut dar cu aprobarea publică.

Urmarea firescă a acestei organizațiuni este că românul nu e niciodată izolat, părăsit, rămas el singur, ci ne aflăm totdeauna față cu colectivități mai mici ori mai mari, alcătuite de oameni, care din instinct de conservare se spriginesc unii pe alții.

Și dacă n-ar fi fost așa, de mult poate neamul românesc s-ar fi stîns de pe fața pămîntului, cum s-au mai stîns atîtea neamuri chiar în țara în care noi ne aflăm astăzi. Ceea ce ne-a asigurat existența a fost această organizațiune socială, care l-a lipsit, ce-i drept, pe individ de independența personală, l-a ferit însă totodată și de înriurirea străină și l-a spriginit în toate împrejurările vieții.

Nu dar de supunerea slugarnică a robului e vorba aici, ci de spiritul de disciplină, care trebuia neapărat să se dezvolte la un popor trainic în îndelungata luptă pentru existență, și cînd îi vedem pe români disciplinați, trebuie să avem conștiința nu că ei sînt un popor de iobagi, ci că sînt un neam care s-a luptat cu bărbăție și mai e încă gata să urmeze lupta mai departe.

Se înțelege că românul, individual luat, e supus față cu cei mai puternici ca dînsul, și îndeosebi față cu autoritatea, fie ea orișicare, supunerea lui e necondiționată.

Și aceasta așa trebuie să fie: el se supune din convingere, știind că așa e bine, așa cere interesul lui.

Nu-i vorba, astăzi, că nu noi reprezentăm autoritatea, ar dori poate cineva ca el să nu se supună și spiritul lui de disciplină îi va fi supărînd pe cei nerăbdători; se poate însă ca mîine ori poimîine să reprezentăm noi autoritatea și de aceea trebuie, nu să combatem, ci să cultivăm spiritul de disciplină.

Dar trebuie să-l cultivăm mai ales pentru că numai prin el se poate ridica poporul român.

E supus, ce-i drept, românul, însă numai cîtă vreme el se simte singur: satul român e adeseori foarte îndărătnic; mulți la un loc, românii sînt foarte îndrăzneți, și același român, care primește, singur stînd, în supunere lovitura, merge orbiș înainte, cînd se știe aprobat de lume.

Ai lovit însă azi pe un român, mîine o simt zece inși această lovitură, poimîine o sută, în cîteva zile o simte satul întreg, și, dacă e grea lovitura, mai curînd ori mai tîrziu amărîciunea trece ca un fel de epidemie de la sat la sat și cuprinde un întreg colț de țară. Abia acum își ridică românul capul și începe a se îndărătnici.

Și de aceea românul e foarte primejdios pentru cei ce dispun de interesele lui.

El tolerează timp foarte îndelungat abuzurile, rabdă nedreptatea ce i se face, suferă loviturile ce i se dau, dar ține minte, adună mereu în el, nu iartă niciodată și lovește cu neîndurare, când se simte la largul lui.

Și, cu toate acestea, nu e fățarnic românul.

El tace, și acela care ia această tăcere drept slugărnicie se înșeală el însuși: a lui e vina, numai a lui, dacă nu și-a dat silință să-l cunoască pe omul cu care are a face.

Cu atât mai mult se înșeală aceia care cred că spiritul de disciplină al poporului nostru s-ar putea combate cu succes. Îl are românul din fire acest spirit și ar trebui să-și schimbe firea, pentru ca să nu-l mai aibă, ceea ce nu se poate întâmpla decât în timp de mai multe generațiuni, ca simptom al unei epoci de descompunere socială.

În unele din satele noastre mai mari, oameni care au învățat câte o buche, sfătoși seci, răstălmăcitori de paragrafi și în genere indivizi declasați, care nu mai sînt nici plugari, nici cărturari, au izbutit a turbura spiritele, și lipsa de disciplină a trecut și la popor. Constatăm însă două lucruri: întâi, că aceasta o simt mai ales organele noastre bisericești, iar a doua, că în asemenea sate oamenii dau îndărăt.

Cu oameni nedisciplinați nici o treabă nu se poate face!

De aceea să ne bucurăm de spiritul de disciplină al românului, să-l cultivăm și mai presus de toate să ne ferim de a abuza de el, pentru că totdeauna puterea pe care i-o dă românului disciplina se îndreptează contra celui ce abuzează de dînsa.

CĂRȚILE NOASTRE ȘCOLARE

Timp foarte îndelungat întreaga noastră mișcare literară a stat, din cauza unei exagerări mai mult ori mai puțin, în loc.

Încă atunci, cînd prin traducerea în românește a cărților bisericești s-a întemeiat literatura română, s-a pus și una dintre întrebările ce preocupă și în zilele noastre pe scriitorii români.

Perzînd cultura romană, urmașii coloniștilor așezați în Dacia au perdut o mulțime de noțiuni și dimpreună cu aceste și cuvintele de care se folosiseră înaintașii lor pentru exprimarea acestor noțiuni. Astfel românul a ajuns a fi sărac în noțiuni și limba românească trebuia să fie tot atît de săracă în cuvinte.

Venind în urmă în atingere cu deosebite popoare, românii au primit de la ele unele noțiuni pe care nu le mai aveau, și dimpreună cu aceste și cuvintele folosite pentru exprimarea lor. Astfel a intrat în limba română o mulțime de cuvinte străine, mai ales slavonești.

Cu toate acestea, pe la finele secolului XVI, cînd s-au făcut primele traduceri în limba românească, noi nu aveam destule cuvinte pentru ca să exprimăm cu propriile noastre cuvinte toate noțiunile cuprinse în cărțile bisericești.

Traducătorii s-au ajutat pe cît le-a fost cu putință folosindu-se de cuvintele ce erau în uz la român, iar cînd aceasta nu se putea, au păstrat cuvîntul limbii, din care traduceau. Astfel a intrat în limba noastră un nou contingent de cuvinte străine, mai ales slavone și grecești.

Pornind, în sfîrșit, pe la finele secolului trecut, societatea noastră spre o dezvoltare mai intensivă, în timp foarte scurt bogăția noastră de idei a crescut în niște proporțiuni atît de însemnate, încît proviziunea de cuvinte, de care dispuneau, nici pe departe nu putea să satisfacă trebuințele noastre zilnice.

Era un lucru firesc să luăm cuvîntul tot de unde am luat și noțiunea, adecă să împrumutăm cuvinte de la popoarele, sub înriurirea cărora ne-am civilizat. Așa s-a și făcut. Din întîmplare însă dascălii noștri au fost mai mulți și foarte deosebiți în felul lor.

Unii au primit pentru o noțiune un cuvînt, iar alții altul, ba foarte adeseori unii au primit un cuvînt în o formă și alții același cuvînt în alta. Astfel s-a produs o nemaispusă zăpăceală în limba noastră, încît nu mai eram în stare să ne înțelegem unii pe alții.

În același timp se pronunță conștiința latinității noastre și se naște în noi dorința de a ne *purifica* limba. Ne punem dar să scoatem din uz cuvintele *străine* întrebunțate de popor și să le înlocuim cu cuvinte împrumutate din limba latină, ceea ce face că foarte în curînd marea mulțime a românilor abia mai e în stare să înțeleagă limba română scrisă și vorbită de clasele mai culte. Pentru ca zăpăceala să fie desăvîrșită, unii mai primesc cuvintele latine într-o formă, iar alții într-alta.

Această stare de lucruri trebuia să înceteze, dacă e vorba să înaintăm în dezvoltarea noastră.

Cînd vorbim ori scriem, dacă avem în adevăr ceva de spus, cea mai de căpetenie preocupare a noastră e să producem în aceia la care ne adresăm cugetarea ori simțirea pe care o voim. Vrînd-nevrînd, alegem dar cuvîntul, de care se folosesc ei pentru exprimarea noțiunilor ce voim a deștepta în mintea lor. Astfel s-a stabilit și s-a admis din partea literaților noștri de frunte că trebuie totdeauna să ne folosim de cel mai răspîndit cuvînt.

Abia atunci, dacă sînt pentru aceeași noțiune două cuvinte deopotrivă de răspîndite, abia atunci putem să alegem pe acela dintre ele care ne sună mai plăcut, și abia pentru exprimarea unor noțiuni, pentru care nu este cuvînt în limba noastră, împrumutăm cuvîntul fie din limba latină, fie din vreuna din limbile neolatine, după cum se potrivește mai bine cu urechea noastră. În genere sîntem mai dispuși a primi cuvîntul, în forma, pe care el a primit-o în vreuna din limbile neolatine, și nu mai foarte arareori cuvîntul luat din limba latină clasică se poate păstra în limba noastră, așa cum îl primim acum.

Stabilindu-se o dată aceste principii, ele s-au impus de sine și astăzi nimeni în cercurile literare mai hotărîtoare nu se abate de la ele.

Trebuie acum, ca ele să străbată pretutindenea, unde se scrie și cetește, înainte de toate în școală.

Mai presus de toate, învățătorul și autorul de cărți didactice trebuie să simtă că prima condițiune a succesului didactic e să ne adresăm la școlari în limba lor, să ne folosim față cu dînșii de cuvintele pe care le folosesc și ei înșiși și să nu le dăm cuvinte lor necunoscute, decît pentru noțiuni pe care nu le au încă.

Dacă trecem cu cîtuși de puțină luare-aminte peste cărțile didactice, de care dispunem, putem să afirmăm fără de sfială că puțini numai dintre autorii noștri didactici au înțeles pe deplin acest postulat pedagogic și nici unul n-a ajuns să țină pe dindestul seamă de el.

În cărțile didactice apărute în timpul din urmă se poate, cu toate aceste, constata un foarte însemnat progres în ceea ce privește limba.

Ne rezervăm a face o dare de seamă despre cele mai de valoare dintre aceste, între care punem *Higiena poporală* de dr. G. Vuia, un manual de *Geografie* și altul de *Aritmetică* de T. Ceuntea, un *Catechism* pentru clasele gimnaziale de S. Micu, și trei *cărți de cetire*, una pentru școala primară de St. Pop, alta pentru gimnaziu superior, cl V și VI, de Alexiu Viciu și a treia pentru gimnaziul inferior de I. Popea.

Trei din aceste, *Higiena poporală* și cele două cărți de cetire pentru clasele gimnaziale, răspund la trebuințe de mult simțite, și trebuie să ne bucurăm că sînt totodată niște semne de progres în literatura noastră didactică.

POSTSCRIPT [LA „SISTEMUL GIMNAZIAL. VEDERI PEDAGOGICE“]

Publicînd această interesantă dare de seamă, ne simțim datori a face din partea noastră unele rezerve, îndeosebi în ceea ce privește studiul limbilor clasice.

Și după inspirațiunile filosofilor, și după rezultatele științelor empirice moderne, inteligența omului este la naștere, ce-i drept, *tabula rasa*, un fel de *carte bianca*; amicul nostru din Viena scapă însă din vedere marea lege firească a atavismului: în dosul acelei *tabule rasa* este o întregă comoară de aptitudini. Cînd se naște, copilul nu este o ființă cu totul nouă, ci un fel de reaparițiune, o premenire a speciei, care a existat și mai înainte.

Cercetări neîndoioase au dovedit că aptitudini trupești cîștigate prin multă osteneală de un om se moștenesc ca

predispozițiuni la fii, nepoți și strănepoți. Astfel, ca să luăm cel mai comun exemplu, copilul omului muncitor, chiar în clipa nașterii, are în palmele și în tălpile mâinilor o durică mai dură ca copilul unui om care n-a muncit cu palma.

Iar această moștenire se întinde și asupra aptitudinilor sufletești. Munca pe care o face un om cu capul lui nu se pierde nici ea pentru specia omenească, ci tocmai precum bețivul dă naștere unui copil înclinat spre beție, capul deschis trece și el la urmași, deși nu ca cap deschis, ca organizare nervoasă primitoare de dezvoltare.

Două exemple concludente.

Helmholtz a dovedit că nervul acustic nu e un singur nerv, ci o întreagă claviatură de fire nervoase: pentru fieștecare sunet pleacă spre centrul nervos un fir deosebit, și acela, căruia îi lipsește firul pentru un anumit sunet, nu poate să perceapă acest sunet, sunetul acesta nu există pentru el cu percepțiune distinctă. Dacă am câștigat eu acest fir, pot să-l transmit drept moștenire la fiul, la nepotul ori poate la unul dintre strănepoții mei. Și de aceea muzicanții mari toți au fost odraslele din familii în care muzica s-a cultivat mai multe generațiuni de-a rândul.

Același lucru s-ar putea dovedi, deși, pe cât știm, nu s-a dovedit încă, și despre nervul optic, căci e știut că pictorii mari, începînd cu Rafael și Michelangelo au fost odrasle din familii de pictori.

Tot astfel atavismul se poate urmări pentru toate ramurile de activitate omenească. Dacă vom individualiza, vom găsi, se înțelege, că foarte adeseori cei mai luminați oameni dau naștere unor copii cu inteligență mărginită; nu aceasta e însă regula. De obicei oamenii așa-numiți geniali nici nu au progenitură: ei sunt oarecum niște *nec plus ultra* în scara dezvoltării omenești. Instrucțiunea însă trebuie să aibă în vedere omul normal, și pentru omul normal legea atavismului e neîndoioasă.

Școala are dar mai presus de toate să dezvolte aptitudinile moștenite de la progenitorii săi.

Aceste sînt la fieștecare copil ceva individual, și astfel și creșterea și instrucțiunea are să fie individuală, adaptată la firea fieștecărui îndeosebi. Știința caută însă reguli generale, ceea ce este potrivit pentru cei mai mulți,

și așa și în pedagogie întrebarea cea mare este: Cum trebuie să procedăm ca la cei mai mulți tineri să producem o dezvoltare firească, sănătoasă, normală a aptitudinilor intelectuale?

Cel mai bun mijloc e studiul limbilor clasice, gimnastica întăritoare ce se face prin acest studiu! — așa au răspuns cele din urmă trei secole.

Se poate că este un mijloc mai bun ca acesta. Se poate, dar aceia care o susțin aceasta au să ni-l arate. Științele pozitive nu sînt. O experiență de cîteva decenii ne-a convins că prin studiile acestea firea omenească se coboară de la înălțimea ideală, în care a ținut-o clasicitatea, pînă în cercul maxim, unde se varsă sînge omenesc pentru mulțumirea omului.

Sînt aptitudini pe care științele pozitive le lasă să se atrofieze; nici studiile clasice nu le dezvoltă pe toate, dar dezvoltă pe cele mai multe. În aceasta consistă valoarea lor educativă.

Un om dezvoltat în o bună școală gimnastică nu știe nici să cosească, nici să bată cu ciocanul fierul pus la baros, are însă musculatura dezvoltată și sistemul nervilor motori astfel deprins, încît poate să dispună totdeauna de întreaga sa forță musculară și în scurt timp învață și cosește mai bine ori bate mai bine cu ciocanul decît cel ce a cosit ori bătut cu ciocanul toată viața lui, dar n-a trecut prin școala gimnastică.

Tot astfel studiile clasice nu ne aduc nici un folos practic, dar acela, care le-a făcut, dispune de aparatul gîndirii, învață mai lesne, înțelege mai ușor și poate să pună el de el într-un sistem unitar și să dispună de ceea ce a învățat.

E însă în sufletul omenesc cu deosebire o parte pe care științele pozitive o lasă în părăginire, pre cînd studiile clasice o dezvoltă, tocmai partea asupra căreia stăruie amicul nostru din Viena.

Chiar admitînd că sentimentul religios nu este una dintre pornirile primitive ale omului, veacuri îndelungate omenirea a fost purtată de acest sentiment, a vărsat și-roaie de sînge sub stăpînirea lui și inspirată de el a creat cele mai mărețe opere ale ei. Nu se poate ca toate aceste să se fi petrecut, fără ca să fi rămas urme foarte pozitive

în organismul speciei noastre : copilul, care se naște astăzi, are chiar în clipa nașterii lui înclinarea de a fi ceea ce au fost, dacă nu părinții, bunii ori străbunii lui, un om minat orbiș de un avânt spre ceva nepătruns de mintea omenească, ceva mai presus de toate.

Creșterea, instrucțiunea poate să oprească această înclinare spre ideal în dezvoltarea ei, dar nu poate s-o stîrpească, și nu poate să fie nimic mai concludent ca fanatismul ateist, minia oarbă cu care necredinciosul persecută credința, intoleranța preinșilor liber-cugetători, care nu pot suferi ca alții să creadă ceea ce vor ei.

Studiile clasice dezvoaltă înclinările spre ideal ale omului, și nu este cu puțință ca cineva să se încălzească pentru cultivarea sentimentelor religioase, fără ca să fie părtinitor al studiilor clasice. Încă o dată, aceste studii nu ne dau tot, dar ne dau foarte mult, și în șirul ideilor conservatoare nu poate să fie vorba decît de întrebarea : Ce avem să mai adăugăm la studiile clasice, pentru ca sistemul să fie complet ?

Știm un om, mort acum, ateu și socialist, care, ajuns ministru de Culte, voia să scoată studiile clasice din gimnazii, dar să le impună în școlile secundare de fete, pentru că, zicea el, femeile sînt în societate partea care trebuie să se dezvolte în direcțiune ideală. Omul acesta era în curentul ideilor moderne, știa ce vrea și unde doarește să ajungă.

Dar cît pentru noi îndeosebi, toată discuțiunea nu are decît o importanță academică. Trăim în o țară care nu ia parte la viața culturală a Europei, în mijlocul unei societăți care nu se preocupă de cestiunile ce agitează opiniunea publică a popoarelor cu tradițiuni culturale. În Ungaria așezămintele de învățămînt nu au menirea de a dezvolta aptitudinile generațiunilor tinere, ci sînt organizate anume ca să împedeze dezvoltarea firească și să preocupe tinerimea într-un anumit sens.

Putem noi să discutăm cît ne place ; nouă deocamdată nu ne este iertat să profităm de experiențele germanilor atît de preocupați de cestiunile pedagogice : n-avem să formăm oameni, ci să croim cetățeni după porunceală pentru un stat imaginar, care nu există, n-a existat și nici va exista vreodată.

INTUIȚIUNEA ÎN ÎNVĂȚĂMÎNT

Somitățile pedagogice ale timpului nostru sînt de acord că învățămîntul, în teză generală, trebuie să fie „*intuitiv*“, pentru ca să poată da rezultatele „*dorite*“, și nici că se mai poate astăzi discuta acest principiu pedagogic, fără ca să fie socotit drept un ignorant acela care se încumătă a-l pune în discuțiune.

Și, vorbind în teză generală, trebuie să și admită orișicine adevărul că ceea ce numim „*intuițiune*“ constituie unul din cele mai puternice mijloace de instrucțiune.

Nu trebuie însă să perdem din vedere că foarte mulți, dacă nu chiar cei mai mulți din aceia care au să se folosească de acest mijloc puternic, nu știu nici ce va să zică „*intuițiune*“, nici care anume sunt acele rezultate „*dorite*“. Astfel se face foarte adeseori abuz de „*intuițiune*“, să perde timpul în zadar și li se ia școlarilor rîvna pentru învățatură.

Acest abuz poate, cred eu, orișicine să-l combată, fără ca să stingă principiul pus mai presus de orișice discuțiune și fără ca să pară un ignorant în materie de pedagogie.

Căci la urma-urmelor, învățătorii n-au să facă cu școlarii ceea ce vor ei, ci trebuie să lucreze în vederea scopurilor pe care le urmărește societatea prin întreținerea școlilor.

Iar scopurile aceste societatea ea însași le știe mai bine.

Ce-i drept, foarte mulți dintre părinți nu prea știu de ce anume trebuie să-și deie copiii la școală. Iar alții îi dau, fiindcă știu, din propria lor experiență, că mai ușor se susține în lupta pentru existență acela care știe carte. Și numai puțini au conștiința adevăratului folos pe care ni-l aduce școala. Acești puțini însă ei sînt elementul care a hotărît mersul societății întregi : ei au făcut ca școala să fie ceea ce este.

Atunci, cînd s-a enunțat principiul că orișicare părinte vrea, nu vrea, trebuie neapărat să-și trimită copilul timp de mai mulți ani la școală, societatea n-a avut în vedere numai folosul individual, pe care îl trage fiecare din

instrucțiunea ce primește, ci mai presus de toate propriile ei interese de dezvoltare.

Are fiecare copil să meargă la școală, pentru ca generațiunea ce urmează să fie în scara dezvoltării ridicată ceva mai sus ca cele ce se află în dosul ei : învățămîntul e obligat pentru toți, deoarece numai astfel se poate ca oameni din generațiune în generațiune să devie tot mai presus de celelalte ființe organice, pe care le știm aici pe fața pămîntului.

Cuvîntul *dezvoltare*, și aplicat la om, are tot numai înțelesul pe care i-l dăm cînd vorbim de orișice ființă organică.

Tot astfel și cuvîntul *cultură*.

În ghinda cea mică sînt cuprinși toți germenii ștejarului urias, și nu avem decît să aruncăm ghinda într-un pămînt priincios, pentru ca să fim siguri că acolo, unde am aruncat sămînța, va fi odată ștejarul. Însă într-un fel se vor desfășura germenii, dacă vom lăsa ghinda în grija lui Dumnezeu, și într-alt fel, dacă vom urmări cu luare-aminte dezvoltarea ștejarului și vom face tot ceea ce ne stă prin putință ca să o favorizăm. În cazul acesta ștejarul nu numai va crește mai iute și mai frumos, ci va fi totodată și mai trainic.

Această purtare de grijă pentru dezvoltarea ștejarului e ceea ce numim noi *cultura* ștejarului. Nu este aici vorba numai de individ, ci de dezvoltarea speciei, și scopul, pe care cultivatorul îl are în vedere, e producerea unui soi mai bun, mai frumos, mai priincios din punctul de vedere al omului.

Omul civilizat, care stîrpește buruienile și animalele ce i se par stricacioase și cultivă întreaga natură organică, din care poate să tragă folos, a ajuns în cele din urmă la convingerea că trebuie să să cultive mai presus de toate pe sine însuși : cultivarea în acest înțeles e cel mai de căpetenie dintre scopurile școlii în timpul nostru, un scop, asupra căruia trebuie să fie dumirit orișice om, care a primit sarcina de învățator.

Chiar admitînd că, în clipa nașterii, oamenii toți cuprind în ei germenii acelorași aptitudini, trebuie să admitem că nu-i au în același fel. La unii anumite aptitu-

dini sînt mai pronunțate, iar la alții ele să află în stare rudimentară.

Astfel s-a constatat că copiii născuți din oameni care muncesc cu palma, chiar în clipa nașterii au în palmă o piele mai groasă ca cei născuți din oameni care își petrec viața în lucrare intelectuală. Și dacă este adevărat că copilul meu moștenește pielea groasă de pe palma mea, ceea ce se poate vedea cu ochii, nu mai încapе îndoială că el moștenește și dezvoltarea mai mare a creierilor, deși aceasta nu se poate vedea cu ochii. Într-o societate cultivată, copiii trebuie deci să aibă chiar în clipa nașterii lor în mai mare grad anumite aptitudini pe care le credem foarte importante din punctul de vedere al fericirii omenestii.

Școala are să scoată la iveală aceste aptitudini și să le desfășure — după un plan premeditat — mai departe, pentru ca în generațiunea viitoare ele să fie și mai pronunțate.

Învățătorul trebuie să știe lămurit care anume sînt aceste aptitudini comune tuturor oamenilor.

Organismul omenesc are patru părți : sînt organele de nutrițiune, cele de reproducțiune, cele de mișcare și cele de senzațiune.

E lucru de sine înțeles că mai ales organele de senzațiune sînt acele pe care școala are să le dezvoalte.

Iară organul, orișicare, să dezvoaltă prin o continuă lucrare. N-avem deci decît să ținem organismul senzitiv al copilului în continuă lucrare, pentru ca să-l dezvoltăm.

Toți oamenii au ochi, urechi, nas, limbă și degete, și la toți aceste cinci organe sînt construite în același fel ; cu toate acestea, pictorul vede mai bine, muzicantul aude mai bine, femeile miroase și gustă mai bine și neguțătorul de pînzării pipăie mai bine ca alții. Și această mai mare capacitate senzitivă e rezultatul întrebuintării *mai dese și mai cu luare-aminte* a organului.

Școala are deci să dezvoalte înainte de toate așa-numitele *sensuri* ale copiilor prin aceea că îi pune pe copii să facă mereu întrebuintare de organele lor și să fie cu încredată luare-aminte la senzațiunile pe care le primesc.

În aceasta consistă prima importanță a intuițiunii.

Copilul, și afară de școală, are o mulțime de senzațiuni; el însă trece cu oarecare ușurătate peste ele. Școala trebuie să-i deie deprinderea de a vedea cu toată luarea-aminte ceea ce vede, astfel, ca acolo, unde să uită, să nu mai rămîie nebăgat în seamă nimic din cele ce un ochi omenesc poate vedea.

Atunci dar, cînd îi prezentă copilului un obiect, învățătorul stăruie ca copilul să-și concentreze întreaga luare-aminte asupra aceluși obiect, să-și deie seamă despre toate senzațiunile pe care i le produce, și să spună care anume sînt acele senzațiuni.

Prin aceasta nu se dezvoaltă numai așa-numitele sensuri, ci totodată și creierul, ceea ce este lucrul de căpetenie.

Nu poate nimeni să vadă ce se petrece acolo în craniul de os al copilului, dar e mai presus de orișice îndoială că s-a săvîrșit acolo o lucrare organică, atunci cînd copilul și-a dat seamă și ne spune care îi sînt senzațiunile, și că prin lucrarea aceasta creierul s-a întărit, s-a făcut mai destoinic pentru înmagazinarea senzațiunilor.

Și, minunea lumii!, ceea ce omul a văzut odată și a văzut bine, ceea ce a înmagazinat odată în creierul lui, rămîne acolo ca un cîștig sigur pentru toată viața.

E foarte puțin ceea ce copilul poate să vadă în școală, și de aceea nici că poate să fie important cît vede și ce vede, ci lucrul de căpetenie este *cum* vede. În școală el are să vadă totdeauna așa, încît să ia deprinderea de a vedea bine tot ceea ce cade în preajma vederii lui. Avînd odată deprinderea aceasta, lumea este pentru el mai bogată în iviri și foarte multe lucruri, pe care omul ușuratic le trece cu vederea, ca și cînd n-ar exista, în creierul lui să înmagazinează ca niște foarte importante elemente de înțelegere.

Așa trebuie să înțelegem principiul pedagogic că intențiunea e începutul și temelia a toată învățătura. Acela, care a luat odată deprinderea de a-și da cu toată luarea-aminte seamă despre ceea ce vede, vede mai mult și mai bine ca alții, învață el de la el la fieștecare pas cîte ceva, știe, în cele din urmă, foarte mult și află mai lesne legătura dintre atît de deosebitele lucruri ce alcătuiesc universul.

Acesta nu e însă decît începutul învățaturii.

De obicei, cînd zicem om învățat, om cu multă știință, înțelegem pe cineva, despre care presupunem că multe a învățat, multe știe, multe a înmagazinat în creierul lui. Și este fără îndoială un lucru pe cît de frumos, pe atît de bun, ca să știi multe.

Folositor nu e însă lucrul acesta decît atunci, dacă ai totodată și destoinicia de a dispune în orișicare moment de tot ceea ce știi.

Sînt foarte mulți oameni, care multe au văzut, multe au pățit, multe au învățat, multe știu, dar nu dispun de comoara îngrămădită în creierul lor.

Nu e destul să *iei bine aminte* cele ce se ivesc în lumea aceasta, ci trebuie totodată să ai trezvia de a-ți *aduce aminte* orișicînd și ce lucru pe care l-ai luat odată aminte.

Trezvia aceasta trebuie să o cultive școala în copil.

Iar pentru ajungerea acestui mai însemnat scop întuițiunea nu este îndestulătoare.

De creierul său omul nu poate să dispună așa cum dispune de mîinile și de picioarele sale: de aceea i se întimplă foarte adeseori că tocmai atunci, cînd trebuie, nu-și aduce aminte lucruri pe care le știe foarte bine. Ele sînt în memoria lui și i se reamintesc mai tîrziu; atunci însă, cînd ar trebui să le aibă în vedere, pentru ca să poată înțelege ceva, nu i se prezentă în conștiință. Și orișicîtă silință și-ar da ca să și le reamintească, organismul nu i se supune. Sînt anumite legi firești, după care lucrurile ni să aduc ele însele unele pe altele aminte.

Dîndu-ne seamă despre cele ce să petrec în mintea noastră, constatăm că fieștecare lucru ne reamintește toate lucrurile cu care stă anume pentru noi în oarecare legătură. Astfel, dacă am fost undeva și am auzit un cîntec, apoi, după trecerea unui timp mai îndelungat, auzim din nou același cîntec, ni se reamintesc toate lucrurile pe care le-am văzut, și toate simțirile, pe care le-am avut atunci, cînd pentru prima dată am auzit cîntecul. Și, în genere, senzațiunile, pe care le-am avut în același timp, ori în același loc, fie ele orișicît de deosebite unele de altele, să reamintesc unele pe altele. Tot astfel să reamintesc lucrurile care au însușiri comune și anume cu atît

mai virtuos, cu cât mai bine ne vom fi dat seamă despre această comunitate de însușiri.

Dacă voim deci să dezvoltăm în copil trezvia de a-și aduce orișicând aminte tot ceea ce știe, trebuie să stăruim ca el să pună senzațiunile pe care le are în legătură cu acele pe care le-a avut mai-nainte, să nu înmagazineze în creierul lui nici o impresiune, fără ca să-și fi dat mai-nainte silința de a o ordona într-o grupă oarecare de impresiuni.

Iar legătura aceasta să stabilește, ordonarea să face ea de ea prin constatarea asemănărilor și a deosebirilor dintre lucrul pe care îl iai aminte și lucrurile pe care le știi mai-nainte.

Fără de constatarea aceasta, deprinderile intuitive n-au decît valoarea că dezvoltă așa-numitele sensuri.

Atunci cînd învățătorul află de la copil care sînt însușirile pe care le are obiectul intuițiunii, trebuie neapărat să mai întrebe: Care sînt lucrurile ce mai au aceleași însușiri? Și nu-i este iertat să meargă mai departe, fără ca copilul să-și fi adus aminte toate acele lucruri.

Numai astfel ia copilul deprinderea de a ordona toate impresiunile pe care le primește, numai astfel cîștigă organismul senzitiv destoinicia de a reproduce senzațiunile odată avute, numai astfel se cresc oamenii care dispun de tot ceea ce știu și nu uită cînd lumea le e mai dragă tocmai ce trebuie să știe.

Nici cu atît însă sarcina școlii nu este împlinită.

Omul ia aminte, își aduce aminte și judecă.

E mai presus de orice îndoială că numai acela care ia bine aminte și bine își aduce aminte poate să aibă o judecată dreaptă și sănătosă; nu e însă destulă deprinderea în luarea-aminte și în aducerea-aminte, pentru ca judecata să fie ea sigură, ci în adevăr întreaga intuițiune se face, pentru ca să dezvoltăm în copil destoinicia de a judeca drept, real, cu toată convingerea, pe baza propriilor sale intuițiuni, astfel, ca totdeauna cînd constată vreun adevăr, el să aibă sentimentul că așa este și altfel nu poate să fie.

În această tărie de convingere consistă deosebirea dintre omul cult și cel incult: pe cînd omul incult e tare în

credință, dar șovăitor, cînd e vorba de propriile lui convingeri, și toate i să par numai așa cum i să par, omul cult e sigur că știe ceea ce știe, vede ceea ce vede, înțelege ceea ce înțelege și face cu toată convingerea ceea ce face.

Iar timpul nostru a trecut de mult peste întrebarea „Dacă este mai bine să stai la îndoială, ori să fii convins?“ și ține la principiul că mai bună este o convingere greșită decît nici una. Căci convingerea pe care o ai, dacă nu-ți dă alta, îți dă toată liniștea sufletească și te face să-ți concentrezi în lucrarea ta toate puterile.

Întrebarea e deci numai: Cum trebuie să procedăm ca să-i deprindem pe copii a judeca cu toată tăria de convingere?

Pentru ca să ne putem dumiri asupra acestei întrebări, trebuie să ne dăm înainte de toate seamă despre ceea ce înțelegem cînd zicem „a judeca“.

Zicem că judecăm cînd constatăm un adevăr, și zicem că constatăm un adevăr cînd scoatem la iveală legătura în care se află două iviri deosebite.

Un adevăr este că lumina să revarsă din soare. O știm aceasta din experiența pe care de mii de ani o face fiecare din oamenii iviți pe fața pămîntului, și sîntem atît de tare convinși, atît de siguri că așa este cum ni să pare nouă, încît acela care s-ar îndoii despre acest adevăr ar fi considerat în mijlocul nostru drept un smintit.

Tot un adevăr este că boala numită „friguri“ să producă în preajma locurilor băltoase. O știm aceasta din constatările făcute de cîțiva oameni, pe care îi socotim vrednici de toată încrederea. Tocmai de aceea însă numai puțini oameni știu acest adevăr, mulți dintre cei ce-l știu îl pun la îndoială și poate nici unul nu este care îl susține cu aceeași tărie de convingere cu care susținem cu toții purcederea luminii din soare.

Tendența noastră firească e să ajungem în privința tuturor adevărilor la tăria de convingere cu care susținem purcederea din soare a luminii, ceea ce și este cu putință.

Căci nu poate să mai încapă nici o îndoială asupra vreunui adevăr care rezultă el de el din senzațiunile noastre proprii, dacă aceste senzațiuni nu sînt greșite.

Cît pentru copil îndeosebi, el poate să afle adevărul și să ajungă la cea mai deplină tărie de convingere în privința lui în cinci deosebite chipuri : pe *cale empirică*, prin *inducțiune*, prin *deducțiune*, prin *reflexiune* și din *împărtășiri făcute de alții*.

Pe *cale empirică* primim convingerea în ceea ce privește adevărurile concrete, constatate, văzînd cu ochii noștri, auzînd cu urechile noastre, pipăind cu mîna noastră. Deși senzațiunile noastre pot să fie greșite, adevărul care rezultă din ele e neîndoios.

Astfel, după știința modernă, ceea ce numim „coloare“ nu există decît ca efect de lumină produs printr-un ochi în creierul omenesc, și ștejarul în sine nu este verde, ci verde i să pare numai omului care îl vede. Cu toate aceste sîntem cu toții tari în convingerea că ștejarul e verde, fiindcă toți oamenii verde îl văd, și vorba e totdeauna de ceea ce este pentru om adevărat.

Tot astfel orișice adevăr concret e pe deplin sigur pentru omul care are deplină încredere în senzațiunile sale.

Va înțelege însă orișicine că sînt foarte puține adevărurile concrete, despre care copilul poate să se convingă în școală. Și de aceea este foarte restrîns și cercul intuițiunii în ceea ce privește recunoașterea adevărului.

Cele mai multe adevăruri copilul le află fie prin inducțiune, fie prin deducțiune, fie prin reflexiune, fie mai ales prin împărtășirile făcute de învățător ori cuprinse în manual.

Abuzul de intuițiune se face atunci, cînd voim să-i comunicăm copilului pe cale intuitivă un adevăr, pe care el pe altă cale îl află mai sigur și mai ușor.

Orișicare învățător trebuie deci să fie pe deplin dumirînd că despre intuițiune nu poate să fie vorba, decît în ceea ce privește lucrurile care sînt prezente și cad sub sensurile omenești.

Cînd e vorba de alte lucruri, copilul are să recunoască adevărul într-alt fel.

Astfel, în ceea ce privește limba maternă, poate totdeauna să fie instrucțiunea intuitivă, fiindcă întreaga limbă îi este totdeauna prezentă copilului, și nu avem decît să-i reamintim cuvintele pe care le știe, și modul

în care le întrebuițează, pentru ca să-l facem să afle el însuși regulile gramaticale.

Nu tot astfel în ceea ce privește geografia, istoria, științele naturale : aici numai foarte puțină intuițiune este cu putință, și cele mai multe adevăruri copilul le află fie de la învățător, fie din cartea pe care i-o dăm în mină, și tăria convingerii atîrnă de la autoritatea pe care o are învățătorul și cartea.

Așa-numitele mijloace intuitive, hărți, tabele, globuri, și altele nu pot nici pe departe să suplînească realitatea, și intuițiunea în aceste materii se face numai pentru ca copilul să înțeleagă mijlocul intuitiv și să știe cum are să se folosească de el.

Cuprînzînd astfel toate cele zise pînă acum într-o singură cugetare, ajungem la convingerea că scopul intuițiunii este numai cultivarea organismului senzitiv, deprînderea copilului ca să ia bine aminte ceea ce i se prezintă, bine să-și aducă aminte ceea ce știe și să judece drept.

Iar în judecată nu ne mîrginim la constatarea adevărurilor concrete, care ni se impun ele de ele, ci derivăm adevăr din adevăr.

Omul judecă atunci cînd își zice : Fiindcă lucrul acesta e așa, celălalt trebuie neapărat să fie așa.

Școala are să-l deprîndă pe copil a face aceste derivări în mod sigur și clar, cu toată convingerea că așa se face derivarea, precum el o face.

Iar aceasta nu-i este cu putință decît învățătorului, care este și el însuși dumirînd asupra legilor firești, după care se petrec judecățile în mintea omenească.

Începutul a toată judecata e inducțiunea, iar inducțiune numim generalizarea unui adevăr concret.

Este în firea inteligenței omenești de a generaliza adevărurile concrete. Astfel, convingîndu-se că liliacul, care zboară, are dinți, copilul dacă nu cunoaște alte ființe zburătoare primește convingerea că tot ce zboară are dinți, și este foarte uimit cînd se convinge în urmă că vrabia, care zboară și ea, nu are dinți.

Tot astfel omul care cunoaște animalele mamifere, dar nu știe nimic despre chiți și balene, este convins că toate animalele mamifere au patru picioare, și este foarte

uimit cînd află că chiții și balenele sînt mamifere, dar nu au patru picioare.

De uimirea aceasta trebuie să-l ferim pe copil, fiindcă ea este izvorul îndoielilor. Omul care se convinge astăzi despre ceva și află mîine că convingerea lui a fost greșită perde încetul cu încetul încrederea în propriile sale convingeri, devine în cele din urmă sceptic și nu mai cutează să susție nimic din toată inima. De acest scepticism îl ferim pe copil, dacă nu-l lăsăm niciodată să să pripească cu generalizarea adevărurilor concrete, ci stăruim mereu să-și dea bine seamă mai-nainte de a enunța un adevăr general.

Inducțiunea se face astfel că pe baza unui întreg șir de adevăruri concrete, rezultate din propriile noastre senzațiuni, stabilim un adevăr general. Zicem deci: *Fiindcă în o mulțime de cazuri este așa, tot așa trebuie să fie în toate cazurile.*

Tocmai de aceea, însă, niciodată, în privința unui adevăr, la recunoașterea căruia am ajuns prin inducțiune, nu avem tăria de convingere cu care susținem adevărurile concrete, rezultate din propriile noastre senzațiuni. Pe deplin sigur nu este niciodată adevărul general. El e însă cu atît mai sigur, cu cît mai multe sînt adevărurile concrete, pe baza cărora îl enunțăm.

Învățătorul, care știe de ce e vorba, va stăruia deci totdeauna ca școlarii să nu generalizeze decît pe baza întregului cerc de adevăruri concrete pe care le cunosc și abia după ce au ajuns să cunoască multe adevăruri. Timp foarte îndelungat intuițiunea are să să mărginească la constatarea adevărurilor concrete și la gruparea lor, și deprinderile de inducțiune să fac numai după ce școlarul dispune de o comoară de cunoștințe sigure. Altfel îl expunem să să inducă în eroare, ceea ce face ca el să pearză încrederea în propriul său rezonament.

De sine se înțelege că, fără deprinderi de inducțiune, intuițiunea e ca rîul care curge cît curge și se pierde apoi în nisip.

Mai importante însă sînt deprinderile de deducțiune.

Deducțiunile să fac tot de ele în capul omenesc, și dacă un om a ajuns odată la convingerea că soarele ră-

sare în toate zilele, el este pe deplin sigur că va răsări și mîine.

Întocmai, însă, precum să poate induce pe sine însuși în eroare, omul poate să facă deducțiuni false, ceea ce e cu atît mai rău, cu cît în privința adevărurilor dobîndite prin deducțiune sîntem pe deplin siguri.

Dacă este adevărat că nici o pasăre nu are dinți și că liliacul are dinți, atunci nu mai rămîne nici o îndoială că liliacul nu e pasăre, deși zboară ca păsările. Pentru ca să facă însă această deducțiune trebuie să fi ajuns prin inducțiune la adevărul general că nici o pasăre nu are dinți, deci să știi ce va să zică „pasăre“ și să cunoști foarte multe păsări, dacă nu chiar pe toate — și să fi constatat în mod empiric adevărul concret că liliacul are dinți. Altfel, ori răstorni adevărul general, considerînd și liliacul între păsări, ori stai la îndoială asupra valorii concluziunii.

Spre a feri copilul de această îndoială, învățătorul va stăruia ca el să nu facă deducțiuni pripite și-l va deprinde să-și deie bine seamă despre premise mai înainte de a trage concluziunile pe care le are în vedere.

Din toate acestea iese pentru orîșicine cu deplină claritate la iveală cum trebuie să înțelegem ceea ce numim *metod intuitiv*.

Cel mai simplu mod de a-i împărtăși copilului cunoștințele pe care le avem, adevărurile asupra cărora sîntem dumiriți, întreaga noastră știință, e de a le spune lămurit ceea ce voim să le împărtășim, așa-numitul *metod autoritativ*. Copilul crede fără de nici o rezervă ceea ce află de la învățătorul lui ori din manualul didactic, și dacă nu i să spun prea multe neadevăruri, el nici că mai ajunge vreodată să să îndoiască despre cele învățate la școală. El însă uită încetul cu încetul cite ceva din cele învățate, și în cele din urmă rămîne foarte sărac.

Pentru ca să nu uite, e destul să-i fie comunicate științele într-un sistem bine întocmit, ceea ce să și întimplă atunci cînd *metodul de predare e intuitiv*. Dar și după *metodul autoritativ* predarea trebuie să fie sistematică. Cu totul alta e dar importanța intuițiunii.

Dacă ar fi vorba ca copilul să învețe mult, cel mai bun e *metodul autoritativ*, aplicat la un sistem clar; vorba e însă ca, pe lângă cunoștințe, copilul să mai câștige și deprinderea de a judeca cu capul lui ceea ce costă multă pierdere de vreme și multă bătaie de cap pentru învățator.

Căci atunci, când în loc de a-i spune copilului prin câteva cuvinte adevărul pe care îl știu, mă căznesc a-l face pe el să-l afle, nu numai perd o mulțime de timp, dar iau totodată și o sarcină grea asupra mea. Această pierdere de timp și această mai mare osteneală sînt însă cu prisos compensate cînd vedem ce deștepți sînt copiii cu care s-au făcut regulat intuițiunile, cu ce ușurătate și cu cîtă încredere în ei înșiși fac toate operațiunile intelectuale, cît de bine știu să distingă și să grupeze și cu cîtă băgare de seamă examinează tot ceea ce li s-a spune. Trecuți odată prin această preparațiune, ei învață mai cu plăcere și mai cu spor, îi fac învățătorului mai multă mulțumire și mai multă onoare, dar — mai presus de toate — ies din ei oameni care sînt deprinși a judeca cu capul lor și a face din toată inima ceea ce fac.

Nu e deci pierdut timpul și nu e pierdută osteneala, dacă zicem: cînd vreau să-i comunic copilului un adevăr concret, îl pun pe el să-l afle — *dacă se poate* — din propria lui intuițiune; cînd vreau să-i comunic un adevăr general, îl pun să-l enunțe el însuși, făcînd inducțiune — *dacă se poate* — pe baza adevărilor concrete despre care s-a convins din propria lui intuițiune; cînd vreau să-i comunic un adevăr la care nu poate să ajungă nici prin propria lui intuițiune, nici prin inducțiune, îl pun să-l afle — *dacă se poate* — prin deducțiune din adevărurile despre care el este convins.

Asta o înțelegem cînd zicem că mergem „*de la cunoscut la necunoscut, de la mai apropiat la mai depărtat*“, ceea ce este și frumos, și bine, și practic, cîtă vreme este cu puțință.

Cele mai multe din adevărurile pe care copilul trebuie neapărat să le afle în școală sînt însă de ast fel, că el nici din propria lui intuițiune, nici prin inducțiune, nici prin deducțiune nu poate să ajungă la ele.

Este un abuz neiertat, o adevărată schingiuire a școlarului, cînd în privința unor asemenea adevăruri să procedă după „*metodul intuitiv*“ care, în cazul acesta, nici că să poate aplica fără ca să se zăpăcească școlarul. Și acest abuz îl comit foarte adeseori aceia care nu și-au dat bine seamă despre ceea ce este „*intuițiune*“ în sens pedagogic și „*metod intuitiv*“. În loc de a le comunica copiilor cunoștințele în mod autoritativ și după un sistem bine chibzuit, căznesc școlarii cu opintiri intuitive asupra unor lucruri care sînt inaccesibile pentru intuițiune. Ba se confundă adeseori ceea ce este *sistem* cu ceea ce numai *metod* este și să scriu chiar manuale croite după un „*sistem intuitiv*“, încît să perde toată unitatea materiei.

Dar despre aceasta — altă dată.

Deocamdată un sfat dăscălesc: *pe cît de neprețuită e „intuițiunea“ atunci și acolo, cînd și unde se poate să aibă drept punct de plecare propriile senzațiuni ale copilului, pe atît de stricăcioasă e, cînd lipsește acest punct de plecare.*

PREMIILE ȘCOLARE

Avem noi românii, între altele, și frumosul obicei ca pretutindenea, atît prin orașe cît și la țară, încheiem anul școlar cu sărbătoare adeseori foarte pompoasă.

După ce s-au făcut examenele „*generale*“ și „*mediile*“ au fost calculate, conform regulamentului, pînă la cea din urmă sutime pentru fiecare școlar îndeosebi, se publică ziua și ora pentru împărțirea premiilor.

În acea zi școlarii și mai ales școlărițele pun haine de sărbătoare și vin cu părinții, cu rude, cu binevoitori la școală.

Fiind vorba de încurajarea instrucțiunii, de la care atîrnă progresul național, mai iau parte la sărbătoare și căpeteniile autorităților publice, precum și toți amicii progresului. Astfel, mai ales prin orașe, afluența este atît de mare, încît împărțirea premiilor nici nu se poate face în localul școlii, ci se alege pentru această ocaziune o

sală publică mai încăpătoare, la București, de exemplu, sala Ateneului. Adeseori se expun caiete de desemn și de caligrafie, mostre de lucru de mână și produse de industrie școlară. Prin orașe mai cîntă apoi și muzica militară. Se țin, în sfîrșit, discursuri pline de avînt patriotic și cultural.

În fața acestei manifestări de bucurie generală, școlarii și mai ales școlărițele, cari sînt mai simțitoare, stau cu inimile din ce în ce mai încleștate și un fel de beție cuprinde în cele din urmă întregul tineret, de dragul căruia se desfășură atîta pompă.

În sfîrșit — se începe distribuirea premiilor. Sînt pentru fiecare clasă mai multe premii : unele cu coroană, altele fără coroană, ba sînt și mențiuni, și cea mai distinsă dintre persoanele cari iau parte la sărbare împarte premiile și încoronează pe premianți, în vreme ce lumea aplaudează, iar muzica dă „tușuri!“.

Sărmanele inimi tinere ! Ce amețitoare trebuie să fie emoțiunile, de cari ele sînt cuprinse ! Ce fericire e să iei coroana în fața lumii din mîna celui mai stimat de toți pentru meritele tale, pentru buna ta purtare, pentru silința ta ! Ce împintinare e pentru toți această fericire, și ce mîhniți trebuie să fie cei ce n-au avut bune purtări și n-au fost silitori.

Am fost cu toții copii și știm cum săptămîni de zile de-a rîndul sufletele ni-au rămas cuprinse de asemenea emoțiuni, cum chiar și astăzi ele se reivesc ca plăcute ori neplăcute reamintiri în noi.

Nu mai încapă nici o îndoială că în școală chiar mai mult decît în alte sfere ale vieții, premiile sînt un puternic mijloc de împintinare și că învățătorii profită de acest mijloc cu mult succes — în interesul instrucțiunii.

Instrucțiunea însă nu e scop, ci numai mijloc de educațiune, și părinții trebuie să-și dea seamă dacă nu cumva frumosul obicei al împărțirii premiilor are un rău efect în ceea ce privește educațiunea.

E destul să fii părinte pentru ca să știi, și fără de Pestalozzi, că preocuparea ta e să faci din copilul tău om capabil de fericire. Acesta e și altul nici că poate să fie scopul educațiunii. Orișicît vom discuta, totdeauna vom ajunge în cele din urmă la convingerea că părintele vrea

ca din copilul său să iasă om care suferă puțin și se bucură mult în viața lui.

Punctul de plecare al pedagogiei e deci convingerea că educatorul poate face ca cel crescut de dînsul să suferă puțin și să se bucure mult în viață. Dacă admitem că nu poate, negăm rațiunea de a fi a pedagogiei și respingem orișice discuțiune în materie de înrîurire educativă. Acela care nu crede că poate determina viața copilului său nici că-și mai dă silința de a o determina, ci-și lasă copilul în voia lui Dumnezeu și a întîmplărilor. Are deci să-i fie indiferentă și chestiunea dacă e bine ori nu ca copilul său să iele vreun premiu ori să asiste la premierea altora.

Mă adresez dar numai la aceia dintre părinți cari vreau să facă din copiii lor oameni capabili de fericire și cred că aceasta să poate, că în adevăr un om bine-crescut suferă mai puțin și se bucură mai mult în viață decît unul care n-a avut parte de bună creștere.

Aceștia îmi vor da dreptate dacă le voi spune că și-au dat copiii la școală, fiindcă sînt convinși că instrucțiunea pe care o vor primi îi vor face mai destoinici de a se lupta cu nevoile vieții, mai cunosători de sine și de lume și mai cu minte. Instrucțiunea, orișicît de întinsă ar fi ea, e numai o completare a educațiunii, una din pregătirile pentru viață, foarte importantă, dar subordonată scopului principal, dorinței părintelui de a face din copilul său om, care suferă puțin și se bucură mult în viață.

Nu ne apropiem deloc de acest scop, dacă chiar dinadins cultivăm în viitorul om egoismul în toate formele lui. Rîvnitor și pizmătareț, vanitos și plin de amor propriu, ambițios și împins mereu înainte de spiritul de emulațiune, omul e mereu nemulțumit cu sine și cu lumea, pe care mereu o nemulțumește și astfel mult suferă și puțin se bucură în viața lui. Și singur acesta poate să fie efectul educativ al pompoaselor sărbări, cu cari se încheie la noi anul școlar ; copiii învață, ce-i drept, mai mult și învățătorii își poartă sarcina mai ușor, dar inimile tinere se otrăvesc și caracterele se strică pentru toată viața.

O comparațiune va desluși mai bine caracterul acestui rezultat.

E lucru firesc că cu cât un copil e mai deștept și mai silitor, cu atât el învață mai mult. Dumnezeu însă nu l-a făcut pe om numai pentru învățatură, și părinții ar trebui să-și reamintească mereu sfatul marelui iubitor de oameni Pestalozzi, care zicea că, pentru copii, învățatura are să fie o distracțiune, iar nu o muncă continuă. Copilul deștept, tocmai fiind deștept, se află în o stare de dezvoltare anormală, și tot ceea ce e anormal e nesănătos. Sistemul lui nervos și indeosebi creierul e pornit spre o dezvoltare excesivă și n-are copilul decît să mai fie și silitor, pentru ca dezvoltarea aceasta să se și facă. În natură încă e compensațiune, și dacă o parte a organismului se dezvoltă prea excesiv, această dezvoltare excesivă nu se poate face decît în paguba altor părți. Astfel, tocmai între copii deștepți și silitori sînt mulți plăpînzii, răi de stomac, slabi de piept ori nervoși, cari, dacă nu mor încă tineri, devin oameni nervoși, pentru cari viața e o lungă suferință. Ce mi-e bogăția, ce-mi sînt onorurile, ce mi-e mărirea lumească, dacă n-am sănătate?! De aceea, mai ales pînă la pubertate, preocuparea de căpetenie a părintelui trebuie să fie dezvoltarea trupească a copilului său, și mai ales copiii deștepți ies oameni fericiți numai dacă mult aleargă și ostenesc și mult sînt bătuti de soare și de vînt, pentru ca stomacul lor să asimileze bine, plămîinii să li se fortifice, pielea să funcționeze regulat și nervii să li se înăsprească. Părinții se simt însă măguliți în amorul lor propriu de „progresele eminente“ ale copiilor lor și îi mină pe aceștia înainte, mereu înainte, dacă nu spre o moarte înainte de timp, spre o viață plină de suferințe.

Tot astfel și premiile școlare, distribuite cu mare pompă, ne dau oameni instruiți, dar vermănoși în sufletele lor, poate sănătoși trupește, dar bolnavi sufletește.

Mai e însă la mijloc și statul, mai e și națiunea însetată de progres și interesată a cultiva spiritul de emulațiune.

La această obiecțiune aș putea să răspund că nu noi sîntem pentru stat, ci statul e pentru noi, și că națiunea nu poate cere să facem de dragul ei din copiii noștri oameni nenorociți. Admit însă deocamdată că așa este în

ceea ce privește băieții, pe cari îi creștem pentru viața publică, în care nobila emulațiune ne face să ne mîncăm ca cîinii între noi; fetele însă, cari au să fie soții și mame, de ce să fie otrăvite și ele?! De ce să le mai expunem și pe ele în public? De ce să le împintenăm. Nu au nici ele destulă vanitate în sufletul lor? N-au destul amor propriu? N-au destul spirit de emulațiune?! Ele și viitorii lor soți ne vor fi oare recunoscători, dacă le vom face mai îndrăznețe, mai vanitoase, mai pizmătărețe, mai încăpăținate?!

Fără îndoială că nu.

Cu toate acestea, le gătim și pe ele, ba mai ales pe ele, le expunem, le încoronăm, le amețim cu aplauze și cu „tușuri“.

De ce? Pentru că nu un scop, ci un mijloc e distribuirea premiilor școlare. Învățătorii se folosesc de acest mijloc spre a-și face sarcina mai ușoară, abuzează de slăbiciunile firești ale copiilor, pentru ca stăpînirea și conducerea lor să le facă mai puțină bătaie de cap.

Nu numai părinții, ci totodată și statul trebuie să stăruie pentru curmarea acestui abuz. Creșteți oameni buni, dacă voiți să aveți buni patrioți și buni români. Numai acela care e bun fiu poate să devie bun părinte, bun soț, bună rudă, bun preten, bun cetățean, și oamenii, cari se mănîncă între dînșii, nu pot să-și ducă neamul decît la peire; oamenii deprinși a privi toate lucrurile din punctul de vedere al egoismului lor nu pot vedea nici în stat decît un așezămînt menit a satisface propriile lui trebuințe.

Premiile școlare ar trebui să fie suprimate, chiar și dacă ar fi adevărat că prin ele școlarii sînt împintenați a învăța mai mult. Adevărul e însă, că fără de ele învățătorul silitor poate să obție rezultate mai mari și mai sigure, și nu școlarii, ci învățătorii silitori și cu bune purtări au să fie premiați. Lor să li se facă sărbătoarea, lor să li se dea darul, ei să fie încununati și aplaudați, iar școlarii să le rămîie nobila mulțumire de a-l vedea sărbătorit pe învățător, pentru că le-a făcut lor un bine și de a-l iubi cu atât mai virtos.

Iubirea aceasta e și pentru ei un izvor de fericire individuală, și pentru societate o garanție de pacinică dezvoltare.

București.

CREȘTEREA RAȚIONALĂ

Omul nu se naște, ci se formează încetul cu încetul sub purtarea de grijă a altor oameni, nu crește, ci e crescut și viața lui nu atîrnă numai de la împrejurările fatale, în care ea să petreacă, ci totodată și de la intențiunile altor oameni.

După felul de a vedea al fataliștilor, această deosebire nu există, căci, fiind omul predestinat a fi precum este, intențiunile sunt și ele fatale.

Cel mai modern, mai cunoscut și totodată și mai deslușit dintre fataliști, Arthur Schopenhauer, își expune vederile în scrierea sa despre libertatea voinții și în două capitole răzlețe, unul (43) publicat de Iuliu Frauenstädt, la pag. 591 a volumului III, edițiunea de la 1888, iar altul intitulat *Ueber die anscheinende Absichtlichkeit im Schicksale des Einzelnen*, face parte din *Parerga și parali-pomena*, volumul V., pg. 215.

În scrierea sa despre libertatea voinții Schopenhauer pornește din convingerea că existența omului e fără de început și fără de sfîrșit, iar viața e numai o fază trecătoare a acestei existențe eterne. Această concepțiune nu e originală : o găsim atît la brahmani și la buddhiști, cît și la Apostolul Pavel, care consideră viața drept un fel de vis, din care ne deșteptăm în clipa morții. E felul de a vedea pe care Shakespeare îl exprimă în cunoscutul monolog al lui Hamlet : „A fi, or a nu fi ?!“ Originale sunt însă consecințele, pe care Schopenhauer le trage din acest adevăr fundamental.

Deoarece în lumea aceasta toate să petrec cu o fatală necesitate, gîndirile, simțămintele și astfel și faptele omului sunt și ele necesare și despre o libertate a voinții în

această lume nu poate să fie vorba. Avînd pe tata drept tată și pe mama drept mamă, născut în clipa în care am văzut lumina și trăind în împrejurările în care ni să petreacă viața, eu, omul, nu pot să fiu decît ceea ce sunt și astfel nu pot să fac decît ceea ce fac. Fieștecare se simte, cu toate acestea, răspunzător pentru ceea ce face și această conștiință a răspunderii ar fi irațională, dacă omul nu ar avea liberă voință.

Această liberă voință Schopenhauer o pune mai nainte de viață, afară de lumea aceasta.

Mai nainte de a să fi intrupat, omul e atoateștiutor și el își alege în toată libertatea și clipa și condițiunile întrupării. Nu e deci nimeni vinovat de ceea ce face ; e însă orșicare vinovat de ceea ce el este. Acesta e gîndul pe care-l exprimă românul cînd să dezvinovățește, zicînd : „Ce să fac, dacă așa m-a lăsat Dumnezeu ?“ Schopenhauer i-ar răspunde : „Tu însuți te-ai lăsat așa și vina-ți este că puteai să te naști altfel, or să nu te naști deloc“.

Admițînd singură această libertate transcendentă, Schopenhauer susține că viața empirică e de mai nainte hotărîtă pînă în cele mai mici amănunte ale ei.

Vorbînd în capitolul 43 despre ereditatea însușirilor el zice că omul moștenește caracterul de la tată, iar inteligența de la mamă și-și ilustrează părerea cu interesante exemple luate din istorie. Exagerat, ca de cele mai multe ori, el nu admite exemplele care nu se potrivesc cu părerea lui și afirmă, între altele, că Domițian cel atît de înrăit nu era și după tată frate cu Titu cel atît de dulce la fire.

În capitolul despre aparenta intenționalitate în soarta omului singuratec el ajunge apoi la concluziunea că faptele noastre sunt produsul necesar a doi factori, dintre care unul, caracterul nostru, e hotărît în mod nestrămutat, deși numai *a posteriori*, deci încetul cu încetul iese la iveală, iar cellalt sunt motivele : aceste să află afară de noi, sunt date cu necesitate de mersul lucrurilor din lume și determină caracterul cu o necesitate care e deopotrivă cu cea mecanică.

Pentru ca să nu mai rămîie nici o îndoială el zice (pg. 219) într-o notiță : „...încă la nașterea omului viața lui întreagă e hotărîtă în mod irevocabil pînă în amănunte“

Din toate acestea nu rezultă că viața omului nu atîrnă și de voința celor ce-l cresc, și educațiunea are rostul ei și din punctul de vedere al fataliștilor.

„Fiecare recunoaște — zice Schopenhauer la pg. 220 — ceea ce să potrivește cu acest caracter al său atît de imediat și de sigur, încît de regulă nu reflectează și nici că-și mai dă seamă, ci face imediat ca și instinctiv ceea ce e conform cu caracterul lui. Această recunoaștere, dînd naștere faptei, fără ca să ne fi dat în toată claritatea seamă despre ea, se poate compara cu *acțiunile reflexe* ale lui Marchal Hall. În virtutea ei, orișicare om, *care nu e siluit fie de din afară, fie de preocupările și de gîndurile greșite ale lui proprii*, face, fără ca să-și mai dea seamă, ceea ce se potrivește cu individualitatea lui.“

Admițînd că poate omul să fie siluit a face ceea ce nu să potrivește cu individualitatea lui, Schopenhauer lasă cel mai larg teren pentru educațiune.

Ce e, la urma-urmelor, individualitatea aceasta și cum să produce ea ?

Oamenii toți sunt același om, toți au aceleași însușiri omenești și deosebiriile dintre individ și individ nu pot să fie decît rezultate accidentale ale dezvoltării petrecute în cursul vieții.

Două semințe de mac să aseamănă foarte multe între ele și sunt, cu toate acestea, foarte deosebite una de alta. E deci lucru firesc să fie cu atît mai deosebite firele de mac răsărite din cele două semințe.

În orșicare sămînță sunt două părți : germenul și învălișul lui, care conține prima hrană a germenului. Chiar și dacă germenii ar fi întru toate deopotrivă, ei nu se pot dezvolta la fel, fiindcă la începutul vieții lor nu să născă deopotrivă. Într-o măciulie de mac să producă o mulțime de semințe și e învederat că acestea nu pot să fie la fel, deoarece unele au mai multă, altele mai puțină lumină. În timp secetos să vor pipernici cele din partea despre meazăzi, iar în timp ploios cele din partea despre meazănoapte a măciuliei.

Viața individuală să începe deci în germen și atît la începutul ei, cît și mai tîrziu atîrnă de la împrejurările, în care ea să petreacă.

De aceea grădinarul, voind să aibă indivizi frumoși, alege cele mai bine dezvoltate semințe, prepară pămîntul, în care le pune, răsădește în mai multe rînduri, udă răsădul în timp de secetă și-l umbrește-n timp de arșiță. Prin această purtare de grijă el obține exemplare frumoase, care samănă mult unul cu altul și-i dau pentru viitor semințe bine dezvoltate, dar nu ajunge să înlăture deosebirile dintre germen și germen, sămînță și sămînță, individ și individ.

Mai învederată încă e în viața animalică această atîrnare de la împrejurări a dezvoltării individuale.

Orșicît de mult ar sămăna ou cu ou, un pui să deosebește de celălalt și-n cursul dezvoltării deosebirile cresc, or scad potrivit cu împrejurările.

Presupunînd deci că germenii sunt deopotrivă, deosebirile rezultă din împrejurările în care se petrece viața și doi oameni sunt același om dezvoltat în două chipuri deosebite, două ființe, care au aceleași însușiri, însă dezvoltate la una într-un fel, la alta într-altul.

Schopenhauer susține că deosebirile există chiar în germen, deci mai înainte de naștere, ba chiar mai înainte de concepțiune. De aceea, după a lui părere, singur tatăl hotărăște caracterul individual și de la mamă atîrnă numai începutul dezvoltării individuale.

Părerea lui e riscată.

Plantele să reproducă fie prin butăși, fie prin altoire, fie din semințe, deci prin germinațiune.

Dacă vom butăși o mlădiță de măr pătul, vom obține un nou măr pătul, care e continuațiunea aceluia din care am luat mlădița și deosebirile dintre cei doi meri rezultă numai din împrejurările în care să petreacă dezvoltarea.

Dacă vom altoi însă mlădița de măr pătul într-un pădureț, altoiul e continuațiunea modificată a pădurețului.

Din sămînța de măr pătul, în sfîrșit, va răsări un măr, care nu e nici pătul, nici pădureț, dar poate să semene fie cu pătutul, fie cu pădurețul.

Părerea lui Schopenhauer n-ar fi riscată, dacă oamenii s-ar reproduce și ei fie prin altoire, fie prin butășire. Copilul însă nu e continuațiunea nici unuia din părinții săi, ci o ființă cu totul nouă, un fel de enigmă, care să dezleagă numai încetul cu încetul în cursul dezvoltării.

În ceea ce privește viața germinală, economia naturii e cu desăvârșite incalculabilă și e zadarnică pierdere de vreme să ne dăm silința de a ne dumeri asupra ei.

E fără îndoială lucru apropiat de mintea omenească ca copilul să moștenească firea individuală a tatălui, ceea ce adeseori să și întâmplă ; putem însă în fiecare zi să ne încredințăm că poate copilul să moștenească și firea mamei, a părinților tatălui, or ai mamei, ba chiar și a rudelor mai depărtate. E de altminteri și indiferent cum să hotărăște caracterul individual.

Ceea ce să transmită prin moștenire nu sunt însușiri sufletești, ci anomalii organice, fie lipse, fie prisosuri în dezvoltarea trupească și ni-e destul să știm că aceste anomalii pot în cursul dezvoltării să crească, or să scadă.

Omul adevărat și întreg, așa cum l-a lăsat Dumnezeu, e desăvârșit, pe deplin echilibrat, fără de lipse și fără de prisosuri. Numai cursul dezvoltării, mediul, deprinderea și nevoile vieții pot să-i dezchilibreze ființa prin dezvoltarea excesivă a unei părți din organism în contul celorlalte. Aceste dezchilibrări organice, rezultate din împrejurările în care să petrece viața, sunt ceea ce constituie individualitatea și tot ceea ce e individul e o slăbiciune constituțională, un păcat în înțelesul comun al cuvântului.

Organismul viu se adaptează după împrejurări. Funcționarea regulată întărește organul, lipsa de funcționare îl slăbește, iar încordarea prea mare îl ruinează. Astfel întreaga dezvoltare organică atîrnă de la felul de a viețui și e lucru firesc că oameni cari trăiesc în același fel seamănă unii cu alții, avînd cam aceleași virtuți și aceleași păcate. Pe această asemănare se bazează naționalitatea, care e rezultatul vieții petrecute în aceleași împrejurări, în luptă cu aceleași nevoi și sub stăpînirea acelorași preocupări. Oamenilor, cari trăiesc alergînd pe munți, li se fortifică întregul organism, iar celor ce-și petrec viața șezînd în casă li să slăbește organismul și suferințele de pept, de stomac și de nervi ale societății noastre culte sunt urmări firești ale nefirescului nostru fel de a viețui.

Cu cît însă un organ e mai puternic, cu atît mai puternică e și tendința lui de a funcționa, iar tendința aceasta se manifestă-n viața sufletească ca trebuință vie, ca înclinare predominantă, ca slăbiciune.

E deci foarte adevărat că omul, prin acțiune sufletească, oarecum instinctiv, face totdeauna ceea ce se potrivește cu firea lui individuală și, lăsat în voile lui, el se dezchilibrează din ce în ce mai mult, deoarece părțile și alt fel prea dezvoltate ale organismului se dezvoltă încă mai mult prin continuă funcționare, iar părțile slabe slăbesc și mai mult.

Nu mai încapă nici o îndoială că aceste anomalii constituționale, deci și înclinările rezultate din ele, se transmit prin moștenire din tată-n fiu, care le crește-n cursul vieții sale și le transmite crescute generațiunii următoare. Trebuie deci să ajungem prin această dezvoltare continuă la un fel de monstruoșitate. La aceasta s-a gîndit Platon, cînd a zis că genialitatea e un fel de nebunie.

Această dezvoltare continuă nu e însă firească. Fi- resc e ca copiii să fie nu mai slabi, ci mai tari, decît părinții lor.

Astăzi, după ce cunoaștem ființa bacteriilor și a microbilor, în genere, știm că nu se transmite nici o boală prin moștenire. Ceea ce să transmită sunt numai slăbiciuni constituționale, în urma cărora anumite părți ale organismului sunt „teren favorabil“ pentru anumiți microbi.

Mai puțin încă să transmită prin moștenire însușiri morale. Să pot transmite numai predispozițiuni constituționale.

Atît slăbiciunile, cît și predispozițiunile pot să dispară fie în timpul vieții embrionare, fie după naștere : nu trebuie neapărat să moștenească copilul păcatele părinților săi și ființa să poate echilibra în decursul dezvoltării, ceea ce să și întâmplă foarte adeseori.

De cele mai multe ori echilibrarea să face prin o norocoasă nutrițiune în timpul vieții embrionare. Fiindu-ne însă dată puțința de a ne întări prin continuă deprindere părțile mai slabe ale organismului, ea să poate face și după naștere și rostul educațiunii raționale nu poate fi decît această echilibrare a ființii.

La ea se gîndea Socrate, cînd zicea : „Cunoaște-te pe tine însuși“ ; la ea s-a gîndit și Confuciu, cînd le-a dat părinților sfatul : „Stîrpește-n copiii tăi păcatele părinților tăi și conservă-n ei virtuțile neamului tău“.

Nu să poate nimic mai irațional și mai dușmănos decât creșterea, care are în vedere dezvoltarea aptitudinilor individuale, cărora ne place să le zicem talente, sau daruri firești. Orșicare asemenea „dar“ e un „păcat din născare“ și prin cultivarea acestui păcat ajungem, ce-i drept, la mari destoinicii speciale, dar formăm oameni pasionați, maniaci, „într-o ureche“, care nu sunt stăpîni pe sine înșiși, de cele mai multe ori tînjesc și foarte ușor ajung fie în temniță, fie în casa de nebuni.

E destul să-l lăsăm pe om în voile lui, pentru ca el să se dezechilibreze făcînd mereu ceea ce se potrivește cu firea lui individuală ; să dezechilibrează cu atît mai virtuos, dacă dinadins e îndrumat potrivit cu firea lui individuală.

Societăți întregi să pot sminti prin asemenea creștere irațională și n-am avea, poate, decât să ne uităm bine împrejurul nostru, pentru ca să ne încredințăm despre aceasta. Dacă n-ar fi ordinea morală, care prin legi, obiceiuri și „preocupări“ pune hotare voinții individuale, oamenii toți ar ajunge în cele din urmă niște nebuni, care, nemaiputîndu-se înțelege între dînșii, trăiesc în continuă luptă și-și fac unii altora viața nesuferită.

De aceea legiitorii, înțelepții și povățuitorii morali, care pun frîu voinții individuale și îndemnează pe fiecare spre viețuire potrivită cu firea omenească, sunt considerați drept binefăcători ai omenirii ; de aceea Cristos e Mîntuitorul neamului omenesc. Orșicare ar fi păcatele moștenite de la părinți și orșicare ar fi împrejurările în care să petrece viața nu poate să fie decât fericit omul care trăiește potrivit cu învățăturile lui Cristos.

Acesta e gîndul din care pornește predestinațiunea lui Ioan Calvin : e fericit acela căruia i-a fost rînduit să-și petreacă viața ca creștin adevărat și pentru veci-vecilor nenorocit cel ce a fost osîndit să nu primească botezul și învățăturile lui Cristos.

Privind lucrurile din punctul de vedere al acestei predestinațiuni necreștinești, totul e noroc or' nenorocire și rațiunea nu mai are nici o rațiune.

Un noroc e să fi născut din părinți buni și înțelepți, care nu cultivă-n tine părțile și altfel prea tari, ci-ți corectează și desăvîrșesc ființa prin fortificarea în margi-

nile putințelor firești a părților slabe. Un noroc sunt împrejurările favorabile, în care ți se petrece viața. Un noroc e mai ales mediul social, în care te dezvolti și de la care atît de mult atîrnă cultura inteligenței și desfășurarea caracterului.

Indeosebi noi românii din țările Coroanei ungare suntem mereu ispițiți a primi acest fel de a vedea, pe care poporul îl exprimă în zicătoarea : „Fă-mă mamă cu noroc și-apoi mă aruncă-n foc“.

În împrejurările, în care ne-am născut, noi nu putem să ne dezvoltăm în toată libertatea și e rar între noi omul, care nu e jignit de simțămîntul că o parte din ființa lui e rămasă-n părăgînire și că el ar fi putut să fie mai mult decât ceea ce este. La fiecare pas întîlnim în calea noastră oameni mult mai săraci sufletește, care-n urma împrejurărilor pentru dînșii priincioase ne sunt superiori în ceea ce privește formele culturale. Și încă mai jignitor e simțămîntul care ne cuprinde cînd ne dăm seama că nicăiri în lumea aceasta noi nu suntem tratați deopotrivă cu alții, fiecare după vredniciile sale. Lasă că nu putem să ne dezvoltăm fiecare în măsura capacității sale de dezvoltare, dar la tot pasul vedem trecînd înaintea noastră oameni, care sunt în toate privințele mai prejos de noi, în fiecare clipă suntem dați înapoi și trebuie să ne umilim. Iar aceste, fiindcă suntem români născuți în țările Coroanei ungare și pentru că ținem la românitatea noastră. De aceea în clipele de firească amărăciune mulți dintre noi să consideră nenorociți de a să fi născut români în zilele de astăzi și în țara părinților săi. „Ce aș fi eu — își zic ei în gîndul lor — și unde aș putea să ajung, dacă n-aș fi român, or dacă nu m-aș fi născut în țara aceasta ?!“

În fața unei asemenea ispitiri omul rezonabil își zice : Din alt tată, din altă mamă și-n alte-mprejurări altul s-ar fi născut și e absurd să mă gîndesc eu însumi pe mine ca fiind altul.

Fiecare dintre noi poate să fie numai el însuși, și fericirea, or' nefericirea nu atîrnă de la împrejurări, ci de la cum te simți tu însuși în ele. Aceia, pe cari noi îi socrim mai norocoși decât pe noi, pot să fie mult mai nefericiți și cei mai mulți dintre dînșii și sunt în adevăr.

E fără-ndoială adevărat că în foarte grelele împrejurări în care ni s-a petrece viața și în continuă luptă cu oameni lipsiți de bunul cumpăt, suntem amenințați a ne dezechilibra, a ne deosebi din ce în ce mai mult de ceilalți frați ai noștri și-a ajunge în cele din urmă, să nu ne mai putem înțelege nici noi între noi. Aceasta însă nu trebuie neapărat să se întâmple: în dezvoltarea firească din orșice luptă nu slăbirea, ci fortificarea ființei rezultă.

Orșicit de multe și de mari ar fi păcatele, care din această grea situațiune au rezultat în individualitatea noastră națională, n-avem decît să le recunoaștem, să ni le mărturisim fără de sfială și să le combatem fără de cruțare, pentru ca să ne corectăm ființa noi înșine prin noi.

Această lucrare s-a început de mult și să urmează fără de întrerupere în viața noastră. Mulți au avut să suferă, pentru că nu s-au sfiit a mărturisi păcatele ce-au rezultat din îndelungata asuprire în caracterul românului, dar ei au suferit și românul să corectează, — mai are încă păcate, dar să corectează mereu și fiecare dintre noi are simțămîntul că mergem din rău spre bine și din bine spre mai bine. Orbi ar trebui să fim, ca să nu vedem marea deosebire între ceea ce eram noi românii înainte de asta cu cîteva decenii și ceea ce suntem astăzi și, dacă greu e prezentul, e mare mîngăiere simțămîntul că are să fie cu mult mai bine în viitor. Simțămîntul acesta e ceea ce ne face să ținem atît de mult la românitatea noastră: aceia care nu-l au nu țin să rămîie și să fie socotiți români, dar nu iau parte nici la fericirea noastră obștească.

Dacă ești deci om rezonabil, te simți nu nenorocit, ci norocos de a fi român: nenorocit are să să simtă cel ce vede că neamul lui nu poate să păstreze pozițiunea pe care a avut-o, ci trebuie neapărat să dea înapoi, mereu înapoi, ca să le facă și altora locul firește cuvenit. Pe cînd noi trăim cu nădejdea, ei trăiesc cu teama și pe noi înșine ne nedreptățim, dacă-i pizmuim.

În viața individuală această neatîrnare de împrejurări e mai învederată, decît în ceea comună.

Omenirea s-ar fi istovit de mult, dacă înriurirea împrejurărilor și a mediului social ar hotări ele singure dezvoltarea individuală. Omul însă poate voind cu tot dinadinsul să se întoarcă la starea lui firească și îndrumîndu-l să facă mereu ceea ce este contra firii lui individuale, îi schimbăm încetul cu încetul firea. Astfel precum în cele mai bune împrejurări se produc oameni smintiți, care zăpăcesc întreaga societate, în cele mai rele împrejurări să produc prin reacțiune oameni desăvirșiți, care regenerează societatea prin îndrumările lor spre bună viețuire.

Reacțiunea aceasta pornește totdeauna din vigoarea constituțională, fiindcă numai vigoarea regenerează.

Păcatele să moștenesc, ori să cîștigă prin rea deprindere, virtuțile sunt din fire și, dacă le-am pierdut, putem să le recîștigăm prin *stăpînire de sine* și prin *deprindere stăruitoare*.

Omul plătînd e incorigibil, fiindcă nu e în stare să să stăpînească și să ruinează prin deprinderi stăruitoare contra firii lui. **Cu atît mai virtos copilul plătînd.**

Punctul de plecare al educațiunii raționale e deci asigurarea vigoarei trupești, și creșterea bună nu pornește de la cap, nici de la inimă, ci de la stomac și de la plămîni. Cu cît mai mari sunt destoiniciile intelectuale și cele morale, cu atît mai mult înclină ființa spre dezechilibrare, cu atît mai mare trebuie deci să fie și purtarea de grijă pentru vigoarea trupească.

Numai după ce s-a asigurat vigoarea trupească putem să ne gîndim la cultivarea inteligenței și la desfășurarea caracterului prin deprinderi potrivite cu scopul firesc al educațiunii.

Omul e din fire o ființă bine echilibrată, întreagă, desăvirșită și numai prin o dezvoltare nefirească el s-a dezechilibrat și a ajuns plin de păcate individuale. Scopul firesc al educațiunii nu poate să fie decît stîrpirea acestor păcate, anihilarea individualității, pentru ca firea omenească să iasă la iveală. Iar acest scop îl ajungem punînd friu înclinărilor predominatoare și fortificînd prin continuă deprindere părțile slabe ale ființei.

Prin hrană rațională, prin mișcare în lumină și în aer liber, prin curățenie trupească, prin deprindere la ordine

și la disciplină se poate regula temperamentul și un copil rațional crescut foarte în curînd ajunge să nu mai aibă nevoie nici de pedepse, nici de pază, căci știe să se stăpînească el însuși pe sine.

Deoarece păcatele individuale s-au produs încetul cu încetul, în timp de mai multe generațiuni, corectarea ființei nu poate nici ea să se facă deodată, ci tot numai încetul, cu încetul, pentru fiecare generațiune în marginile putințelor firești. Fie-n urma slăbiciunilor constituționale, fie în lipsă de destulă purtare de grijă, jumătate din oamenii născuți mor mai înainte de a fi împlinit vârsta de cinci ani; dezvoltarea fie în bine, fie în rău a societății se face în cei ce rămîn în viață și prin o lucrare continuă din generațiune în generațiune.

O DATORIE SFÎNTĂ

Sunt acum patruzeci-cincizeci de ani, cînd noi cei azi bătrîni umblam la școală, nu-i trecea nimănuia prin minte să ne silească a-nvăța o limbă pentru noi străină.

Aceia dintre noi cari nu se mulțumeau cu puțină învățătură pe care puteau s-o primească în școlile noastre treceau la vreuna din școlile ungurești ori la vreuna nemțească și, între cărturării noștri de azi, sunt puțini cei ce au învățat numai la școli românești.

Știm deci cu toții, din propriile noastre suferințe, cît de greu e să primești învățătura într-o limbă străină, pe care n-o stăpînești îndeajuns, cît timp am pierdut în zădar și cît de multă silință a trebuit să ne dăm ca să putem ține pas cu mai fericiții noștri colegi care primeau învățătura în limba mamei lor.

Urmarea firească a fost că la vârsta de douăzeci de ani eram înapoiați în cultură și nu știam bine nici o limbă, nici pe a mamei noastre, în care nu ni s-a dat, nici pe cea străină, în care ni s-a dat învățătura. Chiar și unii dintre cei ce mai tîrziu, după multe silințe, ne-am învrednicit a lua parte la lucrarea literară română, nu eram atunci în stare să le scriem părinților noștri în ro-

mânește, căci nu ne ierta firea să batjocorim limba mamei noastre.

Iată de ce au stăruit totdeauna părinții noștri și stăruim și noi ca românii să aibă școlile lor.

Nu e la mijloc nici politică, nici ambițiune națională, ci iubire de oameni și dragoste părintească: ne cuprinde jalea adîncă văzînd că mii și mii de copii suferă chiar mai greu de cum am suferit noi în copilăria noastră și grea durere îi cuprinde pe români cînd văd că copiii lor își perd timpul chinuindu-se să învețe o limbă de care n-au nevoie și pe care n-o pot învăța, sunt oprîți în dezvoltarea lor firească și ies în cele din urmă din școală piperniciți sufletește și fără ca să fi putut învăța ceea ce le este de folos în viață.

Acesta e adevărul cel mare, asupra căruia stăruim.

Drepturile părintești sunt de la Dumnezeu și nu este guvern, nu e Parlament, nu e împărat, care le poate margini și cea mai mare din toate barbariile e să-i chinuiești pe copii și să-i oprești în dezvoltarea lor firească, cea mai mare nemernicie e să lași ca copilul tău să fie chinuit și oprit în dezvoltarea lui sufletească.

Părinții noștri, oameni vrednici, ni-au cîștigat dreptul de a ne înființa școli, ca în ele să ne creștem copiii după rînduiala firească.

În tinerețile noastre, în orașele prin care trăiesc români, numirile ulițelor erau puse și în românește, dregătorii de tot felul erau datori să-l întîmpine pe român cu toată bunăvoința și să-i vorbească în limba lui, judecătorii erau datori să-l judece pe român în limba lui și să-i dea sentința în românește și nimeni nu îndrăznea să se amestece în treburile bisericesti și în cele școlare ale românilor.

Cînd s-a înființat actualul stat ungar aceste drepturi au fost garantate prin legi votate de Dieta Ungară și sancționate de regele încoronat al Ungariei.

Aceasta e moștenirea pe care ni-au lăsat-o părinții noștri.

Cum au știut s-o păstreze românii din Ardeal și cei din Banat și cei din Țara Ungurească și cei din Maramurăș și odinioară vajnicii grăniceri, care în atîtea rînduri au purtat cu glorie steagurile împărătești?

Au suferit ca inscripțiunile românești să fie șterse de pretutindeni, au suferit și sufăr să fie batjocoriți de dirigătorii hrăniți din roadele muncii lor, au suferit și sufăr ca-n țara lor să fie judecați prin talmăcitori, au suferit și sufăr ca nici un act să nu mai fie scris în limba lor, au suferit și sufăr ca numele satelor în care trăiesc să fie pocite, au suferit și sufăr ca numele lor proprii să le fie pocite în actele de stare civilă, au suferit și sufăr ca preoții și învățătorii lor să fie nevoiți a învăța o limbă de care n-au nevoie în exercițiul legal al funcțiunii lor, au suferit și sufăr ca cei mai devotați dintre conducătorii vieții lor intelectuale să fie prigonii și aruncați în temnițe ori alungați din țară.

Ce-a mai rămas ?

Ne-ar crăpa obrazii de rușine, dacă nu ne-am da seamă că românii din țările Coroanei ungare le-au suferit și le sufăr toate aceste din spirit de ordine, din deferență către monarhul lor și — trebuie să se spună și asta — din iubire către frații lor de peste hotare, a căror viață nu vor s-o turbure.

Furtunos ar curge însă și Oltul și Murășul și Someșul și Crișurile toate trei, dacă n-ar fi aceste, și Dunărea ar duce peste Porțile-de-Fier durerea înăbușită de-a lungul țărmurilor români, căci prea e mare batjocora pe care o suferă neamul românesc în Regatul Ungar, în care pactul fundamental e călcat în picioare și drepturile, odată cîștigate și pe deplin garantate, sunt nesocotite și de guvern, și de Parlament.

Sufăr însă românii și trebuie încă să sufere, pînă ce nu va veni timpul priincios ca să se impună restituțiunea *in integrum* a drepturilor moștenite de la părinții lor, la care n-au renunțat niciodată și nici nu pot să renunțe, căci românul înainte merge și numai înainte, iar înapoi nici un pas nu poate să deie.

E însă un hotar, peste care nu poate să treacă nici suferințele românilor.

Ei sunt părinți și nu pot suferi ca copiii lor să fie chinuiți, opriiți în dezvoltarea lor firească, osîndiți a se pipernici sufletește și a-și pierde singura copilărie pe care o are omul în viața aceasta.

În virtutea invoieii făcute cînd cu înființarea actualului stat ungar, românii nu numai că nu sunt datori a-i învăța pe copiii lor limba maghiară, dar au dreptul de a cere ca din bugetul statului ungar să li se înființeze și lor școli românești și să fie sprijinite școlile înființate de dînșii. Dreptul de a le impune copiilor români limba maghiară nu-l are nici guvernul ungar, nici Dieta ungară, nici regele Ungariei.

N-au avut niciodată și, chiar dacă l-ar fi avut, au renunțat la el, cînd s-a încheiat pactul, pe temeiul căruia s-au legat românii a susține și ei statul ungar, și tot ceea ce s-a făcut și se face contra pactului e abuz, act de rea-credință, siluire barbară, călcare de lege, prin care românii în fața lumii și în fața lui Dumnezeu sunt dezlegați și împinși spre convingerea că nu e pentru ei viață binecuvîntată în statul ungar, în care legile nu sunt respectate.

Aceasta au s-o mărturisească românii din Regatul Ungar — și facă apoi guvernul ungar, Dieta Ungară și regele Ungariei ce vor crede de cuviință.

Din pietate către părinții lor și din iubire către copiii lor au să susțină legea și nu se pot tîrgui, nu pot renunța la nimic.

Vremurile vin și trec și se schimbă : deocamdată românii au să-și facă, cum și-au făcut-o la Blaj, datoria sfîntă apărîndu-și copiii potrivit cu nevoia vremii de azi — cu inima deschisă, cu toată hotărîrea, dar în liniște.

ȘCOLILE NOASTRE

Noi românii am avut parte de norocul ca în țările Coroanei ungare să putem înființa numai școli confesionale, cari, stînd sub privigherea bisericii, au învățători crescuți de biserică, puși în rîndul slujitorilor bisericești și îndrumați a le da copiilor o educațiune creștinească.

Aceasta e în viața noastră cel mai bun lucru, pe care trebui să-l păstrăm cu multă sfințenie și pe care, după toate semnele, nici nu are să ni-l poată lua nimeni cîtă vreme noi înșine nu ne vom fi lăpădat de el.

E lucru de mai puțină însemnătate că în aceste școli copiii sunt nevoiți a învăța o limbă pentru dînșii străină și mai mult ori mai puțin grea. E chiar bine s-o învețe, dacă au nevoie de ea în practica vieții lor și dacă o pot învăța fără ca să peardă prea mult din și altfel prea scurtul timp, pe care-l petrec în școală. Răul e că mulți n-au nevoie de ea, nici nu ajung s-o învețe și astfel perd fără de nici un folos timpul rînduit pentru învățatură în adevăratul înțeles al cuvîntului și rămîn înapoiți în dezvoltarea lor intelectuală. Înlăturarea acestui neajuns nu e dar cestiune politică, ci pedagogică și, în ultima analiză, cestiune de iubire de oameni. Îți singerează inima cînd vezi atîția copii caționindu-se fără de nici un folos fie pentru dînșii, fie pentru societate și-ți dai seamă că prin aceasta, li se mai și face urgentă o limbă.

Legea e însă lege, și cîtă vreme lumea nu se va fi cumințit, ca s-o schimbe, supunerea cătră ea este o datorie, asupra căreia nu mai încape nici o discuțiune.

E însă cestiune tot pedagogică și tot de iubire de oameni să ne dăm seamă ce avem să facem pentru ca copiii să cîștige în vreun alt fel ceea ce au pierdut în școală.

Am fost înduioșați cu toții văzînd spiritul de jertfă ce s-a dat în multe din satele românești pe față cînd s-a pus cestiunea întregirii salariilor pentru învățători. Ar fi însă o mare greșală să presupunem că sunt scăpate școlile la cari salariile au fost întregite, ori că sunt pierdute acelea pentru care întregirea rămîne s-o facă statul.

Învățătorii cu salarii întregite de comunele religioase au să fie mai independenți decît ceilalți colegi ai lor, dar și unii, și alții sunt obligați a sacrifica atîte și atîte oare pe săptămînă pentru studiul limbii maghiare și e cestiune de bună-credință pedagogică să-și facă în toată conștiința și datoria aceasta.

Trebuie să fim cu toții dumeriți că e mai mic răul de a pierde cîteva oare pe săptămînă în zadarnice silințe de a învăța limba maghiară decît acela ce ni s-ar face deprinzîndu-i pe copii să înșele autoritățile publice

ocupîndu-se în timpul acelor oare cu altceva. Mai ales într-o școală confesională copiii trebuie să se deprindă, înainte de toate, a fi cu inima deschisă și de bună-credință și a-și face în toate împrejurările datoria — fie chiar și cu oarecare repulsiune.

E mai bine să rămînem mai mărginiți, decît să înaintăm în dezvoltarea noastră intelectuală deprinzîndu-ne încă din copilărie cu mișelia, și nu binele, ci răul nostru l-ar voi cei ce fie pe față, fie prin ascuns ar sfătui pe învățătorii noștri să nu execute cu bună-credință programul de studii ce li s-a impus.

Aceasta nici un învățător ieșit din o bună școală pedagogică și nici un slujitor al bisericii nu poate s-o facă.

Acele cîteva oare pe săptămînă sunt dar pierdute și pierdute și trebuie să rămîie cîtă vreme nu se va fi schimbat legea — ceea ce mai curînd ori mai tîrziu va trebui neapărat să se întimple.

Întrebarea practică e deci: De unde scădem acele cîteva lecțiuni?

„De orișunde — numai nu de la limba maternă!“ — vor fi zicînd oamenii cu preocupări politice, care iau școala drept mijloc de propagandă națională. Pedagogul însă, pentru care școala e mijloc de propagandă culturală, nu poate s-o admită aceasta, ci va zice: „Tocmai de la limba maternă!“

Omul, care-și dă seamă despre rostul școlii primare moderne, a trecut de mult peste ideea cu desăvîrșire greșită că-n școală copiii au să învețe ceea ce poate să le fie de folos în viața practică și consideră școala drept un așezămînt pentru dezvoltarea națională a destoiniciilor intelectuale. Copilul are să facă-n școală gimnastică intelectuală învățînd ceea ce poate să-l deprindă a observa bine lucrurile, a-și face idei și noțiuni clare și precise, a înțelege bine și a judeca drept pentru ca în viața practică să poate cunoaște ușor, să înțeleagă bine și să învețe cît mai curînd cele ce după împrejurările date îi sunt de folos.

Dintre toate studiile cel mai potrivit pentru dezvoltarea națională a destoiniciilor intelectuale e al limbii, căci, studiînd limba, copilul se luminează el însuși pe

sine deprinzându-se a deosebi nu numai vorbă de vorbă, ci totodată și gând de gând, cugetare de cugetare, și a înțelege și judeca fie interpretând cele spuse de alții, fie exprimându-și cugetările.

De aceea e în școală limba cel mai de căpetenie obiect de studiu : copilul o învață nu pentru ca să știe a vorbi și scrie, ci pentru ca să se deprindă a gândi.

Orișicare dintre învățătorii noștri mă va înțelege, dacă voi zice că e cestiune de metod ca dinșii să profite de lecțiunile de limbă maghiară spre a face această gimnastică intelectuală învățând oarecum deodată cu gramatica română și pe cea maghiară. E și pentru dinșii mai ușor, și pentru școlari mai puțin obositor, dacă dau numai cele mai neapărate reguli și fac multă și stăruitoare analiză mai ales în ceea ce privește alegerea, întrebuintarea și așezarea vorbelor în ambele limbi.

Urmind așa, nu numai vor ajunge la mai însemnate rezultate în ceea ce privește învățarea limbii maghiare, dar vor face totodată ca oarele de limbă maghiară, altfel sacrificate, să fie întrebuintate cu mare folos și să rămâie destul timp și pentru celelalte studii, fără de care școlile noastre dau oameni în unele privințe insuficient dezvoltăți și cel puțin în aparență mai mărginiți decit cei ieșiți din alte școli.

Vor fi înțelegând-o aceasta învățătorii noștri, trebuie însă s-o înțeleagă cu atît mai virtos conducătorii școlilor noastre confesionale, cari vor fi făcut fără îndoială și ei adeseori dureroasa constatare că nivelul dezvoltării intelectuale e la noi ceva mai jos decit aiurea — fiindcă prea mult timp se perde fără de nici un folos învederat.

Oamenii noștri politici urmează cu destulă bărbăție lupta pentru neatîrnarea școlii române, și nădăjduim cu toții că dinșii vor ieși odată învingători. Copiii noștri cresc însă înainte și nu pot să aștepte pînă atunci : noi, dascălimea, trebuie deci să chibzuim un metod, prin care micșorăm răul, dacă nu vom fi putînd chiar să-l prefacem în bine. Studiul orișicării limbi poate, dacă e național condus, să fie un prețios mijloc pentru dezvoltarea des-toiniciilor intelectuale : de ce nu s-ar putea să facem din studiul limbii maghiare, de care nu putem scăpa, o astfel de unealtă ! ?

Orișicare om cu judecată știe că noi nu stăruim ca românii să aibă pretutindeni școlile lor românești pentru ca copiii lor să învețe în ele românește, ci tocmai pentru că ei știu românește și numai românește și astfel în școlile românești învață și mai ușor, și mai bine, și mai mult decit în altele.

Lucrul acesta e atît de învederat încît nu e nici un om atît de prost, ca să nu-l înțeleagă. Dacă sunt dar în Ungaria oameni, care le spun românilor să nu aducă jertfe pentru școli românești, căci e mai bine să-și trimită copiii la școli maghiare, unde învață pe lîngă celelalte și limba „stăpînirii“, acești oameni nu sunt proști, ci de rea-credință, niște amăgitori.

Lasă că, pentru români în Regatul Ungar limba „stăpînirii“, după lege, e cea românească, dar nici nu e adevărat că în școlile maghiare copiii românilor învață limba maghiară.

S-a adevărat din experiențe îndelungate că copiii învață ușor o limbă pentru dinșii străină jucîndu-se cu alți copii ori trăind un timp oarecare între oameni care știu numai acea limbă, în școală însă sunt zadarnice silințele de a-i învăța o limbă străină.

Lucrul acesta s-a adevărat în Franța atît la bretoni cît și la basci, în Germania atît la francezii din Alsacia, cît și la polonezi, în Rusia chiar la români și pretutindeni în Austria, ba chiar și în Ungaria. După multă bătaie de cap și multă pierdere de timp, copilul ajunge, ce-i drept, să învețe limba pentru el străină, dar în timp de cîtiva ani, după ce a ieșit din școală, o uită, dacă pe uliță și mai ales în piață lumea vorbește în altă limbă.

Astfel dintre relativ puținii maghiari din Ardeal, care n-au umblat prin școli românești, sunt mai mulți care vorbesc românește, decit între românii siliți prin școli a învăța limba maghiară cei ce o și vorbesc pe aceasta. Chiar la Cluj cel mai îndîrjit maghiar e nevoit s-o rupă pe românește, cînd n-are încotro.

E dar timpul pierdut și osteneală pierdută ceea ce gă-sesc românii care își trimit copiii la școli maghiare, unde

ei se căznesc mult și învață mai puțin decît în școlile românești, unde învățătura li se dă într-o limbă pe care o știu de acasă.

Cu atît mai virtos e timp pierdut și osteneală pierdută impunerea limbii maghiare în școlile românești, unde ea mai puțin poate să fie învățată.

Rezultatul acestor impuneri e — nu deznaționalizarea românilor, ci punerea lor în inferioritate culturală. Cum ar putea să ție bietul de copil român pas cu cel maghiar, care nu e nevoie să peardă o însemnată parte din timpul lui căznindu-se să învețe ceea ce nu poate învăța?! El e osîndit să rămîie în toate privințele mai prejos și de copiii maghiari, și de copiii români din alte țări, unde nu se impune în școli o limbă străină.

Aceasta e partea primejdioasă și barbară a cestiunii.

Românul din Regatul Ungar intră în lume cu gîndul că el e horopsit, nedreptățit, pus la muncă silnică și cu fatalitate nemiloasă se produce în inima lui simțimîntul de repulsiune față cu limba concetățenilor săi maghiari, pe care atît de mult s-a chinuit și tot n-a reușit s-o învețe.

E de necrezut, ca oameni în toată firea, care se socotesc purtători de cultură și țin să conducă afacerile unui stat, să nu-și deie seamă despre acest rezultat fatal al impunerii nesocotite a limbii maghiare.

E, cu toate acestea, adevărat că nu sunt în stare să-și deie seamă și merg buimaci înainte. Chiar acum comitele Apponyi ține să silească cu orice preț pe copiii românilor, ca nici lui Dumnezeu să nu i se mai adreseze în limba maicii lor, ci să-și facă rugăciunile în limba maghiară, ca aceasta să le fie cu atît mai urgisită.

Iar dacă noi venim cu inima deschisă și le spunem care sunt adevăratele sentimente ale poporului român, stăruim să nu mai înainteze în calea ce au apucat, să nu mai învrăjbească două popoare care sunt rînduite de Dumnezeu să trăiască împreună pe aceeași bucată de pămînt și au mari interese comune, ei strigă în gura mare că agităm, că noi sădim ura, și ne prigonesc în fel de fel de chipuri.

Ni se impune dar gîndul că o soartă nemiloasă îi împinge să meargă orbîș spre propria lor peire. O lume întreagă, binevoitorii lor toți îi cheamă să-și vie în fire,

dușmanii toți îi îmbărbătează să nu se deie cu nici un preț, iară ei nu vor, nu pot să înțeleagă și merg îndărăt-nici spre împlinirea sortii lor.

CRUCIATA COPIILOR

Sfintele sărbători ale Crăciunului! Ce erau ele odinioară și ce sunt azi??! Ne sîngeră nouă celor mai bătrîni inimile cînd ne aducem aminte de bucuriile copilăriei noastre și ne uităm în ochii obosiți și reci ai copiilor de astăzi.

Aceeași e lumea, dar a slăbit credința, s-au înstrăinat inimile, șovăie bătute de îndoială mințile, și steaua nu mai luminează ca odinioară, îngerii nu se mai furișează din casă în casă, dimpreună cu tăinicia zilelor mari s-au pierdut și farmecul lor, un fel de ceață s-a ridicat din adîncimi întunecate și s-a întins încetul cu încetul peste capetele ametei.

Fără îndoială că nu din răsfațare au ajuns cam pretutîndeni în Franța părinții să-și îndrumeze copiii a nu se mai supune învățăturilor primite de la dascălii lor. Au făcut-o — zice Félicier Pascal în numărul de la 5 decembrie al ziarului *L'Éclair* — pentru ca să le ocrotească conștiința.

Nu li-a rămas decît să ieie hotărîrea de a se pune-n rezistență și de a-și arunca copiii în luptă. Și iată că sărmane! de ființe încă mici, intrate abia de curînd în viață, sînt nevoite să facă ucenicie în ceea ce privește tîria de caracter și stăruința în alipirea către ideile ce fac parte din firea lor, căci li-au fost transmise ca moștenire, pentru care vor avea, poate, să rabde chiar de pe acum suferințe.

Această intrare în luptă a copiilor pentru apărarea credinței și a moravurilor tradiționale nu ne aduce ea oare aminte de legendara cruciată a copiilor din evul mediu?

Copiii din Franța au fost, precum știm, împinși la luptă în urma intervenirii episcopilor, care au oprit o mulțime de manuale întrebuițate în școlile publice.

Încă mai îndârjită e lupta în care au intrat copiii polonezi din Prusia, care sunt puși la pedepse grele pentru că stăruie să păstreze limba și legea părinților săi.

Deși istoviți și după mai multe oare de arest, chinuți de foame — zice d. Henric Welschinger — copiii aceștia, în loc de a se întoarce acasă, *aleargă* în biserică spre a *aduna noi puteri morale* pentru lupta viitoare și-și ridică minile spre Dumnezeu iubirii. Mai ales fetițele rezistă cu mult eroism. Ele șed cu ochii plecați — scrie un învățător în Germania — și murmură *cântări poloneze*. Le fac muștrări, le amenință : rezultatul e că murmurul din ce în ce se-ntetește. Când melodia încetează într-o parte a clasei, ea pornește cu atât mai stăruitor în altă parte.

Cu toate pedepsele din ce în ce mai aspre, în anul 1906 au fost mai întâi 40 000, apoi 60 000, în cele din urmă 120 000 copii, care s-au pus în grevă, iar la 1907 numărul s-a urcat la 140 000.

Nu numai în Polonia și în Franța se urmează lupta împotriva credinței și a obiceiurilor rămase de la străbuni. Pretutindeni în Europa sunt oameni de altminteri vrednici și dornici de bine, care, pornind din păneri deșerte, își închipuiesc că se înalță înșiși pe sine, dacă se leapădă de lege și de obiceiuri, și duc societatea spre fericire, dacă stîrpsc din inimile copiilor credința și pietatea către străbuni. Deosebirea e numai că, aiurea, nu e ca în Prusia și în Franța, organizată rezistența.

Nu e organizată îndeosebi la noi românii nici în Regatul Ungar, nici mai ales în România, unde biserica abia ca de milă și pe cerșite mai are o slabă înrîurire asupra educațiunii viitoarelor generațiuni. De aceea nu mai e Crăciunul ceea ce era odinioară, când bucuria era obștească și pornită din adevărată credință.

Cu totul altfel li-e Crăciunul acestor multe mii de copii, care sunt martirizați pentru că țin la legea părinților săi. Aceștia au adevărate sărbători de bucurie — nu pentru că primesc daruri de la rude, de la părinți ori de la prietenii acestora, ci pentru că lor le luminează steaua, li se furișează pe nevăzute îngerii prin case și le sunt zilele mari pline de farmecul tăiniciei.

Ne-nfiorăm, cu toate aceste, cînd ne dăm seamă despre toată durerea adunată-n sufletele lor și despre amărăciunea care le dă tăria de a rezista cu-ndărătnicie.

Ce oameni o să iasă din acești copii, care de mici au fost îndrumați spre îndîrjire? Unde o s-ajungă societatea noastră dacă astfel ne pregătim copiii pentru viață ? !

DISCIPLINA INTELECTUALĂ

Săptămîna trecută un oarecare cineva, vorbind în coloanele unui ziar pînă acum serios despre bursa înființată de Liga întru amintirea lui Șaguna, și-a dat silința să convingă pe cititorii săi că nici ca organizațiune, nici ca conducere didactică nu prețuiesc nimic școlile noastre secundare, cele pedagogice și cele de teologie, deși mulți oameni de valoare netăgăduită, mulți învățători buni și toți preoții noștri și-au primit pregătirea în ele.

Citind însă cele scrise de acel cineva, ne încredințăm că ne aflăm în fața unui om care nu știe ce va să zică școala, nu cunoaște școlile noastre și vrea să învețe pe alții ceea ce el însuși nu știe.

Lasă că nu-și dă seamă despre deosebirile ce există între liceele din România și gimnaziile așa-zise complete din Ardeal, în ceea ce privește programele de studii și rînduiala învățaturii, dar pune așa-numitele școli normale din România în rînd cu preparandiile din Ardeal și-și închipuiește că un seminar din România e tot o școală teologică în felul seminarului de la Blaj, ori al celui de la Sibiu, unde se dă pregătire specială pentru cariera preoției.

Atît de bine e dumirit acel cineva, încît compară seminarul, care nu există la Oradea-Mare, cu cel ce în adevăr există la Iași.

Dară partea dureroasă a celor scrise de acel cineva și publicate în coloanele aceluia ziar pînă acum serios e lipsa de cruțare față cu corpul nostru didactic, care are aceeași pregătire ca cel similar din alte țări.

Stăm și ne gîndim și nu putem să ne dăm seamă de ce adecă profesorii noștri de la Blaj și de la Sibiu, cei de la Brașov, de la Năsăud, de la Brad ori de la Beiuș, cei

de la Gherla, de la Arad ori de la Caransebeș ar fi mai pe jos de alții cari au avut parte de aceeași pregătire.

Ori nu cumva din Regatul Ungar sunt chiar din naștere rînduiți să nu se poată ridica în rînd cu alți muritori?

Aceasta n-o va fi zicînd nici cellalt sfătos care a făcut constatarea dureroasă că nu se mai poate găsi între românii din Regatul Ungar nici unul vrednic de a fi primit în rîndul nemuritorilor din Academia Română.

E, cu toate aceste, mare deosebirea între școala română din Ardeal și cea din România.

Școala română din Ardeal, dezvoltată pe temelii germane, îi îndrumază pe oameni să pară totdeauna numai ceea ce în adevăr sunt, și orișicare tînăr ieșit din această școală se strecoară oarecum pe nesimțite, nu se îmbulzește, dă mai mult decît ceea ce promite, și-și desfășoară valoarea numai încetul cu încetul, potrivit cu împrejurările și cu sarcinile pe cari le ia asupra sa.

Cînd m-am întors, la 1884, de la București, unde trăisem timp de 10 ani într-un cerc de oameni foarte luminați, la Sibiu, unde am găsit pe dr. Aurel Brote, pe dr. D. Barcianu, pe Ioan Popescu, pe dr. Ioan Crișanu și pe profesorul D. Comșa, îmi închipuiam că m-am coborît și că acolo, la Sibiul ascuns într-un colț al Ardealului, eu sunt lumina lumii și sarea pămîntului. Încetul cu încetul m-am incredințat, însă, că mult mai am să gîndesc și multe am să mai învăț, ca să stau în rînd cu oamenii aceștia, cari vorbesc numai despre lucruri pe cari le știu bine, le fac toate îndelete, cu cumpăneală și după convenită pregătire și te surprind în fiecare zi prin întinselelor cunoștințe și prin siguranța cu care le expun.

Cam așa sunt toți cei ce au ieșit din școlile din Ardeal, fie preoți, fie învățători ori profesori, fie oameni de știință ori de afaceri. Își face fiecare treaba ca neguțătorul care nu se avîntă, pe credit, în întreprinderi îndrăznețe și ține totdeauna o parte din creditul său în rezervă.

Școala franceză îl îndrumază pe om, din contra, să-și deie silința de a părea totdeauna mai mult decît ceea ce este și să deschidă și cu capital mic prăvălie mare.

Din punctul de vedere franțuzesc, destoiniciile și știința nu prețuiesc nimic, dacă nu știi să le arăți în dimensiuni mari, ca să sperii lumea cu ele.

Încă în școala primară copilul e deprins să fie îndrăzneț, să se ieie la întrecere cu alții și să reprezente, iar în timpul studiilor secundare nu cei mai capabili, nici cei mai silitori apucă înainte, ci cei mai îndrăzneți și mai stăruitori, care știu să producă efect și să se însinue.

Ajuns la universitate, tînărul ieșit din școala franceză își dă silința să treacă cît mai curînd examenele și dă pentru fiecare examen notițe la gazete, ca lumea să știe că a fost viu felicitat de comisiunea examinătoare.

După ce și-a terminat, în sfîrșit, studiile, el face vizite, ia parte la întruniri, scrie pentru ziare, ori pentru reviste, ține conferențe, publică vreo carte și poartă grija ca lumea să fie ținută în curent prin notițe, prin dări de seamă ori prin recenzii despre tot ceea ce face ori zice.

Ies fără îndoială și din școala franceză mulți oameni muncitori și în adevăr capabili, dar și aceștia-și dau silința să pară mai mult decît ceea ce în adevăr sunt. În spiritul franțuzesc orișicare om mai de-dai-Doamne e o celebritate mai mică ori mai mare, dar totdeauna mai presus de ceea ce se cuvine să fie în gîndul altora.

De aceea în școala franceză se învață multe și oamenii sunt îndrumați a vorbi despre toate cu aceeași îndrăzneală și cu aceeași superficialitate care pune pe cei neștiutori în uimire. Dacă privim lucrurile mai de aproape, școala franceză dezvoltă bunul-simț practic în paguba disciplinei intelectuale.

Profesorul ieșit din școala franceză e de obicei un „faiseur“ care știe să reprezente, vorbește despre toate cu multă siguranță și face lecțiuni pe cît de interesante, pe atît de superficiale. Profesorul ieșit din școala germană se pregătește însă pentru fiecare lecțiune, o pornește greoi, intră în amănunte obositoare, stăruie asupra noțelor caracteristice și nu poate să fie urmărit decît de cei ce-și dau toată silința să se lumineze.

Un scriitor ieșit din școala franceză are de gînd să publice o operă. Chiar mai înainte de a fi început s-o scrie se dau notițe prin gazete. Alte notițe se dau după ce opera

e gata, iar altele după ce ea a fost dată la tipar, iar după ce opera a apărut, ziarele și revistele sunt inundate de recenzii, încât lumea e cuprinsă de uimire.

De această reputațiune făcută se sperie acei oarecare cineva care desprețuiesc școlile noastre din Ardeal și pe profesorii lor — cari muncesc cu pricepere, dar fără zgomot.

Ar fi, din contră, de dorit, ca și în școlile noastre din România tinerețea să fie îndrumată, spre disciplina intelectuală, pe care ni-o dau mai săracele noastre școli din Ardeal.

Un singur lucru e adevărat, și acesta are să fie spus cu toată hotărîrea : că în Ardeal se citește mai puțin și să fac mai puține studii decât în România, unde e un mai bogat centru de viață intelectuală și sunt mai multe și bibliotecile și colecțiunile de tot felul.

N-avem însă să punem în sarcina oamenilor ceea ce rezultă din tristele împrejurări în care românii din Regatul Ungar sunt nevoiți a-și urma lucrarea intelectuală.

CRIZA UNIVERSITARĂ DIN ROMANIA

București, 8 aprilie n. [1910]

De câteva zile privirile tuturor sunt îndreptate cu oarecare îngrijire asupra agitațiunii din ce în ce mai vii ce s-a produs la cele două universități române, și numai puțini își dau seamă că aceste agitațiuni vor trebui să deie în cele din urmă întregului nostru învățămînt superior o nouă și mai bună îndrumare.

Universitățile române au fost înființate de oameni pentru cari profesura nu era carieră, ci apostolat. Unii dintre dînșii dispuneau de averi mari ; alții aveau și alte ocupațiuni, iar alții erau deprinși a-și mărgini trebuințele și toți primeau profesura ca cestiune de onoare și ca cel mai frumos titlu de recomandațiune. Astfel, mulți dintre fruntașii vieții publice din România au ținut să fie și profesori la universitate și oamenii tineri cari aveau

oarecare ambițiune au ținut totdeauna să obție o catedră la universitate.

E învederat că, folosindu-se de împrejurări, au reușit pe ici, pe colo și oameni care nu aveau fie cuvenita pregătire, fie vocațiunea firească, fie destul zel, ca să facă cursuri universitare în înțelesul cel mai bun al cuvîntului. Lumea era deci nemulțumită cu felul în care se face recrutarea profesorilor universitari, care atîrnă de la influențele politice, de la bunul plac al ministrului de la fel de fel de alte interese, care n-au nici o legătură cu învățămîntul.

În același timp, oamenii de specialitate, cari au cuvenita pregătire și țin să-și facă îndeplin datoria de profesori, neputînd trăi potrivit cu rangul lor din onorarul de profesor, sunt nevoiți să-și caute și alte ocupațiuni, care le răpesc timpul.

Nu se face dar la universitățile române ceea ce ar trebui și ar putea să se facă, dacă profesorii ar fi aleși potrivit cu adevăratele interese ale învățămîntului și ar putea să se ocupe fiecare numai cu specialitatea sa și nu numai să propage, ci să și cultive știința.

Îndeosebi în ceea ce privește cultivarea științei lașă universitățile noastre mult de dorit, și sunt puțini profesorii noștri universitari, cari publică din cînd în cînd cite ceva. Unii dintre dînșii nici nu pot să se ție în curent cu progresele științei în ceea ce privește specialitatea lor.

Încă de mult se discută dar cestiunea sporirii onorariilor pentru profesorii universitari, și toată lumea admite că ea trebuie să se facă. În același timp, însă, se impun și măsuri potrivite, ca profesorii universitari să poată fi numai oameni cari au cuvenita pregătire și nu-și pierd timpul cu alte ocupațiuni.

De aici pornesc agitațiunile.

Dindu-i-se ministrului prea multă înrîurire în ceea ce privește numirea profesorilor universitari, se ivește temerea bine întemeiată că numirile se vor face sub presiunea partidelor politice.

Lăsînd colegiului profesoral lărgimea pe care o cere, fapte adeseori petrecute dau loc presupunerii că spiritul de coterie va fi hotărîtor la alegerea profesorilor.

Ieși și aici la iveală adevărul că nu de la legi, ci de la oameni atîrnă bunul mers în orișicare ramură de activitate publică.

Sunt în același timp mulți profesori cari cer sporirea onorarului, dar nu vor să renunțe la ocupațiunile, în urma cărora sunt nevoiți a face cursurile în pripă și fără ca să se fi putut prepara pentru ele. Ar trebui deci să se precizeze cari anume ocupațiuni sunt și cari nu sunt compatibile cu sarcina de profesor universitar.

Ingrămădindu-se toate aceste cestiuni, rezolvarea nu se poate face decît după vii și îndelungate frămîntări. Nu mai încape însă îndoială că agitațiunea ce s-a pornit e un semn de pornire spre bine, că spiritele se vor lumina și se va găsi în cele din urmă soluțiunea. Atît pricepere, cît și dorința de bine e din toate părțile, și învățămîntul nostru superior nu poate decît să cîștige dacă cei însărcinați cu conducerea lui discută între dînșii.

PEDAGOGIE SOCIALĂ

CUVIINȚA

VORBA DE CLACĂ

Se vorbește de politeță, de etichetă și de bună-cuviință : sînt aceste trei lucruri deosebite ori sînt numai trei cuvinte, care însemnează același lucru ?

Sînt trei lucruri deosebite.

O domnișoară a cîntat într-un salon ori la un concert de binefacere : buna-cuviință cere să ne manifestăm mulțumirea în modul cel mai puțin zgomotos și mai puțin ostentativ, cu tot respectul, cu toată rezerva. Ar fi o lipsă de bună-cuviință de a bate cu piciorul în pămînt ori de a striga „bravo!“ mai tare decît ceilalți. Căci, deși se poate ca mulțumirea noastră să fie mai vie decît a celorlalți, domnișoara aceea nu a cîntat mai virtos de dragul nostru.

Dar a cîntat rău domnișoara : zicem din politeță că a cîntat bine.

Din bună-cuviință nu se poate zice aceasta ; buna-cuviință cere numai să nu zicem că a cîntat rău și să tăcem poate, dacă nimeni nu ne cere părerea.

Unde e dar deosebirea între aceste două lucruri ?

Buna-cuviință cere să nu jignim pe nimeni fie prin infățișarea, fie prin purtarea noastră, iar politeță să ne facem pe cît se poate de plăcuți pentru alții, atenți, îndatoritori, puind dorințele altora totdeauna mai presus de ale noastre.

În deosebire de aceste, etichetă sînt regule de purtare, care se stabilesc prin convențiune și pe care le învățăm

din deprindere ori, mai anevoia, din cărți făcute anume pentru aceasta. Cum se leagă o cravată, cum se face un compliment, cum i se dă unei dame brațul, cum se șade la masă, cum se primește și cum se întoarce o vizită, aceste și altele de felul acestora sînt regule de etichetă, care în deosebite orașe ori în deosebite cercuri sociale nu sînt aceleași.

Buna-cuviință cere să iai informațiuni despre regulele de etichetă ale cercului social în care te afli, și să te ții de ele. Ar fi o lipsă de bună-cuviință de a ne purta într-o societate burgheză ca-ntr-una aristocratică.

Politeța e pretutindenea aceeași: a face în toate împrejurările ceea ce le este plăcut, măgulitor, dorit celor ce se află în preajma noastră.

Ceea ce trebuie să aibă tot omul e buna-cuviință.

Căci trăim în lume, atîrnăm de ea, avem un mare interes, ca oamenii să-și facă o bună părere despre noi și este, pe lîngă toate celelalte, și o lipsă de bună cumpănire de a face ca alții să ne socotească mai răi decît sîntem în adevăr, și rău este acela care jignește pe alții.

Tocmai de aceea buna-cuviință nu se învață, ci se simte, și cel mai încult om, dacă nu este rău din fire, știe în toate împrejurările vieții cum să se poarte ca să nu jignească pe alții. Astfel țăranul român, fie chiar și cel mai încult, e știut ca om foarte cuviincios, atent și cu deosebire rezervat față cu oamenii ce-i sînt străini.

Cu toate acestea, oameni cu cultură adeseori superioară sînt lipsiți de buna-cuviință.

Te uiți la el, și chiar și numai înfățișarea lui te supără: haina nu îi este curată, părul nu îi este peptenat, minile nu îi sînt spălate, cînd merge pe uliță, să ducă parcă n-ar mai fi pe lume alți oameni afară de dînsul, și se lovește de toți trecătorii, cînd șade își pune picioarele în calea altora ori le expune vederii tuturor.

Dacă stai de vorbă cu el, ori strigă prea tare, ori face gesturi agitate ori, ceea ce mai adeseori să întimplă, nu alege deloc nici cuvintele, nici ideile, ci întrebunțează cuvinte prea aspre și spune de obicei mai mult decît ceea ce în adevăr a intenționat.

Dacă ai a face cu el timp mai îndelungat, e violent, ținofos, se supără pentru cele mai mari nimicuri și, om bun ce este, ți se pare adeseori insuportabil.

Ai, în sfîrșit, sentimentul, că e lipsit de atențiunea elementară, pe care trebuie s-o aibă tot omul față cu semenii săi.

Ei, bine! de ce nu are acest om simțămîntul de bună-cuviință, care nu-i lipsește nici celui mai încult sătean.

L-a pierdut — l-a avut, dar l-a pierdut.

Se pierde simțămîntul de bună-cuviință și trebuie neapărat să se pearză, cînd timp mai îndelungat trăim numai între oameni cu care avem relațiuni confidentiale, căci față cu aceștia iubirea și sinceritatea țin locul buneicuviințe.

Deprinși a trăi cu asemenea oameni, sîntem mai mult ori mai puțin indiferenți pentru ceilalți, și dacă ei nu deșteaptă în noi iubirea, rămîne numai sinceritatea, iar aceasta e un element foarte supărător în relațiunile cu oamenii ce ne sînt mai mult ori mai puțin străini. Foarte adeseori sinceritatea este identică cu moșicia.

Deci dar și prin urmare simțămîntul de bună-cuviință nu să poată dobîndi în familie: el se ivește și se dezvoltă prin relațiunile noastre cu oamenii ce ne sînt mai mult ori mai puțin străini și ajunge la cea mai înaltă dezvoltare în urma contactului mai îndelungat cu oamenii de tot străini și nouă mult superiori ori poate nouă nesuferiți.

În acest caz el este tact, fineță, dibăcie socială.

Cu cît e mai larg cercul, în care trăim, și cu cît mai deosebite sînt elementele care îl compun, cu atît mai repede se dezvoltă acest tact social în noi, căci pe cît comod e să tratezi pe un amic, pe atît de mare e meritul de a produce o bună impresiune asupra aceluia care-ți este indiferent, ori poate chiar adversar.

Iar adversarul cel mai hotărît al omului este femeia: cea mai bună școală de bună-cuviință sînt relațiunile cu femeii, pe care nu le iubim și care nu ne iubesc pe noi.

E o școală tristă aceasta, dar numai la început, în urmă devine cea mai plăcută.

BUNA-CREDINȚĂ

Se vorbește de sinceritate, de inimă deschisă și de bună-credință.

Sincer trebuie să fie omul față de amicii săi, cu inima deschisă trebuie să-i întâmpine pe adversari, iar de bună-credință trebuie să fie în toate împregiurările, chiar și aflindu-se el singur.

Buna-credință consistă în potrivirea faptelor cu intențiunile mărturisite, și punctul ei de plecare e buna intențiune.

Acela, care este convins că sînt bune intențiunile sale, nu se sfiește a le da pe față; el lucrează dar totdeauna la vederea tuturor, și orîșicui îi este dată puțința de a-l controla în lucrare, de a-l abate din calea ce-a apucat ori de a-l paraliza.

De aceea convingerea despre bunătatea intențiunii ea singură nu e destulă: omul de bună-credință e totodată convins despre legitimitatea scopurilor ce urmărește și se simte, în împregiurările date, destul de tare spre a le putea realiza.

Altfel el devine ridicol ori deșteaptă, prin zădărnicia silințelor sale, mila celor ce-l încungiură.

Totdeauna dar numai oamenilor de oarecare superioritate le este dat succesul în lucrarea urmată cu buna-credință.

Oamenii de rea-credință dovedesc dintre două una: ori că simt și ei înșiși că sînt reprobate scopurile ce urmăresc, ori că se simt prea slabi spre a îndrăzni să lucreze pe față pentru realizarea lor. Într-un caz ca și în celălalt ei sînt lipsiți de curagiul opiniunilor lor: totdeauna ei înșală lumea, fie ca să-i facă vrun bine, fie ca să-i facă vrun rău; totdeauna ei una zic și alta intenționează.

Este evident că prin aceasta ei aruncă sămînța neîncrederei între oameni, împedecă orîșice înțelegere, și toate succesele lor poartă timbrul înșelăciunii și, oricît de mari ar fi, au efect demoralizător. De aceea numai societățile pornite spre decadență aprobă succesele dobîndite prin o lucrare urmată cu rea-credință. Roma republicană era brutală, dar de bună-credință, Roma imperială scuza rea-

ua-credință, iar Bizanțul proclamase reaua-credință drept virtute publică.

Tocmai aceasta ne arată însă mărginile pînă la care poate să meargă omul cu buna-credință.

Îndată ce ne aflăm față cu dușmanii, reaua-credință se iartă.

Și dușman este orîșice om cu care nu voim ori nu putem să ne înțelegem, pe care nu ne rămîne decît să-l silim a intra în vederile noastre.

De aceea, omule! trebuie să știi că-ți este dușman acela care se apropie cu rea-credință de tine, și numai degeaba stai de vorbă cu el, căci nu voiește să se înțeleagă cu tine, ori nu poate ori n-are voie, nu-l iartă interesele lui.

Din contră, omul de bună-credință îți este tovarăș în lupta pentru existență, și oricît de violent ar fi atacul ce îndreptează asupra ta, stăi cu peptul dezvelit în fața lui, căci el nu te rănește, fiindcă îl doare lovitura pe care ți-o dă.

Dar de unde știm dacă cineva este ori nu de bună-credință?

Omul de rea-credință în genere nu afirmă, ci *insinuă* că ai fi vrînd ceea ce nu vrei, că ai fi făcînd ceea ce nu dorești a face, că ai fi zis ceea ce n-ai zis.

[TINERIMEA ROMÂNĂ TRANSILVĂNEANĂ ȘI EDUCAREA EI ÎN SPIRITUL ÎNTELEGERII ȘI UNIRII]

Sibiu, 22 aprilie st. v. [1885]

„Jelui-m-aș și n-am cui!”

Rar trece zi dată de la Dumnezeu, fără ca românul să aibă cuvinte de a-și reaminti acest vers începător al doinei.

Ne-am jelui și n-avem cui. De giur-împregiur, toată lumea ce ne încungiură e atît de mult preocupată de propriile ei interese, încît nu mai găsim pe nimeni dispus a

asculta plingerile noastre și a ne ajuta în strimtorarea la care am ajuns.

Dumnezeu, soartea, întâmplarea — cine mai știe ce?! — ne-a aruncat aici, pe pământul acesta, în mijlocul unei mulțimi de neamuri străine de noi, care, supunându-se la porunca firii lor, ne dușmănesc, unele mai mult, altele mai puțin, dar toate fără deosebire.

Ne dușmănesc și ne-au dușmănit. Dar aceasta e soarta omului pe pământ: osîndit a fost, ca dușmănit de tot ceea ce nu este el însuși să treacă prin lumea aceasta.

Nu de aceasta ne plingem. Oricît de multe și oricît de mari au fost greutățile prin care am străbătut în curgera veacurilor, ele nu au putut să covîrșească puterea noastră de viață și din an în an, din deceniu în deceniu, din secol în secol, tot sporind mereu în număr, în putere și în valoare culturală a mers neamul nostru înainte.

Ajuns acum aici, unde sîntem, ne uităm împregiurul nostru și mintea ni se oprește în fața întrebării: Pînă cînd și pînă unde vom merge tot astfel mereu înainte? Cînd și unde ne vom opri; și unde se încheagă puterea, care ne va opri în loc? Unde se urzește viața care va putea odată să pună hotar vieții noastre?

Puterile ce astăzi se pun în protiva înaintării noastre ne pot amări zilele, dar n-avem decît să le cumpănim cu setea noastră de viață, și simțim, vedem cu ochiul viu că ele sînt prea mici și prea risipite, pentru ca să ne poată opri în mersul nostru firesc. Precum stejarul ajuns odată cu vîrful deasupra copacilor ce-l încungiură crește fără îndurare mai departe pînă ce vermiu nu încep să-l omoară din rădăcină, se dezvoaltă și neamul românesc, crește și se întărește, și puterile ce astăzi se pun în protiva dezvoltării lui se mistuie numai ele de ele.

Mult trebuie să mai crească aceste puteri și multe din ele vor trebui să se închege într-una singură, pentru ca noi să ajungem la încheierea șirului de fapte ce constituie viața noastră.

Cînd și unde va putea să se închege această putere? Care sînt elementele ce pot să o constituiască?

Trebuie s-o știm aceasta, pentru ca om cu om, generațiune cu generațiune să lucrăm cu premeditare, ca ele

să nu poată crește și să nu se poată uni, ori, cel puțin, ca să crească încet și să se unească cît mai tîrziu.

Iată problema pe care generațiunile azi în viață trebuie să o dezlege.

Ar fi o nebunie să luăm pe poporul maghiar drept început al unei asemenea puteri covîrșitoare: în împregiurările în care trăiește, cu calitățile care sînt proprii rasei din care face parte, sub sarcina greutăților cu care trebuie să se lupte, acest popor poate astăzi să-și mistuie o prețioasă parte din puterile sale, în opintiri zadarnice, nu va putea însă niciodată să ajungă la o desfășurare de puteri, care să covîrșească pe ale noastre.

Întrebarea „Dacă e să fim ori să nu fim?” ni se pune în toate zilele; cu neîndurare, nu ni se va pune însă decît atunci, cînd germanii vor fi ajuns la Tisa fără ca să fi intrat în proces de descompunere socială, ori atunci, cînd popoarele slave, sporite și întărite prin cultură și bogăție, vor fi ajuns a se uni, ca să-și descarce în mod concentrat puterile asupra noastră.

Fie una, fie alta, soarta noastră e croită, hotărîtă cu veacuri mai înainte, și n-avem decît să privim cu ochiul limpede în viitor, pentru ca să o vedem și să o înțelegem. Noi înșine, singuri noi, nu vom putea să ținem pept cu valurile cotropitoare ce se ivesc în depărtare, și trebuie să ne căutăm aici, în preajma noastră, un razăm, un tovarăș pentru timpurile de grea cumpănă care pot să vină mîine ori poimîine, iar acest tovarăș nu poate fi altul decît acela, care numai dimpreună cu noi poate trăi și dimpreună cu noi trebuie să și peară.

Iată de ce ne jelim, și n-avem cui să ne jelim.

Avem să ne jelim de aceia pe care Dumnezeu, soartea ori întâmplarea i-a lăsat să ne ajute, iar nu să ne strice.

N-am avea decît să voim pentru ca să ne găsim sprijinitori mulți și puternici. Da! însă ei ne cer drept răsplată să trădăm pe copiii noștri; ei ne ajută astăzi ca să servim pentru ziua de mîine cauza lor.

Le vine dușmanilor noștri firești la socoteală dușmănia dintre noi și maghiari, ei împing pe maghiari contra noastră și ne încuragează pe noi în rezistență, pentru ca să ne slăbim unii pe alții și să ni se iele toată puțința de a ne închege într-o putere capabilă de rezistență.

Maghiarii n-o înțeleg aceasta : trebuie să avem noi ambițiunea de a o fi înțeles.

Dacă ne-am gândi numai la ziua de astăzi ori la cea de mâine, am ști noi cum trebuie să vorbim și ce trebuie să facem. Sintem însă popor cu multă conștiință de viață, vedem în gândul nostru încă un lung șir de generațiuni ce duc lucrarea începută de noi mai departe și la tot pasul băgăm bine de seamă ca nu cumva urmașii noștri să aibă cuvinte de a se plînge de ceea ce facem noi astăzi.

Omul însă e om făcut din carne și oase.

Timp de două decenii am răbdat mult, dar am răbdat fără ca amărăciunea să ne fi împins la gânduri pripite.

Sintem acum loviți în cea mai gingașe parte a trupului nostru național, în tinerețea noastră studioasă, sintem amenințați cu o generațiune de oameni foarte înclinați a jertfi viitorul mai depărtat prezentului ori unui viitor mai apropiat.

Am întrebat, sint acum cîteva zile, dacă o voim ori nu aceasta, am arătat că nu o putem voi și am arătat să facem ceva, ca să nu se întimplă să luăm cuvenitele măsuri, ca nici viitoarea generațiune să nu pearză cultul bunei chibzuințe, care e proprie rasei noastre.

Un amic al nostru din Cluj face propunerea să le sărim într-ajutor tinerilor ce la Cluj, la Șemniț ori într-alte părți au fost ori vor mai fi loviți.

Aceasta e prima și cea mai firească impulsione. Nu totdeauna însă prima impulsione e totodată și cea mai bună.

Atit numai ar fi prea puțin !

Mai mult !

După părerea noastră acesta e un lucru pe care nici nu trebuie să-l facem așa izolat.

Nu e vorba aci de cîteva tineri, ci de întreaga generațiune ce se află astăzi pe băncile școlii. La Lugoj, la Cluj, la Brașov, la Budapesta și la Șemniț s-a răsuflet cu mai multă ori mai puțină vehemență o luptă în care este angageată întreaga noastră tinerețea școlară. Copilul de șapte ani, intrat în școală, începe să simtă că el nu poate trăi alături cu colegul lui maghiar, și din an în an acest simțămînt se întărește în el, din an în an conștiința că viața

lui întreagă are să se petreacă în luptă cu maghiarii este mai puternică și tot mai puternică.

Această cultivare oarecum premeditată a încordării dintre noi și maghiari nu va înceta deloc, dacă le vom sări într-ajutor tinerilor pînă acum loviți, căci mine cu atit mai virtos vor avea să sufere alții și iar alții, mai mulți și tot mai mulți, mai greu și tot mai greu.

Trebuie să facem mai mult, să-i scutim pe toți, să-i scoatem din starea nesuferită la care au ajuns.

E vorba de copiii noștri, de speranța noastră, de cel mai apropiat viitor al nostru : dacă nici acum nu ne vom uni cu toții, atunci viața noastră e partea de nemernicie în istoria neamului nostru și urmașii se vor rușina cetind pagina faptelor noastre.

Să le sărim într-ajutor ?!

Cine oare n-ar voi s-o facă ? Toți o voim ! Dar nu trebuie s-o facem cîtă vreme putem să ne temem că unii o fac, iar alții strigă : Iată-i cum agitează !

Să ne unim înainte de toate cu toții și apoi putem face tot ceea ce vom crede de cuviință.

Dar dacă nu ne vom uni ?!

Ei ! nu ne vom uni și atit : tinerii noștri vor simți că nenorocirea lor este de a se fi născut în timpul nostru și vor înțelege mai bine ca noi că numai unirea ne este mîntuirea și că în lumea aceasta omul trebuie să-și calce pe inimă.

Mizeria în care îi lăsăm ori îi va nimici ori îi va face mai vrednici ca noi.

Ne-am jeli și n-avem cui, căci aceia care ar avea interes de a ne asculta nu vor ca să ne înțeleagă.

[DESPRE DATORIA TINERETULUI DE A FI LA ÎNĂLȚIMEA VREMURILOR CE LE TRAIESTE]

Sibiu, 5 iulie st. v. [1886]

Ce fac tinerii noștri ? Cu ce se ocupă ei în oarele lor libere ?

Cine, oare, om preocupat de viitorul nostru, a putut să nu-și pună foarte adeseori întrebările aceste ?

Sintem un popor care veacuri îndelungate a avut să se lupte cu cele mai mari mizerii și abia acum de câteva decenii poate să primească și el cultura mai bine situatelor popoare apusene. Bătrînii noștri azi încă în viață sînt prima generațiune a clasei culte române. Cu toate acestea, nu numai am primit cultura apuseană, dar am și început s-o adaptăm cu firea noastră particulară, s-o propagăm în masele poporului și să ne dezvoltăm oarecum din chiar noi înșine nu numai în virtutea contactului cu alte popoare mai culte, încît putem astăzi să vorbim în toată conștiința de o cultură română.

Este de sine înțeles că lucrarea începută de bătrîni are să fie continuată de generațiunile mai tinere cu mai multă pregătire și mai multă energie, fiindcă oamenii tineri sînt mai mulți de cum erau bătrînii în tinerețele lor, au avut dascăli mai buni și lucrează în condițiuni mai priincioase.

E oare din adevăr așa ? Tinerii noștri sînt ei mai bine pregătiți, lucrează ei cu mai multă energie ca bătrînii ?

Noi înșine nu sîntem competenți a răspunde la întrebarea aceasta ; nu trebuie însă să scăpăm din vedere că urmașii noștri vor examina faptele noastre și ne vor judeca.

Bătrînii, care s-au luptat în tinerețele lor cu greutatea foarte mari, s-au îngrijit, pe cît li-a stat prin putințe, ca urmașii lor să întîmpine mai puține greutatea, și e destul de mare numărul tinerilor care astăzi se susțin pe la școlile secundare și pe la universități din fondurile create în cele din urmă cîteva decenii. Toți acești tineri trebuie să simtă că ajutorul de care se împărtășesc este un premiu de încurajare și că sînt datori a lucra pe întrecute, ca, ieșiți în viață, să fie oameni cu care ne putem mîndri noi românii, care ridică nivelul societății noastre, care, reprezentîndu-ne, ne fac onoare.

Și nobila aceasta ambițiune trebuie să o aibă tot omul tinăr.

Iar acela care e purtat de ambițiunea aceasta nu se mulțumește, nu se poate mulțumi nici cu învățătura pe care a cîștigat-o la universitate, nici cu cultura generală pe care a primit-o în cercurile colegilor săi, ci ia în serios adevărul că universitatea nu ne dă decît pregătirea pentru studiu și lucrează mai departe ca să se țină în cu-

rent cu viața intelectuală a timpului său și îndeosebi cu viața intelectuală a românilor.

O fac oare oamenii noștri mai tineri aceasta ?

Sînt desigur între dinșii și de aceia care o fac ; vorba e însă dacă o fac cei mai mulți.

Sînt puțini la noi oamenii care au destulă avere ca să poată trăi și pe nemuncite -- i-am putea număra pe degete. Nu vom vorbi dar despre aceștia, pentru care este o ignominie să nu se ocupe, să nu se intereseze de viața intelectuală, cînd n-au altă treabă. Cei mai mulți, putem zice chiar toți, trebuie să lucreze, înainte de toate, ca să-și agonisească pînea de toate zilele și să adune, pe cît se poate, oarecare avere pentru copiii lor, ca advocați, ca medici, ca judecători, ca profesori, ca funcționari de toate categoriile.

Oricît de ocupați însă, tot le mai rămîne mult timp liber : Ce fac ei cu acest timp ? Cum îl petrec ? Il risipesc, ori se folosesc de el ca să se perfecționeze fiecare în specialitatea sa, dacă nu mai mult ?

E pentru fieștecare din ei o cestiune de interes personal, ca să fie cel puțin tot atît de destoinic în treburile lui, tot atît de pregătit pentru cariera lui ca ceilalți colegi ai lui : Înțeleg oamenii noștri mai tineri acest interes personal al lor ?

E însă mai presus de toate interesul nostru național, ca, orișunde ar fi pus românul, el să nu ne deie de rușine, ci să ne facă onoare : avocatul român să fie un avocat la locul lui, medicul român să țină pas cu progresul modern, judecătorul român să fie legist consumat, funcționarul român să-și cunoască resortul și să se distingă prin zelul lui și prin spiritul lui de disciplină.

Nici chiar cu atît însă bătrînii noștri nu sînt încă răsplătiți pentru ostenele lor : ei au tot dreptul de a cere ca să ținem seamă de lucrarea lor, să o cunoaștem, s-o continuăm și să ne dăm cu toții silința de a ne ține în curent cu mișcarea intelectuală a națiunii noastre.

Și nu este vrednic de stima generală românul cu pretențiuni de om cult, care nu se ține în curentul vieții noastre intelectuale și nu se interesează de lucrarea fraților săi, este un ignorant, oricîtă carte ar ști altfel.

Societatea română are un mijloc puternic de a-i sili pe toți cei ce sînt avizați ca ea să aibă totdeauna în vedere datoriile ce li se impun de actualul stadiu de dezvoltare în care ne aflăm, și dacă se vor fi găsim în generațiunile noastre mai tinere oameni care lipsesc de la aceste datorii, vina este a societății, a opiniunii publice, care este prea îngăduitoare.

Trebuie societatea să țină seamă de silințele pe care și le dă fieștecă spre a-și cîștiga stima generală și să facă deosebire între aceia care-și dau mai multă și aceia care-și dau mai puțină silință.

Ce face omul acesta? Cu ce se ocupă? Cum își petrece el timpul liber? Își dă el silință să ne facă onoare, ori unde s-ar ivi?

Să-și pună societatea română aceste întrebări față cu tot omul tînăr ce se ivește în mijlocul ei și din zi în zi va scădea tot mai mult numărul celor ce risipesc în mod ușuratic cea mai frumoasă parte a vieții lor.

În mijlocul unei societăți organizate numai oamenii geniali, nebunii și ticăloșii incorigibili își permit luxul de a-și petrece timpul așa cum îi taie capul: oamenii cu cîtuși de puțină ambițiune fac ceea ce societatea cere de la dînșii, pentru ca să-i socotească vrednici de stima și de iubirea generală.

ONOARE ȘI ONORABILITATE

Sînt acum cîteva zile, d-l Septimiu Albini a publicat în coloanele *Tribunei* o declarațiune, pe care mulți o vor lua — dimpreună cu mine — drept o nouă dovadă că vederile despre „onoare“ și „onorabilitate“ nu sînt încă în societatea noastră pe dîndestul lămurite.

„Onoare“ — așa zice unul dintre cei mai mari filosofi — este considerațiunea ce i se dă cuiva în relațiunile vieții zilnice.

„Onoare“ e deci dacă îi dau cuiva salutarea obicinuită, cînd îl întîlnesc, dacă îi strîng mîna, dacă stau de vorbă cu el, dacă îl primesc în casa mea și mă duc la casa

lui, îl poftesc la masa mea și primesc, cînd el mă poștește la masa lui — într-un cuvînt, dacă îl consider deopotrivă cu mine însumi ori, cel puțin vrednic ca să întretin relațiuni cu el în vederea tuturor și să-mi dau silința a-i face plăcute relațiunile cu mine.

Nu e însă „onoare“ și „respect“ considerațiunea pe care i-o dau cuiva, fiindcă fie în virtutea pozițiunii mele oficiale, fie prin legăturile mele familiale sînt dator a i-o da. Numai „respectul“ e datorit; „onoarea“ e cinste de bunăvoie, pornită din propriul îndemn și de aceea mai prețioasă ca „respectul“. Nu e „onoare“ nici considerațiunea pe care i-o dăm cuiva din afecțiune particulară cînd sîntem noi între noi, și este cu puțință ca din afecțiune personală să dăm fără ostentațiune cea mai mare considerațiune unei persoane pe care în fața lumii n-o salutăm; „onoarea“ e ostentativă, se dă în fața orișicui, ea este o recunoaștere publică a vredniciei celui onorat.

„Onorabil“ e deci omul căruia i se cuvine „onoarea“ obicinuită, omul pe care îl putem onora față cu orișicine, orișicînd, fără ca cineva să aibă dreptul de a se simți jignit.

Nu e deci „onorabil“ bărbatul care și-a părăsit mișelește soția legiuită, fiindcă onoarea ce i-o facem lui este o jignire pentru soția părăsită, pentru rudele ei și pentru toți cei ce se interesează de ea.

Nu e „onorabilă“ femeia cu purtări scandaloase, fiindcă onoarea făcută ei este o jignire pentru femeile cu purtări corecte. Nu e „onorabil“ omul care fură, înșeală, în general făcătorul-de-rele, fiindcă onoarea făcută lui este o jignire pentru oamenii onorabili.

Toate aceste însă numai într-o societate în care marea majoritate a oamenilor păstrează bunele moravuri. În mijlocul unei societăți corupte, la Paris abunăoară, femeia adulteră ori înșelătorul de profesie, pentru o foarte mare parte din societate, rămîn „onorabili“.

Atîrnă deci totdeauna de la elementele din care se compune societatea dacă cineva este ori nu „onorabil“.

Aceia care nu sînt considerați „onorabili“ sînt excluși din societate, pentru că orișicînd s-ar ivi, ei pot să producă supărări ori să le creeze altora situațiuni penibile.

„Onoarea“ făcută celui ce nu e socotit „onorabil“ în fața celor ce se simt jigniți de ea este o *lipsă de tact social*.

O lipsă de tact e deci să salut pe bărbatul care și-a părșit soția, când aceasta poate să mă vadă, să-i string mâna ori să stau de vorbă cu el în prezența ei, să-l primesc în casa mea ori poate chiar să-l pun la masa mea dimpreună cu dînsa.

De aceea, dacă vreau să scap de situațiuni penibile, trebuie să curm relațiunile fie cu dînsul, fie cu dînsa.

Oricare om are să fie considerat drept om onorabil, cită vreme el ține la onoare, atît la onoarea sa proprie, cit și la onoarea altora.

N-are deci să fie considerat drept om onorabil cel *slugarnic, lingușitor ori lipsit de dignitate*, fiindcă nu ține nici el însuși să i se facă pretutindenea și din partea tuturor onoarea cuvenită, și totdeauna se vor găsi oameni care se vor simți jigniți, dacă-i punem alătura cu el. N-are să fie considerat drept om onorabil cel ce compromite ori calumniază pe alții, fără ca să le dea cît mai curînd cuvenita reparațiune, fiindcă cei compromiși ori calumniați totdeauna se vor simți jigniți de onoarea ce i se face lui.

N-are, în sfîrșit, să fie considerat drept om onorabil cel ce rămîne nepăsător față cu insultele ce i se fac, fiindcă această nepăsare este un semn de dispreț pentru aceia în fața cărora a fost insultat, o dovadă că puțin îi pasă de părerea ce și-o vor fi făcînd despre dînsul, aceștia deci sunt cu tot dreptul jigniți de onoarea ce i se face lui.

Doi oameni onorabili au, din întîmplare, un conflict: ei încetează a mai fi onorabili, căci orișicare onoare făcută unuia dintre dînșii este o jignire pentru celălalt.

Tocmai de aceea însă un conflict ivit între două persoane este un lucru care privește întreaga societate din care fac parte aceste două persoane, căci pentru toți membrii acelei societăți se creează prin acel conflict o situațiune adeseori foarte penibilă.

Țiganii, dacă au vreun conflict între dînșii, se ceartă, se încaieră și, după ce se păruiesc iar sînt prieteni buni. Noi, oamenii care avem pretențiunea de a fi culți, nu ne certăm, ci schimbăm cîteva vorbe, apoi merge fieștecare acasă, pentru ca să se evite scandalul.

Și pentru orișicare om de bună-cuviință este o cesțiune de *deferență către societate* să curme deocamdată orișice relațiuni cu acela de care este ori se simte insultat.

Ei bine! amicii mei, cunoscuții mei, societatea întregă trebuie să știe dacă această curmare de relațiuni e ori nu definitivă: trebuie să li-o spun aceasta cît mai curînd, pentru că altfel aș crea pentru alții situațiuni penibile. Dacă definitivă e curmarea de relațiuni, cei mai de aproape ai mei vor curma și ei relațiunile lor cu cel ce m-a insultat, alții își vor impune oarecare rezervă față cu mine ori față cu el, în sfîrșit, oamenii cu tact social vor ști că n-au să ne primească împreună la casa lor ori să ne poștească deodată la masă.

După convențiunile societății culte, orișice om de bună-cuviință are să se pronunțe în timp de trei zile, ba, în anumite împrejurări, chiar în timp de 24 oare.

Nu poate să fie nimeni obligat a întretine relațiuni cu societatea. Acela care se simte mai bine la el acasă ori cu un amic intim curmă relațiunile, nu mai ia parte la convenirile sociale, pentru ca să nu supere pe alții în prezența sa și să nu fie supărat de mutrele altora; în cazul acesta însă e cesțiune de tact social să nu mai dea și să nu mai primească vizite, să nu mai poștească și să nu mai primească, cînd este el poftit la masă.

Pentru oamenii care vin mereu în atingere cu lumea, întretinerea relațiunilor este o cesțiune de bună-cuviință, căci n-are nimeni dreptul de a supăra pe alții, și atunci cînd mă întilnesc undeva cu un om, care a curmat relațiunile cu mine, creez pentru toți cei prezenți un fel de atmosferă încordată. Dacă nu stau deci acasă la mine, am să-mi regulez pozițiunea față cu toți cei ce fac parte din societatea cu care vin în atingere.

Jignit de un om pe care nu-l socotesc vrednic de societatea aceasta, cer reparațiune, în virtutea legii, de la poliție ori de la judecător, iar dacă nu e caz de urmărire ori nu vreau să măresc scandalul, mă mărginesc a-l declara „nevrednic de societatea mea“ fie în public, fie în fața citorva martori. Și de aici înainte face cine cum vrea: oamenii cu tact vor ști însă că nu au să mă cruțe de societatea lor. Avînd însă conflict cu un om care se

bucură de oarecare considerațiune în societate și cu care din afecțiuni personale, fie din deferență către societate vreau să întretin relațiuni, voi căuta să ajung la împăcare. Cum însă ?

Eu însumi nu mai pot să stau de vorbă cu el, nu mai pot merge la casa lui ; voi ruga deci pe un prieten al meu ori pe un prieten comun al nostru ca să mijlocească împăcarea. Deoarece însă oamenii sînt mulți și de multe feluri și acest mijlocitor ar putea să fie rău primit, e convențiune socială să meargă *doi împreună*, fiindcă numai doi împreună pot să deie mărturie valabilă.

Trimiterea acestor doi prieteni, oameni de încredere, martori, orișicum i-am numi, numai nu secundanți, este o *onoare*, pe care i-o facem numai omului care se bucură de oarecare considerațiune în societate și cu care vrem să întretinem relațiuni. Obligat nu este nimeni să-i facă cuiva *onoarea aceasta*, dacă omul care vrea să trăiască în atingere cu lumea și să nu supere pe alții, li-o face acelor pe care îi crede vrednici de ea.

Și *onoare pentru onoare*. Acela care primește pe martori și stă de vorbă cu ei — ceea ce nu e obligat să facă — dacă dorește continuarea relațiunilor, ori dă reparațiunea cuvenită imediat, ori numește și el doi martori din partea sa.

Acești patru oameni onorabili, pe care trebuie să-i socotim totdeauna nepreocupați și doritori de a vedea cît mai curînd înlăturată încordarea produsă în societate, ei singuri au să termine *afacerea de onoare*, și condusă de oameni cu tact, *afacerea de onoare* se termină totdeauna cu o stringere de mînă și cu vizite. Căci nu înăsprirea, ci înlăturarea încordării e scopul acestei „*afaceri*“.

Așa stau lucrurile în istorie : *Fiat applicatio !*

FIAT APLICATIO

Oamenii se adună în societate, *pentru ca să-și facă unii altora viața plăcută*.

Acela pe care atingerea cu oamenii îl supără n-are decît să rămînă acasă la el.

Acasă la el are să rămînă și acela care nu are trebuință de alții pentru ca să-și petreacă viața în mod plăcut.

Acasă la el însă are să rămînă mai ales acela care nu se simte nici capabil, nici îndemnat de a le face altora viața mai plăcută de cum știu ei înșiși să și-o facă.

Stau deci acasă la mine, cînd sînt bolnav, posomorît, mîhnit ori trist, fiindcă n-am nici dreptul de a aduce neplăcuta mea stare sufletească în societate, nici cuvenita atențiune pentru cei ce vin în atingere cu mine.

Stau la mine acasă și atunci cînd o bucurie personală ori familială extraordinară mă preocupă, căci n-am nici în cazul acesta cuvenita atențiune pentru alții și pentru mulți bucuria mea ostentativă ar putea să fie supărătoare.

Dacă e cineva care voiește să ia parte la durerile ori la bucuriile mele, să mă mîngăie ori să mă felicite, n-are decît să-mi facă *onoarea de a veni la mine*, ca să mi-o spună.

Mie nu mi se cuvine să provoc manifestări de simpatie față cu persoana mea ori față cu cei mai de aproape ai mei, și o provocare este ivirea mea în societate.

Cu atît mai puțin mi se cuvine să provoc manifestări de antipatie.

Mai nainte de a mă prezenta deci în societate, trebuie să-mi dau bine seamă ca înfățișarea, purtările și vorbele mele să nu supere pe nimeni.

Rămîn deci acasă, dacă fie în față, fie la mîni, orișunde, la loc văzut, am o bubă, un abces, o umflătură, ceva ce ar putea să atingă neplăcut pe oamenii mai nervoși.

Rămîn acasă, dacă nu pot ori nu vreau să mă îmbrac potrivit cu exigențele oamenilor ce compun societatea, fiindcă îi supăr dacă mă prezent în mijlocul lor în haine fie prea de tot modeste, fie — mai ales — prea de tot scumpe. Omul cu tact social trăiește și se îmbracă — nu potrivit cu punga și cu exigențele sale proprii, ci potrivit cu exigențele societății în mijlocul căreia trăiește.

Rămîn, în sfîrșit, acasă la mine, dacă nu pot ori nu vreau să mă port ca oamenii ce compun societatea ori să vorbesc ca dînșii, căci îi supăr dacă fac ceea ce ei nu fac

ori vorbesc cum ei nu vorbesc. Dacă nu sînt nici cunoscător, nici chiar iubitor de muzică, n-am să mă duc unde se face muzică; dacă nu sînt cunoscător ori iubitor de literatură, nu mă duc unde se face literatură; dacă nu mă interesez de politică, nu mă duc unde se discută politică; dacă nu știu ori nu vreau să joc, nu mă duc la bal; dacă nu știu ori nu vreau să joc cărți, nu mă duc unde oamenii joacă cărți: într-un cuvînt nu intru în societatea în care se face ceea ce eu nu știu ori nu vreau să fac, fiindcă în societatea aceea eu sînt un membru cel puțin de prisos, adeseori supărător, un „Strică petrecerea“.

Ei bine! ce fac, cînd fie din vina mea, fie în urma unei năpăstui, am avut vreun conflict cu cineva?

Mai pot eu să mă duc în societate?

În clipa cînd intru, ochii tuturor se îndreptează asupra mea și o atmosferă de neplăcută încordare se produce împregiurul meu. Oamenii, vrînd-nevrînd, se gîndesc la incidentul neplăcut, unii șoptesc, alții vorbesc mai tare; unii aprobă, alții dezaprobă; dacă sînt om ce se bucură de oarecare considerațiune, trebuie neapărat să se producă un fel de dezbinare în întregul cerc social.

Omul cu tact rămîne deci deocamdată acasă și își dă toată silința de a se *reabilita*, ca să nu mai producă o *senzațiune* neplăcută, cînd fie de bunăvoie, fie silit de împregiurări se ivește în societate.

În „societatea“ noastră românească conflictele se produc mai lesne și mai des ca în alte societăți.

Constituită abia de curînd din elemente ieșite în parte lor cea mai mare din masele poporului, societatea română cultă din țările Coroanei ungare nu are încă și nici că poate avea tradițiuni familiale și convențiuni sociale definitiv stabilite și general admise.

Țăranul român are obiceiuri, datine și deprinderi, într-un cuvînt, convențiuni sociale pentru toate împregiurările vieții, și unui țăran român ieșit din „casă bună“ nu i se poate niciodată întîmpla să nu știe *ce se cuvîne* și *ce nu se cuvîne*. Noi însă, clasa cultă, a trebuit să ne lăpădam de o mare parte din convențiunile sociale ale părinților noștri. Am primit în multe privințe convențiunile pe care le-am găsit în societatea cultă maghiară și mai ales — la cea germană. Tot ni se mai întîmplă însă

adeseori să nu știm hotărît și cu toată siguranța *ce se cuvîne* și *ce nu se cuvîne* în anumite împregiurări ale vieții.

De aici lipsa de *maniere*, lipsa de *bună-cuviință*, tonul adeseori *bădărănesc*, în urma cărora se produc dese conflicte și se *inveninează* relațiunile sociale, încît oamenii cu „*obrazul mai subțire*“, deprinși cu *maniere* mai severe, cu purtări mai *cuviincioase* și cu un ton mai *distins* nu bucurosi petrec în societatea noastră.

Iar vina nu este a individului, ci a societății, căci „*manieră*“, „*cuviință*“ și „*ton distins*“ sînt noțiuni convenționale.

Într-una din zile, pe timpul războiului franco-german, principele de Bismarck trecea cu cunoscutul Busch de-a lungul uliței. Lumea saluta, iar principele de Bismarck, un om, care totdeauna știe *ce se cuvîne*, răspundea la saluturile ce i se făceau. Busch răspundea și el.

„Domnule — îi zise în cele din urmă cancelarul — lumea mă salută pe mine!“

E deci un fel de „bădărănie“, un lucru „*necuviincios*“ să răspunzi la o salutare, care nu te privește.

Asta însă numai acolo, unde așa e convențiunea socială.

Pe aici, pe la noi, buna-cuviință cere să răspunzi la salutările ce i se fac omului cu care te prezenți în public, și un „bădăran“ ar fi acela care nu răspunde.

Dar dacă nu știe că așa e obiceiul pe aici?

Tot bădăran rămîne, căci treaba lui e să se informeze cît mai curînd despre formele convenționale ale societății în mijlocul căreia petrece.

Dar dacă în unele privințe convențiunile sociale lipsesc?

Atunci societatea nu e încă definitiv constituită, oamenii, pre lingă toată bunăvoința, nu știu *cum* să se poarte, ca să-și facă unii altora viața plăcută, și *bunul-simț firesc* trebuie să țină locul bunei-cuviințe. Dacă lipsește și bunul-simț, ți se întîmplă adeseori să superi pe cineva fără ca să fi voit a-l supăra ori să fii supărat de cei ce nu vor să te supere.

Iar supărarea, ivită odată, se întinde și crește, dacă nu-i punem cât de curînd capăt, fiindcă celui supărat îi lipsește ceea ce se cere neapărat pentru întreținerea relațiilor sociale, dorința de a le face altora plăcută viața; el, din contră, e împins de supărarea lui a lucra în ciuda celor ce l-au supărat.

Intr-o familie condusă cu înțelepciune e deci cea mai supremă regulă de viață ca *nimeni să nu se culce supărat*, și acela, care vrea să-și pregătească copiii pentru o viață ferită de supărări zadarnice, să le întipărească de la cea mai fragedă vîrstă principiul: *Luminarea nu se stînge mai înainte de a se fi stîns supărarea!*

Omul căruia i s-a întipărit acest principiu, nici în casa lui, nici în societate, nu poate să fie un propagator de supărări, căci, orișicît de simțitor ar fi, cînd simte că a supărat pe cineva caută numaidecît să-l împace, iar dacă el însuși e supărat, ori se retrage, ori își dă silința de a curma cât mai curînd supărarea.

Numai omul lipsit de bună educațiune se *încăpăținează* și vrea să aibă totdeauna și cu orișice preț dreptate. Și tocmai încăpăținarea e ceea ce înveninează relațiile sociale, căci nemernic e omul, și dacă nu vom fi îngăduitori, dacă nu vom ținea seama unii de susceptibilitățile altora, dacă nu vom ști să ne călcăm pe inimă, nu este cu putință să trăim împreună decît certîndu-ne mereu unii cu alții.

Iar împreună trebuie să trăim, fiindcă numai cu toții împreună putem să facem ceva.

Să-și caute acum fiecare *cazurile concrete* pe care le știe și să-și deie seamă dacă aplicațiunea teoriei se potrivește ori nu.

ȘOVINISMUL

Mulți dintre străinii așezați în România și mai ales unii dintre germani, oameni altfel rezonabili, au slăbi-ciunea de a lua pe susțitorii cauzei naționale române

drept niște „șoviniști“ și cred a face un lucru cuminte, dacă o și spun aceasta chiar cu oarecare ostentațiune.

Îi cunoaștem pe români și știm că e foarte greu să găsești între dînșii „șoviniști“ în adevăratul înțeles al cuvîntului. Trebuia deci să credem că aceia care găsesc pînă chiar și un curent „șovinist“ la români nu dau vorbei înțelesul cel adevărat. Ca să ne încredințăm dacă avem ori nu dreptate, am luat lexiconul de conversațiune a lui Mayer, volumul III, și l-am deschis la pagina 972 (ediția IV), unde se află vorba „*Chauvinismus*“.

„În genere — ni se spune aici — *șovinismul însă-mnează un «patriotism exagerat»*, care se manifestă în «*vanitate națională*» și «*în mania de mărire națională*».

Acesta e, pentru germani, înțelesul convențional, comun, adevărat al vorbei „șovinism“ și germanul care ne zice că suntem „șoviniști“ ori nu-și dă seamă despre ceea ce zice, ori își dă și atunci afirmă că patriotismul nostru e exagerat, că suntem cuprinși de vanitate națională și avem mania măririi naționale (*Vergrößerungssucht*).

E lucru învederat deci că bună nu e părerea pe care o are despre noi și dovadă de respect față cu noi nu dă cînd crede de cuviință să-și exprime părerea aceasta.

Vom cerceta deci în toată liniștea dacă ei au ori nu dreptate dacă sunt ori nu între români — undeva — „șoviniști“.

Ca să începem de la cea mai depărtată parte a poporului român, vom constata, înainte de toate, că nu poate să fie vorba de „șovinism“ la românii din Macedonia, din Sîrbia, din Bulgaria ori la cei din Basarabia. Aceștia și-au păstrat pînă acum naționalitatea oarecum fără de voia lor, numai și numai în virtutea superiorității de rasă, fără ca ei să-și fi dat silința de a combate pe cei ce voiau să-i deznaționalizeze.

E lucru neîndoios că dînșii nu sînt „șoviniști“ în înțelesul german al cuvîntului.

Cam tot astfel sunt și românii din Bucovina.

Bucovina e o parte din Moldova, adică țară românească; nu e deci nimic mai firesc decît ca românii să-și deie silința de a păstra caracterul național român al aceștei țări, făcînd tot ce le stă prin putință ca să asimileze

elementele străine ce s-au așezat în mijlocul lor. Atît de puțin au fost însă șoviniști, încît astăzi țara a pierdut caracterul ei românesc, limba germană e tolerată pînă chiar și în satele curat românești, clasa cultă română și mai ales așa-numita boierime vorbește și scrie mai mult nemțește ori polecește decît românește. A trebuit să vie un român din Ardeal, Aron Pumnul, ca să pornească în mijlocul lor lupta pentru apărarea naționalității lor, o luptă care chiar și astăzi, după 44 ani, se urmează fără prea multă energie. Veneticii s-au făcut stăpîni și exploatare nemiloși și nu ar fi, desigur, un „patriotism exagerat“, dacă vechii pămînteni s-ar apăra cu toată bărbăția — ceea ce nu prea fac.

Nu! Șoviniști românii din Bucovina nu sunt.

Dar sunt „șoviniști“ cei din țările Coroanei ungare. Recunoaștem și noi că între aceștia sunt „șoviniști“.

Dar nici că se poate altfel.

În școlile maghiare, din cărțile maghiare, în atingere cu societatea maghiară și sub actualul regim din Ungaria, un singur lucru poate tinerimea să cîștige : „șovinismul“. Și dacă tinerii germani din Banat, din Bacica, din Scepuse ori din părțile de peste Dunăre devin cei mai dezechilibrați șoviniști maghiari, să se poate ierta și citorva tineri români păcatul de a fi devenit sub înfrîurirea maghiară, șoviniști români.

Curent șovinist nu e însă nici la românii de peste Carpați. Și acolo ar fi înăbușit de românimea bine chibzuită glasul celui ce ar voi ca românii să le facă vreodată altora ceea ce azi li se face lor.

Românul, prin chiar firea lui, e tolerant și unde toleranță este, șovinismul e peste putință.

Rămîne, în sfîrșit, România, unde străinul se bucură de aceeași libertate ca românii ei înșiși.

Dar nu și de aceleași drepturi — ni se va zice.

Fără îndoială că nu. Are fieștecare numai drepturile ce i se cuvin.

Românii sunt aici pe pămîntul acesta ei singuri de baștină; ei singuri au menirea de a menține ordinea socială. Țara aceasta ar deveni un adevărat balamuc dacă orișicare venetic așezat în ea ar avea drept de înfrîurire asupra conducerii afacerilor publice. Li-e greu și româ-

nilor să se înțeleagă între dinșii : înțelegerea ar fi cu deșăvîrșire imposibilă dacă ei ar mai avea să se sfătuiască și cu deosebitele elemente străine pe care, la urma-urmelor, mai ales dorul de cîștig i-a adus pe acest pămînt mînos.

Nu are însă nimeni în țara aceasta cuvinte de a se plînge că este jignit în viața sa culturală : aici vorbește și se închină fiecare cum vrea. Se vor fi românizînd fără îndoială mulți dintre străinii așezați pe pămîntul românesc, dar nimeni nu-și dă silința să-i românizeze, nimeni nu-i silește, ci asimilarea se face după legile firești.

Aceia dar care vorbesc de „șovinism“ nu pot înțelege decît tendența de a înfrîuri asupra românilor din țările de dimpregiur, ca ei să-și păstreze naționalitatea.

Chiar nici tendența aceasta nu e destul de puternică aici în România.

Simțimîntul de conservare națională e firesc și lupta orișicărui popor e legitimă dacă ea are în vedere apărarea naționalității. Dacă e deci adevărat că sunt românii amenințați în existența lor națională, dorința de a apăra pe acei români nu e „șovinism“, ci o firească pornire spre legitimă apărare.

Îndeosebi cercurile *politice* române nici măcar de această dorință nu sînt predominante.

Sunt numai *rezoanele de stat* care determină aceste cercuri.

Ca să o scoatem aceasta cît se poate de clar la iveală, ne vom opri la cea mai depărtată parte a poporului român, la *macedoneni*.

Oamenii *noștri politici*, în genere, nu se prea interesează de cele ce se petrec la macedoneni. Prea sunt depărtați, oarecum prea înstrăinați acei frați ai noștri.

Oamenii *noștri de stat* însă, toți s-au interesat și se interesează fiindcă ei au priviri mai largi, vîd mai departe și înțeleg că pot să vie împregiurări în care atît România cît și alte state vor fi interesate ca noi, românii de la Dunăre, să avem înfrîurire hotărîtoare asupra fraților noștri de la Olimp și de la Pind. Nu e dar „șovinism“, nu cestiune de simțămînte, ci o cestiune de pricepere ca să ne dăm, pentru toate împregiurările, silința de a ne cîștiga acea înfrîurire.

E și acolo un razăm al puterii naționale române; avem noi românii să împlinim și acolo o menire pacinică; putem și acolo să facem societății europene bune servicii.

Și cu atît mai vîrtos pe aici prin apropiere, unde multe ar merge rău de tot, dacă n-ar mai fi la mijloc și statul român, ca regulator al paciniceii dezvoltări culturale.

VIAȚĂ ȘI PUTERE

Fapte mari, care hotăresc pe timp mai îndelungat mersul vieții comune, totdeauna și pretutindenea numai mulți oameni împreună au săvîrșit. Adevărul acesta e atît de invederat, încît te cuprinde mila, cînd îți iese-n cale cîte un biet de muritor, care nu e în stare să-l înțeleagă și își inchipuiește că poate și el prin sine să fie factor hotărîtor în viața obștească.

Nu ni-e dată, fără îndoială, tuturor deopotrivă putința de a înțelege mersul vieții comune, și totdeauna sînt între noi oameni care vād departe, înainte, și simt azi ei singuri ceea ce mine vom simți cu toții, voiesc astăzi ceea ce noi ceilalți abia mine ori poate chiar poimîne vom voi. Ei pornesc dar înainte, își dau silința să ne dumească asupra propriilor noastre porniri și să ne înduplece a merge după dinșii, stăruie și ne îmbărbătează. Nu sînt oameni de rînd aceștia, și e firesc simțămîntul de admirațiune ce ne cuprinde în fața lor după ce am ajuns într-un tîrziu acolo, unde ei cu mult mai înainte ne văzuseră: e în adevăr ceva providențial în prevederea lor, în tăria de convingeri, în hotărîrea lor bărbătească, și ne e ca și cînd lucrurile ar fi trebuit să vină cu totul altfel, dacă n-ar fi fost și ei la mijloc.

Și dacă avem noi simțămîntul acesta, e lucru potrivit cu firea omenească să-l aibă și ei înșiși. Marii propagatori de idei, oamenii de stat și mai ales monarhii, care au avut succese mari, ar trebui să fie prea sus în scara dezvoltării omenești, pentru ca să se poată mulțumi cu gîndul: Am avut norocul de a trăi într-o epocă de dezvoltare

și de darul de a înțelege timpul în care trăiesc. Dacă e adevărat că nu și-au dat silința de a împedeca desfășurarea firească a lucrurilor, sîntem îngăduitori față cu dinșii și le iertăm pretențiunea, altfel ridicolă, pe care o au, cînd zic: Eu le-am făcut toate, fără de mine lumea ar fi rămas tot în mizeria de mai înainte și e destul să voiesc eu, pentru ca să fie bine voit!

Nu putem însă și nici că avem să fim îngăduitori cînd pretențiunea aceasta o are vreun om care în viața lui toată a dat numai dovezi că nu e în stare să înțeleagă desfășurarea firească a societății în care trăiește, și totdeauna a fost pedecă în lucrarea comună.

Sîntem cu toții pătrunși de simțămîntul că ne pregătim pentru o faptă mare, care va hotărî pe timp îndelungat mersul vieții noastre comune. Eram mai înainte o mare mulțime de oameni răzleți, care nu înseamnă nimic, fiindcă n-aveam o viață comună.

Viața noastră se începe din ziua în care am început să ne adunăm la un loc, să ne înțelegem între noi, să simțim și să voim la fel, și cu cît mai mulți ne vedem adunați, cu cît mai strînsă e înțelegerea între noi, cu atît mai vie ni-e viața și cu atît mai tari ne simțim noi înșine și mai puternici ne socotesc alții. Cum izvoarele de prin infundăturile văilor se scurg unul cîte unul și se adună piraie, vilcele și riulețe, pentru ca să se împreune în cele din urmă toate în rîu cu albie largă și adîncă, pe care nimic nu-l mai poate oprî în curgerea lui, așa ne-am adunat noi românii mai înainte risipiți în popor ce merge cu hotărîre înainte, încît lumea, care mai înainte nici nu ne știa, privește spre noi uimită, parcă am fi răsărit așa deodată din pămînt, și cuprinsă de simțămîntul că are să țină seamă de noi în toate combinațiunile ei.

Cum oare am putea să fim îngăduitori față cu oamenii, care, neînțelegînd rostul închegării noastre și voind să ne abată din calea noastră firească, ne despart și ne fac să ne mistuim puterile frămîntîndu-ne între noi?!

Acela care ne socotește rău porniți așa cum sîntem proști ne socotește pe noi și cu minte se socotește numai singur pe sine. E numai urmarea acestei pretențiuni ridicole, dacă-i răspundem: „Ba prost ești tu, care tot n-ai ajuns încă să înțelegi ceea ce mii și mii simt și știu!“

Mai departe însă n-avem să mergem.

Prostia omenească e atoatecovârșitoare, și omul se împacă mai ușor cu mizeriile din lumea aceasta, dacă primește fără de rezervă principiul că orișice mișelie e, în cele din urmă, o prostie. Nu însă orișice prostie e totodată și mișelie, și prostia aceasta nu e mișelească, nu are deci să deștepte în inimile noastre simțăminte de repulsiune.

Ce să-i faci omului care nu e în stare să înțeleagă ceea ce lumea toată voiește.

Nu-ți rămâne decît să-l plîngi !

Să-i plîngem și noi pe aceia dintre noi care pină chiar și astăzi umblă răzleți, dar să nu-i urim, ci mai virtos să-i iubim și să-i cruțăm. Poate că mine ori poi-mine tot vor ajunge și ei să înțeleagă, și deschis trebuie să le fie în toată clipa drumul spre albia cea mare a curentului național.

Viața noastră și puterea noastră este iubirea pe care o avem în toate împregiurările unii pentru alții : prin ea ne-am renăscut, prin ea trăim, prin ea ne întărim, prin ea avem să ne ridicăm mai presus de cei ce ne apasă ; să nu lipsim de ea pînă chiar nici pe cei ce nu țin s-o aibă și se pun pe sine în gîndul lor ridicol mai presus de obște românească.

Ceea ce noi facem astăzi nu e decît continuarea unei lucrări pornite de oameni luminați, cărora iubirea de neam le-a dat destoinicia de a împlini o menire providențială : tari în gîndul că pe drumul croit de dînșii numai bine putem să mergem, n-avem să ne mai perdem timpul cu nimicuri.

BOGĂȚIA

1. IMPORTANTA ETICĂ A AVERILOR

În urma dezvoltării excesive pe care științele exacte au luat-o în secolul acum trecut, mulți oameni luminați și mult știutori, deprinși a privi toate lucrurile din punctul de vedere al desfășurării organice, au ajuns să pună la îndoială deosebirea dintre om și animale și să consi-

dere întreaga viață sufletească numai ca manifestare a vieții trupesti, ajunse la o mare desăvîrșire organică. Ei nu mai admit că stările sufletești sunt cauza dezvoltării trupesti și că organismul a ajuns la mare desăvîrșire, fiindcă el e un mijloc pentru manifestarea vieții sufletești, ci susțin că gîndim, simțim, și voim în mod conștient, fiindcă organismul nostru trupesc a ajuns încetul cu încetul la mare desăvîrșire.

Dacă e adevărat lucrul acesta, tot ceea ce noi gîndim despre o viață sufletească neatîrnătoare de cea trupestă sunt plămîuri deșarte.

În rîndul acestor închipuiri deșerte avem să punem și libertatea voinței omenești, fără de care viața etică nu are nici o rațiune.

Toate în lumea aceasta se petrec cu necesitate organică neînduplecată ; actele de voință nu pot nici ele să fie scoase de sub această lege a neînduplecării organice : avînd firea mea individuală și deprinderile mele cîștigate prin creștere, eu, omul, trebuie neapărat să voiesc ceea ce voiesc, și, în împrejurările date, nu pot voi altăceva. Voința omenească e în mod fatal determinată de individualitate și de împregiurări.

Orișicît de bine întemeiat ar părea acest adevăr, el nu se împacă cu conștiința noastră.

Săvîrșind fapta, noi oamenii suntem mulțumiți, fie nemulțumiți de a o fi săvîrșit. Acest simțămînt de responsabilitate individuală nu are nici o rațiune, dacă actele de voință se urmează cu necesitate organică neînduplecată. Nimeni nu se poate socoti vinovat de a fi săvîrșit o faptă rea ori mulțumit de a fi săvîrșit o faptă bună, dacă nu are simțămîntul că-i este dată puțința de a face și binele, cînd face răul, ori și răul, cînd face binele. Iar acest simțămînt îl au toți oamenii care sunt în „toată firea“.

De simțămîntul acesta se frîng toate argumentele evoluționiștilor.

Bețivul bea fiindcă are o excesivă trebuință de a bea ; mulțumindu-și trebuința aceasta, urmează în mod firesc să fie mulțumit de a fi băut. El însă nu poate să nu-și deie seama că face rău bînd cît bea, și își face muștrări pentru că a băut prea mult. În fața mulțumirii trupesti

e deci totdeauna o mîhnire sufletească, și e învederat că bețivul nu voiește să beie, ci e nevoit a bea. E patima lui ceea ce îl siluiește, și el își face muștrări fiindcă nu e în stare să-și stăpînească pornirea pătimașă.

Intocmai ca beția, orișicare slăbiciune și mai ales orișicare patimă îl siluiește pe om, și nu mai incupe nici o îndoială că faptele, pe care le socotește rele, omul nu le săvîrșește de bunăvoie, ci siluit de vreo slăbiciune ori de vreo pornire pătimașă, pe care n-o poate înăbuși, deci nevoit de relele sale deprinderi.

Orișicare slăbiciune și mai ales orișicare patimă este o neputință etică: de aceea îi și zicem omului stăpînit de patimi că e un neputincios, un nevoieș, un păcătos, un mizerabil, adică om vrednic de compătîmire — săracul de el!

El se simte umilit însuși prin sine, înjosit și nemernic, mai mult animal decît om, și-și face muștrări pentru că simte că nu ar avea decît să se îmbărbăteze și să-și încordeze toate puterile, ca să-și stăpînească pornirile și să se ridice în rîndul oamenilor.

În această stăpînire de sine consistă libertatea voinței: cu cît mai mult e stăpîn pe sine însuși, omul e cu atît mai liber și mai neatîrnat de stările materiale și cu atît mai covîrșitoare este în el firea omenească.

Între toate ființele viețuitoare omul el singur are puțința stăpînirii de sine. Animalele toate sunt cu desăvîrșire stăpînite de pornirile lor firești, oarecum pătimașe, roabe ale pornirilor sale, nevoite a face ceea ce fac și nu pot să facă altfel.

Dacă nu ar fi între om și animal altă deosebire, aceasta singură e destulă pentru ca să nu ne încumătăm a-l pune pe om în rîndul animalelor, căci între cel mai primitiv om și cel mai dezvoltat animal deosebirea e mai mare decît între cel mai dezvoltat animal și cea mai primitivă plantă.

Numai perzîndu-și stăpînirea de sine, omul se dezbracă de firea omenească și se pune însuși în rîndul animalelor.

La această înjosire nu-l duc pe om numai neputințele etice, slăbiciunile și patimile, ci totodată și neputințele materiale, nevoile vieții, între care cea mai covîrșitoare e sărăcia.

În aceasta consistă importanța etică a bogăției.

Bogăția e stăpînire. Săracul e și el nevoieș, neputincios, păcătos și vrednic de milă, mereu siluit de împregiurări și numai în rare clipe ale vieții lui mulțumit cu sine și cu lumea în mijlocul căreia trăiește, iar bogatul, dispunînd nu numai de sine însuși, ci totodată și de cei săraci, poate să facă ceea ce voiește și să le poruncească și altora și astfel e mereu mulțumit, se simte mai presus de alții, umblă cu capul ridicat și privește fie cu milă, fie cu dispreț asupra nevoieșilor pe care nevoile vieții îi silesc să între în voile lui.

Agonisirea averii, buna ei chivernisire și păstrarea ei e deci o cestiune de dignitate omenească. Cu cît mai mult ai, cu atît mai mult te simți, cu atît mai mult însămnezi, cu atît mai sus stai în scara dezvoltării etice, cu atît mai învederat scoți în tine însuși firea omenească la iveală. Risipitorul îl înjosește în sine însuși pe om, iar bine-chivernisitorul îl ridică și-l cinstește.

2. FIINȚA CEA ADEVĂRATĂ A BOGĂȚIEI

Averile, ele însele prin sine, nu au nici o valoare efectivă. La lucrul acesta ne gîndim cînd zicem că bogățiile nu-l fericesc pe om. Sunt chiar împregiurări în care bogăția e o nenorocire.

Orișice avere e mijloc pentru satisfacerea trebuințelor, și valoarea efectivă a avutului atîrnă de la suma trebuințelor.

Sărac e omul care nu are destul spre a-și putea satisface cele mai firești și mai neapărate trebuințe. Ceea ce-l face nevoieș și mereu gata de a li se supune altora nu e lipsa de averi, ci prisosul de trebuințe.

Omul care are destul e avut, înstărit, cu dare de mîină. El poate să facă numai ceea ce voiește el, căci îi dă mîina să nu li se supună altora.

Bogat e cel ce are mai mult decît ceea ce îi este de neapărată trebuință. Prisosul de averi e ceea ce-l face stăpîn și asupra altora.

Vorba nu e dar numai cît ai, ci totodată și cît îți trebuie neapărat, și omul cu mari averi e sărac, dacă îi

sunt multe și mari trebuințele, iar cel cu puțină avere e bogat, dacă s-a deprins a se mulțumi cu puțin.

Bogăția e rezultatul stăpînirii de sine.

Orișicît de mult ar agonisi, omul, care nu e în stare să se stăpînească pe sine, rămîne sărac, căci trebuințele cresc și se sporesc deopotrivă cu sporirea mijloacelor de a le satisface. E ușor să postești, cînd n-ai ce mânca ; e însă greu să-ți stăpînești poftetele, cînd mijloacele de satisfacere îți stau la îndemînă. Acela dar, care nu numai agonisește, ci și păstrează și adună averi, își dovedește virtutea și e vrednic de stimă nu numai pentru că are ceea ce are, ci totodată și pentru că avutul lui e un rezultat al stăpînirii de sine.

Încă mai vrednic de stimă este omul care știe să chivernisească și să păstreze averi, pe care nu el însuși le-a agonisit.

Cel ce a agonisit averi a fost la început sărac, s-a înstărit în urmă și a ajuns în cele din urmă să fie bogat. El s-a îmbogățit dar păstrînd măsura trebuințelor, la care era nevoit a se mărgini cînd era sărac.

Cel ce chiar dintru început a fost bogat n-a fost niciodată nevoit a-și mărgini trebuințele, ci în toate clipele vieții lui avea la îndemînă mijloacele de-a le satisface și astfel era mereu ispitit să-și risipească bogăția. El nu putea dar să păstreze decît stăpînindu-se mereu și chivernisind cu bună chibzuială.

E mai ușor să aduni bogății agonisite prin munca ta proprie, decît să păstrezi averi agonisite de alții și nu avem decît să ne uităm împregiurul nostru, pentru ca să ne încredințăm că averile adunate sunt risipite mai ales de cei ce nu ei înșiși le-au agonisit.

Orișicît de mare ar fi deci meritul de a fi agonisit averi, noi stimăm mai mult pe cei ce agonisesc averi, căci nu avutului, ci virtuții i se cuvine stîmă.

Numai în înțelesul acesta, ca dovadă de virtute, ia averea parte la personalitatea omului.

Orișicare om e individ ca orișicare animal și orișicare plantă. În deosebire însă de animale și de plante, omul mai are, pe lîngă individualitate, și personalitate, și noi îi prețuim pe oameni numai după personalitatea lor.

Ne iese în cale un om necunoscut, și întrebăm : „Cine e acesta ?“

Răspunsul nu ni se dă niciodată prin expunerea însușirilor individuale, ci totdeauna prin înfățișarea personalității lui.

Un om, care nu are nici tată, nici mamă, nici frate, nici soră, nici rude, nici prieteni, nici profesiune, nici pozițiune socială, nici casă și masă, e un om fără de căpătii — un *individ* ; el nu are nici personalitate și e considerat de noi ca „un *nimenea*“.

O persoană, „*cineva*“, om vrednic de încredere e numai cel ce are rost și legături în societate.

Lucrul acesta este foarte firesc.

Încredere nu poate să ne inspire decît omul care e stăpîn pe sine însuși, și ceea ce ne face să ne stăpînim sunt mai ales iubirea, stîmă și considerațiunea către aceia cu care stăm în legături mai strînse, fie părinți, frați și rude, fie prieteni, tovarăși de afaceri ori superiori și colegi.

Voind dar să ne dăm seamă despre valoarea etică a unui om, noi nu ținem seamă de însușirile lui individuale, ci căutăm să ne dăm seama asupra legăturilor lui sociale.

Omul care stă singur în lume, străinul între străini, nu poate să ne inspire nici o încredere. Îndată ce se căsătorește, el ni se pare mai mult om, fiindcă e legat de cineva și ne inspiră încredere, fiindcă presupunem că iubirea către soția lui îl ajută să se stăpînească și să stăruie în căile cele bune. Încă mai multă încredere ne inspiră același om, dacă soția lui face parte din o familie bine reputată și număroasă, dacă-și crează o pozițiune în societate și, mai ales, dacă are copii. Nimic nu determină voința omului deopotrivă cu iubirea către copiii săi și cu purtarea de grijă pentru viitorul lor. De aceea fiecare copil sporește personalitatea părintelui : cu cît mai mulți copii ai, cu atît mai mult ești om și cu atît mai multă încredere găsești.

E deci lucrul firesc că și personalitatea părinților determină personalitatea copiilor. Cei născuți din părinți cu mari averi ori cu înaltă pozițiune se bucură de mai înaltă stimă, de mai multă considerațiune și mai ales de

mai multă încredere decât așa-numiții parveniți, deși aceștia s-au ridicat din propria lor vrednicie și astfel au o mai mare valoare individuală.

Cea mai mare stimă o inspiră înalta pozițiune socială și, cu toate acestea, și la oamenii cu cea mai multă pozițiune socială ținem seamă de naștere, de legăturile familiale și de avere.

Bogăția îndeosebi adaugă la personalitate numai ca factor relativ.

Omul sărac e strimtorat și neputincios și astfel nevoit a-și stăpîni pornirile fie bune, fie rele. Bogăția, fiind putere, îl face pe omul cu porniri bune mai bun, iar pe cel cu porniri rele mai rău : în adevăr binecuvîntată e bogăția numai pentru omul cu porniri bune ; pentru cel cu porniri rele ea e nenorocire.

De aceea, voind să ne dumirim asupra personalității unui om, noi cercetăm mai întîi nașterea, legăturile familiale, pozițiunea socială și numai în acele din urmă starea materială.

3. CONCLUZIUNI PRACTICE

Fiind adevărate cele zise mai sus, bogăția e rezultatul sigur al buneii educațiuni și bogat poate să fie orișicine, dacă se deprinde a se mulțumi cu puțin.

Avem însă să facem deosebire între educațiune și creștere.

Creșterea e purtarea de grijă pentru dezvoltarea celui crescut și ea poate să fie fizică, morală, intelectuală și profesională.

Cea mai de căpetenie e creșterea fizică, adecă purtarea de grijă pentru păstrarea sănătății și pentru dezvoltarea priincioasă a organismului trupesc. Fără de sănătate și în lipsă de bună dezvoltare trupestă, creșterea morală și cea intelectuală sunt peste putință, iar creșterea profesională e fără de folos.

Crescuți pot să fie numai cei ce se află sub priveghearea și conducerea noastră, care nu pot să fie necurmăte.

Îndată ce scapă de sub conducerea noastră, ajung la covîrșire pornirile lor individuale, și în fiecare zi putem să facem experiența că copiii foarte bine-crescuți, îndată ce ajung de capul lor, pornesc pe căi greșite.

Pe om dar avem să-l deprindem de mic a se conduce el însuși pe sine, a-și face el însuși creșterea a se stăpîni din propriul lui îndemn : această deprindere e educațiunea în deosebire de creștere.

Noi oamenii creștem și animale, și plante și le nobilităm prin selecțiune și purtare de grijă, ba putem să modificăm prin dresură firea animalelor, potrivit cu voința noastră ; educațiune i se poate face numai omului care se determină însuși pe sine.

Îndeosebi educațiunea fizică e nota caracteristică a omului cult, care e continuu preocupat de păstrarea propriei sale sănătăți și caută în toate împregiurările ceea ce e priincios pentru buna sa dezvoltare trupestă. În fiecare clipă a vieții sale el se examinează pe sine, își știe insuficiențele trupesti, se cruță și se păzește și astfel ajunge să fie deplin stăpîn pe trupul său.

Educațiunea fizică astfel înțeleasă e cel mai sigur izvor de bogăție.

Cea mai mare nevoie sunt boalele și insuficiențele trupesti care fac viața nesuferită și dezvoltarea sufletească peste putință. Numai omul smintit poate să-și adune avere, să se îmbogățească cu științe ori să-și facă carieră ruinîndu-și prin o prea încordată lucrare sănătatea, căci fără de sănătate bunurile lumesti nu prețuiesc nimic.

Numai omul plin de vigoare trupestă poate să fie stăpîn pe sine însuși, să se mulțumească cu puțin : omul plătînd e mereu nemulțumit cu sine însuși și cu lumea în care trăiește, mereu nerăbdător și pornit spre ceartă, capricios și exigent, un fel de dușman a toate.

Mizeriile morale ale timpului în care trăim sunt consecințe firești ale lipsei de educațiune fizică.

În urma prea marei încordări nervoase, cei mai mulți dintre contimporanii noștri sunt oameni cu desăvîrșire

plăpînzi. Fie nevrastenia, fie ftizia, fie insuficiența inimii, a stomacului, a rinichilor, ori a ficatului, fie boale clar pronunțate îi fac să nu mai poată trăi decît înfășurați în mătase și bumbac, unși cu fel de fel de alifii și purtați oarecum în palme. Această lume plină de nevoiași tot săracă rămîne orișicît de multe bogății ar îngrămădi, căci exigențele ei sunt în mod firesc nelimitate.

Un cap sănătos și două brațe harnice îi sunt omului plin de vigoare trupească destulă înzestrare pentru ca să se simtă bogat și fericit în lumea aceasta ; omul plătind trebuie neapărat să se simtă mereu nemulțumit și să se socotească nu numai deopotrivă cu animalele, ci chiar prejos de ele.

E deci bine să agonisim avere și să le lăsăm copiilor noștri mari moșteniri, dar toate bogățiile nu prețuiesc nimic, dacă nu le dăm și educațiune fizică.

Destoinic a-și stăpîni pornirile trupești, omul e cu atît mai destoinic a stăpîni pe cele sufletești, care sunt totdeauna mai puțin viclene.

Nu e în lumea aceasta om în toată firea care poate să săvîrșească fapta rea fără ca să-și deie seamă că e rău ceea ce face. El o săvîrșește numai ca rob al pornirilor sale. Din robia aceasta îl scăpăm deprinzîndu-l de mic a se conduce el însuși pe sine.

De la deprinderea aceasta atîrnă toată fericirea omească.

Ceea ce-l face pe om să se simtă nenorocit în lumea aceasta e numai conștiința propriei sale vinovății. Acela care-și face în toate împregiurările datoria e senin și liniștit în sufletul lui, orișice i s-ar fi întîmplînd. Cu cît mai mari sunt greutățile pe care le întîmpină în calea sa, cu atît mai înălțat se simte în sufletul său omul care nu are să-și facă nici o muștrare. De aceea omul vinovat caută și el să se dezvinovățească și în fiecare zi întîlnim oameni care făcînd vreo greșeală umblă să scape de muștrări zicîndu-și : „De, ce să fac, dacă așa m-a făcut mama! Așa mi-e firea! Așa m-a lăsat Dumnezeu ?!“

Totdeauna această încercare de dezvinovățire e zadarnică, fiindcă avem sîmțămîntul că putem, dacă voim, să ne corectăm ființa.

Omul se naște, ce-i drept, cu predispozițiuni organice, dar slăbiciunile morale se produc în cursul vieții, iar pasiunile se stabilesc numai la vîrstă mai înaintată.

Nu ne putem închipui slăbiciune, pe care omul nu poate s-o înăbușe și s-o învingă, dacă se îmbărbătează și voiește cu tot dinadinsul. Numai ușurința și nepăsarea fac ca slăbiciunea, necombătută, să crească mereu și să devie în cele din urmă pasiune. Omul bine-crescut cade foarte ușor fiindcă, deprins a fi stăpînit și condus de alții, nu știe să se stăpînească și conducă el însuși pe sine. Cel mai rău născut și mai rău crescut om își corectează însă ființa, dacă se deprinde a se conduce însuși pe sine.

Încă mai mare e importanța educațiunii, în ceea ce privește dezvoltarea intelectuală.

Buna creștere ne dă oameni înzestrați cu cunoștințe folositoare, copii și tineri, care-și trec bine examenele, dar oameni, care nu mai învață nimic după ce ies din școală. Educațiunea intelectuală desfășurată destoinic în intelectuale și cultivă iubirea cătră știință, ne dă deci oameni, pentru care lucrarea intelectuală e o mulțumire sufletească și care învață, prin urmare, viața lor toată. Astfel ni se întîmplă în fiecare zi să-ntîlnim oameni eminenți, care au fost școlari slabi, și oameni de rînd, care au fost școlari eminenți. În lumea aceasta răzbește numai omul care face cu toată inima și astfel cu mulțumire ceea ce face.

Principiul acesta se aplică mai ales în ceea ce privește educațiunea profesională. Orișicît de bine pregătit pentru profesiunea ce și-a ales, omul lucrează fără de mulțumire și astfel rămîne viața lui toată un cîrpati, dacă nu are tragere de inimă pentru specialitatea ce și-a ales. Cu spor și cu bun efect lucrează numai omul care nu lucrează de nevoie, ci pentru că lucrarea ce săvîrșește e pentru el o mulțumire.

Bogățiile sunt rezultat al educațiunii, pentru că ele sunt produse de cei ce lucrează cu mulțumire și știu să se stăpînească înșiși pe sine.

Așa avem să înțelegem marele adevăr că „omul nu prin ceea ce are, ci prin ceea ce este e bogat și că bogat poate să fie orișicare om prin bună educațiune“.

CREȘTERE ȘI EDUCAȚIUNE

Creștere și educațiune nu sunt, cum mulți vor fi crezând, același lucru.

Crește orișicare ființă însuși prin sine, dezvoltându-se potrivit cu firea sa individuală și cu împrejurările în care i se petrece viața.

Firea individuală rămîne neschimbată, iar împrejurările sunt variabile și mai mult ori mai puțin priincioase : din ghindă numai stejar poate să răsară, dar stejarul se dezvoaltă mai repede și crește mai mare, dacă este priincios locul, și rămîne pipernicit, dacă e sădit în umbră ori în pământ sterp.

Putem dar să creștem și plante, și animale, și oameni avînd purtare de grijă ca împrejurările să fie priincioase pentru dezvoltarea lor.

Singur omul poate să se crească și el însuși pe sine purtînd grijă ca împrejurările să fie priincioase pentru desfășurarea lui trupească și sufletească. Această deprindere de a purta însuși grija de sine e ceea ce înțelegem noi cînd zicem „educațiune“, și fiindcă numai omul poate să poarte grije de sine, nici plantelor, nici animalelor pe care le creștem nu putem să le facem și educațiunea.

E deci mare și invederată deosebirea dintre creștere și educațiune și un om bine crescut poate să fie lipsit cu desăvîrșire de educațiune. Fiind bine crescut, el e dezvoltat trupește și sufletește, dar, dacă nu are și educațiune, se perde îndată ce rămîne de capul lui și nu mai poartă alții grije de dînsul.

Tineri plini de vigoare își ruinează în curînd sănătatea, dacă n-au fost deprinși a purta înșiși grijă pentru păstrarea ei. Fete crescute cu multă îngrijire cad în curînd dacă n-au fost deprinse a-și stăpîni slăbiciunile și a se conduce ele însele pe sine. Oamenii cu studii eminente se perd încetul cu încetul în masele mari, dacă, nedeprinși a se cultiva însuși pe sine, își curmă studiile îndată după ce și-au luat diploma, pe cînd cei ce au educațiune intelectuală merg mereu înainte și ajung la bătrînețele lor între cei mai luminați.

Omului dar nu creștere, nici dresură, ci educațiune are să i se facă : el nu condus și stăpînit are să fie, ci îndrumat a se conduce și stăpîni însuși pe sine.

Cum ?

Fără îndoială numai lăsîndu-i destulă libertate pentru ca totdeauna să simtă că el însuși suferă, dacă nu poartă grijă de sine.

Dumnezeu e mai presus de toate drept și, dacă ne-a dat tuturoră putința de a fi părinți, ne-a și înzestrat pe toți cu destoinicia de a fi buni educatori. Nu poate dar nimeni să se plîngă, nici să se dezvinovățească dacă copiii nu-i ies cum i-ar fi dorit.

N-ai decît să-l iubești pe copil pentru ca să-i voiești binele și să știi ce este bine și ce este rău pentru el, și n-ai decît să porți grijă de copil pentru ca și el să te iubească, iar această iubire a lui e cel mai puternic mijloc de educațiune.

Iubindu-te, copilul se bucură cînd te bucuri tu și se întristează cînd te vede trist, ține să te mulțumească prin purtările lui și se simte nemîngăiat cînd știe că te-a mîhnit. Dacă i-ai cîștigat odată iubirea, este stăpîn pe voința lui și n-ai nevoie nici să-i poruncești, nici să-l siluiești, nici să-l îndupleci prin pedepse, nici să-l ademenesti prin făgăduințe, căci el face tot ceea ce tu vrei din propriul lui îndemn, din dragoste curată, mînat numai din dorința de a te vedea mulțumit de dînsul. Ești ori nu de față, știi ori nu ce vrea să facă, el se întrebă în toate clipele vieții lui dacă te-ar mîhni ori nu săvîrșind fapta și mulți sunt oamenii care în zilele de nenorocire se bucură că nu le mai trăiesc părinții, iar în zilele de bucurie plîng că nu mai pot și părinții lor să se bucure cu dînșii.

Om fericit în toate zilele vieții lui iese din copilul crescut în astfel de iubire, căci tot cum își iubește părinții își va iubi și frații și prietenii și soția și copiii, viața lui toată va face din dragoste curată tot ceea ce face — și totdeauna va fi mulțumit el însuși de faptele sale.

Ceea ce-l face pe om bun, răbdător, dulce la fire, însetat de binele altora și neînfrînt în luptele lui cu nevoile vieții e copilăria fericită și plină de soare, ale căreia farmece se revarsă asupra întregii vieți ca mîngăiere neistovită în zile de restriște.

Prima regulă de educațiune e dar : Lăsați copiii să se bucure de viață, dați-vă silința să le înzestrați sufletele cu reamintiri plăcute, ca scumpi să le fie oamenii cu care trăiesc și scumpe locurile în care copilăresc, și privegheați cu neadormire ca să nu le perdeți iubirea.

IUBIREA

Iubirea e fără îndoială, în toate formele ei, una din cele mai plăcute stări sufletești, un simțămînt dulce care dă farmec vieții noastre și ne face și mai duiosi, și mai destoinici de a ne stăpîni pornirile rele și de a înfrunta nevoile vieții, și cel mai mare binefăcător al nostru este — nu cel ce ne iubește, ci cel ce ne umple sufletul de iubire.

De aceea, în toate timpurile și pretutindeni, copiii au fost socotiți drept cel mai neprețuit dar de la Dumnezeu, căci e în firea omului iubirea către copii și numai oamenii dezbrăcați cu desăvîrșire de firea omenească nu mai sunt în stare să iubească nici chiar pe copiii lor, pe cînd cei întregi se simt nenorociți, dacă nu au copii și nu pot să găsească mîngăiere decît în iubirea către copiii altora.

Firea a sădit în nemărginita ei înțelepciune simțămîntul acesta în inima omului fiindcă sunt multe jertfele, mari greutățile, grele loviturile împreunate adeseori cu purtarea de grijă pentru copii și numai o nesecată iubire poate să ne deie înțelegerea, tăria neînfrîntă, răbdarea îndelungată și bunăvoința fără de margini a adevăratului părinte.

Orîșicare om cu bun-simț va înțelege cît de mare dreptate are Confuciu, cînd zice că adevăratul părinte nu e cel ce l-a născut pe copil, ci cel ce poartă grijă de el și-i dă iubirea nesecată, care ea singură poate să-i lege pe toată viața.

Nefiind lucru voit de om, ci rînduit de Dumnezeu, nașterea nu poate să îndatoreze ea singură prin sine nici pe născător, nici pe cel născut. Au, fără îndoială, tatăl și muma unul către altul, față cu rudele lor și față cu socie-

tatea, datorია de a purta grijă de copilul lor și de a-și da silința să scoată om cumsecade din el, dar față cu copilul nu au și nu pot avea nici o datorie, și tot ceea ce fac pentru dînsul numai din iubire curată fac.

De aceea sunt fără de margini datoriele către părinți și numai pervertit omul poate să le zică părinților săi : „V-ați făcut datorია purtînd grijă de mine !“

La astă pervertire nu poate s-ajungă decît cel ce nu-și mai iubește părinții.

Nu e doar destul să iubim pe cei luați sub purtarea noastră de grijă, ci trebuie să mai și cîștigăm iubirea lor și să știm a ni-o păstra, căci această iubire a lor către noi e cel mai puternic mijloc de educațiune, prin care îi stăpînim toată viața.

Ființa neajutorată, copilul trebuie neapărat să iubească pe cel ce poartă grijă de el. Chiar și dacă nu suntem în stare să-l iubim, îi cîștigăm iubirea purtînd grijă de el.

Dacă însă ușor se cîștigă iubirea aceasta, ea încă mai ușor se perde, și-n educațiunea rațională cea mai constantă preocupare e să ne ferim de tot ceea ce poate să ni-l înstrăineze pe copil.

Se vorbește mult și adeseori despre importanța simțămîntului religios în educațiune, dar sunt puțini cei ce-și dau seamă cum anume simțămîntul religios hotărăște întreaga desfășurare a vieții sufletești, și adeseori întîlnim în calea noastră oameni care nu se îndoiesc că poate să fie cineva om cumsecade și fără ca să fie religios. Fără îndoială că poate, vorba e numai ce fel de om.

Un lucru e neîndoios : că cel ce nu-l iubește pe Dumnezeu, care poartă grije de toți, nu-și poate iubi nici părinții decît cîtă vreme are nevoie de dînsii. Mai curînd ori mai tirziu el se înstrăinează și de părinți, și de frați, și de rude și se alipește numai de cel ce-i aduce vreun folos ori îi îndulcește într-un fel ori într-altul viața.

Poate fără îndoială și cel religios să se înstrăineze de părinții lui, căci slăbiciunile și patimile adeseori îl zăpăcesc pe om, dar mai curînd ori mai tirziu el se întoarce și se căiește — ca fiul perdut.

E o mare nenorocire să nu mai poți crede, dar, întocmai precum poți să cîștigi iubirea copilului și fără ca să-l

iubești, poți să cultivi în inima lui simțămîntul religios și fără ca tu însuși să fii pătruns de el și lucru acesta trebuie neapărat să-l faci, căci fără de el toate silințele-ți sunt zadarnice.

Poate și copilul lipsit de simțămîntul religios să fie cuminte, deștept și silitor, dar el în curînd va umbla de capul lui și nu știe nimeni unde va ajunge în cele din urmă, căci el nu are nici un razăm sigur în el însuși.

Sunt mai ales două lucruri, violentarea și abuzul de iubire, care înstrăinează chiar și pe copilul religios și cu atît mai virtos pe cel lipsit de religiozitate.

Înainte de toate, de acestea are să se ferească educatorul, dacă e vorba să nu peardă iubirea copilului. Știindu-se și trupește și sufletește superior, și mai mare și mai înțelegător decît copilul, educatorul scapă cîteodată din vedere că el numai superioritatea sufletească are să și-o arate și ușor ajunge să fie ispitit a-l silui pe copil, ceea ce pe acesta îl umple de frică, îl face îndărătnic și-l înrăiește.

Și încă fiind în leagăn, copiii sunt adeseori violentați de cei ce nu-i iubesc îndeajuns.

Ființă plăpîndă și gingașe, copilul se obicinuieste ușor și se deprinde cu rînduiala, pe care i-o facem. Dacă azi la o oră hotărîtă îl îmbăiem, îl hrănim, îl primenim, îl legănăm, îl purtăm în brațe, ori îl plimbăm, mine simte la aceeași oră trebuința de a i se face ceea ce i s-a făcut și plînge, dacă nu ne aducem aminte de el. E atît de bine știut, încît se zice, așa mai în glumă, că copilul bătut ieri vrea să fie bătut și azi.

Ne dăm cu toții seama că e priincioasă rînduiala în toate pentru sănătatea și pentru buna dezvoltare trupească a copilului. Nu toți ne dăm însă seama că cu ea se începe educațiunea morală a omului. Copilul care se deprinde de mic cu simțămîntul ce trebuie neapărat să se facă la anumite timpuri și în anumite împrejurări, nu numai că e ascultător, ci are totodată să iasă om, care-și face datoria din propriul lui îndemn și cu toată mulțumirea.

E dar om nesocotit educatorul care nu se ține de rînduiala pe care el însuși i-a făcut-o copilului. Nu numai îl face dezordonat și nesupus, dar îl mai și înstrăinează,

căci numai omul brutal poate să-i zică unui copil : „Așa voiesc : așa are să fie !“ Prima regulă de educațiune e dar să le croim copiilor numai legi, de care suntem hotărîți a ne ține noi înșine în toate împrejurările, căci orișice abatere e violentare.

E brutal educatorul care cere de la copil azi ceea ce ieri n-a cerut, care azi îl oprește de a face ceea ce ieri i-a dat voie să facă, ori care-și schimbă dispozițiunile de azi pe mine. De asemenea educator copilul fuge în cele din urmă și se ascunde.

Cu desăvîrșire nesocotit e însă educatorul care-l ia pe copil cu puterea, și nu e nimic mai revoltător decît un copil luat pe sus, care țipă, răcnește, zgîrie și dă din mîni și din picioare, ca să scape din brațele puternice care-l strîng.

Dar e vioi, neastîmpărat, nesupus și pornit spre drăcii. Fără îndoială numai pentru că nervii îi sunt prea excitați, și Herbart ne-a spus care e leacul firesc pentru potolirea nervilor copilărești, și știe și românul cum se scot drăciile din copii.

Nu o dată cea mai bună dovadă de iubire e certarea cu dreptate.

ABUZUL DE IUBIRE

Cele mai multe din simțemintele omenesți sunt nu numai stări sufletești fie plăcute, fie dureroase, ci totodată și izvoruri de îndemnuri. Întocmai precum cel chinuit de sete aleargă să-și găsească apă și să-și stîmpere setea, cel muncit de ură e însetat de răzbunare și aleargă ca să-și stîmpere ura lovind pe cel urît, și dacă apa consumă setea, fapta răzbunării consumă ura.

Iubirea, fie interesată, fie dezinteresată, e și ea nu numai o plăcută stare sufletească, ci totodată și un izvor de îndemnuri binevoitoare. Ne bucurăm de cel iubit, ne simțim mîngăiați cînd îl știm mulțumit, îi dorim binele și ne dăm silința de a-i face viața plăcută. Silința aceasta e măsura iubirii și se dă pe față în dovezile de iubire :

cu cît mai mult iubim, cu atît mai mare ni-e silința și cu atît mai multe și mai grele dovezi dăm despre iubirea noastră.

Dacă ura se poate consuma prin fapta răzbunării, se poate consuma și iubirea prin dovezile de iubire.

Lucrul acesta e învederat mai ales fiind vorba de iubirea interesată.

Iubim pe un prieten, care ne este fie folositor, fie plăcut prin inteligența și prin purtările lui, și iubim pe femeia care e înzestrată cu multe însușiri nouă plăcute și poate să ne îndulcească viața : nu mai încape nici o îndoială că iubirea nu se stînge, dacă dovezile de iubire, pe care avem să le dăm, trec peste măsura dreaptă.

E un om nesocotit cel ce zice : „Dacă mă iubești, fă-mi cutare lucru“ și om înțelept cel ce răspunde : „Fiindcă țin să te iubesc și de aici înainte, nu am să ți-o mai fac și aceasta“.

Dovada de iubire o dau pentru mulțumirea mea, și e învederat că mulțumirea aceasta e și mai vie, și mai curată, dacă dau dovadă fără ca să mi se fi cerut. Tot atît de învederat e că mai viuă e și mulțumirea celui ce primește dovezi pe care nu le-a cerut. E deci lipsit de bun-simț cel ce cere dovezi de iubire : omul cuminte le primește cu mulțumire și le dă din propriul lui îndemn.

Dacă e adevărat lucrul acesta cînd vorba e de oameni mari, cu atît mai adevărat e fiind vorba de copii.

Iubirea copilului numai interesată poate să fie și abia încetul cu încetul, mai ales prin dezvoltarea simțemîntului religios, devine dezinteresată. Foarte mulți, dacă nu chiar cei mai mulți oameni, abia la maturitate, ori după ce sunt și ei părinți, își dau samă despre iubirea părintească de care au avut parte, și încep să fie pătrunși de devotament filial. Copilul iubește pe cel ce poartă grijă de el și-l iubește numai potrivit cu purtarea de grijă, și abia unele dintre fete au adevărat devotament față cu părinții lor.

Părinții sunt însă adeseori ispitiți a cere prea mult de la copiii lor.

Păcatul oarecum organic al părintelui e să ție ca copilul lui să fie cel mai frumos, cel mai voinic, mai cuminte, mai deștept și mai silitor dintre toți copiii, întru

toate mai presus de alții, și sporul în bine al copilului e cea mai mare mulțumire părintească : fericit e părintele cînd se poate lăuda cu copilul său. Nu însă pentru mulțumirea noastră ni-au fost dați copiii, și purtarea de grijă pentru dînșii e o sarcină frumoasă, dar adeseori foarte grea pe care avem s-o purtăm cu îndelungă răbdare și tînguire, așa cum ni s-a dat.

Dacă e adevărat că iubirea noastră către copil ne face sarcina aceasta plăcută, iar iubirea copilului către noi ni-o face mai ușoară, e chestiune de bun-simț să nu facem nimic ce poate să slăbească iubirea și în noi și în copil. Slăbește însă iubirea și în copilul de la care se cere ceea ce pentru el e prea greu, ori poate chiar peste putință, și în părintele care nu primește de la copil dovezile pe care le cere.

Crescînd, copilul ajunge să mai iubească și pe alții și să aibă slăbiciuni, și e în dezvoltarea lui o fază, în care, stăpînit fie de iubirea către alții, fie de slăbiciunile lui, el nu mai ține seamă de dorințele părinților săi. Mai ales la vîrsta aceasta avem să fim cu deosebire cruțători față cu dînsul, dacă e vorba ca el să nu se depărteze de noi și să-și facă voile fie prin ascuns, fie cu o nerușinată nepăsare de noi.

Sunt porniți pe calea căderii copiii care au ajuns să-și zică : „Dar pe tata și pe mama n-o să-i pot mulțumi niciodată“.

Omul înțelept nu cere de la nimeni dovezile de iubire, ci le primește cu mulțumire cînd ele i se dau din îndemn curat și cu toată inima ; cu atît mai puțin poate să le ceară de la copilul care nu prea e în stare să-și deie seamă despre durerea pe care o produce cînd le refuză.

De la copil avem să le primim toate așa cum ne vin, cele bune ca dar din prisos, iar cele rele ca lucru firesc. Îl iubim fără îndoială mai mult, dacă ne face multă bucurie ; dar el are nevoie de mai multă iubire și de o mai stăruitoare purtare de grijă, dacă adeseori ne mîhnește, și trebuie să-i și dăm această mai multă iubire și mai strălucitoare purtare de grijă, căci el nu e vinovat de a fi precum este și numai prin neistovita bunăvoință a educatorului poate să fie îndrumat spre îndreptare.

AUTORITATEA

Educațiunea rațională îi este peste putință celui ce n-a câștigat iubirea copilului și nu știe să și-o păstreze. Singură, iubirea aceasta nu e însă destulă pentru stăpînirea copilului care li se supune de bunăvoie numai acelor a cărora superioritate o recunoaște.

Această recunoaștere a superiorității e ceea ce numim autoritate.

E lucru ușor să ne câștigăm autoritate față cu copilul mic, care e neajutorat trupește și sufletește, lipsit și de pricepere, și de judecată, în toate privințele mai prejos de noi, și astfel firește pornit a ne imita și a face ceea ce-i zicem.

Crescînd însă, copilul se face din ce în ce mai neatîrător, își dă seama despre cele ce se petrec împrejurul lui și mai curînd ori mai tîrziu ne judecă după faptele noastre — adeseori cu multă asprime. Dacă dar ușor se câștigă autoritatea, ea ușor se și perde și sunt anumite lucruri de care trebuie să ne ferim, dacă vorba e să n-o perdem.

Are fiecare păcatele sale de care trebuie să se rușineze. Rușinea aceasta e cel mai neîndoios semn al bunei simțiri: stricat cu desăvîrșire e numai cel fără de rușine, care nu-și mai ascunde păcatele, ci se fălește oarecum cu ele. Dacă trebuie însă, în genere, să ne ascundem păcatele și să ne stăpînim relele porniri, trebuie cu atît mai virtuos să fim îndeosebi în fața copiilor stăpîni pe noi înșine și să nu ne dăm de gol, căci prin aceasta ne coborîm înșine pe noi în gîndul copilului.

Cîteva din multe.

1. *Nu-ți perde răbdarea*, căci numai oameni slabi sufletește și-o perd. Ceea ce te ridică și-n gîndul tău și-n mintea altora e liniștea cu care înfrunți supărările ori primești insultele, și mulți educatori, mai ales învățători, își perd autoritatea fiindcă prea adeseori ori prea ușor se lasă să fie scoși din sărute. Îndată ce a simțit că nu știi să-ți păstrezi bunul cumpăt, copilul caută dinadins să te enerveze, căci fiecare-și măsoară valoarea individuală după efectul pe care e-n stare să-l producă asupra altora.

2. *Nu nedreptăți* nici pe copil, nici pe alții în fața copilului, căci nedreptatea se face fie în clipele de nerăbdare, fie din egoism, din amor propriu, din vanitate ori din ambițiune, deci totdeauna în urma unei rele porniri, care te înjosește. Cea mai înjositoare nedreptate e să socotești pe alții mai răi decum în adevăr sunt, să le pui la îndoială buna-credință, să-i grăiești de rău ori să-i osîndești pentru faptele săvîrșite cu bună intențiune, și dacă le faci aceste în fața copilului, omori în el credința-n bine și-l îndrumezi să te judece și el pe tine cum tu judeci pe alții, cînd nu e în stare să înțeleagă motivele faptelor tale, ceea ce atît de des i se întîmplă.

3. *Nu suferii să fii umilit* în fața copilului, căci umilința suferită de tine îi umple sufletul de durere și-l înrăiește. Acela care nu cruță copiii e un mișel fără de inimă, în fața căruia extrema asprime e legitimă apărare, și dacă sare cloșca-n capul celui ce vrea să-i atingă puii, i se cuvine și mumei să-și apere copilul răsparingînd cu toată hotărîrea insulta ce i se face în fața lui.

4. *Să nu-l minți* pe copil și să nu minți pe nimeni în fața lui, căci minciuna e mijlocul celui ce ajuns în strîmtoare se simte slab și neajutorat. Cel mai puternic împărat își perde și el prin minciuna învederată tot prestigiul; cu atît mai virtuos și-l perde educatorul, dacă fie în glumă, fie cu bună intențiune, fie ca să scape de vreo supărare spune în fața copilului ceea ce nu e adevărat. Minciuna totdeauna și în toate împrejurările e împotriva firii omului, căruia i s-a dat graiul ca să poată mărturisi adevărul, și copiii, încă nestricăți toți, se revoaltă cînd în fața lor se spune ceea ce dinșii știu că nu-i adevărat.

Dacă-i mințim, revolta se produce atunci cînd el își dă seamă că nu era adevărat ceea ce le-ai spus și nu numai ne desprețuiesc, dar mai iau și deprinderea de a minți.

Tot un fel de minciună e și cînd făgăduim ceea ce nu voim ori nu putem să împlinim, și copilul, care nu uită, ne desprețuiește dacă nu ne ținem de vorbă.

5. *Nu te apuca de lucruri la care nu te pricepi*, că-ți dai de gol neputințele și te faci de rușine. Rușine nu e să fii neștiutor ori nepriceput, ci să pretinzi a ști ceea ce tu nu știi.

Părinții lipsiți de știință de carte și mărginiți pot să-și păstreze autoritatea în fața copiilor săi instruiți și deștepți, dacă se mărginesc la ale lor, căci autoritatea ți-o dă adevărata superioritate intelectuală, iar aceasta consistă în cumpenirea dreaptă. Întocmai precum ignorant nu e cel ce știe puține, ci cel ce pretinde a ști și ceea ce în adevăr nu știe, om lipsit de autoritate este cel ce nu știe să-și măsoare puterile și vrea să se impună și când nu se poate.

E învederat că educatorul care nu știe să-și păstreze autoritatea e adeseori nevoit să împinteneze prin recompense ori să constrângă prin pedepse ceea ce e totdeauna rău.

SLĂBICIUNEA PĂRINTEASCA

Nu e între simțemintele omenști nici unul care e bun ori rău, bun e orișicare, dacă e cumpenit, iar rău, dacă e covârșitor. Numai stăpînirea de sine, măsura dreaptă, e în toate bine. Și în iubire dar atît prea puțin, cit și prea mult e păcat, deci o nenorocire, și numai nici prea mult, nici prea puțin e virtute și temei al fericirii.

Dacă pot să abuzez de iubirea cătră mine a altora, pot să fac abuz și de propria mea iubire către alții ori să-i las pe ei să abuzeze de iubirea mea, iar abuzul, orișicum s-ar fi făcut el, consumă iubirea.

Prin abuzul de iubire, în vreuna din aceste trei forme, se istovesc multe prietenii, se strică multe case și se nenoresc mulți copii.

Îți este drag copilul, și e pentru tine o mulțumire să-l vezi, să-i auzi glasul, să-l porți în brațe, să-l săruți, să-l gătești și să-l areți altora. Mulțumire e mai tîrziu să-i asculti vorbele, să-l pui să reciteze, să cînte, să joace, în genere, să-și arete „talentele“. Nu e rău ca părintele să aibă mulțumiri pe urma copilului său, dar rău e să nu fim cumpeniți în darea pe față a acestei mulțumiri, căci copilul nu e jucărea, nu păpușică, nu obiect de distracți-

une, ci ființă din carne și din oase, în care e și un început de viață sufletească.

Chiar și între prieteni ori între femeie și bărbat prea deseori ori prea stăruitoarele manifestări de iubire sunt plictisitoare și slăbesc în cele din urmă legăturile. Ele sunt cu atît mai rele față cu copiii, care nu judecă, numai tîrziu cunosc iubirea interesată și foarte ușor ajung să-și închipuiască că te-ndatorezi și-și cîștigă mari drepturi față cu tine, dacă au bunăvoință de a te lăsa să-i mîngăi.

Pornit din fire spre mișelie, copilul alintat foarte în curînd simte că ai slăbiciune pentru el și, îndată ce a simțit-o aceasta, începe să te „terrorizeze“.

E lucru știut de toți, copilul care cade și se lovește, apoi, dacă se vede singur, se scoală și merge mai departe ca și cînd nimic nu i s-ar fi întimplat, dar începe să plîngă amarîc îndată ce se ivește în preajma vederii lui cineva, pe care-l știe avînd slăbiciune pentru dînsul.

E învederat că ceea ce-l face să plîngă nu e durerea, ci dorința de a te vedea dîndu-ți silința să-l mîngăi.

În fața unui asemenea mișel omul cuminte își stăpînește firea și-și dă dragostea pe față numai cu multă cumpătate și la ocaziuni potrivite, drept răsplată pentru bune purtări ori drept semn de iertare după ce copilul a fost pedepsit.

„Mama ne sărută adeseori și îndeosebi totdeauna serile, după ce ne culcam, tata însă numai de tot rar ne mîngăia — povestea o fetișcană...“

Într-una din seri adormisem mai tîrziu ca de obicei și eram încă trează, cînd tata s-a întors de la lucru și ne-a sărutat și el.

M-am făcut că dorm, iar ziua următoare am stat trează, pînă ce a venit el, ca să văd dacă ne sărută ori nu în toate zilele.“

Vezi d-ta mișelie de pui de om, care stă pîndă ca să te prîndă dîndu-ți pe față slăbiciunea, pentru ca să poată profita de ea.

Știe românul de ce zice că buni sunt copiii numai cînd dorm : numai atunci să-ți dai de gol slăbiciunea față de dînșii, ba chiar și atunci trebuie să te încredințezi mai-nainte că în adevăr dorm.

Simțind slăbiciunea educatorului, copiii se fac prezumțioși, volnici, neascultători, și țipă, răcnesc, se bat cu pumnii în cap, își smulg părul ori se trintesc de pământ dacă nu li se face voia.

Aceasta e grea boală sufletească, pe care numai prin stăpînirea de noi înșine putem s-o lecuim, iar dacă n-o lecuim la timp, mai curînd sau mai tîrziu ne căim amar-nic, căci mai curînd ori mai tîrziu ni se va pune pistolul în piept.

În toate se cere măsură dreaptă, dar nicăiri atît de multă ca în purtările noastre față de copii.

E foarte aspră vorba „mașter“, cu toate că bune sunt cele mai multe mume maștere.

Chiar bune fiind însă, ele nu-și dau seamă că acel copil, pe care tu l-ai născut, numai prin multe semne de iubire ți-l poți face supus și ascultător. Tot astfel învățătorul și orișicare alt educator care nu pentru ai săi copii are purtarea de grijă, numai avînd multă răbdare și dînd multe semne de iubire poate să se facă stăpîn pe sufletele copiilor.

Părintele adevărat însă nu are niciodată să scape din vedere că el nu e „mașter“, ci păzitor rînduit de Dumnezeu al copilului.

BĂRBAȚIE

Frumoasă vorbă! Adimenitor gînd! Sărac lipit pămîntului și prigonit fără de milă să fii și te simți înălțat prin tine însuși, stai cu capul ridicat și te uiți fără de sfială în ochii orișicui cînd te știi om întreg și cu inima deschisă, care nu se înjosește, nu minte, nu se fățărăște, nu ascunde adevărul asupra simțămîntelor sale și-și face datoria în toate împrejurările. Dușmanul care te urește te stimează și el și se rușinează cînd lovește-n tine.

Fiți, românilor, bărbați totdeauna și pretutindeni și creșteți-vă în bărbăție copiii, căci bărbăția e podoaba neamului nostru și prin ea avem să ne ridicăm atît în conștiința noastră, cît și în fața lumii.

Uitați-vă împrejurul vostru și dați-vă seamă cum îi judecă lumea cea mare pe puținii, care, fie de frică, fie ademeniți de făgăduință ori înduplecați de simbrii, se pleacă, se ascund ori au chiar nerușinarea de a se lăpăda în zile de grea cumpănă de marea obște românească.

Înecați sunt în disprețul românilor și zadarnice sunt silințele stăpînitorilor nedrepti de a le spăla rușinea, căci cu cît mai mult îi ridică cu atît mai mult îi înjosesc.

Drept sluji nemernice îi iau și cei ce se folosesc de dînșii, și aruncați au să fie ca niște unelte netrebnice în clipa cînd n-o să mai fie nevoie de dînșii.

Bărbați să fiți, românilor, totdeauna și pretutindeni și în bărbăție să vă creșteți copiii!

Dați-vă seamă ce simțiți voi în inimile voastre cînd privirile vă stau îndreptate asupra celor ce se expun pentru dreptate și sufăr și rabdă și nu se moaie orișicît de grele ar fi loviturile ce li se dau.

Cu cît mai multe sunt și mai grele loviturile pe care le primesc, cu atît mai virtos îi stimați și-i iubiți și cu atît mai virtos se pătrund și cei ce lovesc de simțămîntul că aceștia sunt între români oamenii cei adevărați și vrednici.

Ca dînșii să fiți, românilor, și copiii așa să vi-i creșteți, ca să fie ca dînșii!

Dacă stai în fața unui om vrednic, pe care-l socotești mai presus de tine, spune-i verde-n față adevărul asupra simțămîntelor tale, căci cea mai mare lipsă de respect e să mînti, să te fățărăști, să-ți ascunzi gîndurile, să-nșeli.

Pe Dumnezeu, care vede și știe gîndurile tuturora, nu poate nimeni să-l înșele. Mișelul-mișelilor e deci cel ce vrea să înșele pe împăratul său, care e cel mai apropiat de Dumnezeu, și pe sfetnicii lui, care sunt cei mai apropiați de dînsul.

Cea dintii și mai mare datorie a cetățeanului e să aibă inima deschisă față cu stăpînirea, și de multe nenorociri ar fi ferită societatea, dacă, împlinindu-și cu toții datoria aceasta, stăpînitorii n-ar mai putea să fie amăgiți de răi și de mișei asupra adevăratelor sentimente ale mulțimii.

Faceți-vă, românilor, această datorie cetățenească și creșteți-vă copiii așa, ca și ei să și-o facă.

Cu atît mai virtos mişel e cel ce n-are inimă deschisă faţă cu cei mai de-aproape ai săi şi-şi amăgeşte părinţii, soţul, fraţii, prietenii ori tovarăşii de luptă. Omul întreg îi spune chiar şi duşmanului său verde în faţă adevărul!

Acum e timpul ca toţi cei ce vreau să fie socotiţi fiii vrednici ai neamului românesc să se pătrundă despre adevărul acesta şi să spună fără de încunjur, respicat şi cu toată hotărîrea, că niciodată românii nu vor renunţa la drepturile cîştigate de părinţii lor şi nu vor înceta a se lupta ca să le fie respectate de toţi acele drepturi. S-o ştie aceasta toţi concetăţenii lor, s-o ştie lumea toată, s-o ştie stăpînitorii, s-o ştie mai presus de toate monarhul, pentru ca nimeni să nu mai poată fi amăgit cu gîndul că românii vor fi adormiţi.

Să se ştie că s-au deşteptat românii din somnul cel de moarte şi mereu treji au să rămîie.

Fiţi, românilor, bărbaţi, ca şi copiii voştri să vă cinstească precum voi vă cinstiţi părinţii.

ESTE FERICIRE ?

E parcă o lipsă de bun-simţ să mai întrebăm dacă e ori nu fericire în viaţa omului : Căci de ce oare ne-am fi născut, dacă nu pentru ca să avem mulţumirea de a fi ?! Punem, cu toate aceste, foarte adeseori întrebarea, ba nu sînt între noi puţini cei ce, striviţi de durerea de a fi, se tînguiesc că nu e în lumea aceasta fericire cu putinţă.

Deoarece fericit e numai cel ce el însuşi se simte fericit, nu mai încape îndoială că au toată dreptatea cei ce se tînguiesc : ei în adevăr nu pot să-şi găsească în lumea aceasta fericirea.

Chiar admitînd însă că toţi oamenii care trăiesc azi pe faţa pămîntului se simt nefericiţi, nu ne-am încredinţat că nu poate fi fericit omul care e cum trebuie să fie.

Nu mai încape nici o îndoială că e o mulţumire foarte viuă şi pozitivă să mîninci cînd eşti flămînd ori să bei apă rece, curată şi proaspătă cînd ţi-e sete. Foamea dar şi setea sunt, dacă le satisfacem la timp, porniri plăcute,

şi tot plăcută e şi lucrarea prin care ne procurăm mîncarea ori băutura.

Mergînd mai departe, trebuie neapărat să ajungem la convingerea că orişice act de viaţă trupească, funcţionarea orişicărui organ, orişicare trebuinţă organică firească e o plăcere care duce la o mulţumire. Durerea se iveşte numai dacă trebuinţa nu e satisfăcută la timp ori dacă vreunul dintre organe ori chiar vreo parte a organismului nu poate să funcţioneze normal.

Pentru omul, care prin neadormită purtare de grijă ştie să-şi păstreze sănătatea, trupul e deci un izvor de plăceri, de mulţumiri şi de îndemnuri spre o plăcută lucrare, şi numai fericit poate să se simtă cel ce respiră cu plămîni sănătoşi aer curat, umblă cu ochi deschişi în lumina soarelui, lucrează purtîndu-şi din bătăile inimii sale viguroase sîngele prin vine, mînîncă cu poftă şi doarme adînc. Izvor de dureri e trupul numai pentru cel ce se lasă pe sine însuşi în părăginire, nu se stăpîneşte şi-şi ruinează trupul prin excese ori prin desfrîu. Acesta nu e însă om adevărat, ci mai mult ori mai puţin stricat şi se simte nefericit fiindcă nu e cum trebuie să fie.

Mulţumirea de a fi cum trebuie să fii şi de a-ţi fi făcut în toate împrejurările datoria e în om atît de covîrşitoare, încît cel ce s-a deprins cu ea vrea mereu s-o aibă şi suportă şi dureri trupeşti, şi nevoile mari ale vieţii, şi răutatea semenilor săi, fără ca să se socotească însuşi pe sine nefericit. Suferinţele-l întăresc şi-l înalţă. E deci învederat că cel ce nu e mulţumit cu propriul său fel de a fi aleargă neastîmpărat prin lume, fugă de sine însuşi şi se plînge mereu, că viaţa e un lung şir de suferinţe.

Încă mai puţin poate să se simtă nefericit cel ce-şi dă seamă că şi alţii sunt mulţumiţi de dînsul şi că se înalţă din ce în ce mai mult atît în gîndul său, cît şi în al altora. Grea şi nesuferită i se pare viaţa numai celui ce se vede dispreţuit şi întîmpinat cu repulsiune de semenii săi ori se coboară din ce în ce mai mult în gîndul său şi-n al altora. Egoismul, în toate formele lui, ca amor propriu, ca vanitate, ca ambiţiune, fiind bine cumpenit, e un izvor de mulţumiri curate şi pozitive, pe care numai cel ce este poate să le aibă, şi dacă Eminescu zice că cel ce nu este nu simte dureri, oamenii, care sunt stăpîni pe

sine înșiși îi răspund că cel ce nu este nu simte mulțumiri.

Cu atât mai vii, mai pozitive, mai curate și mai nesăcâte sunt mulțumirile pe care omul și le face prin lăpădarea de sine, prin fapte pornite din iubire către alții, fie către obștie, fie către membrii singurateci ai ei. Ceea ce faci pentru familia ori pentru patria ta, pentru neamul tău, pentru biserica ta, jertva pe care o aduci, ca să alini suferințele altora, îți îndulcește pentru totdeauna viața, căci nu numai fapta, ci chiar și numai intențiunea bună n-o uiți niciodată și te simți mîngăiat în sufletul tău de cîte ori îți aduci aminte de dînsa. Cel ce săvîrșește fapte pornite din iubire către alții își adună comori neperitoare, pe care nu poate nimeni să i le răpească, și ceea ce poate să ne strivească e numai reamintirea faptelor rele pe care le-am săvîrșit.

Numai pe sine însuși se osindește dar cel ce zice că omul e zemislit anume spre rele făptuiri și nu poate să facă decît ceea ce face.

În lumea aceasta e în toate, pînă în cele mai mici amănunte, cea mai desăvîrșită raționalitate. Îndată dar ce eu *omul* îmi fac muștrări cînd săvîrșesc vreo faptă rea și sunt mulțumit numai săvîrșind fapte bune, e învederat că numai fapta bună e potrivită cu firea mea cea adevărată și nu mi-aș face muștrări, dacă n-aș ști că fapta rea e împotriva firii omenești și-mi e dată puțința de a nu o săvîrși.

E deci fericire în viață, dar numai pentru omul care e cum trebuie să fie, și știm cu toții, și fără să ne mai spună cineva, că om adevărat, cumsecade, așa cum trebuie să fie e numai cel ce are neadormită purtare de grijă pentru sine, se stăpînește în toate împrejurările și săvîrșește numai fapte pe care el însuși le socotește bune.

Restul viețuirii nu poate, cu toate aceste, să fie numai acesta. Trăim purtînd grijă de noi înșine, stăpînindu-ne relele porniri și săvîrșind fapte bune pentru ca să putem avea liniștea sufletească, fără de care nu putem să ne bucurăm de viață.

Ceea ce ne dă bucuria de a viețui, adevărata fericire de a fi, sunt mulțumirile pe care le simțim cînd ne perdem pe noi înșine în privirea lumii ce ne încungiură, ne

uimește prin raționalitatea și ne încîntă prin frumuseța ei, înălțarea sufletească.

Cel chinuit de dureri trupești, zbuciumat de patimi, strivit de nevoile vieții ori muncit de muștrări nu are liniștea cuvenită, nici repaosul neapărat ca să se poată înălța cu sufletul, nu vede lumea ce-l încungiură, stă mereu lipit de pămînt și se plînge neincetat că viața e suferință numai. Îi și este în adevăr, dar numai pentru că el însuși nu e cum trebuie să fie.

Nu e între noi muritorii nici unul cum în adevăr trebuie să fie, și de aceea suferim cu toții, unii mai mult, alții mai puțin, fiecare potrivit cu vrednicia lui. Cei cu desăvîrșire mulți ținem însă să trăim, ceea ce dovedește că tot e mai multă plăcere decît durere în viața omenească și că e vrednică viața de a fi trăită.

DISCIPLINA PUBLICĂ

De cîtva timp, poliția din Capitală are mult de lucru și noi, ziariștii, nu putem să ne plîngem că trebuie să alergăm prea mult pentru ca să găsim cîte o știre mai de senzațiune. Nu, tocmai afară din cale „mort“ nu e sezonul: azi unul ori una încearcă ori reușește chiar să se sinucidă; mîine se produce mai ici, mai colo cîte o încăierare din care ies mai mulți răniți și cel puțin cîte unul mort; nu lipsesc nici scandalurile prin localuri publice, nici pungășiile mai mult ori mai puțin rafinate, dar la toate le pune vîrf „banditismul“ de prin părțile mai mărginașe ale atât de întinsului nostru oraș.

De! Așa e prin orașele mari, unde se adună din toate părțile fel de fel de oameni, între care și mulți pe care numai *poliția* „vigilentă“ poate să-i țină în friu. N-ar mai avea poliția nici un rost dacă n-ar fi și asemenea oameni.

N-ar fi însă o prea mare exagerațiune, dacă am zice că cei mai mulți dintre acești oameni nu vin de aiurea, ci se prăsesc chiar aici la București, încît nu mai avem nevoie de import pentru ca poliția să aibă de lucru, ci am putea chiar să exportăm.

Intr-una din zile, la colț, unde Calea Moșilor taie Bu-
levardul Carol, unde e totdeauna multă lume, trei fete
de vreo 11—13 ani se întorceau cu ghiozdanele lor de la
școală. Cîțiva băieți îmbrăcați în uniformă de liceani se
legaseră de ele și le urmăreau cu oarecare stăruință, în-
cît una din ele începuse să plîngă, ceea ce le făcea băieți-
lor mult haz.

Unul dintre trecători, om cărunt acum și după în-
treaga lui înfățișare foarte respectabil, voind să ieie fete-
le sub ocrotirea sa, le-a făcut băieților cu toată bună-
voința observațiunea că nu le șade bine ceea ce fac.

Băieții i-au luat cu „huidiu!“, ca pe unul care se
amestecă în treburi care nu îl privesc, iară trecătorii, oa-
meni dealtminteri foarte cumsecade, rîdeau de dînsul, ba
unul i-a aruncat chiar vorba: „Ce te legi de băieți, dom-
nule!?“

Orișicine, care a trăit un timp oarecare la București
și n-a umblat cu ochii închiși, știe foarte bine că aseme-
nea lucruri se petrec în fiecare zi pe la toate rîspîntiile,
căci în gîndul multora obrăznicia e un semn de deșteptă-
ciune.

O fi și așa, dar nu mai încape îndoială că, tolerînd ase-
menea manifestări de „deșteptăciune“, creștem ștregari
din care foarte ușor ies pungăși și în cele din urmă și
„bandiți“ care se înhăitează pe la marginile Capitalei.

Acei cîțiva liceani tot aveau un rost oarecare și se te-
meau fie de profesorii lor, fie de „cei de acasă“. Ei intră,
cu toate acestea, în lume cu o „mentalitate“ foarte sucită,
care poate să-i ducă la multe rele.

Sunt însă, mai ales prin Dealu-Spirii, prin împreju-
rimile gării, prin Tîrchilești și în părțile dinspre Obor ale
Capitalei, o mulțime de copii părăginiți care n-au nici
un rost și de care nu prea poartă nimeni de grijă. Ei um-
blă răzleți, de capul lor și cresc la întîmplare: ce-o să se
aleagă din ei, dacă noi oamenii maturi zicem cu toții că
nu ne privesc purtările lor ?!

Cînd e vorba de lucruri care se petrec în public, oriș-
icine e interesat, deci și în drept, și dator a nu lăsa pe
copii și pe oamenii tineri să apuce căi rele, căci întreaga
societate suferă dacă se perd bunele moravuri.

Disciplina publică îndeosebi în ceea ce privește tine-
rimea nu poate s-o păstreze poliția, ea singură, ci trebuie
să-i venim cu toții într-ajutor.

Aceasta numai puțini o fac la noi și de aceea avem
prea mulți ștregari din care ies în cele din urmă fel de
fel de făcători-de-rele ori fel de fel de nenorociți ce nu-și
pot găsi rostul în societate.

Dacă înregistrăm dar cu toată stăruința știrile triste
pe care le primim despre faptele rele ce se petrec prin
mahalalele Capitalei, o facem ca să pătrundă din ce în
ce convingerea că statul e impotent în ceea ce privește
păstrarea disciplinei publice, dacă nu e ajutat de întreaga
societate.

După cum am ajuns să înființăm o întreagă organiza-
țiune pentru ocrotirea animalelor, e sosit timpul să ne
gîndim cu tot dinadinsul și la o organizațiune pentru
ocrotirea și îndrumarea spre bine a copiilor pentru care
părinții lor nu vor, nu pot ori nu știu să aibă cuvenita
purtare de grijă.

EDUCAȚIUNEA FIZICĂ A MASELOR

CONFERINȚA D-LUI I. SLAVICI

Domnilor,

Societatea noastră nu e un așezămînt de binefacere,
nici unul de utilitate publică în înțelesul obicinuit al cu-
vîntului, ci ligă adevărată, adică o însoțire făcută spre a
purta cu puteri unite lupta împotriva unui dușman ne-
milos al fiecăruia dintre noi și al societății în genere.

Veți fi știind că azi oftica nu mai e socotită drept o
boală individuală, ci are caracterul unei plăgi sociale,
care cere jertfe mai multe și mai grele decît toate răz-
boaiele. Omul atins de turbare se repede orbiș asupra
altora ca să-i muște și să le comunice și lor înspăimîntă-
toarea boală de care a fost cuprins el însuși. Tot astfel și

ofticosul are pornirea bolnăvicioasă de a da mai departe oftica, încît ni se impune gîndul că boala vrea să se întindă și să distrugă. Aceeași pornire se dă pe față la sifilitici și la bețivii cuprinși mereu de neastîmpărul de a ademeni și pe alții să beie. În fiecare clipă suntem noi oamenii sănătoși ispitiți ori amenințați și astfel e firească în noi pornirea de a ne însoți ca să ne apărăm, înăbușind boala unde ea s-a ivit și ferind de ea pe cei încă sănătoși.

Ați auzit vorbindu-se de războaie și de bătălii, în care mii de oameni rămîn morți pe cîmpul de luptă și iar alte mii sunt greu răniți. Dați-vă însă seamă cîți oameni sunt răpuși de aceste boale și cîți tînjesc de o zi pe alta, incapabili de a-și agonisi prin munca lor mijloacele de trai; înfățișați-vă toate nenorocirile ofticoșilor, ale sifiliticilor și ale alcoolcilor și veți înțelege că nu e nici un război atît de crîncen ca cel purtat de noi, Liga aceasta, din care ar trebui să facă parte toți apărătorii sănătății publice.

Care ni e însă arma în această luptă ?

Una singură : educațiunea.

Lucrul acesta trebuie să-l înțelegeți mai ales d-voastre, viitorii educatori publici.

Medicii ne spun că, în timp de holeră, oamenii toți sunt mai mult ori mai puțin plini de microbii holerei, dar cei vigoșoi răpun microbii și rezistă și numai cei plăpînzi cad bolnavi și sunt răpuși de microbi. Tot astfel microbii ofticei se găsesc în gura celor mai mulți oameni, dar numai cei plăpînzi cad în luptă cu ei. Organismul are din chiar plăsmuirea lui mijloace pentru combaterea boalelor care-l atacă și boala iese învingătoare numai dacă e istovit organismul fie de excese, fie în lipsă de hrană, în genere, în lipsă de purtare de grijă.

Dacă e deci vorba să apărăm sănătatea publică, avem, înainte de toate, să-i îndrumăm pe oameni a purta grijă fiecare de propria sa sănătate.

Această îndrumare e educațiunea fizică în înțelesul adevărat, în deosebire de cultura fizică.

D-voastre, care faceți lecțiuni de pedagogie, mă veți înțelege dacă voi spune că grădinarul care pune sămînța în pămînt și priveghează ca planta încolțită să aibă tot-

deauna pămîntul afinat la rădăcini, umezeală și lumină destulă și să nu fie înecată de buruieni, cultivă planta ca să se dezvolte bine și să-i dea rod îmbelșugat, dar nu e un educator.

Tot atît de puțin e educator gospodarul care cultivă în mod rațional orișice fel de animale în vederea foloaselor ce pot să-i aducă.

Vaca are, de exemplu, atîta lapte cît e neapărat de trebuință pentru ca vițelul să se hrănească bine, cam 4—5 litri. Noi mulgem însă vaca pentru ca să ne hrănim noi înșine cu laptele ei. Dacă-i dăm dar nutreț destul, ea produce mai mult lapte, ca tot să aibe și vițelul destul. Astfel, prin purtare de grijă și prin selecțiune rațională, am ajuns încetul cu încetul să avem vaci care dau 20 litri de lapte. Veți admite însă că am făcut cultura vacii, dar nu educațiunea ei.

Tot astfel putem să purtăm grija și de om, ca toate organele lui să se dezvolte bine, ca să fie totdeauna sănătos și să dispună în toate împrejurările de toate puterile sale. Prin aceasta îl creștem și îl cultivăm fizicește, dar educațiunea nu i-o facem.

Sunt mulți oameni care, avînd parte de o bună creștere fizică, la vîrsta de 20 ani ni se prezintă cu obrajii rumeni, cu formele pline și plini de vigoare în toate privințele, dar peste cîțiva ani îi vedem ruinați trupește și sufletește, fiindcă n-au avut ei înșiși purtare de grijă pentru păstrarea propriei lor sănătăți.

Omul se deosebește de toate celelalte ființe viețuitoare prin aceea că poate și el însuși să poarte grijă de sine.

Numai îndrumarea spre această purtare de grijă pentru sine însuși e educațiune și de aceea nu putem vorbi de educațiune la plante ori la animale, ci numai la om.

Om cu educațiune fizică, domnilor, e acela care, fie el vigoșos ori plăpînd, are în toate împrejurările purtare de grijă pentru păstrarea propriei sale sănătăți, caută lumina, aerul curat, apa limpede și curățenia în toate, nu excedează niciodată, nici nu mănîncă, nici nu bea prea mult ori ceea ce nu-i prieste, e în toate împrejurările cu măsură și stăpîn pe sine. Asemenea oameni găsim pretutindeni și la tot pasul prin țările în adevăr culte ale Apu-

sului : la noi sunt puțini, ba puțini sunt chiar și cei ce își dau seama ce va să zică educațiune fizică.

Liga noastră are în vedere să facă educațiunea fizică astfel înțeleasă a mulțimii, deprinzînd pe oameni să poarte fiecare din ei grijă de propria sa sănătate.

Eu am văzut aici bolnavi care au venit luni de zile de-a rîndul, regulat, ca să li se facă injecțiunile recomandate de știință și m-am încredințat că boala de care sufăr dă încetul cu încetul îndărăt. Lucru pentru întreaga societate mai important e însă că dinșii stăruie să vie și se deprind a ține seamă de povețele d-lui doctor, care le spune să trăiască cît de mult în aer curat și la lumină, să se ferească de murdărie, să nu excedeze, să păstreze măsura cuvenită în mîncare și în băutură, să aibă ei înșiși purtare de grijă pentru sine. Acești oameni, azi trei sute, peste cîtva timp alte trei, încetul cu încetul mii de inși, duc bunele deprinderi fiecare în cercul restrîns în care-și petrece viața și astfel se propagă în întreaga societate un spirit sănătos.

Chiar și dacă mici ar fi binefacerile de care se împărtășesc cei ce caută aici sănătatea, e mare afară din cale folosul pe care-l trage societatea angagiată în luptă cu cele mai nemiloase boale și membru al ligei noastre e orișicine care-și păzește sănătatea și stăruie ca și alții să facă la fel cu dînsul.

Închei, domnilor, această scurtă expunere, întorcîndu-mă de unde am plecat. Făcîndu-le, după putințele noastre, bine celor atinși de o boală grea, scădem și astfel prea multele suferințe ale oamenilor și vrem să-i fim folositori societății. Lupta pentru care ne-am însoțit e însă atît de grea, încît numai luînd cu toții parte la ea vom putea să ieșim biruitori.

CUVÎNTAREA D-LUI ION SLAVICI

Doamnelor și domnilor,

Într-o conferință ținută aici asupra educațiunei fizice a maselor am zis că Liga noastră nu e un așezămînt de

binefacere, ci o însoțire făcută spre a purta lupta împotriva unui dușman nemilos, care cere jertfe mai multe decît cel mai crîncen război. Am arătat atunci cum, îndrumînd pe bolnavii ce caută aici ajutor să poarte fiecare din ei grijă de propria sa sănătate, facem educațiunea fizică a maselor și pregătim societatea pentru luptă.

Dați-mi voie să arăt azi și efectele morale ale acestei lucrări pornite din casa aceasta.

Suntem intrați în iarnă și fiecare dintre noi are la tot pasul ocaziunea de a se încredința cît de mulți sunt oamenii care n-au pentru ei și pentru copiii lor nici adăpost călduros, nici încălțăminte și haine potrivite cu asprimea timpului, nici hrană îndestulătoare. La noi, ca pretutindeni, e multă mizerie, iar mizeria umple inimile de amărăciune și-i îndirjește pe oameni. Chiar fiind ei înșiși vinovați de starea în care se află, cei ce se luptă cu nevoi mari se uită cu jînd la cei ce trăiesc în lărgime, se socotesc nedreptățiți și sunt adeseori porniți spre minie. Mai ales aceasta-i învrăjbește pe oameni, îi înrăiește și-i împinge spre dușmănie și spre fapte rele, încît suntem adeseori ispitiți să zicem că omul e cea mai fioroasă dintre toate ființele viețuitoare.

Acela dar, care alină suferința ajutînd pe cei ce se luptă cu nevoi, îi împacă pe oameni, îi apropie unii de alții, îi face mai buni îndulcindu-le firea și ridică nivelul moral al societății.

Dați-mi voie să ilustrez acest adevăr printr-un exemplu luat din viața practică. Pentru ca nu cumva să se simtă cineva atîns, nu voi lua acest exemplu din viața noastră de aici.

Împăratul a înființat pentru frații noștri de peste Carpați o episcopie pe care a înzestrat-o cu mari averi, încît episcopul are venit de vreo jumătate de milion pe an.

Unul dintre episcopi care a fost ridicat în scaunul acestei diecese, om cu inima largă, căruia îi plăcea să trăiască, nu numai și-a cheltuit toate veniturile, ci a mai făcut și datorii în timpul păstoririi lui. Mulți ziceau că e risipitor, dar cei ce au trăit în apropierea lui și prin împrejurimile lui îl binecuvîntau pentru că le dădea puțința de a agonisi cîte ceva prin munca lor și nu puțini și-au

intemeiat bunăstare familială pe urma lui. El își zicea adeseori : „Averea nu e a mea, dar mi se cuvine să dispun de veniturile ei și le chivernisesc pe aceste așa, ca să folosească și alții și să mă binecuvinteze“.

După acesta a urmat în scaun un fost preot, deprins cu viața modestă de la țară. Acesta, găsind averea într-o stare părăginită și dorind s-o aducă iar în stare bună, și-a pus poară și a urmat viața de mai înainte. Puțini mai puteau acum să trăiască prin împrejurimele scaunului episcopesc și nimeni nu mai putea să-și facă stare ; încetul cu încetul însă s-au adunat bogății prisositoare și episcopul a început să înființeze așezăminte de binefacere, între altele un internat pentru băieți și altul pentru fetele preoților mai săraci și împovărați cu mulți copii. Mulțumirea lui sufletească era să ușureze sarcinile părinților, și-și trăgea de la gură ca să poată avea cât mai în-deplin mulțumirea aceasta.

A fost dar, este și va fi binecuvântat câtă vreme vor exista așezămintele binecuvântate de el.

Aceste sunt, doamnelor și domnilor, cele două forme ale binefacerii sociale.

Puțini sunt, ce-i drept, cei ce-și dau seamă că binefăcător e și cel ce le dă de lucru celor ce sunt în stare să-și agonisească mijloacele de trai prin munca lor. Lucru bun, frumos și tuturora folositor e însă să conduci cu pricepere și cu bună chibzuință mulți oameni în lucrarea lor, să porți grijă de mulți, să ostenești pentru ușurarea multora și să ajuți pe mulți a-și agonisi pînea de toate zilele. Mai ales prin aceasta se apropie cei bogați de cei săraci și se pătrund cu toții de simțămîntul că atîrnă unii de alții și că numai împreună se pot ferici.

Încă mai virtos se produce simțămîntul acesta cînd le venim într-ajutor celor ce nu sunt în stare să-și agonisească prin munca lor mijloacele de trai și în rîndul acestora avem să punem pe cei chinuți de boale, pentru stîrpirea cărora s-a înființat liga aceasta.

E greu să te lupți cu mizeria, dar umbli desculț și zdrențuit și rabzi și la frig și la foame câtă vreme ești sănătos : ceea ce-l răpune pe om, îl răiește și-l lipsește de vigoarea fizică și morală e mai ales boala. De aceea purtarea de grije pentru cei bolnavi e cea mai mare din-

tre toate binefacerile și cel mai înrăit om se imblinzește și el și iubește pe cei ce-și dau silința să-i aline suferințele și să-l facă iar sănătos.

Binefacerea aceasta se revarsă asupra întregii societăți, nu numai pentru că redînd unuia sănătatea apărăm și pe cei ce-ar putea să ia boala de la dînsul, ci și pentru că recunoștința celui însănătoșit îi privește pe toți.

Am asistat în cîteva rînduri aici, în zilele cînd d. dr. Mitulescu îi trata pe bolnavii veniți să-i ceară ajutorul. Erau pline toate încăperile acestei case de bărbați și femei, băieți și fete, care veniseră aici aduși de credință nestrămutată că li se vor alina suferințele, mulți dintre ei veneau de luni de zile regulat, ceea ce n-ar fi făcut dacă n-ar fi fost convinși că-și vor redobîndi în cele din urmă sănătatea și nu s-ar fi simțit din ce în ce mai bine. Văzînd nădejdea oglindită pe fețele lor, era peste puțină să nu-mi aduc amînte vorbele Mintuitorului nostru : „Credința ta te va mîntui pe tine !“ Și-n adevăr, plini de încredere în d-l doctor, tari în credința că el îi va scăpa și ascultîndu-i povețele, mulți dintre dînșii erau înaintați pe calea însănătoșirii.

Aceștia sunt, doamnelor și domnilor, cei mai zeloși propagatori ai tendințelor reprezentate de liga noastră. Orișunde se duc și cu orișicine se întilnesc, ei zic : „Feriți-vă de boale, purtați grijă de propria voastră sănătate și aveți încredere în priceperea medicilor și-n bunăvoința lor !“ Și ei găsesc mai multă ascultare decît noi, ceilalți, cari nu vorbim din experiențele propriilor noastre suferințe.

E însă un alt lucru care m-a atins mai mult.

Se cere multă conștiință profesională și multă iubire de oameni pentru ca un om să săvîrșească gratuit munca încordată pe care d. dr. Mitulescu o săvîrșește examinînd bolnavii ce vin aici și-ntrebîndu-i cu stăruința cerută de știință. S-ar putea însă zice că d-sa o face aceasta pentru ca să se încredințeze despre temeinicia științei al căreia apostol e.

Cu totul altfel ni se prezintă jertfele pe care le aduce d. Grigore Alexandrescu spre a susține acest așezămînt pentru alinarea suferințelor. D-sa nu are și nu poate să

aibă alt interes decât cel pornit din cea mai curată iubire de oameni, și de aceea este nobilă bucuria pe care o simte când îi vede pe bolnavi venind la casa deschisă pentru dînșii și se încredințează că nu îi sunt zadarnice jertfele, că cei ce caută aici alinare sunt din zi în zi mai plini de vigoare și mai voioși.

Mulțumirea de a se fi încredințat despre aceasta îi este răsplata, căci fapta săvârșită cu gând bun se răsplătește ea însăși prin sine.

N-avem, cu toate acestea, să perdem din vedere că cel ce săvârșește fapte bune e răsplătit și prin recunoștința și iubirea obștească.

De recunoștința și iubirea aceasta se împărtășește întreaga clasă socială din care face parte d. Grigore Alexandrescu. Dacă între oamenii cu dare de mină ar fi mai mulți care fac ca d-sa, n-ar mai fi despărțite clasele noastre sociale, n-ar putea să răzbească între noi spiritul de învrăjbire, nici pornirea spre răutate, căci cei ce se luptă cu nevoi ori se zbat în suferințe și-ar ridica ochii cu dragoste și cu încredere spre cei ce pot să le vie într-ajutor.

Acesta e efectul moralizator al lucrării pornite de liga noastră. Orișice faptă bună nu numai ușurează traiul, îi și face pe oameni mai buni și mai rezistenți față de relele ispitiri și astfel ridică nivelul moral al societății.

Nu mă îndoiesc dar să dau pe față gândul tuturor, dacă-i urez d-lui Grigore Alexandrescu viață îndelungată și puteri totdeauna depline, ca să-și poată urma lucrarea și să aibă și mulțumirea de a vedea cum din ce în ce mai mulți îl însoțesc în calea pe care a deschis-o pentru binele societății noastre.

FIERUL ROȘU

Oamenii cari privesc lucrurile din depărtare ori n-au timp ca să se gândească se vor fi mirând că asupra legii teatrelor s-au făcut discuțiuni atât de vii și de îndelungate.

În adevăr, însă, discuțiunile nu s-au urmat asupra teatrelor, ci asupra unui rău general al vieții noastre publice, care a ieșit și-n legea teatrelor la iveală.

Nu numai la noi, ci pretutindeni, și nu numai astăzi ci în toate timpurile, cei ce dispun de putere cad ușor în ispita de a nedreptăți pe cei slabi, cari nu li se par desul de supuși. Li-e celor puternici apropiat gândul că ei n-au să se supună legii când li se pare că vreun interes public cere ca să se abată de la ea. Sunt chiar oameni bine porniți, care pierd din vedere că cel mai mare dintre toate interesele publice este ca toți să se supună necondiționat legilor odată create.

Nici nu susținem dar, nici nu combatem guvernul când constatăm că și la noi sunt mulți oameni cari cer ori fac hatiruri, părătesc pe unii ori păgubesc pe alții, abuzează fie de încrederea, fie de bunăvoința superiorilor, jignesc pe inferiorii lor în simțimintul lor de demnitate și-i nedreptătesc dacă nu intră în voile lor.

E firească tendința de a da un fel de acoperire legală pentru asemenea apucături.

Tendința aceasta se dă pe față în foarte multe din legile noastre, întocmai ca-n cea teatrală. Cei ce ajung, în sfârșit, să ocupe vreo pozițiune mai însemnată în viața publică țin să fie, pe cât se poate, feriți de răspundere și caută să-și asigure puțința de a dispune după bunul lor plac în cercul lor de activitate.

Această tendință a fost combătută în legea teatrală întocmai ca-n alte legi ce s-au votat ori urmează să fie votate.

I se face nedreptate actualului director general al teatrelor, căci tendința pe care a dat-o domnia-sa de gol în proiectul prezentat de ministrul său o au și alți directori generali de tot felul, ba s-ar putea zice chiar și mulți miniștri.

Reacțiunea ce s-a produs contra acestei tendințe e un semn de sănătate socială și trebuie să ne bucurăm de ea cu atît mai virtos, cu cît nu numai opozițiunea, ci și susținatorii sinceri ai guvernului și-au ridicat glasul pentru apărarea celor slabi.

Trebuie să pătrundă din ce în ce mai mult și să ajungă în cele din urmă la stăpînire covârșitoare gândul că cu

cît mai sus te urci în scara vieții publice, cu atît mai virtos ai să le fii tuturor pildă viețuitoare în ceea ce privește supunerea către legi și respectarea drepturilor ce li se cuvin altora.

Omului mic și slab, fie el subaltern, fie simplu cetățean, trebuie să i se asigureze puțința de a cere reparațiune deplină cînd se simte jignit fie în demnitatea sa, fie în drepturile, fie în interesele sale legitime. Iar asigurarea aceasta e iluzorie dacă nu e garantată prin convingerea tuturor că așa trebuie să fie.

Orișicare ar fi legile, atît cei mari și puternici, cît și cei mici și slabi se feresc cînd știu că întreaga societate se ridică cuprinsă de indignațiune cînd cineva e fie pârținit, fie prigunit.

Discuțiunile ce s-au urmat în timpul din urmă în Corpurile noastre Legiuitoare, în întruniri publice și prin coloanele ziarelor, chiar și dacă nu vor fi avînd rezultate practice în ceea ce privește legiuirea, au morale și încă mai importantul folos că ne îndrumază spre această luminare a sufletelor.

N-au cei ce iau parte la viața noastră publică nici odată să piardă din vedere că nu prețuiește viețuirea noastră nimic, dacă prin lucrarea noastră nu suntem pildă nu numai pentru întregul popor român, ci și pentru popoarele din Orient.

SECTARISMUL

„Pînă în pînzele albe“, prieten dar și dușman.

Aceasta e parola sectarului, pentru care cei uniți cu dînsul sunt totdeauna și în toate împrejurările oameni de treabă și înzestrați cu mari calități, iară cei de altă părere nu pot să fie decît niște mișei și niște imbecili.

Așa era cînd cu Mafia și cu Camora din Sicilia.

Mafia era o grea plagă pentru patrie, căci membrii ei, ajunși odată la putere, jefuiau în toată libertatea, violentau pe cei ce li se puneau în cale ori omorau fără frică

de pedeapsă. Cetățenii cu porniri generoase s-au unit ca să scape patria de urgia Mafiei. Și ei se foloseau însă tot de oameni ca cei din Mafia și în interesul patriei treceau cu vederea jaful, violentarea ori omorul, dacă erau săvîrșite de camoriști.

La fel se petrec lucrurile în Rusia, unde aderenților credincioși li se iartă multe, precum și în Ungaria, unde susțitorii devotați ai „ideii de stat“ se bucură de multă ocrotire.

În lupta pentru idealuri mari, te folosești de oamenii pe care poți să-i găsești.

Aceasta e scuza orișicărui sectar: el prigonește fără de milă pe cei ce nu intră în vederile lui ori nu sunt la fel cu dînsul și trece cu vederea toate imbecilitățile și iartă toate mișeliile celor ce i se supun orbește.

Acest spirit de sectarism orb înveninează cîteodată și viața noastră publică, încît deosebitele partide ori fracțiuni nu-și mai stau ca adversari, ci ca dușmani neîmpăcați față-n față și marea mulțime a cetățenilor nepreocupați de interes de partid se pomenesc în fața unor scene respingătoare.

Oamenii cu porniri rele și cu apucături urîte n-au decît să intre în slujba vreunui sectar și să fie aderenți devotați pentru ca să fie siguri de ocrotire și să poată săvîrși nepedepsiți orișice mișelie. Disciplina de partid cere ca toți să le sară în apărare și să garanteze pentru onorabilitatea lor. Lumea îi știe, cu toate acestea, așa cum ei în adevăr sunt și-i prețuiește după vredniciile lor. Ei sunt dar interesați a face ca lumea să creadă că nu sunt nici alții mai buni decît dînșii și să grăiască de rău și pe cei mai onorabili oameni.

E lucru știut că femeile cu moravuri ușoare au mania de a-și bate joc de femeile cinstite și de a născoci fel de fel de vești compromițătoare în ceea ce le privește.

Tot astfel sunt și oamenii stricați. Nu e pentru dînșii mulțumire mai mare decît să se vadă puși în rînd cu cei vrednici de toată stima. Bănuiesc dar, răstălmăcesc fapte ori născoces și găsesc de rău mai întii pe șoptite, apoi în gura mare, pentru ca să se producă pretutindeni simțămîntul că nu sînt nici alții mai buni decît dînșii, că toți suntem niște răi și niște infami.

Dacă ar fi să credem fie chiar și numai a zecea parte din cele șoptite de dinșii, nu e în lumea aceasta neam de oameni atât de ticălos ca noi.

Aceasta e nota caracteristică a discuțiilor ce se urmează de câteva zile în Corpurile noastre Legiuitoare, prin întrunirile publice și prin coloanele ziarelor.

Nu mai știi ce să crezi și ce să nu crezi, adevărul e că sunt puțini cei interesați a crea atmosfera aceasta, în care ei se simt mai bine și pot să umble cu capul ridicat, iar vinovați sunt sectarii care, puind interesele de partid mai presus de cele naționale, tolerează pe acești puțini și-i acopăr.

Oameni de cea mai perfectă onorabilitate sunt gata să ia asupra lor răspunderea și odiul pentru fapte pe care în fundul inimei lor le detestă și să stea alături cu niște păcătoși pe care îi disprețuiesc și între patru ochi îi și tratează cu dispreț.

Ceea ce ne lipsește celor mai mulți e numai bărbăția de a-i respinge pe cei cu apucături rele orișunde s-ar ivi ei, de a nu ne însoți decât cu cei de seama noastră și de a nu-i primi pe nemernici nici în rîndul slugilor noastre.

N-am fi putut să facem progresele pe care în adevăr le-am făcut în toate privințele și perduți am fi pentru viitor, dacă n-ar fi oameni cumsecade cei mai mulți dintre noi.

Păcatul ni-e numai că tot n-am ajuns încă să eliminăm și să punem la locul lor pe cei nevrednici, care profită de spiritul sectar ca să-și asigureze pozițiuni în rînd cu muncitorii cinștiți.

PATRIOTISMUL

Patria e țara părinților, căreia îi mai zicem și țara-mumă, fiindcă prin ea ne-am născut suflătește. E bucata de pământ, adeseori de tot mică, unde ne-am petrecut copilăria și ne-am îndrumat a gândi și a simți. Adaptați fiind trupește și suflătește cu clima, cu împrejurările, cu

oamenii și cu felul de a vieții de pe acea bucată de pământ, nu putem să ne simțim nicăieri atât de bine ca pe ea, și o dorim totdeauna cînd suntem departe de ea. La cei ce și-au petrecut copilăria prin munți ori pe țărmurii mării acest dor de țară e atât de viu, încît poate să ia caracterele unei boli grele — nostalgia care duce la moarte.

Cu dorul de țară e împreunată de cele mai multe ori și durerea de neam a celui ce petrece departe de poporul în mijlocul căruia a crescut.

Din dorul de țară și din durerea de neam izvorește iubirea de țară, numai însă la oameni cari au avut copilărie fericită...

În sufletul omenesc se leagă pentru totdeauna unele de altele cele ce s-au prezentat împreună luării-aminte, și celui ce a avut în timpul copilăriei sale multe bucurii, îi sunt scumpi oamenii prin cari le-a avut, și pline de farmec locurile, unde îi știe pe acei oameni. Nu pot însă să-și iubească nici țara, nici neamul, oamenii care au avut copilărie amărită și lipsită de lumină.

Iubirea de țară și de neam se cultivă făcîndu-le copiilor cît se poate de plăcută viața, și îndrumînd pe copii și pe oamenii tineri să facă excursiuni și călătorii, pentru oa iubirea să se resfrîngă asupra unui cerc cît se poate de lung.

Această iubire nu e însă numai ea prin ea patriotism.

Poate cineva să fie rău patriot, cu toate că ține la țara și la neamul său, și bun patriot și în o țară în care nu și-a petrecut nici copilăria, nici tinerețele.

Pentru ca să fii bun patriot, ai să fii, înainte de toate, om bun, adecă bun fiu, bun părinte, bun soț, bun frate, bun prietin, care-și face din propriul său îndemn și pentru propria sa mulțumire datorია.

Aceasta ne-o spune Ovidiu în versurile :

*„Aurea prima sata est aetas quae vindice nullo
Sponte sua legem, fidem, rectumque colebat.“*

Deoarece, fie din egoism individual, fie din simțămînt familial, ori de clasă, fie din intoleranță națională, fie din spirit de corp, oamenii sunt adeseori de rea-cre-

dintă și se nedreptătesc unii pe alții, toate familiile, toate clasele sociale, toate popoarele și toate corporațiunile cari trăiesc pe o bucată de pământ bine limitată s-au solidarizat pentru ca să asigure și să apere împreună drepturile lor și ale orișicărui dintre membrii săi.

În vederea acestei asigurări a dreptății s-au înființat statele, se croiesc legile și se creează așezămintele comune de tot felul.

După vremuri și împrejurări, s-au ridicat deasupra familii cu destoinicii mari, și au stăpinit ca dinastii, potrivit cu propriile lor interese, s-au impus clase sociale și au asuprit pe celelalte, au luat câte un popor conducerea în luptă cu altele, ori o corporațiune mai puternică a hotărât mersul întregii vieți comune. Totdeauna însă cei de rea-credință, abuzînd de poziția ce și-au creat ca să facă nedreptăți, au fost dați în cele din urmă la o parte, și statele în cari nu s-a putut asigura dreptatea pentru toți s-au risipit, căci rostul firesc al viețuirii în state e asigurarea dreptății, și cel mai înalt interes al statului e respectarea necondiționată a legilor, fie ele chiar și păgubitoare pentru stat.

Aceasta ni-a spus-o Scipion Africanul Emilian cînd, vestit despre moartea cumnatului său, Tiberiu Gracchul, care, din iubire către patrie, nesocotise constituțiunea, a rostit vorbele: „Ca el să pață toți cei ce vor mai face ca dînsul!“ Și în adevăr, în urma faptei lui Tiberiu Gracchul s-au dezlănțuit crîncenele lupte de peste o sută de ani în cari a perit republica romană și s-au sleit puterile vii ale poporului roman.

Legile rele au să fie schimbate, dar cîtă vreme sunt în vigoare nu pot fi călcate, nici chiar cînd prin aceasta s-ar înlătura nedreptăți.

Patriotismul consistă în neînduplecata stăruință asupra dreptății astfel înțelese, și patriot e cel ce nu e în stare să facă nedreptate și e gata să-și jertfească munca, avutul și sîngele în lupta purtată împotriva celor ce o fac.

Educațiunea patriotică *pornește dar din familie*, care are să ne dea oamenii buni în toate privințele, și se desă-

vîrșește prin cultivarea spiritului de corp și a simțămîntului național, dîndu-ne oameni întregi, cari se stăpînesc pe sine, și nici din egoism, nici din simțămînt de clasă, nici din iubire de neam, ori de țară, nici de spirit de corp, nu fac ori nu sufăr nedreptatea.

Prin această neînduplecată stăruință asupra dreptății ia simțămîntul comun și patriotismul îndeosebi caracterul de extremă asprime ce se dă pe față în pedepsele aspre, precum și în războaie, căci măsura iubirii cătră toți e disprețul și prin exagerare ura și mînia oarbă cătră cei ce fac nedreptăți.

SIMȚĂMÎNTUL NAȚIONAL

Pornind din gîndul că clasă socială sunt familiile solidarizate în virtutea comunității de interese și de aspirațiuni, ne facem părerea că națiune sau popor sunt clasele sociale solidarizate și că e destul ca în familia educațiunea să fie rațională pentru ca să se dezvolte nu numai simțămîntul de clasă, ci și cel național.

Lucrul acesta nu e însă adevărat.

Nu clasele sociale, nici familiile, ci oamenii care fac parte din ele alcătuiesc națiunea, fiecare potrivit cu individualitatea lui, și simțămîntul național nu pornește din conștiința solidarității, ci din iubirea elementară, care leagă între dînsii pe cei sufletește înrudiți. El e simțămîntul comun curat, și poate să fie slab, ori chiar să lipsească la oameni buni, care au avut parte de cea mai rațională educațiune, și să însuflețească pe cei mai stricați oameni și să-i ducă la lăpădare de sine.

Popor sau națiune sunt și se socotesc oamenii, care, trăind, lucrînd, suferînd și bucurîndu-se în același fel, și-au format obiceiuri și apucături comune, și-au format o limbă comună și au același fel de a gîndi și de a simți prin care se deosebesc de toți ceilalți.

Hotărîtoare pentru simțămîntul național e numai cea-
stă înrudire sufletească, în virtutea căreia membrii acele-

iași națiuni se înțeleg ușor între dînșii, lucrează cu toată inima împreună, urmăresc aceleași scopuri morale și-și împărtășesc durerile și bucuriile. Solidaritatea națională e numai o urmare firească a luptelor purtate pentru păstrarea naționalității ori pentru înlăturarea pedecilor ivite în calea dezvoltării naționale.

Simțămîntul național slăbește, dacă membrii națiunii se risipesc, încît nu mai pot să trăiască și să lucreze împreună, dacă ei se lapadă de tradițiuni, de credințe, ori de obiceiuri, dar nu se perde decît prin înstrăinare culturală.

Cel odată înstrăinat, orișicît de covârșitoare i-ar fi superioritatea individuală ori cea personală, stă izolat, nu înțelege „cugetele și simțirile“ oamenilor, în mijlocul cărora își petrece viața, nu e înțeles de aceștia, nu e în stare să ia parte la lucrarea națională, nu poate să aibă cuvenita înrînire culturală și e vecinic nemulțămît și cu sine și cu lumea, om osîndit la un fel de sihăstrie.

Cam la fel e viața orișicărui om în mijlocul unei societăți, în care, slăbit fiind simțămîntul național, oamenii nu mai gîndesc și nu mai simt la fel. Societatea e alcătuită de oameni care pot să fie foarte cumsecade, dar trăind fiecare pentru sine și în felul său, nu împreună, ci numai unii lîngă alții, nu se pot înțelege între dînșii, întră mereu în conflict unii cu alții, strică azi ceea ce au făcut ieri, și se mistuie mai mult ori mai puțin în sec.

De la cultivarea simțămîntului național atîrnă dar, nu numai ridicarea nivelului moral și intelectual al societății, ci și fericirea individuală a fiecăruia, căci grea e afară din cale viața petrecută între oameni, de ale cărora inimi nu poți să te apropii.

Românul, legînd naționalitatea și de originea comună, care e fără îndoială foarte hotărîtoare, zice în loc de „popor“ și „neam“ și „neam de oameni“, iar „neamul“ e o ființă mare și cu viață neistovită.

Sunt apropiate limitele putinței de dezvoltare la individ, mai depărtate la familie, de tot depărtate la clasa socială, dar la popor ele se perd, și de aceea ambițiunea națională le covârșește toate. E de-a pururea neîmpăcat gîndul ca neamul tău să ajungă odată mai presus de

toate celelalte neamuri, și mii și mii de vieți s-au stins cu însuflețire, valuri mari de sînge s-au vărsat sub stăpînirea acestui gînd.

La această exaltare a simțămîntului național nu putem să ajungem decît deșteptînd mîndria națională întemeiată pe cunoașterea și prețuirea destoiniciilor mari ale neamului. Numai în cercul strîmt al familiei nu se poate dar cultiva simțămîntul național.

Cu cît mai larg e cercul în care se petrece copilăria, cu atît mai în curînd și mai îndeplin se potrivește firea individuală cu cea națională.

Alergînd prin lume și trăind în continuă legătură sufletească cu poporul, avînd mulțămiri multe pe urma acestei legături și luînd parte la durerile și la bucuriile obștiei naționale, copilul își însușește pe nesimțite felul de a vedea și de a simți al neamului, se simte bine numai în mijlocul lui și e străin față cu cei ce nu fac parte din el.

Numai cel astfel „asimilat“ poate să fie încîntat de tradițiunile, de credințele și de obiceiurile naționale, să mărească în gîndul lui destoiniciile speciale ale neamului său și să se razime cu toată încrederea pe ele, numai el e mîndru de a fi ceea ce este plin de pietate cătră părinți, buni și străbunî și totdeauna gata de a se da întreg pentru mărirea neamului său.

Cultul trecutului național, lauda faptelor săvîrșite de străbuni, cunoașterea istoriei și a vieții petrecute în prezent, poeziile și literatura națională, precum și operele de artă desăvîrșesc simțămîntul național și pregătesc pe cei în viață pentru continuarea lucrării începute de predecesorii lor, nu pot însă să producă simțămîntul național în inimile celor lipsiți de el. Aceștia aud și înțeleg, văd și simt, dar nu cred, nu se încîntă, nu se îmbărbătează, nu se însuflețesc, ci iau parte la lucrarea națională numai pe cît interesele lor individuale, cele familiale, ori cele de clasă o cer aceasta.

Prin înrînirea unor asemenea oameni înstrăinați se risipesc popoarele, dezbinîndu-se mai întîi în clase sociale, apoi în familii și în cele din urmă în indivizi.

IUBIREA DE OAMENI

Cultivînd, prin purtarea de grije pentru plante și pentru animale, simțămîntul compătîmirei, deschidem inimile și pentru iubirea de oameni, căci e lucru firesc că cel ce cruță plantele și are slăbiciune pentru animale să fie milos față cu oamenii.

Nu sunt, cu toate acestea, rari oamenii, care-și petrec viața purtînd grije de plante și de animale, dar nu pot să-i sufere pe semenii lor și își petrec viața în retragere îndărătnică.

Asemenea oameni înstrăinați de semenii lor pot să fie în toate privințele buni patrioți, devotați, chiar gata totdeauna de a aduce jertfe, ca să aline suferințele altora, dar sînt aspri și neiertători, le fac toate siluindu-se pe sine, ca să nu fie nevoiți a-și face muștrări și nu cunosc mulțumirea bunei făptuiri.

Sunt așa-numiții mizantropi, totdeauna pesimiști, în gîndul cărora omul e o ființă urîță și pornită spre răutăți, iar viața e un fel de spășire, căreia are fiecare să i se supună cu răbdare, chinuindu-se însuși pe sine.

Cuprinși mereu de durerea de a fi, ei caută mîngiere în mulțumiri impersonale și, ca să o poată avea, sunt stăpîni pe sine, gata de a-și face în toate împrejurările datoria, totdeauna corecți, oameni cu desăvîrșire buni și nesuferiți numai prin neînduplecata lor stăruință ca și alții să fie ca dînșii.

Lipsiți însă de educațiune rațională, și mai ales de cultură în ceea ce privește simțămîntul de compătîmire și iubirea cătră natură, oamenii astfel înstrăinați de semenii lor se îndirjesc și se fac dușmani ai neamului omenesc, sunt cuprinși cu atît mai virtos de durerea de a fi, și-și caută compensațiune în mulțămirea diavolească de a fi săvîrșit fapte prin care le fac altora nesuferită viața.

Această posomorîtă stare sufletească nu poate să fie decît urmarea suferințelor prea mari. Ea se produce la oameni, care au fost horopsiți în timpul copilăriei, au suferit mari nedreptăți, au avut multe și grele dezamăgiri, s-au luptat cu patimi mari, ori au fost chinuiți de boli îndelungate și dureroase, care le-au înăcrit viața.

Nu mai încape nici o îndoială că această predispozițiune sufletească e împreunată cu anumite degenerescențe în organismul trupesc, și că aceste se pot transmite prin moștenire.

Cei mai mulți făcători-de-rele ies din copii părăsiți, împinși încoaci și încolo, și chinuiți, mai ales nelegitimi, ori chiar lăpădați, și criminologii au constatat că ei sunt aproape toți stigmatizați încă din naștere, predestinați în virtutea unor degenerescențe fizice să-și petreacă viața în rele făptuiri.

Acest fel de a vedea e împotriva judecății sănătoase, căci el ia efectul drept cauză.

Nu însuși prin sine, ci numai în comparațiune cu alții e omul bun ori rău.

Nebunul e într-aiurea, nu poate nici să ție seamă de realitatea împrejurărilor, nici să se stăpînească pe sine, un om bolnav sufletește și trupește, nebun fără ca să fie rău, făcător-de-rele, fără ca să aibă vreo vină. N-avem decît să-l vindecăm trupește, pentru ca să se facă din ne-bun iar bun.

E însă lucru știut că primul semn de nebunie e pierderea simțămîntului de dreptate. Fapta rea e deci un act de nebunie și făcătorul-de-rele, în timpul, cînd săvîrșește fapta ori stăruie asupra ei, nu e în toată firea, ci un smintit cu atît mai primejdios, cu cît mai des îi vin „furiile“ și cu cît mai stăruitoare sunt ele. El e bolnav, iar cauza boalei e lipsa de purtare de grije, viețuirea nerațională, petrecută în zbuciumări și în excese de tot felul.

Dacă sunt doar copii, care în urma păcatelor săvîrșite de părinții, bunii ori străbunii lor, intră stigmatizați în lume, ei au nevoie de o mai stăruitoare purtare de grije, de mai multă iubire, de o mai rațională viețuire, de o mai neistovită bunăvoință și de o mai deplină cultivare a simțămîntului de compătîmire, ca să nu-și peardă firescul simțămînt de dreptate. Ei se fac, dacă se fac, oameni răi, nu pentru că s-au născut stigmatizați, ci fiindcă au fost lipsiți de purtarea de grije, pe care o cereau de la alții și s-au răzvrătit asupra celor ce nu li-au dat-o.

Cel ce a avut parte de educațiune în toate privințele nu poate să nu-și iubească semenii, căci, pornită din iu-

birea de oameni, educațiunea, în toate amănunțele ei, numai prin iubire se poate face, și tot iubirea de oameni e și cel mai culminant rezultat al ei. De aceea, în societățile bine așezate, oamenii toți sunt interesați ca copiii să aibă parte de bună educațiune, și toți se socotesc educatori pentru oricare copil.

Fiind vorba de simțămîntul comun, nu avem să înțelegem iubirea ce ni se cere prin vorbele „Iubește pe de-aproapele tău, cum te iubești pe tine însuți“, căci aceasta e caritate, nici iubirea celor ce strigă „Libertate, egalitate și frățietate“, căci aceasta pornește din egoismul nemăsurat al celor ce se simt jigniți în libertatea lor de a profita de slăbiciunile altora, puși mai prejos de cum tin să fie socotiți ori tratați fără convenita dragoste frățească.

E chestiune de egoism să fii în toate împrejurările, deci și ca cetățean, om cumsecade, corect și respectuos față cu orișicine, să te folosești de drepturile tale fără ca să jignești pe alții, să-ți faci fără șovăire datoriile, să aduci la nevoie chiar jertfe, deci să tratezi pe toți oamenii ca frați deopotrivă cu tine, căci așa te strecuri mai ușor prin lume și o să-ți meargă mai bine.

Acesta e patriotismul omului cu bun-simț practic ce ține la țara în care se simte bine, orișicare ar fi ea, și, dorind să se pună bine cu toată lumea, strigă cu bunăcredință „Libertate, egalitate și frățietate“.

Cel ce îi iubește însă pe oameni își dă foarte bine seamă că ei nu sunt deloc egali și nu pot prin urmare să aibă aceeași libertate. El însuși nu dă niciodată ceea ce i se cere, ci fie mai puțin, fie mai mult, după cum îl iartă puterile; dragostea frățească-l va îndruma dar, ca pentru cei slabi și neajutorați să ceară crutare și ocrotire, pentru cei rău-porniți privighere neadormită, și libertate numai pentru cei ce sunt stăpîni pe sine.

Pe oamenii singurateci îi trece cu vederea și milă nu are, căci gîndul lui e îndreptat spre binele obștesc, căruia îi jertfește la nevoie și pe cel mai nevinovat individ.

Simțămîntul comun, care se revarsă asupra rasei și în cele din urmă asupra întregului neam omenesc, iubi-

rea de oameni se dă pe față ca egoism, în purtarea de grije pentru ușurarea traiului omenesc. Din acest egoism omenesc pornesc invențiunile și descoperirile de tot felul, așezămintele culturale, industriale și comerciale, toate silințele încordate, pentru ca oamenii, orișîunde ar fi ei, să-și poată satisface cu cît de puțină osteneală trebuințele. Dacă dar cei ce iau parte la aceste silințe sunt săltați, o legitimă repulsie se produce în fața celor ce într-un fel ori într-altul sporesc greutățile viețuirii, și cu cît mai multe sunt nevoile, cu atît mai aspră e forma în care egoismul omenesc se dă pe față.

Încă mai aspră este forma în care se dă pe față amorul propriu omenesc. Cel ce iubește pe semenii săi se simte jignit cînd orișicare om e atîns în dignitatea lui, ori se înjosește el însuși pe sine.

Jignirea e cu atît mai adîncă, cu cît cel ce e atîns ori se înjosește nu-și dă și el însuși seamă despre aceasta. Din această jignire pornește întreaga muncă uriașă ce se săvîrșește spre a ridica nivelul moral și intelectual al întregului neam omenesc, pentru ca în orișicare om el să se prezinte în deplina lui dignitate.

Nu mai e vorba de familii ori de clase sociale, nici de popoare ori de state, care se socotesc în legitimă apărare nedreptățindu-se între ele, ci de acea dreptate absolută, pe care poporul roman, la începutul vieții lui atît de intolerant, a precizat-o în *jus gentium*, de *pax romana*, pe care Vergiliu o laudă în vorbe atît de calde.

Cu cît mai departe străbate și cu cît mai multe inimi stăpînește iubirea de oameni, cu atît mai ferită de suferințe e viețuirea aici pe pămînt și cu atît mai virtos se ridică omul mai presus de grijile zilnice.

Acest dor de universală înălțare e ambițiunea omenescă, din care pornește orișice îndemn spre muncă intelectuală, atît în știință, cît și în artă.

Omul stăpînit de egoism, ori înstrăinat de semenii săi, caută în știință și în artă propria sa mîngăiere, și numai cel pătruns de iubirea de oameni ostenește pentru ca, împărtășindu-le tuturor mulțămirile sale, să ducă neamul omenesc înainte, spre desăvîrșirea visată de dînsul.

Sunt fără îndoială mari, după părerea multora, chiar uimitoare progresele pe care în timpul celor din urmă vreo cincizeci de ani le-am realizat noi, românii, mai ales în ceea ce privește viața intelectuală și cea economică.

Scolile noastre de tot felul nu numai s-au sporit, ci au și fost, încetul cu încetul, ridicate la nivelul celor din țările apusene și astfel cărturarii nu numai s-au înzecit, cel puțin, ci au și ajuns totodată să știe fiecare mai multe și să-și facă treaba cu mai multă pricepere decât în trecut. Îndeosebi clasa așa-zisă cultă nu e la noi mai prejos decât în Franța ori în Germania: judecătorul, medicul, inginerul, funcționarul de orice fel au la noi aceeași pregătire ca-n Germania ori în Franța; profesorul nostru știe tot atâta carte ca cel din țările apusene.

Cam la fel sunt progresele realizate de noi în ceea ce privește viața industrială și comerțul de toate categoriile. De aceea, unde mai înainte socoteala se făcea cu suta, azi ea se face cu mia și capitalurile disponibile sunt din ce în ce mai mari.

Românul plecat la 1860 ori la 1870 din țară nu ar mai recunoaște locurile unde și-a petrecut copilăria, dacă s-ar întoarce azi acasă. Îndeosebi orașele nu mai seamănă deloc a ceea ce au fost.

Suntem, cu toate aceste, foarte adeseori cuprinși de simțământul că multe nu sînt la noi cum ar trebui să fie și că întregul mers al dezvoltării noastre e greșit.

Orișicît de mult ne-am fi luminat, nu am fost și tot nu suntem în stare să ne desfacem de o mulțime dintre relele apucături ale trecutului, ba n-ar fi exagerat dacăm zice că în unele privințe stăm chiar mai rău decât în trecut.

Citind ceea ce au scris Grigorie Alexandrescu, Depă-rățeanu, Nicoleanu, Eminescu și I. Caragiali, suntem foarte adeseori nevoiți să exclamăm: „Zadarnice au fost silințele lor, căci azi e tot ca atunci cînd au scris ei — dacă nu chiar mai rău“.

Multe volume mari s-ar putea scrie înșirînd fapte zil-nic petrecute, care dovedesc că în viața morală nu am

realizat aceleași progrese ca în cea intelectuală ori în cea economică, ba mulți stăruie în părerea că mersul vieții noastre morale e din rău în mai rău.

Mai rău decât toate e însă că mulți își dau silința să justifice decadența morală, prezentînd-o drept urmare firească a dezvoltării intelectuale, parc-ar voi să zică: „Cu cît mai deștept ești și cu cît mai mult știi, cu atît mai mișel te faci!“

Îndeosebi în viața publică, așa-numita „moralitate“ li se pare multora un fel de prostie: cînd vorba e de succes, te folosești de orice mijloc ca să-l obții.

E, cu toate aceste, cea mai strînsă legătură între viața particulară și cea publică și e peste putință să avem ordine morală în casele noastre, dacă în societate toate se află în stare de destrăbălare. Tot astfel, în viața publică nu se poate menține ordinea morală, dacă oamenii sunt deprinși cu destrăbălarea în viața lor particulară. E ușor să zici că te izolezi, dacă nu-ți convine felul de a fi al societății în mijlocul căreia-ți petreci viața; vorba e însă că acela care se izolează nu mai ia parte la viața comună și e deopotrivă cu soldatul care a depus armele.

Bun e însă mersul societății numai dacă oamenii cu purtări rele sunt nevoiți a se izola, iară la noi tocmai aceștia se umflă-n pene și se răsfăță pretutindeni, iară cei cu purtări corecte ori stau modești la o parte, ori sunt împinși într-un colț, dacă vor să-și ridice capul.

De aceea, rar de tot se întîmplă să dăm la noi peste oameni cuprinși de avînt. Entuziasmul, însuflețirea, lepădarea de sine sub orice formă a ei e pentru oamenii de astăzi, chiar și pentru cei mai tineri, un fel de prostie: a zis-o aceasta Eminescu drept muștrare, a zis-o Caragiale în batjocură și o zic mulți alții în toată seriozitatea. Suntem oameni cu minte, cari nu vînează idealuri și-și cumpănesc bine interesele și fac fiecare numai ceea ce poate să-i fie de vreun folos pozitiv.

Așa trebuiau să vie lucrurile după ce atîta timp nu am avut nici o purtare de grije pentru educațiunea religioasă a viitoarelor generațiuni.

Vorbînd despre educațiunea religioasă, nu am în vedere o anumită confesiune, nici o confesiune în genere, ci religiozitatea în cel mai larg înțeles al cuvîntului, în-

drumarea spre idealuri, spre avânt, spre lepădarea de sine. Prin religiozitatea în înțelesul acesta s-au ridicat toate popoarele la adevăratele înălțimi culturale, la creațiuni de artă, la mulțumirile curate ale vieții fără de prihană, la stăpînirea sufletească asupra altor popoare și asupra timpurilor viitoare.

Știința și bogățiile nu sunt, în adevăr, decît mijloace, iar adevăratul scop al vieții sociale e înălțarea sufletească.

Orîșicît de multe cunoștințe am fi îngrămădit și orișicît de adîncă și de întinsă ne-ar fi știința, în lipsă de-nălțare sufletească orbecăm prin întuneric și orișicîte bogății am fi adunat, suntem săraci cîtă vreme în lipsă de avînt nu suntem în stare să gustăm mulțumirile lepădărei de sine.

Au fost și în mijlocul nostru oameni cari s-au lepădat de sine, dar ei au pățit-o rău de tot, căci cei cu minte i-au luat drept niște smîntîți.

Dacă e deci vorba, una singură e umbra culturii noastre, lipsa de educațiune religioasă.

E o banalitate s-o zici aceasta, dar o banalitate care nu se poate spune destul de des.

PÎNEA NOASTRĂ

Medici de frunte și alți oameni cu multă pricepere au stăruit și stăruie ca sătenii noștri să se lepede de mămăligă și să-nceapă a se hrăni cu pîne, ceea ce ar fi fără îndoială foarte bine. Cu puțință e, căci românii de peste Carpați au ajuns încetul cu încetul să aibă pînea drept hrană de căpetenie.

Gîndul meu e să arăt de ce anume nu s-au lepădat încă și sătenii din România de mămăligă și ce-ar trebui să se facă pentru ca să primească și ei pînea drept hrană de căpetenie.

Oarecare slăbiciune pentru mămăligă au nu numai românii, ci și italienii, provensalii și spaniolii, iar aceasta fără îndoială drept un fel de moștenire de la străbunii

lor, românii, care erau și ei un fel de mămăligari și nu-mai tîrziu, pe la 150 înainte de Cristos au ajuns să mînce și pîne gătită de un fel de brutari greci, cărora le ziceau *panarii*.

Cetățenii romani erau, precum se știe, toți plugari și totodată și oșteni. Plecînd fie la munca cîmpului, fie la război, își lua fiecare merindea-n traistă, de obicei *mei* (*milia*), *hrîșcă* ori *griu*. Cînd îl răzbea foamea și avea răgaz, își făcea foc și-și gătea în pripă mîncarea, fie *alica*, scrobul sau păpara noastră, fie *pulmentum*, un fel de păsă de mei ori de mămăligă de hrîșcă, mîncări gustoase și una și alta și destul de hrănitoare.

Dacă n-avea la-ndemină rișnița, pisa grăunțele fie în *pină*, fie pe-o piatră lătăreață, iar dacă avea rișnită și *testu*, țestul nostru, își măcina făină și-și cocea „turta-n spuză“, azima noastră, căreia îi zicea *panis azimus*. Îndesebi oștenii își coceau drept proviziune un fel de pesmet, căruia îi ziceau *coptă*, tot din aluat nedospit.

Pînă dospită și mori au avut românii numai după ce s-au mai grecizat. Eu am fost însă, din întîmplare, la Pompei și am văzut prin pînăriile de acolo mori mîinate de catîri care măcinau pentru trebuințele pămîntului, dar prin case particulare nu-mi aduc aminte să fie văzute urme de cuptoare de pîne.

După toată probabilitatea dar, românii cumpărau pînea de la pînării, dar n-o găteau în casă, și pentru mulțimea cea mare hrana de căpetenie erau tot *alica*, *pulmentum*, *azimus* și *copta*.

Străbunii noștri vor fi adus cu dînșii, cînd au venit în Dacia, și pînari care aveau mori și și-au zidit cuptoare de pîne, dar au adus și traista, și *pina*, și rișnița, și țestul care li-a prins bine.

Pentru ca să coci pîne dospită, ai nevoie nu numai de ciur, ca să cureți grăunțele, de moară, ca să le macini, de sită, ca să cerni făina, de albie, ca să faci aluatul, de aluat acrit, ca să-l frămînti, de adăpost cald, ca să-l dospelști, și de cuptor, ca să-l coci, ci și de răgaz, ca să le faci toate aceste. Pentru prepararea pînii dospite se cer multe unelte, multă pricepere și mult timp și peste o mie de ani, cît s-au urmat năvălirile popoarelor de la răsărit și de la miazănoapte, românii nu puteau să le aibe aceste.

Nici în urmă n-a fost apoi mai bine, căci azi veneau tătarii, mine turcii, poimîne cazacii, leșii ori ungurii și-n cele din urmă fie muscalii, fie nemții. Unde-l mai ardea pe bietul român de pîne coaptă?! Lua, cînd pornea să dea piept cu dușmanul ori cînd fugea de dînsul, sacul cu grăunțe, *pina*, rîșnița și străbunescul țest și se mulțumea cu scrob, cu păsat ori cu azima „coaptă-n spuză“. S-a bucurat dar, sunt acum vreo sută șasezeci de ani, cînd i s-a adus porumbul din America, și poporul român s-a sporit mai ales de cînd a găsit în mămăligă o hrană gustoasă pe care poate s-o gătească-n pripă.

În timpuri mai liniștite și la locuri mai adăpostite, prin orașe, pe la mănăstiri și pe la curțile boierești s-a copt pîne, dar nu pînea tradițională a *panarilor* veniți din Italia, ci una adusă de pitarii de peste Dunăre.

Pînea pe care o avem azi e de origină germană, deși adusă de ruși în țara noastră.

Pîne va să zică în limba germană *Brot* și „*brotar*-ul“ care a venit la noi cu oștirile rusești prepara o pîne ieftină și de bună calitate. Pitarii de peste Dunăre, greci, bulgari și armeni s-au făcut deci și ei „brutari“, dar cei mai mulți dintre dînșii au stricat *Brot*-ul nemțesc.

Au venit în urmă alți nemți, *franzelarii*, care prepară pîne mai fină, concurenții *simigiilor* de peste Dunăre.

În adevăr, *franzelarii* și *simigiii* sunt pînari de același fel. La romani, pînea fină, gătită din cea mai albă făină, se numea *panis „similagineus“*. Din acest „*similagineus*“ s-a făcut și *Semmel* nemțesc, și „simigiu“ și „jimbla“ noastră.

Jimbla e de gust în genere plăcut și sățioasă, dar nu e nici hrănitoare, nici sănătoasă, căci ea constipă. E în același timp prea scumpă. Niciodată dar, jimbla nu va putea și nici nu trebuie să devie hrană de căpetenie pentru sătenii români.

Cu atît mai puțin poate și trebuie să devie hrană de căpetenie *franzela*, care e mai prejos de jimblă în ceea ce privește valoarea alimentară, un articol de lux irațional.

Nici *franzelarii*, nici *simigiii* nu pot să-i îndrumeze pe sătenii români spre hrana cu pîne.

Ar rămîne brutarii, cu pînea lor mai ieftină și mai hrănitoare. Aceasta e însă, în genere, prea proastă pentru ca să-l poată adimeni pe român a se lepăda mămăliga cu care s-a hrănit în copilăria lui și cu care s-au hrănit și bunii și străbunii lui, care este ieftină și care se mai și prepară-n pripă.

M-aș întinde prea mult dac-aș voi să arăt cum are să fie preparată pînea pentru ca ea să fie gustoasă, hrănitoare, ieftină, sănătoasă și conservabilă, deci gospodărește adimenitoare. E destul să constat, ceea ce știm cu toții, că pînea pe care ne-o dau brutarii noștri numai proaspătă se poate mînca, e mai mult ori mai puțin seacă și acră, cade greu la stomac, se usucă în curînd și ziua a doua numai în silă o mai putem mînca.

Prost afară din cale ar trebui să fie românul, pentru ca de dragul unei asemenea pîni, care mai e și scumpă, să se lepede de mămăliga lui.

Avem deci să-i dăm altă pîne, care-l adimenește și prin înfățișare, și prin miros, și prin gust, care-l hrănește bine, care-i ieftină și pe care poate s-o ție-n dulap ori s-o poarte-n traistă mai multe zile de-a rîndul, ca să se simtă îndemînat a și-o frămînta el însuși și a și-o coace în cuptorul din casa lui.

Nu mai trec, ce-i drept, prin țară nici goți, nici avari, nici vandali, nici gepizi, nici pacinați, nici cumani, nici leși, și am ajuns să fim prieteni buni și cu turcii, și cu muscalii, și cu ungurii — mai ales, dar românul are treabă, multă treabă și nu găsește-n fiecare zi răgaz să cearnă făină, să facă aluatul, să-l frămînte, să-l dospească și să coacă pîne. Se hrănesc, ce-i drept, românii de peste Carpați cu pîne, dar cu o pîne care chiar și a opta zi după ce a fost scoasă din cuptor e tot hrană gustoasă și sănătoasă, un lucru bun în gospodăria omului.

Rămîne să arăt, altă dată, cum se plămădește o asemenea pîne. De astă dată țin numai să adaug că nici administrațiunea publică, nici, mai presus de toate, generoșii propagatori ai culturai nu pot să reușească a-i îndruma pe sătenii români spre hrana cu pîne, cîtă vreme cooperativele sătești nu vor fi luat asupra lor sarcina de a le da sătenilor o pîne mai bună decît ceea ce iese din brutăriile noastre.

LUCRURI DE NIMIC

Lucruri de nimic sunt la casa omului prin toate colțurile, lucruri de nimic vorbește ori face omul câteodată, ba se-ntimplă ca și omul el însuși să fie un fel de lucru de nimic, căci în gândul nostru tot ceea ce nu-i este ori nu mai poate să-i fie nimănuia de nici un folos e lucru de nimic, care nu are nici o valoare și e desprețuit.

Cu toate astea, o foarte însemnată parte din bogățiile noastre sunt lucruri de nimic, pe care le desprețuim numai câtă vreme nu știm să ne dăm seamă despre valoarea lor.

Ce va să zică, la urma-urmelor, *valoare* ?!

Sunt mulți de tot oamenii care rostesc vorba aceasta, fără să-și fi dat seamă despre înțelesul ei.

Valoare e gradul în care omul se poate folosi de un lucru oarecare pentru satisfacerea vreunuia dintre trebuințele sale. Lipsit de orișice valoare nu e deci decât lucrul care nu poate să contribuie la satisfacerea nici unei trebuințe omenești, și de cele mai multe ori un lucru ne pare de nimic pentru că nu ne dăm seamă cum am putea să ne folosim de el, deci care îi este valoarea.

Cea mai mare valoare o au aerul, lumina și apa fiindcă, fără de aceste, viețuirea e peste putință. Sunt, cu toate aceste, mulți afară din cale oamenii care nu știu să prețuiască nici aerul, nici lumina, nici apa și le iau drept lucruri de nimic.

Fiindcă aer și lumină ne-a dat Dumnezeu din belșug, încît poate fiecare să-și facă fără de nici o osteneală parte din ele, le socotim lipsite de preț.

Lipsită de preț ni-e și apa, dar numai câtă vreme o avem din belșug și la îndemână. Știm însă s-o prețuim cînd avem să alergăm ori să ostenim ca s-o găsim ori s-o aducem, și-i măsurăm prețul potrivit cu osteneala. De aceea unul din cele mai frumoase obiceiuri ale românilor sunt puțurile de pomană și apa de pomană — dar din dar în cel mai bun înțeles.

O condițiune neapărată pentru viețuire e și căldura. Nici pe aceasta nu știm însă să o prețuim decât în timpul iernei cînd n-o avem, ba și atunci prețuim materialul pe

care-l ardem, ca să avem căldură. Tot astfel în timpul lungilor nopți de iarnă, cînd avem nevoie de lumină, prețuim mijloacele de luminat. Vara, cînd căldura e în belșug, ea ni-e lucru nu numai de nimic, ci chiar nesuferit, și sunt puțini oamenii cari își dau seamă despre înrîurirea binefăcătoare a razelor de soare, care sunt cel mai puternic stimulent pentru organism, stîrlesc miliarde de microbi și vindecă o mulțime de boale.

Aer curat, lumină plină, apă proaspătă și căldură sănătoasă sunt numai pentru puțini lucruri de mare valoare, și, ca să facă economie de material de încălzit și de luminat, milioane de oameni trăiesc iernile prin încăperi strîmte, scunde și în aer îmbîcsit ori lucrează îngrămădiți prin ateliere infecte.

Indeosebi între țaranii noștri sunt foarte mulți care trăiesc pe tînjite și s-ar prăpădi cu zile, dacă nu și-ar petrece vara muncind la aer curat și în bătaia razelor de soare.

Aceasta e ceea ce-i mai ține.

Un fel de lucruri de nimic sunt lumina și căldura chiar și pentru oameni cu mari pretențiuni culturale, care, puînd mai mare preț pe aparențe, își zidesc casele ori palatele cu fața spre apus, fie spre miazănoapte, dacă așa li se prezintă mai bine trecătorilor, și puțin le pasă dacă poate ori nu soarele să pătrundă în ele.

Mai e o condițiune neapărată pentru viețuire și sarea, care subțiază singele, ca el să poată răzbi prin pereții vinelor. În lipsă de sare, singele încetul cu încetul s-ar închea și viața s-ar stinge în cele mai grozave chinuri. Sunt chiar țări în care făcătorii-de-rele sunt osîndiți la asemenea moarte.

Găsim sare în fructe, în zarzavaturi, în cărnuri și mai multă ori mai puțină în apă, nu însă îndestulătoare, și avem trebuință și de sare așa-zisă de bucătărie. A dat-o Dumnezeu și pe aceasta din belșug, dar se cere oarecare osteneală ca s-o scoatem fie din munți, fie din apa mărilor ori din a izvoarelor sărate și s-o ducem unde e trebuință de ea. O prețuim deci potrivit cu aceste osteneli.

Să ne închipuim însă oameni depărtați de locuri unde se află sare. Pentru aceștia sarea ar fi de tot scumpă, și

mulți ar tinji ori ar muri chiar în lipsă de sare în vreme ce neguțătorii de sare s-ar îmbogăți în scurt timp și ostendind puțin. Oamenii au chibzuit dar ca statul el singur să pună în vânzare sarea și să li-o dea cu același preț cât se poate de scăzut.

Condițiune neapărată pentru viațuire e, în sfârșit, hrana, orișicare ar fi ea.

Și pe aceasta numai puțini știu s-o prețuiască, și ni-ar trece fiorii, dacă ne-am da bine seamă câtă hrană omească se risipește, se aruncă, e mistuită în îmbuibări ori lăsată să putrezească în vreme ce atîți și atîți flămînzesc, ba mor chiar de foame. Mai ales în ceea ce privește hrana e dureros adevărat că pentru mulți e lucru de nimic, fără de valoare și desprețuit ceea ce poate să satisfacă cele mai întetitoare trebuințe ale altora.

Numai cel chinuit de foame știe să prețuiască îndeajuns ceea ce ne hrănește.

Așa suntem cu toate cele ce pot să satisfacă trebuințele omenești : aruncăm și azi și mine ca lucru de nimic și netrebnic cîte ceva ce nu mai ne e de trebuință, fără ca să ne dăm seamă că sunt mulți cei ce s-ar bucura, dacă ar avea ceea ce noi aruncăm. Astfel prin pădurile noastre, pe cîmpiile cele mănoase ale țării și mai ales în gospodăriile noastre sunt date nimicirii bogății nemăsurate, care, adunate la un loc, păstrate și bine întrebuințate, ar putea să satisfacă trebuințe mari și să aline multe suferințe.

Temelia vieții economice sănătoase e buna deprindere de a ne da seamă despre valoarea adevărată a tot ceea ce ne cade în mînă și de a prețui fiecare lucru nu numai după propriile noastre trebuinți, ci și după nevoile omenești îndeobște. Numai așa vom ajunge să adunăm și să păstrăm tot ce poate să-i fie cuiva din lumea aceasta într-un fel oarecare de folos.

Trei sunt destoiniciile economice : hărnicia de a munci ca să agonisim, cumpănirea de a păstra, ca să stăpînim, agerimea de a utiliza, ca să ne bucurăm. Hărnicia o avem, cumpănirea am început să ne-o însușim, dar agerimea ne lipsește însă în mare grad, și de aceea ni se ridică deasupra cei ce știu să utilizeze și cele mai de nimic lucruri.

A fost pusă adeseori în discuțiune cestiunea, dacă are ori nu să se facă-n cazarmă și „școală de carte“ și mai-marii oștirii noastre au hotărît că — da. Mulți dintre ofițerii noștri sunt, cu toate aceste, și aici de părerea că e păcat de timpul pierdut spre a-i învăța carte pe aceia dintre soldați care n-au umblat în timpul copilăriei lor la școală.

Una dintre revistele noastre militare, *Buletinul Armatei și Marinei*, punînd din nou în discuțiune cestiunea, ajunge la concluziunea că „*Falimentul școlii de carte în cazarmă este azi fapt împlinit*“.

E ori nu e ?

Cestiunea e destul de importantă pentru ca să fie discutată nu numai în cercurile militare, ci și în cele politice, precum și între oameni de specialitate în ale învățămîntului.

După programul instrucțiunii soldatului, învățătorii n-au să fie ofițerii, ci parte gradații, parte soldații cu știință de carte.

Deoarece aceștia n-au convenita pregătire ca să le dea altora cu succes învățatură, ofițerii mai zeloși au stăruit să fie angajați pentru școala de carte învățătorii de profesie. Nici aceștia n-au obținut însă rezultate potrivite cu ostenelele lor.

Lucrul acesta n-are să ne pună-n mirare.

Știm foarte bine că oamenii care n-au învățat gramatica pot să vorbească foarte bine, ba chiar să plămuiască poezii de mare frumuseță. Darul [de] a vorbi nu se agonește, ci e moștenit.

Tot astfel sunt foarte buni pedagogii, care n-au învățat niciodată pedagogia, ba nu știu nici măcar să scrie și să citească. Asemenea pedagogii, înzestrați de bunul Dumnezeu, pot să fie și între gradați, între soldații cu știință de carte, precum și între ofițeri, și aceștia n-au niciodată să se plîngă că zadarnice li-au fost silințele de a lumina mințile camarazilor săi fără știință de carte.

Aceștia sunt însă puțini, și se înșală cel ce crede că ei pot să fie înlocuiți cu învățătorii de profesie — care

au învățat, ce-i drept, pedagogie — dar nu din punctul de vedere al măgădăilor intrați în oștire, ci potrivit cu destoinicia de a pricepe și de a înțelege a copiilor.

Marii pedagogi au născocit metode pentru copii, dar nu pentru oameni mari, și „metoda scriptolectică“ despre care se vorbește în *Regulamentul militar* poate să fie foarte bună pentru copii, dar dă greș în fața „analfabeților“ adunați prin cazărmi.

Dacă e vorba să nu batem apa-n piuă, trebuie să se ivească cineva care născoceste un metod special pentru școala din cazarmă.

Nu rezultă însă din aceasta concluziunea că nu are să se facă în cazarmă și „școală de carte“.

Sunt cu totul altele punctele de vedere, din care în-deosebi ofițerii au să privească cestiunea.

E învederat că bine e să se facă în cazarmă și școală de carte, dar tot atît de învederat e că „școala de carte“ e în oștire un lucru secundar, care se face numai după ce s-au făcut altele, care sunt mai de căpetenie.

Nu e în oștire nimeni mai presus de disciplină, iar disciplina e de două feluri: fie întemeiată pe frică, fie pornită din iubirea celor mici către cei mari. Trainică nu e decît disciplina pornită din această legătură sufletească, și ofițerul, oricare i-ar fi gradul, are să-și dea în toate împrejurările silința de a cîștiga iubirea și încrederea celor ce se află sub comanda lui.

Acesta este lucrul îndeobște știut, și eu îl constat numai ca să trag din el concluziunea că școală de carte au să facă ofițerii în cazarmă numai dacă prin aceasta nu-i înstrăinează pe soldați.

Oștirea noastră ni-o gîndim drept cete de oameni, care sunt cuprinși de mîndrie și saltă de bucurie cînd îmbracă uniforma și încing arma, drept cete de oameni voioși, care se supun cu toată inima multelor osteneți, prin care trec în timpul serviciului militar. Dureros ni-ar fi afară din cale gîndul că mulți intră cu inima îndoită, dacă nu chiar îndurerată, în oastea noastră și așteaptă suspinînd ziua, cînd vor putea să scape din ea.

Dacă așa este, cea dintîi grijă a ofițerilor e să le facă soldaților pe cît se poate de plăcut timpul pe care-l petrec fie în cazarmă, fie în tabără.

Avem deci să facem cu armata-școală, dar mai presus de toate pentru îndrumarea sufletească și pentru formarea caracterelor, iară școală de carte numai dacă prin aceasta nu-i facem soldatului mai mult ori mai puțin ne-suferită milităria.

Nu numai suntem, ci și putem să fim mîndri de corpul nostru ofițeresc, care, atît ca pregătire profesională, cît și ca îndrumare educativă, e fără îndoială cea mai bună parte din societatea noastră. Oștirea sunt însă oameni de tot mulți, iar acolo, unde sunt mulți oameni, mai ales într-o țară ca a noastră, e și ciuruc, și toată lumea ne va da dreptate, dacă vom spune că atît între gradați, cît și între soldații cu știință de carte sunt pe ici, pe colo și oameni care nu-și dau deloc silința de a le face „camarazilor“ săi plăcută viața.

Nu mai puțin adevărat e că partea cea bună a oștirii noastre sunt tocmai horopsiții, care-n copilăria lor n-au avut parte de purtarea de grijă a statului, iar după ce au ajuns oameni de capul lor sunt îmbrînțiți și pișcați cînd de unii, cînd de alții. Între aceștia găsim românii verzi, oamenii cu virtute, caracterele pe care putem să ne rezervăm în toate împrejurările.

Idealul adevăratului ofițer e ca aceștia, care au atît de multe cuvinte de a se plînge, să fie cît mai curînd cuprinși de simțămîntul întăritor că nu e nicăieri atît de bine ca în cazarmă și în tabără, unde nimeni nu îndrăznește să-l asuprească, să-l năpustească ori să-i facă vreo nedreptate, unde are hrană sănătoasă, îmbrăcăminte bună și culcuș curat și unde nimeni nu-i sfătuieste și nici nu-i cere servicii pe care nu e dator să le facă.

Ceea ce are soldatul, înainte de toate, să învețe în cazarmă este buna rînduială, pînă în cele mai mici amănunte, pe care nu poată s-o găsească nici la casa lui, nici în satul lui, nici aiurea afară de oștire. Numai așa i se poate face educațiunea militărească și cea patriotică, pe care numai oamenii lipsiți de bun-simț pot să le despartă.

Chiar cînd le scriam aceste, am luat, din întîmplare, în mîna un exemplar al unui mare ziar din București, în care am citit următoarele :

„Libertățile cucerite își vor opri avântul la atingerea aripilor de oțel a militarismului. Reacțiunea înfrîntă odinioară de masele pătrunse de o viață nouă se va ridica iarăși pe pedestalul făcut din ghiulele și tunuri. Și de pe înălțimea aceasta, ea își va scuipa disprețul asupra *mulțimii* din nou ingenuncheate, asupra *mulțimii* care-și vârsase odată sîngele, ca să scape de jugul greu al oastei dominante“.

Sunt fără îndoială mulți ofițeri, cărora, în fața acestei ocări *scuipate* asupra oștirii, li se ridică sîngele în obraji și care-și strîng pumnii.

Nu așa li se răspunde însă defăimătorilor, ci făcînd ca *mulțimea* să intre cu inima plină de căldură în oaste, să poarte cu mîndrie arma, să se adune însufletită împrejurul căpitanilor și cuprinsă — nu de ură, nici de mînie, nici de dispreț —, ci de milă să-și întoarcă fața de la cei ce vor s-o adimenească.

Adevăr netăgăduit e, la urma-urmelor, că dușmanii oștirii nu sunt cei ce cîrtesc împotriva ei, ci cei ce le fac soldaților nesuferită milităria. Dacă are și oștirea noastră asemenea dușmani, e cu atît mai virtos vrednic de laudă cel ce ostănește, cu înțelepciune și cu măsură, ca să strîngă legăturile de încredere și de dragoste între cei mici și cei mari din oștire.

Aceasta e școala ce are să se facă în cazarmă și în tabără și ofițerii vor fi știind mai bine decît orișicine, dacă se face ori nu îndeajuns școala aceasta și dacă soldaților mult hărțuiți le mai rămîne ori nu timp și gust și pentru cea de carte.

FRĂMÎNTĂRI POLITICE

Știm fiecare din propria sa intuiție că furtuna curăță atmosfera și ne-o face mai princioloasă și astfel și mai plăcută. Vîntul ia și duce cu dînsul praful și miasmele din aer, ploaia spală materiile străine, fulgerele descompun o parte din aburii de apă și sporesc oxigenul, și după furtună cerul e mai senin, ochiul pătrunde mai departe prin văzduhul curățit și omul răsufală mai ușurat.

Tot astfel și în viața politică, limpezesc situațiunea furtunile ce izbucnesc din cînd în cînd.

Orișicît de apropiați ar fi unii de alții sufletește, oamenii se deosebesc între dinșii în ceea ce privește temperamentul, felul de a gîndi, sentimentele, slăbiciunile ori interesele de tot felul și pacinica lucrare-împreună e cu puțință numai cîtă vreme se stăpînește fiecare pe sine însuși și suportă cu răbdare păcatele celorlalți. În urma acestei lepădări de sine, oameni foarte deosebiți merg împreună și pun umăr la umăr ca să scoată la capăt lucruri folositoare pentru întreaga obștie. De aceea, în rîndul celor mai mulți, „politică“ ori „diplomație“ va să zică stăpînire de sine mai mult ori mai puțin fătarnică. Și nu încape nici o îndoială că și este ceva prefăcut în întreaga activitate politică. Sunt puțini de tot oamenii cari în viața politică ni se prezintă întocmai cum sunt.

Să ivesc însă din cînd în cînd împrejurări în care mai unul, mai altul își perde răbdarea, deci și stăpînirea de sine, și-și dă pe față firea cea adevărată, adevăratele porniri, vederi și sentimente. E învederat că prin aceasta ne dămîrim și ni se aruncă o lumină mai mult ori mai puțin viuă asupra celor ce se petrec în viața publică.

În înțelesul acesta se poate zice că orișice conflict ivit în viața politică, orișice frămîntare politică are un efect binefăcător, deși poate să jicnească interesele momentane.

La noi, însă, lucrurile par a sta cu totul altfel.

În urma lipsei de măsură cu care sunt purtate luptele în viața politică, discuțiunile publice mai mult ne-ncurcă decît ne luminează.

Dacă ar fi adevărat tot ceea ce se zice și mai ales tot ceea ce se scrie despre oamenii noștri politici, nu mai e în lumea aceasta țară atît de ticăloasă ca a noastră și nici unui om cumsecade nu îi este iertat să se înjosească luînd parte la viața noastră politică, în care e nevoit să se însoțească și să lucreze împreună cu oameni dintre care unii sunt mișei, alții smintiți și iar alții proști.

Te miri cum mai poate țara aceasta să dăinuiască, ba să meargă chiar înainte, fiind condusă de asemenea oameni. Nici că lipsesc între noi oamenii cu inima curată,

care, văzînd cele ce se petrec în viața noastră politică, își pierd nădejdea și nu mai văd nici o îndreptare în viitor.

Nu mai încape, cu toate aceste, nici o îndoială că mulțimea cea cu desăvîrșire mare a celor ce iau parte la viața noastră politică sunt oameni care nu numai vreau binele țării, ci știu totdeodată și cum au să-l facă și sunt gata să aducă și jertfe în vederea lui, iară abuzurile săvîrșite pe ici, pe colo de cîte vreun păcătos nu sunt atît de mari cum ni le prezentă adversarii lor politici.

E cestiune de un fel de pudoare politică să nu exagerăm asemenea fapte, căci le dăm dușmanilor noștri arme și rușinea e, la urma-urmelor, a țării întregi, a întregului neam care tolerează asemenea abuzuri.

Intr-o țară mică, cum e a noastră, în care putem cu toții să ne cunoaștem de aproape unii pe alții, nu poate nimeni să prevadă cu cine va fi și cu cine nu va fi nevoit să lucreze împreună spre a săvîrși vreo faptă bună. Trebuie deci să ne lepădăm fiecare de sine însuși și să ne stăpînim firea în toate împrejurările, căci nu e în viața politică lucru mai urît decît să lucrezi împreună cu oameni pe cari i-ai prezentat drept niște mișei.

Urît e dacă în adevăr sunt și chiar mai urît dacă nu sunt.

Adevărul e, la urma-urmelor, mai mult ori mai puțin indiferent, căci marele interes public e ca în viața publică, glas hotărîtor să aibă numai oameni care nici măcar bănuți nu pot să fie.

VREMURI SCHIMBATE

Sunt și oameni cărora le pare rău că n-am luat și noi parte la războiul de peste Dunăre. Părerea lor e că trebuia, cel puțin, să mobilizăm ca să le impunem vecinilor noștri prin desfășurarea puterilor noastre.

Noi credem că nu era neapărat nevoie de așa ceva, căci am ajuns vremuri ca să ne fie armata mereu mobilizată, dacă e vorba să nu fim surprinși de evenimente.

Ce s-a întîmplat adică în Germania și în Franța? Pîn-acum deosebitele unități ale armatei aveau un număr de oameni în timp de pace și alt număr în timp de război. De aici înainte toate exercițiile se vor face cu numărul convenit pentru timp de război. Aceasta va să zică — mobilizare în permanență.

Franța, ca să poată face lucrul acesta, și-a impus serviciul militar de trei ani, o jertfă cetățenească pe care nu toți sunt gata s-o aducă și astfel o cauză de neliniște permanentă.

Nu ne va rămînea decît să ne potrivim cu ceilalți.

După toată posibilitatea, nu vom fi nevoiți să facem ca Franța, dar strîmtorările în care vom intra au să fie din ce în ce mai mari.

Corpul nostru ofițeresc stăruie cu tot dinadinsul să i se deie nu numai număr, ci și calitate, deci oameni nu numai destui, ci totodată și trupește și sufletește destoinici pentru serviciul militar.

Au trecut timpurile cînd oameni mai mult ori mai puțin șubrezi pot să fie ținuți în oștire. S-a constatat, de exemplu, că-n armata franceză cazurile de boală sunt cu mult mai numeroase decît în cea germană, unde examenul medical se face cu multă rigoare. În armata franceză e mare deci contingentul celor ce nu sunt în stare să suporte marile osteneți ale războiului. Vorba e deci ca de aici înainte să avem multă purtare de grijă pentru educațiunea fizică a tinerimii, căci numai oameni viguroși pot să facă serviciu bun în oștire.

După datele statistice adunate anul trecut, populațiunea țării noastre s-a sporit în proporțiuni îmbucurătoare. Vorba e însă dacă cei sporiți sunt totodată și destul de viguroși.

Dacă sunt, mai rămîne să avem convenita purtare de grijă ca-n timpul serviciului militar ei să-și păstreze vigoarea trupească. Ne trebuie deci în armată un bun serviciu sanitar care poartă de grijă ca soldații să fie bine hrăniți, bine adăpostiți, feriți de boale epidemice și căutați cu toată îngrijirea îndată ce sunt atinși de vreo boală.

Avem acest serviciu sanitar în armată? Avem destule cazărmi? Avem convenita purtare de grijă pentru sănătatea oamenilor pe care-i trimitem la război?

Dacă nu le avem aceste îndeajuns, trebuie să ni le creăm cât mai curînd, căci războiul abia terminat ne-a incredințat că soarta bătațiilor atîrnă de la vigoarea trupască a oștenilor.

Cu atît mai virtos atîrnă soarta bătațiilor de la dezvoltarea intelectuală a celor ce poartă arma. Corpul ofițeresc stăruie deci să-i dăm oameni trecuți prin școală, care sunt deprinși a învăța și a înțelege ușor ceea ce au să învețe. Îndată ce serviciul militar activ a fost redus numai la doi ani, soldatul trebuie să fie om care în timp de cîteva luni poate să învețe partea oarecum mecanică a milităriei, pentru ca să i se poată face apoi educațiunea morală, de care are neapărată trebuință, ca să fie oștean în adevăratul înțeles al cuvîntului.

Au trecut timpurile cînd serviciul militar se putea face dînd din miini și din picioare : azi el se face mai ales cu capul și cu inima. Întreaga instrucțiune publică are deci să fie pornită din gîndul de a pregăti tinerimea pentru serviciul militar, căci după cum s-au pornit lucrurile, statele nu mai există aci în Europa noastră cea civilizată, decît pentru ca să-și susție, să-și sporească și să-și perfecționeze fiecare dintre ele oștirea totdeauna gata de a intra în luptă.

Un lucru e neîndoios : că valoarea popoarelor nu mai atîrnă de la foloasele pe care fiecare dintre ele e-n stare să le aducă omenirii prin lucrarea sa pacinică, ci de la puterea pe care o desfășoară în vederea războiului.

DISCIPLINA MILITARĂ

Totdeauna și pretutindeni, disciplina de orișice fel s-a întemeiat pe iubirea și încrederea pe care cei mari au știut s-o cîștige prin bunăvoința lor și în virtutea neîndoioasei lor superiorități. De aceea, nota caracteristică a marilor căpitani a fost în toate timpurile neadormita purtare de grijă pentru cei puși sub comanda lor.

Sunt cu toate aceste și astăzi oameni care cred că și pe frică se poate întemeia o disciplină sănătoasă și că ast-

fel, mai ales „în cazarmă“, numai prin „energie“ și prin cuvenita asprime se poate asigura buna rînduială și supunerea necondiționată.

Era dar urită afară din cale impresiunea pe care a produs-o știrea că sublocotenentul Turturescu a făcut într-o clipă de enervare o mișcare pripită, în urma căreia un biet de soldat a căzut mort — străpuns de sabie.

Mulți erau și cei ce nu se îndoiau că lucrul acesta era adevărat și că soldații noștri nu sunt tratați cu bunăvoința cuvenită. Cu atît mai mulți sunt cei ce au cuvinte de a se bucura că Consiliul de Război nu l-a găsit vinovat pe sublocotenentul Turturescu și l-a achitat.

Ar fi însă foarte greșit să ne mulțumim cu rezultatul acesta și să zicem : „Slavă Domnului c-am scăpat cu spaimă !“

E mai mult ori mai puțin indiferent dacă a fost ori nu pedepsit sublocotenentul Turturescu. Chiar și dacă vinovat ar fi, îi este mare pedeapsă gîndul că pe urma pripirii sale s-a stins o viață. Cu atît mai grea pedeapsă îi este gîndul acesta, dacă nu e vinovat nici măcar de imprudență.

Ceea ce ne interesează pe noi e efectul ce s-a produs în opiniunea publică și mai ales în masele mari ale armatei.

Ar fi lucru pe cît de dureros, pe atît de primejdios dacă s-ar putea produce și menținea în mintea multora gîndul că judecătorii au fost mai mult ori mai puțin părținitori și că astfel așa-numitul „om de rînd“ nu află ocrotirea cuvenită în armată.

Mai ales astăzi, cînd armata e fără îndoială cel mai de căpetenie așezămînt public, trebuie să ne pătrundem din ce în ce mai mult de gîndul că soarta țării noastre atîrnă de la gradul de închegare a puterilor vii care alcătuiesc armata.

Vor fi exagerînd, fără îndoială, cei ce spun că omul de rînd, fie el orășean, fie mai ales sătean, e pretutindeni horopsit în țara noastră. Chiar și dac-așa ar fi însă, e pentru noi cestiune de existență națională ca cei horopsiți să fie pătrunși de simțimintul că în oștire, ba fie chiar și numai în oștire se bucură de ocrotire și de o părintească purtare de grijă.

Orișicare ar fi apucăturile gradelor inferioare, mairii oștirii au să privegheze și răspunderea lor e cu atât mai mare, cu cât mai rele sunt acele apucături.

Sunt multe bune, dar și multe rele ce se spun despre oștirea noastră și se petrec și fapte care dovedesc că nu pretutindeni se bucură soldatul de cuvenita ocrotire. Altfel ar fi peste puțină marele număr de dezertori și de oameni cuprinși de deznădăjduire pe care ni-l dă oștirea noastră.

Dacă are parte de adăpost bun, de hrană îndestulătoare, de cuvenita îngrijire în caz de boală și de un tratament binevoitor din partea mai-marilor săi, soldatul stă bucuros în cazarmă și poartă cu inima ușoară sarcinile adeseori grele ale vieții militare.

Idealul nostru are să fie o armată în care tinerii intră cu inima voioasă și în care își petrec cea mai frumoasă parte a vieții.

DUPĂ CINCIZECI DE ANI

Sunt acum cincizeci de ani și mai bine, după ce a fost ales domn al amândoror Țărilor Române, Cuza-vodă a însărcinat pe Vasile Alecsandri să ducă împăratului Napoleon o scrisoare a sa. Sosit la Paris, Vasile Alecsandri a fost primit de către împăratul mai curînd de cum se credea și de cum spera.

„Care este starea actuală a Principatelor în privința administrației, a finanțelor și a puterii armate?” a întrebat împăratul.

„Sire, — a răspuns omul de încredere al lui Cuza-vodă — Principatele se află într-o deplină dezorganizare administrativă în urma deosebitelor guverne provizorii ce s-au succedat în timp de doi ani; finanțele sunt reduse la zero și armata regulată, compusă din zece mii de oameni, este rău organizată, căci ea se resimte de regimul vechi, și rău înarmată, căci nu are decît puști și săbii vechi aduse din Rusia.“

Drept răspuns la aceasta, împăratul Napoleon III a declarat că le dăruiește românilor 10 000 de puști cu capsule și că va mijloci pentru dinșii un împrumut de 12 milioane.

Incurajat de această bunăvoință, Vasile Alecsandri întreabă dacă nu cumva ar fi timpul potrivit pentru proclamarea unirii definitive a Principatelor.

Împăratul îi răspunde că nu.

„Ceea ce se cuvine acum să faceți — zice el — este să așteptați în liniște viitoarele conferințe europene și să vă ocupați cu seriozitate de *reorganizarea administrativă, financiară și militară a Principatelor*. Căutați a vă recomanda Europei prin *înțelepciunea reformelor dinlăuntru*, precum v-ați recomandat prin patriotismul de care ați dat dovadă și vă pregătiți — nu a pripi evenimentele, ci a vă folosi de cursul lor.“

E bine să ne amintim aceste amănunte astăzi, cînd avem în picioare o armată de vreo 700 000 de oameni și să ne dăm seama dacă am știut ori nu să ne organizăm și să ne pregătim spre a ne folosi de cursul evenimentelor.

Putem, fără îndoială, să avem mulțumirea de a constata că sunt reale și mari, în unele privințe chiar uimitoare, progresele pe care le-am făcut în timpul celor cincizeci și mai bine de ani cari au trecut de atunci. Atît în virtutea acestor progrese, cît și în urma firii noastre cum-pătate și bine chibzuite, ni se cuvine să stăm în fruntea popoarelor cari au stat mai înainte dimpreună cu noi sub stăpînirea turcilor.

Prea mult n-avem însă să ne mîndrim, nici să punem temei pe propriile noastre vrednicii.

Îarba crește, dacă timpul îi este priincios; tot astfel orișicare popor își desfășură puterile și se ridică, dacă e lăsat să-și urmeze lucrarea în pace; ceea ce mai presus de toate ne-a împaternicit a fost pacea îndelungată de care am avut parte noi, care atîta timp eram mereu neliniștiți de oștirile vecinilor.

Dacă însă pacea îndelungată are roadele ei binefăcătoare, ea poate să aibă și urmări rele în ceea ce privește felul de a vieții. Atunci dar, cînd ne dăm seama despre progresele pe care le-am realizat și despre pozițiunea ce

ni se cuvine în virtutea acestor progrese, nu avem să perdem din vedere neajunsurile adeseori foarte mari, cum sunt ușurința, superficialitatea și lipsa de disciplină morală de care suferim, tocmai pentru că ne-am deprins a le avea oarecum toate de-a gata — fără multă bătaie de cap.

Oricît de mari ar fi progresele realizate în cele materiale, efectele lor nu sunt nici sigure, nici dăinuitoare, dacă lipsesc progresele în ceea ce privește viața morală.

Întrebat de împăratul Napoleon III dacă românul e soldat bun, V. Alecsandri răspunde :

„Eu consider, sire, pe soldatul român ca pe unul din cei mai buni din Europa, căci este *disciplinat* prin însăși natura sa, deprins cu toate *greutățile vieții, cu foamea, cu osteneala, cu căldura, cu gerul*“.

Fără îndoială, așa este : ține românul, bietul de el, la tăvăleală și azi ca și acum cincizeci de ani. Din aceasta însă, numai pentru oameni ușurateci urmează că nu e nici azi nevoie să avem cuvenita purtare de grijă pentru hrana și pentru păstrarea sănătății lui.

LEGE ȘI LEGALITATE

Nu exagerăm, ci ne mulțumim a constata un adevăr neîndoios și de toți știut, dacă spunem că în fiecare zi se ivește mai ici, mai colo plîngerea că se fac nedreptăți în viața noastră publică și că cei mici și slabi sunt în fel de fel de chipuri asupriți de către cei mai mari și mai tari. Urmarea firească a acestor asupritori sunt stăruințele adeseori îndirjite și foarte zgomotoase ca să se creeze legi pentru ocrotirea celor ce sufar nedreptățile și să fie crite pedepse cît se poate de aspre pentru asupritori.

N-avem decît să examinăm bine faptele de care cei obijduiți se plîng, pentru ca să ne încredințăm că răul nu din lipsa de legi bune, ci din prisosul de apucături rele porcede.

A avut fiecare dintre noi foarte adeseori ocaziunea de a simți că nu numai între cei mari și tari, ci și între cei

mai mărunței sunt de tot puțini oamenii care nu se socotesc îndreptățiți a interpreta legea potrivit cu vederile lor și a o aplica, după împrejurări, mai într-un fel, mai într-altul.

Punctul de plecare al celor mai mulți e principiul foarte primejdios că interesele statului au să fie puse mai presus de toate și că ele în toate împrejurările primează. Dacă e așa, acela care în interesul statului răstălmăcește o lege, o nesocotește ori o calcă, nu numai că nu păcătuiește, dar săvîrșește o faptă patriotică pentru care merită să fie ridicat în slava cerului. Vorba e însă că păcătosul hotărește ce este și ce nu este potrivit cu marile interese ale statului — și îndată ce a fost admis principiul acesta, cele mai multe atîrnă de la bunăvoința ori de la rea-voință a celor ce au să aplice legile.

Oricît de bune ar fi deci legile, preocuparea de căpetenie a celor mai mulți dintre noi e să se pună bine cu cei însărcinați a le interpreta și a le aplica. Ii ținem de scurt cînd avem vreo daraveră de descurcat, dăm năvală asupra lor și nu-i lăsăm să răsufle, facem fel de fel de presiuni morale asupra lor, ne dăm silința să-i înduplecăm fie prin rugăminte, fie prin promisiuni, fie prin amenințări — dacă ne dă mina —, facem, vorba românului, pe dracu în patru pentru ca ei să admită că interesele statului român cer ca legea să fie interpretată potrivit cu vederile noastre și aplicată pe placul nostru.

E de sine înțeles că dacă reușim, nu ne plîngem, dar se plîng cei ce nu reușesc și aceștia sunt, se înțelege, de obicei foarte mulți.

Ei ar avea, fără îndoială, dreptul de a se plînge, nu-mai însă dacă n-ar fi vinovați de a fi stăruit ca legile să fie aplicate în favorul lor.

Cîtă vreme onorabilul public dă năvală asupra celor însărcinați a aplica legile și se folosește de fel de fel de mijloace spre a-i îndupleca să facă hatîruri ori să se abată din calea cea dreaptă, cele mai bune legi nu pot nici ele să ne fie de folos și dreptul de a se plînge nu li se cuvine decît celor ce susțin principiul că cel mai de căpetenie interes al statului e ca toți să li se supună necondiționat legilor și ca oricicare lege să fie interpretată cu bună-credință și aplicată fără de părtinire.

În fața plîngerilor mereu repetate și din ce în ce mai stăruitoare ni se impune iarăși și iarăși convingerea că atît legile înțelepte, cit și așezămintele bune sunt de puțin folos, cîtă vreme oamenii stăruie în rele apucături.

CARACTERE

Nu trece zi fără ca să se facă mai ici, mai colo, mai într-o formă, mai într-alta, dar totdeauna și pretutindeni cu vie părere de rău, constatarea că lipsesc la noi caracterele.

Cum lipsesc și de ce lipsesc !?

Om de caracter e acela care stăruie cu tot dinadinsul în hotărîrile pe care le-a luat o dată, știe deci ce vrea și face numai ceea ce el însuși voiește. Asemenea om e vrednic de încredere, un factor sigur pe care ne putem răzîm în orișicare combinațiune socială.

E învederat că om de caracter în înțelesul acesta nu poate să fie decît cel ce-și ia hotărîrile după o matură chibzuire, dîndu-și seamă și despre interesele sale, și despre împrejurările în care se află, și despre ceea ce îi este ori nu-i este cu puțință. Omul ușuratic, care-și ia hotărîrile-n pripă și vrea ceea ce nu-i este cu puțință ori ceea ce nu se potrivește cu adevăratele lui interese, nu poate să fie om de caracter. Chiar și dac-ar stăruie în hotărîrile lui, el este un om *incăpățînat* și mai mult ori mai puțin ridicol, totdeauna supărător și adeseori primejdios, un fel de X, a căruia valoare pozitivă atîrnă de împrejurări.

Caracterul e deci, înainte de toate, cestiune de îndrumare intelectuală și aceia care se plîng că n-avem noi, românii de azi, caracter, spun, poate fără ca să-și dea seamă, că suntem oameni ușurateci, care se pripesc și astfel foarte adeseori nu mai pot să voiască și azi ceea ce au voit ieri și o să-și schimbe mine hotărîrea luată azi.

Dacă e adevărat lucrul acesta, vinovată e școala care ne-a deprins cu superficialitatea împreună totdeauna cu ușurința și tot numai din școală poate să pornească și îndreptarea.

Mai are însă caracterul și o altă-nfățișare.

Omul de caracter ne inspiră nu numai încredere, ci totodată și respect, precum și iubire, iar aceasta pentru că prin statornicia lui dă dovadă despre o particulară putere de stăpînire. Orișicare ar fi împrejurările și orișicită silință și-ar da alții să-l înduplece, el stăruie în hotărîrea lui — pentru că e stăpîn pe sine însuși și nu se pleacă nici în fața propriilor sale slăbiciuni, nici în fața presiunilor făcute de alții. Vorbînd despre caracter, ne gîndim mai ales la bărbăția aceasta, care e rezultatul educațiunii familiale.

Aceia deci, care se plîng că n-avem caractere noi, românii de astăzi, spun că nu se face la noi în familie educațiunea cuvenită.

Dacă e adevărat lucrul acesta, nu ne rămîne decît să căutăm forma în care societatea poate să completeze educațiunea familială.

În vederea acestei complectări au fost concepute așezămintele de educațiune de felul Școlii militare de la Mă-năstirea Dealului, de lângă Tîrgoviște, și e cestiune de însănătoșire socială să înființăm cît mai multe asemenea așezăminte. Orișicit de multe ar fi însă așezămintele de felul acesta, înrîurirea lor e mărginită într-un cerc mai mult ori mai puțin restrîns.

S-a găsit acum de curînd forma pentru o înrîurire hotărîtoare în cele mai largi cercuri : înființarea cetelor de așa-numiți *cercetași*, despre care s-a vorbit și-n coloanele *Minervei* în mai multe rînduri.

Trecem cu vederea importanța acestor cete din punctul de vedere al educațiunii așa-zise *fizice* și stăruim mai virtos asupra importanței încă mai mari pe care călătoriile prin țară le au în ceea ce privește educațiunea *morală*, dezvoltarea bunului-simț practic și formarea rațională a caracterelor.

Dacă e vorba să cultivăm în inimile urmașilor noștri iubirea de țară și de neam, tinerii noștri au să-și petreacă timpul liber cutreierînd munții, văile și cîmpiile în continuă atingere cu poporul. Aceasta nu numai ca să-și cunoască țara și neamul din propria lor intuițiune, ci și pentru ca cea mai frumoasă parte a vieții lor să fie totdeauna legată de amintirile zilelor petrecute în mijlocul

poporului. Așa au ajuns elvețienii la patriotismul lor de toți admirat.

Tot așa au ajuns elvețienii și germanii la independența de caracter, în virtutea căreia cei mai mulți dintre dînșii sunt bărbați în putera cuvîntului nu numai ca oșteni, ci și ca cetățeni și ca muncitori pe orîșicare teren al vieții comune. În mijlocul naturii și-n luptă cu nevoile vieții zbuciumate se încheagă puterea stăpînirii de sine fără de care caracterul e fără putință.

Nu e nici vorba de un așa-zis sport al celor ce caută distracțiuni plăcute. Cetele de cercetași au să fie oștirile viitorului, tineri care se deprind a lucra împreună și a se iubi între dînșii, a se supune de bunăvoie, a se face toate la timp, în bună rînduială și cu toată inima, a înfrunta cu veselie greutăți de tot felul și a se stăpîni în toate împrejurările, fiecare pe sine însuși.

TINERIMEA NOASTRĂ

E lucru, după părerea tuturor, afară din cale dureros, că prefectul de poliție al Capitalei s-a simțit nevoit a pune tinerimea studioasă sub paza agenților săi, iar dureros nu e c-a făcut-o, ci că prin aceasta a făcut cu un mic încunjur constatarea că nici părinții, nici corpul didactic n-au fie destulă autoritate, nici convenita purtare de grijă.

Dacă așa este, mai curînd ori mai tîrziu, prefectura de poliție va fi nevoită să adune portretele tinerimii studioase în anume albumuri, să facă pe la licee și pe la școli speciale măsurări antropometrice și să le dea tinerilor *studioși* condicuțe, ceea ce ar fi fără îndoială rău, chiar foarte rău.

Noi suntem de părerea că rău e și ceea ce s-a făcut acum și pînă acum.

E adevărat că e foarte rea, ca să nu zic „pestilențioasă“, atmosfera morală în care crește tinerimea noastră. Pretutindeni pe unde trece, ea vede rele exemple, e amenită și împinsă spre rele și rar de tot se întîmplă ca să

fie întîmpinată cu bune îndemnuri. Stînd lucrurile astfel, nu mai rămîne pentru ea altă scăpare decît izolarea prin internate depărtate de zgomotul lumii. Deoarece internate de felul acesta nu avem decît foarte puține, le facem atît părinților, cît și membrilor corpului didactic o foarte mare nedreptate învinovățîndu-i în ceea ce privește relele deprinderi ale tinerimii. În societatea noastră, privegherea constantă și purtarea de grijă îndestulătoare sunt peste putință.

Peste putință sunt ele și aiurea. Aiurea însă părinții și învățătorii sunt ajutați de întreaga societate. În orîșice societate cu bună rînduială, fie ea mai mult ori mai puțin cultă, orîșicare om ajuns la o vîrstă oarecare se simte nu numai îndreptățit a priveghea ca copiii și tinerii să nu se abată nici de la buna-cuviință, nici de la bunele moravuri și „mănîncă trînteală“ cel ce risipește tinerimea ori abuzează fie de nepriceperea copiilor, fie de slăbiciunile lor. La noi, conștiința acestei datorii de a priveghea asupra tinerimii e mai mult ori mai puțin vie numai prin sate : prin mahalalele orașelor ea e adormită, parcă n-am fi cu toții același neam, fiii aceleiași țări, deopotrivă interesați ca să nu ni se strice tinerimea. Tinerii se bucură deci de cea mai deplină libertate îndată ce au scăpat de sub ochii părinților ori a învățătorilor săi, poate orîșicine să-i ispitească, să-i ademenească și să abuzeze de slăbiciunile lor, iar „nebunul“ care li s-ar pune în cale e luat în bătaie de joc, dacă nu ajunge pînă chiar să „mănînce trînteală“.

Măsura luată de prefectul de poliție nu-i privește deci nici pe părinți, nici pe membrii corpului didactic, ci e o mărturisire făcută fără de înconjur că societatea noastră e cu desăvîrșire stricată, că-n mijlocul ei tinerimea nu găsește ocrotitori deînțereși și că mulți sunt cei ce profită de împrejurări spre a o strica.

Îndeosebi contra acestora e îndreptată măsura și bine va face prefectul de poliție dacă va pedepsi cu toată asprimea pe cei ce într-un fel ori într-altul abuzează de „prostia“ tinerimii.

Nu e, cu toate acestea, mai puțin adevărat că, în forma în care a fost luată, măsura e o greșală foarte gravă care poate să aibă efecte foarte rele.

Chiar și dacă în adevăr, niște stricați și niște făcători-de-rele ar fi, tinerii de la școlile secundare și de la cele speciale n-au să fie puși în rînd cu făcătorii-de-rele și cu alte persoane puse sub paza polițială, căci ei se deprind în mod firesc cu gîndul că toate le sunt iertate, dacă nu află nici părinții, nici învățătorii, nici agenții poliției.

Dacă a ținut d. prefect de poliție să le vină într-ajutor părinților și învățătorilor, trebuia s-o facă aceasta cu discrețiunea cuvenită în asemenea împrejurări, luînd cele mai strașnice măsuri, însă fără tobă și fără surle.

ANALFABEȚII ÎN OȘTIRE

Suntem cu toții de părerea că nu numai în împrejurările de astăzi, ci și timp încă îndelungat de aici înainte, cel mai de căpetenie dintre așezămintele noastre naționale e oștirea, căci numai avînd o oștire numeroasă, bine încheată și bine condusă vom fi în stare să ne susținem și să împlinim menirea istorică a neamului nostru. Gîndul nostru are deci să fie mereu îndreptat spre cele ce pot să contribuie la sporirea oștirii noastre și la închegarea ei, și ar fi foarte greșit să nu recunoaștem că sunt multe și adeseori de tot mari neajunsurile, în urma cărora *închegarea morală* a oștirii noastre e mai mult ori mai puțin peste putință. A recunoscut-o aceasta chiar și actualul ministru-președinte, care a mărturisit că a luat asupra sa sarcina de a conduce Ministerul de Război tocmai ca să poată lucra mai cu succes pentru înlăturarea neajunsurilor pe cari le-a constatat din propria sa intuițiune în oștire.

Nu vom cerceta care anume sunt neajunsurile constatate, nici dacă tocmai ministrul-președinte e cel mai potrivit om pentru înlăturarea lor, ci ne vom mărgini să constatăm că, în urma acelor neajunsuri, foarte multora li-e mai mult ori mai puțin nesuferită viața în oștire. O știm aceasta cu toții, nu numai pentru că e îngrijorător

de mare numărul dezertorilor, ci pentru că mereu se dau pe față nemulțumirile celor ce fac serviciul militar.

Dacă e deci vorba să ajungem la închegarea morală a oștirii noastre, avem să facem tot ceea ce se poate să le facem tinerilor noștri plăcută viața petrecută sub drapel și să înlăturăm ceea ce poate să le-o facă nesuferită. Idealul nostru are să fie o oștire în care tinerii intră voioși și plini de avînt, petrec cea mai frumoasă parte a vieții lor și din care ies cu părere de rău și duc cu dînșii cele mai plăcute amintiri.

Noi suntem departe de idealul acesta pentru că serviciul militar ne este prea greu, iar prea greu e fiindcă prea sunt mulți aceia care intră în oștire fără de nici o pregătire.

Una e serviciul militar pentru cel ce a mai învățat în viața lui cîte ceva și alta pentru cel ce nu știe ce va să zică a asculta și a fi atent, ca să poți învăța.

E mai mult ori mai puțin indiferent pentru serviciul militar, dacă recrutul știe ori nu să citească și să scrie: lucru de căpetenie este ca el să fie deprins a învăța. Acela care nu are deprinderea aceasta e mult chinuit în sec, o belea pentru cel însărcinat a-i face instrucțiunea și o pacoste pentru camaradul care stă în rînd cu dînsul. Astfel se produce încetul cu încetul o îndîrjire care se dă pe față în conflicte, care fac lucrarea împreună fără putință.

Silintele de a-i da oștirii cuvenita închegare morală au să rămîie zadarnice cîtă vreme nu vom avea destule școli și învățători destul de bine pregătiți pentru ca să-și poată da seama că nu numai în actualele împrejurări, ci și timp încă îndelungat, de ani înainte, ei sunt mai presus de toate pregătitori ai tinerimei pentru serviciul militar.

Sunt foarte generoase și vrednice de toată lauda silintele acelor care, profitînd de ocaziune, vor să-i învețe pe analfabeții adunați prin cazărmi a scrie și a citi. Teama ni-e însă că nu cumva să le facă prin aceasta serviciul militar și mai nesuferit. Dacă e adevărat că tocmai pentru analfabeți serviciul militar e prea greu, preocuparea noastră n-are să fie ca să le mai încărcăm cîte ceva pe deasupra. Rost firesc ar avea silintele de a-i îndruma să

citească și să scrie numai dacă am născoci vreun metod, în virtutea căruia această învățare n-ar fi muncă, ci o distracțiune plăcută.

Dacă n-au putut să dea rezultate vrednice de băgat în seamă școlile de adulți, cu atât mai puține rezultate ne vor da școlile din cazărmi, unde „școlarii“, obosiți de munca grea, abia apucă să răsuflă.

Fiecare lucru la timpul lui : ceea ce nu le-am dat copiilor nu le putem da flăcăilor, care au cu totul alte preocupări. Nici nu e apoi vorba de cițiva, ci de multe, foarte multe mii de oameni care nu mai au cuvenita răbdare pentru ca să învețe ceea ce n-au învățat cînd se cuvenea.

Nu ne rămîne decît să ne facem de aici înainte datoria față cu copiii, dacă ținem să avem o oștire bine pregătită.

PATRIOTISMUL

În vremuri ca cele de astăzi, ba la noi îndeosebi și în timpuri mai bune, ca cele de ieri, oamenii, vorbind de *patriotism*, se gîndesc la însuflețire, la avînt, la porniri năvalnice, la simțeminte mai mult ori mai puțin înflăcărare, ca cele reproduse de Andrei Mureșeanu în *Răsunetul* lui, de V. Alecsandri în *Sentinela romană*, ori de Eminescu în dialogul dintre Mircea-vodă cel Bătrîn și sultanul Baiazit Fulgerul.

Nu este așa !

Patriotismul care a ieșit la iveală în viața poporului roman fără îndoială cel mai cumpănit dintre popoarele ce au trăit pînă în ziua de azi pe fața pămîntului, patriotismul, care încheagă statele și le împuternicește, nu e un simțămînt, ci o convingere precumpănitoare, care hotărăște întregul fel de a fi al omului nu numai ca cetățean, ci și ca om în genere.

El poate să fie socotit, mai presus de toate, drept un fel de *cult al legalității*.

Nu poate să încapă în mintea adevăratului patriot gîndul că legea, oricare ar fi ea, nu e cu desăvîrșire sfîntă și

că sunt împrejurări, în care i se cuvine cuiva în lumea aceasta să interpreteze legea după bunul lui plac, s-o nesocotească ori chiar s-o calce. Chiar fiind convins că legea e rea ori nedreaptă, patriotul adevărat stăruie ca ea să fie schimbată, dar i se supune necondiționat cîtă vreme ea este în vigoare. Aceasta e ceea ce avem să înțelegem cînd zicem *Dura lex, sed lex*.

Pentru patriotul adevărat cu *putință* este numai ceea ce este iertat, iară iertat este numai ceea ce legea nu oprește.

Nu e însă destul să ne supunem necondiționat legilor, ci fiecare dintre noi trebuie totodată să stăruie, cu toată hotărîrea, ca și alții să se supună în toate împrejurările și să fie neînduplecat stăruitor pentru prigonirea celor ce nesocotesc legile ori le calcă. Aceasta este cea mai aspră dintre datoriile cetățenești. E un foarte primejdios dușman al țării sale cel ce, avînd în vedere interesele sale ori ale celor apropiați de dînsul, îndeamnă, momește, adimenește, corupe ori siluiește prin fel de fel de mijloace pe alții să nu-și facă datoria ori să nu aplice legea cu bună-credință și în mod cinstit. N-avem decît să ne uităm împregiurul nostru pentru ca să ne încredințăm că țările, în care se iartă asemenea abuzuri, merg spre decadență și ajung încetul cu încetul la ruină mai întii morală, apoi culturală și în cele din urmă materială și politică, iar țările, în care sunt prigoniți fără de milă cei ce nu-și fac datoria, se încheagă, se întăresc și ajung în toate privințele la mare înflorire.

Urmare firească a supunerii către legi e și supunerea necondiționată față cu autoritățile legal constituite.

La Roma funcționarii publici erau sacrosancti, fiecare în sfera lui de activitate, și cetățenii li se supuneau chiar și fiind convinși că e la mijloc un abuz de putere. Rămînea să-i tragă în judecată după ce, părăsind funcțiunea, vor fi ajuns simpli cetățeni. Azi dreptul de a trage la răspundere pe funcționarul care abuzează de putere îl are orișicine și orișicînd : cu atât mai virtos e orișicine dator să se plece în fața autorităților publice. Țările, în care această disciplină e severă, sunt tari și puternice ca armatele bine disciplinate, iară țările în care orișicare fleac de om își permite să ocărăscă fără de sfială, să calom-

nieze și să insulte pînă chiar și pe cei mai sus-puși și să declare în gura mare că el se supune numai dacă i se face pe plac, asemenea țări încetul cu încetul se destramă și merg spre peire.

Patriotismul, fiind cult al legalității în înțelesul acesta, este *jertfă de sine*, căci patriotul adevărat în fiecare clipă își zice : „Orășicare ar fi interesele, slăbiciunile, simpatiile și repulsiunile mele, am să-mi calc pe inimă și să-mi fac datoria așa cum cer cei autorizați a hotări acțiunea comună a țării“.

Au pierdut din vedere acest mare adevăr toți cei ce aleargă vociferînd în fel de fel de chipuri de-a lungul ulițelor și nu mai țin seamă nici de ființa sacrosantă a Co-roanei. *Numai cei mai haini dușmani ai neamului românesc pot să voiască dezorganizarea statului român.*

CUM TREBUIE SĂ FIE ROMÂNUL

Se vorbește mereu despre aspirațiunile firești ale popoului român și se zice că trebuie să avem un ideal național, pentru care se însuflețește fiecare dintre noi.

Il avem idealul acesta, dar însufletirea le lipsește încă multora dintre noi și de aceea sunt în mijlocul nostru atîția care-și petrec timpul dîndu-și în fel de fel de chipuri silința să încălzească inimile și să le umple de avînt.

Sunt, fără-ndoială, vrednice de toată lauda silințele de felul acesta ; am fi însă foarte greșiți, dacă am crede că e destul să fim însuflețiți și plini de avînt pentru ca să putem scoate la capăt lucrurile mari pe care le voim. De cînd e lumea, fapte mari numai oamenii cumsecade au săvîrșit ; iară noi foarte adeseori suntem nevoiți a mărturisi că multe sunt păcatele noastre.

Nu doară că suntem mai stricați decît alții. Dacă ne vom da bine seama, la o sută dintre noi optzeci sunt oameni vrednici de stimă, de iubire și de încredere, dar stăpînirea n-o au aceștia, ci ceilalți douăzeci care sunt mai stăruitori și mai lipsiți de scrupule. Toată-nsufletirea are să ne rămîie zadarnică și tot avîntul ni se des-

fășură în sec cîtă vreme nu vom fi reușit să asigurăm stăpînirea pentru cei mai vrednici de iubire și de încredere. Sunt ridicoli cei ce se amăgesc cu gîndul că o vom face aceasta după ce vom fi realizat idealul național.

Cel mai apropiat ideal național al nostru e să ajungem cît mai curînd a fi cei mai cumsecade, mai destoinici și mai vrednici dintre toți românii, căci numai așa vom putea să ne împlinim menirea culturală aici unde ne aflăm.

Intrebarea cea mare pentru noi e, dar, ce avem să cerem de la fiecare dintre noi, cum are să fie orișicare român *ca om, ca cetățean și ca român.*

1. CA OM

Una din observațiunile de predilecțiune ale oamenilor din zilele noastre este că, privind lucrurile din punctul de vedere al vieții comune, virtuțile familiale ale oamenilor sunt indiferente.

E fără îndoială adevărat că orice om de știință, profesor eminent, diplomat distins, financiar destoinic, om public de orișice fel, în genere, poate să fie și unul care e rău ca fiu, ca soț, ca părinte, ca frate, ca rudă ori ca prieten și atît în trecut, cît și în zilele noastre sunt mulți oameni răi care au săvîrșit fapte bune și într-un fel ori într-altul însemnate.

Nu e, cu toate acestea, mai puțin adevărat că noi punem în gîndul nostru mai presus pe cei ce-și fac datoria și ca fii, ca soți, ca părinți, ca rude și ca prieteni, căci nu putem să avem deplină încredere în cei ce sunt în stare să se lepede de cei mai apropiați ai lor.

E destul să nu ne fi pierdut bunul-simț, pentru ca să ne dăm seamă că virtuțile cetățenești toate se razămă pe cele familiale și că acolo unde nu sunt cultivate virtuțile familiale, oamenii nu pot să fie porniți în viața publică spre lepădare de sine și spre jertfă patriotică, ci le fac toate din îndemnuri utilitare, precum îi povățuiesc interesele pozitive de tot felul.

Nu se poate ivi și nu poate să crească îndemnul spre lepădare de sine decît în familie, unde părinții își trag

bucata de la gură din dragoste curată către copiii lor, unde soții se bucură și sufăr împreună, unde frații se ajută între dînșii spre mulțumirea părinților, unde se împinzesc toate legăturile sufletești dintre om și om. Nu poate să fie deschisă pentru patriotism inima omului care nu știe de asemenea legături, ci trăiește răslet în lume; despre acesta se zice: „*Ubi bene, ibi patria*“ (Unde e bine, acolo e patria).

Îndeosebi pentru noi românii cultivarea virtuților familiale e cestiune nu numai de dezvoltare, ci chiar și de existență națională.

Sunt acum o sută de ani, noi eram un popor neînsemnat, pe care nu-l băga nimeni în seamă. Ceea ce ne-a ridicat și a făcut ca ochii lumii întregi să se îndrepte asupra noastră este sporirea noastră neobicinuită. După datele statistice ce pot să fie adunate, ne-am sporit în timp de o sută de ani de la vreo trei la douăsprezece milioane și întreaga noastră dezvoltare economică, politică și culturală e mai presus de toate urmarea acestei sporiri. Dacă e vorba să ajungem la închegarea noastră națională, sporirea aceasta trebuie să meargă înainte, ceea ce este peste putință dacă slăbesc virtuțile familiale.

N-avem decît să ne uităm împrejurul nostru pentru ca să ne-ncredințăm că nici îmbogățirea economică, nici creșterea puterii politice, nici înaintarea culturală nu prețuiesc nimic dacă slăbesc legăturile familiale și viuă îngrijare trebuie să ne cuprindă cînd vedem cum în timp de patruzeci de ani, Franța cea bogată și înfloritoare a scăzut la 38, în vreme ce Germania s-a sporit la aproape 70 de milioane.

Să punem sus în gîndul nostru, să stimăm, să iubim și să distingem prin particulara noastră încredere pe oamenii care prin felul lor de a vieții contribuie la cultivarea virtuților familiale și să le fim în toate împrejurările de ajutor părinților pentru buna creștere a copiilor săi, căci buni cetățeni și buni români numai din copii binecrescuți pot să iasă, și numai fiind buni cetățeni și buni români vom ajunge să ne sporim îndeajuns pentru ca să ni se poată împlini visul național.

Mai e apoi și un alt punct de vedere din care au să fie privite virtuțile familiale.

Întreaga viață a statului modern e așezată pe spiritul de ordine și de disciplină și cea mai de căpetenie dintre virtuțile cetățenești e necondiționată supunere către legi. Pentru cultivarea acestei virtuți, statul are două mari așezăminte, școala și oștirea. În fieștecare zi avem ocaziunea de a ne încredința că în lipsă de cuvenită pregătire din familie, silințele rămîn mai mult ori mai puțin zadarnice atît în școală, cît și în armată. Numai deprins a se supune stăpînirii părintești — totdeauna binevoitoare — ajunge omul să se supună cu toată inima mai întii în școală, apoi în oștire și în cele din urmă către statul din care face parte.

Pornirile anarhice de orișice fel se ivesc, înainte de toate, în familie, de unde trec în școală și mai departe în toate straturile societății lipsite de disciplină morală.

Dramele vieții de stat sunt toarse-n familie și numai oamenii lipsiți fie de judecată, fie de cunoștințe istorice își pot închipui că e destul să ai puști, tunuri și oșteni care știu să se folosească de ele, pentru ea să închei ori să împuternicești statul. În lipsă de stări familiale sănătoase, cele mai puternice state se destramă și ele și se desfac în elementele lor constitutive. De aceea, în toate societățile pornite spre dezvoltare, familia a fost pusă sub ocrotirea nu numai a statului, ci totodată și a religiunii.

2. CA CETĂȚEAN

Tot ceea ce părintele face pentru copiii săi e jertfă din dragoste, faptă săvîrșită din îndemn curat pentru *propria sa mulțumire sufletească* și cel ce-a ajuns odată să cunoască mulțumirea aceasta e din ce în ce mai însetat de ea. Cu cît mai multe și mai mari sunt jertfele aduse, cu cît mai deplină e lepădarea de sine, cu atît mai înălțat se simte omul în gîndul său, căci cu atît mai multe și mai mari îi sunt vredniciile. De aceea, din copii cari au mamă plină de devotament și tată neadormit în purtarea de grije pentru ai săi, ies oameni totdeauna gata de a

aduce jertfe de dragul celor mai de aproape ai lor. Deprinși de mici cu mulțumirea de a-și fi făcut datoria, ei sunt porniți a-și da în toate împrejurările silința să le facă altora plăcută viața și duc cu dînșii și în viața comună această pornire.

Patriotismul, în înțelesul cel bun și adevărat al cuvîntului, e precumpănirea acestei porniri.

Intocmai precum bunul soț, bunul părinte ori bunul frate, precum și adevăratul prieten trece cu vederea ori nesocotește propriile sale dureri în fața mai marilor dureri suferite de vreunul dintre cei iubiți de dînsul, adevăratul patriot, orișicît de priincioase ar fi împrejurările în care-și petrece viața, se simte nemîngîiat cînd își dă seamă despre durerile pe cari au să le sufere alții dintre concetățenii lui.

El nu e deci în stare să înșele, să amăgească, să nedreptățească ori să năpăstuiască pe vreunul dintre concetățenii săi, le sare totdeauna într-ajutor celor ce sufăr și are bărbăția de a înfrunța mînia celor ce-nșeală, amăgesc, nedreptătesc ori năpăstuiesc. Laș ori fățarnic, care se pleacă-n fața celor puternici ori îndrăzneți chiar dacă nu sunt vrednici, e numai cel preocupat în toate împrejurările numai de propriile sale interese ori mai presus de toate de ele.

Nu e deci patriotismul, cum multora le place să spună, un simțămînt, un avînt, o-nsufletire, un fel de inflăcărare trecătoare, ci virtutea bărbătească ce se razămă pe convingerea nestrămutată că nu poate nimeni să se bucure de viață în mijlocul unei societăți în care suferințele sunt multe și mari, iar acest patriotism adevărat nu se dă pe față-n vorbe alese cu mult meșteșug, ci în fapte săvîrșite spre a ocroti pe cei slabi, neajutorați ori lipsiți de pricepere. Dacă oamenii toți ar fi cumsecade, n-ar fi nevoie de nici o lege : ceea ce ne-a silit să croim legi și să stabilim o ordine socială, să înființăm așezăminte și să punem păzitori pentru impunerea supunerii către legi și pentru păstrarea ordinii sociale e experiența, fără îndoială tristă, că sunt mulți mișei care profită de împrejurări spre a asupri într-un fel ori într-altul pe cei slabi, neajutorați ori lipsiți de pricepere. E lucru firesc, căci mișei aceștia își bat în fiecare clipă a vieții lor capul

cum au să răstălmăcească, să nesocotească ori să calce legile ce le stau în cale, cum au să ademenească, să înduplece, să corupă ori să siluiască pe alții spre a le nesocoti și cum au să surpe autoritatea diregătorilor, a guvernului, ba pînă chiar și a domnitorului, pe care legea l-a declarat sacrosanct.

E de sine înțeles că pentru aceștia, adevărații patrioți sunt urgisiți, un fel de ciură-n lume, care, luminînd lumea și dînd piept cu relele porniri, zădărnicesc multe din relele silințe.

Dacă e deci vorba să ne învrednicim a realiza marele nostru ideal, trebuie să punem umăr la umăr spre a face ca-n țara noastră să fie asigurată stăpînirea adevăraților patrioți, care stăruie neînduplecați pentru păstrarea ordinii legale, pentru supunerea tuturoră către legi și pentru respectarea autorităților legal constituite.

N-avem noi, românii, să ne ridicăm deasupra decît atunci cînd în nici una adin țările de dimprejurul statului român nu va fi în administrațiune, în justiție, în finanțe, în școală, în biserică și mai ales în oștire ordine și disciplină atît de bine și de trainic stabilită ca la noi, în cît toți să privească cu un fel de jînd spre noi și toți să fie cuprinși de simțămîntul că nu sunt nicăiri stări atît de bune și de binecuvîntate ca-n țara noastră.

Le place multora să pună România alătura cu Piemontul, care a făcut unirea Italiei, ori cu Prusia, care a făcut unirea Germaniei. O fi și așa ceva ! Ce era însă Piemontul și ce era mai ales Prusia, ca ordine și ca disciplină în administrațiune, în justiție, în finanțe, în școală, în biserică și în armată, mai ales în armată !

Mai nainte de a ne gîndi să ne apucăm de lucruri mari, trebuie că ne facem cu toții oameni cumsecade, patrioți adevărați, care știu să se stăpînească fiecare pe sine însuși, să respecteze ordinea stabilită prin legi, să se supună necondiționat legilor și autorităților legal constituite și au virtutea cetățenească de a înlătura din viața publică pe cei nevrednici ori nevolnici.

Meniri mari au împlinit în lumea aceasta numai popoare alcătuite din oameni care, știindu-se ei înșiși pe sine vrednici, umblă călcînd apăsat și țîindu-și capul sus.

Dacă suntem așa, s-o pornim cu ajutorul lui Dumnezeu înainte, iar dacă ar fi să nu ne știm încă așa, cel mai apropiat gând al nostru e ca așa să ne facem.

3. CA ROMÂN

Orișicare om cu judecată îmi va fi dat dreptate cînd am zis că nu poate să fie bun cetățean decît cel ce e om bun. Cu atît mai învederat este că nu poate să fie bun român cel ce e cetățean rău.

Eu, care cunosc Ardealul și Banatul și Țara Ungurească și Sălagiul și Bucovina, nu numai din auzite ori de prin cele scrise de alții, ci și din propria mea intuițiune și urmăresc desfășurarea lucrurilor de peste patruzeci de ani acum, sunt suprins de viuă îngrijare cînd îmi dau seamă că n-a fost în timpul vieții mele sporul românimii ca-n timpurile de mai nainte.

În Ardealul propriu-zis sunt, pe lîngă un milion și jumătate de români, peste un milion de maghiari și sași. În Banatul Timișoarii sunt numai șvabi peste patru sute de mii și sunt mulți și sîrbii. În Țara Ungurească, din Mureș și pe Crișuri, sunt, ce-i drept, compacte masele române, dar șesul pînă la Tisa e ocupat de mase compacte maghiare. În Sălăgiu, românii numai spre munți sunt poporațiune covîrșitoare, iar în Maramureș românii sunt înăbușiți de ruteni ca-n Bucovina, unde românii se urcă la abia vreo 300 000 din o poporațiune de peste 800 000.

E învederat că pretutindenî soarta neamului românesc atîrnă de la sporirea lui și toți trebuie să ne dăm silința de a ne dumiri de ce adecă românii nu se mai sporesc azi ca în trecut, cînd stările, atît cele politice, cît și cele economice și culturale, erau mai rele decît cele de astăzi.

Erau stările morale mai bune decît cele de astăzi: la noi se adeverește același lucru ca-n Apus, unde Franța liberă și bogată scade, în vreme ce Germania cu disciplină severă în toate amănuntele vieții ei se sporește. Sunt, cu toate aceste, oameni lipsiți de bunul-simț, care nu-și dau seamă cît de mare e răul pe care-l fac stăruind într-o propagandă care slăbește disciplina religioasă și cea politică în masele mari ale poporului român.

Omul cumsecade și patriotul adevărat nu poate să peardă din vedere că ia parte la lucrarea pornită de dușmanii neamului românesc pentru dezorganizarea societății noastre naționale, cînd îndeamnă pe alții să nu se supună legilor ori să nu respecteze autoritățile publice. Rău e dacă cei îndemnați sunt cetățeni ai statului român, dar nu e mai puțin rău dacă ei sunt cetățeni ai vreunui alt stat: într-un caz e la mijloc lipsa de iubire cetățenească, iar în celălalt — lipsa de iubire frățească. Marele interes național al nostru e ca românii, orișunde ar fi ei, să fie oameni cumsecade și buni cetățeni, creștini adevărați, care-și fac în toate împrejurările și cu deplină jertfă de sine datoria. Numai așa e cu puțință sporul, creșterea și întărirea neamului românesc și nimeni nu e deopotrivă cu noi interesat ca românii toți să fie element de ordine, iară nu mase pornite spre răzvrătire.

Se vorbește nu numai mult, ci totodată și cu multă însuflețire despre unitatea națională a tuturor românilor.

Ce fel de unitate?!

E vorba numai de limbă ori și de felul de a vedea, de deprinderi și de apucături, de toate formele în care se dă pe față viața sufletească?!

O asemenea unitate culturală nu există și mult timp va mai trece pentru ca ea să fie cu puțință.

E înspăimîntător de mare deosebirea în ceea ce privește viața culturală la clasa cultă din România, la cea din Ardeal, la cea din Bucovina și la cea din Basarabia, iar unitatea nu s-ar putea restabili decît propagînd cultura clasei culte din România în toate țările de dimprejur.

E cineva, om cu gîndul limpede, care crede că o asemenea propagandă ar fi binefăcătoare, potrivită cu interesele încheșării poporului român!?

Eu sunt cel ce întîia oară a rostit vorba că pentru toți românii soarele la București răsare și o zic și astăzi cu toată hotărîrea aceasta, dar m-am pătruns încetul cu încetul de convingerea dureroasă că nu răsare soarele la București pentru nimeni.

Dacă e vorba ca să se desăvîrșească unitatea culturală a poporului românesc, avem înainte de toate să ne lepădăm de păcatele la care ne-au împins fanarioții și

dascălii, precum și dascălițele franțuzești, să curățim bu-ruienile din calea noastră, să secăm mocirlele și să ne întorcem la bunele deprinderi ale părinților noștri, în ceea ce privește viața familială, bisericească și socială.

Cu atât mai virtuos trebuie să ne întoarcem, când ne dăm seamă despre prăpastia ce s-a deschis între masele mari ale poporului român și *pătura superpusă*, cum zicea Eminescu. Am sorti neamul românesc peirii, dac-am răs-pindi în masele poporului nostru ceea ce astăzi consti-tuie zestrea culturală a acestei „pături“.

Nu! — aceasta nu ne este iertat s-o facem; noi, clasa cultă, avem să ne premenim și să ne însănătoșim, inspi-rându-ne din bunele tradițiuni ale poporului încă nestri-cat de așa-zisa „civilizațiune“.

Prea sunt afară din cale mulți între noi aceia care nu cunosc nici pământul românesc, nici trecutul nostru, nici pe oamenii care alcătuiesc poporul român și-n gândul acestora mojiul, țopirlanul, mocanul ori țuțuianul nu e om deplin. Ei trec deci ca străini prin mijlocul unei lumi străine și nimeni nu se apropie de dinșii cu iubire și în-credere.

Românul adevărat nu e cel născut din părinți români, nici cel ce se fălește-n gura mare cu românitatea lui, ci cel ce-și cunoaște pînă-n cele mai mici amănunte țara și neamul, își dă în toate clipele vieții lui silința să fie în-tru toate la fel cu cei mai mulți dintre români și, democrat în cel mai bun înțeles al cuvîntului, socotește deopotrivă cu sine pe toți frații lui.

Neamul românesc va fi cu adevăr încheșat numai după ce vom fi ajuns ca cei mai mulți dintre noi să fie așa.

CĂRTURARIILE SATELOR

Citind apelul, pe care d-l Simeon Mehedinți l-a adre-sat zilele acestea preoților și învățătorilor, ne-am gândit fără de voie la rostul social al puținilor cărturari de prin satele noastre.

„Țara se zbate în suferințe fără de seamă — zice ministrul de Culte și Instrucțiune Publică —, multe gos-podării sunt ruinate; unele sate au fost pustiite de boli; mai peste tot lipsesc vitele și chiar uneltele. Altă scă-pare nu-i decît să începem o *lucrare nouă*, iar îndemnul trebuie să vină de la *școală și biserică*.“

Nu mai încape nici o îndoială că, spunîndu-le acestea, ministrul dă pe față gândul de care azi sunt pătrunși toți românii care-și dau seama cît de tristă e starea la care am ajuns în urma propriei noastre nesocotințe. Îndrep-tarea în adevăr nu poate să porceadă decît din masele mari, care stau sub înrîurirea preoților și a învățătorilor.

Mulți dau chiar cu socoteală că n-am fi ajuns la sta-rea în care ne aflăm, dacă preoții și învățătorii, fiind cum trebuie să fie, și-ar fi făcut, îndeplin, datoria.

Chiar și dacă am admite lucrul acesta, n-avem să pierdem din vedere că, afară de preoți și de învățători, mai sunt prin sate și alți cărturari, care au și ei trecere, și că avem preoții și învățătorii pe care am ținut să-i avem și de care ne-am învrednicit.

În același apel ni se spune că avem nu mai puțin de-cît vreo 840 000 copii obligați a umbla la școală. Luînd cît 50 de copii de fiecare învățător, ar trebui să avem cel puțin 16 800 învățători. E însă învederat că pentru unele clase sunt prea mult 50 de școlari, și dacă luăm proporțiile din Elveția, ar trebui să avem 23—25 000 de învățători.

De ce nu-i avem?

Fără îndoială că n-am ținut îndeajuns să-i avem, căci gîndurile noastre mai ales spre altele erau îndreptate și școala ni se părea — întocmai ca biserica — lucru de mîna a doua.

Trăiau, ce-i drept, în mijlocul societății noastre și oa-meni ca d-l Simeon Mehedinți, cari erau pătrunși de gîndul că menirea poporului român e mai presus de toate culturală și erau gata să lucreze cu lepădare de sine pen-tru ridicarea nivelului moral și intelectual al societății noastre; ei însă de obicei erau luați în zeflemea și, ca miniștri de Culte și Instrucțiune, aveau trecere mai ales oamenii politici, pentru care preoții și învățătorii erau, întocmai ca primarii și notarii de prin sate, niște agenți

pentru treburi, care n-au nici o legătură cu viața sufletească a neamului românesc.

De aceea sunt și oameni care sunt adeseori ispitiți să-și pună întrebarea dacă nu cumva e mai bine să ne lipsească școlile decât ca viitorii cetățeni ai țării să fie îndrumați în școlile pe care le avem.

Nu e adevărat lucrul acesta, dar ușor cădem în păcatul de a-l spune când ne dăm seamă despre înriurirea pe care o au în satele noastre puținii știutori de carte. Lucru firesc ar fi ca ei să fie cei mai buni gospodari, îndrumătorii satelor spre buna viețuire economică și morală, apărătorii celor neajutorați contra veniturilor năvălite prin sate, ca să se îmbogățească pe nemuncite, abuzând fie de strimțorările, fie de lipsa de pricepere a altora.

Se spune adeseori că nu prea sunt așa cărturarii pe care îi avem azi prin satele noastre. În tot cazul nu e destul să sporim școlile și învățătorii, ci avem totdeauna și să dăm întregului nostru învățământ o îndrumare mai puțin utilitară decât cea din trecut.

Nu au satele noastre nevoie numai de învățământ îndestulător și bine cumpănit, ci și de o îndrumare educativă, care-i face pe oameni mai porniți spre lepădare de sine, mai destoinici de a se stăpîni și de a înfrunta nevoile vieții fără ca să se răzvrătească, mai puțin atîrnători de împrejurări și de alți oameni. Nu școală și iar școală, nici școală cu orice preț ne trebuie nouă, ci o școală din care să se reverse asupra țării o adiere mai ideală, iar aceasta este cu putință numai dacă vom avea convenita purtare de grijă pentru dezvoltarea simțămîntului religios. Fără de religiozitate orice îndrumare educativă este stearpă.

Aceasta e ceea ce ne spune ministrul cînd zice că pentru „lucrarea cea nouă“ indemnul trebuie să vină de la școală și biserică.

Atît preoții cît și mai ales învățătorii au să se pătrundă de convingerea că numai lucrînd împreună vor putea să dea țării ceea ce așteaptă de la dînșii, sporirea contingentului de cărturari sătești, care sunt povățuitorii în toate cele bune și adevărații fruntași ai satelor. Nu are să fie Școala decât un fel de tindă a Bisericii, dacă e vorba să ne întărim iar, păstrînd bunele moravuri moștenite de la străbunii noștri.

Despre aceasta însă nu au să fie pătrunși numai preoții și învățătorii, ci toți ce într-un fel ori altul au înriurire în viața noastră publică. Lucrarea cea nouă are să fie îndelungată și stăruitoare, iar d-l Mehedinți nu e dintre cei ce au luat asupra lor sarcina de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice numai pentru că-n combinațiunea dată nu s-a putut găsi pentru dînșii alt „portofoliu“, ci are atît tragerea de inimă, cît și convenita pregătire ca să-și facă binele pe care-l vrea. Vorba e numai să aibă parte și de o sinceră și statornică sprijinire din partea țării.

Pe aceasta va trebui neapărat s-o aibă, dacă vom fi tras convenitele învățături din marile nenorociri prin care am trecut în timpul celor din urmă ani.

UMANITARISM RAȚIONAL

Gîndul iubirii de oameni e foarte vechi. Brahminii au fost pătrunși de el încă-n cele mai depărtate timpuri. Cu atît mai virtuos au fost pătrunși închinătorii lui Buddha, care a spus că nu e destul ca om pe om să se iubească, ci fiecare trebuie să-și dovedească iubirea prin fapte, dîndu-și silința de a le face altora pe cît se poate de plăcută viața. Tot așa judecăm și noi, creștinii, care îi socotim frați ai noștri pe toți oamenii, pînă chiar și pe dușmanii noștri.

Atît la brahmini și la buddiști însă, gîndul iubirii de oameni își are obîrșia-n simțămîntul religios : avem să ne iubim unii pe alții în lumea aceasta pentru că numai săvîrșind aici fapte pornite din iubire putem să fim fericiți în lumea cealaltă, după ce vom fi murit.

Cu totul altăceva e umanitarismul rațional, care pornește din convingerea că aici, în lumea aceasta, ne facem noi, oamenii, unii altora viața nesuferită dacă nu ne iubim între noi.

Umanitarismul de felul acesta la nici unul dintre popoarele de pe fața pămîntului n-a ajuns să fie atît de bine lămurit ca la cel chinezesc, asupra căruia mulți din-

tre noi sunt deprinși a se uita oarecum de sus în jos, ceea ce e un fel de ușurință.

Nu avem adecă să perdem din vedere că-n timpul împăraților *Iao și Șun*, pe la 2300 înainte de Cristos, când egiptenii săpau lacul Moeris și zideau Labirintul, China își desăvârșise organizațiunea, avea canaluri săpate cu multă pricepere, drumuri așternute cu peatră și poduri durate cu multă măiestrie, iară timpul și-l socotea după călindarul pe care-n urmă Iuliu Cezar l-a introdus la Roma. Toate aceste sunt dovezi nendoioase că încă atunci China era țara veche, cu cultură înaintată. Cu toate aceste, poporul chinezesc „custă și viețuiește“ pînă-n ziua de azi, în vreme ce atâtea alte lumi s-au prăbușit de n-a mai rămas decît vestea de ele.

Oricît de multe și de mari ni s-ar părea deci neajunsurile firii acestui popor, e mai presus de toată îndoiala că avem să-nvățăm de la el și o cestiune de bun-simt să căutăm a ne dumiri în virtutea căror regule de viețuire-mpreună a dăinuit poporul chinezesc în vreme ce atâtea lumi ajunse la mare desfășurare s-au prăpădit.

În China nu sunt și n-au fost niciodată clase privilegiate, oamenii se deosebesc numai după vredniciile lor și cel destoinic poate să ajungă fie chiar și împărat, ba străini aruncați de soartă în China, cum erau Marco Polo și mulți alții, au fost ridicați în cele mai înalte pozițiuni. Lucrul de căpetenie e păstrarea formelor de viețuire care au fost stabilite încă în timpul împăraților *Iao și Șun* în ceea ce privește buna-cuviință în toate împrejurările vieții.

Ministeriul *ceremoniilor și al riturilor* priveghează, prin numeroșii lui agenți, ca să nu se facă abateri de la formele tradiționale în ceea ce privește buna-cuviință și ca oamenii să nu intre-n conflict, jignindu-se prin purtările lor unii pe alții. Și trebuie, în adevăr, să recunoaștem că limita extremă a iubirii de oameni e să bagi în fiecare clipă de seamă ca nu cumva prin vorbe ori prin purtările tale să mihnești pe cei ce vin în atingere cu tine.

În privința aceasta, chinezii sunt toți la fel. Pe la începutul secolului trecut, partea covârșitoare a chinezilor erau buddiștii. Mai erau în China creștini și mohamedani, precum și vreo 70 milioane de confuciani, care n-aveau

nicl o confesiune religioasă. Nu numai aceștia însă, ci și buddiștii, creștinii și mohamedanii păstrau în mare sfințenie îndrumările date de Confuciu în ceea ce privește felul de a viețui.

„Eu mă-nchin tuturor oamenilor fără deosebire — zice Confuciu — căci eu îi socotesc pe oameni alcătuint împreună o singură și aceeași familie, căreia sunt menit a-i fi învățător.“¹

Tot el ne spune însă că învățătura pe care o dă nu e pornită de la el, ci trasă din viața poporului chinezesc.

„Doctrina mea — zice el — e aceea pe care toți oamenii trebuie s-o urmeze : e doctrina lui *Iao și a lui Șun*. Cît pentru felul meu de a învăța pe alții, el e de tot simplu : eu citez exemple din purtările celor din vechime ; eu mă dumiresc citind cărțile sfinte (chineze) și stărui ca oamenii să se deprindă a-și da seamă despre maximele cuprinse-n ele.“²

Avem să ținem seamă că chinezii nu scriu ca noi vorbele, ci gândurile, și astfel scrisa chinezească nu poate să fie *tradusă*, ci numai *interpretată*. Întrebat asupra moralei sale, Confuciu răspunde :

„Nimic nu e atît de firesc, nimic atît de simplu ca principiile acestei morale, ale cărei maxime salutare îmi dau silința de a vi le-ntipări. Tot ceea ce vă spun străbunii noștri înțelepți au pus în *practică* mai-nainte decît noi, iar practica aceasta, care-n timpurile de mult trecute era obștește adoptată, se reduce la observarea celor *trei legi fundamentale* în ceea ce privește legăturile dintre *suveran și supuși, părinte și copii, soț și soție*, precum și la punerea în *practică* a celor *cinci virtuți de căpetenie*, pe care e destul să vi le numesc pentru ca să înțelegeți necesitatea și binefacerile punerii lor în *practică* : e mai întîi *«umanitatea»*, *adecă universală caritate pentru întregul neam omenesc* — *fără nici o deosebire* ; este *«iubirea de dreptate»*, *care dă fiecăruia ceea ce i se cuvine fără de a favoriza pe unul mai mult decît pe cellalt* ; e *«potrivî-*

¹ M. S. Pauthier, *Chine ou description historique, géographique et littéraire de ce vaste empire etc.*, Paris. Firmin Didot etc. pag. 130 (n.a.).

² Opera citată mai sus, pag. 134 (n.a.).

rea cu riturile prescrise» și cu «obiceiurile stabilite» pentru ca cei ce alcătuiesc societatea să aibă același fel de a vieții și să ieie parte la aceleași avantaje și la aceleași incomodități; este «iubirea de adevăr», adecă rîvna de gînd și de inimă care ne face să căutăm în toate adevărul și să-l dorim fără ca să voim a ne amăgi pe noi înșine, nici a amăgi pe alții; e, în sfîrșit, «sinceritatea» sau «buna-credință», adecă *inima deschisă, împreunată cu buna-credință, care exclude orișice fățarnicie, atît în purtări, cît și în vorbire*» (op. citat, pag. 146).

Au trecut peste 2500 de ani de cînd Confuciu le-a zis aceste și de atunci pînă în ziua de astăzi nu s-a mai ivit alt om care ar fi fost în stare să ne lămurească cu atita precizie asupra formelor în care se dă pe față iubirea de oameni. De aceea vorbim și noi despre iubirea de oameni, dar numai puțini dintre noi sunt pe deplin pătrunși de gîndul că în lipsa ei, viața ne este mai mult ori mai puțin nesuferită. Pentru cei mai mulți dintre noi e o datorie să urîm pe aceia pe care îi socotim dușmani ai neamului nostru ori ai țării noastre și urgisit e cel ce nu urăște indestul. Ura deci se-ntinde ca o boală sufletească și fiii aceluiși popor ori ai aceleiași țări, adeseori chiar și membrii aceleiași familii se urăsc și ei între dînșii, dîndu-și silința să-și facă unii altora viața nesuferită.

Oameni mai „civilizați“ decît chinezii, noi ne asmuțăm mereu unii pe alții și am ajuns de nu mai suntem în stare să înțelegem că așa-zisa luptă pentru existență, fiind firească, e și legitimă și are să fie urmată cu toată rîvna, dar fără de ură și fără de răutate, încît cel învins să se poată pleca-n fața învingătorului, iar învingătorul să-l ieie pe cel învins sub ocrotirea sa. E deci învederat că de adevărată iubire de dreptate între noi nu poate să fie vorba.

Una din cele mai omenești și mai curate mulțumiri ale vieții e să-i faci bine celui ce ți-a făcut rău ori a încercat să-ți facă rău. În lumea noastră „supracivilizată“ numai puțini cunosc mulțumirea aceasta, căci nu numai că ni se iartă, ci chiar ni se cere să fim aspri și nemiloși, haini, asupritori față cu aceia pe care-i socotim protivnici. La dreptate avem să ținem numai cînd e vorba de

vreunul dintre „ai noștri“, adică dintre aceia cu care ne-am însoțit spre a desființa pe alții. Vorba „fără de a favoriza mai mult pe unul decît pe altul“ e pentru noi un moft, ceva ce aievea nu se poate.

Încă mai rari sunt la noi oamenii pătrunși de gîndul iubirii de oameni. E, din contra, o „datorie sfîntă“ să mărturisești adevărul numai cînd acesta se potrivește cu „interesele actuale“ și om înzestrat cu destoinicii excepționale e cel ce știe să falsifice adevărul ori să-l ascundă, ca să amăgească potrivit cu intențiunile sale (totdeauna bune) pe cei mulți, care nu sunt în stare să se dumirească ei înșiși prin sine asupra celor în adevăr petrecute.

Zilnic se-ntîmplă ca cei ce dau adevărul pe față să fie prigoniți cu toată asprimea, încît e un adevărat eroism să prezinți anumite fapte istorice așa cum ele în adevăr s-au petrecut.

Suleiman Magnificul, pregătindu-se pentru a doua dintre expedițiunile sale contra Ungariei, le trimite poruncă domnilor români, Petru Rareș în Moldova și Radu de la Afumați în Muntenia, că în același timp să intre în Ardeal, ca să-i deie lui Ioan Zapolya ajutor contra lui Ferdinand I. În manualele școlare li se spune însă, atît școlarilor cît și profesorilor, că Petru Rareș a intrat în Ardeal ca să cucerească țara.

Această răstălmăcire a faptelor nu e lucru românesc, ci un fel de tipic european pentru plăsmuirea orișicărei istorii naționale: istoriograful național nu arată faptele așa cum ele în adevăr s-au petrecut, ci cum, după părerea lui, se potrivește cu vederile, cu simțămintele și cu aspirațiile naționale.

Se-implinesc în curînd două mii de ani de la moartea lui Iuliu Cezar. Chiar și pînă în ziua de azi însă unii ne prezintă într-un fel și alții într-altul faptele la săvîrșirea cărora a luat și el parte, fiecare după cum îl trage inima, cum îi vine la socoteală și cum îi dă mîna.

Cum ar mai putea să fie potrivită cu adevărul istoria timpurilor mai apropiate, în care interese naționale și mai mult ori mai puțin actuale sunt în joc?!

Într-un fel se desfășură războaiele cruciate pentru unii și într-altfel pentru alții dintre istoriografi. Încă mai mari sunt deosebiriile cînd vorba e de luptele religioase, care

timp de aproape două sute de ani au ținut societatea europeană în frământare necurmată.

A urmat timpul lui Ludovic XIV, care pentru unii e deopotrivă cu soarele, iar pentru alții cel mai urgent mormar.

Tot astfel, pentru unii, Robespierre, Danton, Marat și ceilalți extremiști ai Revoluției Franceze sunt mîntuitorii neamului omenesc, iar pentru alții niște făcători-de-rele pentru care nu se poate născoci osindă destul de grea.

Urmează Napoleon Bonaparte, cellalt Iuliu Cezar, atît în cele bune și frumoase, cît și-n cele rele și urte.

Istoria nu ne-nfățișează fapte în adevăr petrecute, ci plămuiți potrivite cu stările sufletești ale celui ce-o scrie. Faptele, care nu pot să fie ascunse, nici tăgăduite, sunt răstălmăcite de unii într-un fel, de alții ntr-altul.

Aceasta cînd e vorba de adevăruri istorice care pot să fie dovedite prin documente autentice; ce se alege de adevăr cînd e vorba de întîmplări petrecute acum și de gânduri nemărturisite?!

Mult ai să alergi pînă ce n-ajungi să găsești un om care nu stăruie-n gîndul că-n anumite împrejurări e datorie patriotică să ascunzi adevărul, să minți spunînd ceea ce știi că nu-i adevărat, să amăgești pe „frații“ tăi, să-i înșeli, să-i prostesti, iar această drept dovadă de patriotică iubire. „Politică“ va să zică destoinicia de a spune ceea ce nu simți, nu gîndești și nu vrei, de a răstălmăci vorbe și fapte, de a face ca alții să nu creadă ceea ce e adevărat și de a-i îndupleca să facă ceea ce în adevăr nu voiesc, iar „diplomație“ e marea măiestrie de a te preface și de a te fățări pentru ca lumea să creadă că vrei ceea ce nici cu gîndul nu gîndești.

Trăim în mijlocul unei lumi în care nu te poți mișca decît dîndu-ți la fiecare pas cu toată-ngrijirea seamă care cum te minte și cum vrea să te-amăgească și să te înșele.

„Iubirea de oameni, iubirea de dreptate, potrivirea cu riturile și iubirea de adevăr pot să lipsească la fiecare pas — zice unul dintre comentatorii lui Confuciu — ele au nevoie de un tovarăș credincios, care nu le părăsește niciodată; ele au nevoie de o pavăză contra amorului propriu, contra interesului personal și contra întregii cete de dușmani care le atacă-n toată clipa. Acest tovarăș cre-

dincios, această pavăză sigură e sinceritatea sau buna-credință. Sinceritatea le dă faptelor noastre valoarea; ea constituie întreaga lor vrednicie. Fără de sinceritate, ceea ce pare virtute nu e decît hipocrizie, ceea ce sclipește cu cea mai mare strălucire nu e decît o lumină trecătoare, căreia, pentru ca să se stingă, îi este destul cea mai slabă suflare a vreunei patimi.

Precum vedem, aceste cinci virtuți purced una dintr-alta, ele se susțin între ele; ele alcătuiesc un lanț ce leagă toți oamenii între dînșii, care constituie siguranța lor reciprocă, fericirea lor, lanț pe care nu putem să-l rupem fără ca să sfărîmăm toate legăturile sociale“ (pag. 147).

În societatea noastră, lanțul acesta e de tot șubred, fiindcă celor mai mulți dintre oameni sinceritatea, inima deschisă, buna-credință li se par peste putință. De aceea, soț minte pe soț, părinte pe copil, copil pe părinte, frate pe frate, prieten pe prieten — om pe om se minte fără ca să-și dea seamă că prin aceasta sfărîmă legăturile sociale. Așa a fost la egiptieni și la fenicieni, la babiloneni și la asirieni, la elini și la romani, la persieni și la arabi și de aceea aceștia s-au prăbușit unii după alții.

Călcînd pe urmele acestora, ni-e greu să ne dăm seamă despre importanța așa-ziselor rituri în viața chinezească.

„Riturile sau prescripțiunile pentru conducerea purtării omului în toate stările sociale și-n toate împrejurările vieții — ne spune un descriitor al Chinei — au fost în toate timpurile lucru de mare însemnătate pentru chinezi. Ele sunt pentru dînșii oarecum cea mai deplină expresiune a civilizațiunii și au pătruns atît de adînc în moravurile lor, încît au devenit pentru dînșii un fel de a doua natură.

Orișicum am privi lucrurile, putem să zicem că marea importanță ce li-au dat totdeauna e una din cauzele principale a dăinuirii, am putea să zicem chiar a neclintitei stăruințe a acestui popor ca națiune de mai mult decît patru mii de ani, în vreme ce toate celelalte națiuni s-au transformat ori au dispărut de pe fața pămîntului.“¹

¹ *Chine moderne*, Firmin Didot etc., pg. 207 (n.a.).

Avem și noi obiceiuri și deprinderi, avem îndrumări pentru toate împrejurările vieții, dar ele nu sunt aceleași azi și mine, ici și colo, ci se deosebesc nu numai după timpuri și localități, ci și de la o clasă socială la alta, căci noi nu suntem pătrunși de gândul că oamenii totdeauna și pretutindeni sunt deopotrivă, în toate privințele aceiași. La noi, purtările nu din iubirea de oameni purced, ci fie din amor propriu, fie din vanitate, fie din ambițiune și de aceea, încetul cu încetul, ne duc spre distrămarea societății.

O să zică, fără îndoială, mai unul, mai altul că nu-și petrec nici chinezii cu toții viața potrivit cu îndrumările date de Confuciu.

Nu toți, dar mulți, câteodată chiar cei mai mulți, și toți știu că săvârșesc fapte neiertate când se abat de la învățăturile lui Confuciu.

Chinezii sunt și ei oameni, ființe mereu ispitite de rele îndemnuri, mereu pornite spre fărădelegi, urăsc și ei, dar făcându-și muștrări, nedreptățesc, dar căindu-se, mint și se fățărăsc, dar rușinându-se de faptele lor: noi suntem făcători-de-rele care se laudă cu fapte vrednice de osindă.

China, în cele mai vechi timpuri, a fost stăpînită de împărați ca *Iao* și *Șun*, care în virtutea vredniciei sale se ridicaseră în fruntea societății. *Șun* și-a rînduit urmaș pe unul dintre miniștrii săi, mai presus de toate înțeleptul *Iu*, iar acesta a fost întemeietorul primei dinastii (2205—1776, i.d.Cr.). După aceasta au urmat încă douăzeci și una și dinastia mandjură, care a fost răsturnată-n zilele noastre, era a douăzeci și doua.

Intemeietorii dinastiilor au fost oameni de-o înțelepciune uimitoare, care au adus China la înflorire mare. Urmașii lor însă, încetul cu încetul, au căzut în păcate din ce în ce mai grave. S-au produs deci zguduirii sociale, în care dinastiile degenerare au fost răsturnate.

În timpul celor din urmă vreo 4000 de ani, au fost deci în China douăzeci și două mari zguduirii sociale, în timpul cărora chinezii erau și ei ca noi, adică se urau și se războiau între dînșii, cei mai tari asupreau pe cei mai slabi, cei mai mulți se lepădau de tradițiuni, mințeau fără

de rușine și se fățărău ca niște nemernici. Se iveau însă în mijlocul lor oameni înțelepți ca Confuciu, Mangceu și alții care-i luminau și-i îndrumau spre vechile tradițiuni naționale și o nouă epocă de-nflorire și de bunăstare urma.

Tot așa și la noi, oamenii cu inima curată și cu gîndul bun, văzînd destrăbălarea în care am fost îmbrînciți de cei rătăciți, au să-și ridice glasul și să pună umăr la umăr ca să-i îndrumeze pe români spre iubirea de oameni și de dreptate, spre iubirea de adevăr și spre inima deschisă, precum și spre-ntoarcerea la cele bune dintre obiceiurile moștenite de la buni și străbuni.

Aceasta nu pentru că așa i-a povățuit Confuciu pe toți oamenii, nici pentru că așa se petrec lucrurile-n China, cea mai veche societate omenească, ci pentru că e destul să fii om cu mintea întregă pentru ca să înțelegi că așa e bine, că neamul românesc numai așa poate să se-nchege și să dăinuiască.

Dacă e vorba ca neamul românesc să-mplinească vreo menire-n lumea aceasta, nu e destul ca românii să se iubească între dînșii, ci ei au să se ridice deasupra celor de dimprejurul lor, iubind și pe alții și să se pătrundă de gîndul că cel mai aprig dușman al neamului românesc sunt cei ce-i împing să se facă *urgisiți asupra pe cei mai slabi decît dînșii*.

În lumea aceasta, ființele degenerare sunt pocitanii sortite peirii și degenerată e societatea în care oamenii, dezbrăcați de firea omenească, se urăsc și se asupresc între dînșii, se mint unii pe alții și-și petrec viața-n fățărnicie.

„Eu nu cer de la oameni decît ceea ce se cuvine a cere de la ei — zice Confuciu; învățăturile pe care eu mă silesc a le da sunt acele pe care le-au dat străbunii noștri și pe care ni le-au transmis și nouă. Nu am adăugat la ele nimic și nimic nu scad din ele. Le dau mai departe în toată curăția lor primitivă. Ele sunt nestrămutate. *Auto-rul lor e cerul el însuși*“ (pag. 174).

Cu alte cuvinte: ele rezultă din firea omenească și cel ce se leapădă de ele se dezbracă de firea omenească și de peire nu poate scăpa.

INDRUMĂRI SUFLETEȘTI

ZORILE VIETII SUFLETEȘTI

Viața copilului se desfășură când potrivit cu îndrumările primite de la cei ce au luat asupra lor sarcina purtării de grijă pentru dînsul, cînd după pornirile produse-n sufletul lui, fie de împrejurările în care se află, fie de trebuințele de tot felul ale sale.

Faptă săvîrșită-n urma unei hotăriri luate dinadins nu e cu putință în timpul copilăriei; de aceea copilul e totdeauna nevinovat și nevinovat se și simte. „N-am vrut! Nu mai fac!“ zice el cînd vorba e să fie pedepsit pentru vreun lucru neiertat.

Zorile vieții sufletești încep a se revărsa numai în timpul tinerețelor, cînd copilul se zburătorește ieșind de sub purtarea de grijă a altora, ca să se deprindă încetul cu încetul a purta el însuși grijă de sine și a face dinadins ceea ce-n propriul lui gînd e bine și a se feri de ceea ce e rău pentru el însuși.

Cu aceste se începe greul vieții.

Voi tinerilor, care le citiți aceste, ați început să vă simțiți oameni și n-aveți decît să vă gîndiți bine pentru ca să vă dați seamă cît de greșiți sunt cei ce vă spun că omul e cel mai înzestrat dintre animale. Adevărul e că între om și animale deosebirile sunt cu mult mai mari decît între animale și plante.

Animalele sunt, mai nainte de toate, stăpînite de trebuințele lor firești. Nu există și nici nu ne putem închipui un animal care e flămînd și nu aleargă, cuprins de neastîmpăr, ca să-și caute hrană. Nu există mai ales nici unul care, avînd în fața sa hrana, să nu facă tot ceea ce-i stă prin putință ca să-și potolească foamea.

Orișicare trebuință firească e manifestarea tendinței de a funcționa a vreunei părți din organism, pentru animal o poruncă nenduplecată, și tot ceea ce animalul face e urmarea unei impulsii organice, efect al unei cauze ivite-n organism.

Omul însă e în stare să-și înfrîneze impulsunile, să se stăpînească pe sine și să facă numai ceea ce el însuși cu tot dinadinsul vrea.

Și-n om foamea e manifestarea tendinței de a funcționa a organelor de nutrițiune și cel ce nu se satură are neapărat să moară-n cele din urmă, iar cel ce-și potolește foamea nu numai are mulțumirea de a se fi săturat, ci mai simte și o plăcere, care e cu atît mai viuă, cu cît mai întăitoare e foamea. Omul e, cu toate acestea, în stare să se lipsească atît de mulțumirea de a se fi săturat, cît și de plăcerea împreună cu mîncarea și să stăruie în hotărîrea de a nu mîncea, cu toate că știe că-n cele din urmă are neapărat să moară.

Cea dintii dovadă pe care tinărul o dă despre purtarea de grijă pentru sine însuși e stăpînirea de sine în ceea ce privește mîncarea.

Rîvnind la plăcerea pe care o simte mîncînd, copilul se face lacom și lăcomia-l împinge să mănînce mai mult decît se cuvine spre a-și potoli foamea, ba adeseori chiar și ceea ce nu-i priește.

Urmarea firească e că el își perde pofta de mîncare și nu mai are parte de plăcerea împreună cu mîncarea, ba adeseori chiar se-mbolnăvește.

Dîndu-și seamă despre aceasta, tinărul fiind mai cumințe, alege din mîncări numai pe cele ce îi priesc și gustă și din aceste numai atît ca să nu se sature îndeplin, ci să-i mai rămîie și pe mai tîrziu un început de foame. Această cumpătare în ale mîncării e începutul a toată înțelepciunea, căci cel cumpătat în ale mîncării se face încetul cu încetul stăpîn pe sine în ceea ce privește orișicare trebuință firească.

Orișicare trebuință firească e manifestarea tendinței de a funcționa a vreunei părți din organism și noi oamenii simțim funcționarea orișicărui organ ca plăcere.

Plăcere e să respiri aer curat și proaspăt; plăcere e să bei apă limpede și rece; plăcere e să te bucuri de lumina zilei, să alergi de ici pînă colo și să ostănești puindu-ți mușchii-n lucrare și să odihnești cînd ești obosit; plăcere e să dormi cînd te simți istovit și să te deștepți după ce somnul ți-a-mprospătat puterile: multe și felu-

rite sunt plăcerile rezultate din funcționarea organelor și viața e-n adevăr un neîntrerupt șir de plăceri.

Aceasta însă numai pentru cel cumpătat : lipsa de cumpătare duce la lăcomie, prin lăcomie la nesățiu și prin scîrbă la ruină.

Grăiesc fără îndoială adevărul cei ce vă spun că, funcționînd, orișicare organ se fortifică, iar în lipsă de funcționare el se atrofiază. Ei perd însă din vedere că puțința de dezvoltare are o limită extremă.

Nu mai încape nici o îndoială că, întetite să funcționeze, organele se fortifică, numai însă pînă la extrema limită a puținței de dezvoltare. De acolo înainte urmează degenerarea, ruina, iar extrema limită de dezvoltare e trasă de fire nu numai pentru om, ci și pentru fiecare rasă, fiecare popor și chiar și pentru fiecare individ pînă aci și mai departe nu !

Zorile vieții sufletești nu pentru toți se revarsă deopotrivă-n timpul tineretelor. Unii se-ndrumează mai mult, iar alții mai puțin spre stăpînirea de sine și astfel unii trăiesc mai mult cu sufletul, iar alții mai mult cu trupul, unii sunt mai mult cameni, iar alții rămîn mai mult deopotrivă cu animalele, dar toți sunt înzestrați din fire cu destoinicia de a se ridica, îndrumîndu-se spre stăpînirea de sine, mai presus de animalele care sunt roabe ale impulsurilor trupesti.

Aceia, care, în timpul tineretelor, nu profită îndeajuns de acest dar firesc, cu anevoaia se mai pot îmbărbăta mai tîrziu, după ce organismul, făcîndu-se încetul cu încetul mai bițos, se împune cu mai multă îndărătnicie.

Tinărul dar la tot pasul are să-și dea bine seamă dacă e ori nu pentru el însuși bine să facă ceea ce se simte îndemnat a face și să nu piardă din vedere vorbele : „Și nu ne duce pe noi în ispită“.

ZORILE VIEȚII

Sunt oameni în toată firea care plîng mereu și se tînguiesc spunîndu-le celor ce voiesc să-i asculte că viața e un lung și necurmat șir de suferințe. Voi tinerilor, care treceți prin zorile vieții, să vă pătrundeți de gîndul că nu

sunt sănătoși, nici mai ales cu mintea întregă cei ce vorbesc așa. Cîtă vreme omul e sănătos, atît trupește cît și mai ales sufletește, viața e, din contra, un șir de mulțumiri curate și vii.

Știe orișicine, din cele trăite de el însuși, că mulțumire e să respiri aerul curat și grea îi este viețuirea aceluia care e nevoit să trăiască în aer plin de infecțiuni ori, bolnav fiind, nu e-n stare să respire îndeajuns. De aceea, mulțumire e și să alergi ori să muncești în cîmp deschis, prin crînguri și prin păduri, prin poienele munților ori pe țărmurii mării, pretutindeni unde respiri din belșug aerul curat. Mulțumirile de felul acesta să le căutați dacă e vorba să vă bucurați de viață.

Încă mai mare mulțumire e să vezi lumina care-l încintă pe om, fie ea revărsată de soare, fie răsfrîntă de lună-n timpul nopților cu cer senin.

În crepetul zorilor, cînd se luminează de ziuă, chiar și cel mai amărit om se simte înălțat sufletește, încît ai să le plîngi de milă celor ce petrec cu ochii închiși cea mai frumoasă parte a vieții lor, sculîndu-se abia după ce soarele s-a ridicat sus pe cer.

Posomorită e viața oamenilor care sunt osîndiți a-și petrece viața unde razele soarelui nu pot pătrunde, în umbră ori în întunec, dar luminoasă nu e nici viața celor ce-și trăiesc zilele mai mult noaptea. Voi, tinerilor, feriți-vă de soarta acestora, luînd deprinderea de a vîncina-n fața soarelui în clipa cînd el răsare, întocmai ca-n clipa cînd el asfințește.

Mare mulțumire e și să dormi, dar de dulceața somnului nu poate să aibă parte decît cel ce-și păstrează sănătatea, își petrece ziua muncind și nu abuzează de somn. Nu i se cuvine nici celui ce-și petrece nopțile-n încordări sufletești ori alergînd după plăceri, nici celor ce zac prea mult în culcuș, ci numai celor cumpătați, care nu perd din vedere că adevărata viață omenească e numai cea trăită cu ochii deschiși.

Mulțumire e și să odihnești la umbra răcoroasă după ce-ai ostenit muncind și una din cele mai vii mulțumiri trupesti e să bei apă limpede și curată cînd ți-e sete, dar nu cu nesățiu, ci încetul cu încetul, ca să guști îndelung plăcerea de a-ți astîmpăra setea.

Cu atât mai virtuos ai să fii cumpătat când vorba e să-ți potolești foamea. Noi nu mâncăm, ce-i drept, numai ca să ne hrănim și să ținem organele de nutrițiune în continuă funcțiune, ci și pentru ca să gustăm plăcerea de a mânca, iar plăcerea aceasta o perd cei lacomi și nesățioși, care-și ruinează în același timp organele de nutrițiune și dimpreună cu ele întregul organism trupesc.

Mulțumire curată, plăcere firească e funcționarea oricăru organ trupesc, satisfacerea oricărei trebuințe firești, dar numai cu măsură; orișice exces e împreunat cu scirba, care e vestitoarea boalei.

De aceea, adevăratele zori ale vieții nu sunt zilele copilăriei, căci viața copilăriei se desfășură potrivit cu purtarea de grijă a părinților ori a celor ce au luat asupra lor sarcina privegherii părintești. Zorile vieții se revarsă-n timpul tinerețelor, când viitorul om se îndrumează a purta grijă el însuși de sine. Aceasta e purtarea de grijă de la care afirmă întreaga viață și voi, tinerilor, n-aveți nicio-dată să perdeți din vedere ca tristă și posomorită, plină de suferințe are să vă fie viața, dacă nu vă veți deprinde a vă stăpîni firea mulțumindu-vă cu ceea ce e de neapărată trebuință pentru păstrarea sănătății.

Să vă pătrundeți cu desăvîrșire de gândul că vă este dușman hain cel ce vă spune că omul e animal ca toate animalele. Noi oamenii ne satisfacem trebuințele trupești pentru ca să putem avea parte de mulțumirile sufletești, care numai noauă oamenilor ne sunt date.

Pe aceste le perde cel lipsit de cumpătare, care aleargă numai după plăceri trupești. Stăpîniți de slăbiciunile lor, ei sunt mereu nemulțumiți, trec din suferință-n suferință și-și petrec pe tînguite viața.

MULȚUMIRILE SUFLETEȘTI

Plugarul priceput și harnic a tras în ogor brazde adinci, a sfărîmat cu grapa de fer bulgării, a semănat grîul, bob ales, și a netezit pămîntul — trecînd cu tăvălucul peste el. Mai dînd bunul Dumnezeu și-o ploaică,

peste cîteva zile sămînța a-ncolțit și viuă era mulțumirea semănătorului, care-n gîndul lui vedea lanul îmbelșugat, răsplata muncii săvîrșite de dînsul.

Trecînd însă prin fața lanului răsărit ca peria, i se-nveselește inima și trecătorului, care nu se așteapta la nici un folos pe urma seminței încolțite. Omul e firește pornit să se bucure cînd vede pajiștea verde, apa limpede ce se varsă-n pîriu la vale, mugurul ce se desfășură, pomii acoperiți de floare, verdeața proaspătă a crîngului. Încă mai viuă îi este omului bucuria cînd vede pușorii alergînd după cloșcă, bobocii înotînd pe apă, mieluseii zburdînd la pășune ori vițeluşii gonind peste cîmpul larg, fluturi zburînd din floare în floare și păsărelele cîntînd prin livezi. Intrarea-n ființă, de orișice fel ar fi ea, îl încîntă pe om, și nu mai puțin încîntă desfășurarea vieții, adecă trecerea prin ființă.

Încîntările de felul acesta, bucuriile cari n-au în vedere nici un folos material, înveselirile pornite din lepădarea de sine sunt ceea ce-nțelegem cînd vorbim despre mulțumiri sufletești. Inima oricăru om e deschisă pentru ele, și voi, tinerilor, dacă vă întrebă cineva de ce v-ați născut, aveți să-i dați răspunsul că rostul vieții ome-nești e ca cel ce-o are să se bucure de ea avînd mulțumiri sufletești.

Prin aceasta se deosebește omul de toate celelalte ființe viețuitoare care nu sunt înzestrate cu dumnezeiescul dar al lepădării de sine și astfel au numai mulțumiri tru-pești.

Mai mult ori mai puțin dezbrăcat de firea omenească e deci cel ce se socotește pe sine însuși deopotrivă cu animalele și alergînd după plăceri trupești, nu mai e-n stare să își facă parte de mulțumirile sufletești. Lingavul, lacomul, nesățiosul cel pornit spre desfrîu, zgîrcitul, pismă-tărețul, cel stăpînit fie de-ncăpătînire, fie de deșertă-ciune, cel orbit de patimi și mai ales de ură e dezbrăcat de firea omenească și nu mai e-n stare să se bucure de viață și, bolnav sufletește, înaintează ca cel bolnav tru-pește tînguindu-se, spre moarte.

El e în același timp dușman hain al neamului ome-nesc. Avîndu-și gîndul mereu îndreptat spre foloase ma-teriale, el rîmnește cu nesațiu la avutul și la comoditățile

altora și e nesecat născocitor de mijloace pentru despuierea semenilor săi, în care vede numai rivali și concurenți.

Atît de puțin îi trebuie omului pentru ca să-și satisfacă trebuințele firești, încît, înmîit dacă ar fi numărul oamenilor de pe fața pămîntului, mulțumindu-și fiecare cu ceea ce îi este de neapărată trebuință, toți ar trăi în belșug și fără oa să se istovească muncind peste puterile lor. Numai animalul din om e ceea ce-î face pe cei mai mulți să se mintă, să se-nșele, să se despoaie, să se asuprească, chiar să se omoare între dînșii.

E lucru firesc, că, alergînd astfel după fericire, toți nu numai se simt, dar și în adevăr sunt nefericiți.

Depărtați-vă de aceștia și pătrundeți-vă din ce în ce mai cu dinadins de gîndul că parte de fericire nu pot în lumea aceasta să aibă decît cei ce știu să se lepede de sine și să se peardă cuprinși de uimire-n fața lumii pline de minunate podoabe.

SLĂBICIUNI ȘI PATIMI

Arsenicul, una din cele mai strașnice otrăvuri, e în doze mici leac pentru unele dintre boli. Organismul se deprinde însă cu el, încît doza luată ieri nu mai produce efectul dorit și astfel suntem nevoiți a lua doze din ce în ce mai mari, pînă la anumită limită, unde nu ne rămîne decît să încetăm. După ce organismul s-a deprins însă cu otrava, cel trecut prin cură e chinuit de trebuința de a se mai otrăvi.

Tot astfel, cei ce iau morfină pentru ca să nu simtă durerile de care sunt chinuiți își deprind organismul cu această otravă și devin morfinomani, care mor în cele din urmă otrăvindu-se.

În același fel sunt chinuiți băutorii de opiu ori de hașîș, care — unii mai curînd, iar alții mai tîrziu — mor, cu zile.

Prin asemenea otrăviri stăruitoare, unele dintre organe sunt împintenate la funcționare excesivă și slăbesc, încît nu mai sunt în stare să funcționeze fără de excitante.

Excitantele de felul acesta sunt multe și felurite, unele mai tari, iar altele mai slabe; dar toate primejdioase, căci istovesc organismul. Multe dintre ele sunt puse în rîndul alimentelor, ca ceaiul, cafeaua, ciocolata, piperrul, scortîșoara, ardeiul, oțetul, alcoolul și altele. În rînd cu aceste avem să punem și tutunul — ori foile de Batal.

Toate stimulează inima, accelerează circulațiunea sîngelui, saltă lucrarea sistemului nervos și astfel cel otrăvit are o stare sufletească mai mult ori mai puțin plăcută.

Rîvnind mereu la această plăcută stare sufletească, pe care nu poate s-o aibă și azi ca ieri, și mîine ca azi decît sporînd doza de otravă, cel ce nu se stăpînește pe sine e din ce în ce mai slab și ajunge-n cele din urmă rob al slăbiciunii sale.

Morfinomanul zace într-un fel de amortire plăcută, băutorul de opiu sau de hașîș are vedenii încîntătoare, bețivul plînge cuprins de înduișoare, răcnește stăpînit de mînie ori rîde și cîntă-nveselit după ce s-a plecat în fața slăbiciunii sale, iar fumătorul e cuprins de o ameteală nesuferită cînd nu poate fuma și, flămînd fiind, cel din urmă ban nu pentru piine, ci pentru tutun și-l dă.

Urită e afară din cale starea sufletească a celui chinuit de o slăbiciune pe care nu poate s-o satisfacă și, de aceea, dîndu-și silința să scape de această urită stare sufletească, el cade, mereu cade, încît slăbiciunea devine în cele din urmă patimă căreia i se supune orbește.

Stăpînit de vreo patimă, omul nu mai are voință, e dezbrăcat de firea omenească, moralicește mort, chiar mai presus de animalele care sunt supuse numai trebuințelor firești.

Afară de aceste patimi, care-și au obirșia în slăbiciuni trupești invederate, sunt și slăbiciuni sufletești care devin în cele din urmă patimi, cum e zgîrcenia, pasiunea jocului de cărți și, în genere, a jocurilor de noroc, jaluzia, vanitatea, pînă chiar și cel mai omenesc dintre simțăminte, iubirea, poate să devie în cele din urmă patimă urită și primejdioasă.

Egoismul e purtarea de grijă pentru buna stare trupească și sufletească a propriei ființe, deci cel mai firesc și mai sănătos simțămînt, pe care-l au și animalele.

Firească și sănătoasă e deci și bucuria de care e cuprins cel ce agonisește mijloace pentru satisfacerea trebuințelor sale. Rîvnind însă la bucuria aceasta, omul lipsit de cumpătare prinde slăbiciunea și ajunge-n cele din urmă să-și tragă de la gură, să rabde la frig, să umble jerpelit, să se înjosească și să facă și lucruri neiertate pentru ca să poată agonisi chiar mai mult decît ceea ce îi trebuiește.

Tot atît de firesc ca egoismul e și amorul propriu, adecă păstrarea de grijă a omului ca să fie mulțumit cu sine însuși. Dacă deci mulțumit cu sine însuși e cel ce cîștigă-n orișice fel, e nemulțumit cel ce pierde. Ca să scape de acest simțimînt urît, omul lipsit de cumpătare joacă și iar joacă pînă ce n-ajunge să nu se mai poată stăpîni.

În același fel ajunge vanitosul să se facă de rîsul lumii, dîndu-și silința să le placă altora, și se nenorocește ambițiosul, dîndu-și silința să devie ceea ce e mai presus de destoiniciile lui.

Una din cele mai vii și mai senine mulțumiri ale omului e aceea pe care o simte ca părinte, vîzîndu-și copilul sănătos și plin de voie bună. Rîvnind la mulțumirea aceasta, el prinde pentru copil slăbiciune din ce în ce mai mare, în urma căreia se nenorocește-n cele din urmă, nenorocindu-și și copilul.

Viua și senină e și mulțumirea pe care o simt prietenii cînd stau de vorbă și oricînd își dau în orișice fel silința de a-și face unul altuia plăcută viața. Și ei prind dar slăbiciune care poate să le facă-n cele din urmă nesuferită viața.

Cu atît mai virtuos se întîmplă aceasta cînd bărbat și femeie prind slăbiciunea unul pentru altul. Se-ntîmplă cîteodată că părintele să nu mai poată trăi după ce și-a pierdut copilul, ori ca prietenilor să le fie nesuferită viața după ce au fost despărțiți. Cu atît mai des se-ntîmplă însă ca bărbat și femeie, după ce au prins slăbiciune unul de altul, să-și curme firul vieții.

Cu asprime nemiloasă e pedepsit cel ce nu s-a învrednicit să se stăpînească pe sine însuși și prin rele deprinderi a prins azi o slăbiciune și mîne alta.

„Din tinerețele mele multe patimi se luptă cu mine !“
ni se spune-n cîntarea bisericească.

Voi, tinerilor, care le citiți aceste, să nu pierdeți în nici una din clipele vieții voastre din vedere că zbuciumată de patimi nu e decît viața omului care-n timpul tinerețelor nu s-a stăpînit pe sine și a prins slăbiciuni care-n cetul cu încetul s-au prefăcut în patimi neînduplecate.

Cel ce n-a scăpat în timpul tinerețelor cu anevoie scapă după ce a ajuns om în toată firea.

FAPTA OMENEASCĂ

E mai presus de orice-ndoială că omul are nu numai trebuințe firești, ci și artificiale, cît și slăbiciuni, care-n lipsă de purtare de grijă pot să devie-n cele din urmă patimi. Tot atît de ne-ndoios e că omul, voind cu tot dinadinsul, poate să-și înfrîneze atît trebuințele de orișice fel, cît și slăbiciunile și numai în fața patimilor rămîne neputincios.

Aceasta e una dintre destoiniciile prin care omul se ridică mai presus de animale, care nu sunt în stare să se stăpînească pe sine, ci trebuie neaparat să-și satisfacă trebuințele. Dacă mîncă animalul, cauza e foamea ; dacă el bea, cauza e setea ; orișice ar fi făcînd el, cauza e o trebuință. Ajuns ca animal domestic sub purtarea de grijă a omului, el poate în urma unei așa-zise dresări să aibă și trebuințe artificiale, precum și slăbiciuni, ba chiar să se și stăpînească, dar, în asemenea cazuri, cauza cea adevărată e voința omului care a făcut dresura.

Omul nu mîncă pentru că e flămînd, ci pentru că vrea să se sature și nu bea pentru că îi e sete, ci pentru că vrea să-și stîmpere setea : cauza faptei în adevăr omeștești nu este trebuința, ci efectul intenționat.

Pe cînd la animal cauza produce fapta, la om adevărata cauză urmează după faptă. De aceea omul își chibzuiește fapta în toate amănunțele ei, așa că din ea

să rezulte efectul intenționat și omul lipsit de buna chibzuință una vrea și alta face, aici dă și colo îi crapă șf se face, fie de batjocură, fie de mila tuturoră.

Vrednic de batjocură și de cele mai multe ori de mila tuturoră e și cel ce-și săvârșește faptele deopotrivă cu animalele, fără chibzuință, sub stăpînirea trebuințelor, a slăbiciunilor ori chiar răpus de patimi.

Voi tinerilor, care le citiți aceste, aveți dar să vă pătrundeți de gîndul că fapta săvîrșită-n lipsă de bună chibzuință nu e omenească și vă înjosește, puindu-vă în rînd cu animalele.

La fiecare pas făcut în viață suntem nevoiți a ne întreba dacă în împregiurările date avem ori nu să facem ceea ce suntem ispitiți a face și dacă da, cum avem să săvîrșim fapta pentru ca să nu avem cuvinte de a ne căi c-am săvîrșit-o.

E moderat că avem să ne satisfacem trebuințele firești de la care atîrnă buna stare a ființei noastre. Vorba e însă să le satisfacem așa ca să nu punem în joc această bună stare. Firea e nemiloasă cu cei lipsiți de bună chibzuință, dar și nespuse de darnică cu cei cumpătați. Numai acestora le este dat să guste din plin plăcerea împreună de mulțumirea trebuințelor firești. E cu desăvîrșire lipsit de bun-simț cel ce se despoaie pe sine însuși, fiind nesățios în ceea ce privește trebuințele firești, mai ales acelea de la care nu atîrnă viața.

Cu atît mai virtuos avem să fim chibzuiți în ceea ce privește satisfacerea multelor și adeseori cu deosebire înțețitoarelor trebuințe artificiale.

E cestiune de bună chibzuință să ne potrivim cu lumea în mijlocul căreia ne petrecem viața.

E fără îndoială mare nenorocirea de a fi osîndit să trăiești în mijlocul unor oameni deprinși a-și petrece viața îmbuibîndu-se-n mîncări și băuturi alese, a se îmbrăca-n mătăsuri, în catifele și-n blănuri scumpe, a se mpodobii cu scule prețioase, a se tolăni pe canapele și a umbla pe covoare moi, a se plimba-n trăsuri duse de cai ca zmeii și-n automobile luxoase, a-și petrece nopțile alergînd după fel de fel de plăceri istovitoare și a cutreiera țările în călătorii de plăcere. Să le plîngi de milă! Li te faci însă multora urgisit ori rămii cel puțin

de batjocură, dacă, socotindu-te mai cu moț decît alții, stai ursuz la o parte.

Nu-ți rămîne deci decît să faci și tu ceea ce fac cei mai mulți, dar cu bună chibzuință, țiindu-te mereu la limita extremă a cumpătării și băgînd de seamă ca nu cumva să prinzi și tu slăbiciune.

Celebrul Armand Gautier, vorbind despre regimul alimentar (*L'alimentation et les régimes*, pg. 446—447), zice între altele :

„E lucru știut de toată lumea că cele mai active, mai aspre, cele mai năvalnice dintre popoare sunt pătimașe mîncătoare de carne. Popoarele ce se hrănesc cu semințe și cu frunze sunt aproape totdeauna pacinice — ca cele mai multe dintre națiunile din centrul Asiei. Neîndoios e că un regim prea exclusiv vegetal scade violența temperamentului și îndulcește moravurile. Aceasta au înțeles-o foarte bine întemeietorii ordinilor religioase, atît cei din Europa cît și cei din India, cari au limitat ori au oprit chiar alimentele de origine animalică.“

Trăind în mijlocul unei societăți deprinse a se hrăni cu carne, nu ne rămîne deci decît să mîncăm și noi carne, dar păstrînd măsura cuvenită, puțin cîte puțin și nu în mod regulat, băgînd mereu de seamă ca nu cumva să ne înduicim și să ne deprindem cu carnea încît să nu ne mai simțim bine cînd n-o avem și să perdem în lipsă de ea, ca Stanley, 46 funți din greutatea trupului. Cu alte cuvinte : în India ca Mahatma Gandhi, dar în Anglia nu ca acesta, dar nici chiar ca Stanley.

Aceasta și-n ceea ce privește alte trebuințe artificiale, ba chiar și slăbiciunile : după cum îl iartă puterile și-l silese împrejurările, dar totdeauna cu bună chibzuință și țiindu-se la limita extremă a cumpătării.

Omul adevărat săvîrșește fapta numai după ce și-a dat seama despre efectul ei și n-o săvîrșește dacă nu îi vrea efectul.

Mîncă și tu carne cînd stai la masă cu cei deprinși a mînce și carne, dar nu și azi, și mîne, și poimîne și poimîne, ca să iai învăț și să hii nevoit a mînce în fiecare zi carne.

Bea și vin, un păhar, două, chiar și trei, dar numai din cînd în cînd, ca să nu prinzi slăbiciune. Fumează

după masă o țigară, două, trei și ia și o cafea, dar tot așa, ca să nu fii nevoit a face și mine ceea ce ai făcut ieri și astăzi.

Învățul, fie chiar și bun, e un început de slăbiciune care poate să ne ducă la patimă, deci un lucru de care avem să ne ferim în toate împrejurările.

Nefiind în stare să-și îndrepteze gândul spre efect ca scop și să chibzuiască, animalul săvârșește acțiuni instinctive, iar nu fapte în adevăratul înțeles și nu poate să greșească. Omul greșește totdeauna când se coboară în rînd cu animalele și nu-și dă seama despre efectul acțiunii sale și săvârșește fapte nechibzuite, care în adevăr nu sunt fapte. De aceea, romanii ziceau: „*Quid quid ages prudenter age et respice finam*“. „Orișice vei fi făcînd, cu bună chibzuință să faci și să-ți dai seama despre urmări.“

Nu omul, ci numai animalul din om e supus orbește impulsurilor momentane.

PROBLEME ȘCOLARE

DATE STATISTICE DESPRE ȘCOALELE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL DIN ROMÂNIA

Despre starea instrucțiunii publice în România extragem din *Buletinul Societății geografice române* următoarele date, cari sunt cuprinse în un studiu interesant al d-lui Emanuil Cretzulescu, intitulat *România considerată sub punctul de vedere fizic, administrativ și economic*.

Din acest studiu aflăm că învățămîntul primar este obligator pentru copiii de la 8—12 ani și se divide în învățămîntul primar rural și urban.

Numărul școalelor rurale cu cîte 1 învățător se urcă la 2 182, dintre cari pentru băieți 2 063 și pentru fete 119. Numărul elevilor este în total de 56 700, dintre cari 52 300 băieți și 4 400 fete.

Învățămîntul primar urban numără 242 școale, din cari 134 pentru băieți, cu cîte 3 profesori, și 108 pentru fete, cu cîte 2 institutrice. Numărul elevilor se ridică la 26 571, din cari 19 180 băieți și 7 391 fete.

Școale private sunt în număr de 224 și adică: 139 pentru băieți, 85 pentru fete, cu 967 învățători, și 13 942 elevi (8 652 băieți, 4 840 fete).

Învățămîntul secundar se face în :

a. 18 gimnazii, cu cîte 4 clase. Numărul profesorilor este 116, al elevilor 1 708.

b. 6 licee cu cîte 7 clase, 103 profesori, 1 733 elevi.

c. o școală centrală de băieți în Bolgrad cu 7 clase, 12 profesori, 134 elevi.

d. 8 seminarii, din cari 6 cu câte 4 clase, 2 (București, Iași) cu câte 7 clase. Numărul total al profesorilor seminariali este 74, al elevilor 2 395, cari se destină carierei ecleziastice.

e. 5 școli centrale de fete, cu câte 4 clase, afară de cele din București și Craiova, cu câte 5 clase. Numărul profesorilor 22, al profesoarelor 15, al elevilor 368, cari se prepară pentru cariera profesională.

f. 3 externate secundare de fete, cu câte 4 clase, cu un personal de 6 profesoare, având 24 eleve.

De categoria acestora se ține și Azilul „Elena Doamna“, unde junele orfane, la cari se recunosc capacități speciale, sunt formate pentru învățământul superior. Numărul orfanelor cari deocamdată primesc instrucțiunea celor patru clase elementare este cam la 300.

Învățământul special numără următoarele școli :

a. 2 școli comerciale cu câte 4 clase, 18 profesori, 214 elevi.

b. 7 școli normale (preparandii, institute pedagogice) pentru formarea institutorilor elementari, cu câte 4 clase. Două din acestea sunt întreținute de particulari. Numărul profesorilor este 54, al elevilor 342.

c. 4 școli de meserii cu 38 profesori, 173 elevi, din cari 32 învață construcțiunea de mașini, 9 dulgheria, 24 tâmplăria, 14 lemnăria, 3 rotăria, 53 fierăria, 20 lăcătușăria, 7 fonderia de metal și 11 strungăria.

d. 2 conservatorii de muzică și declamațiune cu 23 profesori, 191 elevi (135 juni, 56 domnișoare).

e. 2 academii de bele-arte cu 10 profesori, 36 elevi.

La aceste școli de specialitate se mai adaugă :

a. O școală de agricultură la Ferăstrău 1. București, cu 3 secțiuni : 1. secțiunea mecanică ; 2. secțiunea agricolă și silvică ; 3. secțiunea pomologică. Numărul elevilor 115, al profesorilor 8, pe lângă cari mai funcționează 5 impiegați interni al stabilimentului, adică : un subdirector, un contabil, un grădinar, un repetitor de chimie și fizică și un șef de practică. Durata studiilor fiecărei secțiuni este de 3 ani, afară de a secțiunii mecanice, care este de 5 ani.

Din secțiunea mecanică au ieșit mai mulți elevi (ferari, lemnari etc.) cari s-au angajat în atelierele căilor-

ferate. Secțiunea agricolă silvică a produs 75 elevi, ocupați în mare parte în serviciul civil al statului.

b. O școală de poduri și șosele la București, cu un curs de 4 ani, pentru formarea de ingineri constructori și de mine. Până acum această școală a produs 27 conducători, parte aflători în serviciul statului, parte în al județelor.

c. O școală de farmacie cu 40 elevi.

d. 3 școli militare cu 39 profesori, 336 elevi, dintre care 116 la școala specială de cavalerie și 70 la școala specială de artilerie.

Învățământul superior se predă în 2 universități, în București și Iași, cea dintii cu 4 facultăți, 39 profesori și 306 studenți, cea din urmă cu 3 facultăți (de drept, de literă și filosofie și de științe) cu 22 profesori și 146 studenți.

Peste tot la sfârșitul anului școlar 1874/5 au fost : 2 424 de școli elementare cu 2 742 institutori și instituțoare, 89 328 elevi, 12 527 eleve, în total 101 855 elevi. Numărul stabilimentelor de învățatură secundară specială, universități etc. au fost 287, cu 595 profesori, 632 institutori și 327 institutrițe. Elevi au fost 21 813 din care 16 367 de sexul bărbătesc și 5 446 de sexul femeiesc.

S-ar fi făcut un mare serviciu pentru o dreaptă judecare a răspîndirii instrucțiunii întră popor, dacă studiul d-lui Cretzulescu ar fi arătat numărul copiilor obligați a cerceta școala și a acelor cari o cercetează într-adevăr. Căci numai prin compararea acestor numeri între ele, apoi cu numărul elevilor de la deosebitele specialități și cu numărul locuitorilor țării, se poate cîștiga o judecată dreaptă despre progresul ce țara a făcut în cultură în anii din urmă.

O proporțiune nu prea favorabilă ni se prezentă între numărul băieților și al fetelor ce cercetează școala. Pe cînd adică în școlile elementare vedem 89 328 băieți, numărul fetelor ce cercetează școlile elementare este numai de 12 527, și în cele secundare față cu 16 397 băieți aflăm numai 5 446 fete, din cari peste 4 800 vin pe școlile private.

Instrucțiunea sexului femeiesc este dară, precum vedem, încă departe de a coresponde cerințelor spiritului

timpului, ale statului și poporului român și noi nu putem decât să recomandăm fraților din România a fi cu deosebită privire la creșterea sexului femeiesc, de la care atîrnă creșterea generațiunilor tinere și cu ele bunăstarea, fericirea și viitorul țarei.

STUDIUL GEOGRAFIEI ÎN ȘCOALELE NOASTRE

I

S-a vorbit adeseori și la deosebite ocazii despre relele de cari suferă învățămîntul nostru îndeobște.

Înainte de toate, cea mai mare parte din aceia cari sunt însărcinați să deie învățătură nu au nici ei înșiși cunoștințele pe cari trebuie să le comunice altora, ori nu înțeleg ceea ce ar avea să explice pentru alții.

Apoi nu e destul să dăm învățătură : trebuie să știm a o da așa, ca alții să o primească cu lesnire și să o poată păstra ca pe un lucru împreunat oarecum cu firea lor, pentru toată viața, și mai ales această bună deprindere le lipsește dascălilor noștri.

Lipsa de învățătură temeinică și mai ales lipsa de metod firesc la corpul didactic sunt relele de cari suferă învățămîntul nostru : a o desluși aceasta, cel puțin cît pentru una din ramurile de învățătură, geografia, e scopul acestei dări de seamă.

Și pentru ca să nu ni se poată zice că nu ținem seamă de greutățile începutului, un început care nouă altfel ni se pare cam lung, vom pleca numai decît de la întrebarea : Care poate să fie scopul urmărit pentru predarea geografiei ?

Cît pentru școala primară îndeosebi, ea fiind menită a-i pregăti pe copii pentru viață, trebuie să se mărginească la cunoștințele cari luminează mintea și la acelea de cari tot omul are trebuință în viața sa zilnică. Față cu geografia, întrebarea ni se pune dar astfel : Învăță copiii geografia pentru ca să li se lumineze mintea, ori pen-

tru foloasele practice pe cari le vor putea trage cu vremea din cunoștințele geografice ?

Cei mai mulți dintre copiii din școlile primare vor fi cu vremea țărani români, adecă oameni cari își satisfac cele mai multe trebuințe din produsele lor proprii, prin urmare oameni cari nu simt trebuința de-a călători și nici nu călătoresc, nici nu au relații cu oameni așezați la locuri depărtate. Deci, pentru cei mai mulți dintre școlarii noștri, cunoștințele geografice, primate numai din punctul de vedere al folosului practic, sunt cel puțin de prisos.

Cu totul alta e dar importanța studiului geografic.

În lipsă de cunoștințe geografice, omul e oarecum ca și puiul de găină în găoace : el nu știe unde se află și nu poate să judece drept nici despre lucrurile din lume, nici despre sine însuși. Căci, întocmai precum omul se ia pe sine însuși drept măsură și punct de plecare pentru aprecierea lucrurilor din lume, el nu poate să ajungă la o justă apreciere a ființei proprii, decît după ce și-a dat seama de lumea în mijlocul căreia se află. A da copilului puțința acestei juste aprecieri, mai ales acesta e scopul pe care învățătorul trebuie să-l aibă în vedere la predarea geografiei.

Luînd drept punct de plecare acest scop, învățătorul nu va sta la îndoială asupra întrebării : Care anume cunoștințe și în ce mod urmează a fi predate în școala primară ? Cunoștințele vor trebui să fie acelea de cari avem neapărată trebuință spre a ne putea face o închipuire clară și justă despre lumea în mijlocul căreia ne aflăm, iar metoda, potrivit cu scopul urmărit — cel comparativ. Geografia este o știință descriptivă, și așa nu e destul ca școlarii să învețe și să știe date și numiri, ci trebuie totodată ca ei să-și poată înfățișa cele învățate, iară la înfățișarea unor lucruri depărtate ori cu desăvîrșire imperceptibile nu putem ajunge decît prin comparațiuni.

Cestiunea aceasta a fost acum cîțiva ani discutată cu mult interes în cercurile didactice din Capitală, și atunci s-a admis în genere că geografia urmează a fi predată în mod *inductiv*, iar nu *deductiv*, cum se predase mai înainte și se predă și astăzi. S-a confundat atunci, pare-mi-se, ceea ce este metod cu ceea ce e sistemă, și aceia cari

vorbeau de inducție în geografie nu-și dedeau seamă că principiile inducției nu se pot aplica decât la științe în cari vorba e de înțelegere, iară nu de înfățișare. Apoi inducție va să zică a trage dintr-un șir oarecare de adevăruri ori de fapte concrete și bine cunoscute concluziunea pentru un alt adevăr mai mult ori mai puțin abstract, iară copiilor din școalele primare le lipsește cunoștința faptelor concrete, din cari ar putea să tragă concluziuni pentru adevărurile geografice.

Cu toate acestea, s-a realizat un progres cît pentru studiul geografiei în școalele noastre. Ce-i drept, se vorbea de inducție dar se înțelegea *intuițiunea*, și așa de atunci s-a introdus, ori cel puțin s-a lătit în școalele noastre așa-numita *intuiție geografică*. E fără îndoială adevărat că nu poate să înceapă copilul studiile geografice altfel decât prin aceea că-și dă seamă despre cele ce vede la casa părintească, în sat și în împregiurul satului, fiindcă numai aceste lucruri, pe cari le cunoaște din propria sa intuiție pot să fie termenul de comparație pentru cele mai depărtate ori imperceptibile prin dimensiunile lor. Din mîia de suflete a satului alcătuim în mîntea copilului imaginea celor 14 sute de milioane de pe fața pămîntului, din movița, de pe cîmp — Munții Himalaia, din baltă — marea nețarmurită, din scurșura izvorului — apele Amazoanelor, din zidirea școlară — Londra, și din familia în care trăiește copilul — împărăția Chinei, cu fiul cerului în frunte. Dar toate aceste alcătuiuri, pe cari nu le putem face decât încetul cu încetul, urcîndu-ne din treaptă în treaptă și țîind un șir firesc în dezvoltarea materiei, nu sunt geografia propriu-zisă, și oricine va simți că, atît intuiția geografică, cît și excursiile geografice sunt numai o pregătire pentru studiile geografice cari urmează mai tîrziu și cari li se dau copiilor cunoștințe grupate în mod sinoptic.

Alături cu intuiția geografică s-a păstrat în școalele noastre și geografia propriu-zisă, și așa avem în școalele primare două cursuri bine distinse: unul menit a pregăti pe copii dîndu-le puțința de a-și înfățișa faptele geografice, iară altul în care li se dau cunoștințe pozitive. Amîndouă aceste cursuri trebuie făcute potrivit cu principiile metodei intuitiv, însă cel dintîi e *in-*

ductiv, iar cel de-al doilea nu poate să fie decît *deductiv*, și *coordonator*.

În școalele secundare și în cele speciale, în sfîrșit, geografia urmează a fi predată potrivit cu scopul special pe care-l urmărește școala. Cît pentru gimnaziile și liceele îndeosebi, aceste școale fiind un curs de pregătire pentru învățămîntul superior, și geografia se predă în ele cu scopul de a-i pregăti pentru studiile mai înalte în istorie, în fizică, în geologie, în istoria naturală, în economia națională și în celelalte ramuri de știință, cari presupun cunoștințe geografice. De aceea, în aceste școale geografia nu se poate mărgini la îngrămădirea de cunoștințe și la justa înfățișare a celor învățate, ci trebuie să străbată la înțelegere. Dacă în școala primară le-am spus copiilor mai ales *ce fel de lucruri se află în lume și cum trebuie să-și înfățișeze acele lucruri*, în școala secundară facem un pas înainte și le spunem *pentru ce anume aceste lucruri sunt așa cum sunt și ce urmează cît pentru viața omenirii din ele*. Într-un cuvînt, ei trebuie să afle cel puțin cele mai apropiate dintre cauzele și efectele stărilor geografice, pe cari le cunosc; de aceea, în acest al treilea curs, poate să fie vorba atît de inducție cît și de deducție.

Progresul care s-a realizat în învățămîntul nostru în timpul din urmă consistă în aceea că s-au introdus aceste trei cursuri: însă ele nu se predau așa cum ar trebui să se predea; rămîne dar să se mai realizeze și acest progres, ceea ce nu se poate decît prin cărți didactice în cari învățătorii să găsească ceea ce le lipsește, adică, atît cunoștințele temeinice, cît și metoda potrivită cu fiecare din cele trei cursuri.

Aceste cărți lipsesc, și dorința noastră e să facem ca această lipsă să fie, mai ales în corpul nostru didactic, pe cît se poate de viu simțită, căci un bun manual, atît pentru școlari cît și mai ales pentru învățători, este o adevărată binefacere, și așa, mai ales în interesul membrilor corpului didactic este de-a simți lipsa și de-a stăruii pentru înlăturarea ei.

Avem înaintea noastră nouă manuale de geografie: două pentru județul Ilfov și unul pentru Prahova, ca manuale pentru intuiția geografică, cinci pentru geografia

universală ca manuale pentru cursul al doilea din clasele primare, și unul pentru geografia „Daciei“, ca specimen de manual *original* pentru cursul al treilea.

Aceste nouă cărți, răspindite în mii și mii de exemplare prin școlile noastre, alcătuiesc o parte din moștenirea pe care generația actuală o impune în sudoarea feții sale drept moștenire generației viitoare ; credem dar, că o dare de seamă făcută asupra lor va putea să intereseze pe orișice om cult, iară nu numai pe dascălii noștri.

II

NIC. MIHĂILESCU : DACIA. DESCRIEREA FIZICĂ, ECONOMICĂ, URMATĂ DE DOUA HĂRȚI SPECIALE ALE ROMÂNIEI PENTRU UZUL CL. IV SECUNDARE DE AMBELE SEXE

Această carte, care se bucură de o bună reputație, este cel mai nou și pe cât știm, singurul manual de geografie pentru clasele secundare, care poate să fie privit ca producție originală. El este dar chiar și numai prin originalitatea sa un semn de progres în literatura noastră didactică.

El mai are însă și alte părți bune. Înainte de toate, vedem, în sfârșit, o carte de geografie, al cărei autor nu se simte menit a propaga idei politice, ci-și rezolvă problemele în mod obiectiv și numai în vederea scopului didactic pe care și l-a propus. Nu găsim în această carte fraze sforăitoare, nu subtilități patriotice, nu găsim nici un fel de tendință străină scopurilor pe cari trebuie să le urmărească școala, și acesta e un progres, pe care acum câțiva ani abia îndrăzneam a-l spera.

Afară de aceasta, d. Nic. Mihăilescu și-a dat silința să adune date pe cât se poate de multe și de exacte, și, în mare parte cel puțin, silința nu i-a fost zadarnică.

Sunt, cu toate aceste, foarte multe și foarte importante inexactități în cartea d-lui Mihăilescu. Astfel d-sa ne descrie o țară numită „Crișana“, care, după părerea d-sale, are o întindere de 30 000 km, și o populație de 1 250 000 locuitori. Nu știm de unde a luat d-sa aceste date ; știm

numai că „Crișana“ nu există și nici nu se poate dovedi că a existat vreodată. Tot atât de puțin adevărat este că o altă țară, „Maramureșul“, are o întindere de 16 000 km. și o populație de 600 000 locuitori, fiindcă nu se știe cari sunt hotarele „Maramureșului“, ba ar fi greu să hotărîm cari au fost ele odinioară. Dar asupra inexactităților de felul acesta vom reveni în urmă, și acum stăruim cu atât mai puțin asupra lor, cu cât lipsa de exactitate e partea slabă a cărții d-lui Mihăilescu.

Admițînd că toate datele sunt exacte, ne întrebăm, dacă atât e destul pentru ca să devină cartea un *manual* de geografie ?

Fără îndoială nu.

Un manual este o carte care cuprinde atât cunoștințele temeinice într-o ramură oarecare de știință, cât și îndicarea metodei firesc pentru predarea lor. Îndeosebi, un manual scris pentru „uzul cl. IV secundară de ambele sexe“ nu are să deie date, ci înțelegerea lor ; trebuie dar să fie nu un catastih de date și numiri, ci o carte în care datele sunt grupate astfel ca ele să poată fi lesne înțelese și sigur fixate în memorie. Această grupare metodică lipsește în cartea d-lui Mihăilescu.

Ne întrebăm înainte de toate : Pentru ce în secolele noastre nu se predă geografia României, ci aceea a „Daciei“, adică a țărilor de pe teritoriul Carpaților, cuprinse între Tisa, Nistru și Dunăre ?

Fără îndoială se vor fi găsim oameni politici, cari au cuvinte destule pentru a-nlocui în școală România cu „Dacia“ ; aceasta însă e treaba lor ; pentru dascăli, numai motivele pedagogice pot să fie hotărîtoare.

Unul dintre principiile pedagogice, asupra cărora nu încapă nici o discuțiune, e acela că orice cunoștință trebuie să fie dată școlarului astfel ca el să vadă cum că face parte dintr-un întreg încheiat, căci numai în cunoștința legăturilor în cari se află un lucru oarecare cu altele, zace înțelegerea acestui lucru, și numai lucrurile, pe cari le-am țesut oarecum cu altele, rămîn fixate în memorie. Acesta e motivul pedagogic, pentru care în școlile noastre trebuie să se predea geografia „Daciei“.

România, așa cum e astăzi, e o țară fără de hotare fi-
rești ; ea face parte din sistemul topografic al terenului

grupele orientale a Carpaților, și nu putem nici să înțelegem trecutul Țărilor Române și formarea statului român, nici să ajungem la o justă apreciere a poziției noastre geografice, decât dacă avem mereu în vedere întregul teren al Carpaților. Grupa orientală a Carpaților are propriul ei sistem orografic și hidrografic, prin urmare propriul ei sistem în ceea ce privește clima, temperatura, viața vegetală, și mai ales în ceea ce privește împărțirea, căile de comunicație între deosebitele părți și formarea orașelor. Astfel, deși culmile Carpaților ajung spre miazăzi și spre răsărit la cea mai mare înălțime, terenul cuprins între Tisa, Nistru și Dunăre, peste tot, se ridică spre miazănoapte, și de aceea toate apele izvorâte în Carpați, chiar și cele de la poalele despre nord, se varsă spre miazăzi; tot spre miazăzi sunt trecătorile cele mai umblate; tot spre miazăzi curge întreaga mișcare etnografică, și tot la miazăzi sunt cele mai mari orașe, centrele de viață, punctele de gravitație ale întregului teritoriu. Sistemul orografic și cel hidrografic au hotărât, în sfârșit, împărțirea politică și istoria popoarelor acestui teritoriu.

Despre toate aceste nu se pomenește nimic în cartea d-lui Mihăilescu. D-sa ne promite, în titlul cărții, geografia „Daciei“, și ne dă, în loc de aceasta, șapte geografii deosebite, tipărite numai la un loc, dar fără de nici o legătură între ele. Despre „Dacia“, ale cărei părți sunt cele șapte țări, nu stă în carte nici o vorbă, și așa autorul ne arată că nu avea deloc conștiința motivelor pentru cari a trebuit să scrie, în loc de geografia „României“, o geografie a „Daciei“.

Citind titlul cărții, ne așteptăm să găsim o parte generală, în care ni se înfățișează stările orografice, politice și sociale de pe întregul teritoriu, și altă parte specială, în care ni se grupează datele pentru fiecare din cele șapte țări îndeosebi: deschidem însă cartea și găsim numaidecât la început geografia specială a României, care începe cu inexactitatea cuprinsă în cuvintele: „România este așezată la nordu (sic) Peninsulei Balcanice“.

Vorbind apoi despre „limitele“ României, autorul le numește „naturale“, pe câtă vreme ele, în cea mai mare parte a lor, sunt numai *convenționale*.

Luând aceste cuvinte ale autorului *ad litteram*, ar trebui să credem că România este o țară *topograficește izolată* și așezată la „nordul“ Peninsulei Balcanice, iară nu „dincolo de limita despre nord“ a acestei peninsule.

Aceeași lipsă de privire metodică o găsim și în tratarea părților singuratică.

Indeobște, datele sunt multe, însă ele nu sunt grupate după puncte de vedere științifice, ci înșirate în mod întâmplător și coordonate numai după felurile lor deosebite. Astfel, despre trecătorile din Carpați nu ni se spune nimic, culmile sunt înșirate după înălțimea lor, râurile României în șirul cum urmează de la miazăzi spre miazănoapte, plaiurile și șirul de la miazănoapte spre răsărit, și așa mai departe.

Apoi adeseori autorul nu-și dă seamă despre ceea ce zice. Astfel, vorbind de văi, zice „văile sunt formate din riurile cari le străbat“; vorbind de populație, ne spune că în România sunt „cam 3 000 000 de bărbați și 2 000 000 femei“, ceea ce ar însemna că proporția între cele două sexuri este de 66 la 100, pe câtă vreme excedentul, fie dintr-o parte, fie dintr-alta, niciodată nu trece peste 3 la sută.

Relevăm aceste greșeli numai ca specimen, din care oricine va putea să tragă concluzia pentru gradul de înțelegere a faptelor geografice, iar mai departe ne mărginim a constata că d. Nic. Mihăilescu a adunat date privitoare la geografia „Daciei“ și le-a publicat într-o carte; această carte însă nu e manual de geografie. Ea este bună pentru aceia din învățători cari au înșiși metod; nici într-un caz însă nu e bine să o dăm în mîna școlarilor ori a învățătorilor mai slabi, pentru că pe aceștia îi zăpăcește, făcându-i să se peardă în nămolul de date îngrămădite fără de nici o privire mai generală asupra materiei.

Să sperăm dar, că, mai curînd ori mai tîrziu, d. Mihăilescu își va prelucra cartea, ori că vreun alt membru al corpului nostru didactic va scrie un alt manual de geografie, în care să găsim atît privirea generală asupra întregului teritoriu oarecum izolat al Carpaților, cît și gruparea metodică a datelor.

INTUIȚIA GEOGRAFICA

M. C. STRĂINESCU : GEOGRAFIA JUDEȚULUI ILFOV 1877 ; M. G. MUMULIANU, TOT ACEEA LA 1880 : C. IENNESCU : GEOGRAFIA JUDEȚULUI PRAHOVA, EDIȚIA IV REVĂZUTĂ LA ANUL 1880

Dintre aceste trei manuale, cel dintii cuprinde 146 pagini, al doilea 64, iară al treilea 10 ; această divergență de pagini ne arată cât de deosebite sunt părerile autorilor noștri didactici în ceea ce privește întinderea materiei pentru intuiția geografică.

Tot atât de deosebite sînt părerile lor în ceea ce privește modul de predare.

Intuiția geografică este o pregătire pentru studiul geografiei. Învățătorul se află față cu niște copii cari nu au noțiuni geografice, și așa nu-i rămîne decît să alcătuiască aceste noțiuni în capul lor. El îi face să-și deie seamă despre întinderea satului, despre împărțirea lui teritorială, despre case și grădini, despre țarinele de lingă sat, despre dealuri, văi, piraie și bălți, despre tot ceea ce ei pot să vadă cu ochii lor și ce poate servi drept termen de comparație pentru faptele geografice mai depărtate și-i pune să și le înfățișeze toate aceste, așa cum pot, pe tăblița lor, ori pe bucățele de hîrtie, pentru ca să-i pregătească astfel pentru înțelegerea hărților. Mergînd apoi mai departe, el îi pune să-și deie seama despre organizația familiei și-i face să-nțeleagă, întocmai cum în familie ar fi multă hărțuială, dacă părintele cel mai tare dintre membrii familiei nu ar ținea buna rînduială, nici în sat nu ar putea să fie pace, dacă primarul nu ar avea o putere mai mare decît ceilalți oameni și nu ar ținea disciplina. Plecînd de aici, el grupează în mintea copiilor satele cele mai apropiate, apoi o plasă întreagă cu subprefectul în frunte, apoi districtul cîrmuit de un prefect, cu plășile lui, cu orașul, și în sfîrșit țara ; în fruntea căreia se află un domn, de la care atîrnă toți prefectii și cari poate să facă totdeauna dreptate și bună rînduială în țară ; fiindcă are la dispoziția sa legi, dregători de tot felul și o ceată mai mare ori mai mică de oameni înarmați,

care sunt datori a stăruii pentru împlinirea ordinelor lui. În urmă învățătorul așează țară lingă țară, popor lingă popor, și așa, încetul cu încetul, îi dă copilului o imagine — ce-i drept deocamdată vagă, dar unitară, — despre întinderea foarte mare a pămîntului, pe care se află o mulțime de oameni împărțiți în o mulțime de țări și popoare. Plecînd, în sfîrșit, de la termenii de comparație cunoscuți copilului, învățătorul așează pe această canava mări și continente, insule și lacuri, munți și șesuri, rîuri și văi, păduri și cîmpii, animale și oameni, și-i spune copilului, ca încheiere, că pămîntul, pe care se află toate aceste, e rotund și se află atîrnat în văzduhul fără de margini. Aici trebuie să ajungă învățămîntul, pentru că de aici pleacă geografia universală.

Numai condusă astfel, intuiția geografică poate să aibă vreun înțeles.

În loc de aceasta, citim pe pag. 1 a cărții d-lui Ienescu următoarele cuvinte : „Judetul în care locuim se întinde pe o suprafață de 980 mii pogoane“.

„O întindere de 980 mii pogoane“ nu însemnează absolut nimic pentru copilul căruia nu i-am arătat mai înainte „un pogon“, zece la un loc, 100, 1000, 10 000, nici un înțeles pentru copilul căruia nu i-am spus cam cîte pogoane cuprinde locul pe care l-am văzut laolaltă cu o singură privire.

Tot atât de puțin poate să înțeleagă copilul de ce e vorba cînd îi spunem că județul Prahova are 220 000 suflete, cari sunt de origine latină și de religie creștină, ori că județul se mărginește la miazănoapte cu Carpații, căci el este așezat mare parte chiar în Carpați.

Din aceste puține greșeli, culese de pe pagina 1, oricine se va fi putut convinge că despre metod intuitiv în *Geografia județului Prahova* nici vorbă nu poate fi.

Cartea d-lui Străinescu, cea cu 146 pagini, mai are, afară de aceasta, și păcatul de a fi prea încărcată și cu desăvîrșire lipsită de orice împărțire dăscălească.

Numaidecît la începutul „introducerei“ i se dă copilului definiția geografiei, i se spune că pămîntul e rotund, că „harta e o bucată de hîrtie, pe care este desenată o țară“, că sunt pe pămînt mări și continente etc.

Apoi, într-un capitol intitulat *Puncte cardinale*, se vorbește despre „Originea românilor“, despre limbă, religie, marca țării, și în felul acesta se urmează cartea până-n sfârșit.

Despre o critică a acestor două „manuale“ nici vorbă nu poate fi : ele nu sunt manuale. Am fi însă nedrepti, dacă, osîndind cărțile, am trece cu vederea meritul autorilor de-a fi făcut un început în ceea ce privește manualele de intuiție geografică și mai ales meritul d-lui Străinescu de a-și fi dat silința să adune pe cât se putea de mult material. Cartea d-lui Străinescu, întocmai ca și aceea a d-lui Mihăilescu, în lipsă de altele mai bune, li se poate recomanda învățătorilor ca un caiet de date ; ea însă nu trebuie dată în mîna școlarilor, căci pe aceștia-i zăpăcește.

Un foarte însemnat progres găsim în cartea d-lui Mumianu.

Aici dăm de semnele unei intenții pedagogice, de o încercare metodică, o împărțire mai dăscălească, și, deschizînd cartea, simțim numaidecît că autorul ei este un om care a predat geografia și știe de ce e vorba în predarea ei.

Cartea e împărțită în XXI capitole, pe cari le vom înșira, pentru ca orișicine să poată vedea cum autorul înțelege cursul de intuiție geografică. Ele sunt acestea : I. *Noțiuni pregătitoare* (8 pagini) ; II. *Comuna București* (5 pag. și un plan) ; III. *Districtul Ilfov* (2 pag. și un plan) ; IV. *Plasa Dimbovița* ; V. *Plasa Sabarul* ; VI. *Plasa Snagovul* ; VII. *Plasa Mostiștea* ; VIII. *Plasa Negoiești* ; IX. *Plasa Oltenița* (plășile cu cite un plan) ; X. *Țară-Națiune*, XI. *Împărțirea și forma pămîntului* ; XII *Rezumat asupra districtului Ilfov* (înfățișat în mod sinoptic) ; XIII. *Județul Ilfov* ; XIV. *Plasă-district* ; XV. *Producțiunile districtului Ilfov*, și, în sfârșit, șase tabele sinoptice ale celor șase plăși.

Singură această împărțire e destulă dovadă că cartea a fost scrisă potrivit cu cerințele pedagogice, însă autorul chiar nici în împărțirea manualului său nu a realizat decît o parte mică din intențiile sale. Aruncînd o privire peste titlurile capitolelor, orișicine, după principiile diviziunii, va trebui să împartă întreaga materie tratată în

ele în patru, cel mult în cinci grade : I. *Noțiuni pregătitoare*, la care trebuie să socotim și materia cuprinsă în capitolul XIV ; II. *Bucureștii* ; III. *Județul Ilfov*, în care intră, ca subdiviziune, capitolele IV—IX și ca rezumat capitolele XII—XIII și XV—XXI ; și IV *Pămîntul*, în care se cuprind cele din capitolele X și XI.

Și credem că e de prisos a mai arăta cît de important e să dăm copiilor învățătura după natura obiectului, căci numai așa el poate să ajungă la o privire clară asupra întregii materii, să înțeleagă și să fixeze în memoria sa cele învățate.

Afară de aceasta, în capitolul întii, care e cel mai bun dintre cele XXI, materia e tratată prea pe scurt. Se vorbește în acest capitol de *case și clădiri, familie, sat și orașe, șosele și drumuri-de-fier, puncte cardinale, deal, măgură, munte și vale, ape stătătoare și curgătoare*, și de diferitele *semne geografice*. Toate aceste noțiuni geografice sunt tratate numai pe opt pagini mici, adică așa de pe scurt, încît pentru mulți dintre școlari ele nu sunt destul de lămurite. De aceea manualul e mai mult o carte în care numai se indică materia, iară nu una în care o găsim tratată, și este bine ca învățătorii noștri să-și dea seamă despre folosul practic pe care-l pot trage din ea. Cartea d-lui Mumianu e fără îndoială cel mai bun dintre manualele de intuiție pentru județul Ilfov, însă nici acesta nu e decît un manual de repetiție și nu le va folosi copiilor decît pentru materia care le-a fost odată bine explicată. Astfel, vorbind despre București, autorul începe cu cuvintele : „București cu 177 646 locuitori este un oraș foarte mare.“ Copilul nu va înțelege nimic din aceste, dacă învățătorul nu-l va fi plimbat prin București, ca să afle prin propria sa intuiție ce va să zică „un oraș foarte mare“ și nu-l va fi pus să-și înfățișeze 100, 1 000, 10 000 de oameni la un loc, căci mai ales de aceasta este vorba în intuiția geografică. Iar această observație are valoarea ei pentru întreaga carte, care nu e decît un manual de repetiție, folositor școalelor povățuite de un învățător diligent, dar fără de nici un folos pentru școlarii părăsiți în voia lor.

Însă partea cea mai slabă a cărții d-lui Mumianu e stilul.

Mai ales în cartea de învățămînt stilul trebuie să fie cu deosebire *clar, precis și scurt*. Ținînd seamă de aceste cerințe de stil, d. Mumuianu se exprimă în propoziții scurte și numai arareori în fraze cu mai multe subordonate, ceea ce, pedagogicește.....¹ e corect, căci pentru copii trebuie să vorbim așa cum vorbesc ei înșiși. Însă *est modus in rebus*. Scurtîmea totdeauna trebuie sacrificată, cînd altfel ar suferi fie claritatea, fie precizia.

Cartea se începe cu cuvintele : „Oamenii spre a trăi, s-au adunat mai mulți la un loc și-au format familii, cătune, tîrguri, sate și orașe“.

Această frază, pentru noi oamenii mari, e clară, fiindcă noi știm ceea ce autorul vrea să spună ; însă pentru copil ideea cuprinsă în ea nu e nici clar nici precis exprimată. Găsim anume în această frază următoarele greșeli :

1. Subiectul „oamenii“ e despărțit de predicatul „s-au adunat“ printr-o virgulă ;

2. Ștergînd această virgulă, am avea o propoziție contrasă, și atunci trebuie să ne întrebăm, „spre a putea trăi“ ce fel de parte a propoziției este și la care altă parte se raportează.

Dacă am presupune că „spre a putea trăi“ este un compliment circumstanțial de cauză și se raportează la „s-au adunat“, atunci nu înțelegem pentru ce „complimentul“ se află înaintea „verbului“ la care se raportează. Autorul nu vrea să zică : „s-au adunat spre a putea trăi mai mulți la un loc“, ci că „s-au adunat mai mulți la un loc, pentru ca să poată trăi“. Adică „mai mulți“ și „la un loc“ se raportează la „s-au adunat“, iar nu la „spre a putea trăi“. De aceea, „spre a putea trăi“ nu poate să fie decît restul subordonatei scurtate „pentru ca să poată trăi“, și acest rest fiind intercalat, urmează să fie despărțit de principala sa prin două virgule, dintre cari cea dintîi, imediat după subiectul „oamenii“.

Am stăruit asupra acestei virgule pentru că e vorba de întîia propoziție a unui manual și pentru că greșeli de felul acesta găsim pe aproape fiecare dintre paginile cărții d-lui Mumuianu. Și dintre două una : ori semnele de

interpunctație sunt necesare, și atunci ele trebuiesc puse așa cum cere claritatea sintactică ; ori ele sunt de prisos, și atunci nu trebuiesc să fie puse deloc. Dacă însă ele sunt necesare, sunt mai ales în cărțile destinate pentru copii, căci foarte adeseori lipsa unei virgule schimbă înțelesul unei ziceri.

E însă o altă greșeală mai esențială în fraza mai sus citată.

Nu este adevărat că „oamenii s-au adunat mai mulți la un loc, *pentru ca să poată trăi*“, căci oamenii „*pot trăi*“ și fără de-a se aduna la un loc. Autorul adaugă : „*Ei se ajută la trebuințele lor*“. Adică s-au adunat „spre a putea trăi *cu mai multă lesnire*“. Astfel fraza cu care se începe cartea exprimă un neadevăr, pentru că nu e destul de precisă, fiindcă verbului „trăi“ îi lipsește complimentul fără de care nu se potrivește pentru exprimarea ideii, pe care autorul voia să o comunice copiilor.

Greșelile de felul acesta de asemenea sunt numeroase în cartea d. Mumuianu.

Astfel paragraful 2 începe cu cuvintele : „Cînd într-o casă locuiesc tatăl cu muma și cu copiii lor atunci ei formează o familie“. Și aici lipsește virgula care ar trebui să despartă principala „atunci ei formează o familie“ de subordonata ei, și nici aici fraza nu exprimă precis ideea autorului, căci tatăl, muma și copiii sunt o familie chiar și *atunci* cînd nu locuiesc într-o casă. Deosebirea e numai că, în cazul acesta, în loc de lipsă, fraza are prisos, deoarece era destul să zică : „tatăl cu muma și copiii lor formează o familie“. Putea apoi să adauge că : „familia“ locuiește într-o casă.

Tot în acel paragraf, autorul zice : „Sătenii și *tîrgoveții* se ocupă mai mult cu creșterea vitelor și cu agricultura“, ceea ce asemenea nu e precis, fiindcă pentru *tîrgoveți* „creșterea vitelor“ și „agricultura“ nu sunt note caracteristice. E adevărat numai că și *ei* se ocupă cu aceste, dar nu prin aceste ocupații devin „*tîrgoveți*“.

§ 5 se începe cu cuvintele : „Oamenii, casele, animalele, plantele, satele și orașele sunt *asezate* pe pămînt“. Trecînd cu vederea că enumerația făcută în această propoziție contrasă e foarte curioasă, predicatul „*asezate*“ nu

¹ Text corupt în periodic.

se potrivește decît la cele din urmă două dintre subiecte, fiindcă nu se poate zice că „oamenii, animalele și plantele sunt așezate“ pe pămînt.

De același fel e greșeala cuprinsă în paragraful 3 unde se zice : „În sat nu se află decît una sau două biserici, o școală de băieți sau fete, o cîrciumă de unde sâtenii își cumpără lucrurile trebuincioase pentru trai, și sfat sau primărie unde se duce primarul etc“. Nici aici subordonatele „de unde sâtenii etc.“ și „unde se duce etc.“ nu sunt despărțite de principală și, afară de-aceasta, nu e adevărat că cîrciuma e așezămîntul „de unde sâtenii-și cumpără lucrurile trebuincioase pentru trai“, de asemenea nu este adevărat că o singură biserică, școală ori cîrciumă e ceva ce caracterizează satul.

Ne mărginim la aceste puține exemple, cari arată îndestul lipsa de serioasă cumpănire în alegerea cuvintelor și în așezarea lor sintactică, și credem că e de prisos să mai arătăm cari sunt consecințele rele ale unor greșeli de felul acesta. Trecînd cu vederea că copilul înțelege anevoie, nu înțelege deloc, ori înțelege fals ideea ce i se înfățișează, el, prin cărțile pline de greșeli, perde deprinderea de-a vorbi clar și precis și se deprinde a spune lucruri pe cari nu le înțelege.

Autorul zice în prefață : „În elaborarea acestui op, avînd în vedere *metodul sintetic* care duce de la cunoscut la necunoscut, am început cu descrierea casei etc.“

Învățămîntul elementar nu se începe însă cu *sinteza*, ci cu *analiza*, și îndeosebi orice instrucție intuitivă este analitică ; începem prin a-l face pe copil să-și dea seama despre ceea ce știe, și numai apoi îl punem să facă încercări sintetice, adică să tragă concluzii. Astfel e scrisă și cartea d-lui Mumuianu. Deși zice că are în vedere numai *metodul sintetic*, d-sa își dezvoltă la început materia în mod analitic, și numai în urmă, începînd cu capitolul X, trece la sinteză. Bunul-simț pedagogic l-a silit să facă așa. Fiind însă că nu-și deduse bine seama despre ceea ce face, nici analiza, nici sinteza nu e clară, și așa întreaga dezvoltare a materiei e confuză.

Dar aceste sunt greșeli ale începutului, și, ținînd seamă de meritele incontestabile ale cărții, credem că d.

Mumuianu va ieși cu vremea un bun autor didactic, iar cartea d-sale un bun manual de intuiție geografică, ceea ce acum nu este.

IV

ELEMENTE DE GEOGRAFIE

I. ALEXANDRU VENNESCU, EDIȚIA II, 1874 ; II. C. IENNESCU, EDIȚIA IV, 1880 ; III. ȘTEFAN G. KIMET ; IV. A. GORJAN, EDIȚIA XXII, 1880 ; V. G. AL. ZAMFIROIU, EDIȚIA II, 1880

Cel mai vechi dintre aceste manuale, al d-lui Vennescu, coprinde date puține, însă e singurul în care găsim un fel de intenție pedagogică. Cartea e împărțită în trei grade :

I. *Noțiuni generale* ; II. *România* și III. *Cinci părți de lume*. Cit pentru partea a doua, ea are următoarele subdiviziuni : 1. *Descrițiunea fizică* ; 2. *Diviziunea politică* ; 3. *Districtele muntene*, 4. *Districtele cîmpene* — și numai la sfîrșit 5. *Considerațiuni generale*. Această împărțire e fără îndoială bună, însă nu putem înțelege cum autorul a putut ajunge la ideea de a pune în acest din urmă capitol datele privitoare la Basarabia, Bucovina și la celelalte țări românești, cari nici nu fac parte din statul român, nici nu pot să fie privite drept considerații generale asupra României.

Astfel, cartea d-lui Vennescu, apărută încă la 1874, e astăzi învechită și nu poate să țină concurență cu cele apărute la 1880, o amintim dar numai ca pe un termen de comparație.

Tot numai în treacăt vom aminti și cartea d-lui Kimet, care, după părerea noastră, nu are nici o valoare, deoarece, înainte de toate, tratează materia prea pe scurt ; astfel, de exemplu, România pe numai douăzeci de pagini mici, iar celelalte țări române pe o singură pagină.

Rămîn dar pentru o mai de aproape cercetare celelalte trei, dintre cari cea mai bună a d-lui Gorjan a apărut la 1880 „revăzută și corectată“ în a XXII ediție, și va apă-

rea, precum aflăm, în curînd, cu nouă corecturi, în ediția XXIII.

Orișicine va înțelege că o carte școlară, care a ajuns 23 de edițiuni, s-a răspîndit în mii și mii de exemplare prin școlile noastre, și e afară de aceasta aprobată de Ministerul Cultelor și Instrucției Publice, are o înrîurire hotărîtoare asupra generațiilor viitoare și e prin urmare un fel de putere publică în țara noastră. Cu toate acestea, cartea d-lui Gorjanu nici nu se poate compara, în ceea ce privește împărțirea, cu cea a d-lui Vennescu, în ceea ce privește metoda, cu a d-lui Mumuianu, și în ceea ce privește datele, cu a d-lui Mihăilescu.

Cît pentru împărțire, d. Gorjanu dă, pe cele dintii 6 pagini, copiilor noțiuni elementare, apoi trece la „Descrierea continentelor“, pe care o începe cu „Europa“, iară după ce a tratat noțiunile generale privitoare la Europa, începe cu România, pe care o încheie cu „Statistica românilor“. Ca un fel de adaos la „România“, urmează apoi „Țările învecinate cu România și în care locuiesc români“. Mai departe se urmează împărțirea făcută în cărțile de geografie străine și mai ales în cele germane și franceze, cari de obicei împart Europa în partea de nord, în partea centrală și în cea de sud, iară mai departe urmează după continente.

Tot cam această împărțire o găsim și în cărțile d-lor Zamfirolu și Kimet, nu însă în aceea a d-lui Iennescu.

Domnul Iennescu are și ne dă și nouă o privire generală, asupra geografiei, așa cum trebuie s-o avem din punctul în care ne aflăm. Întreaga carte se împarte în șase capitole.

Capitolul I cuprinde noțiuni preliminare, iară celelalte — fiecare descrierea unuia dintre cele cinci continente. Cît pentru capitolul II, privitor la Europa, el se împarte în două secții : a. Noțiuni generale și b. Descripțiuni particulare. Aceste descripțiuni particulare se divid în 19 grupe : 1. Dacia ; 2. Rusia ; 3. Austro-Ungaria ; 4. Bulgaria ; 5. Serbia ; 6. Muntenegrul ; 7. Turcia ; 8. Grecia și așa mai departe pînă la 19. Portugalia, cu care se încheie geografia Europei. Despre „România“, în această împărțire generală, nici nu se face amintire, pentru că, geograficește vorbind, România nu e decît o parte a „Da-

ciei“. „Dacia“, în sfîrșit, se împarte în două, un paragraf în care se dau pe scurt noțiuni generale despre poziție, limite, natura terenului, populație și istoria întregului teritoriu, apoi A. România ; B. Basarabia ; C. Bucovina, și așa mai departe pînă la G. Temișana, cu care se încheie descrierea „Daciei“. Ceea ce nu am putut găsi în cartea d-lui Mihăilescu, o privire generală asupra „Daciei“, găsim la d. Iennescu.

Privită dar din punctul de vedere al împărțirii dăscălești, cartea d-lui Iennescu e nu numai cel mai bun dintre manualele noastre de geografie, ci chiar un manual cu desăvîrșire bun, căci din punctul de vedere al oamenilor din România, împărțirea firească a geografiei nu se poate face decît așa precum o face d-sa, adecă grupînd țările de la răsărit, cele din centrul și cele de la apusul Europei, și privind România ca o parte din teritoriul înteles sub noțiunea geografică „Dacia“.

Din nenorocire însă, această carte atît de bine împărțită are alte părți cu totul slabe, cari ne fac să o punem mai prejos de aceea a d-lui Gorjan.

Atît, pe scurt, despre împărțirea celor cinci manuale de geografie universală.

Să vedem acum, pînă la care grad datele coprinse în ele sunt exacte ori nu.

După părerea noastră, acela care se pune să scrie un manual de geografie, trebuie să aibă înainte de toate trageri de inimă pentru asemenea ocupație și să înțeleagă îndestul importanța unei cifre statistice și în genere a datelor privitoare la geografie. Altfel nu înțelegem pentru ce scrie tocmai un manual de geografie și nu vreo altă carte, pentru care se cere mai puțină osteneală. Căci, fără îndoială, scriitorul unui manual de geografie este dator a-și lua datele din izvor sigur și autentic și este o muncă mare de-a căuta aceste izvoare pentru toată fața pămîntului, ba chiar și numai pentru țările din Europa.

E de prisos a mai spune că manualele de geografie ale noastre nu sunt făcute în felul acesta ; ele sunt, în ceea ce privește datele pentru țările din Europa chiar, numai niște compilațiuni, și credem că nici unul dintre autori nu se va simți jignit dacă presupune că în genere nu și-a cules datele el însuși, ci le-a luat din vreo altă

carte de geografie. Fiind însă că deosebiții autori români au compilat cărți scrise de deosebiți autori străini, ba chiar și tot români ca dînsii, dintre cari unii mai vechi, iară alții mai noi, unii mai buni, alții mai răi, ne pomenim în manualele noastre cu un talmeș-balmeș de date, care trebuie să descurajeze chiar și pe cel mai energic învățător.

Ca exemplu, iată o mică tabelă sinoptică relativă la populația citorva dintre țările Europei, după manualele apărute în același an :

<i>Gorjan</i>		<i>Iennescu</i>	<i>Zamfirolu</i>	<i>Kimet</i>
Englita	34 160 000	32 000 000	33 000 000	33 500 000
Franța	39 905 788	peste 36 000 000	36 000 000	36 500 000
Rusia	74 488 550	aproape 80 000 000	76 000 000	85 000 000
Austria	37 756 000	" 37 000 000	35 000 000	38 500 000
Germania	44 210 000	peste 40 000 000	43 000 000	42 000 000

Ne mărginim la aceste cinci țări mai mari, mai importante și mai cunoscute, mărgininu-ne a mai adăuga că, relativ la țările mai mici și mai puțin cunoscute, deosebiriile sunt și mai mari.

Însă populația este un element schimbător ; să vedem întinderea :

<i>Gorjan</i>		<i>Iennescu</i>	<i>Zamfirolu</i>	<i>Kimet</i>
Englita	314 951 km ²	315 000 km ²	315 000 km ²	314 900 km ²
Franța	528 572 "	528 000 "	520 000 "	528 600 "
Rusia	5 418 825 "	5 600 000 "	5 600 000 "	5 600 000 "
Austria	677 995 "	700 000 "	640 000 "	625 000 "
Germania	544 850 "	600 000 "	540 000 "	550 000 "

Din aceste puține exemple oricine se va fi putut încredința că singurul care a cules date din izvoare directe e d. Gorjan, iară ceilalți au luat oarecum pe apucate, de unde au găsit. De sine se înțelege că, pedagogicește vorbind, d. Gorjan nu face tocmai bine cînd dă copiilor niște cifre atît de grele și totodată schimbătoare. De obicei le dăm cifre rotunde, cari pot să fie fixate mai lesne în memorie, punînd cifra exactă între paranteze și indicînd-o

prin „peste“ și „aproape“, cum face d. Iennescu, căci în geografie nu cifrele, ci proporțiile ce rezultă din ele sunt importante. De aceea trebuie să regretăm că nici cartea d-lui Gorjan nu are decît o singură tabelă sinoptică privitoare la districtele României.

Cît pentru datele de altă natură, ne vom mărgini mai ales la cartea d-lui Iennescu și la aceea a d-lui Zamfirolu, care e cea mai rea dintre toate, o adevărată monstruoziitate didactică.

Și pentru ca să ne arătăm pe cit se poate de îngăduitori, vom trece cu vederea datele privitoare la Europa și la celelalte continente și vom pune în vederea corpului nostru didactic numai cîteva din inexactitățile privitoare la geografia pămîntului locuit de români.

Ca punct de plecare vom lua o tabelă sinoptică privitoare la populația țărilor de pe teritoriul Carpaților, mărgininu-ne a constata că, în privința întinderii lor, deosebirile sunt foarte mari :

	<i>Gorjan</i>	<i>Iennescu</i>	<i>Mihăilescu</i>	<i>Zamfirolu</i>	<i>Kimet</i>
România	5 363 900	5 200 200	5 000 000	5 200 000	5 230 000
Ardealul	2 142 000	2 500 000	2 500 000	2 000 000	—
Basarabia	1 100 000	1 200 000	1 100 000	1 000 000	
Bucovina	515 000	500 000	512 000	400 000	5 700 000
Crișana	1 240 000	1 000 000	1 250 000	800 000	la un loc
Țeмиșana	1 350 000	1 200 000	1 300 000	600 000	
Maramureșu	600 000	600 000	600 000	600 000	

Am luat deosebirile, pe cari le găsim în cele cinci manuale relativ la populația țărilor dintre Tisa, Nistru și Dunăre, numai ca punct de plecare. Nu vom intra dar în amănunte, ci ne vom mărgini a constata că de exemplu, între Gorjanu (12.310.000) și Zamfirolu (10.600.000) deosebirea e aproape 2 milioane de suflete. Aceasta e, credem, o destul de puternică dovadă despre ușurința cu care cel puțin unul dintre acești autori aruncă datele în ochii copiilor. Căci, de sine se-nțelege că acela, pentru care 2 milioane de suflete sunt un lucru de nimic, nu-și va da silința să ia informațiuni exacte nici relativ la alte lucruri mai puțin importante.

În privința aceasta se distinge mai ales d. Zamfirolu, omul cu de mult întemeiată reputație de primejditor al literaturii noastre didactice.

Avem destule cuvinte de-a presupune că d. Zamfirolu și-a luat datele de prin alte cărți de geografie și mai ales din ale d-lor Ienescu și Gorjanu, însă le-a luat așa, c-a ales totdeauna ceea ce era mai rău în cărțile plagiate.

Să vedem, de exemplu, organizația politică și bisericească a românilor din Austria.

D. Ienescu le spune copiilor că Basarabia are un guvernator cu reședința în Chișinău, Bucovina un guvernator cu reședința în Cernăuți, Ardealul un guvernator general cu reședința în Cluj, Crișana în Urbea-Mare un scaun al guvernului, și Temișana în Temișoara un guvernator provincial.

Adevărul e că Bucovina are un căpitan și un președinte, iară Ardealul, Crișana și Temișana sunt părți ale regatului „Ungaria“, fără de administrație autonomă, precum Moldova, Muntenia și Vrancea sunt părți ale regatului „România“. Fiind însă că Basarabia are un guvernator, ne spune și d. Zamfirolu că Temișoara e reședința guvernatorului Temișanei, că Transilvania e guvernată de un „guvernator general“ cu reședința în Cluj și că Bucovina are un guvernator în Cernăuți.

Cît pentru organizația bisericească, românii din Austria sunt împărțiți în trei metropolii : una română ortodoxă cu reședința în Sibiu, alta română gr-catolică cu reședința în Blaj, și a treia ortodoxă (română-sîrbă-ru-sească) cu reședința în Cernăuți. Mitropolitul din Sibiu are sufragani în Arad și Caransebeș, cel din Blaj în Gherla, Oradea-Mare și Lugoj, iară cel din Cernăuți în Zara și Ragusa.

În loc de aceasta d. Zamfirolu ne spune că în Temișoara e un „episcop român neunit“ (este unul sîrbesc și altul catolic), în Sibiu un „episcop român neunit“ (este un metropolit român ortodox), în Alba-Iulia un „arhiepiscop român neunit“ și un „episcop român unit“ (este un episcop romano-catolic, însă nici unul românesc), în Cernăuți un „episcop român“ (este o mitropolie ortodoxă fără caracter național), în Arad un „episcop român“ (e ortodox) și în Lugoj un „episcop român“ (e gr.-catolic). Astfel, des-

pre Blaj, unde încă pe la mijlocul veacului trecut s-au întemeiat cele dintîi școli românești și de unde au ieșit apostolii zeloși cari au hotărît direcția culturii moderne a întregului popor român, în cartea d-lui Zamfirolu nici nu se face amintire ; pentru d-sa Blajul nu are nici o importanță.

La anul 1700, mitropolitul român ortodox Athanasie de Alba-Iulia a primit unirea cu biserica romană catolică ; de atunci în Alba-Iulia nu mai există mitropolie română și de atunci și pînă la 1868, timp de aproape două secole, românii se luptă mereu pentru reîntemeierea acestei metropolii : pentru d. Zamfirolu însă această luptă seculară e un lucru de nimic, pentru d-sa metropolia din Alba-Iulia tot mai există, iară la Sibiu scaunul metropolitului Șaguna e astăzi numai episcopesc. În Bucovina, în sfîrșit, întreaga viață intelectuală se concentrează în lupta pentru naționalitatea bisericii și pentru sinodalitate ; însă d. Zamfirolu are în Cernăuți un episcop român.

Scoșii fiind încetul cu încetul de pe celelalte terenuri ale vieții publice, românii din Austria și-au concentrat toate puterile în biserică și din biserică au făcut tot ceea ce au făcut (și au făcut mult) pentru înaintarea neamului românesc : orișicine va putea dar închipui omul care își bate astfel joc de organizația bisericească a românilor din Austria, atît de importantă pentru viața poporului român, ce prăpăstii trebuie să spună cînd e vorba de țări și popoare mai depărtate, ori de lucruri mai puțin importante. Dintre două una : ori e bine și folositor ca copiii din România să afle în școală și ceva despre românii din alte țări, și atunci trebuie să afle numai ceea ce este adevărat și important pentru țara lor ; ori nu e nici bine, nici folositor, și atunci manualele de geografie pentru școlile din România nu trebuie să cuprindă date speciale privitoare la alte țări locuite de români. Într-un caz întocmai ca și în celălalt, cărțile de felul celei scrise de d. Zamfirolu sunt o nenorocire pentru învățămîntul nostru, căci ele însărcinează mintea copilului cu științe neadevărate și propagă spiritul de ignoranță nesfîiță.

Atît, pe scurt, despre ceea ce privește datele cuprinse în manualele noastre de geografie ; singur d. Gorjan pare

a-și fi dat silința să ia informații directe și din izvoare autentice.

Stil didactic și grupare metodică nu găsim însă nici chiar în cartea d-lui Gorjanu. Cît pentru d. Zamfirolu în special, d-sa se mărginește a spune mai rău ceea ce d. Gorjanu adeseori nu spune destul de bine.

Ca probă, să luăm pagina întâia din cartea d-lui Gorjanu și să punem apoi alătura cu aceasta tot pag. 1 a d-lui Zamfirolu.

Gorjanu: „Geografia este știința care ne învață să cunoaștem suprafața pămîntului sau numai o parte din ea, precum o plasă, un district sau o țară precum e România etc.“

Zamfirolu: „Geografia este știința care ne învață să cunoaștem *toată* suprafața pămîntului sau numai o parte *din această suprafață*, precum un district, o țară etc., adică ne descrie forma și întinderea pămîntului, apele, uscatul“ etc., etc.

Greșeala din Gorjanu, că „știința ne învață“ pe noi, iar nu noi o învățăm pe ea, se repetă în Zamfirolu, cu adaosul că „știința descrie“.

Gorjanu: „Pămîntul este un *corp ceresc*, ca stelele, luna și soarele, forma lui este aproape rotundă.“

Zamfirolu: „Pămîntul este un *corp ceresc* (planetar), ca soarele, luna, luferii. Forma lui este rotundă, puțin turtită la amîndoi polii săi și cam umflată la ecuator.“

Voia să-l coregă d. Zamfirolu pe Gorjanu și simțind că pămîntul, *pămînt* fiind, nu poate să fie *corp ceresc*, a pus între paranteze cuvîntul „planetar“, care va să zică — e un *planet* ca *soarele* și *luna*. În urmă, voind să fie mai lămurit decît Gorjanu, la vorbește copiilor de „poli“ și „ecuator“ mai înainte de-a le fi spus ce sunt polii și ecuatorul.

Gorjanu: „Știința geografiei se învață pe hartă și pe glob artificial.“

Zamfirolu: „Această știință nu se poate învăța decît pe hartă.“ Care va să zică pe „glob“ știința geografiei nu se poate învăța.

Nu, asta nu voia să o zică d. Zamfirolu, dar se temea să-l copieze pe Gorjanu tocmai *ad litteram* și așa-l copiază rău.

Gorjanu: „Harta reprezintă pe un plan de hîrtie forma exactă a suprafeței pămîntului întreg, sau a unei părți, mai mare sau mai mică, din acea suprafață, precum este o moșie, o plasă etc.“

Zamfirolu: „Harta este o hîrtie plană, sau o pînză, pe care prin semne convenționale este desemnată forma exactă a suprafeței pămîntului, sau numai a unei părți din aceasta, precum o plasă, un district, o țară etc.“

Pe hartă e prin urmare *desemnată* suprafața pămîntului, iară nu numai în genere *reprezentată*. Fiindcă autorul e profesor de desen și caligrafie, știe prea bine care e deosebirea între *desemn* și cartografie, și așa adugă că e desemnată prin semne convenționale, ceea ce este o absurditate, fiindcă a *desemna* nu se poate decît prin „semne“ firești, cari produc în ochii noștri un fel de iluzie a lucrurilor desemnate.

Gorjanu: „*Planiglob* sau *Mapamond* se numește harta care reprezintă *toată* suprafața pămîntului, despărțit în două părți rotunde numite emisfere.“

Zamfirolu: „*Planiglob* sau *Mapamond* este harta aceea, care ne arată, pe o hîrtie plană, *toată* suprafața pămîntului, despărțită în două părți rotunde și *egale* numite *emisfere*.“

Schimbînd textul original, d. Zamfirolu uită că mai înainte zisese că harta nu ne arată numai „pe hîrtie“, ci și „pe pînză“ și afară de aceasta repetă ceea ce mai zisese abia cu două rînduri mai sus.

Peste puțin mai uită că a zis că geografia numai pe hartă se poate învăța.

Gorjanu: „Iar *glob* artificial se numește un instrument, care reprezintă în mic forma rotundă a pămîntului. Acest instrument este făcut din hîrtie groasă (carton).“

Zamfirolu: „*Glob* artificial este un instrument, care arată în mic o închipuire exactă a pămîntului format de un carton sau altă materie.“

Nu știm acum dacă globul artificial ori pămîntul e format de un carton; știm numai că cartonul este o materie cu totul pasivă și inofensivă, din care se pot forma lucruri, nu însă lucruri închipuite, ci cu totul reale, lucruri cari sunt întrupări ale închipuirilor noastre, *formate de oameni*, iar nu *de carton*. Altfel „globul artificial

reprezintă în mic“ ceea ce pământul e în mare, precum zice d. Gorjanu, și așa nu este o „închipuire“, chiar nici ca idee, ci o reproducere de proporții.

Astfel urmează d. Zamfirolu din rînd în rînd, în pagină în pagină. Dîndu-și mereu silință să ascundă izvorul în care s-a adăpat, schilodește mereu expresiile d-lui Gorjanu, și dacă sunt bune, le face rele, iar din rele și mai rele.

Nu vom urma mai departe cu constatarea acestei întreprinderi sarbede, ci ne vom mărgini a mai cita numai încă cîteva pasaje luate pe apucate din cartea d-lui Zamfirolu :

„Pământul se învîrtește împrejurul său.“

„Clima este deosebirea între gradele de căldură sau de frig ce variază între deosebitele părți ale pământului.“

„Cap se numește o limbă de pământ înaintată și ascuțită în mare.“

„Toate religiunile ce cred într-un Dumnezeu se numesc monoteiste ; iar toate religiunile ce cred în mai mulți Dumnezei se numesc politeiste sau idolatre“ (sic).

Dar nu vom continua cu citatele.

Ceea ce e caracteristic pentru starea în care se află instrucția noastră publică, ceea ce e cu desăvîrșire trist, e că cartea d-lui Zamfirolu a avut două edițiuni pînă acum, că e o carte aprobată de Ministerul Cultelor și al Instrucției Publice !

INTEMEIEREA FACULTĂȚII TEOLOGICE

Primind Constantin cel Mare legea creștinească a semnat, în ziua Învierii, *Evangelhia de la Ioan*, drept mărturie a intrării sale în biserica întemeiată de Cristos. Această faptă sărbătorească a ajuns în urmă un obicei, și urmașii creștini ai celui dintîi împărat creștin de la Roma nouă au semnat în ziua Învierii *Evangelhia de la Ioan*.

Acest obicei, pornit de la întîlul împărat roman creștin, s-a păstrat pînă în zilele noastre ; căci, după desfiin-

țarea Imperiului Roman de la răsărit, biserica ortodoxă și-a găsit un adăpost în Țara Românească și, după ce nu mai erau împărați creștini la Constantinopol, domnul Țării Românești semna în ziua Învierii *Evangelhia de la Ioan* ; iar astăzi o semnează Carol I, regele României.

România e dar statul, în care s-au păstrat tradițiile politice ale bisericii creștine de la răsărit, și regele României e astăzi, *de iure*, protector cavaler al Bisericii ortodoxe, precum împărații romani-germani erau protectorii cavaleri ai Bisericii apusene. Și lucrul e foarte firesc. După căderea Imperiului Bizantin, pământul românesc, el singur în întregul Orient, a rămas creștin, un pământ, pe care păgînii nu aveau drept de adăpost, singurul unde geamie nu se putea înființa. Și mult au jertvit părinții noștri spre a păstra sfințenia pământului nostru : jertvit-au și sînge și averi, s-au luptat cu deznădăjduire veacuri întregi și, cînd au văzut că nu pot izbuti prin lupte, și-au călcat pe inimă și s-au umilit, numai ca să păstreze ceea ce le era mai scump. Prin multe ticăloșii a trecut neamul nostru : asuprit a fost, jefuit a fost, batjocorit a fost, călcat a fost în picioare, dar niciodată el nu le-a dat vrășmașilor creștinătății dreptul de a se așeza pe pământul nostru, și totdeauna acest pământ a fost un loc de adăpost pentru creștinii prigonîți ; fie greci, fie bulgari, fie sîrbi, fie arnăuți, fie armeni, fie orișicine or fi ; dacă erau creștini, veneau aici ca-n țara lor, și erau mai bine decît acasă la dinșii.

Dar nu le era străbunilor noștri destul aceasta : ei și-au dat tot prisosul pentru întemeierea așezămintelor bisericesti. Nu este în Europa nici un popor care să fi jertvit pentru biserică deopotrivă cu cel român : sunt fabuloase averile pe cari domnii și boierii le-au dăruit bisericii, sunt nemăsurate comorile cari au ieșit din țara noastră, spre a fi jertfite pentru mărirea bisericii creștinești la Țarigrad, la Sfîntul Munte și la Ierusalim.

Patru veacuri de-a rîndul, cîtă vreme creștinii de la răsărit au gemut sub puterea musulmană, românii au trăit numai ca creștini, și și-au dat toată puterea pentru legea creștinească : ei au fost cei mai de frunte, aceia, la cari ochii tuturor se îndreptau. Cu ce ne-am ales din toate acestea ? După ce veacuri întregi am luptat și-am

jertvit, astăzi la Patriarhie nu avem glas, în Sfântul Munte nu găsim adăpost; iar de Ierusalim nici nu mai știm nimic. Aceia, cari veacuri întregi au trăit cu singele nostru, astăzi nu mai vor să știe de noi.

„Dar ce ne pasă nouă? vor striga mulți dintre cei crescuți la Paris. Noi la Constantinopol, și la Atos, și la Ierusalim, nu avem nici o cătare.“

Nu aveți voi — le vom răspunde — dar avem noi, cei cari știm că una și nedespărțită este viața unui popor, și că ceea ce au dorit străbunii noștri trebuie să voim noi; căci numai prin munca unită a mai multor generații, prin a tuturor muncă se săvârșesc faptele mari. Dacă străbunii noștri au luptat pentru creștinătate și și-au jertvit întregul lor prisos pentru mărirea așezămintelor ei, ei n-au făcut aceasta din slăbiciune, ci din convingerea că ortodoxia este ceea ce-i dă poporului român o poziție între popoarele din orient. **Catolici fiind, am fi cel din urmă dintre popoarele catolice; părăsind legea creștinească, niste caraghioși am rămânea; iar ca ortodocși am fost veacuri întregi cel mai de frunte între popoarele ortodoxe.**

Și e fără indoială foarte greu a înțelege cum oamenii noștri mai luminați nu înțeleg că trebuie să voim a fi mai departe ceea ce-am fost pînă la începutul veacului nostru. Ștefan cel Mare, care a întemeiat, precum se zice, șaptezeci de mănăstiri, Mihai Viteazul, care n-a trăit decît spre a libera pe creștini, Mircea cel Bătrîn, care a supus țara turcilor, fără de a le da dreptul de adăpost în ea, Matei Basarab, restauratorul sfintelor așezăminte, Constantin Brîncoveanu, care-a preferit moartea creștinească față cu mărirea păgînă, domnii cei mari și buni ai noștri s-ar rușina, cînd ar vedea, cum astăzi, după ce musulmanii au fost înfrinți, neamul nostru a ajuns la batjocura celor ce-i cerșeau odinioară mila.

Și înriurirea, ce-am avut în Orient, noi nu am perdut-o — am renunțat noi înșine la ea.

Dar departe e de noi gîndul de a învinovăți pre cei ce-au rupt firul tradițiilor noastre naționale: recunoaștem că legitimă a fost minia care s-a produs în inimile oamenilor din generațiile mai bătrîne contra bisericii. Străinii, cărora noi le-am dat adăpost în țara noastră, încetul cu încetul ni s-au făcut stăpîni, și au început să ri-

sipească avutul nostru, parte pentru mulțumirea lor personală, parte pentru mărirea națională a lor; aceia cari, asupriți fiind, au venit la noi spre a putea trăi ca oameni liberi, au început în urmă să ne asuprească pe noi, și să ne jignească în dezvoltarea noastră firească. Era dar legitimă pornirea care i-a împins pe întemeietorii epocii noastre de renaștere națională să lovească cu toată puterea în ierarhia bisericească.

Dar lovitura a fost prea aspră, și ea n-a atins numai ierarhia, ci a surpat și biserica, și astăzi biserica română, care fusesă veacuri întregi cel mai bogat și mai de frunte dintre așezămintele noastre, a ajuns cea mai săracă și mai nesocotită dintre toate bisericile creștinești.

Aceasta e cea mai simțită dintre slăbiciunile noastre naționale, și acum, după ce ierarhia noastră bisericească a dovedit că e purtată de aspirațiile noastre naționale, vor putea să judece și bătrînii noștri fără de preocupare, și vor înțelege că mărirea bisericii noastre e cerută de interesele noastre naționale.

Autoritatea statului român astăzi nu e mărginită între Prut, Molna, Dunăre și culmile Carpaților, ci ea se întinde departe peste hotarele țării. Acesta e un adevăr patent, pe care nu-l putem tăgădui; căci tot nu ne-ar crede nimeni. Și o parte însemnată din puterea statului român consistă în această înriurire a lui asupra românilor din țările vecine: e mare lucru acela, cînd se știe, că o dorință exprimată la București străbate departe peste hotarele țării prin mii și mii, prin milioane de inimi plecate a lucra pentru împlinirea ei. Și dacă statul român ar fi serios amenințat, multe mii de brațe s-ar rădica de prin țările dimpregiur spre a-l apăra, și dacă el are vreo misiune de împlinit, toți românii se pătrund de ea, și capetele mai luminate, oriunde s-ar fi ivit ele, se adună și se unesc la lucrare. Și statul românesc are această înriurire, pentru că e cea mai bogată și cea mai cultă, cea mai de frunte parte din poporul român. Iar în virtutea înriuririi sale el hotărăște direcția în care trebuie să pornească toți românii în lucrarea lor.

Poziția pe care o are statul român în mijlocul poporului român i se cuvine poporului român în mijlocul po-

poarelor orientale, și misiunea statului român de a crea poporului român această poziție dominantă.

Suntem cel mai mare, cel mai bogat, cel mai cult dintre popoarele ortodoxe din Orient, suntem totodată acela care are cele mai multe merite pentru biserica ortodoxă: se cuvine ca glasul nostru să fie hotărîtor pretutindenea, unde e vorba de soarta bisericii ortodoxe, și, dacă avem mîndrie națională, atunci trebuie să fim adînc jigniți cînd ne vedem nesocotiți la Patriarhie, ori în Sfințul Munte, căci această nesocotire e ceea ce surpă autoritatea statului român față cu Orientul, și în interesul acestei autorități trebuie să stăruim a ne recîștiga poziția în biserica ortodoxă.

Iniințarea Facultății de teologie e unul dintre mijloacele alese spre acest scop, și fără îndoială unul din cele mai puternice. Cu drept cuvînt ne nesocotesc popoarele orientale, cînd văd starea părăginită a bisericii noastre, și nu putem cere să fim socotiți drept popor luminat, cînd noi trimitem tinerii noștri la Moscova, la Cernăuți, ba chiar și la Atena, ca de acolo să ne aducă lumină.

De aceea, dacă e vorba să întemeiem un lucru folositor, tocmai la Facultatea teologică trebuie să adunăm cele mai bune puteri ce s-au ivit nu numai în mijlocul poporului român, ci, dacă se poate, în întreaga biserică orientală. Aici economii nu trebuie să se facă, fiindcă nu e vorba de a se înființa un așezămînt de simplă utilitate publică, ci de a pune temeliiile celui mai de frunte focar de cultură bisericească orientală, de a pune în capitala României un „*Colegium de propaganda fide*“ oriental. Căci numai atunci, cînd lumina va pleca de la București pentru popoarele orientale, numai atunci vom dobîndi poziția, în vederea căriia s-au luptat străbunii noștri pentru creștinătate, și și-au jertfit avutul lor pentru așezămintele ei.

Iară făcînd altfel, vom dovedi că nu înțelegem faptele străbunilor noștri, nu ne dăm seama despre poziția noastră socială, și nu știm să alegem căile pe cari trebuie să umblăm, spre a putea împlini misiunea de element civilizator, de purtători ai culturii, cum ne place să zicem cu emfază la toate ocaziunile.

FILOSOFIA CA OBIECT DE ÎNVĂȚĂMÎNT PENTRU ȘCOALELE PEDAGOGICE

Noul program de învățămînt prescrie pentru școalele pedagogice un nou obiect de studiu, filosofia, și îndeosebi psihologia, logica, etica și estetica.

De sine se înțelege că nupoate fi vorba decît de cele mai generale noțiuni privitoare la aceste părți ale filosofiei, și dacă ne dăm mai cu dinadins seamă, ne încredințăm că, prin acest nou obiect de învățămînt, nu s-a introdus decît puțină materie nouă în program.

Partea generală a pedagogiei, care era și mai-nainte obiect de studiu, nu se putea preda fără noțiuni de psihologie și de etică, iară partea specială, metodică, este în adevăr aplicarea practică a noțiunilor de logică. Unde s-a predat, prin urmare, pedagogia în mod serios, elevii trebuiau să aibă și mai-nainte cele mai lămurite noțiuni de psihologie și de logică. Iară cît pentru noțiunile de etică, ele nu pot să-i lipsească unui om, care știe în adevăr ce va să zică educațiunea.

Materie cu desăvîrșire nouă nu e dar decît estetica.

E, cu toate aceste, destul de grea sarcina ce li se impune prin acest nou obiect de învățămînt celor însărcinați cu predarea lui.

Nu mai e vorba de a le da numai elevilor noțiunile generale, de care au trebuință spre a putea înainta în studiul pedagogiei, ci trebuie să le adunăm aceste noțiuni într-un sistem bine rotunjit, să le predăm ca un deosebit obiect de învățămînt.

Programul e foarte laconic și, după a noastră părere, nici nu trebuie să fie mai explicit. Psihologia, logica, etica și estetica — atît ne spune programul: e treaba profesorului respectiv să hotărască întinderea materiei și împărțirea ei pe clase și pe lecții.

Dar tocmai această treabă e grea.

Obiectul de învățămînt e anume pentru școalele pedagogice cu totul nou, și așa nu putem să avem manuale privitoare la el. Și ar fi o mare greșală didactică să ne folosim de manualele destinate pentru licee, căci unul e scopul urmărit în liceu și altul, pe care-l are școala peda-

gogică în vedere. Chiar folosindu-ne dar de manualele destinate pentru licee, trebuie să le adăogăm, ori să le scădem potrivit cu un program detaiat făcut de noi înșine, anume, în vederea elevilor noștri. Altfel, aceștia vor învăța unele lucruri care le sunt de prisos, în vreme ce ar trebui să învețe altele pentru dinșii îndeosebi mai neapărate.

În azil filosofia, așa cum s-a prescris în noul program, se predă de mai mulți ani acum. Direcția, în înțelegere cu domnul efor delegat, a introdus acest studiu, nu-i vorba, ca studiu obligat pentru toate elevele claselor superioare, deoarece însă în programul oficial nu era prescris, el se predă oarecum de dăruială, și profesorul însărcinat cu predarea lui nu avea răspunderea pe care o are astăzi, când filosofia este un obiect de studiu prescris în mod oficial.

Cunoștința acestei răspunderi ne îndeamnă să arătăm aici ce anume se predă în azil din filosofie, sperînd că ni se vor face, din partea celor ce se interesează de stabilirea unui curs regulat, adăugirile și scăderile cuvenite.

Întreaga materie este împărțită pe doi ani, anul întii psihologia și logica, iar al doilea etica și estetica.

A. *Psihologia*. Mai-nainte de a intra în psihologia propriu-zisă, li se dau elevelor cele mai elementare noțiuni fiziologice în patru lecțiuni :

a. Împărțirea sistemului nervos în nervi cu lucrare permanentă (marele simpatic) și nervi cu lucrare accidentală (sistemul cerebral spinal) ; b. Nervii motori și senzitivi. Periferia. Receptorii și multiplicatorii ; c. Împărțirea nervilor senzitivi în 5 grupe. Specializarea. Centrul nervos ; d. Creierul, împărțirea lui și localizarea.

Psihologia proprie se împarte în două capitole :

I. *Lucrarea în aieva* și II. *Aiurarea*.

Partea I cuprinde opt lecțiuni : 1. Împărțirea fenomenelor psihice : minte, efecte și acte de voință. Mintea : luarea-aminte, memoria, aducerea-aminte ; 2. Legile luării-aminte : ivirile din lume, puterea cu care ele ni se impun, importanța mediului în care ni se arată ; 3. Memoria și aducerea-aminte. Legile asociațiunii ; 4. Treburile firești și cele artificiale ; 5. Afectele sociale. Slăbiciuni și patimi ; 6. Acțiunea reflexă, acțiunea combinată

și acțiunea interațională. Intenția : 7. Motivele : convingeri și porniri, deprinderi și defecte ; 8. Privire generală asupra întregii vieți sufletești petrecute în aieva.

Partea II. Cuprinde trei lecțiuni : 1. Imaginea produsă în timp și spațiu. Lucrarea centrifugală a nervilor senzitivi. Cauzalitatea ; 2. Închipuirea. Aiurarea și halucinațiunile ; 3. Aieva și în vis.

B. *Logica* se predă anume în vederea pedagogiei și a stilistice și se împarte în două capitole : I. Noțiuni elementare și II. Metodica.

Partea I. Cuprinde cinci lecțiuni : 1. Cuvîntul și înțelesul lui, mijloacele de a le aduce altora anumite noțiuni aminte ; 2. Conținutul și sfera noțiunilor ; 3. Descriere și diversivune ; 4. Clasificare și definițiune ; 5. Analiză și sinteză.

Partea II. Cuprinde 12 lecțiuni : 1. Adevărul concret și cel general ; 2. Intuiția, inducția și deducția ; 3. Dovedirea unui adevăr concret : mărturii și analogii ; 4. Generalizarea adevărului concret : regulile inducției ; 5. Deducția, premise și concluziune ; 6. Metodul : teză, analiză și sinteză ; 7. Metodul intuitiv, autoritar și critic ; 8. Sistemul : idei generale și adevăruri practice ; 9. Căutarea adevărului ; inspirația și descoperirea ; 10. Expunerea adevărului ; 11. Intemeierea adevărului ; 12. Critica.

Materia întreagă s-a împărțit pe numai 32 lecțiuni deoarece în azil filosofia se dă numai o dată pe săptămîină și trebuia să se rezerve un număr oarecare de lecții pentru repetițiuni și întirzieri în aplicarea programului.

Clasa II a cursului de filosofie își face examenul anual la începutul trimestrului al treilea ; ea trebuie dar să treacă materia în vreo 20 lecțiuni. Și, fără îndoială, anume într-un institut de fete, partea mai mare a acestor lecțiuni trebuie să fie rezervată pentru estetică.

Etica sau morala se predă în opt lecțiuni : 1. Societatea organizată : mărginirea libertății individuale prin moravuri și legi ; 2. Întinderea drepturilor și datoriiilor morale : morala universală, humanitarismul și morala particulară, naționalismul și patriotismul ; 3. Sancțiunea moravurilor : morală religioasă, politică, națională și filosofică ; 4. Punctul de plecare al moralei filosofice : stoicism, epicureism și cinism ; 5. Cea mai înaltă fericire de care

este omul capabil; 6. Ceea ce este, ceea ce are și ceea ce pare omul; 7. Dezvoltarea socială; 8. Dezvoltarea și decadenta omului ca specie.

Cit, în sfârșit, pentru estetică, vom publica în această foaie cursul întreg, după „foile“ ce li s-au dat în urma fieștecărei lecțiuni elevilor.

[SITUAȚIA ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA]

Sibiu, 27 august st. v. [1884]

Sînt vrednice de toată lauda nizuințele poporului nostru. Nizuințele acestuia, spriginite de stăruința românească în treizeci și șese de ani, au făcut mai cît alte popoare în trei secolii.

Afirmațiunea aceasta ar putea fi luată de oameni necunoscuți cu împregiurările noastre ca laudă și încă ca laudă proprie. Conștiința noastră națională însă în privința aceasta este și poate fi totdeauna liniștită, căci n-am afirmat deloc mai mult decît se poate constata cu fapte.

Este cunoscut că pînă la 1848, afară de gimnaziile de la Blaj și Beiuș și afară de un institut de pedagogie în Arad și un seminar de teologie în Blaj, nu aveam decît școale elementare și acele în partea cea mai mare foarte primitive.

Astăzi după trei decenii și jumătate, avem cinci seminare pentru candidații de preoție, dintre cari unele pot concura cu facultăți de teologie de la universități; cinci institute de pedagogie; patru gimnazii complete și unul de patru clase; o școală reală, una comercială; apoi douăzeci și cinci de școale așa-numite capitale confesionale și grănițerești, afară de școalele de fetițe și de miile de școale populare. Avem o Reuniune, care pe lângă oarecare socoteală ne-ar putea suplini lipsa unei academii, căci Reuniunea sau Asociațiunea se ocupă cu lucruri cari privesc tot ce privește cultura poporului român; mai multe reuniuni de meseriași. Avem vreo șase tipografii. Pe lângă toate aceste, de la 1848 încoace am ară-

tat lumii în două rînduri ce putem pe terenul industriei, în special la 1881, printr-o expozițiune, care a stors admirațiunea străinilor. În fine — ceea ce e foarte semnificativ la un popor, care era privat de toate bunătățile din lumea aceasta, căci legea țării decretase: „*Praeter mercedem laboris nil habet*“, — avem deja fonduri cari se urcă la milioane, puține față cu numărul nostru și față cu milioanele de trebuințe, însă multe față cu sărăcia unui popor, căruia statul nu i-a pus domenii bogate la dispozițiune, nici i-a vărsat milioane drept despăgubire pentru privilegiile, care pînă la 1848 pe alții îi punea în pozițiune numai să adune averi colosale.

Mai punem că s-au crescut o mulțime de bărbați și chiar și femei, cari, după chemarea lor, concurg, întru cît nu sînt excluși și întru cît nu-i ajunge brațul inexorabil al șovinismului, pe toate terenurile cultivei și civilizațiunei alătura cu bărbații și cu femeile altor naționalități.

Cu toate aceste, noi știm foarte bine că sîntem încă prea departe de țintă. Știm foarte bine că abia am făcut vreo cîțiva pași înainte. Avem mult încă de înaintat, deoarece ținta nu trebuie să o privim numai prin prisma conlocuitorilor noștri din patrie, ci prin ceea a popoarelor din Europa apuseană, care singure ne pot servi drept modeluri de civilizațiune, de cultură.

Ei bine, toate nizuințele și stăruințele sînt bune și de laudă. Un popor însă, ca și un individ, nu poate cu nizuința și cu stăruința sa să cuprindă toate deodată. Și popoarele ca și indivizii trebuie să nu peardă din vedere trebuința de a împărți lucrul după timp și după puteri.

Dacă căutăm înapoi la activitatea noastră, trebuie în-doit să ne surprindă sporul. Am lucrat, să ne recunoaștem defectul, cam pe nimerite și tot am sporit. Consecința firească ar fi că, fiind lucrarea noastră de aci înainte condusă după un plan anumit cu un program anumit, vom obține și mai multe și mai că nu vom greși, dacă vom zice, și mai sigure rezultate.

În cadrul unui articol de ziar nu încapă nici planul, nici programul, după care s-ar fi căzut să procedăm. Putem însă zice că, înainte de toate, să ne fi îndreptat privirile asupra instrucțiunii poporului și a modalității cum

pe cale cinstită și pe lângă muncă rațională se poate câștiga avere materială.

Nu va fi prea târziu, dacă ne vom cugeta acum mai cu deadinsul, după ce am dat dovezi despre aptitudinea noastră în toate ramurile, cum să lucrăm mai cu rațiune, ca munca noastră să fie și mai spornică și cu rezultate și mai trainice ca cele de pînă acum.

De astă dată ne mărginim a ne ocupa cu instrucțiunea poporului, nu ca să o analizăm, ci considerînd-o simplu de mijloc al progresului, de care pururea avem și vom avea lipsă.

Cu altă ocaziune, deja am constatat că oricît de mult s-a făcut din partea noastră pentru instrucțiune, multul acesta e numai relativ, cînd este vorba de *proporțiune corespunzătoare* numărului și trebuințelor noastre; cu alte cuvinte sîntem încă departe de țintă.

N-avem nici pe departe nici institute, dar nici puteri de ajuns, ca să se umple tot golul și ca să se provadă toate ramurile instrucțiunii, așa precum aceasta este trebuitoare poporului român.

În Sibiu, unde se zice, și nu fără cuvînt, că sînt concentrate puteri de cele mai bune din inteligența română, n-avem nici școală capitală, ca să tăcem de gimnazii și de școale reale, comerciale sau de industrie. Tinerimea noastră, cu sutele și cu miile, este silită să împopuleze școalele neromâne.

Ceea ce este la Sibiu este și la Orăștia și la Deva și la Alba-Iulia și la Cluj și la M[ureș]-Oșorhei și la Sighișoară. Și toate aceste sînt puncte din care ar trebui să strălucească ca niște faruri în mijlocul României, unde sînt situate.

Afară de punctele aceste mai sînt altele în părțile bănățene și ungurene, precum este Caransebeșul, Timișoara, Lugojul, Aradul, Oradea-Mare, Sătmarul și Sighetul-Marmației.

Și oare cînd am avea și punctele aceste înzestrate cu școale elementare și secundare, am fi satisfăcut tuturor trebuințelor noastre?

Așa credem, că lacune de umplut s-ar găsi încă pentru ca să ajungem la adevărata proporție corespunzătoare tre-

buințelor noastre. Ar fi d. e. Făgărașul, care ar trebui înzestrat, cel puțin, cu niște școale mai inferioare. De asemenea Cohalmul, Abrudul, Dejul, Șomcuța, Reghinul, din părțile ungurene Giula și Careii.

Este numai o revistă în fuga mare ce facem acum.

Revista aceasta însă, oricît de fugitivă este, și cu toate că conturează numai îndeobște liniile fundamentale din o parte a trebuințelor, ne arată dindestul cît e de colosală problema ce avem încă de rezolvat numai pînă a ne pune în poziție ca să satisfacem trebuințelor noastre în ceea ce privește instrucțiunea.

Dar poate cineva întreba: Nu este toată țara presărată cu fel de fel de institute pentru instrucțiune? N-avem pînă și universitate în Cluj?

Universitatea din Cluj ne-a arătat ce poate fi ea pentru români, și românii fac bine dacă își bat capul tocmai în zilele noastre cu întrebarea: Să-și mai trimiță fiii acolo sau să nu-i mai trimiță? Despre celelalte institute maghiare n-avem date tocmai în forma cum ni le servește universitatea clujană.

Dar dacă este permis a face concluziunea de la mai mare la mai mic, ne putem închipui ce fel de raze de lumină se vor revărsa în astfel de institute asupra generațiunii noastre, care se pregătește în institute maghiare ca să fie razimul poporului român în viitor.

Zicem anumit *maghiare*, deoarece cu cele săsești trebuie să facem excepțiune, fiind cu totul de altă natură; bună natură și pentru ele și pentru cei ce le folosesc și nefiind sași.

Institutele săsești sînt toate confesionale, numai școalele de agricultură sînt susținute din avere neconfesională, din avere comună pentru toți locuitorii fostului fund regiu. Dintre cele maghiare, mari și mici, o mulțime sînt susținute din banii statului, unde vărsăm și noi milioane pentru ca să ni se scoată ochii cu pomana de cîteva zeci de mii florini pentru biserici și încă pentru bisericile cari concurg alătura cu funcționarii statului în multe afaceri și ai căror credincioși numai cu timbrele în afaceri divorțiale acoper cel puțin îndoit pomana cu care li se scot ochii și pentru care pe unii, cu ocaziunea po-

menii ministrul respectiv, îi mai și batjocorește. Am fi dar în drept să pretindem ca institutele maghiare cite se susțin din mijloacele statului să fie cu aceeași considerație cătră români și cătră oricare altă naționalitate ca și cătră maghiari, pentru ca și din instrucțiune să se vadă că statul nu este un monopol al maghiarilor, ci un *bonum commune* al tuturor ciți îl susțin.

Institutele susținute de stat astăzi sînt exclusiv maghiare. Fiind maghiare și tendența lor este de a crește numai maghiari, ceea ce este cu totul opus aspirațiilor românești : de a fi cetățeni buni ai Regatului Unguresc, însă fără a se lăpăda (românii) de naționalitatea lor.

Mulțimea institutelor străine, cu unele excepțiuni, nu ne este de folos. După nizuințele exclusive ale maghiarilor ele sînt o coliziune în permanență cu interesele noastre cele mai loiale. De unde urmează că creșterea generațiilor noastre nu o mai putem lăsa pe minile altora, ci trebuie noi înșine să vedem de dînsa.

Pînă cînd ne vom crește copiii noștri în școale străine va trebui să dăm anumite procente străinilor și iarăși, anumite timpirei și semidoctismului.

Cetitorii ne vor excusa dacă nu voim să explicăm acum aceste din urmă mai pe larg.

Știm că sîntem popor sărac. Însă mai știm că ceea ce am făcut pînă acum am făcut din sărăcie mai mare ca cea de astăzi. Atunci aveam numai popor de exploatat și vreo cîțiva preoți servitori ai altarului, dar cari se hrăneau din sudoarea feții lor. Astăzi, har Domnului, avem pe lîngă popor : avocați, medici, profesori și alți bărbați cu cultură mai superioară, cari știu cîștiga și mai mult și mai ușor, crescuți în mare parte din sudoarea poporului. Oare aceștia să fie scutiți de obligaminte morale de a da la rîndul lor cu denarul și cu influența mină de ajutor ?

Răspunsul de la mulți va fi : „*Grau ist jede Theorie!*“

N-ar fi numai o excuzare ieftină, ci ar sămăna și a ceva spirit.

Pură fie teoria, noi replicăm : Nu cerem, nu pretindem de la nimenea sute de mii de-a gata, pe noi ne mulțumește sporul unui Șaguna. Sporul bărbatului acelui mare

și neuitat fruntașii poporului nostru să și-l facă model și precum acela din nimica a vrăjit milionul, caute să-l vrăjească și ei, treptat nu dintr-o dată, și astfel în alte trei decenii și jumătate lacunele cele număroase se vor împuțina și în fine se vor reduce cu totul.

Se tratează de un fragment dintr-o națiune de unsprezece milioane români, fragment, care singur face trei milioane de români. Apoi milioanele acestea pururea să nu fie de altă treabă decît ca la anumite ocaziuni să facem paradă de cuvinte cu ele ?!

Germania se îngrijește de cele două sute de mii de sași din Transilvania, pe calea reuniunilor. Să se lase românii de perit, dacă guvernul statului din care trei milioane fac parte le este vitreg și nu vrea să facă nimic pentru cetățenii săi, cari pururea jertfesc bani și sînge pentru stat.

Românii nu se pot asemăna cu germanii va zice cineva fără să contrazicem și noi. Însă tocmai pentru că nu se pot asemăna, trebuie să le pese mai mult de cele trei milioane, decît le pasă germanilor de cele două sute de mii.

Este adevărat și aceea că maghiarii guvernului actual se împrotivesc și cînd românii vreau să ridice institute cu banii lor proprii. Însă am vrea să vedem pe domnii maghiari, cînd românii din cinci, șase sau șapte părți ar cere să li se permită a ridica bunăoară gimnaziile sau alte școli secundare, oare le-ar mai da mîna să se opună ? Și dacă s-ar opune, oare nu ar fi altă instanță mai superioară decît cea maghiară, la care românii ar putea apela ?

S-a zis în coloanele acestei foi, mai de multe ori, că nu mai sîntem singuri pe lume. Aceasta să ni-o notăm bine și să ne servească spre orientare.

Nizuința și stăruința străbună să nu ne părăsească, dar nici noi să n-o părăsim și vom învinge, căci trebuie să învingem greutățile cite ne stau în cale, ca să putem avea odată instrucțiunea generațiilor noastre în minile noastre.

Nu e lux acesta, este un postulat, de care este legat foarte mult viitorul unui popor în ziua de astăzi.

[SOCIETATEA „IULIA“ A STUDENȚILOR ROMÂNI
DIN CLUJ]

Sibiu, 26 septembrie [1884]

În Cluj s-a săvârșit din nou un act, a cărui importanță, românii nepricepători de „fericirea“, cum vor să li-o pregătească politiciii maghiarilor, iar îl vor interpreta în mod „sinistru“.

Sînt curioși oameni și românii.

Maghiarii politici, de sute de ani se „obosesc“ cu „fericirea“ românilor și aceștia nici la atîta cunoștință n-au putut ajunge să recunoască că maghiarii vor să-i „fericească“.

Ei și în zilele noastre sînt preocupați de soartea românilor.

Au trecut numai vreo cîteva zile de cînd organul cel dintîi al guvernului unguresc a asigurat pe toți cîți nu sînt în stare să înțeleagă ce se petrece la noi în țară că naționalitățile nicăiri nu se pot dezvolta mai bine ca în Ungaria.

Cînd este vorba de „fericirea“ și de „dezvoltarea“ naționalităților, nouă nu ne vine, dar nici nu ni se șede să reflectăm la bătărăniile altui oficios al guvernului unguresc, care, vrînd să facă spirit spunea că românilor le este permis a vorbi acasă și în familie în limba lor, ba le este permis chiar și „mămăliga a și-o ferbe românește“.

Amintim de bătărănia aceasta numai așa în trecut, ca să nu uităm cu ce spirite nobile avem de a face și cine sînt aceia cari vor să ne mai înflorească numai floarea cîntată de generațiunea cea mai jună și mai „luminaată“ a fericitorilor noștri din Cluj.

Dar cum am și putea noi să ne oprim la o bătărănie, cînd avem mii și sute de probe cum nobilii oameni politici pe toate căile se silesc să ne „fericească“.

Ne ținem dar de faptele prin care vor să ne facă pozițiunea plăcută în Ungaria.

Nu înșirăm multe. Ne folosim de care ne sînt mai la îndemînă.

Legea electorală este una din cele mai de căpetenie. Ne-am ocupat nu de mult cu dînsa în coloanele acestui ziar. Am văzut cum este împărțită pentru Ungaria proprie și cum pentru Transilvania și nici chiar d-l Beksics nu se îndoiește că legea electorală ungurească este făcută numai în hatîrul (?) românilor din Transilvania! Căci cine va fi naivul acela, care să nu înțeleagă că censul, după ce e mai mare pentru românii din Transilvania, nu e pentru ei totodată și mai onorific, decum este cel mic pentru „sărîntocii“ din Ungaria, magnați și de tot felul de proprietari, și decum este scutirea absolută a proletariatului diplomat, admis la alegere fără nici un cens chiar și aflîndu-se în condițiunile cele mai superioare sociale? Mai poate presupune cineva că nu este o „bunătată“ pentru români dacă li se confiscă școalele, destul de bune după împregiurări, ridicate și susținute din sudoarea privată, pentru ca să fie înlocuite cu școale de stat rele, în care nu se învață nimica nici într-o limbă? Dar dacă nu vom perde din vedere ajutoarele sistate pentru gimnaziile române, cari n-au renunțat la dreptul lor de autonomie, asigurat prin articolul de lege, votat de corpurile legislative ungurești și sancționat de Coroană? Dar dacă vom aminti că românilor li se deneagă dreptul de a-și înființa gimnaziile și din averea proprie? Ce vom zice cînd ne vom aduce aminte că atît la gimnaziile, cît și la universitatea maghiară, românii sînt urmăriți pentru că-și cultivează limba maternă?

Am înșirat aceste de mai sus ca lucruri mai proaspete; n-am amintit de introducerea limbei maghiare în școalele populare, nici de reforma învățămîntului secundar, cugetînd că și acele sînt de ajuns de a dovedi că românii, și cu ei și celelalte naționalități, sînt și trebuie să fie mulțumite cu dezvoltarea de carea se pot bucura sub guvernul actual în Ungaria.

Nu credem că între naționalitățile nemaghiare din toată Ungaria, în lungul și în latul ei, se va afla cineva, care să nu cînte din toată inima:

„*Extra Hungariam non est vita si est vita non est ita*“.

Căci, cel puțin pentru cît privește rasa domnitoare, nu credem să fie undeva viață mai tîgnită, iar pentru rasele nedomnitoare viața mai amărită ca în Ungaria.

Dar ca să nu se pară cuiva că vorbim așa de alandala, iată un act nou de mărinimie maghiară tocmai în Cluj.

Biata societate literară română a tinerilor români de la Universitatea din Cluj, „Iulia“, știm de ce tractament a fost învrednicită în vara anului curent.

„Iulia“ știm că a fost batjocorită în tot chipul și mai cu seamă de „floarea“ inteligenței maghiare de la Universitatea din Cluj și pe urmă urmărită.

Societatea aceasta în zilele aceste a primit, nu știm de unde, grația de a se „reconstitui“.

O societate literară, compusă numai de cetățeni academici, de la o universitate maghiară și sub priveghearea autorităților acelei universități, fiindcă cetățenii ei sînt români a trebuit — poate tot spre „binele“ românilor — adusă în pozițiune de a se „reconstitui“.

Cum?

Dacă înțelegem bine zierele din Cluj, reconstituirea societății „Iulia“ are să se facă pe alte baze decum au fost cele de pînă aci.

„Iulia“, de aci înainte *trebuie* să primească în sînul său și membri de naționalitate maghiară.

Oare și prin măsura aceasta tot românilor să li se ajute?

Sigur, că scopul nu poate fi altul, decît controlarea tinerilor români prin înșiși colegii lor de naționalitate maghiară. Și dacă acești din urmă vor fi tot așa de gentili ca în vara trecută, cînd au insultat pe colegii lor români sub nasul profesorilor lor; cînd pe profesorul lor în urma unor bănuieli din preocupățiune șovinistă maghiară l-au tras la dare de seamă pentru simțemintele sale patriotice, scopul dispozițiunilor celor nouă este să-l prinzi cu mîna.

Iată ironia cea mai mare, din toate ironiile cîte se pot arăta pe fața pămîntului, se arată în Ungaria față cu românii și, mai mult sau mai puțin, față cu toate naționalitățile nemaghiare.

Și ca ironia să fie cu vîrf, oficioasele cele mai însămnate îndrăznesc a spune lumii că naționalitățile (nemaghiare) mai bine ca în Ungaria nu se pot afla nicăiri pe fața pămîntului, iar despre „reconstituirea“ unei socie-

tăți cum este ceea a „Iuliei“ din Cluj scriu ca și cînd ar fi un act de grație.

În loc ca să gîndească scriitorii de ziare, maghiari și maghiarizați, că românii sînt o masă compactă între Tisa și Carpați, de trei milioane, între cari abia vor exista un milion de neromâni : maghiari, nemți, sîrbi, armeni și țigani cu toții laolaltă ; în loc de a avea în vedere că acești români nu se termină la Carpați, ci se întind pînă la Dunăre și mai departe pînă la Marea Neagră și Dnistrul, încît cu toții fac vreo 11 milioane ; în loc să gîndească că aceștia trebuie întăriți nu numai în interesul lor, dar chiar și în interesul maghiarilor și preste tot a monarhiei, am văzut ce fac domnii politici maghiari cu dînșii.

Cu ceea ce scriu inspirații din fondul de dispozițiune nu e de ajuns pentru a forma opiniunea publică.

Lumea din afară cunoaște din an în an și din zi în zi tot mai bine situațiunea din Monarhia Austro-Ungurească. Ea vede că aceste trei milioane de români n-au de la stat afară de sarcini nici școli elementare necum gimnazii sau chiar și o universitate. Și așa dacă trimbiță că în Cluj tinerilor români li s-a dat grația de a se reconstitui, trimbițarea devine ridiculoasă.

Orișicine, fiind nepreocupat, va zice : românii aceștia, și numeric după maghiari în Ungaria a doua naționalitate, au contribuit din veacuri și la alcătuirea statului unguresc și la susținerea lui precum și la susținerea monarhiei austro-ungurești. Să le facem toate înlesnirile ca să se poată dezvolta spre a fi oarecînd iarăși sprigin puternic al statului și al monarhiei.

Ziarele ungurești, în intervalele lor lucide, își aduc cîteodată aminte și de momentul spriginului chiar și al rasei lor din partea românilor. Însă atunci interesul și mîndria li se urcă la cap și iară încep a face la planuri cum beneficiile să vină toate pe partea lor, iar sarcinile în spinarea noastră. Și cînd au împărțit beneficiile și sarcinile astfel atunci strigă în lume că în Ungaria toți și toate se pot dezvolta deopotrivă.

„Deopotrivă“ pentru noi cu reconstituirea societății „Iulia“ este o satiră. Ziarele din Cluj se pot mîndri ca și cu un act de grație, sau ca și cu un act de considerare față cu românii.

Cestiune de gust.

„Deopotrivă“ pentru noi ar fi ceea ce ar fi un act de dreptate, când Universitatea din Cluj, din mijlocul românilor, ar fi universitate românească; când în conformitate cu aceasta s-ar purta grije și de cealaltă instrucțiune și pe urmă de toate momentele ce constituie viața politică a unui popor: ca românii ca atari să se poată bucura de ele.

Atunci ar putea fi vorba de o dezvoltare deopotrivă.

Până atunci însă toate enunțările presei maghiare despre egalitate trebuie să le considerăm de neadevăruri, la adăpostul căror se cultivă tendența de a face din Ungaria un stat național, a cărui naționalitate să fie numai maghiară.

[DESPRE NECESITATEA CA EDUCAȚIA TINERILOR ROMÂNI SĂ SE FACĂ ÎN ȘCOLI ROMÂNEȘTI]

Sibiu, 16 august st. v. [1886]

Nu mai departe decât în numărul precedent ne-am ocupat cu o cestiune importantă, care însă la întâia privire s-ar părea scolastică și că nu i-ar fi locul într-un ziar politic. Fiindcă sîntem în ajunul intrării unui an scolastic, ne-am permis a atrage atențiunea asupra celor ce ar fi a se lua în considerațiune din partea părinților români, dacă vor ca copiii lor să învețe mai multă carte.

Nici vorbă, îndată ce se tratează de copii care au să învețe carte, cestiunea trebuie să aibă și lature scolastică. Însă nu cu laturea aceasta am vrut și vrem noi să ne ocupăm. Laturea, sau partea ce privește didactica, metoda etc. le lăsăm pe seama bărbaților care se ocupă special cu pedagogia. Noi avem în vedere rezultatele părții pedagogice, rezultatele pentru viață ale acelor ce au să iasă oarecînd din școală, ca să între în viața practică. Accentul l-am pus pe cetățeni luminați și pe convingerile independente ale cetățenilor, ceea ce credem că ne îndreptățește de ajuns de a trata cestiunea, scolastică la părere, ca temă politică, în ziar politic.

Și ca să nu rămînă cineva nedumerit dacă sîntem în drept de a trata cestiunea din punct de vedere politic, mai adăugăm că în orice comuniune politică bunele sau relele raporturi politice, interne și externe, atîrnă de la însușirile cetățenilor. Însușirile acestora, bune sau rele, fac ca politica unei comuniuni politice să fie bună sau rea.

Atrăgînd noi însă atențiunea părinților celor ce au de gînd a da copiii lor să învețe carte mai multă asupra pretențiunii juste, ce cu timpul societatea poate face de la aceștia, adevărată să fie cetățeni luminați și să aibă convingeri independente, ni se pare că am făcut de ajuns. Trebuia să îndegetăm și calea pe care să ajungă sigur la țintă. Îndegetarea căii însă credem că am fi nimerit-o dacă mai spuneam că în împregiurările noastre actuale cînd guvernul în loc de a promova instrucțiunea, cu măsurile sale stîngace, o jignește, unde se pot crește cetățeni luminați și cu convingeri independente.

Înainte de a răspunde la întrebarea: Unde se pot mai bine crește cetățenii luminați cu convingeri independente? poate nu va fi de prisos a ne încerca la niscariva lămuriri asupra altei cestiuni, care stă în legătură firească cu cealaltă cestiune.

S-a scris foarte puțin, am putea zice că nimica în presa noastră din Austro-Ungaria, despre necesitatea indispensabilă de a avea instituttele noastre naționale de creștere de jos pînă sus. Necesitatea aceasta încă există și se simte în societatea românească din zi în zi tot mai mult.

Afară de pozițiunea politică excepțională în Transilvania și în Ungaria, în care poporul românesc a fost socoli, și firea lui, cu un temperament mai accesibil pentru cultură și pentru nobilitarea culturii, îl deosebește de unii dintre compatrioții de alte naționalități.

Urmează dar, că educațiunea românului numai atunci ar fi firească cînd ar fi întocmită astfel ca rezultatele educațiunii în adevăr să și corespundă firii lui, va să zică: să-i rămînă temperamentul și pre lângă luminarea minții nu numai să-și păstreze caracterul erezit, ci să-l și nobiliteze.

Însă cînd poate fi educațiunea întocmită așa, încît să ne deie rezultatele dorite?

Cînd elementele, din care ea se va compune, vor fi în adevăr os din oasele, carne din carnea, spirit din spiritul poporului român.

Noi credem că vederile noastre nu sînt decît firești. Căci la toată întîmplarea românul este mai chemat a cunoaște și scăderile din firea românului și pe urmă tot el a afla și mijloacele cu care să le înlătore. Unul care e străin de firea românului poate că nici idee n-are de dînsa, dar poate nici interes de a o cunoaște.

Să nu intrăm însă noi cu ocaziunea aceasta în amănuntele unei teme care merită a fi discutată pe larg și deosebit. Să ne mulțumim cu lămurirea aceasta scurtă și fugitivă despre necesitatea de a avea institute naționale de creștere și să ne enunțăm, deși numai în princip de astă dată, că dacă vrem să ajungem scopul cu darea copiilor la mai multă carte, să o facem la institutele noastre naționale.

De aceste avem însă, în asemănare cu trebuințele noastre, de tot puține. Trecutul ne-a împedecat într-un fel și prezentul ne împedecă într-altul și nu ne permite să avem institutele noastre naționale.

Statul, care s-a îndatorat prin legile lui a face pentru toți cetățenii institute de educațiune, nu face. Mai mult. Oprește naționalitățile nemaghiare de a-și ridica din mijloacele lor private institute de creștere. Și apoi tot statul le impune pe acele care sînt cu totul în opozițiune cu firea poporațiunii. Pentru că statul, se vede, nu vrea să ne dea educațiune, ci vrea să ne facă maghiari.

Pre lângă voia cea mai bună, așadar, nu este cu puțință ca toți părinții de român să-și poată da copiii lor, după cum s-ar cere, la o creștere mai superioară, numai la institute române.

Stînd astfel lucrul, noi înșine trebuie să recomandăm și altfel de institute. În cazul acesta însă noi credem că este corespunzător, dacă căutăm institute de acele, care sînt mai apropiate firei noastre românești.

Institutele maghiare, unde nu se pune preț pe altele, decît pe limba maghiară și pe șovinism maghiar, ne pare

rău, dar nu le putem recomanda deloc pentru tinerii români.

Educațiunea dintr-însele sau zăpăcește capetele tinerilor, sau îi preface în niște șoviniști zburdalnici, care nici ca șoviniști români poporului român nu-i sînt de folos.

Trezvia minții, care se potrivește cu firea românului, o aflăm în școalele săsești. Aceste mai au și avantajul că, pre lângă deșteptarea cugetării serioase, ne dau o limbă prin care ni se deschid comorile unei literaturi univernale.

Încît se va putea numai, am dori ca acei ce nu pot fi dați în institutele române să caute a fi primiți în cele săsești.

Și ca români și ca cetățeni nu ne vom căi de această recomandațiune.

CESTIUNI ȘCOLARE

I

Scenele întîmplate în Capitală cu ocaziunea bacalaureatului din această sesiune, scene foarte dăunătoare pentru prestigiul ce trebuie să-l aibă orice comisiune de profesori examinatori, ne-a făcut să cugetăm cari sunt mijloacele la cari autoritatea școlară trebuie să recurgă pentru a înlătura această regretabilă stare de lucruri.

Multe idei s-au emis asupra examenului de bacalaureat, unii cerînd menținerea iar alții desființarea lui; așa precum este astăzi, examenul de bacalaureat are de scop a ne încredința dacă absolventul liceelor noastre posedă sau nu cunoștințele generale suficiente pentru ca să poată intra în învățămîntul superior.

Se cere, prin urmare, candidatului de bacalaureat ca să poseadă cunoștința tuturor materiilor ce a învățat în cele șapte clase de liceu; este deci absolut necesar un timp oarecare — cel puțin de două sau trei luni — pentru ca el să poată repeta materiile învățate în clasele din urmă, precum: fizica, chimia, aritmetica rațională, alge-

bra, geometria, trigonometria, geologia, mineralogia, geografia, istoria popoarelor din Orient, istoria grecilor, istoria romanilor, istoria evului mediu, psihologia, logica și alte studii ce n-a avut în clasa a șaptea dar cari figurează în programa de bacalaureat.

Se argumentează de unii că un elev silitor, din clasa a șaptea, poate să învețe și obiectele din acest ultim an școlar și, în același timp, să repete materiile învățate în clasele inferioare ale liceului.

Această afirmațiune este cu totul departe de realitatea lucrurilor, mai ales când ne aruncăm privirea asupra programei clasei a șaptea, care este foarte încărcată; într-adevăr, lăsând la o parte studiile mai ușoare, ca igiena, economia, dreptul, filosofia și germana, este de ajuns să cităm cosmografia, științele naturale (zoologia și botanica), istoria modernă și contemporană, limbele și literaturile elină, latină, franceză și română, pentru a ne convinge că este cu neputință — afară de absolut de rare excepțiuni — ca un elev din clasa VII-a să mai aibă timp a repeta în cursul acestui an școlar obiectele învățate în clasele inferioare.

Așadar, în generalizarea cazurilor — nu vorbim de excepțiuni — absolventul de liceu, care de-abea la 21 iunie termină examenul clasei VII, se prezintă la examenul de bacalaureat fără a fi avut posibilitatea de a repeta toate materiile cerute prin programa acestui examen; el însă se duce la noroc și se bazează sau pe recomandățiuni și stăruințe, sau pe posibilitatea de a copia la teză.

Și examenul acesta, trecându-se așa, ne întrebăm: Oare acesta a fost scopul legiuitorului când a hotărât ca să supună pe absolvenții de liceu la un examen prin care să arăte ce cunoștințe generale au dobândit în cursul celor șapte ani de învățământ secundar? Oare este bine a sta indiferenți și a lăsa pe tineri ca, tocmai atunci când au de făcut un singur pas pentru a intra în societate, să se servească de niște expediente așa de puțin recomandabile? Oare obiceiul de a copia la teză, moștenit din liceu, nu se păstrează, din nefericire, și mai departe, la licență, la concursuri?

Iată o sumă de cestiuni cari ne vin în minte imediat ce vedem trista realitate a lucrurilor.

Alături de absolvenții liceelor publice, vin în număr mare elevii pregătiți în pensioane cari, în majoritate, sunt foarte slabi dar înarmați cu stăruințe colosale, cu părinți și rude influente și bogate. Ceea ce s-a întâmplat în această sesiune de bacalaureat este o consecință inevitabilă a acestei stări de lucruri.

Îndată ce comisiunea examinatoare va fi mai blajină, dacă tezele se vor putea introduce cu succes înăuntru, dacă copiarea se va efectua pe toată linia, pentru ca să iasă sute de bacalaureați *magna cum laude*, atunci dezordine nu se poate produce, atunci profesorii examinatori sunt obiectul mulțumirilor și al ovațiunelor entuziaste; imediat însă ce comisiunea va căuta să fie mai severă, mai conștiincioasă, îndată ce va împiedica fraudele, atunci dezordinea este inevitabilă.

În sesiunea aceasta, copiarea la teze a fost așa de mare, încît comisiunea a crezut cu cale să scoboare nota cu câteva puncte; această măsură n-a fost cea mai bună, poate că profesorii examinatori ar fi trebuit, din primul moment, să caseze concursul viciat prin o copiere pe toată linia.

Cauza adevărată a acestor scene regretabile este, în primul rang, lipsa de timp material în care absolventul de liceu să-și repete obiectele învățate în clasele din urmă, obiecte cerute prin programa de bacalaureat și, în al doilea rang, absoluta slăbiciune a majorității elevilor pregătiți în particular și în pensioane.

Prin urmare, o măsură nemerită ce credem că ar trebui să fie luată de autoritatea școlară este a fixa sesiunea de bacalaureat la 15 iunie, ca și în trecut, așa ca elevii, cari în iunie absolvesc liceul, să nu se poată prezenta la bacalaureat decît la 15 septembrie viitor și — în acest interval — să repete materiile din clasele cealalte din urmă.

Pe lângă aceasta, este necesar să se schimbe în oarecari privințe și modul compunerii comisiunii de bacalaureat și programa respectivă, care e foarte încărcată; de asemenea trebuiesc luate măsuri și în ce privește învățămîntul privat.

În numerele viitoare vom căuta a atinge aceste chestiuni foarte importante.

Am spus în articolul precedent că se susține de unii desființarea examenului de bacalaureat, deoarece foarte adeseori hazardul și stăruințele joacă mai mare rol decît aptitudinile candidaților.

Această observațiune este foarte justă : nu o singură dată, ci de mai multe ori, elevi buni, harnici, cari au luat premiu în liceu cad la probele scrise din cauză că poate n-au terminat repetirea întregii materii, pe cînd elevi foarte slabi, cari d-abia au scăpat cu greutate din clasa a șaptea, reușesc, grație stăruințelor, grație posibilității de a copia, de a primi teze d-afară etc.

Însă, dacă *modul* cum se trece astăzi bacalaureatul este puțin serios, oare rezultă de aici că trebuie să înlăturăm cu totul acest examen ?

Pentru a putea răspunde la această întrebare, trebuie să cercetăm în ce consistă importanța examenului de bacalaureat.

În cursul celor șapte ani de liceu, în cari puterea de a cugeta și de a pricepe a elevului crește treptat, în cari inteligența lui nu este destul de aptă pentru o severă specializare, este foarte nemerit să i se **predea** noțiunilor din toate ramurile, atît literare cît și științifice, și pe aceste date elevul își va clădi — în învățămîntul superior — la universitate, edificiul complex al cunoștințelor în cari ar dori să se specializeze.

Ieșind din liceu și înainte de a păși pragul universității, absolventul trebuie — într-un moment dat — să poaseadă toate cunoștințele elementare enciclopedice căpătate în decursul celor șapte ani de studiu, precum : istorie, geografie, limbile clasice, limbile moderne, științele fizico-chimice, științele naturale, matematicile, filosofia etc.

Tocmai pentru a ne convinge de cunoștințele generale căpătate de școlar în liceu, s-a instituit examenul de bacalaureat care, precum vedem, își are o importanță netăgăduită.

Prin urmare, nu este fericită ideea acelor cari, observînd cum se trece astăzi bacalaureatul, s-au grăbit a cere desființarea lui ; trebuiesc însă luate măsuri ur-

gente ca să se schimbe atît *programa* de bacalaureat, cum și *modul de compunere* al comisiunii examinatoare.

*

Oricine, luînd în mînă și citind programa de bacalaureat, nu se poate să nu compătimizească pe absolvenții de liceu cari au să se prezinte la acest examen.

Într-adevăr, fără a vorbi de acei candidați cari, după regulamentul actual, se pot prezenta la bacalaureat la 26 iunie, deși au terminat examenul clasei a șaptea *numai cu cinci zile* în urmă, la 21 iunie — știind că chiar pentru sesiunea viitoare de septembrie timpul de pregătirea bacalaureatului este de numai două luni și jumătate, mărturisim că e aproape cu neputință ca un absolvent de liceu — fie chiar silitor — să fi repetat și să știe răspunde satisfăcător la toate cestiunile din această programă, mai ales la istorie și la partea științifică, care este foarte încărcată, un adevărat haos.

Majoritatea candidaților, văzînd că au așa de mult de citit, se descuragează și de necaz nu citesc nimic sau mai nimic ; în schimb însă se duc la noroc, zicîndu-și fiecare : „Poate-mi va pica o cestiune care o știu !“ sau se servesc de stăruințe, de rugămînți, de fraude etc. Și, ca rezultat al acestei stări de lucruri, se învederează și mai mult zicătoarea : „Cînd cineva cere prea mult, nu obține *nimic*, pe cînd dacă ar cere puțin, tot ar obține *ceva*“.

Văzînd această programă de bacalaureat așa de încărcată, suntem în tot dreptul de a ne întreba : Liceele noastre sunt ele făcute oare pentru ca să specializeze pe elevi, să facă din absolvenții lor literați și oameni de știință desăvîrșiți ? Desigur că nu ; ele trebuie să îndrumeze numai pe elevi către niște învățături mai amănunțite și speciale, în adevăratul sens al cuvîntului. Căci, dacă liceele ar avea rol de a specializa, atunci ce rol ar mai avea universitățile ?

Poate eroarea cea mai mare ce s-a făcut în învățămîntul secundar a fost aceea a unor profesori cari, iubindu-și prea mult obiectul ce predau și în aceeași vreme căutînd — fie din egoism, fie poate chiar din un sentiment nobil — ca să producă la examen rezultate uimitoare, s-au silit să facă din elevi naturaliști, matematici, literați,

istorici, critici etc., luînd elevilor — prin ore suplimentare, prin teze peste teze, prin aplicații peste aplicații — mare parte din timpul necesar pentru învățarea și a celorlalte obiecte. Credem că ar fi mult mai bine să se reducă pe cît va fi posibil programa de bacalaureat ; să nu se ceară numaidecît *absolut* toate cestiunile ce s-au predat în liceu, *cî să ne mulțumim numai cu strictul necesar din fiecare obiect de studiu*, lăsîndu-se la o parte cestiunile de amănunte.

Programa fiind redusă astfel, un elev bun sau chiar mediocru, care termină liceul în iunie, va putea foarte bine să repete în două luni și jumătate materiile cerute pentru bacalaureat și așa, înarmat cu cunoștințele necesare, se va prezenta la examen fără să mai aibă nevoie a recurge la expediente îndoielnice, la fraude etc.

*

De asemenea, și de la modul cum se compune comisiunea examinatoare provin în mare parte destrăbălările bacalaureatului.

După actualul regulament, de două ori pe an, rectorii celor două universități compun comisiunea examinatoare, cu 15 zile înainte de începerea examenului (27 iunie și 15 septembrie) din profesori universitari și — numai în lipsă — din profesori secundari. Profesorii care dau lecțiuni private sau în pensioane n-au drept a participa în aceste comisiuni ; această dispoziție este cea mai bună, deoarece profesorul — chiar acel universitar — dînd lecțiuni private și făcînd parte din comisiunea de bacalaureat, poate fi bănuît, și cu drept cuvînt, că pîrtinește direct sau indirect pe elevii pregătiți de dînsul sau pe elevii pregătiți în pensionul la care el e profesor și pentru a căruia stare de progres este personal interesat. Omul, înainte de toate, este om și foarte rar se poate dezbrăca de micile păcate proprii firei omenești.

Însă, atît în București, cît și în Iași — singurele orașe unde se poate trece bacalaureatul, după actualul regulament — sunt așa de multe școli private încît foarte puțini profesori universitari și chiar secundari rămîn fără să dea lecțiuni private.

Rectorul este nevoit să recurgă întruna la acei puțini profesori, *din acea localitate* unde e și universitatea, cari n-au dat lecțiuni particulare și adeseori se întîmplă ca aceeași persoană să facă parte din comisiunea de bacalaureat în toate sesiunile, ca un adevărat inamovibil ; așa s-a întîmplat de atîtea ori în Capitală, așa s-a întîmplat la Iași, unde 2—3 profesori de la seminar au făcut și fac parte din comisiune de un timp imemorial, profesori despre cari toată lumea știa cu siguranță mai dinainte că au să facă parte din comisiunea de bacalaureat și activa prin urmare mai de timpuriu stăruințe în favoarea viitorilor candidați.

Negăsînd profesori cari să nu fi dat lecțiuni particulare, rectorul adeseori numește examinatori cari nu reprezintă exact materiile ce examinează ; preferă să facă aceasta mai degrabă decît să numească în comisiuni profesori titulari de la alte licee din țară, cărora însă nu voiește să le facă această onoare : așa s-a văzut profesorul de clinică de la medicină examinînd fizica și chimia, pe profesorul de istorie examinînd limba latină, pe profesorul de filosofia dreptului examinînd limba franceză, pe acel de elină examinînd istoria și geografia, pe acel de română examinînd latina etc., etc. și aceasta nu fără oarecare derangiament, fiindcă, din moment ce un profesor predă un timp oarecare un obiect anumit, se ocupă mai mult de dînsul, în dauna celorlalte, despre cari păstrează numai unele amintiri, mai mult sau mai puțin puternice.

Sunt apoi profesori cari stăruie foarte mult ca să fie numiți în comisiunea de bacalaureat pentru a beneficia de taxele depuse de candidații solicitori — gata a face orice concesii — tot așa de numeroși ca și acei cari vin de roagă pe rector să nu numească pe cutare sau cutare profesor, fiindcă-i prea sever și nu vrea să știe de stăruinți.

În fine, cedînd sau nu stăruințelor, rectorele numește comisiunea examinatoare cu 15 zile înainte de 27 iunie sau de 15 septembrie ; aici este foarte mare greșală, căci, în acest decurs de 15 zile, profesorii numiți sunt ase-diați zilnic de stăruitori de ambele sexe și încă uneori de niște stăruitori pe cari cu greu îi pot refuza. Ar fi mai

bine să se numească comisiunea în ajunul sau cel mult cu 2—3 zile înainte de examen.

În regulament se prevede că membrii comisiei de bacalaureat să fie profesori ai facultăților și în lipsa acestora numai, pot participa profesorii secundari.

Această dispoziție lasă de dorit, deoarece profesorul universitar, care este deprins a face un curs foarte amănunțit, care e deprins a pune studenților săi cestiuni foarte grele, poate să păstreze această deprindere și la examenul de bacalaureat, insistând mai mult asupra amănunțimilor celor mai mici, în loc să ceară strictul necesar și îngrozind prin aceasta pe candidați; de altminterlea, lucrul acesta s-a întâmplat destul de des.

Așa stînd lucrurile, așa fiind compusă comisiunea, este evident că absolventul de liceu va depune examenul de bacalaureat în niște condițiuni foarte nefavorabile și va putea să nu reușească, chiar dacă va fi destul de pregătit.

Acest inconvenient însă ar dispărea, atunci cînd în comisiunea de bacalaureat ar face parte profesorii titulari de liceu, examinînd fiecare la materia respectivă sau cel mult un profesor examinînd la două obiecte foarte apropiate, precum limba elină cu latina, istoria cu geografia, fizicele cu chimia, latina cu franceza și așa mai departe; profesorul de liceu își dă mai bine seamă de cunoștințele ce are un elev care a terminat clasa a șaptea; nu intră în amănunțimile acele care fac obiectul unui studiu special, superior, nu ia pe elev prea de sus și fără metodă, ci știe să se coboare la nivelul intelectual al acestuia.

Ar fi deci mai bine ca examenul de bacalaureat să se depună la fiecare liceu, de două ori pe an, la 15 iunie și la 15 septembrie, înaintea unei comisii de cel puțin șase profesori titulari ai liceului respectiv, sub președinția unui delegat ministerial, luat dintre inspectorii școlari secundari sau dintre profesorii universității, numit de ministru în ajunul examenului; acest delegat va asista la examen, va observa în ce mod se conduc lucrările și va raporta totul ministerului, înaintîndu-i în același timp și rezultatul.

Pentru că în Iași și București aglomerarea candidaților va fi prea mare — din cauza multor elevi din pensi-

oane — se poate fixa un număr maximum de candidați cari pot fi admiși la un liceu, rămîind ca acei cari nu vor avea loc în Iași sau București să se prezinte înaintea juriului de la un alt liceu. În acest scop, ar fi bine ca să se prevadă ziua de 10 iunie și cea de 10 septembrie ca ultimele în cari se pot face înscrierile la licee, iar a doua zi directorii liceelor vor raporta telegrafic ministerului numărul de candidați înscriși. Candidații cari nu vor avea locuri în Iași sau București se vor adresa cu cereri de înscriere la minister, cel mult pînă la 12 iunie sau 11 septembrie, iar ministerul va ordona înscrierea petiționarilor la liceele în cari vor fi locuri libere.

Examenul de bacalaureat să nu dureze decît cel mult o săptămînă și aceasta va fi posibil dacă se va fixa un număr maximum de candidați, egal pentru toate liceele, peste care să nu se admită mai mulți sub nici un cuvînt.

Luîndu-se aceste măsuri, copiarea la teză nu va mai fi posibilă, norocul, hatîrul nu vor mai juca nici un rol, într-un cuvînt examenul de bacalaureat va deveni un examen serios, care să corespundă scopului și importanței sale, încetînd de a mai oferi niște privilegii așa de puțin serioase și ridicule cum oferă astăzi.

III

Ne-am exprimat pînă aici ideea că, pentru a se înlătura privilegiul ridiculă ce oferă astăzi examenul de bacalaureat, este necesar ca autoritatea școlară să reducă, pe cît va fi cu putință, programa respectivă și să schimbe modul de constituire al comisiei examinatoare, făcînd ca pe viitor acest examen să nu se mai treacă înaintea juriilor de la universitate, ci înaintea juriilor de la licee.

Însă, fiindcă printre candidații de bacalaureat sunt foarte mulți elevi cari și-au făcut studiile în particular sau în pensioane și fiindcă majoritatea acestor elevi sunt foarte slab pregătiți, trebuie să atingem și această cestiune dificilă a învățămîntului privat, pentru a cerceta cari

sunt cauzele acestor rezultate puțin satisfăcătoare, precum și mijloacele de îndreptare.

Încă de la început recunoaștem că învățămîntul privat este necesar, deoarece statul n-are încă destule școli pentru ca să poată da instrucțiune tuturor copiilor cari sunt în etate de a frecventa școala.

Pensioane avem destule, aproape în toate orașele mari ale țării mai ales în București și Iași; unele dintre acestea sunt conduse cu multă sîrguință de persoane capabile și dau rezultate bune; altele însă — din nefericire — destul de multe, sunt rău conduse, dau rezultate rele și sunt o adevărată plagă pentru învățămînt în genere.

Din ce cauză? Fiindcă la noi în țară orice persoană, orice strein venit din toată lumea, adeseori fără nici un titlu, neavînd ceva mai bun de făcut, deschide școală privată și, mulțumită stăruințelor, poate foarte ușor căpăta chiar autorizațiunea ministerială.

Acum doi sau trei ani în urmă, s-a făcut, cu drept cuvînt, mult zgomot în jurul abuzurilor grave descoperite la un mare pension de băieți din Capitală; certificate de studii au fost anulate, pensionul s-a închis; crede oare cineva că nu vor mai fi și alte pensioane — poate chiar din acelea cari consumă multă tîmîie pe altarul reclamei — cari să poată fi comparate cu pensionul incriminat?

Și lucrurile nici nu pot fi altfel, afară numai de cazul în care în fruntea unui pension sunt, după cum am spus, persoane destoinice, harnice și conștiințioase, cari să pună mai mult preț pe reputațiunea bună a pensionului și pe ridicarea nivelului cultural decît pe cîștigul bănesc.

De obicei, în pensioane vin copiii de bani-gata, ai căror părinți cred că s-ar înjosi dacă i-ar da la școalele publice; acești copii, lăsați acasă să crească în voia lor, să-și satisfacă toate capriciile, adeseori dezmerdați pînă la innărvire, deprinși a se face bolnavi ori de cîte ori au vreo lecție mai grea sau vreo teză, deprinși a dubla duminicile și sărbătorile, a prelungi vacanțele de Paște și de Crăciun cu motivație în regulă, adecă cu complicita-

tea culpabilă a părinților sau a vreunui doctor venal, deprinși a se cere în oraș ori de cîte ori este vreo *soirée* sau vrun *five o'clock* la *papa* și la *maman*, este evident că în majoritatea cazurilor acești copii nu vor face aceeași ispravă, nu vor lucra cu același profit și cu aceeași diligență ca elevii și elevele din școalele statului.

Apoi, corpul didactic, de la multe școale private, este adeseori recrutat la întîmplare, avîndu-se grija a pune în fruntea listei de reclamă numele a cîtorva profesori universitari sau secundari cari, în cazul cel mai bun, sunt abea angajați a preda numai 2—3 ore pe săptămîină; în-colo sunt nume mai mult sau puțin niște necunoscute sau studenți plătiți de obicei foarte puțin față de munca ce li se cere.

Nicăieri, ca la școalele private, nu se adeverește mai bine proverbul că: „Profesor este acel om pe care l-au blestemat zeii“.

Într-adevăr, copiii știind că părinții lor plătesc, că cu plată se pot duce și în alt pension, că direcțiunea pensionului preferă să sacrifice mai degrabă pe un pedagog sau pe un profesor decît pe un elev, de aceea sînt foarte puțin respectuoși, ba adeseori chiar de o impertinență revoltătoare față de pedagogii și de profesorii lor: răspund în mod necuviincios la cea mai mică observație, fac zgomot, vorbesc în clasă sau în repetitoriu; se scoală unul de face vro întrebare glumeată profesorului, iar ceilalți rîd sau se amestecă în vorbă etc.

Cazuri de indisciplină sînt foarte numeroase; greve dese fie contra administrațiunei, fie în contra vreunui profesor sau pedagog, primirea în clasă cu huiduieli a acestora și alte asemenea ovațiuni spontanee se înregistrează nu așa de rareori.

Ca urmare a acestei stări de lucruri, în multe școli private se învață foarte puțin sau mai nimic. Elevi de prin clasele a VI și a VII adeseori nu știu să demonstreze egalitatea a două triunghiuri, să rezolvească o ecuație cît de simplă, să răspundă la o cestiune cît de elementară din fizică sau din științele naturale și — după cum povestea un preparator de la un institut din Capitală — au necesitate la latină să li se facă analiza pregătitoare a cuvintelor *sic, enim, etiam, simul* etc.

Apoi, prezentându-se la bacalaureat, aceste specimene de absolvenți vin înarmați cu stăruințe puternice de la părinții și rudele lor influente și bogate, organizează, afară de sala de teză, niște servicii speciale — adevărate laboratorii — pentru facerea și introducerea tezelor și când nu reușesc nici cu hatîrul, nici cu fraudă, atunci sunt cei dîntii cari sunt dispuși să se răzvrătească, să recurgă la zgomot, la huiduieli.

Dacă în școală, acești coconași se deprind așa, apoi ce fel de cetățeni vor fi ei cînd vor ieși din școală? Desigur, nu vor fi în stare a deosebi binele de rău, adevărul de minciună, vor păstra deprinderea ca și în societate să se folosească de fraudă, de minciună, de căi piezișe, vor disprețui munca etc., într-un cuvînt, vor fi niște elemente absolut nefolositoare, ba chiar vătămătoare societății... cum dealtminterea înțilnim și astăzi, din nenorocire, o mulțime de indivizi de această specie.

Singurul control al acestor școli private sunt numai delegații de la examene, cari rareori se achită de această însărcinare onorifică.

Și cînd, în foarte multe cazuri, lucrurile se petrec astfel, mărturisim că este cu totul indulgentă dispozițiunea ministerială de la 1889, astăzi în vigoare, în virtutea căreia absolvenții și absolventele școalelor private se pot prezenta direct la examenul de bacalaureat, considerîndu-se ca valabil certificatul eliberat de direcțiunea unei școli private oarecare.

Nu tot așa sunt absolvenții liceelor publice, unde disciplina este riguros menținută, unde profesorii, afară de puține excepțiuni, sunt apți pentru obiectele ce predau și apoi, tocmai numărul cel mic de elevi cari absolvesc liceul public probează că acești elevi au fost bine controlați, bine cernuți dintre numeroșii elevi cari frecventează cursul inferior.

E bine înțeles că nu avem pretențiunea a susține cum că toți absolvenții de la liceele publice sunt perfecți; ceea ce afirmăm însă este că, chiar dacă există absolvenți mai slab pregătiți, aceștia sunt în o mică minoritate.

Ne întrebăm: Este oare bine ca să se bucure de aceleași drepturi elevii și elevele din școalele private, ca și cei din școalele publice, cînd știut este că acești din ur-

mă muncesc serios, de dimineată pînă seara, se poartă bine, înfruntă ploaia și viscolul, se luptă adeseori cu nevoile vieții și-și rod coatele pe băncile școlii? Este oare aceasta drept? Desigur că *nu*.

*

Alături cu elevii cari învață în pensioane, mai avem și o altă categorie de elevi, pregătiți de asemenea în particular, timp de trei luni, de vrun profesor oarecare și cari se prezintă în iunie la examenul anual de clasă, la licee și gimnazii.

În aceste dispozițiuni sunt cîteva lacune: mai întii, nu se prevede — cum ar trebui să se prevadă — ce anume condițiuni de capacitate, ce titluri academice trebuie să aibă acel profesor particular care eliberează certificatul de pregătire; adeseori elevii de liceu, considerîndu-se profesori, eliberează asemenea certificate de pregătire pentru o clasă sau două numai inferioară de aceea în care sunt ei înșiși. Apoi timpul de pregătire cît se cere, de trei luni, este absolut scurt, căci este cu neputință, oricît s-ar sili un profesor, ca să izbutească a căpăta numai în trei luni același rezultat pe care *mai mulți profesori* l capătă în curs de zece luni. Este deci evident că ar trebui să se ceară un timp de pregătire mai îndelungat.

Mai numeroși în centrele mari, mai puțin numeroși în centrele mici, acești elevi pregătiți în particular rareori pot fi comparați cu elevii bunișori sau chiar mediocri din clasa respectivă și aceasta din cauza timpului insuficient pentru pregătire și a aptitudinii preparatorului.

Așadar, pe de o parte elevul particular, neștiind toată materia, va depune examenul cu risc și cu frică, iar pe de altă parte și profesorul care-l examinează sau este mai indulgent — avînd în vedere că particularul n-a putut să se folosească de explicările sale — și în acest caz elevul acesta poate obține nota de trecere, sau pretinde și de la elevii particulari exact și amănunțit ca și de la proprii săi elevi și în acest din urmă caz particularul rareori obține nota pentru promoțiune.

Deci nu există tocmai mare diferență de pregătire între elevul sau eleva pregătiți în particular și între acei pregătiți în pensioane.

Însă, precum am zis la început, deoarece școalele private sunt necesare, de aceea credem că autoritatea școlară ar trebui să recurgă, cu toată sollicitudinea, la măsuri menite a pune și învățământul privat pe un picior serios, rămânând ca copilul lenș — fie oricât de avut — să aleagă între alternativa de a învăța și a munci serios sau a se duce în străinătate și a căpăta de acolo diploma cu care să-și mîngăie sărăcia sa intelectuală.

Pentru aceasta, autorizațiunile de deschiderea unor asemenea pensioane private, sub orice denumire, să nu se acorde decît cu multă scrupulozitate și numai atunci cînd directorul va fi o persoană titrată și competentă în ale școlii și corpul didactic respectiv să fie recrutat din persoane care să ofere toate garanțiile legale că vor îndeplini cu pricepere și cu sîrguință misiunea lor. Ministerul să inspecteze minuțios aceste pensioane, fie prin inspectorii secundari, fie prin alți delegați ad-hoc, cari să asiste la prelegeri și la examene.

Apoi, în ce privește pe elevi sau eleve cari doresc să facă și bacalaureatul și să capete prin urmare certificate valabile pentru școalele statului, aceștia trebuiesc neapărat să învețe exact după aceeași programă de studii, să fie supuși la aceleași regulamente și dispozițiuni ministeriale la cari sunt supuși elevii de la școalele statului și să treacă în fiecare an școlar examenul tot înaintea profesorilor de la liceele publice, pentru că este just ca cineva să muncească deopotrivă cît muncește și altul, dacă voiește să capete drepturi și prerogative egale.

Această măsură, și dreaptă și echitabilă, se luase de minister în 1886, însă a fost combătută în primul loc de persoanele interesate și în al doilea loc de acei cari au făcut din această cestiune o armă de luptă politică. Tot pe atunci erau combătute cu o egală energie și alte dispozițiuni, precum: nota de frecventare și conduită, examenul de înscriere al absolvenților școalelor primare, metri cubi de aer și altele, cari, deși au fost mai întii înlăturate, astăzi le vedem în parte reintroduse și e probabil că vor fi restabilite în întregime, căci s-a apreciat în-deajuns importanța lor.

Credem că ar fi bine ca și în privința elevilor pregătiți în particular sau în pensioane să se revină de asemenea la dispozițiunile vechi, adică acești elevi să depună examenele lor anuale la liceele statului.

În contra acestei măsuri vor protesta numai pensioanele cele rele, cari constituiesc un punct negru în învățămînt și cari nu vor avea altceva de făcut decît ori să se organizeze pe niște baze sănătoase sau să se închidă. Dinpotrivă, pensioanele cele bune nu vor suferi nici un inconvenient, ba sperăm că chiar vor aplauda la aceste măsuri cari tind să dea muncii oneste locul său cuvenit și să taie ca un fer roșu în pensioanele cari nu se mențin decît prin reclamă, prin intrigă și alte mijloace de acest fel.

Iată cum credem că ar trebui să se procedă, aplicîndu-se măsura ce am susținut pînă aci.

Examenul tuturor elevilor pregătiți în particular sau în pensioane, cari voiesc să obțină certificate valabile de la stat, să înceapă în ziua de 24 iunie, în orașele Craiova, București, Ploiești, Focșani, Galați, Bîrlad, Iași și Botoșani, unde sunt licee complete; ministerul va numi, cu 2—3 zile înainte de începerea examenului, comisiunile examinatoare, compuse din cel puțin șase profesori de liceu. Apoi, pentru a se reduce la cea mai simplă expresiune puterea îngrozitoare a stăruințelor și a legăturilor de prietenie sau de înrudire ce ar exista între profesorii dintr-un oraș și între părinții elevilor din acel oraș, este bine ca la fiecare liceu să se numească în comisiunea examinatoare profesori de la un alt liceu: așa, spre exemplu, la Iași, să examineze profesori de la Bîrlad, la București profesori din Iași, la Craiova acei din Ploiești, la Botoșani acei din Focșani sau Galați etc. și în fiecare an să se schimbe aceste comisiuni, așa că, pînă în ajunul examenului, să nu se știe cine sunt profesorii examinatori.

Cererile de înscriere se vor adresa cel mult pînă la 20 iunie direcțiunei liceului celui mai apropiat de locuința petiționarului sau de aceea a pensionului; se va alătura certificatul de absolvirea clasei precedente, declarațiunea de pregătire a profesorului preparator și o taxă de 30 lei, care va servi pentru a remunera pe membrii comisiunii

examinatoare. A doua zi, la 21 iunie, direcțiunile vor raporta ministeriului numărul de elevi înscriși.

Să se fixeze un număr de cel mult 50 de candidați cari să se poată prezenta la un liceu, rămânând ca acei cari nu vor avea loc la un liceu să se înscrie prin minister la vreun alt liceu unde vor fi locuri disponibile.

În București și Iași, ca să nu fie aglomerări mari, e bine să se formeze cite două comisii, una pentru băieți și alta pentru fete.

Examenul acesta să nu dureze decît cel mult o săptămînă și să consistă în teză la latină, greacă și matematici și în oral la toate obiectele.

Agglomerări peste măsură nu se pot produce, deoarece un elev, chiar de va fi pregătit în București sau Iași, se va prezenta la examen la orișicare alt liceu, în caz că nu va avea loc în București sau Iași, deoarece comisiunea examinatoare — care-l interesează — în orice caz va fi compusă, orișunde, tot din profesori străini pentru dînsul. Mulți elevi ai căror părinți locuiesc în provincie și cari sunt pregătiți la pensioane din București sau Iași vor prefera adeseori să se prezinte la liceul cel mai apropiat de domiciliul lor.

Numai cu chipul acesta hatîrul poate să dispară și să facă loc adevărului și dreptății.

Știm că se vor face multe obiecțiuni acestei opinii: se va spune că nu se vor găsi profesori cari să accepte a face parte din comisii; că nu este cine să-i remunereze; că se va face mare deranjament etc.

Desigur că cei interesați a menține această stare de lucruri, foarte comodă și foarte producătoare de cîștig, vor protesta cei dintîi și vor căuta să improvizeze argumente de tot felul în sprijinirea intereselor lor. Noi discutăm însă cu acei cari poartă un sincer interes pentru progresul culturii în genere, cu acei cari cred că e just să se respecte munca și să se sfîrșească odată cu spoiala.

Nu e cu puțință ca să nu se găsească profesori examinatori, deoarece chiar dacă un profesor sau doi de la vreun liceu, pentru o cauză sau alta, nu pot accepta această sarcină, ministeriul se poate adresa la un alt profesor, fie de la acel liceu, fie de la un alt liceu; poate însărcina pe un profesor să examineze două obiecte foarte

apropiate și în fine se poate adresa și la profesorii titulari de la gimnazii.

Presupunînd că la un liceu se vor înscrie cel puțin 25 de candidați, taxele depuse de aceștia vor rotunji suma de 750 lei, așa că fiecare din cei șase profesori va primi suma de 125 lei, remunerație suficientă pentru o muncă de 5—6 zile.

Credem că fiecare profesor, avînd liberul parcurs pe căile-ferate și remunerat pentru acest plus de muncă, din taxele depuse de candidați, nu va face nici o dificultate de a se duce acolo unde va fi numit, avînd în vedere și folosul ce se aduce instrucțiunii în genere prin această măsură salutară.

Apoi, prin această numire de profesori din o localitate străină, se mai înlătură și bănuiala de părtinire ce se aruncă de răuvoitori asupra unui profesor care examinează pe elevii pregătiți în particular tot de el.

Profesorii de la liceul din acel oraș în care n-au nici relații de înrudire, nici alte legături, vor fi puși în plăcuta pozițiune de a pune notele absolut conforme cu meritul, iar stăruințele nu vor mai avea nici un efect.

Emitînd această opiniune, credem că, dacă autoritatea școlară o va aproba, va face ca învățămîntul privat să fie pus pe același picior ca și cel public, va face ca pregătirile să fie serioase, ca munca profesorilor de la școlile private să fie conștiincioasă, ca pensiunile să rivalizeze între ele prin ambițiuni nobile, prin dorința laudabilă de a scoate elevi bine pregătiți și conștiinți de drepturile și datoriiile lor.

IV

În numerile din urmă am studiat două cestiuni școlare foarte importante: examenul de bacalaureat și examenul elevilor pregătiți în particular sau în pensioane; am arătat, de asemenea, și măsurile la cari credem că ar fi bine să recurgă autoritatea școlară pentru a face ca aceste examene să fie serioase.

Vom atinge acum o altă cestiune, de o egală importanță pentru orice om care se interesează sincer de pro-

gresul instrucțiunii publice : este vorba de programa liceelor și a gimnaziilor. Într-adevăr, programa actuală este încărcată ; se cere prea mult elevilor și, în schimb, rezultatele căpătate nu sunt totdeauna îndajuns de mulțumitoare.

Multe s-au spus și mai multe încă s-au scris asupra acestei importante cestiuni ; opiniunile emise diferă însă foarte mult unele de altele.

Astfel, unii susțin liceele mixte, cu un curs inferior real, iar cursul superior să fie împărțit în două secțiuni : una literară și alta științifică ; alții susțin crearea a două categorii de licee : unele reale și altele clasice, dându-se în liceele reale mai mare importanță părții științifice, iar în cele clasice părții literare. În fine, alții propun ca să se mențină o programă *uniformă* în întreg învățământul secundar, în care să aibă o dezvoltare egală atât partea literară cât și cea științifică, însă să se reducă din toate obiectele de studiu acele părți cari sunt prea dezvoltate, prea amănunțite, cari ar face obiectul învățământului superior.

Să luăm pe rînd aceste opinii pentru a le studia și a vedea care din ele este cea mai bună.

După prima opiniune, elevul, trecînd în cursul superior, trebuie să-și aleagă fie partea științifică, fie cea literară, pentru a se specializa.

Știm însă că elevul care intră în clasa a V-a de liceu n-are decît 15 ani și că la această etate, așa de fragedă, el nu-și poate da singur seamă despre aptitudinea și vocația sa. De-abia după ce depune examenul de bacalaureat, tînarul este în stare a se înscrie la o anumită facultate, pentru a se specializa ; a-i impune această decizie cu trei ani înainte este o greșeală.

După cum hrana fizică este și trebuie să fie variată, de asemenea credem că e bine să fie și cea intelectuală ; și precum o alimentațiune exclusiv azotoasă sau hidrocarbonară va aduce rău organismului, de asemenea și o instrucțiune îndreptată — din fragedă copilărie — într-un sens sau într-altul, exclusiv mărginită la litere sau exclusiv mărginită la științe, va conduce cu siguranță la o educațiune incompletă.

Literile trebuie să meargă mîna în mîna cu științele : cele dintii cultivă frumosul, inima, sentimentele ; cele de al doilea reprezintă utilul ; amîndouă contribuie la dezvoltarea inteligenței și nu se pot separa decît cu riscul de a ajunge la o educațiune incompletă.

Într-adevăr, ce ar deveni un școlar care, după ce va face patru clase inferioare reale, se va înscrie în urmă în secțiunea științifică din cursul superior al liceului mixt ? Acest școlar va ajunge un bun naturalist, va ști poate la perfecție toate formulele chimice și va rezolva de minune problemele cele mai complicate din matematici ; dar sentimentele vor rămînea necultivate și inima sa rece nu va fi în stare să se agite înaintea actelor frumoase și mărețe ; pentru dînsul glorie, virtute, patriotism, onoare etc. vor fi niște cuvinte mai mult sau mai puțin indiferente.

Distinsul profesor al Universității din Iași, d. Petru Rășcanu, într-o cuvîntare festivă, rostită în 1888, a tratat cu un deosebit succes această însemnată cestiune, arătînd cum adoratorii înflăcărați ai științelor susțin că — secolul nostru fiind eminentemente științific — ar fi o pierdere de vreme ca să se mai ocupe cineva cu literatura și mai ales cu **literatura clasică**.

Vom cita cîteva pasagii din această cuvîntare :

„...„Dar de cînd cunoașterea trecutului a încetat de a interesa pe om ? Cum ? A ști ce a cugetat omul în trecut ; cum și-a exprimat el aprinsele lui dorinți și patimi ; cum și-a închipuit el raportul dintre sine și lumea externă ; cum și-a realizat el idealul său în monumente artistice, toate acestea sunt bagatele nevrednice de a ocupa o minte sănătoasă din veacul al XIX-lea ? Dar ce este literatura clasică decît oglinda în care se răsfrîng strămoșii noștri cu toate credințele, cu toate ideile, cu toate patimile și virtuțile lor ?

Știința curioasă percurge astăzi toate mările, se expune la tot soiul de primejdii în mijlocul deșerturilor Africei și se simte fericită cînd ne poate aduce o legendă, un vocabular de cîteva cuvinte sau cîteva versuri ale vreunei populațiuni barbare ; și această știință ar neglija, ea, bogata cultură a grecilor și a roamnilor ? Cîteva rînduri din o inscripție istorică, găsită în ruinele vreunei ce-

tăți din Asia, ne fac să tresăltăm de bucurie și am respinge cu dispreț pe Tucidide și pe Tacit?... Cum? Adică, pentru că știința a măsurat muntele Olimp și a probat că pe vârful lui nu locuiesc zeii, noi să desprețuim frumoasele legende ale mitologiei grecești? Pentru că știu că codrul nu poate vorbi, eu să nu citesc frumoasa doină a lui Eminescu :

«Codrule, codruțule
Ce mai faci, drăguțule?»

Pentru că știu că oaia nu poate vorbi, eu să nu mă delectez cu balada *Miorița*, unul din cele mai frumoase juvaere ale poeziei noastre populare ?“

Apoi, adresându-se numerosului său auditoriu, d. Rășcanu, cu entuziasmul convingerei sincere, a zis :

„Cînd veți vedea un răsărit de soare, mai lăsați la o parte astronomia ; în fața unui tablou de artă, nu vă gîndiți la combinațiunile chimice ale deosebitelor colori ; uitîndu-vă la o floare, scăpați pentru un moment de corole, petale, sepale ; cînd admirați munții, lăsați la o parte terenurile și fenomenele geografice ; iar în fața frumosului realizat în o femeie sau bărbat, permiteți ca inima dv. să bată în libertate : admirați, iubiți, fără a vă gîndi la fenomenele biologiei, fără a cîntări ce anume cantitate de materie intră în compoziția aceluia frumos corp, acelei fețe încîntătoare. Iubiți adevărul, dar lăsați o parte largă în iubirea dv. pentru frumos, pentru aceea că, măcar cîteva momente, are puterea de a vă ridica mai presus de grijele și mizeriile acestei vieți.“

Nimic mai just și mai exact decît aceste considerațiuni.

Și precum rezultatele căpătate de un tînăr care se va înscrie în cursul superior al liceului, la secțiunea științifică, nu vor fi satisfăcătoare, același lucru se va întîmpla și cu elevul care se va înscrie la secțiunea literară din cursul superior : adevărurile științifice, dobîndite de el în decursul celor întîi patru ani de studiu, vor fi insuficiente pentru o educațiune complectă și se vor perde aproape cu desăvîrșire din memoria sa în cei trei ani următori, în cari acest elev își va încorda toată forța de

muncă, toată activitatea și atențiunea pentru partea literară.

Admitem diviziunea muncii, care este deviza caracteristică a secolului nostru ; dar nu este mai puțin adevărat că trebuie să păstrăm o măsură în toate lucrurile și să nu aplicăm acest principiu, generalmente admis, decît atunci cînd este posibil și cînd, prin aplicarea lui, nu ne-am expune la niște consecințe rele.

Trecem acum la a doua opiniune emisă : de a se crea două categorii de licee : *licee reale complecte*, cu puține cunoștințe literare și *licee clasice complecte*, cu foarte slabe cunoștințe științifice.

Evident că absolvenții liceelor reale vor fi foarte bine pregătiți la partea științifică și foarte superficiali la litere ; și, la rîndul lor, absolvenții liceelor clasice vor fi foarte tari la litere și foarte slabi la știință. Și într-un caz și în altul, rezultatul la care vom ajunge va fi o educațiune incomplectă ; tinerile generațiuni vor căpăta o instrucțiune secundară cu totul unilaterală, ceea ce le va fi, credem, foarte dăunător.

Susținătorii acestei opiniuni par a nu avea în vedere că scopul școlilor secundare nu este de a scoate specialiști, precum : matematici, filologi, naturaliști, istorici etc., ci numai de a îndruma pe elevi către niște învățături mai amănunțite, pe cari le vor căpăta în universitate. A căuta să faci, în cursul liceal, erudiți din niște copii de la 11 pînă la 18 ani, este o greșală foarte mare ; este a nu ținea seamă de adevărul științific cum că la această etate inteligența copilului, care se dezvoltă treptat-treptat, nu este încă în stare de a suporta o specializare desăvîrșită.

Apoi, această opiniune păcătuiește și mai mult decît cea precedentă, întrucît prejudică și ea aptitudinile copiilor : la etatea de 11 (unsprezece) ani, cînd elevul termină învățămîntul primar, este el oare capabil de a-și da seamă în ce direcțiune îi este vocațiunea ? În cea literară sau în cea științifică ?

Desigur că nu.

Elevii se vor înscrie de obicei la liceul cel mai apropiat de locuința părinților lor și foarte adeseori se va putea întîmpla ca elevii cari vor avea aptitudini deosebite

pentru partea literară să se fi înscris la liceul real, pe care-l va absolvi cu multă greutate, și viceversa, ca un elev cu aptitudini pentru partea științifică să se înscrie la liceul clasic.

Nu cu câteva rezumate istorice, cu două limbi moderne și cu citirea în traducere a autorilor clasici se poate admite că un tânăr posedă îndeajuns cunoștinți literare; pentru a înțelege pe autorii clasici trebuie o pregătire îndelungată, o muncă anumită, care însă nu este cheltuită în zadar, dacă judecăm după rezultatele ce obținem.

De asemenea, nu cu niște cunoștinți superficiale din științele exacte va fi d-ajuns de înarmat pentru lupta vieții absolventul liceelor clasice.

Neîmpărtașind nici una din aceste păreri expuse pînă aici, deoarece nu voim să avem în programă nici clasicismul decapitat, nici partea științifică decapitată, dorim ca, în toată țara, să fie una și aceeași programă pentru învățămîntul liceal și în această programă să se găsească reunite deopotrivă literile și științele, fără ca unul din aceste două ramuri să aibă vreun rol precumpănit în dauna celuilalt. Numai așa vom înlătura inconvenientul de a anticipa asupra aptitudinii elevilor și de a statornici domina învățămîntului real sau clasic în mod unilateral.

Dar ni se va obiecta, desigur, că, reunind literile cu științele, vom ajunge sau la un surmenagiul intelectual al copiilor sau la imposibilitatea de a pregăti în liceu deopotrivă de bine pe elevi pentru toate studiile universitare. Această obiecțiune este cu totul nefondată, dacă admitem că liceele n-au scopul de a scoate specialiști și erudiți; într-adevăr, reducînd din toate obiectele de studiu amănunțimile cele mai mici — cari fac parte din cadrul învățămîntului superior — și nepretinzînd elevilor decît numai ceea ce le e necesar, atunci se poate foarte ușor întruni în programa liceală literile cu științele, fără nici un pericol de o prea mare împovărare intelectuală a tinerimei.

Cu chipul acesta, liceele vor corespunde menirii lor de a pregăti pe elevi pentru toate studiile speciale ale

universităților; iar elevul își va cultiva și mintea și inima și, pe lângă cunoștințele teoretice cîpătate, va avea în același timp o judecată dreaptă, niște sentimente noble și frumoase, aspirațiuni mărețe.

Acum, după ce ne-am dat opiniunea în cestiunea de principiu, nu avem intențiunea de a trata în toate amănuntele alcătuirea programei. Totuși, înainte de a termina, am crezut că e bine să atingem și câteva cestiuni cari sunt în legătură tocmai cu reforma programei liceale.

Vom începe mai întîi cu limba greacă. Credem că acest obiect de studiu trebuie să se mențină numai în cursul superior al liceului. A cunoaște bine etimologia, puțină sintaxă, a putea face traduceri ușoare din greacă în română și viceversa, a interpreta pe Xenofon (*Anabasis*) sau pe Platon, al cărui stil este așa de frumos și de puțin complicat, este de ajuns pentru un absolvent de liceu, chiar dacă se va decide a îmbrățișa studiul literilor la universitate.

Elevii cursului inferior, din cari mai bine de jumătate nu au intențiunea de a termina liceul din cauza lipsei de mijloace intelectuale sau materiale, pot fi dispensați de a învăța acest obiect de studiu; și cu aceasta se aduce și o simplificare în programa de astăzi.

Acei cari susțin să se scoată cu totul limba greacă din programa secundară greșesc și iată pentru ce:

1. Pentru că acest obiect are în sine o importanță nețagăduită.

2. Din cauza strinsei legături ce există între această limbă și între limba latină, limbă mumă, de care noi românii nu ne putem separa nici un moment în studiile secundare și superioare.

3. Pentru puterea cu care acest obiect contribuie la dezvoltarea inteligenței, dîndu-i, prin o gimnastică continuă, acea vigoare, acea disciplină metodică, acea sistemă și regularitate atît de necesare în viață.

Ceea ce am învățat astăzi stă în legătură strinsă cu ceea ce vom învăța mîine; zilnic deci trebuie să ne adre-

săm la ceea ce posedăm deja în mintea noastră. Nu putem interpreta un autor fără a ști etimologia și sintaxa; nu putem învăța sintaxa fără a ști etimologia și, în orice moment, trebuie să avem înaintea noastră tot ceea ce am învățat în urmă, pentru a lua — ca dintr-un arsenal — armele trebuincioase.

4. Neînvățându-se limba greacă în liceu, această școală s-ar abate de la menirea ei de a pregăti pentru toate studiile speciale de la universitate, iar cursul de literatură elenă, care este așa de principal pentru orice facultate de litere, ar trebui închis, fiindcă în cei trei ani de studii universitare, profesorul de-abea va putea să învețe pe elevi etimologia și puțină sintaxă; însă de la etimologie și pînă la filologie, distanța este cam mare.

În vedere că mulți elevi rămîn numai cu 4 clase liceale, fără a continua studiile mai departe, așa fi de opinie ca igiena și noțiuni de drept administrativ să se predea în clasa a patra, cîte o oră pe săptămînă, pentru că aceste cunoștințe sunt absolut trebuitoare pentru orice viitor cetățean. La licee aceste obiecte se vor preda de aceiași profesori ca și astăzi, iar la gimnaziu profesorul de științe va preda igiena, iar acel de istorie va preda dreptul administrativ.

În ce privește matematicile, credem că — păstrîndu-se numărul actual de oare pe săptămînă — ar fi bine să se scoată aritmetica rațională, care e prea grea pentru copiii din clasa II și III-a, și să se pună în o clasă mai înaintată: apoi, s-ar putea să se reducă din algebră cestiuni mai complicate — cum este s. ex. *maximum* și *minimum* — să se mai prescurteze cosmografia, dîndu-i-se un caracter mai mult descriptiv etc.

De asemenea, și științele fizico-naturale vor păstra numărul de ore din programa actuală; ar fi poate mai nemerit să se facă următoarea schimbare, în ce privește aranjarea materiilor: în cl. I să se predea geografia, în a II botanica, în a III zoologia, în a IV fizica, în a V chimia, în a VI mineralogia și în a VII repetirea zoologiei și a botanicii.

Religiunea să se predea numai în cl. III și a IV și să se mărginească la explicarea dogmelor creștine și la morala publică și privată.

În fine, celelalte obiecte din programa liceală de astăzi să se mențină, însă să se taie din fiecare — precum am zis mai sus — tot ce se va considera că este prea amănunțit, pentru ca să nu rămîie de predat elevilor decît ceea ce le este indispensabil, atît ca pregătire pentru studiile speciale superioare, cît și pentru viață.

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

„Dacă-aș avea bani să-mi cumpăr o casă și aș voi să mă împrumut la Credit, ca să prefac casa cumpărată potrivit cu trebuințele familiei mele, aș vorbi — așa ne scrie un *dascăl* — mai nainte de a merge la Credit, cu un arhitect ca să-mi facă devizul convenit, iar mai nainte de a vorbi cu arhitectul m-aș înțelege cu nevasta cam ce fel are să fie casa după ce o vom fi prefăcut.

Altfel mi s-ar putea întîmpla să împrumut prea mulți ori prea puțini bani, ba aș putea-o păți că nu mi se potrivește casa nici după ce am prefăcut-o.

Înțelegîndu-mă însă cu nevasta, noi am hotărî numărul încăperilor ce voim să avem, întînderea celor mai însemnate din ele și dispozițiunea generală a casei. Toate aceste atîrnă, se înțelege, de la numărul membrilor de familie și al slugilor, de la modul nostru de viață, de la mobila de care avem trebuință. Astfel, fie chiar și fără ca să ne dăm seamă, noi am stabili un fel de program de viațuire și ni-am prefac casa potrivit cu acest program.

Așa aș face eu și e cestiune de bună-cuviință să nu presupun despre alții că ei ar face de-a-ndoaselea.

Văzînd dar că actualul nostru ministru a prezentat Corpurilor Legiuitoare un proiect, prin care voia să reformeze școlile primare urbane și cele rurale, școlile normale de învățători și cele de institutori, ba pe deasupra și seminarele, eram tare ispitit să zic că prea multe vrea d-l Dimitrie Ionescu să reformeze, așa deodată.

Știam însă că domnia-să e om tînăr, presupuneam că e muncitor și mi se spusese că mai e pe deasupra și tare instruit și inteligent; mi-am făcut dar, cum își vor mai

fi făcut și alții, gândul că în timpul scurt ce trecuse de la punerea în aplicare a reformelor făcute în organizarea ministerului, d-sa a putut să se dumirească asupra reformelor ce au să fie făcute în atît de mare parte din așezămintele noastre de învățămînt.

Nu are, ce-i drept, d-nul Dimitrie Ionescu, în materie de învățămînt, competența pe care au avut-o mulți dintre foștii noștri miniștri, dar s-a încongiurat de oameni noi și pînă acum cu desăvîrșire necunoscuți, despre care putem dar să presupunem că au competența care îi lipsește șefului.

Astfel putea să facă ceea ce atît de mulți n-au putut.

Ministrul, îmi ziceam eu, a chemat la sine pe cîțiva dintre dascălii mai cu pricepere și a cerut să-i spună de ce anume merg lucrurile rău în școlile noastre.

Sunt, îi vor fi răspuns dascălii, trei lucruri pentru care lucrurile pot în școală să meargă rău : fie că nu se învață ceea ce trebuie, fie că se învață ceea ce nu trebuie, fie să nu se învețe cum trebuie.

Prea bine, le va fi zis ministrul : duceți-vă acasă, întrelegeți-vă între voi și veniți apoi să-mi spuneți lămurit : ce are, ce nu are să se întretie în școlile noastre ca lucrurile să meargă bine.

E lucru învederat că răspunsul dat de acești dascăli nu putea să fie decît un program de învățămînt mai rațional decît cel de pînă aci și mai potrivit cu actuala stare a țării.

Fără de un asemenea program, orișice încercare de reformă este o întreprindere ușuratică : dacă se poate executa programul cu actuala organizațiune, reformele sunt de prisos. Atunci dar, cînd Corpurile Legiuitoare au primit reformele propuse de d-l Dimitrie Ionescu, orișice om cu bun-simț practic a trebuit să fie incredințat că la miniștri sunt gata programele de dragul cărora se schimbă rostul școlilor noastre.

Nu era, cu toate acestea, așa : întreaga lucrare s-a făcut în pripă. D-l Dimitrie Ionescu, care nu știe din propria-i intuițiune ce va să zică o școală, și tinerii care-l încongiură și-au închipuit că e în lumea aceasta cu puțință să croiești în timp de cîteva săptămîni programe

metodic dezvoltate și rațional concordate pentru întregul învățămînt primar, pentru cinci clase ale școlii normale de învățători, alte cinci clase ale școlii normale de înstitutori și pentru opt clase ale seminarelor.

Fiindcă lucrul acesta nu e cu puțință, s-a făcut un talmeș-balmeș de materii rău împărțite și neconcordante și ni s-a dat un program care nu poate să fie executat de nici unul dintre noi și s-a produs o nemaipomenită perturbațiune în învățămîntul nostru.“

Aceste ni le spune un salahor al învățămîntului, iară noi îi dăm întru toate dreptate. Ținem însă să mai adăogăm, că, după a noastră părere, *vina* nu e a d-lui Dimitrie Ionescu.

Nu poate în lumea aceasta un om să fie vinovat decît pentru ceea ce el însuși a voit și a făcut, și nedrepti am fi, dacă am admite și noi că d-l Dimitrie Ionescu a făcut aceste reforme fiindcă însuși a voit să le facă, iar nu pentru că i s-au cerut.

Era în natura lucrurilor ca reforma învățămîntului nostru s-o facă aceiași oameni care au hotărît întreaga direcțiune a dezvoltării noastre contemporane. Ei puteau mai bine să știe cam în ce fel are să fie condusă educațiunea morală și intelectuală a generațiunilor mai tinere, pentru ca ele să fie și destoinice, și înclinate spre a duce înainte lucrarea o dată pornită. Ei însă n-au făcut reforma. De ce ? Nu cercetăm ! Destul că Partidul Național Liberal, care timp de doisprezece ani a dat din mijlocul lui pe conducătorii afacerilor publice, e mereu învinovătit de a nu fi fost în stare să facă această importantă reformă.

Partidul Conservator a avut deci ambițiunea s-o facă el — cu orice preț, și d-l Dimitrie Ionescu a trebuit să se sacrifice și s-o facă — așa cum în pripă se putea face.

Ei bine, a făcut-o și susțitorii actualului guvern au mîngîierea de a-și putea zice : Noi, în timp de cîteva luni, am putut ceea ce voi, în timp de un deceniu, nu ați fost în stare.

Prea bine! Să aibă mîngăierea aceasta și nu avem noi să hotărîm dacă bine ori rău este așa, ci viitorul ne va lumina pe toți.

Vorba e însă ca acum să mai fie reformată și întreaga instrucțiune secundară, ba pînă chiar și cea superioară.

Cum? tot cum a fost reformată și instrucțiunea primară? Experiențele pe care le-am făcut la începutul actualului an școlar și le fac învățătorii noștri în fiecare zi n-au putut ele să producă pretutindenea convingerea că e un lucru afară din cale primejdios orișice reformă nu dindestul pregătită, mai ales cînd e vorba de școli?

E prea mare nedreptatea pe care i-o facem unui ministru cînd cerem ca el să facă reforme pentru care nu poate să fie încă terminate convenitele pregătiri și prea mare ar fi răspunderea pe care senatorii și deputații ar lua-o asupra lor, dacă și după cele petrecute ar mai crede că s-au făcut în ministerul nostru toate pregătirile pentru o nouă reformă în învățămîntul public.

Noi nu vorbim din spirit de opozițiune, ci din iubire de neam și ni-am face viața toată muștrări, dacă nu am mărturisi nedumirirea ce ne cuprinde în fața schimbărilor pripite care se fac în organizațiunea culturală a României. Fiindcă nici o putere nu avem ca să facem binele și să înlăturăm răul, ne rămîne numai să mărturisim ce ni se pare bine și ce rău.

Și greu ar păcătui cei mari și tari dacă, știindu-ne mici și slabi, nici că ar mai voi să se dumirească dacă nu cumva avem dreptate.

E ușor să prefaci, dar greu să dregi și, de aceea, lucrînd cu iubire, de trei ori ne răzgîndim mai nainte de a schimba rostul unei importante părți din viața noastră comună.

SEMINARELE NOASTRE

„Seminar“, în înțelesul comun al cuvîntului, va să zică un așezămînt de instrucțiune, în care tinerimea primește convenita pregătire pentru cariera preoțească. Deoarece preoții sunt nu numai învățătorii poporului, ci totodată și

păzitori ai bunelor moravuri, seminaristii nu primesc numai o instrucțiune potrivită cu vocațiunea preoțească, ci totodată și educațiunea, în lipsa căreia n-ar putea să-și îplinească cu destul succes chemarea. De aceea, seminaristii sunt internați, adică puși sub cea mai directă priveghere a conducătorilor seminarului.

E lucru învederat că de la seminare atîrnă în mare grad nivelul cultural și nu numai al preoțimii, ci totodată și al poporațiunii păstorite, căci, chiar și dacă n-ar voi, preoții duc cu dînșii pretutindenea pornirile culturale și ridică nivelul mediului social în care trăiesc, dacă sunt bine pregătiți.

Astfel e destul să vezi un seminar pentru ca să-ți poți da seamă despre importanța pe care cercurile conducătoare o dau răspîndirii luminilor și păzirii bunelor moravuri în masele mari.

Noi avem seminare românești aici, în România, în țările Coroanei ungare și în Bucovina.

Cele din România au fost abia acum de curînd organizate, deodată cu crearea legii pentru îmbunătățirea stării preoților. Era o legătură firească între aceste două lucruri, căci dacă *îmbunătățim* starea preoților, putem să le cerem și o mai bună calificatiune. Ar trebui deci să presupunem că cele mai bune din seminarele noastre sunt cele din România, fiindcă nu numai sunt cele mai nouă, ci au fost totodată organizate de români, ei înșiși în toată libertatea. Sunt multe îmbunătățirile pe care românii din Austria ori în țările Coroanei ungare nu pot să le facă: în România ei pot să facă tot ceea ce vor.

Apoi...

Abia va fi trecînd zi dată de Dumnezeu fără ca noi, cei din România, să constatăm că preoții noștri din Bucovina și cei de peste Carpați sunt și mai bine calificați și mai zeloși decît cei din România, deci și mai bine situați. E deci lucru firesc să ne simțim jigniți în amorul nostru propriu, cînd trebuie să mărturisim că preotul de la Brașov, cel de la Săcele, de la Zărnești ori de la Bran, cel de la Suceava, ba pînă chiar și cel din satul bucovinean e întru toate mai presus de cel din București, unde e capitala Regatului Român și centrul vieții noastre culturale.

În sfârșit...

Pătruși o dată de gîndul menirii culturale a statului român, e lucru firesc să dorim ca preoții noștri să fie pretutindenea la fel, pentru ca ei pretutindenea să propage același spirit.

În Bucovina însă și peste Carpați, românii nu pot să modifice nici organizarea, nici programele seminarelor după buna lor chibzuință; rămîne dar ca noi să primim tot ceea ce e bun de la dînșii, să facem seminare mai bune decît ale lor și să creăm un fel de tip de preoți români mai superior.

Fiind toate aceste lucruri firești, se impunea de sine gîndul că atunci cînd a primit sarcina de a reorganiza seminarele noastre din România, d-l Dimitrie Ionescu, omul tînăr, inteligent, activ și plin, fără îndoială, și de avînt național, s-a pus înainte de toate să studieze organizațiunea și programele de studii ale celorlalte seminare românești, pentru ca să adune tot ceea ce e bun în ele, să le completeze cu din al său și să creeze cele mai bune din toate seminarele românești.

N-a fost așa.

D-lui Dimitrie Ionescu nu i s-a părut că e un fel de rușine pentru noi ca preoții din România să fie și de aici înainte mai prejos de cei din Ardeal și din Bucovina. Ni-e parcă ar fi voit să zică: luxul pe care și-l pot permite „mocanii“ din Ardeal nu li se cuvine și „mitocanilor“ din București. În satele din Ardeal sunt preoți care au terminat opt clase gimnaziale și au mai făcut pe deasupra și un curs teologic de trei ani: în satele din Bucovina sunt chiar preoți cu studii academice; noi, aici în centrul cultural, avem să ne mulțumim și cu preoți ieșiți dintr-o școală care la urma-urmelor nici nu e un adevărat seminar.

Mai mult! Chiar în timpul cînd d-l Dimitrie Ionescu a organizat seminarele noastre, s-a mai organizat, tot aici în București, ba chiar în vecinătatea cea mai apropiată a Ministerului de Culte, încă un seminar românesc, cel catolic, în care acum studiile se predau în limba românească.

Pe cînd în seminarele d-lui Dimitrie Ionescu tinerii trec un curs de opt ani după un program lipsit de ca-

racter teologic, în seminarul catolic ei fac cinci ani studii liceale, doi ani curs de filosofie, trec bacalaureatul chiar cu absolvenții de la liceele noastre și apoi fac încă trei ani cursul special teologic.

Vom avea deci în România preoți bine calificați, dar nu pentru români, ci pentru bulgari, pentru ciangăi și pentru străinii risipiți printre români.

Ar fi fost deci lucru foarte cuminte ca să nu se mai facă în mesajul regal amintire și despre reformele biseri-cești, căci un lucru, cu care noi românii ne putem fâli, nu sunt aceste reforme.

Dar *vina*, o zicem și de astă dată, nu e a d-lui Dimitrie Ionescu, ci a celor ce au cerut să li se facă această reformă, pentru care au lipsit cu desăvîrșire pregătirile.

Dar e mai bine de cum a fost — vor fi zicînd unii.

E mai rău, căci mai cu anevoia va face omul cu adevărată vocațiune reformele ce trebuiau și trebuie și acum să se facă.

PROGRAMELE

D-nul Dimitrie Ionescu a ținut cu orice preț să dovedească că d-sa poate ceea ce d-nii T. Maiorescu, V. A. Urechiă, Dimitrie Sturdza și P. Poni nu au putut și are azi mîngîierea de a fi făcut reforma în o mare parte din învățămîntul nostru public.

Am avut, ce-i drept, și noi ocaziunea de a ne îndrepta că reforma s-a făcut în pripă, fără ca să se fi stabilit de mai nainte fie chiar și numai principiile generale ale programelor de învățămînt. Dar, cu chiu — cu vai, s-au alcătuit și programele și acum lucrarea e desăvîrșită.

Cuprins de simțimîntul că e mare fapta pe care a săvîrșit-o, d-l Dimitrie Ionescu a dat un banchet, la care au luat parte fruntașii dăscălimii noastre, îndeosebi, și d-l Titu Maiorescu, care a rostit cu ocaziunea aceasta un foarte elogiios discurs.

Nu mai încape dar nici o îndoială că schimbările făcute prin d-l Dimitrie Ionescu în învățămîntul nostru

sunt în toate cercurile azi guvernamentale bine apreciate, considerate ca un mare succes nu numai pentru d-l Ionescu indeosebi, ci și pentru întregul Partid Conservator.

S-au găsit, cu toate acestea, chiar și între conservatori, oameni care s-au pronunțat cu multă asprime contra programelor în pripă alcătuite. Mi se va ierta deci, dacă și eu, care nu sunt dator a ține seamă de vreun interes de partid, voi face o analiză sumară asupra acestor programe.

Fiindcă nu mă adresez numai la dascăli, ci la întregul public, îmi voi da silința să scot la iveală elementele de judecată astfel încât orișicine să-și poată face o părere bine întemeiată despre valoarea operei ieșite din biourile ministeriului nostru de învățămînt. Nu voi intra deci în amănunte didactice, ci mă voi mărgini la cestiunile de bun-simț firesc.

După noua lege de instrucțiune, atît seminarele cît și școlile noastre pedagogice sau *normale* sunt mai prejos de cele din Ardeal și din Bucovina.

Mi-am făcut dar, înainte de toate, iluziunea că, dacă nu și d-l Dimitrie Ionescu, dacă nu toți conservatorii, cel puțin junimiștii, reprezentați în ale instrucțiunii de d-l T. Maiorescu, au ambițiunea de a înzestra România cu școli mai bune decît cele din Ardeal și din Bucovina și am perdut iluziunea aceasta — ceea ce li se va mai fi întîmplat fără îndoială și altora.

Acesta e lucru cu desăvîrșire clar, pe care poate să-l înțeleagă și nenea Stan de la Capu-Coastei.

În Ardeal, se primesc în așa-numitele *preparandii* numai tineri care au terminat cu bun succes patru clase secundare și cursul pedagogic e de trei ani. Candidații mai fac apoi o practică de doi ani, ca suplinitori la vreo școală și abia după acești doi ani de practică sunt admiși la examenul de calificățiune. Pedagogia se mai predă și în seminare și candidații de preoție trebuie să facă și ei o practică de doi ani în vreo școală, pentru ca să poată fi hirotoniți. Avem deci două categorii de învățători: „*preparandiștii*“ cu un curs secundar de *șapte ani și teologii*, care au terminat *opt ani* de liceu și *trei ani* de teologie, au stat deci, după terminarea claselor primare, încă *unsprezece* ani pe bănci și numai apoi se urcă pe catedră.

În România, absolvenții claselor primare trec în școala așa-numită normală, stau aici *patru ani*, mai fac practică timp de un an și apoi sunt buni învățători, fără ca să li se mai ceară vreun examen de calificățiune.

De ce aceasta?! Nu cumva statul român nu e în stare să facă pentru răspîndirea culturii în masele mari ale poporului ceea ce fac mocanii din Ardeal în lupta cu statul ungar? Sunt românii, la Avrig, la Vidra, la Poiana-Mărului, ori la Șiria mai bogați decît pe șesul de la Dunăre? E aici, în statul român, mai puțină trebuință de cultură decît prin înfundăturile văilor din Carpați?

Nu! Dar în România, românul are un fel de privilegiu de a fi mai înapoiat decît frații lui mai puțin liberi, fiindcă e, precum se vede, lucru mai comod să conduci afacerile publice cînd marea mulțime a cetățenilor sunt oameni care nu au prezumțiunea de a înfruri și ei asupra conducerii.

Se poate însă că băieții din România, mai deștepți și mai bine conduși, pot să facă în timp de patru ani mai mult decît cei din Ardeal în timp de șapte. Se poate că programele școlilor normale din România sunt atît de ingenios chibzuite, încît, prin aplicarea lor, *topirlanul* de ieri devine mîine un destoinic propagator de cultură.

Nu e nici asta.

Văzînd aceste programe și uimit de ele, mi-am dat silința să aflu nu cumva ele au fost așa în pripă copiate de undeva. Sunt aproape douăzeci de ani de cînd lucrez și eu în școli pedagogice, m-am interesat în tot timpul acesta de organizațiunea școlilor de felul acesta și am cercetat și acum cu tot dinadinsul, dar nu am putut să găsesc nicăiri ceva ce seamănă cu programele la a căror executare trebuie să iau acum parte. Ele sunt cu deseavîrșire originale și cu deseavîrșire inexecutabile.

Pentru ca orișice om cu bun-simț să se poată încredința despre aceasta, voi analiza, înainte de toate, partea privitoare la istoria programelor.

E pentru orișice om cu bun-simț lucru învederat că programele școlilor normale atîrnă de la cele stabilite pentru școlile primare. Din istorie dar, „normalistul“ are să învețe ceea ce va trebui să predeie în școala primară și,

pe deasupra, tot ceea ce mai trebuie să știe pentru ca să poată înțelege cele ce va avea să predeie.

În școlile noastre primare se învață numai istoria românilor; în școlile normale are deci să se învețe tot istoria românilor și, pe deasupra, din istoria universală ceea ce stă în legătură cu istoria românilor, faptele ce trebuie să ne fie cunoscute pentru ca să putem înțelege evenimentele petrecute în viața noastră națională. Ceea ce stă în legătură cu istoria românilor e o necesitate didactică; iar ceea ce nu are nici o legătură cu istoria românilor e un lucru de prisos, un lux, un balast pentru normalişti și altfel destul de încărcăți.

Acesta, de asemenea, e un lucru pe care și nenea Stan poate să-l înțeleagă; rămîne să ne dăm seamă dacă l-au înțeles și plăsmuitorii programelor noastre.

CĂRȚILE DIDACTICE

La Ministeriul nostru de Culte și Instrucțiune Publică lucrează trei deosebite comisiuni ca să examineze cărțile didactice și să facă propuneri pentru aprobarea din ele, pe care le vor fi găsit bune și potrivite cu noile programe.

Aceasta la sfîrșitul lunii noiembrie, adică după ce a trecut primul trimestru din anul școlar. Putem dar spera că pînă pe la sfîrșitul anului școlar vor ști învățătorii și institutorii care anume sunt cărțile didactice de care se pot folosi în școală.

Doamne ferește! Un ministru care a putut să facă o reformă nepregătită, să înceapă cursurile fără de programe și să pună în aplicare programe pentru care nu are încă nici o carte didactică, un atît de expeditiv ministru nu are nevoie de zile pentru examinarea și aprobarea cărților didactice. Așa cum s-au făcut toate, se va face și aceasta: iute, superficial și — nu bine.

Bietii de autori didactici au muncit ca vai de ei și niște comisiuni compuse în pripă și nevoite să lucreze cu grabire vor avea să se pronunțe dacă zadarnică li-a fost ori nu lucrarea.

Și cum sunt compuse aceste comisiuni?

Tot literați de frunte, tot profesori universitari, cei mai competenți în materie de *instrucțiune primară*.

Dar o să treacă și asta pe lângă celelalte.

COPIII NAȚIONALITĂȚILOR ÎN UNGARIA

Lupta contra silințelor guvernului ungar de a propaga prin școlile primare limba maghiară e o datorie umanitară, iar nu națională numai.

Maghiarii ei înșiși se plîng că silințele acestea au rămas pînă acum zadarnice, și oamenii cu experiențe în materie de învățămînt toți sunt convinși că zadarnice au să rămîie și în viitor, căci limbă străină în școli primare nu se poate învăța. Nu ne-am temut dar niciodată și nu ne temem nici astăzi că românii din țările Coroanei ungare vor fi deznaționalizați prin școală.

E însă păcat neiertat a-i sili pe copii să piardă o însemnată parte din atît de prețiosul lor timp în o lucrare zadarnică, deoarece opintirile zadarnice îi umplu de scîrbă, istovesc puterile lor și-i opresc în dezvoltarea lor firească.

Dacă dar maghiarii se plîng că copiii celorlalți concetățeni ai lor nu învață limba maghiară, și nascocesc fel de fel de măsuri spre a-i sili s-o învețe, neasămănat mai legitimă e plîngerea că copiii aceștia, chinuți cu o limbă pe care nu pot s-o învețe rămîn înapoiți în dezvoltarea lor culturală, și nu mai puțin legitime sunt silințele de a pune capăt acestei schingiuii intelectuale.

Noi, care ne petrecem viața propagînd cultura în mijlocul poporului român, avem foarte adeseori ocaziunea de a ne încredința că la aceeași vîrstă copiii din România nu numai știu mai mult, dar sunt totodată și mai deștepti decît cei din Ardeal. În aceeași pozițiune de inferioritate intelectuală se vor fi aflînd copiii români din Ardeal și față cu cei maghiari, cari nu sunt nevoiți a-și istovi puterile în zadarnice silințe de a învăța o limbă străină.

Școala proastă îi strică pe oameni, și șovinismii au făcut din școlile celorlalți concetățeni ai săi un fel de așezăminte de schilodire sufletească: văzînd că nu pot să-i deznaționalizeze, îi opresc în dezvoltarea lor intelectuală, ca să-i pună în inferioritate culturală și să-i facă din zi în zi mai puțin destoinici a susține concurența.

Aceasta o vor și guvernării mai cu pricepere, care-și dau seama că deznaționalizarea e peste putință, și, cu toate acestea, stăruie ca copiii celorlalți concetățeni ai lor să fie schingiuiți.

Dacă i-am urî pe maghiari, ne-am bucura și noi de schingiuirea aceasta.

E învederat că, slăbind pe ceilalți concetățeni ai lor, statul ungar îl slăbesc și propria lor existență națională o pun în joc.

În organismul viu al vieții europene fiecare popor e prețuit după foloasele pe care le aduce în silințele de dezvoltare ale totalității, și dușmanii maghiarilor nu au cuvinte de a fi mîhniți cînd se constată că statul ungar și poporul maghiar e o pedecă pentru dezvoltarea firească a altor popoare.

Tot atît de puțin au să fie mîhniți cînd văd că maghiarii, schingiindu-i pe copii, fac limba maghiară din ce în ce mai urgentă și propagă în mod sistematic simțămîntul că pentru mai mult decît zece milioane de oameni răsufierea liberă e peste putință cîtă vreme există actualul sistem.

Îndeosebi noi românii nu avem să fim mîhniți nici cînd ne încredințăm că superioritatea intelectuală a românilor din România devine din zi în zi mai covîrșitoare... Asta nouă nu ne face nici un rău!

Noi însă nu din punctul de vedere al urei cătră maghiari privim lucrurile, ci de iubirea cătră neamul nostru suntem povățuiți.

Am avut acum de curînd și noi, și oamenii de stat ai maghiarilor ocaziunea de a ne încredința că în urma politiceii greșite, pe care guvernele ungare au urmat-o în timpul celor din urmă decenii, românii din Regatul Ungar sunt gata de a se uni cu orișicine contra celor ce schingiulesc pe copiii lor și consideră ca trădător pe orișicine, care stăruie ca maghiarii ajunși la strîmtoare să

fie ajutați. Și mai multă bunăvoință nu găsesc maghiarii nici la ceilalți concetățeni ai lor: au pierdut atît în țara lor, cît și în lumea mare toate simpatiiile, și stau singuri în mijlocul popoarelor pe care le-au indispus prin lipsa lor de cumpătare.

Acestea pe noi nu ne bucură, căci mulți dintre dușmanii lor sunt și ai noștri, și mîne ori poimîne împrejurarile pot să fie astfel, ca marile interese să ceară înțelegerea aceasta să fie totdeauna cu putință, și o viuă grijă ne cuprinde cînd vedem lipsa de pricepere cu care oamenii de stat ai Ungariei zădărnicesc silințele noastre de apropiere.

Noi românii nu am avut niciodată și nu avem astăzi aspirațiuni de predominare. Ne dăm bine seamă că menirea noastră e numai culturală, și marea noastră ambițiune națională e să devenim încetul cu încetul cel mai luminat, mai muncitor și mai bine disciplinat popor în Orientul Europei. De aceea suntem foarte simțitori în materie de jignire culturală și, cîtă vreme trei milioane de români sunt în Regatul Ungar opriți în dezvoltarea lor culturală, nu are în lumea aceasta nimeni nici destulă putere, nici destulă autoritate spre a determina voința noastră în favorul maghiarilor.

Dacă dar oamenii de stat ai maghiarilor vor și ei apropierea, trebuie să se îmbărbăteze, să înfrunte urgia maselor prostite și să pună capăt schingiuirii copiilor, din care și pentru statul ungar, și pentru poporul maghiar îndeosebi numai rele rezultă.

Dacă n-o fac aceasta, ori nu vor apropierea, ori sunt incapabili de a conduce afacerile statului ungar.

MILITARIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Autoritățile noastre școlare, nefiind încă îndeajuns dumirite asupra înriuririi pe care pot s-o aibă asupra viitoarelor generațiuni exercițiile militare făcute cu școlarii, au cerut de la membrii corpului didactic lămuriri asu-

pra rezultatelor obținute prin „militarizarea învățămîntului“!

Deoarece cestiunea privește nu numai pe autoritățile școlare, ci pe toate straturile societății noastre, unii dintre membrii corpului didactic au avut bunăvoința de a ne trimite și nouă lămuriri. Neputînd să le publicăm pe toate, ne vom da silința să rezumăm cele cuprinse-n ele.

Unii sunt de părere că militarizarea a produs „o înriuire fericită în ceea ce privește formarea caracterelor“.

Argumentul de căpetenie al acestora e că școala de astăzi are să pregătească pe copii pentru felul de viață ce se impune în zilele noastre, iară nu pentru o viață ideală, care abia în viitor va fi, poate, cu putință. Azi, cînd oamenii fiind încă aspri la fire, se războiesc mereu între dînșii și orișicare trebuie să-și facă rîndul la oaste, e cestiune de bun-simț practic să cultivăm aptitudinile războinice și să pregătim pe copii pentru viața militară, deprinzîndu-i cu disciplina, cu supunerea necondiționată și cu executarea întocmai a ordinilor primite de la cei în drept să le dea.

Numai așa vom ajunge să avem și o societate ordonată a căreia membri se supun legilor și respectează autoritățile din simțămînt de datorie.

În fața acestui argument, fără îndoială foarte ademenitor, alții susțin că militarizarea „face formarea caracterelor, deci educațiunea în adevăratul înțeles, peste putință“.

Zicem cu toții că om fără de caracter sau lipsit de caracter e acela care atîrnă fie de împrejurări, fie de voința altora, cel slab de înger, pe care poți să-l îndupleci, să-l adimenești, să-l corumpi ori să-l siluiești profitînd de slăbiciunile lui.

Pe asemenea om nu poate nimeni să se razeme, nici în pace, nici la război, nici în viața privată, nici în cea publică, fiindcă nu se poate ști ce are și ce n-are să facă în anumite împrejurări și angajamentul luat de el nu prețuiește nimic.

Om de caracter sau de nădejde, factor sigur în toate combinațiunile vieții practice, e acela care rămîne în toate împrejurările el însuși, lucrează totdeauna din propriul lui îndemn și nu se lasă să fie încovoiat nici de îm-

prejurări, nici de alți oameni, nici de propriile sale slăbiciuni. Cu asemenea om o duci bine și-n pace și la război.

E învederat că asemenea oameni de nădejde n-au să iasă din copiii pe care-i ținem în disciplină militară și-i deprindem a se supune, a se da după păr și a executa porunci. Așa creștem, printr-un fel de dresură sistematică automați, oameni fără de caracter, care atîrnă de la cei ce știu să li se impună, o generațiune de unelte pentru cei ce au dibăcia și lipsa de scrupule ca să se folosească de ele.

Dacă e vorba să formăm caractere, nu avem să-i deprindem pe copii cu siluirea, ci să-i îndrumăm a voi, a-și face datoria din propriul lor îndemn și a se stăpîni înșiși pe sine.

Este vechi, dar rămîne pururea actual, principiul că numai acela care știe să se stăpînească pe sine e-n stare atît să stăpînească pe alții, cît și să se supună fără de cîrtire legilor și mai-marilor săi.

Această destoinicie a stăpînirii de sine are să li-o deie viitoarelor generațiuni și familia, și școala, și înfriurirea societății în genere; fără de ea ne luptăm cu barbaria trăind în lipsă de rost moral. Nu de oameni umiliți și supuși, ci de caractere avem nevoie.

Dacă e adevărat lucrul acesta, militarizarea școlilor e lucru cu desăvîrșire greșit. Și ceea ce e rău nu sunt exercițiile militare în sine, ci sergentul care le conduce, felul de a le face, îndrumarea spre lipsă de voință, spiritul ce se propagă prin ele, gîndul că oamenii se nasc și au să fie crescuți anume pentru ca să se omoare între dînșii.

Nu această pornire spre luptă, ci iubirea frățească avem s-o cultivăm în generațiunile viitoare; nu pentru război, ci pentru lucrarea pacinică avem să le pregătim. La război, de nevoie ne ducem și tot omul de caracter e și pe cîmpul de luptă acela pe care poți să te razămi, iar nu nemernicul care le face toate de nevoie.

Nu încape îndoială că această argumentațiune e mai conformă cu principiile pedagogice și cu spiritul modern.

Sunt însă și considerațiuni de o natură practică, pe care iar alții dintre membrii corpului didactic țin să nu

le treacă cu vederea și aceștia admit exercițiile militare, numai însă pentru băieții mai mari și sub conducerea învățătorului ori a profesorului de gimnastică.

Nu are să se supere nimeni dacă se face constatarea că la noi, și în familie, și-n școală, și-n societate li se dă copiilor puțină educațiune morală și încă mai puțină educațiune religioasă. Nu avem deci să ne orientăm după țări în care e multă purtarea de grijă pentru cultura sufletească. Ceea ce ne trebuie nouă nu sunt oamenii pregătiți pentru „lupta crîncenă“ și gata de a se arunca-n vultoare, ci inimi deschise pentru însuflețire și pornite spre lepădarea de sine. Pe aceste să ni le creăm, căci fără de ele milităria nu prețuiește nimic, ba e primejdioasă arma dată-n mîna celui ce nu are căldură și avînt în sufletul lui.

De cînd e lumea, popoarele nu prin vînjoșia brațelor, ci prin tăria inimilor s-au ridicat : voinicie, bărbăție, vitejie nu sunt calități trupești și nu prin deprindere practică, ci prin cultura sufletească se cîștigă. Nu firea s-o înăsprim, ci căldura sufletelor s-o sporim în cei ce urmează după noi și putem apoi să facem fără de primejdie și exerciții militare.

Cam aceste sunt părerile emise de membri corpului didactic. Mai sunt însă și părinții, pe care cestiunea îi privește chiar mai de aproape decît pe învățători și mulți dintre părinți își pun întrebarea dacă nu cumva avem în școlile noastre mai multă nevoie de preoți decît de sergenți.

ȘCOALA LIBERĂ

Zilele acestea, ministrul de Culte din Austria a dat rezolvare definitivă unei mult discutate cestiuni de principiu, care indirect ne privește și pe noi românii.

Există la Viena o societate constituită de oameni cu vederi înaintate, care a înființat cîteva școli particulare așa numite „libere“, în care nu se fac și lecțiuni de religie. Deoarece legea de instrucțiune publică din Austria conține dispozițiuni în ceea ce privește predarea studiu-

lui în materie de religie, consiliul comunal a luat hotărîrea de a închide acele școli, cîtă vreme susțitorii lor nu se vor fi conformat cu legea.

Societatea a făcut recurs la consiliul școlar, care a luat dispozițiunea ca studiul religiunii să fie predat de persoane calificate pentru aceasta. Nu i-a rămas dar direcțiunei școlilor decît să însărcineze cu predarea studiului în materie de religie pe patru dintre membrii corpului didactic care aveau calificațiunea cerută.

Consiliul comunal n-a permis, cu toate acestea, ca școlile să fie deschise, ci a cerut ca religiunea să fie predată de învățători care au autorizațiune primită pentru aceasta de la superioritatea confesională a elevilor, deci pentru catolici de la episcop, pentru protestanți de la consistoriu ori pentru evrei de la rabin.

Societatea a făcut recurs la ministru, iar acesta a rezolvat cestiunea în înțelesul că în Austria pot să existe numai școli în care studiul religiunii e predat cu autorizațiunea superiorității confesionale.

După motivarea ministrului, superioritatea confesională nu are numai dreptul, ci totodată și datoria de a purta grijă de educațiunea religioasă a copiilor păstoriți de dînsa și astfel nu poate să refuze a da orișicărei școli profesor de religie autorizat de dînsa.

Nu atinge ministrul cestiunea cum rămîne cu copiii care n-au nici un fel de confesiune, dar *Fremdenblatt* încheie articolul publicat asupra acestei cestiuni cu vorbele : „Nu e în legislațiunea austriacă loc pentru școli fără de religie“, iar alte ziare susțin că asemenea copii au să fie crescuți pînă la vîrsta de 18 ani în „legea țării“, iar de la vîrsta de 18 ani înainte fac ceea ce vor.

În același fel se pune cestiunea la românii din Regatul Ungar, unde studiul religiunii e predat de învățători autorizați de superioritatea confesională și după spiritul legii nu poate să fie predat decît în limba rituală, care e cea românească.

În dieceza Aradului și pe cît știm deocamdată numai în acea dieceză, numai preoți pot să facă lecțiuni de religie, iar în celelalte dieceze, religiunea o predau și învățători, dar tot cu autorizațiune primită de la episcopi. Acum se pune cestiunea cum rămîne cu studiul religiunii

în școalele de stat și în cele comunale. Are s-o predeie învățătorul comunal ori cel de stat fără de autorizatiunea episcopului, ori au s-o predeie preoții însărcinați de episcopii lor?

În vederea acestei cestiuni stăruie ministrul ca în școalele maghiare, elevii români să facă și studiul religiunii în limba maghiară, ceea ce episcopii nu pot să admită fără ca să intre în conflict atât cu simțămîntul comun al credincioșilor, cît și cu legea, în virtutea căreia singura limbă admisă în biserică e cea românească.

Ceea ce ministrul de Culte al Ungariei ar voi e, în ultimă analiză, tot ceea ce au voit și întemeietorii școlilor „libere“ din Viena, care nu voiau să ție seamă de autoritatea confesională. De aceea, după cele mai noi știri, clerul romano-catolicii, nici mozaicii, nici luteranii și pe cel ortodox.¹

Rămînea acum întrebarea cum stăm noi cu școlile din România? Avem ori nu școli „libere“?

Pe cît știm, nici romano-catolicii, nici mozaicii, nici luteranii, nici calvinistii, nici mohamedanii, nici lipovenii nu s-au plîns vreodată că autoritățile lor confesionale au fost împedecate de a lua măsurile ce cred de cuviință pentru creșterea religioasă a copiilor păstoriți de ele.

Ar fi însă foarte greu să o susținem aceasta și în ceea ce privește pe fiii bisericii dreptcredincioase autochefale române. Avem o mulțime de școli în care religiunea e predată de învățători care n-au nici convenita pregătire pentru aceasta, nici mai ales autorizatiune din partea episcopilor.

Sunt, cu toate acestea, și la noi, ca la Viena, oameni dealtminteri foarte respectabili care nu au nici o confesiune și nu țin să-și boteze copiii. Cine și cum ne dă garanțiile convenite că asemenea oameni nu au și nu pot avea înfrurirea în învățămîntul nostru public?! Cum am putea să ne încredințăm dacă nu cumva între învățătorii care fac lecțiuni de religiune sunt și oameni care nu cred, nu sunt de legea noastră ori ne iau chiar în bătaie de joc credințele?! Într-o lume ca cea de azi e cu puțință și așa ceva.

¹ Frază neclară în periodic.

Înalt preasfințiiile-lor părinții metropoliți ai noștri și sufraganii lor, preasfinții episcopi, sunt întru toate deopotrivă cu metropoliții și episcopii din alte țări și nu mai prejos de căpeteniile altor biserici din țară, au dar nu numai dreptul, ci totodată și datoria de a ne dumiri cu autorizatiunea cui împlinesc la noi învățatorii și funcțiuni la urma-urmelor bisericești.

Nu noi o cerem aceasta, ci spiritul timpului o impune, căci trăim, din întimplare, în Europa și avem să mergem fie cu curente generale ce se produc în societatea europeană, fie contra lor.

PROFESORII SECUNDARI

Își au profesorii secundari, și ei, fiecare votul, ba mulți dintre dînșii sunt chiar și agitatori electorali tot atât de distinși ca cel mai procler cîrciumar; nu însă acesta e temeiul pe care se razămă cei ce le dau dreptate cînd stăruie să li se sporească lefurile.

Nu sunt însă puțini nici cei ce îi dau ministrului, cari nu vrea ori nu poate să ție seamă de stăruințele lor.

A fost un timp, cînd aveam puține școli secundare și ministrul era, cu toate aceste, nevoit să facă un fel de vînațoare de profesori, căci erau puțini de tot oamenii cu oarecare pregătire pentru cariera de profesor și numai puțini dintre aceștia se mulțumeau să fie *numai* profesori secundari. Nu-i rămînea dar ministrului decît să moamească oamenii cu lefuri mari, zece, chiar cincisprezece lei lecțiunea, ba pe ici, pe colo și mai mult. Instrucțiunea era predată în timpul acela de oameni cari, pe lîngă toate celelalte, erau și profesori, alergau toată ziua de ici pînă acolo, n-aveau timp să-și prepare lecțiunile și nu se puteau interesa de cele ce se petrec în școală.

Așa nu putea să meargă bine învățămîntul nostru

Lasă că profesorii lipseau adeseori de la lecțiuni, dat și lecțiunile pe cari le făceau erau adeseori superficiale. Trebuia să vie dar un ministru care ține să facă din li-

ceele și din gimnaziile noastre școli adevărate, în care se muncește cu stăruință și bună rînduială.

I s-a spus că, din leafa pe care o primesc, nu pot profesorii secundari să trăiască și astfel sunt nevoiți să-și caute și alte ocupații ori să dea lecțiuni prin institute particulare, ca să poată trăi potrivit cu exigențele lor legitime.

Pentru ca profesorii secundari să poată fi dar adevărați profesori și numai profesori, s-a alcătuit un proiect de lege prin care se urcau lefurile potrivit cu nevoile timpului de atunci, dar se hotăra totodată ca fiecare profesor să facă vreo douăzeci de lecțiuni pe săptămîină.

Acel proiect a căzut pentru că el era jignitor pentru cei ce erau, pe lângă toate celelalte, și profesori și țineau să-și continue toate ocupațiunile, fie mai plăcute, fie mai lucrative pe cari le aveau alătura cu cea de profesor. Ei aveau înrîurire mai hotărîtoare decît salahorii școlii.

Astfel am rămas, pînă-n ziua de astăzi, cu o mulțime de profesori secundari, pentru că și școala e un lucru secundar și în alt înțeles, oameni în genere capabili, care știu să-și facă într-un fel ori într-altul venituri însemnate și astfel nu prea pun temei pe leafa de profesor.

Alătura cu aceștia sunt cei ce sunt numai profesori.

Aceștia o duc destul de bine cîtă vreme nu sunt căsătoriți. După ce s-au căsătorit însă și mai ales după ce li se umple casa de copii, ei o duc foarte greu. Chiriile, îmbrăcămintea și toate celelalte mijloace de trai s-au scumplit, încît nu mai pot să iasă din leafa croită potrivit cu nevoile unui timp de mult trecut. Nu le rămîne decît să-și mai caute și alte ocupațiuni, iar acestea azi nu se mai găsesc atît de ușor ca mai înainte.

Aceștia sunt cei ce stăruie să li se sporească lefurile. Ei n-au însă nici la minister, nici în presă, nici în intrunirile publice, nici în Corpurile Legiuitoare trecerea mai fericită lor colegi, cari nu sunt interesați ca profesorul să fie numai profesor și de aceea ori nu sprijinesc mișcarea, ori o combat chiar.

Pentru noi, ceilalți, e indiferent dacă ei sunt ori nu interesați.

Vorba e cari sunt interesele părinților, ale țării, ale neamului: de aceste au să ție seamă atît miniștrii cît și legiuitorii.

Sunt multe neajunsurile școlilor noastre și ar fi greu să zicem că n-au dreptate cei ce se plîng de ele. Nu e, cu toate acestea, mai puțin adevărat că am realizat în timpul celor din urmă decenii progrese însemnate și că azi se lucrează în școlile noastre secundare mai mult, mai bine și mai cu spor decît în trecut. Lefurile profesorilor secundari au să fie sporite, pentru ca acest progres să fie și de aici înainte cu putință.

Dacă nu chiar singura, cea mai de căpetenie preocupare a profesorului trebuie să fie cultivarea științei pe care o propagă, iar lucrul acesta nu e cu putință cîtă vreme el e nevoit să caute și lucrări extrașcolare. Interesele generale cer ca să aibă multe lecțiuni dar să-i fie și retribuțiunea potrivită cu munca pe care o săvîrșește și cu exigențele lui legitime.

În același fel se prezintă cestiunea și în ceea ce privește pe profesorii universitari, dintre cari mulți sunt numai și profesori.

Corpul didactic are menirea nu numai să propage, ci totodată să și cultive știința și orișicît de zeloși propagatori ar fi profesorii noștri secundari și cei universitari, e puțin ceea ce dinșii fac pentru cultivarea științei.

De aceea lipsește la universitățile, și cu atît mai virtos în liceele noastre, așa-numitul spirit școlar.

Cheltuielile făcute spre a face cu putință producerea acestui spirit în școlile noastre secundare, chiar dac-ar fi mari, nu pot să fie decît folositoare. Să fie dar spor la retribuțiune, dar și la muncă.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU PRIMAR

Am publicat zilele acestea cîteva dintre datele statistice adunate de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, pentru starea învățămîntului nostru în timpul anului școlar 1908—1909.

Erau atunci în țară 821 731 copii obligați a umbla la școală și anume 431 630 băieți și 390 101 fete. Ținem să scoatem la iveală această deosebire : la 1 000 băieți, numai 903 fete.

Dintre cei 821 731 copii, au fost înscriși în școală numai 481 074, adică abia 58,5 la sută, iar nu mai puțin decât 41,5 la sută au rămas fără de nici o instrucție.

Și dintre cei înscriși însă, mulți s-au retras în timpul anului și nu puțini au fost eliminați. Exprimăm dar un adevăr, pe cât de trist, pe atât de neîndoios, dacă zicem că instrucțiune au primit mai puțin decât jumătate din cei obligați a umbla la școală, iar dintre puținii aceștia de tot puțini au ajuns să fie absolvenți ai școlii primare.

Mai e apoi și un alt lucru foarte caracteristic.

Dintre cei 481 074 copii înscriși la școală, fete sunt numai 159 555, adică pentru 1 000 de băieți s-au înscris la școală (nu 903) abia 496 fete.

Cam aceleași sunt proporțiile și în ceea ce privește personalul didactic, dar numai la școala rurală.

Au fost adică 4 682 învățători și 1 517 învățătoare, adică la 1 000 învățători numai 324 învățătoare.

Cu totul altfel stau lucrurile în comunele urbane, unde sunt 893 învățătoare și numai 493 învățători, deci pentru 100 învățători, 181 învățătoare.

Care e, care poate să fie rostul acestei mari deosebiri în ceea ce privește personalul didactic la țară și prin orașe și orașele ?

E mult discutată chestiunea dacă în învățămînt femeia poate ori nu să obțină aceleași rezultate ca bărbatul, și oameni cu multă autoritate în materie de învățămînt admit femeia chiar și în școlile de fete numai ca ajutoare, mai ales în clasele mai inferioare. În învățămîntul nostru public, femeile sunt puse în rînd cu bărbații chiar și pentru școlile de băieți. Nimeni însă nu le-a pus chiar mai presus de bărbați și astfel nu se poate zice că școlile urbane au fost favorizate, dîndu-li-se pentru 100 învățători peste 180 învățătoare.

După datele adunate de minister, nu numai la țară, ci și prin orașe, fetele sunt la școală mai puține decât băieții : de ce atunci numai la țară sunt și învățătoarele mai puține decât învățătorii ?!

Rost pedagogic, fără îndoială, nu are această îngrămădire prin orașe a învățătoarelor.

Cifrele sunt nemiloase și vorbesc foarte clar.

Dacă adunăm la un loc învățătorii de la țară și de prin orașe, avem dinpreună cu învățătoarele un corp didactic primar alcătuit din 7 585 persoane, ceea ce pentru 481 074 de copii înscriși face de fiecare învățător ori învățătoare 63 școlari, fără doar și poate prea mult. Dacă s-ar fi înscris toți copiii obligați, ar veni pentru fiecare învățător nu mai puțin decât 108 școlari.

Cam jumătate din copiii obligați a umbla la școală rămîn fără de instrucțiune, fiindcă nu avem nici destule școli, nici destui învățători. Legea privitoare la obligativitatea învățămîntului nu se aplică, fiindcă statul el însuși n-a ajuns încă să facă cu putință aplicarea ei.

E deci lucru firesc dacă autoritățile școlare aplică învățătoare și pentru multe din școlile de băieți, aceasta însă mai mult prin orașe decât la țară, unde femeile tinere sunt mai mult ori mai puțin expuse.

Sunt vreo cincizeci de ani de cînd s-a creat legea privitoare la obligativitatea învățămîntului primar : datele adunate de Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice ne arată însă că nici pînă astăzi n-am ajuns să putem aplica legea aceea și că mult mai avem să ostenim și mari jertfe avem să ducem pentru școala noastră.

ACTIVITATEA EXTRAȘCOLARĂ

Cu ocaziunea discuțiilor urmate în chestiunea școlilor particulare, s-au pornit din nou și discuțiunile privitoare la activitatea așa-zisă extrașcolară a învățătorilor și iar s-au accentuat deosebirile de vederi în ceea ce privește rostul învățătorilor în societatea noastră.

Sunt mulți și se sporesc aceia care nu sunt mulțumiți cu rezultatele învățămîntului nostru primar. Chiar admitînd că-n școlile noastre primare se nvață destul și anume ceea ce trebuie să se învețe, foarte adeseori suntem cuprinși de simțămîntul că e mai mult ori mai puțin primej-

dioasă *îndrumarea educativă* ce se dă în școlile noastre primare. Condușe în spirit realist și utilitar, ele ne dau oameni cu gîndul pornit spre cele lumești, incapabili de avînt și de lepădare de sine, adeseori chiar nemiloși, care în toate împrejurările au în vedere numai fiecare interesele sale cele mai apropiate. O școală oarecum păgînească, s-ar putea zice, care dezvoltă numai mintea și lasă inîma în părăgînire.

Nu cercetăm dacă au ori nu dreptate cei ce judecă astfel. Chiar avînd însă dreptate, ei nu judecă drept dacă-i învinovătesc pe învățători că propagă un spirit primejdios în masele mari ale poporului și combat din cauza aceasta activitatea lor extrașcolară.

Dacă ar fi să fie adevărat că e ceva păgînesc în școala noastră primară, vina nu e a învățătorilor, ci a celor ce au organizat școala ori au condus-o fără ca să se fi pătruns de gîndul că-n lipsă de religiozitate nu e cu puțință nici educațiune, nici bună rîndială.

Învățătorii, chiar fiind pătrunși de simțămîntul acesta, nu pot decît să lucreze după îndrumările ce li se dau de sus.

Ei sunt și oameni, precum și cetățeni și astfel au dreptul de a se însoți cu alți oameni și de a lua, alături cu concetățenii lor, parte la acțiuni economice ori culturale folositoare, fie pentru fiecare dintre dînșii îndeosebi, fie pentru societate în genere.

Autoritatea școlară nu numai poate, ci trebuie chiar să-i oprească, dacă acțiunea la care vor să ia parte nu se potrivește cu rostul lor ca învățători. Dacă nu-și face datoria, vina nu a învățătorului este.

Activitatea așa-zisă extrașcolară a învățătorilor e de trei feluri: admisibilă, nepotrivită și neiertată.

Admisibilă e participarea învățătorului la întreprinderi de orișice natură și mai ales la întreprinderi culturale, care se potriveșc cu rostul lui de învățător, fiind un fel de complectare a activității lui școlare.

Autoritatea școlară n-are să-i oprească, dar nici să-i încurajeze și cu atît mai puțin să-i oblige pe învățători a lua parte la asemenea întreprinderi. În timpul său liber orișicare învățător se folosește de puterile sale cum îl trage inima.

Aceia dar, care combat activitatea extrașcolară, au toată dreptatea, dacă e adevărat că învățătorii sunt obligați a lua și fără de voia lor parte la întreprinderi extrașcolare ori că sunt preferați aceia dintre dînșii care se disting prin zelul lor — nu în școală, ci afară de școală.

Cu atît mai virtos au dreptate, dacă întreprinderea la care învățătorul ia parte nu se potrivește cu rostul lui de educator.

Asemenea activitate școlară, autoritatea nu are să tolereze. Dacă, cu toate acestea, o tolerează, o încurajează, ba chiar o cere, ea abuzează de învățători în vederea unor scopuri care n-au nici o legătură cu învățămîntul.

Dacă e deci vorba să judecăm drept în ceea ce privește activitatea extrașcolară a învățătorilor, avem să ne dăm seamă dacă e ori nu această activitate compatibilă cu rostul învățătorului ca educator. Contra activității extrașcolare sunt mai ales aceia cari sunt de părere că activitatea extrașcolară e în parte nepotrivită, ba chiar neiertată.

S-a constatat adeseori că, în corpul nostru didactic, încetul cu încetul, s-a încuibat un *spirit oarecum sectar*, de care mulți se plîng și care pentru mersul învățămîntului numai păgubitor poate să fie.

Asemenea spirit nu se poate produce în activitatea școlară; el s-a produs în cea extrașcolară. Dacă așa este, au dreptate cei ce stăruie ca învățătorul să fie mai presus de toate învățător. El poate să dispună de timpul lui liber după cum îl trage inima, cîtă vreme nu intră în conflict cu rostul lui de educator, dar pentru meritele pe care și le va fi cîștigînd ca om și ca cetățean, nu autoritatea școlară, ci societatea are să-l răsplătească.

ȘCOALA NOASTRĂ

Se vorbește adeseori despre școala noastră și se zic multe despre neajunsurile activității noastre școlare; ar fi însă foarte greu să găsim și oameni care sunt mulțumiți cu rezultatele ei de pînă acum.

Cît pentru învățatura ce se dă-n școlile noastre, părerea generală e că-n cele primare ea e destulă, în cele secundare chiar prea multă și numai în cele superioare prea puțină, dar în toate superficială, iar aceasta nu pentru că fie învățătorii, fie profesorii n-ar fi avînd pregătirea cuvenită, ci pentru că numai puțini dintre dînșii au destulă rivnă dăscălescă pentru ca să se mărginească la activitatea școlară.

Nu cercetăm dacă au ori nu dreptate cei ce o zic aceasta. În împrejurările de astăzi, mi-e în mare grad indiferentă învățatura ce se dă-n școlile noastre: ceea ce mai presus de toate ne interesează sunt rezultatele educative ale vieții școlare — partea pe care o ia școala în formarea caracterelor.

Mai ales în ceea ce privește rezultatele aceste e generală nemulțumirea.

Am dori ca școala să dezvolte în viitoarele generațiuni simțămîntul bărbăției și să ne deie oameni cu virtuți pe care țara poate să se razăme în toate împrejurările, cum au fost cei ce s-au luptat cu bărbăție pentru întemeierea statului român.

Orișicît de legitimă ar fi însă dorința aceasta, i-am face corpului nostru didactic o mare nedreptate dacă l-am învinovăți și pentru neajunsurile educative ale vieții școlare.

Educațiunea se face în școala vieții, deci nu sub purtarea de grijă a învățătorului, ba de la o vîrstă înainte nici în familie, ci sub înfruirea mediului social.

E ușoară sarcina învățătorului, dacă copilul e bine îndrumat de familie și afară de școală are pretutindeni buni purtători de grijă, care nu-i dau rele exemple și se simt datori a-l abate din căile rele.

La noi, bunele silințe ale învățătorilor de cele mai multe ori rămîn zadarnice pentru că nu se potrivesc deloc cu cele ce copilul ori tînărul vede-n viața practică, ba adeseori nici cu îndrumările primite din familie.

Școala are atmosfera ei morală, care se concordă cu atmosfera societății în care se află. Împotriva acestei atmosfere lupta numai prin izolare e cu puțință. Toți

cei ce se interesează de educațiunea națională trebuie neapărat să fi făcut experiența că educațiune mai mult ori mai puțin națională nu se face în țara noastră decît în internate cu organizațiune mai severă, cum sunt seminariile și școlile militare, în care disciplina morală se razămă pe disciplina intelectuală.

Om de caracter, plin de virtute, bărbat în puterea cuvîntului este acela care se stăpînește din convingere și din propriul îndemn însuși pe sine, nu șovăie și nu atîrnă nici de împrejurări, nici de alți oameni, ci face în toate împrejurările ceea ce e dator să facă.

Îndrumarea de a fi așa nu poate tinerimea s-o primească în mijlocul unei societăți lipsite de disciplină intelectuală, deci și de disciplină morală, în care faptele sunt săvîrșite mai mult după impulsuni momentane și nu cel mai vrednic, ci cel mai îndrăzneț și mai stăruitor apucă înainte.

Privită din acest punct de vedere, e cu desăvîrșire bine chibzuită hotărîrea d-lui N. Filipescu de a înființa o școală militară la Mănăstirea Dealu, unde viitorii ostași se deprind a iubi natura și vin tot rar în atingere cu lumea compusă în mare parte din oameni lipsiți de simțămîntul disciplinei, care nu vor să știe de exactitate, sunt lipsiți de simțămîntul datoriei, dau năvală și să-nghesuie, se pleacă la nevoie în fața orișicui și privesc toate lucrurile din punctul de vedere al folosului practic ce pot să tragă din ele.

Multe asemenea școli ar trebui să înființăm, dacă e vorba să se sporească-n mijlocul nostru ori nu prea numeroșii oameni de caracter, care pun mai presus de toate lepădarea de sine.

Școlile pe care le avem nu pot să aibă decît o slabă și nesigură înfruire educativă. Are să ne fie destul că ele îndulcesc inimile și nu le strică, cum le-au stricat peste Dunăre, unde, în urma unei greșite îndrumări, patima oarbă e luată drept virtute și oamenii se fălesc săvîrșind fapte care în inimile noastre nu pot să producă decît un simțămînt de viuă repulsiune.

CORPUL NOSTRU DIDACTIC

Zilele acestea s-a pornit o nouă discuțiune asupra corpului nostru didactic, și anume, de astă dată e vorba de recrutarea profesorilor universitari.

E adică răspîndită părerea că universitățile nu ne dau ceea ce se cuvine să așteptăm de la ele, iar aceasta mai ales pentru că, fiind greșit felul de a recruta profesorii universitari, e cu puțință ca oameni incapabili să ieie catedre universitare, dînd la o parte pe alții care sunt capabili.

Se întimplă citeodată și așa ceva și în mai multe rînduri s-a făcut constatarea că cutare ori cutare a intrat la universitate „îindu-se de pulpana“ vreunuia dintre așa-zîșii puternici ai zilei.

Chiar fiind însă așa, îndreptarea răului nu se poate face numai prin schimbarea legii, căci suntem noi românii destul de deștepți pentru ca să știm interpreta fiecare, potrivit cu interesele sale, legea, orișicare ar fi ea.

Vorba e numai dacă ni se iartă ori nu lucrul acesta.

Știm prea bine că, ani de zile de-a rîndul, învățătorilor noștri nu numai li s-a iertat, ci li s-a cerut chiar să-și cîștige merite prin o activitate care nu se potrivea totdeauna cu rostul lor de povățuitori intelectuali și morali ai tinerimei.

Nu va zice nimeni că nu grăim adevărul ori că exagerăm, dacă vom spune că profesorii noștri secundari au fost și ei încurajați să-și cîștige asemenea merite și că partidele noastre politice, toate și-au dat silința să-și aibă fiecare contingentul de partizani în corpul didactic.

E deci lucru firesc că și profesorii universitari, ba mai ales ei sunt, precum se zice, „înregimentați“ în partide și e cestiune de conservare ca fiecare partid să încurajeze și să răsplătească pe ai săi.

Iar aceasta nu numai se iartă, ci se și cere chiar.

Dacă așa este, ar fi fost un fel de bleg ministrul care n-ar fi profilat de autoritatea sa, ca la concurs să scoată pe cei agreați de dînsul. El numea pe membrii comisiunii; el putea să răsplătească bunele lor servicii; de la el ațirna să confirme ori nu rezultatele examenului; con-

cursul nu era în adevăr decît o formă pentru înlăturarea aparențelor răspunderii.

Mai grea nu e pozițiunea ministrului nici dacă numirile se fac în virtutea recomandațiunii, căci treaba lui e ca să-i fie recomandat anume acela pe care-l vrea. Tocmai de aceea își dau toate partidele silința să-și sporească contingentul de partizani la universități.

Ar fi foarte greșit să tragem din aceste concluziunea că înriurirea partidelor politice asupra universităților nu e și binefăcătoare, căci partidele politice sunt, la urma-urmelor, interesate să aibă la universități reprezentanți capabili și numai rar se strecoară printre aceștia și cite un imbecil.

Răul nu purcede dar nici din înriurirea partidelor politice.

Universitățile n-au numai să propage știința, ci să o și cultive și chiar dac-am admite că putem să fim mulțumiți cu universitățile noastre ca propagatoare ale științei, suntem nevoiți a constata că ele fac foarte puțin pentru cultivarea și înaintarea ei.

Simțimîntul general e că nu e destul ca profesorii universitari să-și facă cursurile regulat și bine pregătiți, ci ei mai au să și lucreze cu tot zelul pentru înaintarea științei, fiecare în ramura sa.

Nu cercetăm dacă sunt ori nu la universitățile noastre și profesori care nu-și fac cursurile regulat ori vin la ele nu pe dîndestul pregătiți și admitem că toți lucrează, unii prin biblioteci, alții prin laboratorii, cu mult zel pentru înaintarea științelor; nu putem însă să spunem că ei au făcut ori fac și destule publicațiuni asupra rezultatelor obținute de dînșii.

De aceea lumea foarte ușor ajunge la părerea, poate greșită, că profesorii noștri universitari își fac cursurile fiecare după cum le poate, iar mai departe își petrec timpul într-o activitate care n-are nici o legătură nici cu universitatea, nici cu ramura de știință pentru care și-au luat catedra.

Dac-o fi să mai fie adevărat și lucrul acesta, vina nu poate să cadă nici asupra legii, nici asupra partidelor politice, nici asupra miniștrilor după vremuri, ci numai asupra societății noastre care n-a ajuns încă să știe răsplăti

fie chiar și numai prin stimă și munca cinstită și stăruitoare și nu-i prețuiește pe oameni după valoarea lor adevărată, ci după pozițiunea ce a știut fiecare să-și asigure și după reclama ce și-o fac cei ce au nevoie de ea.

E greșită calea ce-au apucat cei ce cred că se va lucra și se va scrie mai mult dacă recrutarea profesorilor se va face pe baza publicațiilor. Vor scrie oameni anume ca să obție catedra, dar nu vor mai scrie după ce au obținut-o în virtutea unei aprecieri date la comandă.

Pentru dezvoltarea literară se cere, mai presus de toate, public: de ce oare să-ți petreci zilele și nopțile scriind, când știi că numai puțini de tot îți vor citi scrisa și încă mai puțini sunt în stare să judece asupra ei?!

Ceea ce ne trebuie nouă e o școală secundară care ne dă public cititor destul de numeros și în același timp destoinic de a deosebi ceea ce merită de ceea ce nu merită să fie citit — o școală secundară care ne dă științe mai puține, dar mai temeinice și, mai presus de toate, disciplina intelectuală care atât de mult ne lipsește azi.

D-ALE ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Nu e în organismul vieții comune nici o parte atât de complicată ca învățămîntul public, care hotărăște atât mersul dezvoltării generale cît și soarta fiecăruia îndeosebi. De aceea, mai unii, mai alții sunt nemulțumiți cu rezultatele învățămîntului și totdeauna sunt mai mult ori mai puțin numeroși cei ce stăruie să se facă anumite îndreptări în sistemul de învățămînt. Îndeosebi la noi și este în adevăr nevoie de multe îndreptări și astfel e lucru firesc ca cei ce trec pe la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică să țină a lăsa drept urmă cite o „reformă salutară“.

Nu e însă între așezămintele publice nici unul în care e atât nevoie de stabilitate ca în învățămînt. Îndeosebi pentru noi, românii, idealul vieții politice ar fi ca în mijlocul tuturor schimbărilor, ministrul de Război și cel de Culte și Instrucțiune Publică să rămînă fiecare la locul

său, ca să nu se producă zguduiri și toate să se desfășure în liniște și în același fel.

Deoarece lucrul acesta nu prea e în lumea noastră cu putință, rămîne ca, în materie de învățămînt, reformele să se facă numai cu foarte multă cumpănire și anume, în timpuri cînd lumea nu e preocupată de alte cestiuni mai pozitive.

Stăm deci la îndoială dacă ministrul nostru de Culte și Instrucțiune Publică a ales ori nu bine timpul pentru îndreptările ce vrea să facă în sistemul de învățămînt.

Poate că da, dar e de temut că nu.

Unul dintre marile neajunsuri ale învățămîntului nostru e că mulți dintre membrii corpului didactic nu sunt mărginiți fiecare la catedra sa, ci mai au și alte ocupațiuni, în multe cazuri chiar extrașcolare. Neajunsul acesta n-ar putea să fie înlăturat decît sporind și onorariile, și lecțiunile, astfel ca cel ce a luat odată o catedră să nu mai fie nevoit a-și căuta și alte ocupațiuni.

Cestiunea aceasta a mai fost pusă în discuțiune pe timpuri mai liniștite decît cele de astăzi și tot n-a fost rezolvată într-un fel. Va putea oare să fie rezolvată azi?

Cu atât mai anevoie poate să fie rezolvată în timpuri ca cele de astăzi cestiunea grupării materiilor în școlile secundare.

Nu o dată ni s-a întîmplat că au fost votate în pripă și cu un fel de încăpăținare legi care n-au putut să fie aplicate, ori pe care după un scurt timp am fost nevoiți să le modificăm. Chiar azi sunt puse în discuțiune asemenea modificări, de care n-ar fi nevoie dacă legile ar fi fost create cu destulă cumpenire. Mai ales în materie de învățămînt, avem să ne ferim de asemenea pripiri care produc perturbațiuni cu desăvîrșire stricacioase.

Ar fi, de exemplu, vorba ca să fie împreunate catedra de religione cu cea de limba română.

E o idee fără îndoială interesantă aceasta.

Ceea ce mai ales ne lipsește nouă astăzi e disciplina intelectuală și, ca urmare, și cea morală.

Cel mai puternic, dacă nu chiar singurul mijloc pentru îndrumarea spre disciplină intelectuală e studiul stăruitor și rațional al limbii. Acela care se deprinde a fi cu toată băgarea de seamă la alegerea vorbelor, la întreburi

ințarea și la așezarea lor, precum și la înșirarea cugetărilor sale și om cumpenit și cu bună rânduială în toate ale și-și face treaba cum se cade — orișunde l-ai pune. Iar cel ce nu ține seamă nici de gramatică, nici de stilistică, nici de logică, ci aruncă vorbele oarecum cu furca e om care nici unei regule nu i se supune și le face toate de-a valma. E deci apropiat gândul că profesorul de religie, care-i îndrumază pe tineri spre disciplina morală, are să le fie și îndrumător în ceea ce privește disciplina intelectuală.

Sunt însă mulți oameni care n-o admit aceasta și e fără îndoială greu să fii bun profesor de religie și în același timp și bun profesor de limba română.

Dacă e deci vorba să luăm o hotărâre bine chibzuită, are să ni se lase timp și liniște ca să ne putem dumiri. „La toamnă“ — zice românul când vorba e să ia vreo hotărâre mai însemnată. „La toamnă!“ — vor fi zicând mulți și în ceea ce privește „îndreptările“ proiectate în învățământ, ba chiar și atunci numai dacă va da Dumnezeu ca lucrurile să se mai liniștească.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU

Din cele ce se vorbesc și se scriu despre învățământul nostru, rezultă-n mod neîndoios că am făcut în timpul celor din urmă câteva decenii foarte însemnate progrese în ceea ce privește răspîndirea culturii, dar, cu toate acestea, nu prea e nimeni mulțumit cu rezultatele ce-am obținut.

După părerea generală, cel mai mare neajuns al învățământului nostru e că abia pentru jumătate din copiii obligați a umbla la școală avem învățători și localuri școlare. Urmarea e că nu se poate executa legea în ceea ce privește obligativitatea învățământului primar și că în școlile noastre e prea mare îndesuiala copiilor. Nu numai că sunt dar foarte mulți copii care nu au parte de instrucțiune, dar și puținii care au parte de ea o primesc în condițiuni rele.

Acesta e un neajuns al tuturor școlilor noastre. Nu numai în școlile primare, ci și-n cele secundare, ba chiar și-n cele mai multe dintre școlile speciale e prea mare îndesuiala și astfel instrucțiunea se dă în rele condițiuni. Numai sporind școlile putem să ajungem încetul cu încetul la îmbunătățirea învățământului nostru.

Aceasta e fără îndoială convingerea din care pornesc cei ce stăruie să fie votat un credit mai însemnat pentru construcțiunii școlare — mai ales prin sate.

Votarea unui asemenea credit nu va fi însă decît un bun început și multe vor mai trebui să se facă pentru ca răzultatele învățământului nostru să poată fi multumitoare.

După ce vom fi sosit numărul localurilor școlare, va trebuie, se-nțelege, să sporim și numărul învățătorilor. Avem ori nu de unde să-i luăm??

Datele statistice ne spun că nu avem nici aici destui și suntem nevoiți să ne folosim de mulți suplinitori și de multe învățătoare.

Vom fi deci nevoiți să sporim și școlile normale, iar în urmă să mai urcăm budgetul, atît la cheltuielile de întreținere, cît și la lefurile învățătorilor.

Votînd deci acum creditul pentru construcțiunile școlare, luăm angajamentul de a cheltui în viitor din ce în ce mai mult pentru învățământ.

Trebuie neapărat s-o facem aceasta, avem însă în același timp să ne dăm seamă că nici numai prin această sporire de cheltuieli nu ajungem la îmbunătățirea învățământului nostru.

Vorba nu e numai cîte școli și cîți învățători avem, ci și *cît*, ce și *cum* se-nvață în școli. Părerea generală e că se-nvață destul, dacă nu chiar prea multe, dar se-nvață și unele lucruri fără de folos și e greșit felul *cum* se învață.

Dacă așa este, răul numai prin sporiri de cheltuieli nu poate să fie înlăturat și atunci cînd luăm hotărîrea de a aduce nouă și încă mai mari jertve, ni se cuvine să stăruim ca cei însărcinați cu conducerea învățământului nostru să-și îndoiască și ei silințele de a înlătura neajunsurile de care suferă învățământul nostru.

Toată lumea admite că nu se face în școlile noastre destulă *educațiune*, deci că se face destul, poate chiar prea

mult pentru dezvoltarea intelectuală, dar e lăsată-n pă-răginire *inima* și nu se face nimic pentru îndrumarea mo-rală și pentru formarea caracterelor.

Dacă lucrul acesta e adevărat, vinovați sunt, înainte de toate, profesorii școlilor normale, care nu le dau viito-rilor învățători cuvenita pregătire pentru îndrumarea mo-rală și pentru formarea caracterelor.

Deodată cu întreprinderea construcțiilor școlare, tre-buie să se pătrundă și școlile noastre normale de un nou spirit. Acest nou spirit nu poate însă să pornească decît de la universitate și îndeosebi din seminariile pedago-gice, unde li se dă atît viitorilor funcționari administra-tivi ai învățămîntului cuvenita pregătire pentru împlini-rea chemării lor.

Iară și iarăși se dă pe față adevărul că temelia cea adevărată a învățămîntului public nu e, cum adeseori se zice, jos în școala primară, ci sus la universitate și aceia care constată neajunsurile învățămîntului nostru acuză, înainte de toate, universitățile noastre fie de neglijență, fie de lipsă de pricepere, fie mai ales de rele.

Dacă la universitate e zel, căldură și avînt, învăță-mîntul se-nviorează în toate gradele și-n toate amănuntele lui ; dacă la universitate se dau bune exemple și se for-mează caracterele, școlile toate sunt mai presus de toate așezămintele de îndrumare spre bine.

GOSPODĂRIA CASNICĂ

Intre proiectele de legi depuse zilele acestea la Ca-meră e și unul privitor la „*învățămîntul menager*“.

N-avem de gînd să intrăm în amănuntele acestui pro-iect de lege, ci să scoatem la iveală importanța hotărîtoare a problemei pe care el e menit să o rezolve.

Încă sunt acum cîțiva ani, erau foarte puțini cei ce-și dedeau seamă despre importanța „învățămîntului mena-ger“ și despre necesitatea din ce în ce mai urgentă a lui. A străbătut însă din ce în ce mai mult convingerea că la noi, în foarte multe, ba poate în cele mai multe case se

cheltuiește prea mult, iar aceasta mai ales pentru că stă-pîna casei nu e „menageră“, adică nu se pricepe la con-ducerea treburilor casei și nu e îndrumată a purta grijă de ele.

Păreră generală era că aceste sunt lucruri pe care fata le învață de la mama ei și cu care se deprinde în luptă cu nevoile vieții. Experiența a dovedit însă că nu-mai puține dintre femei le învață și încă mai puține se deprind cu ele. Astfel, cele mai multe nu sunt în stare să conducă gospodăria casnică și sufer din cauza aceasta și mari pagube și mari neajunsuri. S-a admis deci că e nevoie de școli speciale, în cari viitoarele stăpîne de casă învață tot ceea ce trebuie să știe, spre a conduce în mod rațional o gospodărie casnică, deci a alege alimentele, a alcătui listele de bucate, a găti bucatele, a ține rînduiala casei, a croi, a coase, a spăla și a călca și a purta grijă de copii.

Acesta nu e încă decît începutul „învățămîntului me-nager“.

Foarte în curînd a trebuit să ne încredințăm că mai important decît toate aceste este ca stăpîna casei să aibă cuvenita pregătire pentru *chivernisirea* gospodăriei cas-nice. Toată știința ei e de prisos, dacă nu știe să-și împartă cheltuielile astfel, încît după satisfacerea tuturor trebuin-țelor zilnice să-i mai rămîie și o rezervă de timp pentru împrejurări neprevăzute și pentru vremuri grele. E o veche zicătoare, că bărbatul și tatăl agonisește prin munca lui, iar femeia și mama adună, păstrează și sporește prin purtarea ei de grijă.

Dezvoltat deci mai departe, „învățămîntul menager“ are să ne dea și îndrumarea educativă în ceea ce privește chivernisirea casnică, împărțirea rațională a veniturilor și adunarea rezervelor pentru viitor.

S-a învederat apoi că și purtarea de grijă pentru buna stare trupească și sufletească a familiei tot în sarcina fe-meii cade. Stăpîna casei are să privegheze ca toți membrii familiei să-și păstreze sănătatea și bunele dispozițiuni sufletești, să nu abuzeze nici de mîncări, nici de băuturi, nici într-altfel, să-și facă în toate privințele datoria, să trăiască în pace și bună înțelegere și să-și caute de să-nătate îndată ce se simt mai mult ori mai puțin bolnavi.

Stăpina casei, doctorul tuturor, iar pentru aceasta trebuie să știe multe și să se priceapă la toate.

Multe trebuie să știe și la toate trebuie să se priceapă femeia, cu atât mai virtos ca mamă, purtătoare de griji și educatoare a copiilor.

De la destoinicia femeii de a chivernisi treburile casei, de a purta grija de buna stare trupească și sufletească a căsnicilor și de a face educațiunea copiilor atîrnă dezvoltarea economică și intelectuală, precum și buna stare normală a societății. De aceea învățămîntul menajer se află în continuă dezvoltare, se întinde și se adîncește din ce în ce mai mult și are să predomineze în cele din urmă întreaga instrucțiune feminină.

Una din marile probleme ale timpului modern e cum are să fie instruită și îndrumată femeia ca să-și poată împlini menirea firească și e învederat că proiectul prezentat de guvern Camerei, în ceea ce privește învățămîntul menajer, nu e decît un pas făcut spre rezolvarea acestei probleme, care urmează să ne preocupe din ce în ce mai mult.

DIPLOMELE PARTICULARE

Cu ocaziunea discuțiilor urmate în Cameră asupra legii privitoare la învățămîntul menajer, s-a dat pe față o deosebire de vederi care nu poate să fie trecută cu vederea, căci ea aruncă o vie lumină asupra felului de a gândi al celor ce la noi se socotesc competenți în materie de învățămînt.

D. Rădulescu-Motru a făcut adică propunerea ca să poată da diplome de absolvire și școlilor înființate de particulari, cari se află sub privigherea guvernului.

Lucrul acesta li se va fi părînd celor mai mulți atît de firesc, încît te miri că a mai putut să fie pus în discuțiune. Școlile de menagiu dau o pregătire profesională, și astfel în ele se dă puțină învățatură teoretică și se face multă practică. Numărul elevelor are deci să fie pentru fiecare clasă foarte restrîns, căci altfel îi vine fiecăreia la practică foarte rar rîndul. Sunt de tot multe fetele cari

au nevoie de pregătire atît teoretică cît și practică pentru purtarea gospodăriei casnice și multă vreme o să mai treacă pînă ce vom fi ajuns să avem destule școli de menagiu. E deci lucru firesc ca să fie societăți constituite anume, fie oameni singuratici să înființeze școli de menagiu, și nu mai încape îndoială că prin aceasta îi fac societății în genere și statului îndeosebi un bun serviciu.

Interesul public cere ca asemenea întreprinderi să fie încurajate și e greu să înțelegem cuvintele pentru care mai mulți dintre deputații cari sunt profesori au stăruit cu tot dinadinsul ca numai școlile de menagiu ale statului să le poată da absolventelor diplome.

Diploma e, la urma-urmelor, o adeverință despre pregătirea teoretică și practică a titularii și e absolut indiferent cum și unde a fost cîștigată acea pregătire. Valoarea ei atîrnă de la creditul de care se bucură cel ce a emis-o, și e cu puțință ca într-o școală particulară pregătirea să fie mai deplină decît în școlile statului, unde înghesuiala e mare și astfel deprinderile practice se pot face mai cu anevoia.

Mai curînd ori mai tîrziu, vom trebui să creăm și noi o lege, în virtutea căreia învățătoare nu pot să fie decît femei cari știu să coase și să croiască și au convenita pregătire pentru conducerea gospodăriei casnice. Are să ne fie indiferent cum și unde își vor fi cîștigat candidatele aceste destoinicii practice foarte importante din punctul de vedere al profesiunii lor de învățătoare și ne vom mulțumi să ne încredințăm într-un fel oarecare că în adevăr le au.

Înțelegem dar să se ceară ca diplome să primească numai acele dintre absolventele școalelor de menagiu cari trec un examen în fața unei comisii numite de guvern; nu înțelegem însă de ce anume diplomele să fie un fel de monopol al statului, încît absolventele, dealtminteri foarte bine pregătite, să nu le poată avea dacă n-au trecut cursul în vreuna din foarte puținele școli de menagiu ale statului.

La noi însă, lucrurile nu se petrec ca aiurea.

Diploma, în gîndul românului normal, nu e o adeverință despre destoinicia și pregătirea profesională, ci un titlu de căpătuială — o „patalama“ pe care se reazimă

anumite drepturi. E mai mult ori mai puțin indiferent ce știi și ce ești în stare să faci : dacă ai „diplomă“, ți se cuvine să fii numit în „slujbă“.

Privind lucrurile din acest punct de vedere practic, e multă nevoie ca diplomele să fie date cu toată băgarea de seamă, pentru ca concurențele să nu fie prea multe.

Și în cazul acesta se dă pe față spiritul oriental, ca să nu zicem nici balcanic, nici bizantin, de care e pătrunsă societatea noastră. Numai puțini își dau seamă despre marile foloase, cari rezultă pentru întreaga noastră viață comună, din pregătirea rațională a viitoarelor soții și mume, în ceea ce privește chivernisirea casnică și, în gîndul celor mai mulți, școlile de menagiu au și ele menirea de a căpătui, sporind numărul postulanelor.

ȘCOLILE NOASTRE POPORALE

Se împlinesc cincizeci de ani de cînd s-a întemeiat la noi învățămîntul „obligator“ și, în trecerea acestor cincizeci de ani, ne-am lăudat mereu cu uimitoarele progrese pe care le-am realizat și am ridicat în slava cerului mai pe unul, mai pe altul dintre „oamenii școlii“, care știau să-și căpătuiască oamenii de încredere, iar astăzi nu ne rămîne decît să mărturisim că abia pentru jumătate din toți copiii noștri avem școli și învățători.

Aceasta e măsura în ceea ce privește progresul *cantitativ* pe care l-am realizat și sunt oameni cari susțin că în ceea ce privește *calitatea* stăm chiar mai rău.

Dîndu-și seama despre aceasta, actualul guvern a stăruit să i se voteze 50 milioane pentru învățămîntul primar, mai ales de la sate.

Cincizeci de milioane sunt bani frumoși, cu care se poate face ceva ca învățămîntul poporal să fie deodată săltat, încît să ne putem iar lăuda. Se constată însă că aceste cincizeci de milioane nu sunt destule nici măcar pentru zidirea localurilor de școli cari ne lipsesc. Mai

avem apoi să cheltuim și cu instalațiunile de tot felul, precum și cu retribuirea unui nou rînd de învățători.

Noi am făcut încă de mult constatarea că nu avem nici destule școli, nici destui învățători și am susținut că sunt fie lipsiți de pricepere, fie de rea-credință cei ce spun că avem destule școli secundare ori speciale.

Dacă e deci vorba să se facă ceva serios, suma de 50 milioane are să fie cheltuită întreagă pentru zidiri de localuri școlare la sate, iar pentru instalațiuni și pentru sporirea personalului didactic urmează să fie votate alte sume. Dacă nu așa se va face, cele 50 milioane se vor topi „ca ceara în bătaia soarelui“, fără ca în starea învățămîntului nostru poporal să se fi produs vreo schimbare mai însemnată.

Ceea ce mai presus de toate și cît mai curînd ne trebuie e școala poporală care scade numărul analfabeților și sporește numărul celor pe dindestul pregătiți atît pentru viața practică, cît și pentru serviciul militar.

Am rămas deci uimiți cînd am văzut că d. Teodor Speranță, om de specialitate, face, într-un raport adresat ministrului, propunerea ca în viitor un rînd de copii să facă lecțiuni înainte de amiază, iar cellalt rînd să fie instruit de aceiași învățători după-amiază. Lucrul acesta e cu atît mai practic, cu cît în cazul acesta nu am avea nevoie nici de noi localuri de școală, căci dacă putem utiliza de două ori pe zi învățătorii, putem cu atît mai virtos să ne folosim de mai multe ori pe zi și de localurile școlare, care nu obosesc.

Rămîne numai ca aceiași învățători să mai facă, serile, și cursuri cu adulți și să aibă o activitate „extrașcolară“ cît se poate de întinsă și de „roditoare“.

Am putea atunci în adevăr să zicem că nu mai are nimeni învățători ca noi.

Vorba e numai că nici cu învățămîntul nostru n-am prea putea să ne lăudăm.

Îndată ce suma de 50 milioane a fost votată pentru sporirea localurilor școlare la sate, trebuie să ne împăcăm cu gîndul că avem nevoie — nu acum deodată, ci pentru totdeauna și de un îndoit număr de învățători și că astfel trebuie să mai înființăm încă cîteva școli pedagogice, iar aceasta cît mai curînd. Am putea să ne folosim deo-

camdată și de preoți în învățămîntul poporal, dar întrebuintarea aceluiași învățători pentru două rînduri de școlari, numai în paguba învățămîntului s-ar putea face.

Mai curînd ori mai tîrziu avem să ne pătrundem cu toții de convingerea că nu e sănătos spiritul propagat prin puținele școli pe cari le avem și că e un mare interes național ca, atunci cînd sporim școlile și învățătorii, să schimbăm și spiritul propagat prin școli. Ar fi în tot cazul lucru primejdios ca învățătorii deprinși cu activitatea extrașcolară, în multe privințe nepotrivită cu menirea lor, să mai fie îndrumați și spre o îndoită activitate „intrașcolară“.

Să fim foarte mulțumiți dacă dinșii sunt în stare să poarte cu bine sarcina pe care au luat-o neduplicată asupra lor.

EXAMENELE

Suntem la sfîrșitul anului școlar, cel mai nepotrivit timp pentru examene, un zăduf care, atît școlarilor, cît și profesorilor le face viața nesuferită. Cu toate acestea, tocmai acum au să-și încordeze atît unii, cît și alții puterile. De aceea sunt rezultatele examenelor adeseori atît de surprinzătoare. Ele nu atîrnă adecă numai de la ceea ce școlarul știe, ci și de la dibăcia examinatorului în ceea ce privește punerea întrebărilor, și e greu afară din cale să dai răspuns la întrebări puse de un examinator plictisit și adeseori enervat, care de dimineța pînă seara stoarce mereu răspunsuri.

Desființarea examenelor generale a fost deci o mare binefacere atît pentru școlari, cît și pentru profesori. Îndeosebi în școlile publice, ele sunt și de prisos, căci profesorii care nu s-au dumirit în timpul anului n-o să se dumirească, printr-un scurt examen, dacă are ori nu școlarul cuvenita pregătire ca să fie trecut în clasa următoare. Una din nevoile învățămîntului nostru sunt, prin urmare, examenele de care școlarii pregătiți în particular n-au ajuns încă să fie scăpați. Aceste sunt cu atît mai ne-

potrivite, cu cît școlarii sunt puși în fața unor examinatori pe cari nu-i cunosc. Se caută deci o formă spre a face și în școlile particulare de prisos examenele de promovare.

Sunt, cu toate aceste, mulți oameni, mai ales părinții, care ar dori să se introducă și în școlile publice examenele generale. Știînd că la sfîrșitul anului școlar au să fie examinați, școlarii își dau mai multă silință și repetă materia trecută, ca să se prezinte bine pregătiți la examen. Chiar și unii dintre cei mai ușuratici ori mai leneși ajung dar să treacă examenul și să fie înaintați. Mai ales în școlile noastre, cu populațiune adeseori foarte numeroasă, se-ntîmplă ca unii dintre elevi să fie examinați numai în pripă, oarecum de mintuială, și acestora le lipsește îndemnul de a-și învăța lecțiunile. Nu sunt apoi nici toți profesorii noștri oameni pe care ne putem răzema cu toată încrederea și nu mai incupe îndoială că sunt și profesori care nu-și cunosc toți elevii, necum să-și poată da seamă care dintre ei ce știe și ce nu știe.

Pentru dascălii cu practică bună, neajunsul acesta e de mult înlăturat.

E lucru de sine înțeles că examenele generale sunt de prisos numai dacă profesorul își face regulat așa-numitele examene de repetițiune, prin care se încredințează despre progresele realizate de școlari.

Cea mai rodnică parte a anului școlar sunt primele trei-patru luni, pînă la Crăciun. În timpul acesta are să fie trecut partea cea mai însemnată a materiei. În ajunul vacanțelor de Crăciun are deci să se facă un examen de repetițiune, pentru care școlarii se pregătesc și care nu se trece în pripă, ci în timp de mai multe lecțiuni.

Al doilea examen de repetițiune se face în ajunul vacanțelor de Paști — asupra materiei trecute pînă atunci. Profesorul, care a făcut pentru propria sa duminire aceste două examene, știe foarte bine care dintre școlari vor putea și care nu vor putea să treacă clasa și după Paști se ocupă mai cu dinadins de cei ce sunt amenințați să rămîie repetenți.

Aceste examene de repetițiune nu pot să fie prescrise, căci pentru cei mai buni dintre școlari nu e nevoie de ele, iar celor de tot slabi nu le sunt de nici un folos. Profe-

sorul care le face, însă, nu are nici într-un caz nevoie de examene generale, iar pentru profesorul care nu le face sunt zadarnice examenele de la sfârșitul anului care, făcute în pripă, nu pot să fie luate drept dovezi sigure despre pregătirea școlarului.

COLONIILE ȘCOLARE

De la un timp încoace, în ajunul vacanțelor de vară se pun în fiecare an la cale serbări publice și se iau fel de fel de alte măsuri spre a aduna mijloace pentru trimiterea la țară a copiilor mai plăpînzi de prin orașe. E una din cele mai adevărate binefaceri, a căreia răsplată e mulțumirea de care suntem cuprinși cînd îi vedem la sfârșitul vacanțelor întrămați și voioși pe copiii care au petrecut cîteva săptămîni de zile în lărgime, la aer și la lumină.

Din an în an tot mai mult ne încredințăm că această petrecere la țară a copiilor e hotărîtoare pentru întreaga viață, nu numai din punctul de vedere sanitar, ci și ca mijloc pentru dezvoltarea intelectuală și îndrumarea morală.

Întregul fel de a vedea al viitorului om se schimbă în mai bine după ce, în timpul petrecut la țară, se deprinde a-nvăța din cartea cea mare pe care o scrie natura cu litere vii, și deodată cu sănătatea trupească își redobîndește și pe cea sufletească.

Hotărîtoare sunt însă coloniile școlare mai ales din punctul de vedere al educațiunii patriotice.

Unul din marile neajunsuri ale vieții noastre comune e că numai puțini dintre noi își cunosc îndeajuns țara și neamul și e peste putință să judecăm drept, în ceea ce privește afacerile publice, dacă nu suntem dumiriți asupra puterilor vii și asupra nevoilor adevărate ale țării. Tot peste putință e să ne iubim țara și neamul pe necunoscut. Cu totul altfel ni se va desfășura, dar, viața publică după ce mulți și din ce în ce mai mulți dintre noi vor fi cunoscut, din propria lor intuițiune, țara și, trăind în directă atingere cu poporul, vor fi petrecut mai ici, mai

colo zile plăcute, care le face scumpă țara și iubiți oame-nii dintr-însa.

Privind lucrurile din aceste puncte de vedere, ne pătrundem din ce în ce mai mult de simțimîntul că vacanțele bine petrecute sunt pentru tinerime cea mai prețioasă parte a anului școlar.

Orișicît de mari ar fi deci jertfele pe care le aducem ca să dăm copiilor noștri mai săraci putința de a petrece cîteva săptămîni la răcoare, la aer curat, în mijlocul naturii plină de podoabe și de învățături, orișicîtă silință ne-am da, nu vom putea ajunge să facem destul în privința aceasta și avem să stăruim mereu ca părinții și rudele să facă ei înșiși tot ce le stă prin putință ca ai lor să se poată folosi în mod rațional de vacanțele școlare.

Mai ales în țara noastră — prin orașe și cu deosebire prin orașele mai mari — e năbușeală și zăduf nu numai în ceea ce privește viața trupească, ci și în cele sufletești. Trăind mereu în orașele noastre, tinerimea noastră, chiar și dacă-și păstrează vigoarea trupească, foarte ușor ajunge să-și peardă iluziunile și avîntul juvenil. Nu pot să ne deie orașele noastre decît un fel de oameni îmbătrîniți înainte de vreme, care ori se strică, ori devin calculatori reci, care numai ademeniți de interese posibile se pun în mișcare. Inimi voioase și deschise se produc numai în mijlocul naturii vii, și astfel cel ce iubește cu adevărat pe ai săi face tot ce-i stă prin putință ca să-i scoată în timpul vacanțelor și să-i ducă departe spre munți, unde i se întrămează trupul, i se înviează inima și i se formează caracterul.

PREOCUPĂRI CULTURALE

Avem noi, românii, o particulară slăbiciune de a vorbi despre menirea noastră culturală și despre rostul cultural al statului român îndeosebi; foarte adeseori se dă însă din faptele noastre pe față adevărul că pentru mulți dintre noi vorba „cultură“ sună mai mult ori mai puțin a gol.

Ni-am asigurat, între altele, acum cu ocaziunea negocierilor de pace, dreptul de a conduce afacerile școlare și cele bisericesti ale românilor din Peninsula Balcanică, un lucru fără îndoială bun, pe cât de rațional, pe atât de potrivit cu rostul cultural al statului român. E însă învederat că prin aceasta numai indirect stăruim spre împlinirea menirii culturale a poporului, căci a avea menirea culturală nu va să zică a te cultiva tu însuți, ci a propaga cultura în mijlocul altor popoare. Vorba ar fi dacă să le transmitem cultura noastră conaționalilor noștri de peste Dunăre, pentru ca prin ei să o propagăm în țările din Peninsula Balcanică.

Teamă ni-e că numai puțini de tot se gândesc la lucrul acesta când vorbesc despre menirea culturală a neamului nostru.

Sunt abia câteva luni de când am constatat cu multă durere că nu avem în țara aceasta nici destule școli, nici destui învățători. Am votat deodată cincizeci de milioane pentru școli, iar în urmă, după ce ni-am dat mai bine seamă, ne-am incredințat că nu sunt destul nici cincizeci de milioane și că multă vreme o să mai treacă pînă ce vom fi ajuns să ne zidim localurile școlare și să ne sporim corpul didactic potrivit cu nevoile țării.

Tot noi avem să ne mai preocupăm apoi și de nevoile școlare ale altora și să conducem învățămîntul național românesc în țările de peste Dunăre.

S-ar putea, cu toate aceste, să avem puține școli, dar să fim în ceea ce privește învățămîntul mai presus de toți vecinii noștri, încît școlile noastre să le fie adevărate modele.

Nici aceasta nu prea putem s-o zicem.

N-avem decît să ne reamintim ceea ce mai unul, mai altul dintre profesorii noștri universitari au zis de curînd despre cele două universități ale noastre, pentru ca să nu îndrăznim a prezenta școlile noastre de orișice grad drept modele, fie chiar și pentru bulgari, pentru greci ori pentru sîrbi.

Așezăminte culturale nu sunt însă numai școlile, ci și bisericile, și ar fi foarte îndrăzneț cel ce ar zice că stăm, în ceea ce privește biserica, mai bine decît în ceea ce privește școlile.

A fost — și nu de mult — un timp, cînd am fi putut să ne ridicăm în fruntea popoarelor de legea dreptcredincioasă răsăriteană. Eram însă cuprinși atunci de simțămîntul foarte greșit că nu are religiunea nici o importanță pentru viața politică și pentru mărirea lumească — singura la care rîvneam. Azi ne-am mai luminat și ținem să avem înfrîurire și asupra vieții religioase a fraților noștri de peste Dunăre. Vorba e să le dăm preoți, ba chiar și episcopi.

Ne-am dat însă seamă cum anume se vor prezenta acei preoți și mai ales acei episcopi în fața celorlalți preoți și episcopi din țările în care vor avea să-și împlinească misiunea?

E de necrezut, dar e foarte adevărat că în timpul cît au petrecut reprezentanții statelor creștine de peste Dunăre la București, niciodată, și nici direct, nici indirect nu s-a scos la iveală că noi toți suntem de aceeași lege și ne închinăm în același fel. S-au produs, sub înfrîurirea pornirilor naționale, dezbinări în biserica drept-măritoare a Răsăritului, și nimeni n-a crezut de cuviință să caute o formulă pentru restabilirea unității ei.

Din toate acestea nu rezultă că rău a făcut cine a stăruit să ni se asigure conducerea și în ceea ce privește afacerile școlare și cele bisericesti ale românilor de peste Dunăre, ci că cestiunile școlare și cele bisericesti au în viitor să fie puse de noi în primul plan, pentru ca mai ales în ceea ce privește școala și biserica să fim mai presus de toți vecinii noștri.

PRELUNGIREA VACANTELOR

Se zice că unul dintre marii înțelepți ai elenilor, fiind întrebat de concetățenii săi prin ce ar putea să-l răsplătească pentru multele servicii pe care le-a adus patriei, a cerut ca să li se dea copiilor timp de câteva săptămîni libertatea de a trăi fiecare după pofta inimii sale și de a face tot ceea ce vrea.

Aceasta ar fi, după tradițiune, originea vacanțelor școlare.

O fi ori nu adevărat aceasta, nu mai încape nici o în-
doială că vacanțele școlare sunt o mare binefacere pentru
copii și pentru tinerime în genere. Nu e numai că după
luni de zile de încordări sufletești, capetele tinere au ne-
voie de recreațiuni, ci învățături folositoare se câștigă nu
numai din cărțile scrise de oameni sfătoși, ci și din cartea
cea mare a naturii, și vacanțele școlare sunt timpul în care
copiii și tinerimea, alergând de ici pînă colo, învață din
această carte mare. Vorba e numai să nu stea închiși ori
internați, ci să alerge-n toată libertatea, fiecare după pofta
inimii lui.

Sunt, cu toate aceste, mulți cei ce au primit cu adîncă
înristare știrea că ministrul nostru de Culte și Instruc-
țiune Publică a fost nevoit să prelungească vacanțele
școlare cu o lună de zile — amîinînd din cauza holerei în-
ceputul anului școlar de la 1 septembrie la 1 octombrie.

Orișicît de folositoare ar fi adică vacanțele școlare, ele
sunt o adevărată calamitate dacă sunt prea lungi. Ceea ce
este bine — sunt multe, dar mai scurte și distribuite după
anotimpuri.

Precum foarte bine se știe, vacanțele școlare încep la
noi cam pe la 15 iunie, iar lecțiunile se pornesc și ele
cam 15 zile după începutul anului școlar. Anul acesta va-
canțele vor fi de nu mai puțin decît patru luni. Se perde,
prin urmare, pentru cartea cea mare a naturii, a treia
parte din an. Mai sunt pe deasupra vacanțele de Crăciun
și cele de Paște, precum și duminicile și zilele de sărbă-
tori. Cam jumătate din întregul an e deci perdată pentru
școală.

Nu e destul nici atît.

E lucru constatat de toți învățătorii că partea mănoasă
a anului școlar sunt primele cîteva luni, cam pînă la Cră-
ciun. În timpul acesta școlarii lucrează cu multă rîvnă și
trec partea cea mare a materiei fără greutate. După va-
canțele de iarnă urmează ba multe sărbători, ba carna-
valul cu distracțiile lui, ba primăvara cu Paștile și se
trece cu anevoie materia care n-a fost trecută înainte de
Crăciun.

Anul acesta deci școlarii perd o lună de zile din cea
mai prețioasă parte a anului școlar și n-avem să ne fa-
cem iluziunea că-n timpul celor cîteva luni ce mai ră-

mîn după sărbătorile de iarnă ei vor putea să câștige ceea
ce au pierdut la începutul anului școlar.

Anul acesta școlar e știrbit și urmările se vor simți
nu numai în tot timpul studiilor, ci chiar viața întregă.

E și aceasta una din calamitățile prin care avem să
trecem pe urma războiului ce ne-a fost impus, o calami-
tate cu atît mai urită, cu cît ea atinge generațiunile vi-
itoare.

Are însă și răul acesta un remediu.

Deși plăcute, vacanțele devin după un timp oarecare
plictisitoare și n-avem decît să ne dăm bine seamă des-
pre cele ce se petrec, ca să ne încredințăm că cei mai
mulți dintre școlari sunt cuprinși de o viuă bucurie la
începutul anului școlar și-și încep lecțiunile cu multă in-
teresare.

Avem să profităm de această pornire firească și să-i
îndrumăm pe școlari a se pregăti pentru viitorul an șco-
lar. Holera face peste puțină începerea la timpul cuvenit
a anului școlar; lecțiunile să fie, că pe nimeni [nu-i
oprește] a-și face datoria și nu stă nicăieri scris că șco-
larii nu au să-și procure chiar de pe acum manualele, ca
să treacă încetul cu încetul materia, încît, după începerea
anului școlar, lecțiunile să fie pentru dinșii numai un fel
de repetițiune.

ȘCOLARE

Nu știm și nici nu cercetăm care sunt cuvintele ce-au
îndemnat pe d. ministru al Cultelor și Instrucțiunei Pu-
bliche să desființeze Seminarul pedagogic din București.
E mai presus de toată îndoiala că e nevoie de un aseme-
nea seminar, în care viitorii profesori să fie îndrumați a
aplica sub privegherea unui om competent principiile pe-
dagogice. În lipsa unui asemenea seminar, nu le va mai
rămînea viitorilor profesori secundari decît să facă ani
de zile de-a rîndul, cum se zice, bărbierie pe spinarea ele-
vilor.

Destoiniciile pedagogice sunt, ce-i drept, mai mult ori
mai puțin înnăscute și astfel poate cineva să fie bun das-

căl și fără ca să fi învățat pedagogia ori să fi făcut practică pedagogică, numai și numai în virtutea bunului-simț firesc.

Sunt însă între cei ce se pregătesc pentru cariera de profesor și oameni care nu sunt înzestrați cu aptitudini pedagogice și aceștia au neapărată nevoie nu numai de îndrumare teoretică, ci și de o practică stăruitoare făcută sub conducerea profesorului de pedagogie.

Dacă le lipsește aceasta, nu numai elevii sufer, ci totodată și sarcina de profesor e nesuferită.

Aceste sunt lucruri pe care d. ministru al Cultelor și al Instrucțiunii Publice le va fi știind chiar mai bine decât noi. Foarte puternice trebuie deci să fie cuvintele care l-au îndemnat să desființeze, cu toate aceste, Seminarul pedagogic.

Aflăm acum că-n locul seminarului desființat se va înființa un nou gimnaziu pentru elevii care și-au urmat studiile la fostul Seminar pedagogic și nu găsesc loc acum în alte gimnazii.

Prin aceasta, d. ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice trage obșteasca luare-aminte asupra unui din cele mai mari neajunsuri ale învățămîntului nostru — îngrămădirea prea mare a elevilor în școlile noastre.

Știm foarte bine că s-au votat 50 000 000 pentru sporirea școlilor noastre primare. Foarte în curînd însă, oamenii competenți în materie de învățămînt și-au dat seama că suma aceasta deși mare este prea mică.

Nu e adică destul să avem localuri de școală, ci ne trebuie și instalațiuni, unelte de învățămînt și învățători, cărora să le dăm puțința de a instrui și de a face educațiune cu succes.

S-a constatat însă că, dacă am avea școli destule, n-am avea și învățători. Erau foarte greșiți aceia care ani de-a rîndul spuneau că se sporește în mod îngrijorător proletariatul intelectual. Adevărul este că avem prea puține școli secundare și-n puțințele pe care le avem elevii sunt atît de mulți încît instrucțiunea regulată e peste puțință, iar educația școlară e un *desiderium*. Sunt puțini profesorii secundari care, cunoscîndu-și toți elevii, știu cum să le dea îndrumare educativă.

Înființarea unui nou gimnaziu la București e deci puțin lucru. Trebuie să ne deprindem cu gîndul că avem să aducem mari jertfe pentru sporirea mai ales a școlilor pedagogice și a gimnaziilor care au să ne dea o populațiune bine pregătită pentru așezămintele de învățămînt mai înalte. Una din caracteristicile țării noastre sunt așa-numiții viței care sug la două, ba chiar și la mai multe vaci, oameni care ocupă mai multe funcțiuni în același timp, iar aceasta mai ales în învățămînt, unde activitatea extrascolară atîta timp a fost oarecum obligată. Aceasta ne încredințează că nu avem prisos, ci lipsă de oameni cu oarecare pregătire și că sporirea școlilor secundare e o binefacere.

CORPUL NOSTRU OFIȚERESC

Unul din cele mai mari neajunsuri ale oștirii noastre e, după părerea multora, neîndestulătoarea încadrare. Avînd adică prea puțini ofițeri de carieră, suntem prea adeseori nevoiți să lăsăm companiile mai mult ori mai puțin sub purtarea de grijă a plutonierilor, care numai arareori au atît destulă cultură, cît și cuvenita pregătire profesională pentru purtarea sarcinei luate asupra lor, ba cîteodată ar putea să fie certați și pentru rele apucături.

Neajunsul acesta e, așa se zice, urmarea spiritului de economie rău înțeleasă de care sunt stăpînite cercurile noastre politice.

Fiîndcă un plutonier costă mai puțin decât doi ori trei ofițeri, e adimenitor gîndul de a ne ajuta cu plutonieri și nu prea se simte nimeni îndemnat să îmbunătățească pozițiunea socială și materială a ofițerilor, pentru ca tinerii să dea năvală asupra școlilor militare și să se poată face o așa-zisă selecțiune între dinșii.

În lipsă de aspiranți, am ajuns deci ca să fie admiși la concurs și tineri cu 7, ba chiar și numai cu 6 clase secundare, ba ca-n principiu învățătorii să fie socotiți ca

avînd destulă calificățiune spre a fi înaintați ofițeri de rezervă.

S-au ivit pe ici, pe colo oameni care cred că prin acesta are să fie coborît nivelul corpului ofițeresc.

Credința aceasta e fără îndoială greșită. Cît îndeosebi pentru tinerii care intră cu mai puțin decît opt clase secundare în școala militară, ei pot să iasă ofițeri foarte distinși. Calificațiunea lor profesională atîrnă foarte puțin de la pregătirea de care au avut parte mai înainte de a fi intrat în școala militară. Dacă primesc aici îndrumarea sănătoasă de a se instrui în mod teoretic și practic și după ce au ieșit din școală vor ajunge fără îndoială mult mai departe decît aceia dintre camarazii lor cu 8 clase, care după ieșirea lor din școală nu mai pun mîna pe nici o carte și nu mai citesc nici reviste militare.

Dar nici nu e pentru ofițeri pregătirea intelectuală atît de importantă ca cea morală, care nu atîrnă cîtuși de puțin de la clasele pe care viitorul ofițer le-a trecut mai înainte de a fi intrat în școala militară.

E fără îndoială mai presus cel ce pe lingă pregătirea morală are și o înaltă și largă cultură intelectuală, dar viitorul oștirii noastre, fără doar și poate, nu de la aceasta atîrnă, ci de la *educațiunea* ce li se va da viitorilor ofițeri. Sunt mulți cei ce-mi vor da dreptate dacă voi afirma că și astăzi contingentul oamenilor de caracter în corpul ofițeresc e relativ mai mare decît în societatea noastră în genere și e ademenitor gîndul că el va crește din ce în ce mai mult.

Acesta e punctul de vedere din care avem că privim și cestiunea dacă au ori nu învățătorii noștri convenita calificățiune spre a fi ridicați la rangul de ofițeri.

Vorba nu e dacă știu ori nu destulă carte, ci dacă au ori nu îndrumarea educativă fără de care nu pot să poarte sarcina de ofițeri, nu numai în timp de pace, la exerciții și la manevre, ci și pe cîmpul de război, unde omul e pus în fața morții și numai răzemîndu-se pe Dumnezeu mai poate să-și ție capul ridicat.

Dacă au această pregătire morală, dacă sunt pătrunși de spiritul ostățesc, putem să ne punem nădejdea-n ei și să mergem cu pas hotărît înainte; dacă avem însă vreo îndoială în ceea ce privește năzuințele lor, trebuie să

stăruim, înainte de toate, ca-n școlile pedagogice să se facă aceeași educațiune ca-n cele militare, căci e lucru foarte riscant să facem și-n oștire experiențe ca-n alte părți ale vieții noastre publice.

După cum s-au îndrumat lucrurile aici, în partea de răsărit a Europei, parcă rostul orișicărui dintre noi este să moară pentru patrie și pentru neam și toți avem să rivnim la educațiune militară.

INVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU

Peste cîteva zile se vor deschide în sfîrșit școlile și după vacanțe de patru luni încheiate se va porni iar activitatea școlară, de la care atît de mult atîrnă nu numai bunul trai al viitorilor cetățeni, ci și mersul dezvoltării noastre naționale.

O foarte prețioasă parte din anul școlar e perdută și va mai trece încă timp pînă ce școlarii vor fi fost iar îndrumați spre lucrare regulată și stăruitoare. Sunt dar mulți cei ce se tem că va fi peste puțină să recîștigăm tot ceea ce am pierdut și că anul școlar acum început va trece lăsînd lipsuri însemnate în pregătirea pentru viață a tinerimii — cu toate că încordările prea mari vor fi umplînd multe inimi de dezgust.

În fața temerilor de felul acesta avem cu atît mai vîrtos să ne dăm seamă despre mersul învățămîntului nostru, în genere, și despre cauzele neajunsurilor lui.

E mai presus de orișice îndoială că astăzi se învață în școlile noastre mai mult și mai multe decît în trecut. Învățătorii de toate gradele sunt mai bine pregătiți, știu mai multă carte și au mai multă pricepere dăscălească, sunt mai conștiincioși și lucrează cu mai mult zel decît cei mai mulți dintre înaintașii lor. Mijloacele de învățămînt sunt mai complete și mai perfecționate. Îndeosebi manualele didactice de tot felul sunt, ce-i drept, lucrate mai mult ori mai puțin în pripă, dar nu se poate susține că ele sunt mai prejos de cele din trecut. Localurile școlare sunt fără doar și poate mai presus de cele de acum trei-zeci-patruzeci de ani. Numărul oamenilor care au avut

parte de o instrucțiune sistematică e, în sfârșit, din ce în ce mai mare.

Ni-e, cu toate aceste, foarte greu să admitem că mergem înainte în ceea ce privește dezvoltarea culturală, căci mereu ne simțim jigniți de simțimîntul că e multă superficialitate și încă mai multă lipsă de disciplină în viața noastră intelectuală, mereu ne-ncredințăm că bunul mers al dezvoltării culturale nu atîrnă de la *cît*, nici de la *ceea ce se învață în școli*, ci de *felul* în care e dată și primită învățătura.

Știm cu toții snoava despre cel ce risipea leul fiindcă nu era deprins a prețui paraua : și-n viața noastră culturală păcatele mari de la trecerea cu vederea a celor mici purced.

Răzbum cu anevoia înainte, ba dăm cîteodată chiar înapoi pentru că-n școlile noastre toate se fac în goana mare și astfel, deși multe se învață, nu rămîne răgaz și pentru îndrumări educative.

Se zice că unul dintre miliardarii din New York avea nevoie de un funcționar într-unul din biurourile sale. Temîndu-se ca nu cumva să fie ademenit de înfățișarea simpatică a vreunuia dintre concurenți, el a publicat un anunț în care vestea pe „amatori“ că n-au să se prezinte la dînsul, ci să-și trimită ofertele în scris. D-nul X, un tînăr cu deosebire inteligent și foarte bine calificat, i-a trimis oferta însoțită de bune recomandățiuni. Au trecut însă mai multe săptămîni fără ca el să fi primit vreun răspuns, deși anunțul miliardarului era publicat în fiecare zi. S-a dus dar și s-a prezentat ca să afle rezultatul cererii sale.

„Domnule — i-a răspuns miliardarul — n-am ajuns să citesc oferta d-tale. Uite — urmă, prezentîndu-i hîrtia — d-ta aș pus aici data «New York 5 mai» și ai scăpat din vedere că după New York trebuia să urmeze virgulă. Eu am nevoie de oameni exacti și vrednici de toată încrederea și sunt prea ocupat pentru ca să pot citi oferte scrise de oameni care nu pun virgula unde se cuvine.“

Se poate că n-avea miliardarul dreptate cînd presupunea că cel ce e neglijent în cele mici tot neglijent e și-n cele mari, el avea însă mare dreptate presupunînd că cel ce ține la exactitate și la bună rînduială în cele

mici e om pe care cu atît mai virtos te poți răzămă în cele mari.

Marele neajuns al școlii noastre e că ea n-a ajuns încă să fie pătrunsă de acest adevăr. E adeseori uimitoare ușurința și superficialitatea care se trec cu vederea prin școlile noastre și foarte mulți dintre tinerii noștri cu mari pretențiuni sunt pătrunși de convingerea că lipsa de disciplină e cel mai neîndoios semn de genialitate și că numai oamenii mărginiți țin la activitatea și la buna rînduială, numai tîmpiții se pierd în lucruri mici și lipsite de importanță. Pînă chiar și unii dintre scriitorii noștri bine înzestrați sunt, parcă, cuprinși de o particulară mulțumire cînd pot să-și deie pe față superioritatea, nesocotind firea limbii noastre în ceea ce privește alegerea, întrebuintarea și așezarea vorbelor, ca să nu mai vorbesc și de ușurința lor în ceea ce privește concepțiunea.

Iar publicul, ieșit și el din aceeași școală, nu numai le trece toate cu vederea, dar găsește chiar frumoasă și originală orișice abatere de la bunul-simț firesc. Acum, la începutul unui prea scurt an școlar, în curgerea căruia învățătorii și școlarii vor fi porniți a-și da zor ca să treacă iute intainte, trebuie să ne dăm seama cine anume e vinovat de acest păcat netăgăduit.

E-nvederat că nu învățătorii, nici cei de la școlile primare, nici cei de la cele secundare, nici cei de la școlile speciale ori de la universitate : răul e urmarea firească a neajunsurilor organice de care suferă învățămîntul nostru.

Unul și cel mai hotărîtor din aceste neajunsuri e lipsa de școli, în urma căreia îmbulzeala e prea mare în puținele școli pe care le avem. În fața acestei îmbulzeli, instrucțiunea regulată e peste putință. Cu atît mai virtos e peste putință înfrîurirea educativă, căci învățătorul nu ajunge decît foarte tîrziu, adeseori chiar prea tîrziu, să-și cunoască elevii. Aceasta o vor simți învățătorii, școlarii și părinții mai ales în curgerea actualului an școlar.

Alt neajuns de stabilitate. Schimbîndu-se mereu fie legile, fie programele didactice, învățătorii fac mereu experimente pe spinarea școlarilor și nu mai ajung să stabilească o rînduială hotărîită și neschimbată în ceea ce

privește desfășurarea materiei. Toate se fac în grabă și mai mult ori mai puțin pe apucate.

Aceasta se resfringe asupra întregii noastre vieți, care se va-ndrepta-n toate amănuntele și după ce vom fi ajuns să-i dăm învățămîntului cuvenita îndrumare.

EDUCAȚIUNEA NAȚIONALĂ

Dumineca trecută a fost pusă la Buzău piatra fundamentală pentru zidirea Școlii normale și tot atunci s-a făcut și inaugurarea internatului înființat, din dărnicia familiei Marghiloman, pentru elevii liceului de acolo.

Două adăposturi pentru tinerime în același timp.

Cu ocaziunea aceasta, p.s.s. părintele episcop Dionisie a stăruit asupra importanței pentru educațiunea națională a școlilor normale, iar d. ministru C. Dissescu a făcut constatarea că educațiunea în familie, care e cea mai bună, nu e totdeauna cu puțință.

Puind alătura aceste două enunțiațiuni, ni se impune gîndul că internatele de tot felul sunt așezăminte de utilitate publică fiindcă ele țin loc de familie.

Așa și e în adevăr ; indeosebi la noi însă ele sunt mai mult decît atît.

Nu trece zi fără ca fie ici, fie colo și mai într-un fel, mai într-altul să se facă constatarea dureroasă că sunt rari în societatea noastră oamenii de caracter, — un semn învederat că nu e la noi nici în familie decît pe ici, pe colo educațiunea cum trebuie să fie. N-avem decît să ne uităm împrejurul nostru pentru ca să ne încredințăm că sunt mulți copii lipsiți de părintească purtare de grijă și puțini nu sunt nici cei crescuți în spirit utilitar, ca să fie oameni cu minte, care nu aleargă după iluziuni, ci-și au totdeauna fiecare interesele sale în vedere. Trecînd prin societatea noastră, șuntem la tot pasul cuprinși de simțimîntul că din ce în ce mai mulți dintre tinerii noștri sunt oameni îmbătrîniți cu firea, care calculează cu date pozitive, se-ncălzesc cu anevoie și nu sunt accesibili pentru îndemnuri împreunate cu jertfa de sine.

Ne americanizăm din ce în ce mai mult, și cei cu inimile deschise pentru însuflețirea națională foarte ușor ajung să fie luați în bătaie de joc, căci în gîndul celor mulți rostul statului român e căpătuirea celor deștepți și stăruitori.

Chiar zilele acestea s-a făcut în Sfîntul Sinod constatarea că ne lipsesc preoții pentru că între tinerii ieșiți de prin seminarii sunt mulți aceia care nu primesc darul preoției, ci-și aleg alte cariere mai potrivite cu firea lor pătrunsă de spirit utilitarist și pornită spre viețuire dezordonată.

Ar fi foarte greșit să tragem din aceasta concluziunea că nici în internatele, ba chiar nici în seminariile noastre nu se dă o îndrumare educativă în adevăr națională, în virtutea căreia împlinirea datoriilor e pusă mai presus de toate.

Se petrec, ce-i drept, prin internatele noastre, nu numai prin cele particulare, ci chiar și prin ale statului, multe lucruri neiertate. Adevărul e, cu toate aceste, că între tinerii pregătiți pentru preoție mulți își aleg alte cariere — nu pentru că, ci, cu toate, că au fost crescuți în seminar.

Duhul cel rău de din afară a pătruns chiar pînă și în seminariile noastre, și din constatarea făcută în Sfîntul Sinod avem să tragem concluziunea că nici în seminarii izolarea tinerimii nu e destul de bine făcută, și că una din marile noastre datorii naționale e să ferim tinerimea la o vîrstă anumită de orișice contact cu societatea.

Acesta e rostul internatelor în țara noastră ; ele sunt locașuri de adăpost pentru tinerimea amenințată de a se strica văzînd exemplele ce i se dau în lumea cea mare.

În actuala fază de desfășurare a societății noastre avem nevoie de cît se poate de multe asemenea așezăminte de izolare și înființarea de internate conduse cu pricepere și cu devotament e cel mai mare bine ce ni se poate face, căci educațiunea în adevăr națională numai într-însele mai e cu puțință.

Capitalele de județe, ba chiar și orașele mai mici trebuie să aibă, ca Buzăul, fiecare internatele sale, dacă e vorba ca un spirit mai sănătos să pătrundă în societatea noastră, și cu cît mai bine vor fi izolate aceste locașuri

de adăpost, cu atât mai curînd vom ajunge să simțim efectele binefăcătoare ale lor.

Departate de lume și ferii de relele îndemnuri ale celor ce aleargă după cîștig avem să ne creștem urmașii : acesta e gîndul bun, din care a pornit înființarea la Mănăstirea Dealul a unei școli militare. Tot din gîndul acesta a pornit și hotărîrea societății ortodoxe de a înființa internatul ei de fete, precum și hotărîrea celor ce-au înființat internatele de la Buzău.

E bine aleasă calea aceasta și pe ea avem să pornim cu toții, pătrunși de convingerea că sunt binecuvîntate jertfele aduse fie de particulari, fie de societăți, fie mai ales de stat pentru izolarea tinerimii.

LIPSA DE ȘCOLI

Am stăruit în mai multe rînduri asupra adevărului neîndoios că nu numai învățămîntul primar, ci și cel secundar dă la noi rezultate neîndestulătoare, iar aceasta mai ales pentru că avem prea puține școli.

Azi nu mai e nevoie să stăruim, căci la începutul actualului an școlar foarte mulți dintre părinți au fost nevoiți să se plîngă că n-au găsit pentru copiii lor loc în școlile publice. Ținem însă să arătăm că cuvinte de a se plînge au și părinții mai norocoși, ai căror copii au găsit loc în școlile publice — ba avem cu toții să ne plîngem că foloasele practice ale școlilor noastre sunt mai prejos de cheltuielile făcute cu întreținerea lor.

Nu exagerăm dacă spunem că nu e nimeni mulțumit cu ceea ce ne dau școlile noastre, deși nu poate nimeni să susțină că nu avem corp didactic și bine pregătit, și destul de zelos.

Tot atât de adevărat e că, sunt acum zece-douăzeci ani, elevii atât în școala primară, cît și prin gimnazii și prin licee erau mai bine pregătiți decît acum.

Sunt dar mulți cari cred că cea mai hotărîtoare dintre cauzele răului e suprimarea examenelor și să stăruie să fie introduse iar examenele publice.

Păreră aceasta e cu desăvîrșire greșită.

Nu-l oprește nici astăzi nimeni pe învățator, nici pe profesorul secundar de a-și examina elevii ca să se dămirească asupra progreselor făcute de dînșii și să le poată da cu inima curată notele. Ei pot să facă chiar așa-nu-mite examene de repetetiune, unul înainte de Crăciun, altul înainte de Paști, iar al treilea la sfîrșitul anului școlar, mai mult. E lucru lămurit nu numai pentru dascăli-me cu pregătire pedagogică, ci și pentru orișicare om cu bun-simț, că elevul cîștigă foarte mult eînd e examinat, căci sunt foarte multe lucrurile asupra cărora numai stînd de vorbă cu învățatorul lui se poate dumiri îndeplin.

Au deci să se facă examinări cît se poate de dese și de amănunțite. Vorba e însă că în școlile noastre, unde îngrămădirea e mare, examinarea se face cu anevoie, de cele mai multe ori oarecum în goana mare, încît nici elevul nu cîștigă nimic pe urma ei, nici învățatorul nu poate să-și dea bine seamă despre aptitudinile elevului. Se întimplă chiar că trece și jumătate de an fără ca învățatorul să-și fi putut examina toți elevii.

N-avem decît să ne facem o mică socoteală pentru ca să ne încredințăm despre aceasta.

Fiecare lecțiune făcută în mod regulat se împarte în două : explicare și examinare. Dacă vom scădea timpul petrecut cu explicarea lecțiunii viitoare, nu rămîne pentru examinare decît cel mult jumătate de ceas, un timp, în care cu folos nu pot să fie examinați mai mult decît trei elevi, la unele materii chiar și numai doi.

La o materie, pentru care sunt prevăzute două lecțiuni pe săptămîină, nu pot deci să fie examinați în timp de o lună decît vreo douăzeci de elevi, mai mulți, poate, în primele clase secundare, dar fără îndoială mai puțini în clasele superioare. Dacă sunt deci în clasă patruzeci de elevi, fiecare dintre dînșii stă de vorbă cu învățatorul cam de patru ori, cel mult de cinci ori pe an și învățatorul ajunge, încetul cu încetul, să-și cunoască elevii și să știe cum are să trateze pe fiecare dintre dînșii.

Fiînd elevii mai numeroși, mai ales în clasele superioare, se produce o atmosferă înăbușitoare, în care toate

înmăntază cu anevoaia și atît pentru școlari, cît și pentru profesori, sarcina e prea grea.

Mai ales în ceea ce privește numărul elevilor de fiecare clasă n-are să se facă economie. Îndesuind școlarii facem fără îndoială mai puține cheltuieli, dar aceste cheltuieli nu numai rămîn fără folos, ci ne sunt chiar stricătioase, căci timpul pierdut e pentru tinerime pierdere ireparabilă

Privind lucrurile din punctul de vedere al efectului final, e parcă au pățit-o mai bine cei ce n-au găsit loc prin școlile publice decît cei ce stau îngrămădiți prin clase prea numeroase. Și atît unii, cît și alții au cuvinte de a stărui să nu se mai facă economii în ceea ce privește învățămîntul.

MANUALELE NOASTRE DIDACTICE

La începutul fiecărui an școlar se plîng părinții că sunt prea de tot scumpe manualele didactice. Nu mi se cuvine să cercetez dacă ei au ori nu dreptate; e însă mai presus de toată îndoiala că ei n-au să judece numai după prețul cu care cumpără cărțile, ci și după foloasele pe care școlarii le trag din ele. O bună și astfel folositoare carte e rezultatul unei munci îndelungate, stăruitoare și săvîrșite cu toată inima, nu poate dar niciodată să fie prea scumpă.

Rămîne deci să ne dumerim dacă cei ce se plîng sunt ori nu în stare să-și facă o judecată bine lămurită asupra valorii didactice a cărților pe care le cumpără.

Nu mă-ndoiesc că numai foarte puțini dintre dînșii vor da un răspuns afirmativ la întrebarea aceasta.

Manualul didactic e un fel de unealtă de care învățătorul se folosește ca să ajungă mai ușor și în timp cît se poate de scurt la scopul ce-i este pus în program. Nici cel mai deștept și mai îndemînic om nu poate însă să se folosească cu deplin succes de o unealtă pe care n-o cunoaște bine în toate amănuntele ei. Astfel și cel mai destoinic învățător are nevoie de doi ani cel puțin pentru ca

să fie-n stare a se folosi cu deplin succes de un manual nou. Nu putem, prin urmare, să ne așteptăm ca oameni lipsiți de pregătire pedagogică să-și poată da seama despre valoarea manualelor didactice, care mereu se schimbă. Aceasta e cu puțință numai în țările ajunse la stabilitate deplină în ale învățămîntului, unde copiii învață și ei din cărțile de care se folosesc părinții lor.

La noi, unde mereu se fac schimbări fie-n program, fie în metod, fie-n regulamente și astfel și-n manuale, stăm cu toții zăpăciți în fața celor ce se petrec în școală și chiar și cei mai destoinici învățători numai arareori ajung să cunoască bine manualele ce li se impun.

E, cu toate aceste, învederat că părinții au să fie și ei dumiriți asupra manualelor didactice de care se folosesc copiii lor, căci și de la aceste atîrnă înaintea lor. Mai ales la noi, unde e mare îndeșuală prin școli și astfel școlarul numai arareori ajunge să stea de vorbă cu învățătorul, totul atîrnă de la manual și un manual lucrat în pripă ori fără de pregătire îndestulătoare e o adevărată calamitate.

E adevărat că nu pot să fie date-n mîinile școlarilor decît manuale examinate de autoritățile școlare și aprobate de ele.

Știm însă cît de adeseori a fost făcută nu numai prin coloanele ziarelor, ci chiar și în Parlament constatarea că examinarea manualelor nu e făcută cu destulă seriozitate, iar aprobările — date de cele mai multe ori cu părtinire. Nu putem deci să avem destulă încredere în autoritățile școlare și să punem temei pe aprobarea dată de ele.

La noi dar mai mult decît orișunde publicul cel mare are și el să fie dumirit asupra valorii manualelor didactice, pentru care se cheltuiesc în fiecare an sume atît de însemnate și de la care atît de mult atîrnă întregul mers al învățămîntului, deci dezvoltarea noastră intelectuală.

Îndeosebi pentru învățămîntul primar, cartea de căpetenie, în care sunt concentrate toate materiile, e cartea de citire. Ei bine, cărțile de citire pe care copiii din școlile noastre primare le au în mîinile lor sunt lucrate toate cu o ușurință adeseori uimitoare, pline de fel de fel de greșeli și rău corectate. Folosindu-se de asemenea

cărți, copiii se deprind cu superficialitatea și cu lipsa de disciplină intelectuală, care caracterizează faza de dezvoltare prin care trecem.

În zadar o spunem noi aceasta, căci nimeni nu ține seamă de spusele noastre, cum n-a ținut seamă nici de cele spuse de alții mai înainte. Tot în zadar ni-am dat silința să dovedim prin citate cele spuse de noi, căci aceia la care ne-am adresa prin înșirarea dovezilor n-au vreme să citească scrisa noastră.

Cu totul altul e efectul, dacă marea mulțime a părinților e pătrunsă de convingerea că nu sunt muncite nici cu destulă pricepere, nici cu rivna cuvenită cărțile pe care le cumpără pentru copiii lor și stăruie cu tot dinadinsul să se pună capăt abuzului ce se face când vorba e de aprobarea cărților didactice.

Deși nimeni nu poate tăgădui că așa este, numai arieroi se-ntîmplă ca vreunul dintre oamenii noștri competenți în materie de învățămînt să-și deie silința de a dumiri pe marele public asupra manualelor noastre didactice. Părerea generală e că cititorii ziarelor nu se interesează de asemenea cestiuni. Chiar și dacă așa ar fi, avem să ne dăm silința de a le deștepta interesul. Autorii de cărți didactice vor lucra apoi și ei cu mai puțină ușurință și cu mai multă rivnă când vor ști că lumea cea mare e-n stare să-i judece.

STUDIUL LIMBII ROMÂNE

PROGRAM ȘI METOD

În programele publicate în vara anului 1908 sunt prevăzute pentru studiul limbii române în școlile secundare 24 de lecțiuni pe săptămîină și anume 4 la clasa întâi, 2 la clasa opta și cîte trei la fiecare din celelalte șase clase.

Deoarece lecțiunile nu se încep în mod regulat chiar în primele zile ale lunii septembrie și nu se urmează și în luna iunie, anul școlar e numai de vreo nouă luni, din care avem să scădem sărbătorile și vacanțele de Crăciun precum și cele de Paști. Pentru o lecțiune pe săptămîină

avem deci să socotim cam treizeci de lecțiuni pe an, ceea ce face la clasa întâi vreo 120, la clasa opta vreo 65, iar la celelalte cel mult o sută de lecțiuni.

După „instrucțiunile“ publicate dinpreună cu programele, cursul de limba română cuprinde patru părți: *citire, teorie, exerciții de vorbire și lucrări scrise*.

Instrucțiunile cuprind îndrumări date profesorilor secundari, cum anume **au să conducă citirea, teoria, exercițiile de vorbire și lucrările scrise**.

Pentru ca cititorii *Minervei*, oameni cu mintea întregă, să-și poată da seamă despre claritatea cu care sunt date aceste îndrumări, voi reproduce din cuvînt în cuvînt lămuririle date în ceea ce privește

„*Scopul învățămîntului limbei române în școlile secundare*“ care „este“ :

„Pentru cursul inferior :

1. A familiariza pe elevi cu materialul concret al limbii, 1) cel puțin cu cel trebuincios pentru exprimarea sau descrierea 2) stărilor sufletești a întîmplărilor și a lucrurilor celor mai obișnuite, 3) a le lămuri și a le îmbogăți continuu acest material, 4) a-i face să aibă cunoștință exactă a valorii cuvintelor, preciziunea și stăpînirea sigură a noțiunilor.

2. A-i face să citească, să vorbească și să scrie clar, ușor și corect.

3. A le dezvolta neîntrerupt *simțul limbii*, atît receptiv (înțelegerea adevărată și pătrunderea mai intuitivă a celor citite sau auzite, luarea-aminte a cuvintelor, expresiunilor și construcțiunilor sintactice particulare limbii românești), cît și productiv (întrebuințare potrivită și sigură a vocabularului și construcțiunilor limbii) la exprimarea orală și mai ales în scris a cugetării și simțirii lor proprii ;

4. A contribui la dezvoltarea judecății și simțirii elevilor și-n genere a tuturor puterilor lor sufletești : a-i face să aibă idei clare, ordine, măsură și chibzuință în cugetare și în vorbă.“

Orîșicît de clare ar fi ideile emise de *instructorul* profesorilor noștri secundari și orîșicîtă *ordine, măsură și chibzuință* ar fi în cugetarea și în vorba lui, din lămuririle date de dînsul n-am putut să ne dumirim asupra sco-

pului urmărit prin predarea-n școlile secundare a limbii române, căci ceea ce el ne prezintă drept scop nu sunt în adevăr decît faze de dezvoltare prin care înaintăm spre un scop încă nelămurit.

Stăruim deci în convingerea că scopul urmărit prin studiul limbii române e dezvoltarea destoiniciei de a înțelege ceea ce alții au spus fie în grai viu, fie în scris. Studiul limbii române e cheia a oricărei studii, și dacă el nu e făcut cu destul temei, școlarul nu poate să înțeleagă bine nici lecțiunile profesorilor, nici ceea ce are să-nvețe prin cărți. De aceea este cel mai de căpetenie dintre studii.

Rău nu e, fără îndoială, să se dezvolte și destoinicia de a judeca și de a spune pe înțelesul tuturor ceea ce gîndim, dar aceste sunt rezultate așa-zise accesorii, pe care le dobîndim dezvoltînd destoinicia de a înțelege și care n-au să hotărască mersul studiilor de limbă română.

Vorbînd pe înțelesul tuturor, școala secundară îndeosebi n-are să ne deie nici scriitori, nici oratori, ci oameni cu mintea deschisă atît ca public cititor, cît și ca auditoriu, și de aceea temelia studiului e *citirea*.

Noi oamenii nedeprînși cu nebulozități pedagogice nu putem dar să ne împăcăm cu gîndul că școlarii citesc *pentru ca să se dumirească asupra teoriilor gramaticale ori stilistice*. Aceasta s-ar putea înțelege într-un fel oarecare cînd vorba ar fi de copiii care nu știu gramatică. În școlile secundare însă sunt primiți numai copii cari sunt dumiriți asupra celor mai de căpetenie dintre regulile gramaticale. Ei au deci să fie îndeplin dumiriți *pentru că* numai așa sunt în stare să-nțeleagă bine cele citite.

Deosebirea dintre omul *fără* și cel *cu* știință de carte este că unul se razămă numai pe *simțămîntul de limbă*, iară cellalt e în stare să-și deie seamă dacă vorbele pe care le citește sunt ori nu alese, întrebuițate și așezate cum se cuvine. Citirea se face dar spre a constata aplicarea practică a teoriei și e lipsită de rost dacă cel ce citește nu e dumirit asupra regulilor gramaticale ori stilistice.

Stăm deci pe gînduri cînd „instructorul“ ne spune (pag. 37) că „Nu va fi o carte deosebită pentru grama-

tică“ și adaugă că „Principalele reguli în privința sintaxei, morfologiei, ortografiei și punctuației se vor da într-un *apendice* la sfîrșitul cărții de citire“.

După priceperea noastră „Principalele reguli de sintaxă, de morfologie, de ortografie și de interpunctuație alcătuiesc împreună o gramatică nu numai ca o carte deosebită“, ci și fiind adăugate ca „*apendice*“ în coada cărții de citire. Mentorul nostru voia însă ca acele „Principale reguli“ să se prezente drept rezultat al celor citite în clasă — ceea ce e omeneste peste putință.

Tot lucruri omeneste peste putință cere mentorul și în ceea ce privește compozițiunile și așa-zisele „disertațiuni“, pe care școlarii le fac spre a se deprinde să aplice *teoria*.

„De la clasa IV înainte — hotărăște el — se vor face și «disertații», cel puțin cite una, dacă nu mai multe pe an, de fiecare școlar... Disertația să dureze 15—20 minute... Critica va dura cel mult încă un sfert de oră“.

Care va să zică „disertație“ și critică vreo treizeci de minute, deci într-o lecțiune cel mult o disertațiune, pentru fiecare una singură pe an, ba și aceea un fel de „*ra-sol*“: cu ce ne-am ales, dacă vorba nu e numai să ne deprindem a judeca asupra celor spuse de alții?! Ce faci cu o clasă în care sunt 60—80 de elevi?! Ce-ți mai rămîne din cele 100 de lecțiuni pentru citit, pentru teorie, pentru compozițiuni și pentru corecturile fără de care compozițiunile n-au rost?!

Părinții elevilor din școlile noastre secundare și, în genere, cei ce se interesează de mersul învățămîntului nostru n-au să se mire, dacă și-n ceea ce privește studiul limbii române silințele profesorilor noștri secundari rămîn în mare parte zadarnice. Prea e grea sarcina pe care sunt nevoiți a o purta și au să facă prea multe lucruri care nu sunt cu putință.

Ar trebui să le vie într-ajutor autorii de cărți didactice, dar aceștia au și ei să ție seamă nu numai de un program în multe privințe discutabil, ci și de niște „*instrucțiuni*“ lipsite de claritatea cuvenită, ba adeseori chiar neaplicabile.

Manualele pentru studiul limbii române sunt mai multe, dar toate sunt croite cam pe același calapod, căci toate au în vedere același program și aceleași instrucțiuni. Cele mai mult întrebuințate dintre ele sunt două serii sau așa-zise „cursuri complete“ : unul alcătuit de d. prof. universitar Mih. Dragomirescu în colaborare cu d. prof. secundar Adamescu, iar altul alcătuit de prof. secundari M. Stroescu și I. Suchianu.

Deoarece d. I. Suchianu mai e și om cu înfrîurire hotărîtoare în învățămîntul nostru, voi examina unul dintre manualele la care a colaborat d-sa și anume, pe cel pentru clasa IV secundară.

Edițiunea a doua a unei cărți de 417 pagini, plus 6 pagini prefață și tabelă de materii, care a fost tipărită în 5 000 exemplare, se vinde cu 4 l. 20 b. și are titlul *Citire, Gramatică și Stil*.

După cum se vede din acest titlu, ea are trei părți : primele 224 pagini sunt bucăți de citire, parte proză, parte versuri, următoarele 156 pagini sunt gramatică, sintaxă (43 pag.) și morfologie (110 pag.), iar restul stil epistolar.

Nu e însă destul atît, ci mai sunt și bucățile de citire însoțite de foarte complicate și adeseori de tot lungi note, în care li se dau cititorilor lămuriri asupra genurilor literare și asupra regulilor de compozițiune. Astfel prima bucată de citire, 178 șiruri *garamond*, e însoțită de o notă de 145 șiruri *petit*, în care e vorba de invențiune, dispozițiune și stil, de idei, de introducere, tratare și concluziune și de multe alte lucruri mai mult ori mai puțin abstracte.

Cartea e deci un fel de talmeș-balmeș de fel de fel de învățături, lipsită cu desăvîrșire de rînduiala, căreia îi zicem „sistem“, și astfel nu numai școlarii, ci și învățătorii numai după multă bătaie de cap se descurcă, dacă se descurcă — din ea.

Se pune, între altele, întrebarea, cum și cînd avem să ne folosim de partea a doua și de partea a treia a cărții. Avem trei lecțiuni pe săptămîină : facem o lecțiune „citire“, alta „gramatică“ și a treia „stil“ ? Cum rămîne apoi cu notele privitoare la compozițiune și la genurile literare ? Le citim și aceste-n clasă ori le dăm ca lecțiuni pentru ca școlarii să se prepare acasă ? Orișicum vom suci și vom învîrți lucrurile, școlarul nu scapă de simțămîntul că ceea ce se află fie în notele tipărite cu litere mici, fie în coada cărții sunt lucruri de puțină importanță, pe care numai în mod incidental are să le-vețe, cînd n-are ce să facă, dacă-i mai rămîne timp.

Mira-m-aș, dar și [mai] mult m-aș mira, dacă între zece profesori s-ar găsi trei care se folosesc în același fel de cartea de citire, fie de aceasta, fie de vreuna dintre celelalte, căci cam la fel cu aceasta sunt toate.

E lucru mai mult ori mai puțin riscant să ceri multe și de toate de la autorul unei cărți didactice. Unul e-n stare să alcătuiască o bună carte de citire, dar e mai prejos de alții în ceea ce privește gramatica ori stilistica. Altul e tare-n gramatică, dar slab în ceea ce privește compozițiunea. Iar altul e neîntrecut în stilistică, dar mai prejos de alții în celelalte. E deci lucru mai cuminte să facă fiecare manual anume pentru partea la care se pricepe bine, și atît școlarii, cît și profesorii sunt mai cîștigați avînd mai multe manuale muncite cu deplină pricepere, decît fiind nevoiți a se ajuta cu unul singur, care e lucrat mai mult ori mai puțin în pripă și în unele părți fără destulă pricepere.

E învederat, bunăoară, că bucățile publicate într-o carte de citire au să fie analizate cu toată luarea-aminte de cei ce le publică și că orișice abatere de la regule are să fie explicată de el, căci în lipsă de explicațiuni, atît abaterile de la regule, cît și greșelile de tipar îi zăpăcesc pe școlari și împedecă desfășurarea lecțiunii.

Un caz concret :

Într-una din bucățile de citire (pag. 21), la care e adăugată o notă de 131 șiruri tipărite cu *petit*, se zice din cuvînt în cuvînt :

„Venea Paștele.

— Să înroșim și noi ouă, fi zicea Leana.

— Ce prostie, *ouă roșii*. Nu e mai bine să le mîncăm proaspete? *Ouă roșii, ouă ținute!*

— *Să roșim puținele.*“

Într-o școală de fete, în care numai puține dintre eleve sunt românce, mi s-a întîmplat că cu aceste puține vorbe am pierdut o întreagă lecțiune, căci una după alta au ridicat fetele mîna.

„De ce, mă rog — m-a întreat una — autorul zice «venea *Paștele*» în singular? În biserici se cîntă «*Paștile* Domnului», la plural, și tot la plural e și-n franțuzește, precum și-n nemțește. „Plural e și *Florii*, precum și *Rusalii*“, strigă alta.

„La pagina 73 e tipărit «*Noaptea Paștelor*» chiar de două ori!“ strigă iar alta.

„Ba la pagina 74, în notă stă «*Noaptea Paștilor*»! strigă a patra. Cum e bine, d-le profesor?“

„Da! — le-am răspuns — tot plural e și-n latinește, precum și la evrei. E, așa se vede, o notă particulară a autorului care ține să aibă un fel de originalitate în ceea ce privește alegerea vorbelor. Bine românește e «*Paștile*» și numai în pripă au putut autorii manualului să tipărească și «*Paștelor*».

Tocmai într-o bancă din fund se ridică iar altă elevă.

„De ce — m-a întreat ea — autorul zice «să *înroșim* ouă»? Eu am auzit totdeauna «*roșim ouăle*»“.

„Și el zice mai jos «să *roșim*», strigă alta. Cum e bine, *roșim* ori *înroșim*?

„Zicem *ouă roșii*, iar nu *înroșite*, răspunsei. Chiar și autorul zice în două rînduri așa. Nu poate deci să fie bine «*înroșim*». Se vede însă că autorul a scris în pripă, și tot în pripă a fost făcută și tipărirea.“

Credeam că cu aceasta am scăpat; de la dreapta se ridică însă iară și iară altă elevă.

„De ce — întrebă ea — autorul scrie de patru ori una după alta *ouă* cu *ă* la sfîrșit? Substantivul *ou* e eterogen, nu poate dar să aibă la plural decît fie *e*, fie *ouuri*, ori *oue*. În morfologia de la sfîrșitul cărții, la paginile 289—292, unde e vorba de declinarea substantivelor terminate în *u*, nu ni se spune că sunt în românește și substantive, care au pluralul în *ă*.“

Ce puteam să-i răspund?

„Nu știu — i-am zis — nici eu în românește substantive care au pluralul în *ă*.”

Se vede însă că autorii manualului au constatat în limba românească și regulile pe care noi n-am ajuns încă să le cunoaștem. D-voastră faceți bine, dacă vă țineți de regulile știute de toți, și nu formați niciodată pluralul în *ă*.“

Nedumiririle nu erau înlăturate nici prin aceasta, căci mai ici, mai colo interpunctuațiunea nu li se părea elevilor rațională, ba una dintre ele ținea să afle de ce-n fraza „Să înroșim și noi ouă, îi zicea Leana“ pauza e pusă numai *înainte* de vorbele citate, iar nu și *după* ele.

„Ai și d-ta dreptate, i-am răspuns. Aici pauza (—) ține locul semnelor de citațiune („“), ne așteptăm dar s-o găsim și după vorbele citate: «— Să înroșim și noi ouă, — îi zicea Leana». Se vede însă că autorii și-au format altă regulă, căci ei nu pun niciodată pauza și după vorbele citate.“

„Noi cum să învățăm bine românește, dacă poate oricine să-și formeze regulile sale?!“ întrebă una dintre fetele mai blajine.

E-nvederat, c-am scăpa și de asemenea întrebări, și de pierderile de timp, dacă abaterile de la regulile ar fi explicate-n note.

Nu numai mulți dintre autori scriu însă în pripă, ci și alcătuirea cărților e făcută în grabă mare, ba citeodată chiar cu o-nvederată lipsă de pricepere.

SINTAXA (pg. 227) se-ncepe, de exemplu, cu următoarele vorbe înșirate fără de rost:

„*Regula I.* Cînd gîndim ceva asupra unei ființe sau a unui lucru și acea gîndire o comunicăm altora prin vorbire sau scriere, «*atunci*» gîndirea noastră se numește *Propozițiune*“¹.

E destul să ne gîndim în liniște pentru ca să ne dăm seama că nici „*atunci*“, nici alte dați „*gîndirea*“ nu se „*numește*“, căci nu este „*propozițiune*“.

Ceea ce noi numim „*propozițiune*“ nu e *gîndirea* exprimată, ci *exprimarea* gîndirii prin vorbe fie scrise, fie rostite-n grai viu, iar acela, care nu știe să facă deosebire

¹ De ce cu P mare? (n.a.).

între aceste două lucruri foarte deosebite, îi îndrumază pe școlari spre superficialitate.

Chiar autorii manualului urmează :

„A răsărit soarele este o *propozițiune*¹ pentru că², noi am gândit ceva asupra obiectului Soare și ceea ce am gândit am *exprimat* cu vorbele a răsărit și soarele. Mihnea încalecă e *propozițiune*, pentru că³ ceea ce am gândit asupra ființei Mihnea am *exprimat* cu vorbele : Mihnea încalecă.

Care va să zică în adevăr nu *gîndirea se numește*, ci *exprimarea* gîndirii este *propozițiune*, și elevii trebuie să fie timpți, ca să nu-și dea seamă că exemplele nu se potrivește cu regula.

Astfel ajungem să-i zăpăcim pe bieții de școlari puind „Paștele“ masculin și singular alături cu „Paștelor“ eterogen și plural și cu „Paștile“ care e *plurale tantum* și feminin.

Le-aș face însă d-lor I. Suchianu și M. Stoenescu o mare nedreptate, dacă n-aș mărturisi că manualul alcătuit de d-lor mi se pare mai bun decît altele de felul lui.

STUDIUL LIMBII ROMÂNE

COMPOZIȚIUNILE

Stăruind în convingerea că scopul urmărit prin studiul limbii române e dezvoltarea destoiniciei de a înțelege ceea ce alții au spus fie în scris, fie prin grai viu, nu putem admite că școlarii fac *compozițiuni* pentru ca să învețe a scrie.

Programul prescrie *Compozițiuni* — 6 pe an, 4 acasă, 2 în clasă : povestiri și descrieri *după* lecturi din literatura românească și *de la* limbile străine : comparații *de* persoane și evenimente istorice, *după* plan schițat în clasă.

¹ De ce cu p mic ? (n.a.).

² Virgula după „pentru că“ (n.a.).

³ Virgula înainte de „pentru că“ (n.a.).

Atît e prea puțin, dacă vorba ar fi să fie dezvoltată destoinicia de a scrie.

Învăță tinerimea și muzică vocală ori instrumentală, precum și desemn ori pictură, dar nu ca să ajungă la virtuozitate, ci pentru ca să i se formeze gustul și judecata în materie de artă. În vederea aceluiași scop se fac și *compozițiunile* în școala secundară.

Tocmai de aceea la noi, unde manualele didactice sunt alcătuite mai mult ori mai puțin în pripă, *corectarea* *compozițiunilor* e unul din cele mai însemnate mijloace de instrucțiune. Fiind însă îngrămădirea elevilor prea mare, învățătorii, chiar și ajungînd să facă corecturile, numai în grabă mare le pot face și astfel nici acest mijloc nu se folosește cum se cuvine.

La Liceul „Mihai Viteazul“ din București sunt, de exemplu, în clasa VI șasezeci de elevi. Cînd ajunge profesorul să-i pună la „*disertațiune*“ și să-i examineze-n mod serios pe toți, ca să-și poată da seama ce știe și ce poate fiecare dintre ei ? Fără îndoială numai de tot tîrziu. Făcînd însă *în toată liniștea* *corecturile* la prima *compozițiune*, el poate să-și dea seamă care anume dintre elevi sunt mai slabi și, dacă e om conștiincios, îi are în vedere înainte de toate și mai ales pe aceștia.

Corectarea în toată liniștea e însă lucru foarte greu unde sunt șasezeci de caiete și aproape peste putință dacă lucrările în scris ale școlarilor nu sînt conduse chiar cu începere din școala primară în mod sistematic.

Această conducere sistematică lipsește-n școlile noastre. Nici programul oficial, nici „*instrucțiunile*“ de care e însoțit, nici notele din cartea de cetire nu dau îndestulătoare îndrumare în ceea ce privește *compozițiunile* și *corectarea* lor, și astfel lucrările practice sunt făcute mai mult ori mai puțin după impulsuni momentane, ceea ce face ca *corectarea* lor să fie o muncă cu deosebire oșitoare. Dacă multe, felurite și adeseori uimitoare sunt abaterile de la regule prin cărțile de citire și prin manualele de gramatică și de stilistică, poate orișicine să-și închipuască cîtă răbdare se cere pentru *corectarea* *compozițiunilor* făcute de școlari nedepriși cu disciplina intelectuală.

Cu toate aceste, abia am ajuns să avem un *Curs practic și teoretic* pentru *Compozițiuni și disertațiuni*.

Autorul acestui manual, d. Ioan Manliu, de ale căruia manuale s-au folosit școlarii timp atât de îndelungat, și-a potrivit lucrarea cu programul oficial și a împărțit-o în două : prima parte (30 pagini) pentru cursul inferior, iar a doua pentru cel superior.

Foloasele practice ale acestui manual nu vor putea să iasă la iveală decât după ce școlarii se vor fi folosit de el în mod stăruitor timp de mai mulți ani. Ar fi deci lucru pripit să-mi dau chiar acum părerea în ceea ce privește valoarea lui pedagogică. Nu mai încapе însă nici o îndoială că el poate să le fie de mare ușurare atât învățătorilor cât și școlarilor.

Ei găsesc în cartea aceasta modele anume alese, îndrumări practice pentru analiza literară și pentru tehnica compozițiunii, schițe și planuri precum și sute de teme luate din toate ramurile științei. Rămîne numai ca să-și aleagă fiecare potrivit cu dispozițiunile sale și cu gradul său de dezvoltare. Anume la noi, unde îngrămădirea e mare prin școli și lucrarea sistematică e anevoioasă, e multă nevoie de un asemenea ajutor.

Nu e, la urma-urmelor, vorba numai de studiul limbii românești, ci de întreaga noastră viață intelectuală, care atîrnă în mare grad de disciplina școlii.

Dacă pînă chiar și în modelele publicate prin cărțile de citire, în manualele de gramatică și de stilistică și în „instrucțiunile“ date de minister pentru aplicarea programelor, alegerea, întrebuintarea și așezarea vorbelor sunt făcute cu ușurință adeseori uimitoare, nu ne putem aștepta să găsim cumpenirea cuvenită prin ziare, prin reviste ori prin actele oficiale de tot felul, și lumea se deprinde pe nesimțite cu lipsa de bună rînduială în ceea ce privește exprimarea cugetărilor. Nota caracteristică a fazei de dezvoltare prin care trecem e lipsa de disciplină intelectuală, un fel de destrăbălare în ceea ce privește forma, pe care chiar și mulți dintre oamenii bine înzestrați o iau drept un semn de superioritate sufletească.

Aceasta e boala socială pe care nu putem s-o lecuim decât stăruind fără de răgaz, ca tot ceea ce se face să fie

făcut pînă în cele mai mici amănunte cumsecade, potrivit cu rînduiala stabilită.

În vederea acestei bune îndrumări se face prin școlile secundare analiză gramaticală, stilistică și literatură și tot în vederea acestei îndrumări au școlarii să ție disertațiuni și să facă compozițiuni.

Dacă ei nu sunt ținuți de scurt în ceea ce privește aplicarea regulilor de tot felul și forma — în genere, studiul limbii mai mult le strică decât le folosește, căci ajung în curînd să facă regulă din abaterile de la regulă. Anume pentru noi e foarte primejdios principiul că avem să-i lăsăm fiecărui libertatea de a face cum îl taie capul.

La noi, unde ar fi azi foarte greu să găsim doi oameni ale căroră ceasornice merg la fel, nu e de nimic atîta nevoie ca de o aspră disciplină în ceea ce privește studiul limbii române.

Acela care s-a deprins a nu pune punctul pe i, virgula la locul ei ori vorba unde se cuvine poate să fie om înzestrat cu mari destoinicii, zelos, harnic și priceput la multe, dar rămîne viața lui toată dezordonat în tot ceea ce face, pe cît de superficial, pe atît de ușuratic.

Deprinși a le lua toate cu ușurință și a le face ca-n treacăt numai, am ajuns în cele din urmă să ni se pară fie nesuferiți, fie ridicoli cei ce stăruie asupra bunei rînduiei, pe care ni-e foarte greu s-o păstrăm.

Urmare a acestei lipse de disciplină intelectuală e și lipsa de bună rînduială în viața noastră comună, îndeosebi și-n ceea ce privește moralitatea. În înțelesul acesta e adevărat că un bun dascăl de gramatică e pentru noi cel mai mare binefăcător, iar un manual didactic alcătuit în pripă ori fără de cuvenita pregătire e o adevărată calamitate socială.

ANALFABEȚII

Sunt mulți cei ce se bucură gîndindu-se că peste cîțiva ani, după ce se vor fi înființat școlile satești, pentru care au fost votate de curînd cele 50 de milioane, vom ajunge și noi să scădem încetul cu încetul numărul analfabeților.

Bucuria aceasta ar fi întemeiată, dacă ni-ar fi destul să avem școli destule pentru ca să scadă numărul analfabeților. Sunt însă astăzi și vor fi și-n viitor mulți oameni care au umblat la școală și au învățat să scrie și să citească, dar în urmă au intrat în rîndul analfabeților.

Copiii învață a ceti și a scrie pentru ca să fie-n stare a se folosi de cele scrise de oamenii cu știință de carte. Dacă n-au cărți, pe care să le citească și după ieșirea lor din școală, citirea și scrierea le sunt de puțin folos.

Mai nainte, cînd oamenii aveau bătrîneasca deprindere de a umbla duminecile și zilele de sărbători la biserică, ei citeau *Ceaslovul*, *Psaltirea*, *Apostolul*, *Biblia*, în care găseau și învățături folositoare, și mîngiere sufletească. Mai treceau apoi pe lângă aceste și *Alexandria*, *Iosopă*, *Arghir* și *Elena* și altele de felul acesta.

Azi lucrurile s-au schimbat și omul cu bun-simț practic e nevoit în fiecare zi să se-ntrebe ce au să citească cei ieșiți de prin școli, pentru ca să poată trage folos din ceea ce au învățat și să nu uite a citi.

N-avem lectură potrivită pentru tinerimea claselor așa-zise mai culte, și ne lipsește cu atît mai virtos lectura pentru masele mari ale poporului. Adevărul acesta a fost recunoscut atunci cînd a fost înființată societatea „Steaua” și revista populară *Albina*. Dovezi despre recunoașterea acestui adevăr sunt bibliotecile așa-zise populare, care au fost pîn-acum înființate.

Chiar și dacă am admite, însă, că *Albina*, biblioteca societății „Steaua” și bibliotecile „poporale” sunt potrivite cu adevăratele trebuințe ale poporului, ele ne dau lectură puțină, abia pentru cîteva luni de zile — iar publicațiunile *Minervei* și altele de felul acestora n-au în vedere nici tinerimea, nici masele poporului îndeosebi, ci publicul cititor — în genere. Cîtă vreme nu ne vom fi creat o literatură pentru tinerime și îndeosebi pentru cea de la sate, sporirea școlilor nu ne asigură nici ea că numărul analfabeților va scădea în viitor.

Nu e destul însă nici acest mijloc de propagandă.

„Analfabet” nu e numai cel ce nu știe să scrie și să citească, ci și cel lipsit de cunoștințele și de îndrumările de care are neapărată nevoie în viața practică. „Analfa-

beti” în sensul acesta sunt cei mai mulți dintre cărturarii noștri.

Vorba nu e numai să avem destule școli, ci și ca școlile pe care le avem să fie organizate astfel încît prin ele să fie răspîndite cunoștințele și îndrumările de care avem nevoie în actuala fază a dezvoltării noastre culturale. Cele mai bune școli ne sunt nouă îndeosebi de puțin folos, dacă ele nu ne dau *anume* ceea ce ne este de trebuință.

Azi dar, cînd statul român aduce dintr-o dată o jertfă de 50 milioane pentru desăvîrșirea învățămîntului nostru popular, scriitorii noștri, preoțimea noastră, corpul nostru didactic, propagatorii noștri culturali nu mai au să se mărginească la constatarea că nu ne dă școala ceea ce așteptăm de la ea, ci au să-și încordeze toate puterile ca să creeze biblioteca populară, fără de care școlile nu pot să aibă înrîurire statornică și să deie învățămîntului nostru o-ndrumare potrivită cu adevăratele noastre trebuințe.

Nu trece, îndeosebi, zi fără ca fie-ntr-un fel, fie-ntr-altul să se facă constatarea că nu are la noi școala înrîurirea cuvenită în ceea ce privește cultura inimii și formarea caracterelor. Nu e destul să facem constatarea aceasta, ci trebuie să găsim și organizațiunea prin care i se dă școlii această înrîurire binecuvîntată.

ȘCOLI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNT

Pornind din convingerea că de la buna îndrumare a învățămîntului public atîrnă viitorul neamului românesc mai mult decît de la orișice, am stăruit adeseori asupra multelor și marilor neajunsuri ale învățămîntului nostru. Pentru ca oamenii, care caută să scape cu vorba că neajunsuri și rele sunt și aiurea, să nu poată zice că exagerăm, vom face azi o mică comparațiune între țara noastră și cea mai înapoiată parte din Elveția, micul canton de *Uri*.

După numărătoarea făcută, sunt acum 25 de ani, la 1888, cantonul *Uri* avea o populațiune de 17 285 suflete. Oamenii aceștia trăiesc prin niște văi strîmte, închise în-

tre munți care trec toți înălțimea de 3 000 de metri, deci sunt acoperiți totdeauna cu zăpadă.

„Potrivită cu spiritul conservator al locuitorilor e starea înapoiată a învățămîntului, mica însemnătate a bibliotecilor publice (cu totul 10 000 volume) și lipsa totală de așezăminte umanitare, precum și opozițiunea față cu tendințele progresiste“.

Reproducem aceste aprecieri dintr-o carte, care le stă tuturor la dispozițiune, lexiconul de conversațiune al lui Meyer, o edițiune acum învechită, deci privitoare la timpuri de mult trecute.

„Școlile primare au 50 de învățători — urmează darea de seamă — și peste 2 200 școlari, iar școlile secundare au 5 profesori și 60 școlari.“

Care va să zică oamenii aceia înapoiți, care se opun „tendințelor progresiste“ au în școala primară cîte 44, iar în cea secundară cîte 12 școlari de învățător.

Faceți, mă rog, socoteala, la noi cîți școlari cad în școala primară și cîți în școala secundară pentru profesor.

Noi am făcut socoteala că, dacă ei au pentru 17 285 suflete neînsemnata bibliotecă de 10 000 volume, noi, care avem o populațiune de peste 7 milioane de suflete, ar trebui să avem în bibliotecile noastre peste 4 milioane de volume, ceea ce nu e puțin.

În cantonul Geneva, care nu e tot atît de înapoiat, erau pentru o populațiune de 101 595 suflete în bibliotecile publice 235 300 volume. Dacă ar fi să ne punem în rînd cu cantonul acesta, noi România ar trebui să avem în bibliotecile noastre peste 12 milioane de volume, ceea ce e de tot mult.

Mai putem să facem și socoteala că, fiind în cantonul Uri pentru 17 285 de suflete 50 de învățători, cade acolo un învățător pentru 345 suflete. La noi dar, unde sunt peste 7 milioane de suflete, ar trebui să fie peste 20 000 de învățători, și dacă i-am avea învățătorii aceștia, tot n-am fi decît în starea în care acel canton înapoiat se afla acum douăzeci și cinci de ani.

Dacă, în sfîrșit, acolo pentru o populațiune de 17 285 suflete se aflau în școlile primare 2 200 de școlari, noi ar trebui să avem în școlile noastre aproape un milion de copii, ceea ce iar e mult.

Aveau ei profesori secundari 5, noi ar trebui să avem peste 2 000, și aveau ei 60 de tineri în școlile secundare, noi ar trebui deci să avem vreo 24 000, ceea ce iar nu e puțin.

Știm prea bine că-n Elveția sunt foarte multe așezăminte de învățămînt și de educațiune înființate și susținute de particulari ori de societăți de tot felul.

De aceea e de tot greu, dacă nu chiar peste putință să facem socoteala cît se cheltuiește în Elveția cu învățămîntul. Geneva avea în budgetul ei 746 450 fr. pe an la capitolul învățămîntului public, ceea ce face pentru o populațiune de 101 595 suflete peste 7 franci 30 centime de cap — afară de ceea ce cheltuiesc particularii. Noi ar trebui să avem în budgetul nostru peste 53 milioane la capitolul învățămîntului, dacă ar fi vorba să stăm în rînd cu cantonul Geneva, care nu stă nici el în fruntea cantoanelor din Elveția în ceea ce privește învățămîntul.

Mult avem să mai ostenim și mari jertfe avem să mai aducem pînă ce vom fi ajuns să ne ridicăm din starea culturală în care ne aflăm.

SECTARISMUL ÎN ȘCOALA

Fac unii fel de fel de glume asupra schimbărilor de curînd petrecute-n conducerea învățămîntului nostru public și, dacă e vorba, glumele aceste sunt și ele semne învederate că-și dă lumea seamă despre urmările nu tocmai bune ale unor asemenea schimbări.

Adevărul e însă că nu sunt lucru de rîs acele urmări, deși încetul cu încetul ne-am desprins cu ele, cum organismul se deprinde cu unele dintre otrăvuri.

Chiar și dac-am trece cu vederea zăpăceala mai mult ori mai puțin îndelungată ce se produce pe urma fiecărei schimbări de guvern, trebuie să fim cuprinși de adîncă jale cînd ne dăm seamă despre spiritul ce se propagă din școli prin prea dese schimbări în conducerea învățămîntului.

Nu zic că nu i se cuvine ministrului să-și aleagă după buna lui chibzuință oamenii de încredere, de care se folosește în conducerea treburilor școlare.

Zic însă că e lucru din cale afară dureros că el nu are ori, poate, chiar nu poate să aibă încredere în oamenii pe care-i găsește-n fața sa când ia conducerea ministerului.

Dacă sunt lipsiți oamenii aceștia fie de zel, fie de buna credință, fie de destoinicii ori de convenita pregătire, e lucru dureros că s-a găsit un ministru care i-a ridicat mai presus de vredniciile lor.

Iar dacă sunt și zeloși, și de bună-credință, și destoinici și bine pregătiți, e dureros că s-a găsit un ministru care nu vrea să profite de experiențele și de autoritatea ce și-au câștigat printr-o lucrare mai mult ori mai puțin îndelungată.

Așa ori așa, e cu desăvârșire rău exemplul ce li se dă generațiilor tinere, care se deprind oarecum pe nesimțite cu gândul că rostul omului în lumea aceasta nu de la vredniciile lui atiră, ci de la bunul plac al celor cu mare trecere.

Schimbările, cu toate aceste, se fac cu o regularitate oarecum organică, iară lumea cea mare găsește că ele sunt pe deplin justificate de considerațiunile politice.

Nici că s-ar putea zice că cei ce iau fie ca învățători, fie ca funcționari, fie chiar și ca scriitori parte la conducerea învățămîntului nu au să facă politică. Ei sunt cetățeni în cel mai deplin înțeles al cuvîntului și au nu numai dreptul, ci în anumite împrejurări chiar și datoria de a stăruii cu tot dinadinsul și de a se folosi de întreaga lor înrîurire, ca treburile publice să fie conduse potrivit cu convingerile lor.

Tot atît de neîndoișos e însă că nici *în școală*, nici *din școală* n-au să facă politică.

Din punctul de vedere al învățămîntului, vederile politice sunt indiferente și indiferente au să și rămîie.

Una din marile calamități ale vieții noastre moderne e că nu s-a ținut pîn-acum și nu se ține nici azi seamă de acest principiu fundamental al politicii practice.

Anume în statul român și mai ales în statul român, care e nu numai înapoiat în cultură, ci totodată și centru cultural al întregului popor românesc, Ministerul Cultelor

și al Instrucțiunii Publice are să fie mai presus de toate bine încheșat și ferit cu deosebită îngrijire de fluctuațiunile politice, căci el nu e al țării numai, ci al întregului neam românesc. Cu toate aceste, nici pînă în ziua de azi nu ne-am învrednicit să dăm țării un ministru de Culte și Instrucțiune Publică destul de destoinic și de bine inspirat ca să poată câștiga încrederea tuturor partidelor și să fie astfel în stare a se menține cu mai multe guverne de-a rîndul și a asigura prin aceasta stabilitatea de care avem neapărată nevoie în conducerea dezvoltării noastre culturale.

Nu ne-am învrednicit fiindcă pentru miniștri noștri de Culte și de Instrucțiune Publică hotărîtoare n-au fost numai destoiniciile, despre care au dat dovezi cei ce într-un fel ori într-altul luau parte la conducerea învățămîntului, ci și convingerile lor politice, ba adeseori chiar și numai aceste. Astfel au fost înlăturați adeseori oameni în toate privințele vrednici, ca să fie înlocuiți cu alții, care erau mai prejos de dînsii, ba s-a întîmplat să fie tolerate abuzuri ori neglijențe — fiindcă cei vinovați de ele au știut să-și dea aere de partizani zeloși. Sunt tolerați cei ce nu au vederi politice ori nu stăruie asupra lor, sunt îmbrățișați cei ce se dau după păr, dar au să se dea la o parte cei ce nu intră în vederile partidului de care e susținut ministrul și care nu-l socotește servitor al țării și al neamului, ci drept un fel de agent particular al său.

Astfel se produce-n școală spiritul sectar, în urma căruia oamenii se-mpart în tabere care se dușmănesc între ele. Om cumsecade și vrednic de stimă și de iubire e numai cel ce luptă alătura cu tine, iar cei de altă părere sunt urgisiți, niște nemernici cărora nu li se cuvine să aibă parte de aer curat și de lumina soarelui.

Nu voi cerceta care dintre partidele politice a propagat mai mult și cu mai mare rîvnă acest spirit, fără îndoială destructiv, ci voi stăruii numai asupra adevărului că el pătrunde oarecum pe nesimțite și în viitoarele generațiuni.

Nu e nevoie ca învățătorii să-și dea silința de a-l propaga. E destul ca școlarii să afle ori să simtă numai că învățătorul e omul celor ajunși „*la putere*“ și se bucură de „*protecțiune*“ ori că el a rămas în „*opозиțiune*“ și ast-

fel „nu mai stă bine“, pentru ca zizania să intre în inimile tinere și ajungem încetul cu încetul la starea bolnăvicioasă, în care oamenii se dușmănesc între dînșii de cele mai multe ori chiar fără ca să-și poată da seamă de ce.

Răul nu e dar numai că-n urma deselor schimbări nu ajungem să avem la conducerea învățămîntului oameni care au destule experiențe cîștigate prin o mai îndelungată lucrare și astfel și destulă autoritate, ci că din școală se propagă un spirit primejdios, care face peste puțină buna înțelegere și lucrarea împreună a celor stăpîniți de bune îndemnuri.

Nu e în Europa nici un popor care are tot atît de mult ca noi nevoie de o asemenea lucrare împreună. Ne plîngem mereu că școala noastră, pe lângă instrucțiune, nu dă și cuvenita îndrumare educativă de care avem nevoie și mulți dintre noi își dau seamă că învățătorii, numai lucrînd împreună cu preoții, vor putea să-și împlinească menirea culturală. În loc de a stărui însă să stabilim înțelegerea între învățători și preoți, facem între învățători un fel de selecțiune după părerile politice și producem prin aceasta între dînșii dezbinări adeseori împreunate cu lupte îndirjite.

Ar fi o nedreptate să învinovățim pentru acest rău, fără îndoială mare, pe cutare ori cutare oameni : vinovat e sistemul de guvernămînt, care face mai mult ori mai puțin peste puțină stabilitatea și lucrarea continuată timp mai îndelungat pe baza aceluiași principii. Nu e, cu toate acestea, mai puțin adevărat că oamenii pot, dacă vor cu tot dinadinsul, să schimbe sistemul de guvernămînt și să se ridice, cînd vorba e de marile interese culturale, mai presus de interesele de partid.

POLITICA ÎN ȘCOALĂ

Nu e întîia oară că tragem luarea-aminte a cititorilor noștri asupra relelor urmări ale înfriurilor politice asupra școlii. Membrii corpului didactic sunt cetățeni cu drepturi depline — zicem și acum — și li se cuvine să iele

parte la viața politică, fiecare potrivit cu convingerile sale, dar nici în școală, nici din școală n-au să facă politică.

Dacă e adevărat lucrul acesta, nu le este nici autorităților școlare iertat să ție seamă de vederile politice ale învățătorilor ori de ale profesorilor, nici mai ales să facă între membrii corpului didactic un fel de selecțiune după merite cîștigate afară de școală.

Un profesor e totodată și un distins scriitor, ceea ce e foarte bine și foarte frumos. El merită stima și iubirea tuturor și mai ales a ministrului de Culte și Instrucțiune Publică, care e conducătorul vieții noastre intelectuale. În școală însă, acest scriitor iubit și stimat de toată lumea e învățător și n-are să treacă înaintea altora, care nu sunt scriitori, dar sunt ca dascăli mai presus de dînsul, mai ze-loși, mai bine pregătiți și mai pricepuți în ale lor.

Cu atît mai puțin are să treacă înaintea celor vrednici aceia dintre membrii corpului didactic care se disting prin merite cîștigate în viața economică, în cea politică ori chiar și în cea culturală.

Departate are să fie totdeauna de școală gîndul că i se iartă dascălului de orișice grad neglijența ori nepriceperea în ale școlii, dacă printr-o astfel de activitate știe să își cîștige simpatiile generale ori să se vîre sub pielea „celor mari“ și tari.

Aceasta pentru că în școală nu numai se învață carte, ci se dau totodată și îndrumări educative.

Se zice aproape în fiecare zi că în școlile noastre nu se face educațiune, ceea ce e peste puțină.

Copilul e făcut de Dumnezeu așa, că se uită mereu în sus, la cei mai mari decît dînsul, pe care și-i ia drept icoană. În înțelesul acesta spune Darwin adevărul cînd zice că oamenii sunt progenitură de maimuță. Se uită și copiii, precum și tinerii noștri la dascălii lor și e foarte grea vorba că-n școlile noastre nu se face educațiune : se face educațiune, dar e proastă educațiunea făcută, e rea îndrumarea ce se dă.

Rea e însă nu pentru că sunt rele exemplele pe care le dau dascălii, ci pentru că înainte nu răzbesc cei ce dau exemple bune, ci cei ce știu să-și cîștige fel de fel de merite, care nu au nici o legătură cu școala.

Ce fel de oameni o să iasă din copiii de prin școlile noastre primare, din băieții de prin școlile noastre secundare și din tinerii de prin școlile noastre speciale, precum și din cei de la universități, dacă ei cresc stăpîniți mereu de simțimîntul că înainte nu răzbește cel mai vrednic, ci cel ce știe să se ție de pulpana vreunuia dintre oamenii cu oarecare trecere?!

E învederat că nu o să iasă oameni de caracter, de a căroro lipsă ne plîngem atît de adeseori.

Aceste sunt lucruri atît de simple și de învederate, încît ar fi o insultă gravă pentru conducătorii învățămîntului nostru public dacă am îndrăzni să zicem că nu le știu și ei tot atît de bine ca și noi. E, cu toate acestea, parcă s-a pornit prin școlile noastre Crivățul, care le spulberă toate, ca să ridice deasupra pe oamenii „agreai” și să-i deosebească de cei „horopsiți”.

Mai crede oare cineva că aceasta se face în interesul școlii, în vederea bunei îndrumări educative și potrivit cu vredniciile dascălești ale fiecăruia?

Cei ce le fac știu prea bine că bune nu sunt urmările faptelor lor, dar omul e în viața noastră politică robul partidului din care face parte și unealta celor mai tari decît dînsul, iară nu sluga credincioasă a țării și a neamului.

Dacă nu vom ajunge să scăpăm de nenorocirea aceasta, au dreptate cei ce zic că e mai bine să n-avem școli decît să fim nevoiți a ne crește copiii prin școli în care li se dă o rea îndrumare pentru întreaga viață.

LIPSA DE ÎNVĂȚĂTORI

După ce timp îndelungat ne-am tot fălit cu progresele uimitoare pe cari le-am făcut în timpul celor din urmă cîteva decenii, am ajuns deodată să fim nevoiți a mărturisii că avem mare lipsă nu numai de preoți, ci și de învățători.

În același timp, chiar membri de-ai corpului didactic fac în fiecare zi constatarea că nici puținele școli pe cari

le avem nu sunt cum ar trebui să fie pentru ca să poată avea o bună înfriurare asupra dezvoltării noastre sociale.

Adevărul este că, mai ales fiind vorba de învățămînt, e foarte adevărat că *fără de rău e mai bine decît cu rău*. Nu se cere decît oarecare bun-simț pentru ca să ne dăm seama că lipsa de școli nu e lucru atît de primejdios ca școlile rele.

Mai înainte dar de a ne gîndi să sporim școlile, avem să înlăturăm neajunsurile școlilor pe care le avem.

Acesta e gîndul ce ni s-a impus cînd am aflat cum și în ce fel e vorba să fie sporit numărul învățătorilor noștri.

E fără îndoială bine să ne sporim învățătorii și astfel și școlile, dar școlile bune nu sunt lucru care poate să fie improvizat.

Pentru ca să fii învățător nu se cere multă știință de carte, ci un întreg șir de alte însușiri, pe care nu ni le dau nici școlile secundare, nici universitățile. E, din contra, mai presus de toată îndoiala, că cei mai mulți dintre absolvenții Facultății de litere și foarte mulți dintre așa-zii „bacalaureați” ar fi răi învățători, fie chiar și numai pentru că știu prea multă care.

N-ar fi deci bun drumul pe care am pornit, dacă am începe să ne folosim în învățămîntul primar de absolvenți de ai liceelor. E mai bine să ne mulțumim deocamdată cu mai puține școli, decît să punem o parte din copiii țării noastre sub înfriurirea unor oameni care nu pot să le deie decît o rea îndrumare.

Lasă că absolvenții liceelor sunt, ca învățători, o marfă prea scumpă pentru satele noastre, dar nu e lucru cu-minte să sporim în țara noastră contingentul și astfel des-tul de mare al oamenilor roși de nemulțumire mai mult ori mai puțin legitimă. Trimiși la sate, cei mai mulți dintre „bacalaureați” se vor simți ca într-un fel de surghiun, iară noi mai ales prin sate avem nevoie de învățători.

N-avem apoi decît să ne uităm împrejurul nostru, ca să ne încredințăm că cea mai mare dintre calamități, de care suferă societatea noastră, e sporirea din cale afară a trebuințelor.

Dacă ne vom da seamă despre ceea ce astăzi un muncitor agricol, un meseriaș, un industriaș, negustor ori un

slujbaş de rînd poate să agonisească în împrejurări normale, vom fi cuprinși de mirare în fața nemulțumirii generale care se dă în fiecare zi pe față, căci veniturile taturora sunt foarte sporite în comparațiune cu ceea ce ele erau acum douăzeci ori treizeci de ani.

Nenorocirea e că, în același timp, s-au sporit și trebuințele, iar aceste în mod disproporționat. Astfel, cei mai mulți se simt săraci fiindcă veniturile le sunt prea mici pentru ca să-și poată satisface toate trebuințele.

De nenorocirea aceasta nu vom putea să scăpăm decît prin o educațiune rațională, în urma căreia cei ce vin după noi vor fi mai destoinici de a se stăpîni fiecare pe sine însuși și mai porniți spre mulțumiri pe care omul poate să le aibă și fără bani.

Aceasta e cultura în înțelesul cel bun al cuvîntului, pe care azi numai puțini dintre noi o au și de aceea viața ni se petrece în necurmată goană și în îndirjită luptă — nu pentru existență, ci pentru satisfacerea unor trebuințe exagerate.

„Bacalaureații“, chiar și dacă buni învățători ar fi din punctul de vedere al instrucțiunii, nu pot să fie buni propagatori culturali, căci duc în statele noastre un spirit rău.

Ceea ce nouă ne trebuie sunt învățători care sunt oameni răbdători, iar pe aceștia nu pot să ni-i deie decît școli pedagogice conduse cu înțelepciune și așezate pe cît se poate de departe de atmosfera stricată a orașelor.

PROFESORII SECUNDARI

Unul dintre profesorii noștri secundari, care e și membru al unuia din cele două Corpuri Legiuitoare, le-a făcut zilele acestea colegilor săi împărtășirea că d. Costinescu, ministrul nostru de Finanțe, nu-i socotește pe profesorii secundari deopotrivă cu alți funcționari ai statului, iar aceasta pentru că profesorii secundari mai au și alte ocupațiuni, ba unii dintre dînșii sunt chiar și deputați ori senatori.

Grăită așa, vorba aceasta are, parcă, rostul ei — mai ales cînd cel ce-o grăiește e actualul nostru ministru de Finanțe.

Sunt, în adevăr, nu numai între profesorii universitari, ci și între cei secundari unii care ocupă și alte funcțiuni ori profesază și advocatura. Aceștia n-au însă nevoie de bunăvoința ministrului de Finanțe, căci ei sunt, la urma-urmelor, puțini : sunt cei mulți, care sunt profesori și numai profesori și cer să fie puși în rînd cu alți funcționari ai statului.

Chiar și dacă marea majoritate a profesorilor secundari ar fi însă cum zice d. Costinescu, vina nu ar fi a lor, ci a celor ce-au organizat și conduc învățămîntul nostru public.

Pentru ca să poți ocupa azi o catedră la vreuna dintre școlile noastre secundare, se cere o pregătire costisitoare, o practică mai îndelungată și un întreg șir de examene. E fără îndoială bine ca așa să fie, căci de la profesorii secundari atîrnă nu numai soarta unui foarte însemnat număr de oameni tineri, ci și întreaga dezvoltare culturală a neamului românesc. Tocmai de aceea însă, se cuvine să le asigurăm acestor agenți culturali o situațiune materială potrivită atît cu pregătirea pe care o cerem de la dînșii, cît și cu exigențele lor legitime, pentru ca ei să poată fi profesori și numai profesori.

Lucrul acesta nu l-am făcut însă. Cînd vorba e de școlile noastre secundare, sunt două chestiuni foarte discutabile, pe care nu avem să le socotim în rîndul celor definitiv rezolvate.

Una dintre acestea e chestiunea lecțiunilor pe care profesorul secundar nu numai poate, ci și trebuie să le deie pe săptămîină.

Sunt foarte mulți cei ce susțin că e atît în interesul instrucțiunii, cît și spre binele profesorilor, ca fiecare profesor să aibă lecțiuni mai multe și astfel și onorar mai urcat. Dacă ne vom da seamă, ne vom încredința că aceia dintre profesorii secundari care nu mai ocupă și alte funcțiuni ori nu sunt și avocați, dacă nu au destule lecțiuni în școlile publice, dau lecțiuni particulare, încît fac de regulă 24 pînă la 30, ba adeseori și peste treizeci de lecțiuni pe săptămîină. Nu e oare lucru mai rațional să li

se dea putința de a face 20—25 lecțiuni pe săptămână la școlile statului ? !

După specializările de astăzi, lucrul acesta e în foarte multe cazuri peste putință, căci nu sunt pentru orisicare specialitate destule lecțiuni la același liceu și cu atât mai puțin la același gimnaziu.

Tocmai de aceea se pune cu toată stăruința întrebarea : Dacă e ori nu rațională specializarea introdusă în școlile noastre secundare ?

Privind lucrul din punctul de vedere al profesorilor, e o mare nedreptate să mărginim pe fiecare la un cerc de tot restrîns.

În felul acesta ajungem ca după o practică mai îndelungată, mulți dintre profesorii secundari și mai ales cei de matematică, de gramatică, de geografie ori de istorie să fie un fel de maniaci, pe care școlarii foarte ușor ajung să-i ieie în zeflema.

Privind lucrurile din punctul de vedere al școlărilor, specialiștii sunt un fel de plagă a școlii, căci fiecare dintre dînșii pretind ca școlarii să intre în cele mai mici amănunte ale materiei predate de dînsul, și mai ales aceasta e cauza pentru care în școlile noastre secundare se învață multe, dar puțin și superficial !

Chiar și dacă n-ar fi cum zicem noi, nu mai încapă îndoială că e în interesul învățămîntului nostru ca profesorii secundari să fie feriți de grijile zilnice care-i silesc adeseori să nu fie numai profesori.

SCUMPĂ GRABĂ

În fața luptelor din ce în ce mai crîncene ce anul trecut se desfășurau peste Dunăre, am fost cuprinși cu toții de simțămîntul că nu suntem cum ar trebui și cum am fi putut să fim pregătiți ca să nfruntăm primejdiile ce ne amenință și puțin am avut să ne gîndim pentru ca să ne dăm seamă că cea mai de căpetenie dintre cauzele slăbiciunii noastre e lipsa de învățatură a unei prea însemnate părți din cei ce alcătuiesc oștirea noastră.

Sub stăpînirea gîndului că lumina e putere, au fost votate cele 50 de milioane pentru școli. Cam tîrziu am ajuns la convingerea aceasta, dar vorba românului, tot mai bine tîrziu decît prea tîrziu.

Citva timp mai în urmă am făcut socoteți mai amănunțite și ne-am încredințat că cele 50 milioane nu sunt în adevăr decît un bun început și că o să mai treacă multă apă pe Dimbovița pînă ce vom fi ajuns să ne bucurăm de efectele practice ale bunelor noastre îndemnuri în ceea ce privește învățămîntul.

Aflăm acum că vorba e că anul acesta să fie zidite nu mai puțin decît 1 500 de școli, să se înființeze încă patru școli normale pentru pregătirea personalului didactic, ba să avem și mulțumirea de a vedea înflorind școlile de adulți prin cazarmile noastre.

E aceasta un lucru nu numai bun și frumos și totodată și de toți așteptat, și noi nu putem decît să luăm cu toată inima parte la obșteasca bucurie cu care ministrul e felicitat pentru graba ce pune întru realizarea dorințelor noastre pentru răspîndirea luminii, care e putere.

Ni-e însă peste putință să nu ne aducem aminte de vorba : „*Scumpul mult perde și leneșul mult aleargă*“.

Ceea ce e vorba să facem acum, cît mai curînd și în grabă mare, sunt lucruri pe care ar fi trebuit să le facem încă de mult, a-ndelete, timp de mai mulți ani, și cu bună chibzuială : e peste putință să nu fim pedepsiți pentru negligența noastră.

O mie și cinci sute de școli într-un singur an e lucru oarecum mareț, ceva frumos, care sună bine de-neîntăuzul și-i dă sufletului o dulce mîngiere. Ne-nchipuim pe-n-tînsul țării arhitecți, antreprenori, zidari, tîmplari, dulgheri, tinichigii, adunați la 1 500 de locuri, o întreagă oștire de muncitori care muncesc în sudoarea feței, ca să ridice adăposturi și altare pentru luminarea neamului românesc.

Chiar și dacă n-ar mai zidi nici alte ministere, nici comunele de tot felul, nici particularii, munca celor ce iau parte la zidirea celor 1 500 de școli are să fie foarte căutată și astfel și foarte bine plătită. Cu atât mai bine plătită are să fie în urma grăbirii cu care vor căuta alții să-și termine zidirile. Nu exagerăm dar, dacă spunem că

fiecare din cele 1500 de școli va costa cu vreo 20 la sută mai mult, de cum ar fi costat, dacă în loc de 1500 de școli într-un an, am fi zidit zece ani de-a rândul câte 150 de școli.

În același timp, vor fi mai scumpe și zidirile ridicate de alții în timpul acestui an.

Aceasta ni-e pedeapsa păcatului de a nu fi făcut la timpul convenit ceea ce avem să facem.

Tot astfel una e să înființăm patru școli normale într-un singur an și alta să înființăm aceleași școli în intervale de câte doi-trei ani, una după alta. De unde recrutăm personalul didactic și de unde luăm contingentele de elevi?!

Nu ne rămâne decât să ne mulțumim cu ceea ce ne cade la îndemână. Scump avem să plătim și graba cu care suntem nevoiți a face lucrul acesta.

Teamă ni-e însă că cea mai scumpă are să fie graba cu care înființăm școlile de adulți prin cazărmi.

Simțămîntul nostru este că silințele de a le da învățatură analfabeților adunați prin cazărmi, orișicît de bune și de vrednice de laudă ar fi ele, vor rămînea în mare parte zadarnice, ba pot să fie chiar jignitoare pentru cultivarea spiritului militar. Chiar și dacă ne-am înșela însă, rezultatele nu vor fi proporționale cu ostenețile și cu cheltuielile și avem să plătim foarte scump soldatul care a intrat analfabet în cazarmă și a învățat aici să scrie și să citească.

Nu le zicem acestea pentru că suntem de părere că nu face bine ministrul care vrea să zidească într-un an o mie și cinci sute de școli, să înființeze patru școli normale și să înzestreze și cazărmiile cu școli de adulți, ci pentru ca să producem convingerea că sunt foarte scump plătite întîrzierile de orișice fel în viața publică.

COROANĂ ȘI RĂDĂCINI

Dînd răspuns la o interpelațiune ce i-a fost adresată de d. dr. Toma Ionescu în cestiunea stării părăginite, în care se află universitățile noastre, d. Duca, ministrul nostru de Culte și Instrucțiune Publică, s-a folosit de o fi-

gură poetică, pe care majoritatea a aplaudat-o cu multă ostentațiune :

„De ce folos ne-ar fi — a zis ministrul — să avem coroana înflorită, dacă trunchiul și rădăcinile sufăr?!”

Universitățile ar fi, dragă Doamne, coroana marelui arbore al învățămîntului, iară școlile secundare și cele primare sunt trunchiul și rădăcinile lui.

E învederat că s-a cam pripit ministrul nostru cînd a făcut comparațiunea aceasta și majoritatea n-a dat dovezi de multă pricepere cînd a izbucnit în aplauze zgomotoase.

Temelia învățămîntului public, deci rădăcini și trunchi, nici ca dezvoltare istorică, nici ca stare actuală nu sunt școlile primare și cele secundare, ci universitățile.

Pretutindenii în Europa au fost înființate mai întîi universitățile și abia mai tîrziu, după ce aceste au ajuns la stare mai mult ori mai puțin înfloritoare, s-au sporit liceele și apoi școlile primare. Lucrul acesta este foarte firesc căci cultura la universități se plămădește și școlile secundare și cele primare, care o răspîdesc, n-au nici un rost cită vreme n-au ce să răspîdească.

Se vorbește la noi foarte mult despre numărul cel de tot mare al așa-zisilor „analfabeți” și una din cele mai vii dorințe ale noastre e să scădem cît mai curînd numărul acesta. Noi însă, care pretindem a ști carte, trebuie să ne dăm seamă că, vorbind despre „analfabeți”, nu avem să-nțelegem oameni care nu știu să scrie și să citească, ci oameni lipsiți de *cultură intelectuală*. Poate cineva să știe a citi și a scrie și să fie, cu toate aceste, nu numai lipsit de cultură intelectuală, ci chiar sufletește stricat.

Aceasta atîrnă de la felul școlii în care a învățat să scrie și să citească. Sunt cu putință și școli în care copiii vor fi învățînd multe de toate, dar în același timp se și strică.

Noi nu voim să zicem că avem și noi asemenea școli. Acela, care vrea să se dumirească dacă avem ori nu, n-are decât să facă o plimbare prin satele noastre și să-și dea seamă despre cele ce se petrec prin ele.

Dacă cei mai cinstiți și mai ordonați dintre săteni, cei mai buni soți și părinți, cei mai harnici și mai pricepuți gospodari, cei mai cumsecade oameni sunt cei ce știu să

citească și să scrie, atunci școala e bună. Dacă însă nu așa este, atunci nu e bună școala, și tot e mai bine să avem mulți „analfabeți“ decât multe școli în care copiii se strică.

Dacă nu zicem dar că nu avem școli rele, zicem că nu putem avea școli bune decât având învățători buni, iar învățători buni nu putem avea câtă vreme universitățile sunt așa cum ni le descriu d. dr. Toma Ionescu și mulți alții dintre profesorii noștri universitari.

E lucru nu numai zadarnic, ci chiar și primejdios să sporim școlile fără să ne fi asigurată că vom avea și învățători, care nu numai îi învață pe copii să scrie și să citească, ci îi îndrumază totodată să fie oameni harnici, cinștiți și vrednici de încredere. Iar asigurarea aceasta nu putem s-o avem decât introducând buna rânduială la universități, de unde ies învățătorii învățătorilor.

Marele neajuns al vieții noastre de astăzi e lipsa de disciplină intelectuală, din care rezultă atât graba bolnăvicioasă, cât și ușurința și superficialitatea cu care le facem toate. De răul acesta nu vom putea scăpa decât puindu-ne frâu mai întâi, sus, la universitate, apoi în așezămintele menite să răspîndească cultura. Cultura, pe care școlile noastre secundare și cele primare pot azi s-o răspîndească, e viciată și în multe privințe mai primejdioasă decât așa-zisul „analfabetism“, care adeseori e împreună cu inimă curată și cu minte nestricată.

Cînd vorba e de învățămînt, coroana sunt școlile primare, care înfloresc și dau roade bune numai dacă e curată seva ce se revarsă-n ele din centrele universitare.

EDUCAȚIUNEA PUBLICĂ

Era odată, nu tocmai de mult, un timp cînd cei mai mulți dintre profesorii noștri secundari erau de părerea că chemarea lor e să le dea școlărilor instrucțiune, nu însă și educațiune. Cu atât mai virtuos erau de părerea aceasta profesorii universitari, ai căroră așa-zisi „auditori“ sunt

oameni în toată firea, căroră nu li se mai pot da îndrumări educative.

A pătruns însă, încetul cu încetul, și la noi gîndul că lipsa de creștere e o rea creștere și că astfel tinerii din școlile secundare se strică dacă profesorii lor nu își dau silința să completeze educațiunea pe care au primit-o în familie și, în genere, în cercul social în care-și petrec viața. Chiar și între profesorii universitari sunt din ce în ce mai mulți care își dau seamă despre rostul lor educativ și se simt datori a se folosi de pozițiunea lor și spre a forma caractere.

Prețutindeni în lumea aceasta, cei de jos stau cu privirile îndreptate spre cei de sus și astfel, nici profesorul universitar nu e numai învățător, ci totodată și model de viațuire, deci chiar și fără ca să vrea, educator al tinerilor care-i ascultă lecțiunile.

De la universitate pornește întreaga disciplină intelectuală a societății, deci și o însemnată parte a disciplinei morale. Cu cît mai mare e autoritatea unui profesor, cu atât mai hotărîtoare e fie în bine, fie în rău, înriurirea lui în ceea ce privește buna rânduială a societății în mijlocul căreia trăiește.

Aceasta nu noi o zicem, ci o spun mai mulți dintre profesorii noștri universitari.

Rămîne acum să ne pătrundem și de gîndul că nu numai învățătorul, de orișice grad și preotul de orice treaptă, ci orișicare om ajuns la maturitate are datoria de a da tinerimii îndrumări educative.

Silințele părinților și ale învățătorilor sunt adeseori zadarnice tocmai pentru că numai puțini dintre noi au conștiința acestei datorii. Dacă tinerimea școlară ar ști că ochii tuturor priveghează asupra ei, că orișicare om mai în vîrstă se socotește dator a interveni cînd vreun tînr pornește spre fapte rele și că cel ce-și face datoria aceasta e sprijinit de întreaga societate, ministrul nostru de Culte și Instrucțiune Publică n-ar fi fost nevoit să pună pe elevii liceelor și ai școlilor speciale sub paza polițială — punindu-i în rînd cu făcătorii-de-rele.

Aceasta e o rușine de care nu putem scăpa decât luînd noi, oamenii mai maturi, asupra noastră sarcina de a face poliție în ceea ce privește tinerimea.

E cestiune de patriotism și de iubire de neam să o facem aceasta.

Orișicare dintre noi va interveni dacă va vedea că copilul unui frate, al unei rude ori al unui prieten a pornit pe o cale greșită. E aceasta o dovadă de iubire. Aceeași iubire trebuie s-o avem cu orișicare concetățean al nostru, față cu orișicare român — și sunt între noi mulți care au și intervenit — când se cuvenea. Acestora însă, de cele mai multe ori, li se întâmplă că sunt insultați de către tinerii lipsiți de creștere, cărora vor să le facă un bine — și nu le sare nimeni într-ajutor, ba cîteodată sunt luați de „toată lumea“ în bătaie de joc. Nu rămîne decît decît intervenirea poliției.

Urmarea este că pretutindeni și în toate împrejurările suntem expuși să primim ghionturi, să fim imbrînciți ori să ni se adreseze vorbe jignitoare, căci aceia care în timpul tinerețelor n-au fost deprinși cu buna-cuviință rămîn viața lor foată oameni destrăbalați.

Nu e însă vorba numai de buna-cuviință în înțelesul comun al cuvîntului.

Acela, care nu se deprinde din timpul tinerețelor cu simțămîntul că ochii tuturor priveghează asupra lui și că trebuie să se supună convențiilor stabilite de societate, e în toate privințele și în toate împrejurările turburător al bunei rînduiri și astfel om mai mult ori mai puțin primejdios, de care avem să ne ferim.

Nu e deci numai cestiune de iubire, ci totodată și cestiune de siguranță socială să intervenim fiecare în felul lui pentru îndrumarea educativă a tinerimii.

SCOLI PEDAGOGICE

Ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor a luat măsuri pentru înființarea a încă trei școli normale sau pedagogice. Aceasta e, fără îndoială, cea mai firească rezolvare a cestiunii lipsei de învățători: celelalte sunt numai măsuri luate la vreme de nevoie.

Lucru cu deosebire nepotrivit e însărcinarea preoților să mai fie și învățători în școlile primare. E veche vorba că doi pepeni într-o mină nu se pot ținea și nu e nouă nici vorba că după doi deosebiți iepuri nu poate nimeni să alerge în același timp: pot preoții să fie foarte buni învățători, dar se întâmplă adeseori că tocmai cînd lumea li-e mai dragă sunt chemați să-și facă datoria de preoți, pe care nu le este iertat s-o nesocotească.

Cu totul altfel ni se prezintă gîndul ca pedagogia să fie predată și în seminare și ca nici unul dintre absolvenții seminarelor să nu fie hirotonit decît după ce a făcut un fel de stagiu ca învățător. Prin aceasta, nu numai că ne-am ajuta cu seminariștii în învățămînt, ci am și stringe totodată legăturile între învățători și preoți și am ajunge să avem preoți în mod practic mai bine pregătiți pentru păstorirea sufletească. Preoții însă, luînd asupra lor și sarcina de învățători, totdeauna vor trebui să pună datoriile preoțești mai presus de cele învățătoricești, ceea ce e-n paguba școlii.

După toate semnele, vom fi, cu toate aceste, și de aci înainte nevoiți să ne folosim și de preoți în învățămînt, căci cele trei noi școli pedagogice pe care le înființează guvernul nu vor putea să sporească contingentul de învățători potrivit cu numărul din ce în ce mai mare al copiilor obligați a umbla la școală.

Unul din marile neajunsuri ale învățămîntului nostru e îngrămădirea școlărilor nu numai în școlile primare, ci și prin gimnazii, prin licee și prin școlile speciale. Adeseori se întâmplă că învățătorii nu ajung să-și cunoască elevii. Aceasta face foarte anevoioasă instrucțiunea și cu desăvîrșire peste puțină educațiunea.

De aceea, anume, în școlile din care au să iasă *educațori*, fie *preoți*, fie *învățători*, nu ne este iertat să suferim îngrămădirea școlărilor, căci nu putem să cerem bune îndrumări de la aceia care n-au putut să fie bine îndrumați.

E lucru de sine înțeles că e mai ieftină școala în care școlării sunt îngrămădiți, căci cheltuielile făcute cu ea se împart pe mai mulți. Tot atît de adevărat e însă că un om cu oarecare cultură și fără de studii speciale poate să fie un mai bun învățător decît absolventul unei școli

normale, în care îndrumarea educativă e peste putință, căci lipsa de educațiune e totdeauna o rea creștere.

În împrejurări normale deci, cele trei școli pedagogice nu pot să sporească contingentul de învățători bine pregătiți decât în cel mult o sută douăzeci pe an, ceea ce nu poate să fie destul, căci în timp de zece ani noi trebuie să ne sporim școlile cu cel puțin zece mii, dacă vorba e să facem adevărate progrese. Mereu vom fi deci ispitiți să sporim elevii școlilor normale ca să facem economii, deși poate orișice om cu judecată să-și dea seama că asemenea economii sunt păgubitoare și că nu ne vor rămânea, în cele din urmă, decât să mai înființăm încă câteva școli normale.

FINE DE AN

Se încheie anul școlar și iar se discută cestiunea dacă bine au făcut ori nu autoritățile noastre școlare când au suprimat examenele. Sunt mulți de părere că se-nvăța mai bine și mai mult pe timpul când la sfârșitul anului școlar se făceau cuvenitele repetițiuni pentru examenul de trecere.

Nu stă însă nicăiri scris că n-au să se facă repetițiuni și că profesorul nu are să-și examineze elevii la sfârșitul anului, pentru întreaga materie trecută. Ceea ce s-a suprimat sunt numai formele oarecum pompoase ale examenelor, publicitatea ceremonioasă care avea efecte cu desăvârșire stricătioase în ceea ce privește îndrumarea educativă a școlărilor.

Rostul practic al acestor examene era să se facă constatarea oficială dacă profesorul a făcut ori nu materia prescrisă și dacă și-a făcut ori nu, în toate privințele, datoria, precum și ca să fie distinși aceia dintre școlari care prin silință și bune purtări au dat bune exemple.

Suprimând examenele, autoritățile școlare au dat dovadă neîndoioasă că au deplină încredere în învățători și în profesori și nu se îndoiesc că aceștia trec materia prescrisă, își fac în toate împrejurările datoria, judecă fără

de părtinire, nu nedreptătesc pe nici unul dintre școlari și lasă să treacă clasa numai pe cei dindestul de bine pregătiți.

Aceia dar, care stăruie ca examenele să fie iar introduse sunt de părerea că nu merită corpul nostru didactic încrederea aceasta și că tot mai e nevoie de controlul făcut cu ocaziunea examenelor.

Îndeosebi anul acesta ei par a avea oarecare dreptate.

Anul școlar s-a început, precum știm, foarte târziu și se încheie ca de obicei, nu la sfârșitul lunii iunie, ci la începutul ei. Dacă mai scădem vacanțele de Crăciun și cele de Paști, duminicile și sărbătorile, anul școlar iese cam de vreo șase luni, ba pentru unele dintre școli chiar și mai scurt.

Noi românii suntem fără îndoială mai deștepți decât alți oameni și mai deștepți decât alți copii sunt și copiii noștri: se impune, cu toate acestea, întrebarea dac-am fost ori nu în stare să trecem și într-un an atât de scurt materia prescrisă în program și, dac-am trecut-o, cum am trecut-o.

Mai ales asupra acestui „cum“ avem să stăruim cu tot dinadinsul.

Se face în fiecare zi constatarea că unul din păcatele culturale ale noastre e lipsa de disciplină intelectuală, superficialitatea și ușurința cu care judecăm asupra faptelor petrecute și goana mare în care le facem toate. Păcatul acesta e fără doar și poate rezultatul unei educațiuni intelectuale greșite și nu vom scăpa de el decât deprinzându-ne, încetul cu încetul, în timpul copilăriei și al tinerețelor, deci în școală, să le facem toate a-ndelete și cu toată cumpăneala. Stăruind în deprinderile de pină acum, vom merge în mod fatal din rău în mai rău.

Dac-ar fi deci să aibă dreptate cei ce spun că nu se-nvăță azi în școlile noastre atita și atât de bine ca mai nainte, cauza nu e că nu se mai fac examene, nici că anii școlari sunt prea scurți. Aceia dintre învățători care țin să-și împlinească chemarea repetă materia cu școlarii lor și fac examene chiar și de mai multe ori — fie anul orișicât de scurt.

E fără îndoială rău dacă materia prevăzută în programe nu e trecută întreagă. Mai rău însă este dacă materia a fost trecută în goana mare, precum se zice, „pe ra soleală”, căci e mai bine să știi puțin, decât să știi rău ceea ce ai învățat — ca să scapi cât mai curând.

CĂLĂTORIILE DE VACANȚĂ

Unul dintre cele mai bune lucruri cu care ne-am deprins în timpul celor din urmă câțiva ani sunt așa-zisele colonii școlare. Scoțindu-i pe copii la largime, la lumină și la aer curat, nu numai îi fortificăm trupește și-i facem mai rezistenți în ceea ce privește boalele de tot felul, ci le formăm totodată și caracterul.

Excursiunile conduse cu pricepere sunt cele mai bune mijloace pentru buna îndrumare educativă a tinerimii.

Ele sunt îndeosebi nepretuite când e vorba de cultivarea simțimentului patriotic.

Se vorbește atât de mult și s-au scris atât de multe despre iubirea pe care orișicare om o are pentru locul său natal, pentru satul ori pentru orașul în care și-a petrecut copilăria și pentru împrejurimile lui. Nici că se poate ceva mai firesc decât iubirea aceasta, căci aducându-ne aminte de locul natal, ne reamintim primele mulțumiri ale vieții noastre, care rămân totdeauna proaspete în sufletul orișicui. Tocmai de aceea nu-i adevărat că toți oamenii își iubesc locul natal: îl iubesc numai aceia care au avut copilăria fericită și au avut la începutul vieții lor zile cu soare. Aceia care au fost horopsiți în timpul copilăriei lor sunt cuprinși de un fel de amărăciune când își aduc aminte de oamenii în mijlocul cărora și-au petrecut copilăria și de locurile unde îi știu pe oamenii aceia.

Chiar simțimentul de conservare trebuie deci să ne împingă a ne da silința să le facem copiilor cât se poate de plăcută viața, căci din copii amărâți ori poate chiar nedreptățiți nu pot ieși decât oameni care sunt un fel de dușmani neîmpăcați ai societății în care își petrec viața.

Chiar și numai atât e destul pentru ca să facă fiecare dintre noi tot ceea ce îi stă prin putință spre a le îndulci copiilor timpul de vacanță, adîndu-le puțin de a se bucura de largime, de lumină și de aer curat.

Cu mult mai hotărîtor pentru întreaga viață e însă ca tinerimea să-și poată petrece timpul vacanțelor călătorind de ici pînă acolo ca să cunoască fiecare, din propria lui intuiție, țara și poporul și să fie legat sufletește nu numai de locul nașterii lui, ci de multe localități unde a petrecut ore plăcute și s-a apropiat sufletește mai de tînii, mai de alții.

Sunt, de îndrept, în țara noastră, puține ținuturile prin care se pot face, în bune condițiuni, asemenea călătorii. În multe părți lipsește adăpostul, se găsește cu anevoie latana, ba poate că nici siguranța nu e în toate împrejurările neîndoioasă. Pentru tinerii mai înaintați însă, tocmai în urma acestor neajunsuri sunt călătoriile de vacanță folositoare în ceea ce privește formarea caracterului. În luptă cu nevoile vieții, răbdînd și suferind, dînd piept cu greutatea de tot felul, se face tînărul bărbat în puterea cuvîntului.

Nimic, poate, n-a contribuit în Germania și în Elveția deopotrivă cu călătoriile de vacanță la cultivarea simțimentului patriotic și la producerea generațiunilor de oameni în toate privințele vinjoși, care au pus temeliele înfloririi economice, culturale și politice.

Dacă sunt greuți, ele fac călătoriile de vacanță, nu numai pentru partea mai subredă a tinerimii, peste puțință. Ele sunt însă cu atât mai ademenitoare și mai folositoare pentru cealaltă parte, care poate să se avînte și să înfrunte greuți din ce în ce mai mari.

ȘCOALA NOASTRĂ

Zilele acestea a fost pusă la dispozițiunea publicului o lucrare foarte prețioasă, *Statistica științurilor de carte*.

Lucrarea e cu atât mai prețioasă, cu cît rezultatele la care ajunge sunt îmbucurătoare. Se face adecă constata-

rea că-n timpul celor din urmă vreo zece ani, numărul știutorilor de carte s-a sporit în proporțiuni mai însemnate decît mai nainte și s-a urcat în cele din urmă la aproape *patruzeci la sută* (39,3 la sută).

E de sine înțeles că, prin orașe, numărul știutorilor de carte e mai mare decît prin sate și că nu în toate județele știința de carte e deopotrivă răspîdită.

Tot atît de învederat este că va trece mult timp pînă ce vom fi ajunși să înființăm destule școli și să avem destui învățători pentru ca să învețe carte și cele 60 la sută, care constituie contingentul de așa-ziși „*analfabeți*“.

Mai e apoi un lucru: „*analfabet*“, într-un înțeles oarecare, poate să fie și cineva care știe să scrie și să citească.

Nu o dată s-a întîmplat că profesori universitari, precum și alți oameni cu autoritate în materie de învățămînt au afirmat că sunt multe neajunsurile învățaturii și mai ales ale educațiunii pe care le primesc copiii în școlile noastre.

Dacă ar fi ca lucrul acesta să fie adevărat, am avea și cuvînt de a nu ne prea bucura că se sporește numărul celor ce știu să scrie și să citească.

Stăruim asupra acestui adevăr cu atît mai virtos, cu cît e foarte apropiat de gîndul omenesc că lipsa de învățatură e mai bună decît o învățatură rău îndreptată și împreună cu lecțiunile pe care le face altul, însă numai de la noi să ne lepădăm de relele apucături și să ne îndreptăm, iar aceasta o simțim cu atît mai virtos, cu cît mai mulți sunt cei ce trec prin școlile noastre.

S-a întîmplat, nu tocmai de mult, ca pînă chiar și suprema autoritate școlară, ministrul de Culte și Instrucțiune Publică a făcut în fața Parlamentului constatarea că sunt la universitățile noastre și profesori care fac abia cîte două-trei lecțiuni pe semestru, ba chiar și pe an, iar rectorul universității i-a dat răspunsul plin de haz: „De ce să mai fac și eu lecțiunile pe care le face altul foarte bine?!“

E învederat că, avînd la universitate asemenea profesori, nu putem să avem disciplină, bună rînduială și rîvnă zeloasă nici în școlile secundare ori în cele speciale, nici mai ales în cele primare, ai căror învățători sunt îndrumați în școlile speciale și la universitate.

Cu cît mai mulți sunt știutorii de carte, cu atît mai virtos trebuie să o simțim aceasta și cu atît mai dinadins vom stărui cu toții ca în școlile de orișice grad, fiecare să-și facă datoria și să lucreze cu toată inima.

Acesta e rezultatul moral al cifrelor statistice în ceea ce privește numărul știutorilor de carte.

ȘCOALA NOASTRĂ

În numărul de la 2 iunie al *Universului*, d. M. Negru a publicat un șir de date statistice asupra învățămîntului primar de prin orașele noastre. Ne-am mărgini să tragem luarea-aminte a cititorilor noștri asupra acelor date, dacă n-ar fi între ele și unele asupra cărora nu am putut să ne dumirim.

Aflăm, înaintea de toate, că numărul copiilor care, după vîrsta lor, sunt obligați a umbla la școală a fost, în anul școlar 1909—1910 de 112 267, iar pentru anul următor (1910—1911) s-a urcat la 117 675!

Nu ne îndoim că aceste cifre sunt exacte. Orișice copil e înscris în curînd după nașterea lui la ofițerul stării civile. Tot acolo sunt înscrși și morții. N-avem deci decît să numărăm pe cei rămași la vîrsta cuvenită în viață, pentru ca să stabilim cu deplină siguranță cifra celor obligați a umbla la școală. Presupunem că numărătoarea s-a făcut în mod conștiincios.

Ni se spune acum că, dintre cei obligați a umbla la școală în primul an, 31 459 (adică 29 la sută), iar în al doilea an 30 483 (adică vreo 24 la sută) sunt străini.

Cifrele aceste se stabilesc și ele ușor, și dacă sunt exacte cam a patra parte din copiii de prin orașele noastre sunt născuți din părinți care nu sunt cetățeni ai statului român. Orișicine va trage din aceasta concluziunea că 24 la sută pînă la 29 la sută din poporațiunea orașelor noastre sunt *străini*, ceea ce nu e bine.

Ni se mai spune apoi că, dintre cei obligați a umbla la școală în primul an, 30 448, iar în al doilea chiar 37 659 n-au fost înscrși, iar aceasta pentru că nu era loc pen-tru dînșii prin școli — ceea ce iar nu e bine.

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

CUM TREBUIE FĂCUTĂ ACEASTĂ REFORMĂ

Încă mai rău e că acești copii oropsiți nu sunt dintre străini, căci tot din datele statistice publicate aflăm că în primul an au fost înscriși străini 34 976, iar în al doilea 34 843. Străinii au fost dar înscriși chiar mai mulți decît se aflau prin orașe, căci au venit și de pe la țară mulți ca să-nvețe prin orașe.

Din toate aceste rezultă un lucru pentru orișicare român adevărat foarte dureros : că aceia care prin orașele noastre dau înainte nu sunt cetățenii statului român, ci străinii de tot felul.

Mai sunt încă și altele.

După aceleași date statistice, în anul școlar 1909—1910 au fost înscriși 112 093 copii, iar corpul didactic era compus din 933 *învățătoare* și NUMAI 459 *învățători*, împreună 1 392, ce face nu mai puțin decît 80 școlari de învățător, ceea ce nu e deloc bine.

Ni se mai pune pe deasupra și întrebarea : De ce atîta preferință pentru învățătoare ? !

Nu cumva e o mare cestiune națională ca viitorii cetățeni ai statului român să fie crescuți de femei, iar nu de bărbați ? !

Dacă cifrele publicate sunt exacte, e rea de tot starea în care se află învățămîntul primar, chiar și prin orașele noastre, unde școala ar trebui să fie pe lîngă toate celelalte și-un așezămînt de asimilare.

Anume-n țara noastră, unde elementele străine sunt atît de numeroase și de variate, școala primară, mai ales prin orașe, are să contribuie în primul rînd pentru închegarea socială de la care atît de mult atîrnă puterea statului.

Cifrele publicate sunt atît de îngrijitoare, încît mereu suntem ispițiți să credem că ele nu sunt exacte : într-o țară în care se vorbește atît de mult și cu atît infocată rîvnă despre naționalism, nu te-ai aștepta deloc să se facă pentru ridicarea nivelului cultural al națiunii atît de puțin, cît rezultă din datele publicate-n coloanele ziarului *Universul*.

Ba te mai pomenești că nici nu sunt băgate-n seamă acele date, care-n gîndul marilor naționaliști sunt lipsite de importanță în ceea ce privește „*întregirea neamului*“.

În timpul celor din urmă cîțiva ani, prin fel de fel de întruniri, prin coloanele ziarelor și prin alte publicațiuni, e discutată, cu multă stăruință, chestiunea învățămîntului nostru public. Sunt mulți cei nemulțumiți cu rezultatele obținute-n școlile noastre.

Nici nu-ncape îndoială că sunt mari și felurite neajunsurile învățămîntului nostru.

Școala e fie educativă, fie profesională, și organizatorii noștri n-au ținut seamă de deosebirea aceasta.

Pornind din gîndul că, funcționînd în mod stăruitor, orișicare organ se fortifică, îi punem pe copii să **alerge** în aer liber pentru ca să li se fortifice plămîinii și să **facă** anumite exerciții gimnastice pentru ca să li se fortifice mușculatura.

Voind deci să dezvoltăm deosebitele lor destoinicii **sufletești**, îi ținem în continuă lucrare **sufletească**.

Acesta e, mai presus de toate, rostul școlii. Mai **ales** în școala primară se face educațiune intelectuală **prin** gimnastică **sufletească**.

Întrebarea cea mare este : **CE** anume, **CÎT** și **CUM** au să învețe copiii, pentru ca să li se desfășure-n mod **firesc** toate destoiniciile **sufletești**, încît să iasă din ei oameni cu scaun la cap, care lucrează cu toată inima, țin să **facă bine** tot ceea ce sunt nevoiți a face, nu se pripesc niciodată și nu se apucă de lucru, pentru care nu au convenita **pregătire**.

La întrebările aceste, au dat răspuns mai ales **marii** pedagogi din Elveția, și păcatul învățămîntului nostru e că ne-am abătut de la îndrumările acestora.

Oamenii, dealtminteri foarte cumsecade, care au **organizat** școala noastră primară, fiind lipsiți de **bun-simț** educativ, au avut gîndul îndreptat spre foloasele ce **școlarii** au să tragă din învățatură, după ce vor fi **intrat în** viața practică ; au dat dar învățămîntului un caracter cu desăvîrșire utilitar.

În școala primară cel mai de căpetenie e studiul limbii materne, pentru care sunt prescrise cele mai multe lecțiuni. E învederat că în viața practică îi este omului de folos să știe a citi și scrie. Folosul acesta e însă numai un accesoriu firesc, și nu în vederea lui au să învețe școlarii limba maternă, pe care o știu foarte bine și mulți dintre cei ce n-au învățat să scrie și să citească. Folosul cel mare și adevărat este că, învățând gramatică, citind și făcând analiză, sub conducere raționată, copilul se deprinde a-și da seama despre legătura dintre vorbe și gânduri, înțelege bine ceea ce au zis ori au scris alții, cumpănește vorba mai înainte de a fi scris ori rostit, se face stăpîn pe vorbe[le] și pe gândurile sale.

Cu totul altfel sunt „CE“ „CÎT“ și „CUM“ în școala cu caracter utilitar. Avînd gîndul îndreptat spre foloase practice, îi punem pe copii să învețe lucruri care nu le sunt de nici un folos; din punctul de vedere al educațiunii intelectuale, și pe care le uită pînă ce vor ajunge să iasă în viața practică. Împovărăm deci sufletul, pierzînd din vedere că organele puse la opintiri prea mari se îmbolnăvesc și slăbesc.

Se-nvață bunăoară, în școală, și aritmetică, numai atît însă și așa, cit și cum e de neapărată trebuință spre a dezvolta destoinicia de a face abstracțiuni.

Tot așa istoria și geografia se învață spre a-i deprinde pe copii să cuprindă într-un singur gînd cele depărtate, fie-n timp, fie-n spațiu.

De sine înțeles, că e și-n viața practică folositor să fi învățat aritmetică, istorie și geografie — dar nu în vederea acestui folos le învață copiii.

Silind școlarii să-nvețe în școala primară ceea ce nu se potrivește cu menirea firească a școlii, nu numai că-i facem să ostenească în zadar, ci-i și prostim, și pentru orișicare om cu mintea întregă e învederat că școlile rău organizate, ori rău conduse, sunt o mare nenorocire socială.

Aceasta cu atît mai virtos cînd vorba e de școala secundară, în care tot numai educațiune sufletească are să se facă.

Pe cînd aiurea, această educațiune se urmează timp de 7,8 ba-n Germania chiar timp de 9 ani, la noi după ac-

tuala organizațiune ea e mărginită la numai patru ani. Chiar admitînd că tinerii noștri sunt înzestrați cu mai multe și mai mari daruri firești și că profesorii lor sunt și ei mai bine pregătiți și mai zeloși decît cei de aiurea, e greu să crezi că, după patru ani de gimnastică intelectuală, se poate porni, cu bun rezultat, pregătirea profesională. Nu e decît lucru de mirat, dacă mulți sunt de părerea că școlile noastre secundare ne dau oameni mai mult ori mai puțin neisprăviți, care nu prea sunt în stare să-și dea seama ce va să zică a fi convins, a ști ori a nu ști, a înțelege ori a nu înțelege, le fac toate-n goană mare și cu pripire, cu ușurință, și sunt mereu gata să ieie asupra lor sarcini pentru care n-au cuvenita pregătire.

Au multă dreptate cei ce stăruie să se facă o reformă în învățămîntul nostru public. Vorba e numai: Cine și cum are să o facă pentru ca nu cumva mai virtos să strice ceea ce are să dregă?

Lucru afară din cale de greu nu e să te dumirești ce anume are să-nvețe acela care vrea să iasă fie preot ori învățător, fie judecător, ori avocat, fie profesor secundar, medic, farmacist ori veterinar, fie inginer ori arhitect. Organizarea din toate punctele de vedere a învățămîntului „profesional“ e lucru mai mult ori mai puțin ușor, căci purcede în mod firesc din nevoile profesiunii.

Lucru mai greu e însă să te dumirești, „anume în țara noastră“, și „în împrejurările de astăzi“, ce au să-nvețe tinerii, pentru ca să iasă din ei oameni pe care te poți răzămă, orișicare ar fi cariera pe care-și vor fi alegînd-o. Trăiesc fără-ndoială în mijlocul nostru și oameni care sunt în stare să dea răspuns la întrebarea aceasta. Te pomenești însă că dînșii nu sunt dintre aceia de ale căror păreri să țină seamă, și tot oameni lipsiți de bun-simț educativ vor fi chemați să dregă ceea ce au stricat alții de felul lor.

INSTITUTE DE BINEFACERE ÎN ROMANIA

Mai la toate popoarele cari stau pe o treaptă mai de jos a culturii aflăm puțin interes și puțină îngrijire de de-aproapele ajuns la infirmitate prin boale sau bătrânețe sau prin alte întâmplări. Nomadul, care cu turmele sale trebuie să se afle continuu în migrațiune, dacă voiește a și le susține, pescarul, care trebuie des să schimbe locul, dacă voiește a avea totdeauna succes în pescăritul său, vinătorul, care necontenit trebuie să parcurgă pădurile, pentru a-și câștiga hrana de lipsă, toți aceștia, nefiind stabili cu locuințele lor, vor purta puțină grijă de consorții lor lipsiți și infirmi. Căci necesitatea îi împinge, căutând mijloacele pentru susținerea vieții, să desconsidere pe aceia cari îi pot împedeza în atingerea acestui scop. Cu cât însă un popor se dedă la o viață stabilă, cu cât condițiunile pentru progresul în cultură sunt prin urmare mai favorabile, cu atât vedem și compătimirea cu cei slabi, părăsiți și infirmi mai dezvoltată. În țările, cele mai înaintate în cultură deci și vedem cele mai numeroase și mai bine înzestrate institute de binefacere, publice și private, în cari săracii și bolnavii de tot felul primesc ajutoarele cele de lipsă pentru susținerea vieții lor materiale și spirituale. S-a afirmat, și poate după adevăr, că întrebuintarea săpunului ar fi un criteriu al treptei de cultură intelectuală la care a ajuns un popor. Cu același ba poate cu mai mult drept, putem afirma că institutele de binefacere ce le aflăm la un popor ne pot servi de

critériu pentru dejucarea înălțimei la care a ajuns **cultura** inimei aceluiași popor. Cultura spiritului și cultura inimei se ajută și se ajută, cea dintâi procură celei din urmă mijloacele spre a se putea manifesta în afară, cea din urmă dă celei dintâi adevărată însămnătate și frumusețe.

Ocupându-ne în nr. trecut cu o scurtă dare de seamă despre institutele din România, cari imediat lucră pentru promovarea culturii poporului în general, adică despre școli, vom comunica la acest loc spre completarea lucrului și unele date privitoare la instituțiile de binefacere din România. Observăm că și aceste date sunt scoase din studiul numit al d-lui Cretzulescu.

Din diferitele instituții de binefacere, publice și private, amintim următoarele :

1. **Spitale**. Abstrăgând cele militare, spitalele din România se împart în două categorii : a. cele administrate și întreținute de autorități județene și comunale ; 2. cele puse sub directă administrare și întreținute de eforii și epitropii particulare. De categoria celor din urmă se țin : Eforia spitalelor civile din București, Epitropia St. Spiridon din Iași, Epitropia spitalelor Brîncovenesti etc.

Eforia spitalelor civile din București are în total un venit de 2082438 lei 60 bani, care derivă din donațiunile și donațiunile făcute de diferite familii, și din veniturile unor schituri închinare acestor așezăminte prin hrisoave domnești. Eforia formează o administrație separată de guvern, supusă controlului Camerei Legiuitoare. Eforia aceasta are următoarele stabilimente și servicii sub administrația sa :

1. Opt spitale sau ospicii, și adică 7 în București și unul la Ploiești, cu 961 paturi. Cu aceste spitale sunt împreunate : a. farmacia centrală ; b. laboratorul de chimie servind la trebuințele spitalelor și pentru prelecțiunile ce se dau elevilor din Facultatea de medicină ; c. serviciul consultațiunilor gratuite și d. amfiteatrul de disecțiune, cu un muzeu de anatomie, care are azi 1262 preparate anatomice-patologice și microscopice.

2. Orfelinatul de fete Azilul „Elena-Doamna“. Pentru administrarea acestui institut Eforia primește de la stat o subvenție de 74000 lei. Patronagiul asupra azilului îl

are mărirea-sa doamna. Înființat a fost institutul la a. 1862 de principesa Elena Cuza, iar construcțiunea s-a făcut cu darurile damelor din București și cu cotizațiunile voluntare strînse din toată România. Elevele, aproape 300, se prepară sau pentru a deveni mai tirziu institutrice, sau pentru lucrul de mînă și dirigerea menagiului. Planul studiilor pentru cursurile superioare este ca și în licee, afară de limbă latină și greacă, cari sunt înlocuite prin cea franceză și germană. Cursul este de 6 ani.

3. Orfelinatul de băieți de la Pantelimon. Elevii primesc instrucțiunea de lipsă pentru exercitarea unei profesii.

4. Serviciul copiilor găsiți și asistați. Acest serviciu este subvenționat de stat cu 53000 lei. Cu 24000 lei Eforia subvenționează spitalul din Craiova, iar alte părți din venit le întrebunțează pentru dotarea fetelor sirmane, pentru publicațiunile folosite pentru instrucțiunea publică și pentru stipendii junilor trimiși în străinătate.

Epitropia S. Spiridon din Iași, este o instituție privată, care însă și ea stă sub controla supremă a puterilor statului. Epitropia aceasta întreține spitale în diferite orașe ale Moldovei, cu preste tot 841 paturi.

Un spital frumos și spațios, întreținut de privați, este Spitalul Brîncovean în București cu 200 paturi.

II. **Serviciul penitenciarelor**, sau institute de corecțiune. După legea din 1874, în serviciul penitenciar s-a adoptat sistemul celular mixt, unit cu principiul muncii. Prin constrîngerea la muncă a celor prinși se intenționează două scopuri : o dată — a moraliza pe cei prinși, mai întâi prin muncă, care le asigură un viitor, prin învățătura unui meșteșug și strîngerea unui capital mic, ce le servă la ieșirea din temniță ; a doua — a face ca cheltuielile întreținerii arestanților să fie restituite statului prin chiar produsul muncii lor.

Numărul închisorilor centrale preventive și al caselor de corecțiune sunt 15. Din aceste în cel din Văcărești este înființat un atelier de legat cărți. Arestații leagă și broșează cărți, registrele și condicile necesare administrației țării, precum și toate lucrările de cartonagi ale Imprimeriei statului. De la 1 oct. 1871 pînă la 31 oct. 1874

valoarea lucrului executat s-a urcat la suma de 45 053 lei, iar a cheltuielilor la 43 757 lei rămînînd un beneficiu de 1 765 lei.

În închisoarea din Dobrovăț, se află instalat un atelier de lemnărie. Deținuții fac roabe, care, roate etc., atît pentru administrația județeană, cît și pentru privați. Valoarea totală a obiectelor confecționate s-a ridicat în 31 oct. 1874 la suma de 4 380 lei.

Inchisoarea din Plătărești, destinată exclusiv pentru femei, are un atelier de pînzărie; iar în cea din Mărgineni se află un atelier de cizmărie, condus de meșteri învățători din străinătate și prevăzută cu mașinile necesare. Lucrătorii arestanți, 182 la număr, furnizează cu un preț cu mult mai scăzut, decît se poate cumpăra de la întreprinzătorii particulari, încălțămînta trebuitoare pentru întreaga armată română. În termen mediu, producțiunea anuală este de 37 564 perechi cizme, în preț de 528 728 lei. Din această sumă nu numai că se acopere toate cheltuielile, ci mai rămîne statului un rest pozitiv de 11 922 lei. Pentru altă închisoare s-a proiectat un atelier de tors și de țesut, care să producă pînza necesară pentru îmbrăcămînta soldaților. Spre a cîștiga materialul brut s-a făcut, în mod de încercare, dispozițiile pentru a cultiva cînepa necesară prin arestanții altor închisori. Rezultatul cîștigat a fost favorabil, așa încît și acest ram va aduce în viitor multe foloase.

Numărul total al deținuților în închisorile centrale în anii 1871—1874 variază între 2 500 și 3 600.

Introducerea muncii în închisorile statului fără îndoială produce și va produce mari foloase. Căci ferind pe arestanți de uritul ce rezultă din neocupare, îi împedîcăm pe de o parte a-și îndrepta cugetele spre mișelii și fapte netrebnice, iar pe de altă parte îi deprindem cu ocupațiuni folositoare, cari pot să le servească pentru a-și cîștiga mai ușor mijloacele de subzistență, după ce a ieșit din închisori. Însămîntatea cea mare a deprinderii din urmă pentru susținerea ordinii și asigurării proprietății și vieții cetățenilor o vom înțelege ușor, cînd cugetăm că partea preponderantă a crimelor și delictelor este o urmare a sărăciei și lipsei poporului de rînd.

FETELE NOASTRE

În timpul celor din urmă cîțiva ani s-a vorbit la noi și s-a scris mult despre educațiune, trebuia dar să străbată și convingerea că temelia educațiunii se așează în familie, sub purtarea de grijă a mamei, și că între neajunsurile morale și economice de cari ne plîngem sunt multe cari nu vor putea să fie înlăturate decît pregătindu-ne fetele pentru sarcina de soție și mamă pe care vor avea să o poarte.

Rămîne să ne mai pătrundem și de convingerea că pregătirea aceasta trebuie să fie cu atît mai deplină, cu cît mai cultă e femeia.

Adevărul acesta e desfășurat cu multă claritate într-un articol publicat în edițiunea de dimineată a numărului de la 12 ianuarie a.c. al ziarului *Kölnische Zeitung*.

Autorul articolului vorbește, ce-i drept, despre fetele din Germania, dar adevărul e pretutindenea același și, citind articolul, ni să pare că el anume pentru noi a fost scris:

„În țara noastră — zice autorul german — a ști limbi străine a trecut totdeauna drept un învederat semn de cultură mai superioară. Îndeosebi pentru femei sunt deocamdată limbile moderne, ceea ce constituie nota distinctivă a întinderii instrucțiunii ce au primit în școală. Nu prea li se cere însă să știe limbile, ci numai să aibă oarecare destoinicie în conversațiune. În provinciile apusene ale patriei noastre s-a stabilit dar obiceiul că la vîrsta de 14 ani, ba poate chiar și mai curînd, fetele sunt trimise în un pensionat din streinătate. După ce au învățat acolo să rupă franțuzeasca ori englezeasca și să facă complimente frumoase, educațiunea lor e făcută. Și în școlile superioare de fete de la noi însă, ba pînă chiar și la majoritatea învățătoarelor, scopul cel mai de căpetenie al învățămîntului sunt limbile.

Altfel stau lucrurile în Franța. În școlile franțuzești, elementele naționale, limba maternă, istoria și literatura

națională constituiesc în grad mult mai mare decât la noi punctul de concentrare al învățămîntului. În școlile superioare de fete se mai adaugă la acestea un curs de gospodărie casnică cu deosebită considerațiune pentru igiena domestică și teoria generală a educațiunii, deci studii prin cari fetele au să fie pregătite pentru viitoarea lor chemare ca stăpîne de casă și mume de familie și femeile claselor mai culte devin destoinice de a-și implini datoriile cu pricepere și cu discernămint științific. Școlile de model ale statului francez, *Lycées des Filles*, cari sunt răspîndite în toată țara, le ocupă fără îndoială pe fete pînă la vîrsta de 18 ani, pe cînd, după dispozițiunile luate de ministerul Prusiei, se înțelege, în contradicere cu părerile celor mai însemnați pedagogi, s-a stabilit pentru fete un curs de numai nouă ani, care, în genere, se încheie la vîrsta de 15 ani. Pe terenul instrucțiunii femeiești, Franța a avut, ce-i drept, totdeauna pozițiunea de conducătoare; trebuie, cu toate acestea, să stăm pe gînduri cînd vedem cît de mult ne-a lăsat, în timpul celor din urmă cîteva decenii, înapoi. Ne place mult să ne fîlim cu bunul-simț și cu spiritul casnic al femeii germane. Tot de la străini trebuie însă să ne vie îndemnul de a ridica mai presus de femeile burghezilor și de servitoare pe mumele familiilor mai culte și de a le distinge și prin aceea că le dăm o pregătire științifică spre a se simți mai orientate în cercul celor mai apropiate datorii ale lor. Adevărul e că la noi e tot străin gîndul de a face din teoria gospodăriei casnice împreunate cu igiena domestică ca și principiile de educațiune, un de sine stătător obiect de studiu și nu putem încă enunța acest gînd fără ca conducătorii școlilor noastre de fete, oameni crescuți în spirit exclusiv teologic ori filologic, să ne întîmpine cu un zîmbet respingător. Trebuința de a avea o asemenea instrucțiune a pătruns însă pe cale indirectă pe nesimțite la noi. Cam de vreun deceniu s-au făcut în multe orașe din Germania serioase încercări de a crește din nou pe fetele muncitorilor mai mult pentru purtarea bucătăriei și pentru viața casnică și de a înlătura astfel lipsa de pricepere a femeilor din clasele mai de jos în ceea ce privește treburile casnice și urmările rele ale acestei lipse pentru viața familială. Un excelent mijloc pentru ajun-

gera acestui scop s-a creat prin înființarea bucătărilor pe lîngă școlile primare. Cei mai mulți dintre învățători au respins și unii dintre dinșii resping și acum această inovațiune. Acolo însă unde planul s-a executat, inovațiunea a reușit atît de bine, încît succesul a convertit pe mulți dintre adversarii de mai înainte. Azi abia mai poate să rămîie îndoială că în orașele mari și-n districtele industriale bucătăria școlară va fi în curînd o instituțiune generală pe lîngă școlile primare și pe lîngă cele de adulți, se înțelege, nu cu scopul de a forma bucătărese, ci ca creațiune prin care li se dă școlărilor puțința de a aplica, în încercări făcute de ele însele, învățăturile primite în ceea ce privește gospodăria casnică și de a lua o deprindere ce rămîne și peste timpul petrecut la școală. Bucătăria școlară presupune o instrucțiune în ceea ce privește gospodăria casnică, iar pentru aceasta se cer învățători și învățătoare cu pregătire în acest sens. E de sine înteles că învățătoarea specială a gospodăriei trebuie să aibă multă destoinicie; ea însă nu poate să facă instrucțiunea propriu-zisă, fiindcă e îndeajuns ocupată cu conducerea deprinderilor practice. Nu rămîne dar decât ca îndrumările privitoare la gospodăria casnică să fie introduse chiar în programele școlilor primare și ca învățătoarele să fie pregătite astfel ca să poată preda materia aceasta cu pricepere deplină. Pentru aceasta nu e destul ca în lecțiunile de aritmetică și în cele de științe naturale ale seminarului să se țină seamă și de cestiunile de gospodărie casnică; trebuie să se facă un curs special după un program chibzuit și în destule ore de lecțiuni. Între toate așezămintele noastre de învățămînt însă mai ales seminarele sunt acele în cari materiile nu mai pot să fie sporite. Studiul gospodăriei casnice va trebui dar să fie rezervat pentru școlile de pregătire, îndeosebi pentru cele secundare de fete. Aceasta va fi destul, dacă li se vor mai da și învățătoarelor intrate în funcțiune ocaziune de a-și improspăta și întregi cunoștințele la cursuri suplimentare. Iar școlile noastre secundare de fete ar ajunge prin aceasta să fie completate în felul liceelor franceze.

Ar fi însă de dorit chiar și în interesul educațiunii femeiești o asemenea dezvoltare a școlilor noastre de fete. În urma înclinării noastre spre abstracțiuni, instrucțiunea

noastră, în multe privințe atît de excelentă, e în parte lipsită de valoare practică. Pentru cele mai multe fete, cea mai adimenitoare carieră e fără îndoială cea de soție și mamă. Dorința de a fi pregătite pentru cariera aceasta, pentru sarcinile stăpînei de casă și a mamei nu are oare să le determine a mai sta cîtva timp la școală?

Fără îndoială cu tot dreptul s-au înființat gimnaziile și s-au deschis porțile universității pentru femeile cari au talent și înclinare pentru studii științifice. Ar fi însă dureros dacă n-ar fi străbătut în același timp și convingerea că în actualul stadiu a dezvoltării noastre științifice, chemarea stăpîinii de casă ne dă și ea destulă materie pentru satisfacerea dorinței de studii a unui spirit pornit spre cercetări științifice. Îndreptînd, prin studiul gospodăriei casnice, a igienei și a principiilor de educațiune, luarea-aminte a școlărilor silitoare asupra acestui teren, vom fi scăpînd pe multe din ele de năzuințe sîci. Pînă la un grad oarecare s-ar mai micșora apoi și abisul ce amenință a se deschide între viitoarele femei savante și matroanele cari sunt numai femei culte. Multe dintre damele noastre ar avea în sfîrșit, pe urma instrucțiunii primite în școli, o mulțumire mai dăinuitoare decît ceea ce le rămîne după cursurile de azi ale școlilor noastre de fete.

Nu e în gîndul autorului vorba de o deprindere practică pe care fata poate s-o cîștige luînd parte la purtarea sarcinilor casnice, ci de cultivarea spiritului casnic prin o pregătire potrivită cu rezultatele științei moderne.

Dacă lucrul acesta în Franța se face, iar în Germania se cere, el e cu atît mai necesar pentru noi, care nu avem școli ca cele din Germania și nu ne putem fîli cu spiritul casnic al femeilor noastre.

Adevărul acesta a fost recunoscut încă acum vreo treizeci de ani, cînd Ioan Otteteleşanu și-a hărăzit întreaga avere, ca din veniturile ei să se întreție un așezămînt în care fetele sărace se cresc astfel ca să poată fi „bune soții și bune mume, fără pretențiuni și fără lux“.

Mulțumită stăruințelor d-lui Ioan Kalinderu, așezămîntul acesta s-a înființat, funcționează în al noulea an acum, în cele mai bune condițiuni și e o dovadă practică

despre insuficiența deprinderii rutinare în materie de gospodărie casnică.

Sunt multe, felurite și foarte importante sarcinile pe cari stăpîna de casă are să le poarte și multe trebuie să știe femeia pentru ca să le poată purta în mod conștient și să nu se simtă roabă în casa ei.

Stăpîna de casă are purtarea de grijă pentru cumpănirea cheltuielilor, pentru conservarea marelui mulțimi de lucruri cari alcătuiesc zestrea casei, pentru păstrarea buneii rînduiei și a curăteniei în casă și în preajma casei, pentru sănătatea și pentru buna purtare a tuturor casnicilor și pentru întreținerea relațiunilor. La aceste se mai adaogă apoi, dacă familia e binecuvîntată, și purtarea de grijă pentru educațiunea fizică și morală a copiilor.

Femeia cîtuși de puțin cultă n-are să facă aceste lucruri după impulsioni momentane, ci în mod rațional și trebuie să mai aibă și deprinderea de a le face cu tragere de inimă și cu mulțumire, ca ceva potrivit cu firea ei.

În deprinderea aceasta consistă spiritul casnic, de la care atîrnă atît bunul mers al casei cît și fericirea individuală a femeii și nu putem să-i facem fetei un mai mare bine decît s-o deprindem a purta cu plăcere sarcinile atît de felurite și adeseori mai mult ori mai puțin urîte ale vieții casnice.

Bucătăreasa știe să gătească bucate gustoase; femeia de casă știe să fie rînduiala casei; croitoreasa știe să croiască și să coasă albituri ori haine; spălătoreasa știe să spele curat și să calce neted; dacă știe să poarte grijă de copii; stăpîna casei trebuie să le știe toate mai bine decît fiecare dintre ele îndeosebi și să aibă o privire clară asupra întregii vieți casnice.

Iar această privire clară nu poate s-o aibă decît femeia care nu numai știe cum se fac lucrurile, dar e totodată în stare să-și dea seamă și de ce anume au să fie făcute așa cum se fac.

Nu e, de exemplu, o plăcere, dar e lucru ușor să stai la mașină și să găsești bucate bune, dacă ai cu prisos ceea ce-ți trebuie. Preocuparea stăpînei de casă, care nu e numai bucătăreasă, e însă să pună pe masă bucate gustoase și ieftine, sănătoase și hrănitoare. Acesta e lucru mai greu dar foarte plăcut, dacă știi cum au să fie

alese și preparate alimentele și cum se combină listele de bucate.

Tot astfel nu e o plăcere, dar e lucru ușor să stai la albie și să speli. Preocuparea stăpinei de casă e însă ca spălătura să se facă așa încît albitura să nu se uzeze. Și lucrul acesta e plăcut numai pentru femeia care știe cum se conservă albiturile și cum se spală ele ca să nu se uzeze.

Așa e în toate. Ceea ce dă farmec lucrării noastre e înțelegerea amănunțelor ei și cea mai grea muncă devine o petrecere plăcută, dacă ne dăm seamă despre rațiunea lucrării noastre. Purtarea sarcinilor casnice e muncă de salahor numai pentru femei lipsite de cultură rațională, pentru femeile în adevăr culte ea este una din cele mai mari plăceri.

Admitem azi cu toții că nu poate să fie învățătoare decît femeia care, pe lângă o anumită pregătire științifică, are și educațiune casnică; cu atît mai virtuos trebuie să dăm pregătire științifică și educațiune casnică femeii care ia sarcina și mai complicată, și mai importantă a stăpinei de casă.

E foarte mult ceea ce femeia trebuie să știe ca să fie pe dindestul pregătită pentru purtarea sarcinilor casnice și nu e nimic ce nu e bine să știe. Trebuința de a ști e la femeie tot atît de nelimitată ca la bărbat, căci cu cît mai multe știm, cu atît mai ușor răzbim prin nevoile vieții, cu atît mai bogată, mai frumoasă și mai plină de farmec ne pare lumea, cu atît mai mulțumiți suntem de a trăi aci pe pămînt. Vorba nu e dar ce trebuie, ci ce poate să învețe o fată în timpul scurt pe care-l petrece la școală și experiențele pe cari le-am făcut noi la școala de la Măgurele dovedesc că autorul german are dreptate cînd zice că mii de ani sunt prea puțini.

II

Institutul „Ioan Otteteleşanu“ funcționează în cele mai bune condițiuni. Așezat departe de oraș, în mijlocul unui parc întins, el e scos de sub înrîurirea lumii zgomotoase

și poate să aibă în mare lărgime toate instalațiunile cerute pentru practica gospodăriei casnice.

Elevele, numai cîte 16 de clasă, sunt interne și au toată întreținerea. Primirea lor în institut se face în virtutea unui concurs la care sunt admise numai absolvente cu media cel puțin 7 ale cursului primar. Concurente sunt trecute printr-un examen de primire și examinate și de medicul institutului, iar alegerea celor 16 dintre concurențele examinate o face, cea mai bună garanție de dreptate, majestatea-sa regele, augustul protector al institutului.

Organizațiunea școlii e făcută cu multă chibzuință. Nici donatorul Ioan Otteteleşanu, nici adevăratul ei întemeietor, d-l Ioan Kalinderu¹, nici Academia Română, care a primit sarcina de a purta grijă de ea, n-a conceput-o ca școală profesională, în care prin deprindere sistematic condusă să dezvolte destoiniciile cerute pentru purtarea sarcinilor casnice, ci ca așezămînt de educațiune în care se cultivă și prin care se propagă virtuțile casnice.

Pentru ca să fie accesibile pentru o asemenea educațiune, elevele trebuie să primească și instrucțiunea cuvenită.

Se hotărîse dintru început înființarea unui curs secundar de patru ani. Mai nainte însă de a face împărțirea pe clase a materiilor, a fost consultată organizațiunea școlilor similare și s-a constatat că patru ani sunt prea puțin.

Viitoarele stăpine de casă trebuie să învețe rînduiala casei, chimia alimentară și igiena domestică, deci, ca științe auxiliare, botanică, zoologie, fiziologie și fizică, precum și aritmetică și geometrie, cîte ceva din toate, dar din fiecare destul ca să aibă privire clară asupra în-

¹ D-l Ioan Kalinderu pentru ca să poată izbuti să creeze această binefăcătoare instituțiune a avut un proces, rămas celebru, care a ținut 5 ani, cu toate rudele defunctului Otteteleşanu, pe care l-a susținut d-sa ajutat de cei mai mari jurisconsulți din Franța și Belgia. Și pentru a susține validitatea testamentului a publicat 2 notițe, una în franțuzește și alta în românește. Numai astfel d-l Kalinderu, executorul testamentar al lui Ioan Otteteleşanu, a putut aduce la îndeplinire voința defunctului (n.a.).

tregii materii și să poată înțelege îndrumările ce li se dau în practica gospodăriei.

Viitoarele stăpîne și mume primesc educațiunea nu numai pentru ca s-o aibă, ci totodată și pentru ca s-o dea, trebuie dar să fie duminite asupra regulilor de bună viețuire și asupra principiilor de educațiune. Nu poate însă să li să vorbească despre acestea, decît după ce li s-a dat cultura generală în vederea căreia s-a introdus în toate școlile limba și literatura națională, istoria și geografia, religiunea și psihologia.

Materiile au fost împărțite pe cinci ani, primii trei ani de pregătire, iar cei din urmă doi un curs special.

Începutul s-a făcut cu înființarea primei clase și lucrul părea de tot ușor, căci elevele erau puține și lucrau sub conducerea directă a direcțiunii, care ținea să le formeze bine, căci prin ele avea să îndrumeze în urmă întregul institut.

Chiar de pe acum se prevedeau însă greutățile ce trebuiau să se ivească mai târziu.

Elevele au fost împărțite în patru secțiuni, cari la practica gospodăriei se schimbă cu rîndul: o săptămînă la bucătărie și la cămară, a doua la sufragerie, a treia la atelier, iar a patra în dormitoare.

Diminețele, unele dintre eleve trec la bucătărie, altele rămîn în dormitor, iar altele fac menagiul în clasă și în sufragerie. Despre o meditațiune de dimineață, ca la alte școli, abia mai poate să fie vorba.

Lecțiuni numai înainte de amiază se pot face. După amiază elevele trebuie să lucreze în atelier, ca să-și coasă, cîrpească ori dreagă albitura și hainele, ori să învețe lucrul de mînă așa-numit mai fin.

Cum rămîne apoi cu elevele cari sunt cu rîndul la bucătărie și la cămară? Pot ele să ia parte la lecțiuni ori trebuie să-și facă practica? Deoarece practica e pentru ele mai importantă, s-a hotărît ca ele să nu ia parte la lecțiuni.

Dar elevele cari sunt cu rîndul la atelier? Ele dau la spălat și iau în primire spălătura, dreg și cîrlesc, așează în dulap și țin rînduiala schimburilor. Toate aceste sunt lucruri cari nu se pot face în pripă și pe apu-

cate. Cel puțin două zile pe săptămînă, dar nici aceste eleve nu pot să ia parte la lecțiuni.

Avem dar o școală în care lecțiuni se fac numai înainte de amiază și ale căreia eleve opt zile pe lună nu pot să asiste la lecțiuni, diminețele nu pot să facă meditațiuni, iară serile sunt oboseite. Iau vorbele în înțelesul lor propriu și exprim un adevăr despre care m-am îndreptat din propria mea intuițiune, cînd zic că lecțiunile sunt pentru ele o distracțiune, dar e învederat că în asemenea condițiuni nu se poate învăța prea mult.

În anul al doilea, prima serie a format clasa a doua, iar pentru clasa I s-a primit în institut o nouă serie.

Îndoindu-se astfel numărul elevelor, împărțirea pe secțiuni nu mai putea să rămîie cum fusese făcută potrivit cu rînduiala casei. Era peste putință ca în aceeași bucătărie să facă, la o singură mașină, practică în același timp opt eleve, cîte patru de fiecare din cele două clase. Deși dar, după planul de organizațiune, elevele au să facă tot a patra săptămînă practică la bucătărie, au rămas la bucătărie cîte două eleve de clasă, numai pe timp de trei zile la patru săptămîni.

În același timp s-a sădit pomătul, s-a făcut începutul cu grădina de legume și cu pepiniera de arbori și de pomi și s-a înființat lăptăria și prășila de porci și de pasări, toate acestea ca mijloace de practică și de educațiune. Elevele erau din ce în ce mai ocupate și în fiecare zi se punea întrebarea ce e pentru ele de mai mare importanță și cum au să fie împărțite, ca la practică să nu se împedeze unele pe altele.

Un lucru era sigur: că mai mult decît trei clase, 48 eleve, nu pot să stea sub același acoperemînt și să facă practică în aceeași gospodărie.

Academia Română a zidit dar pentru cl. IV și pentru cl. V cîte o casă deosebită, în care clasa își are sala de lecțiuni, dormitorul, atelierul și garderoba, bucătăria, cămara și sufrageria, spălătoria, cuptorul de pîne, afumătoarea pentru conservele de carne, uscătorul de poame și pivnița de zarzavaturi, curtea de pasări și dudăria pentru gîndacii de mătase, întreaga ei gospodărie deosebită pe care o conduce ea însăși.

Elevele din aceste clase, fete de 16—18 ani, își gătesc cu rîndul bucatele după liste stabilite de ele însele și aprobate de direcțiune, își prepară conservele de tot felul, păstrează cheile și au sub purtarea lor de grijă cămara, pivnița de zarzavaturi, hambarul și garderoba, își confecționează și întrețin îmbrăcămintea și albitura, spală și calcă albitura mai fină, pun cloști și cresc pui și boboci, poartă socoteală despre toate, fac tot ceea ce femeia are să facă la casa ei.

Această împărțire în trei gospodării deosebite e, fără îndoială, mai costisitoare, dar ea trebuia să se facă.

Începutul educațiunii casnice se face prin dezvoltarea spiritului de cumpătare și de cruțare. Îndeosebi în gospodăria individuală, bunăstare nu se întemeiază pe producțiune, ci pe chivernisire și pe buna rînduială, pe deprinderea de a păstra puind fiecare lucru la locul lui, de a îngriji și de a nu risipi nimic. Spiritul acesta nu se poate cultiva decît lăsîndu-le elevelor purtarea de grijă pentru toate, ceea ce nu se poate fără de risipă și fără de stricăciuni.

Elevele stau, ce-i drept, sub priveghearea pedagogelor, azi toate absolvente ale institutului, și simbetele, cînd se face predarea, inventarele sunt revizuite cu toată rigoarea; lipsa de îndemînatăcie însă, ușurința, negligența și relele deprinderi sunt păcate cari numai prin îndelungă răbdare și prin bunăvoință stăruitoare se pot combate și dacă se sparg ferestre și sticle de lampă, farfurii și pahare, dacă se strică scaune și mese, dacă se perd tacîmuri și cîrpe, dacă se face risipă în mîncare ori se arde mîncarea pe foc, elevele sunt certate și rău notate, dar paguba tot fondul o poartă, ca cheltuială făcută cu educațiunea casnică.

Nu a cruțat și nu cruță Academia Română nimic ca să înzestreze și să întrețină școala aceasta potrivit cu menirea ei specială, și nelimitată e îndeosebi iubirea d-lui Ioan Kalinderu către această creațiune a sa.

Rezultatele obținute pînă acum ne duc, cu toate aceste, la convingerea că autorul articolului din *Kölnische Zeitung* vorbește în cunoștință de cauză cînd zice că și cinci ani sunt prea puțin, mai ales dacă spiritul casnic nu e dezvoltat din familie.

Ocupate de dimineața pînă seara, elevele sunt cu deosebire viguroase și rumene la obraji, mereu voioase și binevoitoare între ele, le fac toate cu plăcere și dau examene bune. La Măgurele s-a adevărit cu prisos principiul lui Pestalozzi, că atingerea cu natura, lucrarea continuă și varietatea preocupărilor îndulcește firea omenească, înăbușe pornirile rele și rotunjește ființa. Nu mai încapă nici o îndoială că îi priește femeii acest fel de educațiune și că așa au să fie crescute fetele, cum ele cresc la Măgurele.

Rămîne însă întrebarea, dacă anume în mijlocul societății noastre acest rezultat e ori nu sigur.

Deși numai fete sărace pot fi primite în institut, multe din eleve se simt la început jignite cînd se văd nevoite a freca mese, a șterge scînduri, a spăla ferestre, a plivi în grădină ori a-și uda straturile, căci în societatea noastră s-a încuibat gîndul că acestea sunt lucruri ordinare, pe cari la nevoie le facem și fără ca să le fi învățat și numai puțini își dau seamă cît de mult cîștigă cel ce se deprinde a le face bine, deci și cu mulțumire. Văzînd că kolegele lor mai mari și pedagogele au deprinderea aceasta, elevele de curînd intrate se dau pe brazdă, se îmbărbătează și devin fete harnice — mai ales cînd nimeni nu le vede.

E însă destul să petreacă în timpul vacanțelor cîteva zile acasă, pentru ca iar să se simtă „domnișoare“ în înțelesul românesc al cuvîntului, să se codească și să-și cîntăre mîinile și pelița obrazilor.

E în natura omului și mai ales a femeii să se potrivească cu mediul social în care trăiește. Cele mai multe din „domnișoarele“ noastre sunt lipsite de educațiunea fizică, atît de importantă pentru femeie. Petrecîndu-și copilăria și tinerețile în continuă încordare intelectuală, fie pe băncile școalei, fie cu meditațiunea și cu lectura, ele sunt deștepte dar *delicate*, plăpînde, palide și nervoase. Nu o dată dar, fetele noastre au fost luate în bătaie de joc pentru că au obrazii rotunzi și rumeni și brațele ca niște bucătărese. Ni s-a întîmplat dar că unele din ele se simțeau nemîngîiate și, întorcîndu-se de acasă, au fost surprinse sugînd zeama din lămii ori bînd oțet, ca să li se pearză sîngele din obraji, să se mai subțieze

și să devie și ele „*delicate*“ ca celelalte „domnișoare“. E, la urma-urmelor, ademenitor și mai ușor să te strângi în corset, să te gătești, să te plimbi și să-ți petreci timpul în flecării decât să muncești în mijlocul unei societăți care nu ți-o cere aceasta.

Se pune dar de sine întrebarea : Dacă fete de 16—17 ani, fie ele orișicât de bine-crescute, vor putea ori nu să reziste în mijlocul societății noastre care nu încurajază hărnicia casnică ?

Academia Română și-a rezervat deci dreptul de a nu le mai da elevelor voie să petreacă vacanțele afară de institut. Cîtva timp în urmă a luat hotărîrea de a nu mai primi în institut decât fete trecute de doisprezece ani. Anul trecut, în sfîrșit, absolventele au fost oprite în institut ca să mai facă și un an de practică și să iasă în lume la vârsta de 18—19 ani.

Suntem dar ajunși la un curs de șase ani, iar aceasta în virtutea experiențelor făcute în timp de opt ani.

La ce am putea să ne așteptăm, dacă am înființa școli speciale de gospodărie cari nu ar putea să aibă un curs de șase ani, numai cîte 16 eleve de clasă și întregul aparat de care dispune școala de la Măgurele ?

Anume, în țara noastră, unde spiritul casnic nu e cultivat în familie, asemenea școli ar fi bune numai ca mijloace de propagandă. În toate școlile și mai ales în cele secundare, fetele au să fie pregătite pentru purtarea sarcinilor casnice, căci e nenorocită femeia care e nevoită a conduce o gospodărie fără ca să fi fost pregătită pentru aceasta, și e sacrificată fata dacă i se dă cultură fără ca să se fi dezvoltat în ea spiritul casnic.

Convingerea aceasta va trebui să străbată mai curînd ori mai tirziu și la noi și nu poate să fie departe timpul cînd vom reorganiza școlile noastre de fete nu după modele străine, ci potrivit cu nevoile speciale ale societății noastre.

Nu e între bărbat și femeie nici o deosebire sufletească, dar sunt multe și mari deosebiri trupești pe cari cultura nu poate să le înlătore, ci le scoate cu atît mai virtos la iveală, iar viața aceasta cu trupul o petrecem și ne-o facem nesuferită, dacă nu ne dezvoltăm fiecare potrivit cu aptitudinile sale trupești. E lucru cu de-

săvîrșire nerațional să le dăm fetelor aceeași instrucțiune ca bărbaților căci, voind să dezvoltăm în ele destoiniciei pe cari nu pot să le aibă, lăsăm în părginire virtuțile femeiești. Încă din prima clasă primară, programul de studii al școalelor de fete are să fie croit cu aptitudinile femeii și cu menirea ei specială.

O mare greșeală e, fără îndoială, să izolăm fetele. Băieții și fete împreună au să crească, căci împreună au să-și petreacă viața și numai crescînd împreună se deprind a trăi ca oameni, potrivit-se între dînșii și stăpînindu-se fiecare pe sine. N-au însă fetele să intre în concurență cu băieții fiindcă prin aceasta se nenorocesc.

E la noi, chiar mai mult decît în Germania ori în Franța, nevoie de bucătării pe lîngă școlile primare urbane și aceste bucătării se vor și înființa, iar aceasta nu pentru ca fetele să învețe a găti franțuzește, a coace prăjituri fine ori a prepara aspicuri și pateuri, ci pentru ca ele, încă de mici, să se deprindă cu gîndul că femeia are și ea rostul ei în societate, că mai ales de la dînsa atîrnă buna stare economică, sanitară și morală a societății, că ea nu e menită a fi roaba bărbatului, ci tovarășa mult prețuită a lui și să ajungă a purta cu pricepere și astfel și cu mulțumire sarcinile casnice de cari nu se poate lepăda fără ca să se degradeze însăși pe sine.

Nu ar avea însă bucătăriile școlare nici un rost, dacă nu s-ar introduce și în programele de studii teoria gospodăriei casnice, fără de care putem să formăm bucătărese ori dădace, dar nu viitoarea stăpînă de casă.

Cu atît mai virtos se impune reorganizarea școlilor secundare de fete așa cum ea s-a făcut în Franța și cum se cere în Germania și orișicine, voind să facă reorganizarea aceasta, va trebui să ajungă, ca Academia Română și ca autorul articolului din *Kölnische Zeitung*, la convingerea că în adevăr cursul de cinci ani e prea scurt și nu poate să ne dea decît femeii neisprăvite.

Atît cestiunea economică, cît și cestiunea morală, nu-mai prin o asemenea reorganizare a școalelor de fete se vor putea rezolva.

Cultura modernă a făcut pe femeia română exigentă și pretențioasă, tonatică, nervoasă și pornită spre risipă, ființă mai mult ori mai puțin intratabilă. Aceasta însă

numai pentru că e greșită educațiunea ce li se dă fetelor și pentru că școlile noastre le dau fetelor ceea ce nu le trebuie și nu le dau deloc ceea ce avem să cerem de la ele.

E roabă femeia care nu e pregătită pentru purtarea sarcinilor casnice, roabă dacă nu le poartă, și roabă dacă le poartă plângându-se mereu că e nevoită să le poarte și vrednică de plîns e soarta bărbatului care nu poate să plece fără de grijă în treburile sale și nu găsește liniștea dorită sub acoperămintul casei sale.

CARITATEA PUBLICĂ

AZILUL „ELENA DOAMNA“

Vorbind despre greutățile cu care se luptă primăria Capitalei în ceea ce privește bisericile și copiii părăsiți de părinții lor, ne-am mărginit a pune cestiunea și a o lămuri ca să tragem luarea-aminte a publicului asupra ei, dar nu am făcut nici o propunere.

Au făcut însă alții propuneri, care ne-au întărit în gîndul că se găsesc la noi totdeauna oameni cu porniri generoase, dar un curent de generozitate nu a fost pînă acum nimeni în stare să producă și de aceea nu e la noi nici continuitate în materie de caritate publică.

Discutăm azi cestiunea purtării de grijă pentru copiii părăsiți, parcă ea întîia oară ni s-ar pune, fără ca să ținem seamă că ea a mai fost discutată, ba i s-a mai dat și o rezolvare.

Încă pe la sfîrșitul secolului XVIII, bineștiutul metropolit Filaret a făcut pentru copiii părăsiți mari danii, la care neguțători din timpul acela au adăugat și ei dintr-al lor fiecare după putința și după inima sa. Au murit însă generoșii donatori, au urmat învîlmășelile din timpul celor din urmă fanarioți, Eteria grecească și ocupațiunile rusești și lipsind purtarea de grijă a publicului s-a pierdut urma daniilor făcute de metropolitul Filaret și de miloșii lui fii sufletești.

Abia în timpul lui Cuza-vodă s-au găsit cîțiva oameni de o fire mai duioașă, între care mai ales doctorul Carol

Davila și Vasile Alecsandri — care s-au întrebat „Ce s-a făcut avutul copiilor?!“ — au urmărit lucrurile cu toată stăruința și au cerut să li se dea copiilor ceea ce este al lor.

Era acum peste putință să mai fie restituite averile, căci ele trecuseră din mîină-n mîină și ajunseseră în stăpînirea unor oameni de la care nu mai puteau să fie scoase. S-a constatat, între altele, că Teatrul Național precum și unele dintre casele de prin împrejurimea lui fuseseră pe teren dăruit de metropolitul Filaret pentru copiii părăsiți.

Intervenind însă Elena doamna, a rămas ca statul să dea în fiecare an, drept venit al averilor pierdute, 250 000 lei.

Așa s-au înființat Azilul „Elena Doamna“ pentru fete și orfanotrofiul de la Pantelimon pentru băieți, sub administrațiunea Eforiei spitalelor civile, cari din cei 250 mii lei avea să acopere cheltuielile făcute cu doicele și cu cele două așezăminte.

Deoarece pentru zidirea azilului cele 250 000 lei nu erau îndestulătoare, V. Alecsandri și doctorul Davila au pornit, sub protecțiunea Elenei doamnei, o vie agitațiune și au produs un curent destul de viu, care a încetat însă îndată după ce s-a înființat azilul, și doamna Davila, una din cele mai frumoase figuri din viața noastră comună, a luat asupra sa greaua sarcină a conducerii lui.

Sunt azi puțini cei ce pot să-și dea seamă despre greutățile cu care s-au luptat soții Davila ca să organizeze Azilul „Elena Doamna“, pentru care au jertfit tot ceea ce era mai bun în sufletele lor și cea mai frumoasă parte din viața lor.

Azilul, așa cum îl știm din timpurile lui cele bune, nu e o creațiune a societății noastre, ci fapta lor și numai a lor.

Deși om cu deosebire impulsiv, doctorul Davila n-a procedat, în organizarea noului așezămînt, după impulsivunile sale momentane, ci a studiat așezămintele similăre, a consultat oameni speciali și a ținut pînă în cele mai mici amănunte seamă atît de experiențele făcute aiurea, cît și de împrejurările locale.

Fetele adunate de la doici chiar în ziua intrării lor în azil se deosebeau foarte mult unele de altele.

Cîteva, totdeauna puține, care au avut parte să cadă sub purtarea de grijă a unor femei mai miloase, și se uitau rizînd în față, plîngeau cînd le pleca „mămica“, dar peste puțin iar li se deschidea inima, erau cu deosebire afectuoase, ascultătoare, copiii adevărați, poate neastîmpărați, dar voioși și buni.

Acestea își dădeau silința la învățătură și au urmat studiile cu succes bun.

Cele mai multe erau însă neapropiate, se uitau cu frică și cu neîncredere împrejurul lor, dedeau cu cotul cînd cineva voia să le mîngîie și steteau pornite pe plîns și îndărătnice într-un colț. Acestea erau leneșe, neascultătoare, certărețe și murdare, mințeau fără de rușine, aveau fel de fel de apucături urite și numai cu anevoie au putut să fie trecute prin cursul primar. Nu erau puține nici acelea, cari, în ciuda devotamentului neistovit al doamnei Davila, abia au trecut două-trei clase primare, nu erau bune de nimic, nu făceau treabă nici în atelier, nici în menagiu, nici la bucătărie, nici la spălătorie și numai cu multă greutate puteau să fie îndrumate spre buna rîndială.

În țările apusene, și mai ales în Italia și în Engiltera, e bine cunoscut acest tip de copii părăginiți, stricați în timpul primilor ani de viață și socotiți de mulți ca fiind ineducabili.

În gîndul soților Davila, mai ales pentru acești copii de două ori nenorociți s-a înființat azilul, nu numai ca locaș de adăpost, ci și ca liman de scăpare.

Încă sînt acum patruzeci și cinci de ani, oameni cu judecată au despărțit cestiunea „copiilor nimănu“ în două : „Ce facem cu ei în timpul primilor ani de viață ?“ și „Cum îi pregătim pentru greaua luptă a vieții ?“.

Experiențele făcute atît la noi, cît și aiurea au produs pretutindenea convingerea că partea întii a cestiunii e cea grea și importantă. Ea a și rămas la noi încă nerezolvată și azi ca mai înainte, copiii sînt stricați în primii ani ai vieții, azi ca mai înainte, educatorul se întreabă „Ce faci cu ei, ca să-i dregi ?!“

„Ceea ce le trebuie acestor copii — ziceau soții Davila în fiecare zi — e mai presus de toate iubirea de care au fost lipsiți și bunăvoința care le deschide inimile.“ Nu se mărgineau deci a le da ei înșiși copiilor cele mai înverdate dovezi de iubire și de bunăvoință, ci o cereau aceasta de la toți și erau neiertători față cu orișicine cari ar fi îndrăznit să jicnească pe vreuna din fetele luate de la doici, vorbindu-i despre trista ei origine.

Azi, dar, cînd s-a pus, precum se zice, la cale un fel de plebiscit în cestiunea „copiilor nimănu“, avem să ne dăm seamă dacă aveau ori nu dreptate d. și d-na Davila. Noi zicem că da și că iubirea și bunăvoința nu pot s-o găsească nici la stat, nici la primărie, ci numai la oameni cu porniri generoase, pentru care binefacerea e o trebuință viuă și nesecată.

Generoșii organizatori ai azilului au stăruit ca copilele lipsite de legături familiale să nu crească izolate, ci împreună cu fete născute din familii cu bună reputațiune, pentru ca după ieșirea lor în lume, acestea să le fie prietene și ocrotitoare sincere.

Aveau ori nu dreptate ?

Noi zicem că da, căci izolate ele se simt ca-ntr-un fel de penitenciar, ca aruncate din societate.

Din același gînd a pornit doctorul Davila, cînd a ținut ca azilul să fie organizat astfel, ca fiecare fată să se poată cultiva potrivit cu aptitudinile ei individuale, pentru ca nici în școală, nici după ieșirea ei în lume să nu se simtă osîndită la un fel de muncă silnică.

Și în privința aceasta avea dreptate.

De aceea, „Azilul Elena Doamna“ a fost un timp oarecare nu numai una din cele mai bune școli din țară, ci totodată și unul din cele mai frumoase așezăminte de binefacere din Europa, o creațiune de mulți admirată.

Moartea doamnei Davila a zguduit temeliiile morale ale azilului, căci nu mai era muma duioasă care le vede toate, ia parte la bucuriile și la durerile tuturor, își revărsa peste toate blîndețea și îndulcește firile. D-rul Davila, deși om neobosit și de un devotament în adevăr excepțional, era bolnav trupește și astfel nu putea să sibă pe lîngă toate celelalte și liniștea și răbdarea ce se cer pentru conducerea unui așezămînt în care sînt

adunate la un loc atâtea firi pornite spre răzvrătire. Cu toate acestea, stînd sub privegherea neadormită a majestății-sale reginei, Azilul „Elena Doamna“ a rămas, cîtă vreme a trăit el, ceea ce în gîndul lui trebuia să fie ca să se împlinescă dorința metropolitului Filaret, care e a tuturor oamenilor care-și dau seamă că „copiii nimănui“ sunt ai lui Dumnezeu și că pe el îl servim purtînd grijă de dînsii.

Nu cercetăm ce-a ajuns Azilul „Elena Doamna“ după moartea doctorului Davila și ce este el azi. Ceea ce am voit să simtă cititorii noștri este că el e ceea ce mai este numai mulțumită generoasei purtări de grijă a majestății-sale reginei și a alteței-sale principesei Maria, căci publicul român puțin s-a interesat și se interesează de el și lumea de azi a și uitat, parcă, munca grea pe care au săvîrșit-o cei de ieri.

Noi, cu toate acestea, nu avem să începem o nouă lucrare, ci să continuăm lucrarea o dată bine pornită, înlăturînd ceea ce e rău și adăugînd ceea ce ni se pare bun.

AZILUL „ELENA DOAMNA“

Mi s-a întîmplat zilele aceste să stau de vorbă cu cineva, un om stăpînit de cele mai bune îndemnuri, care se mira că în România nu a fost încă înființat nici un așezămînt pentru ocrotirea copiilor lăpădați.

M-aș fi mirat și eu de mirarea aceasta, dacă n-aș fi știut cît de ușor uită lumea atît cele rele, cît și cele bune. Tot așa s-a mirat odată întru fericire pomenitul dr. Carol Davila, care, viața lui toată, ca numai puțini, a rîvnit la mulțumirea de a fi săvîrșit fapte bune.

„Da! i-a zis unul dintre mai sfătoșii moșnegi din timpul acela. Nu se prea poate zice că n-a fost înființat și un asemenea așezămînt. Se vorbește adeseori despre mitropolitul Filaret.

Numai puțini dintre cei ce vorbesc despre el știu că el a făcut o mare danie și a pus la cale și pe neguțătorii din piața Bucureștilor să adune bani pentru copii lepă-

dați. Au urmat însă turburările cîrjaliilor lui Pasvantoglu și vîlmășagul Revoluțiunii Franceze, la 1806 au dat rușii a cincea oară năvală în țară, nu mult în urmă s-au pornit răzvrătirile eteriștilor și, după scurta domnie a lui Grigorie-vodă Ghica, iar au venit rușii și ni l-au adus pe Kiseleff, care și le potrivea toate după bunul plac. În trecerea acestor vremuri de urgie s-a pierdut și așezămîntul mitropolitului Filaret, cum în țara noastră se vor mai fi pierdut și multe alte lucruri bune, încît nu mai e chip să le dai de căpătii, ca să le descurci.“

Doctorul Davila nu era însă dintre oamenii care se împacă cu gîndul că nu se poate descurca un lucru de care el se interesează. Stăruitor neobosit, el a cercetat cu tot dinadinsul și s-a încredințat, în cele din urmă, că în adevăr mitropolitul Filaret a făcut pentru ocrotirea copiilor lăpădați o mare danie care, trecînd prin mîinile stăpînitorilor după vremuri, încetul cu încetul s-a risipit.

Parte din dania aceasta făcea, între altele, și tot locul ce se întindea de la biserica Sărindar pînă la Teatrul Național, care tot pe avutul copiilor lăpădați a fost și el zidit.

După dreptate, guvernul era dator să restituie dania. Partea cea mai mare a locului era însă trecută în stăpînirea lui Iancu Otteteleșeanu, care avea acte în regulă. Tot așa și ceilalți care stăpîneau părți mai mici pînă în biserica Sărindar. Silințele d-rului Davila, după toată probabilitatea, ar fi rămas deci zadarnice, dacă el n-ar fi găsit ajutători puternici, între care chiar și Elena doamna, precum și bunul ei prieten Vasile Alecsandri, care nu era numai poet, ci totodată și om în cel mai bun înțeles al cuvîntului.

Deoarece restituirea daniei risipite nu mai era cu putință, mulțumită stăruințelor puse de aceștia, guvernul s-a învoit ca drept venituri ale fondului risipit să pună la dispozițiunea Eforiei spitalelor civile, în fiecare an, 250 000 lei pentru ocrotirea copiilor lăpădați.

Primind din partea statului această despăgubire anuală, Eforia spitalelor civile a luat sub ocrotirea ei pe copiii lăpădați și pentru cei luați de la doici a înființat două locașuri de adăpost, unu la Pantelimon pentru băieți și altul la Cotroceni, Azilul „Elena Doamna“, pentru fete.

Pentru zidirile azilului au fost adunate și daruri de bunăvoie. Îndeosebi V. Alecsandri a publicat în folosul azilului colecțiunea sa de poezii populare.

Doă femei de nobleță legendară au ostenit pentru organizarea noului așezământ și pentru buna lui îndrumare, Elena doamna și Ana Davila, o adevărată odraslă din neamul Goleștilor, care a luat asupra sa greaua sarcină de directoare și a purtat-o cu o rară lăpădare de sine pînă la sfîrșitul vieții sale — durere!, prea scurte.

În urmă a luat Elisabeta doamna azilul sub cea mai apropiată a sa purtare de grijă.

Pornit de sus, avîntul generos încetul cu încetul a cuprins întreaga societate, încît copiii lăpădați nu mai erau ai nimănu, ci ai tuturor și așezămintele înființate pentru adăpostirea și educațiunea lor erau puse în rînd cu cele mai însemnate creațiuni de utilitate publică.

Toate erau apoi puse la cale prin mijlocirea doctorului Davila, delegatul Eforiei, al căreia membru cu trecere hotărîtoare era.

Pentru ca fetele, după ce vor fi ieșit în lume, să nu se simtă stingherite și horopsite, au fost primite în Azilul „Elena Doamna“ și orfane cu legături familiale care, împrietenindu-se cu ele, să le fie razem firesc în societate.

Pentru toate, fără deosebire, a fost stabilit principiul ca fiecare să primească educațiunea potrivită cu aptitudinile sale firești. Încetul cu încetul au fost deci înființate la azil cele patru clase primare, un curs secundar de șase clase și ateliere pentru toate lucrările manuale femeiești, precum și pentru desemn și pictură și se cultiva cu tot dinadinsul muzica.

Pentru cursul secundar îndeosebi, lecțiunile erau un fel de dar din prisos al unor oameni ca doctorul Davila, (chimia și igiena), Ieremie Circa (limba română), De Marsilac (limba franceză), Barbu Constantinescu (istorie și geografie), Zotu (filosofia și pedagogie), Teodor Ștefănescu (contabilitate), D. Grecescu (botanica și zoologia), C. Istrati, M. Minovici și Licheardopolu (științe pozitive), B. Ștefănescu (caligrafie), Henția (pictură), Bianchi și Cohen Lînaru (muzică).

Cele mai bine înzestrate dintre fete treceau cursul secundar și luau diploma cu care se prezentau la concurs

și unele din ele au ajuns institutoare, directoare de școli primare, chiar distinsese profesoare secundare.

Acele care rămîneau repetente în cursul secundar, dacă aveau aptitudini, treceau în atelierul de desemn ori în cel de pictură, învățau muzica ori se făceau învățătoare pe la școli rurale.

Acele care nu erau în stare să treacă în cursul secundar intrau în atelierele de lucru manual.

Se aflau însă și unele care nu erau în stare să treacă nici cursul primar și aceste rămîneau în sufragerie.

Toate aceste le-am aflat de la doctorul Davila el însuși, care în timpul războiului de independență a stăruit să scriu despre Azilul „Elena Doamna“ o broșură, ceea ce am și făcut.

După ce am ajuns să dau și eu lecțiuni la Azilul „Elena Doamna“, m-am incredințat din propria mea intuițiune și despre multe altele.

Am rămas — mai nainte de toate — cuprins de un fel de dezamăgire cînd am văzut că-n cele trei clase superioare ale cursului secundar, cărora le dădeam lecțiuni, erau de tot puține fetele luate de la doici, la vreo cîncizeci abia nouă, citeodată chiar șapte. Eram deci ispitit de gîndul că și aici tot „protecțiunea“ e hotărîtoare și că fetele născute din părinți necunoscuți au fost date la o parte, pentru ca să li se facă loc mai fericitelor, care erau rude cu oarecare trecere, ca să pună „o vorbă bună“ pentru ele.

În curînd m-am dumirit însă că, din contră, fetele luate de la doici se bucură de o particulară purtare de grijă — fiind socotite drept un fel de stăpîne ale casei sub acoperișul căreia se aflau adăpostite. Toți țineau seamă că gîndul înființării azilului a purces din cea mai curată iubire pămîntească; a primit sarcina numai în vederea purtării de grijă pentru copilele ce n-au avut parte de iubire pămîntească, a primit sarcine de directoare.

Mai ales Elisabeta doamna și în urmă regina avea pentru aceste copile horopsite o slăbiciune care citeodată mi se părea exagerată. Pornind din gîndul că din copiii care n-au parte de iubire ies oameni înhăimați, dușmani ai societății omenești, ea îmi vorbea totdeauna cu admirațiune despre doctorul Davila și mai ales despre acum

răposata Ana Davila, care atât de mult au ostenit spre a deprinde pe copiii născuți din părinți necunoscuți cu curățenia și spre a-i îndruma spre buna rânduială. Dintre aceste își alesese doamna tovarășele de jucărie pentru Maria domnița, iar după încetarea din viață a acesteia, greu încercata mamă, vorbind despre ele, niciodată nu le zicea altfel decât „fetele mele“ și când venea pe la azil, mai înainte de toate, pe ele le vedea și de ele se interesa, căci de dragul lor venea.

Aveau deci fetele născute din părinți necunoscuți nu numai mulți, ci totodată și puternici ocrotitori, care le săreau în toate împrejurările într-ajutor și se bucurau când le vedeau înaintînd.

Era mai presus de toți generalul Davila, care priveghea ca cel mai bun părinte ca nu cumva ele să fie jignite și ca-n toate împrejurările să se facă tot ceea ce e spre binele lor. Se și făcea, dar pentru cele mai multe dintre ele bunele silințe rămîneau mai mult ori mai puțin zadarnice.

Efor al spitalelor civile și șef al serviciului sanitar pentru armată, el era foarte ocupat, pentru azil avea însă întotdeauna timp. O adevărată minune ar fi fost ca el să se afle la București și să nu asiste la rugăciunea de dimineață și la cea de seară și la fiecare oră din zi te puteai aștepta ca el să vină la azil spre a-și face inspecțiunea, pentru că nici o abatere de la buna rânduială să nu se facă.

Unele dintre fetele luate de la doici erau rău nărvite, pornite spre rele și încăpăținate; altele se timpiseră de nu erau în stare să treacă clasele primare; iar altele rămăseseră plăpînde, încît trebuia să fie cruțate.

„Orișicum ar fi — zicea însă generalul Davila — din toate pot să iasă femei muncitoare și devotate!“

Și cît pentru aceasta, silințele nu i-au rămas zadarnice.

Azi, Azilul „Elena Doamna“ nu mai e un așezămînt de binefacere, ci unul de utilitate puolică. Nu știu care au fost cuvintele guvernului de a se face stăpîn pe el. Un lucru e însă neîndoios: că în așezămintele statului își va fi făcînd fiecare datoria, dar în așezămintele de binefacere ascultă fiecare de bunele îndemnuri ale inimii sale și face mai mult decît ceea ce e dator.

ȘCOALA DE FETE DIN SIBIU

ORGANIZAREA ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU

[I]

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român va avea să ieie în adunarea ei generală de ast-timp hotăriri definitive în ceea ce privește organizarea școlii de fete din Sibiu, și *Transilvania* a și publicat un fel de proiect de organizare, fără îndoială proiectul pe care are să-l prezenteze comitetul adunării generale.

Nu știu că acest proiect să fi fost pus undeva în discuțiune publică și nu voiesc nici eu a mă pronunța astă dată asupra lui. Presupun că el este rezultatul studiilor făcute de niște oameni competenți în materie de instrucțiune, și această presupunere îi este destulă recomandățiune.

El va fi însă discutat în adunarea generală, și este un interes public ca tuturor celor ce vor fi chemați a se pronunța prin votul lor să li se deie de pe acum elementele judecății drepte asupra lui.

Nu mă pronunț dar asupra proiectului publicat din partea comitetului, ci mă mărginesc a servi acest interes public.

Ni se pune înainte de toate întrebarea: *Unde voim să ajungem prin înființarea școlii?*

Voim să le dăm părinților români precît se poate de multe lesniri, pentru ca să-și crească copilele potrivit cu exigențele culturale ale societății noastre de astăzi.

Înființăm dar deocamdată o școală de fete împreună cu internat, un „institut“, un așa numit „pensionat“ de domnișoare.

Cerem de la această școală două lucruri esențial deosebite : *instrucțiune și creștere*.

Ca *instrucțiune*, școala are să le dea copilelor toate cunoștințele, toate deprinderile, toate îndemnătăciile, întreaga dezvoltare morală și intelectuală, pe care o căutăm la o femeie cu pretenții de femeie cultă.

S-a admis în genere că această dezvoltare se poate realiza prin o instrucțiune urmată în timp de opt ani, și s-a împărțit școala în opt clase. Împărțirea studiilor pe acești opt ani e o chestiune specială, care, parte s-a rezolvat prin programele oficiale, parte se va rezolva de cei ce vor fi primit asupra lor sarcina de a executa programele. Pentru noi important e numai că în timp de opt ani copilele vor trebui să-și însușească tot ceea ce noi cerem de la o femeie română cultă.

Și care anume sunt așteptările noastre ?

Cerem înainte de toate ca ele să aibă aceleași cunoștințe și în genere aceeași pregătire intelectuală pe care o au și femeile culte din societatea maghiară ori din cea germană, pentru ca să steie la același nivel cu soții lor și să ne reprezinte după cuviință față cu vecinii noștri. Tocmai de aceea mai cerem însă, ca în timp de opt ani ele să ajungă a vorbi cu toată lesnirea limbile societății, cu care stăm în atingere, cu cea maghiară și cea germană, și să fie orientate mai ales în literatura germană, în care li se ofere icoana culturii generale.

Numai aceste însă nu le sînt destul, pentru ca să se poată simți destoinice a împlini chemarea lor ca soții, ca mame și ca femei de societate. Femeia cultă trebuie să aibă o mulțime de îndemnătăcii în aparență neînșămate, însă foarte importante în viața așa-numitei societăți bune. Astfel sînt destoiniciile în lucrul de mînă, în desemn, în acuarele, în muzică, în recitări și declamațiuni, în sfîrșit, în toate acele „nimicuri“ femeiești, care ridică farmecul femeii de societate și-i dau darul de a umple de viață casa în care intră.

Le cerem și pe aceste de la școala noastră, potrivit cu condițiunile sociale ale femeilor noastre.

Dar toate aceste fac numai femeia cultă : cerem ca această cultură să mai fie și română. Iar această românităte nu poate consta decît în o cunoștință aprofundată a literaturii noastre și a întregii noastre vieți, în deșteptarea iubirii pentru tot ceea ce este izvorît din sufletul poporului român. Acest adaus la cultura femeiască îl așteptăm în materie de instrucțiune de la școala din Sibiu.

Cît pentru *educațiune*, este foarte greu a hotări marginea unde încetează instrucțiunea și începe educațiunea, la urma-urmelor și instrucțiunea face parte din educațiune, mai ales, cînd e vorba de femei.

Va simți, cu toate aceste, orișicine că instrucțiune și creștere sînt două lucruri foarte deosebite, că un om foarte instruit poate să fie foarte rău crescut, și că la femeie mai ales buna creștere o căutăm.

Nu voi intra în amănunte asupra creșterii femeiești, și nu voi intra, cu atît mai virtos, cu cît creșterea nu se face în școală, ci în casa părintească.

Școala are însă să corecteze, să întregască și să egalizeze creșterea din familie.

E foarte important pentru o femeie cum își ține trupul, cum își duce pasul, cum stă, cum șede, cum se prezintă la venire și la plecare, cum primește întrebarea și cum dă răspunsul, cum își manifestă bucuria și cum se plînge de durere, pentru femeie e importantă chiar și cea mai neînsemnată mișcare pe care o face.

Și cu atît mai importante sînt pentru ea deprinderile bune ori rele, înclinările, apucăturile, virtuțile și slăbiciunile, tot ceea ce alcătuiește individualitatea ei.

Școala are să stîrpească, pe cît numai e cu putință, în timp de opt ani tot ceea ce e nesuferit, uricios ori ridicol, tot ceea ce poate să-i facă elevei viața neplăcută și să dezvolte și să pronunțe tot ceea ce îi ridică valoarea și o ajută să treacă mai nesupărată prin lume.

Eu cred de prisos să mai insist : orișicine simte că această parte din sarcina pe care școala o ia asupra ei, e neasemănat mai grea și mai importantă ca cealaltă, cînd vorba e nu de băieți, ci de fete.

Întreb acum : Dacă este adevărat că aici avem să ajungem, atunci care este organismul, pe care trebuie să-l creem ?

Întrebarea aceasta e rezolvată. Nu e ceva cu totul nou institutul pe care îl creem.

Nu avem decît să luăm organizațiunea altor institute de același fel și s-o adaptăm la trebuințele noastre și la mijloacele de care dispunem.

Aș greși, dacă m-aș pune să fac aici o dare de seamă asupra organizării institutelor de domnișoare în țările cu tradițiuni culturale. Treaba aceasta au făcut-o alții, și anume frații noștri din România, care și-au creat pensionatele după modeluri franceze și germane.

În România sînt pensionate private și publice. Pentru toate principiul general este că instrucțiunea se dă de femei. Îndeosebi în cele publice pre lingă profesoare mai predau și profesori, numai însă în clasele secundare, și direcțiunea o are totdeauna o femeie.

Cel mai însemnat din aceste institute e Azilul „Elena Doamna“, a căruia reputațiune a străbătut departe preste marginile poporului român și care chiar și acum, după încetarea din viață a generalului Davila, este după părerea tuturor oamenilor de specialitate, care îl cunosc, cea mai bună și mai disciplinată școală din România.

O singură critică i se face azilului : că dă prea multă instrucțiune și neglijează creșterea.

Să vedem care e organizațiunea acestui institut.

Copilele mici, de 6—7 ani, formează o așa-numită grădina de copii.

Sînt apoi patru clase primare.

Terminînd clasele primare, copilele se împart, după vîrstă și aptitudini, în trei categorii : unele merg la atelier, unde învață lucrul de mină ; altele intră în școala pedagogică, unde în timp de trei ani sînt pregătite ca să poată fi învățătoare pe la sate ; iar altele intră în clasele secundare, unde în timp de șase ani li se dă o cultură generală și se pregătesc îndeosebi și pentru cariera de institutrice prin orașe.

Întregul institut de află pus sub direcțiunea unei femei, *directrița*, ajutată de o *subdirectriță* și de o *mena-*

geră, la dispozițiunea căreia stă întregul personal de serviciu.

Fieștecare clasă primară are o institutrice și uneori de obicei mai multe pedagoge, care mențin ordinea în timpul lecțiunilor și a oarelor de recreațiune, asistă la meditațiunile elevelor și ajută pe cele mai slabe, stau cu elevele la masă, dorm cu ele și suplinesc la nevoie institutricele.

Una din cele patru institutrice e de obicei totodată și directriță a claselor primare.

Fieștecare clasă secundară are cite o profesoară, care e răspunzătoare pentru menținerea ordinei și pentru mersul regulat al studiilor în clasa ei.

Dimpreună cu personalul de administrațiune și cu cel de serviciu, întreg acest personal didactic e pus sub autoritatea directriței, care prin el menține ordinea și conduce educațiunea copilelor.

Alături de această direcțiune e *direcțiunea de studii*, pe care la alte institute o are tot directrița, aici însă îi este încredințată unui om de specialitate, în anii din urmă unui comitet compus din trei membri, dintre care unul director executiv. Acest director conduce instrucțiunea propriu-zisă, supraveghează executarea programelor și stăruie ca lecțiunile să se țină regulat, nu stă însă în locul institutului, nu vine în atingere directă cu elevele, nu are înrîurire directă asupra creșterii copilelor, ci se mărginește la conducerea lucrării personalului didactic.

Acesta se compune din pedagoge, institutrice, profesoare și profesori.

Profesorii funcționează *numai la clasele secundare* și anume *după specialități*. Este o catedră de pedagogie, sînt două pentru limba și literatura română, curs inferior, una pentru istorie, una pentru religie, una pentru științele naturale și una pentru matematică. Dacă nu se găsesc pentru aceste catedre profesoare calificate, se numesc profesori. Atît aici însă, cît și la orișicare institut de domnișoare, la lecțiunile profesorilor asistă profesoara de clasă ori o pedagogă, care menține ordinea și supraveghează în genere mersul lecțiunilor.

Pentru muzică, desen, caligrafie, pictură, de asemenea funcționează, în clasele secundare, și profesori alături de profesoarele.

Aceasta e organizațiunea azilului, și accentuez încă odată, menirea acestui institut nu e să formeze *femei de societate*, ci mai ales femei care pot să-și asigureze existență prin munca lor onestă.

Noi nu avem mijloace pentru crearea unui organism atât de complet, dar nici trebuință nu avem, fiindcă la început, cel puțin, numărul elevelor va fi mic, poate nici o sută, vom avea numai opt clase, și îndeosebi în ceea ce privește instrucțiunea, exigențele noastre sînt mai mici și numai în ceea ce privește educațiunea ele pot fi mai mari.

Vom adapta, prin urmare, această organizațiune potrivit cu trebuințele noastre, apropiîndu-ne mai mult ori mai puțin, pe cît ne vor permite mijloacele, de institutele de același fel de aici de la noi și îndeosebi de cele întreținute de călugărițe, cu care avem să ținem concurență.

[III]

Proiectul comitetului Asociațiunii prevede pentru pensionatul de domnișoare un personal de optsprezece persoane și anume :

1. *Opt învățători* ordinari, între care doi cu titluri academice, dintre care unul, ca director, va conduce *întreg institutul*, atât în cele ce privesc învățămîntul, cît și afacerile disciplinare și administrative școlare.

2. *Patru învățători*, cîte unul pentru desemn, muzică, limba franceză și gimnastică.

3. *O învățătoare pentru lucrul de mînă*, care, ca *subdirectoare*, conduce inspecțiunea pensionatului.

4. *O guvernantă*, care substituie eventual pe subdirectoare, avînd și ea să deie instrucțiune în lucrul de mînă și să *mai poarte grije și de economat*.

5. *O bonă*, care va purta grije de eleve și *dormitoare*, în sufragerie, de curățenia elevelor *în toate*, în scurt de cele ce privesc economatul.

6. Două servitoare.

7. Un rîndaș, adecă servitor de curte.

E evident că onorabilul comitet a uitat să consulte și vreo cocoană mai nainte de a-și fi publicat proiectul.

Începem cu rîndașul. Acesta are să țină curățenia în curte, să taie lemne, să care apă, să facă serviciu în bucătărie, să aducă alimentele din tîrg și să fie în genere ceea ce neamțul numește *Laufbursche*, omul pe care îl trimiți în toate părțile.

Desigur un om căruia niciodată o să nu i se urască !
Urmează cele două servitoare.

Aceste au să țină curățenia prin coridoare, prin sălile de studii, prin dormitoare, în locuința subdirectriței, în cancelarie, să gătească bucate pentru vreo sută de persoane, căci nu presupunem că bucatele nu se vor găti în institut, să servească la masă și să spele albiturile institutului, căci nu presupunem că ele se vor spăla aiurea.

Niște persoane de asemenea foarte ocupate.

Vine rîndul la subdirectriță.

Aceasta va da instrucție din lucrul de mînă, va purta grije, cu ajutorul guvernantei, pentru curățenia și hrana tuturor, va băga de seamă ca o singură bonă să mențină ordinea și curățenia în *mai multe* dormitoare, va întreține relațiunile cu lumea externă, va reprezenta ca damă de gazdă institutul, va supraveghea purtările copilelor și va conduce educațiunea lor.

Fără îndoială, o persoană mult ocupată.

În sfîrșit, o duzină de profesori, doisprezece apostoli ai luminilor și propagatori ai culturii femeiești. Aceștia își fac lecțiunile, își adună catrafusele și se duc pe ici, pe colea, lăsînd pe subdirectriță cu guvernanta și cu bona să se bălăbănească cu vreo 70—100 de copile, căci nu presupunem că vor locui și ei în institut.

Să mi se ierte gluma, dar nu mă pot stăpîni să nu fac întrebarea : De ce nu s-a mai adăugat, drept al treisprezecelea profesor, și un caporal, care să le învețe pe copile exercițiu militar ?

Dar să luăm la examinare acest personal.

Cît pentru personalul de serviciu, acesta nu are loc în proiectul de organizare. Nici comitetul Asociațiunii nu este competent a face propuneri, nici adunarea generală nu poate lua în cunoștință de cauză hotărîri în ceea ce privește acest personal. Ceea ce îi trebuie acestui institut este un *intendent* ori un *secretar*, care poartă socotelile institutului, hotărăște după trebuință numărul servitori-

lor, cu aprobarea comitetului, cumpără cele de trebuință, poartă casa și are la dispozițiunea sa întregul personal de serviciu, pentru ea un „bărbat“ să se certe cu servitorii și, pe cât se poate, un om mai în vîrstă, și pentru ca directrița, avînd la dispozițiunea ei pe acest intendent, să fie scutită de relațiunile directe cu servitorii, ceea ce e cestiune de creștere femeiască, căci nu e lucru mai nesuferit la o femeie decît deprinderea de a certa servitorii.

Și fiindcă sîntem oameni săraci și trebuie să facem economii, n-avem decît să chibzuim așa ca acest om de încredere al comitetului să fie unul dintre învățători.

Îi trebuie apoi institutului o *menageră* care nu dă instrucție din lucrul de mînă, ci, asistată de copile mai măricele, poartă grije de curățenie, de spălatul și de călcatul rufelor, de gătirea bucatelor și de servirea lor. De la ea au să învețe copilele cum se mătură, cum se șterge praul, cum se curăță ferestrele, cum se tratează un servitor, cum se moaie rufe, cum se dau cu săpun, cum se freacă pentru ca să nu se roadă, cum se scot din apa dinții și se dau în a doua, cum se procede la spălat și la călcat cu rufăria mai fină, cu perdelele și dantelele, cum se cumpără, cum se aleg, cum se conservă și cum se gătesc bucatele, cum, în sfîrșit, o femeie trebuie să poarte gospodăria ca să-i deie soțului cea mai prețioasă zestre, o casă, în care se simte bine și din care nu pleacă bucuros la cafenea ori la birt.

Această *menageră*, care mai potrivit ar putea să fie soția *intendentului*, urmează de asemenea să fie pusă la dispozițiunea directriței.

Îi mai trebuie acum institutului o directriță, nu însă o femeie însărcinată a da instrucțiune în lucrul de mînă, nu o femeie subordonată directorului, ci o directriță, căreia comitetul îi dă toată autoritatea în ceea ce privește ordinea între păreții institutului, chiar și față cu personalul didactic.

Și de ce o asemenea directriță îi trebuie neapărat institutului ?

Pentru că directrița este aceea căreia mama își încredințează copila. Comitetului Asociațiunii, unui director, ori unei subdirectrițe fără de nicio autoritate, puține mume își vor încredința odoarele.

Mamele nu-și dau copilele la pensionat numai pentru că acasă nu pot să le deie cuvenita instrucțiune. Le dau deseori și pentru că ele înseși sînt atît de ocupate, încît nu pot să le supravegheze precum ar dori. Și după principiile de educațiune admise astăzi, în cele mai largi cercuri, o copilă se crește mai bine dacă nu e lăsată niciodată singură, fie cu servitorii, fie cu alte copile, fie mai ales cu un bărbat. Această supravegheare la casa părintească nu e totdeauna cu puțință : o cerem neapărat de la un pensionat. Și dacă adeseori, prin pensionate, copilele iau apucături uricioase, cauza este că nu au fost dindestul supravegheate ori au fost supravegheate de persoane fără destulă autoritate.

Să ne înfățișăm acum pensionatul nostru.

Vor fi adunate în el pînă la o sută de copile din deosebitele părți ale țării și din familii de deosebite condițiuni sociale, unele mai bine crescute, altele cu o creștere mai neglijată, răsfățate ori stricate de servitori, cu apucături rele, înclinate spre vorbe și spre purtări indecente ori uricioase.

E evident că dimineața, cînd se îmbracă copilele, și seara, cînd se dezbracă, *cineva* trebuie să le observe, pentru ca să releve drept modele pe cele mai gentile și să mustre pe cele mai rău deprinse, pentru ca încetul cu încetul să se egalizeze creșterea lor și să se producă în institut o atmosferă de nobilă decență și negenată naivitate. Și tot astfel, cînd copilele șed la masă, cînd ele își petrec în oarele de recreațiune, cînd își fac meditațiunile, într-un cuvînt, totdeauna trebuie să le observe *cineva*, iar acest *cineva* trebuie să fie, nu o bonă, ci o persoană cu oarecare cultură și cu oarecare autoritate.

Astfel eu unul nu pot să-mi închipuiesc un pensionat de *domnișoare* menit a ne da femei de societate.

Muma, cînd își dă copila în pensionat, își pune întrebarea : Cui o dau ? Cine are să-i țină loc de mamă ? Cine are s-o păzească de înfrîuririle stricacioase cel puțin tot atît de bine ca mine ?

O subdirectriță, ajutată de o guvernantă foarte ocupată și de o biată de bonă, nu poate să-i inspire nici o încredere.

Pentru supravegherea unui institut, în care sînt 60—100 de copile, se cer cel puțin 4 pînă la 6 femei cu oarecare cultură și cu oarecare autoritate, puse la dispozițiunea unei directrițe înzestrate cu cea mai deplină autoritate, fiindcă numai aceasta o poate scuti de necesitatea de a recurge prea adeseori la pedepse.

„Dar — mi se va zice — nu avem aceste femei.“

Dacă nu le avem, nu înființăm institutul, ci ne creem mai înainte puterile. Asociațiunea nu poate primi asupra ei răspunderea pentru creșterea copilelor noastre, dacă nu găsește puterile cuvenite.

Nu este însă adevărat că nu avem puterile.

Înainte de toate nu stă nicăiri scris că puterile aceste trebuie să fie românești, ci din contră, e chiar cestiune de tehnică didactică ca ele să fie în parte străine.

Un profesor de limba franceză e pentru noi un lux : ne trebuie o franceză care stă în institut și vorbește cu elevele ei franțuzește.

Un profesor de muzică e, de asemenea, lux : ne trebuie o profesoară de muzică, o germană, care stă de asemenea în institut și vorbește nemțește cu copilele.

Tot lux e și un profesor de desemn : luăm tot o germană ori o franceză.

Acele dintre eleve, care nu se mulțumesc cu atît, pot să ieie, în institut, lecțiuni private de la profesori.

Nu mai încape apoi discuțiune că, îndeosebi pentru primele clase nu învățători, ci învățătoare trebuie să aibă institutul, care stau cu copilele, cel puțin două, și una pentru lucrul de mîină în clasele superioare, care de asemenea nu urmează neapărat să fie româncă.

Dar directrița ?

Directrița nu se naște, ci se creează. Nu o putem însă crea tot așa, dacă o punem în fruntea institutului, îi dăm toată autoritatea și o susținem cîtă vreme este în fruntea lui — abia apoi, după un an, putem ști dacă bine ori rău am ales.

În cel mai rău caz instituim un comitet de direcțiune, în care avem un director *de studii* și o directriță, dar un „pansionat“ de domnișoare condus de un director prin o subdirectriță, asta nu știu să se mai fi pomenit undeva.

Aceste deocamdată. Mai tîrziu institutul își va crea el însuși organele de supraveghere, căci multe dintre elevele lui se vor bucura, dacă fie gratuit, fie cu prețuri scăzute, fie cu un mic onorar, vor mai putea rămînea un an doi în institut ca să-și completeze studiile, și mai bune organe de inspecțiune nu ne putem dori.

Dar pentru ca să putem ajunge aici, trebuie să creem lucrul din întreg.

[ROLUL ȘI SCOPUL ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU]

Preste cîteva zile se va deschide Școala de fete din Sibiu : zidirea e terminată ; mobilierul și aparatul didactic sînt la îndemîină ; directrița institutului, directorul de studii și corpul didactic al școlii sînt gata să între în funcțiune.

Sînt acum cîtiva ani, cînd pentru întîia oară s-a emis ideea înființării acestei școli, am simțit cu toții că grea afară din seamă este sarcina și mare este răspunderea pe care comitetul Asociațiunii transilvane le primesc asupra sa, și foarte mulți dintre noi se temeau că încercarea de a realiza ideea va fi zadarnică ori că vor angagia fondurile Asociațiunii într-o întreprindere prea riscantă, ceea ce ar fi și mai rău.

Încetul cu încetul temerile au dispărut. Foarte în curînd ne-am convins cu toții că ideea este îmbrățișată de toți românii și că foarte mulți părinți români așteaptă să vadă înființat institutul, pentru ca să-și așeze copilele cu toată încrederea în el.

Cu toate aceste, chiar acum, în ajunul inaugurării, cei interesați de soarta acestui nou așezămînt erau cuprinși de cele mai vii nedumeriri.

Niciodată în gîndul inițiatorilor acestei școli înființarea institutului n-a fost o cestiune *națională*, ci una *culturală*.

Vorba nu a fost și nu este să se înființeze școala românească, pentru ca prin ea să se propage în societatea română un spirit mai național decît acela de care este și

astăzi pătrunsă această societate, și totdeauna ideea conducătoare a fost ca viitoarele femei române să fie crescute potrivit cu actuala stare a societății române, potrivit cu actualul nostru stadiu de dezvoltare și de exigențele societății române, ceea ce în institute maghiare, ba chiar nici în institute germane nu este cu putință, fiindcă în acestea instrucțiunea și educațiunea sînt adaptate cu starea în care se află societatea maghiară și cea germană.

Trecem cu vederea greutățile pe care au să le învingă copilele noastre în institutele străine pînă ce învață limba de propunere a acelor institute. În luptă cu acele greutăți, ele trebuie neapărat să rămînă înapoi în ceea ce privește conștiințele și dezvoltarea aptitudinilor lor firești. Oricît de silitoare ar fi, ele nu pot să facă progresele pe care le fac într-un institut, în care n-au să se lupte cu asemenea greutăți. Chiar ținînd însă pas, niciodată institutul nu poate să facă din ele femei culte, fiindcă nu le dă ceea ce astăzi nu poate să-i lipsească nici unui om cult, cunoștința limbii și literaturii lor materne, le izolează de viitorii lor soți și de societatea în care vor avea să trăiască.

Chiar atît ar fi destul, pentru ca să ne simțim îndemnați a pune umăr la umăr pentru spriginirea noului așezămînt.

Sînt însă considerațiuni de o natură mult mai gravă, care au determinat Asociațiunea să primească asupra ei sarcina grea.

La femei, mai ales la femei, este o cestiune de fericire individuală să nu se simtă străine în societatea în care au să trăiască. Nu trebuie la creșterea unei copile niciodată să scăpăm din vedere de unde vine și unde are să meargă aceea pe care o creștem, care este cercul social din care a ieșit, și care este cercul în care va avea să trăiască.

În institutele străine copila română foarte lesne o uită aceasta. Crescînd într-un mediu străin, ea încetul cu încetul se înstrăinează, ia deprinderi și apucături nepotrivite cu exigențele noastre sociale, și foarte adeseori, întorcîndu-se acasă, se simte jenată față de cele mai apropiate rude ale ei ori ale soțului, de care își leagă viața

toată. Cult însă, în adevăr cult, nu este decît omul care se știe orienta în toate cercurile sociale și mai ales în acelea de care este legat prin înrudire și prin pozițiunea sa socială.

Această cultură o așteptăm de la institutul românesc: el are să ne deie femei care pot să ne reprezinte față cu societățile cu care stăm în relațiuni, cea maghiară și cea germană, dar sînt totodată femei române care se simt bine și știu să se orienteze în actuala noastră societate, sînt acasă în mijlocul nostru.

Acesta e un lucru care nu se poate reglementa. Totul atîrnă de la priceperea, de la înțelepciunea, de la tactul acelor însărcinați cu conducerea institutului.

Ni-e destul să cunoaștem corpul didactic, pentru ca să știm că instrucțiunea pe care o primesc copilele române în Școala de la Sibiu este cel puțin la nivelul instrucțiunii pe care o dau și alte institute de acest fel. Fieșterea dintre profesorii angajați la această școală, primind angajamentul, a săvîrșit un act de abnegațiune națională, fiindcă nu putem să-l răsplătim potrivit cu pregătirea pe care o are și cu treaba pe care poate s-o facă.

Corpul didactic însă dă instrucțiunea și numai puțin, indirect numai, contribuie la creșterea copilelor. Aceasta îi este încredințată directriței, care stă cu copilele, priveghează asupra purtătorilor lor și conduce cu ochi mereu treaz dezvoltarea lor. În paza directriței își dau părinții copilele, ea are să le țină loc de mamă, ea are să ne deie ceea ce așteptăm de la școala română pentru cultura femeiască.

De aici viuă nedumerire care a cuprins în ajunul inaugurării școlii pe toți cei interesați de prosperarea institutului.

Era greu de tot, mai greu de cum se crezuse la început, a ajunge la constituirea definitivă a personalului.

Și numai printr-un act de particulară abnegațiune s-a putut rezolva cestiunea.

Avînd în vedere scopul cultural și căldura cu care întreprinderea este îmbrățișată, domnișoara baronesă Elena Pop, fiica baronului Ladislau Pop, odinioară președinte al Asociațiunii transilvane, și strănepoata nemuri-

torului Petru Maior, a primit sarcina de a conduce institutul.

Prin aceasta, cestiunea organizării Școlii române de fete din Sibiu a primit o rezolvare care întrece cele mai frumoase așteptări ale noastre, și dăm expresiune sentimentului public al românilor când îi mulțumim comitetului Asociațiunii pentru stăruințele sale și încredințăm pe domnișoara baronesă Elena Pop că sintem mișcați cu toții de generoasa-i hotărîre și că nimeni poate nu și-a cîștigat încă deopotrivă cu d-sa titluri la spriginul nostru al tuturor.

Noblesse oblige !

ȘCOALA DE FETE DIN SIBIU

Ieri s-a încheiat primul an al Școlii de fete din Sibiu.

Sînt foarte mulți părinții care încă acum anul voiau să-și dea copiii la această școală, dar nu îndrăzneau.

„Să vedem — își ziceau — care vor fi rezultatele obținute în primul an : de la aceste va atîrna hotărîrea noastră.“

Mulți sînt dar aceia care doresc să cunoască aceste rezultate, și *Tribuna* ar fi dintre organele noastre de publicitate cel mai de-aproape chemat să le îndeplinească această dorință.

Noi sibienii nu putem însă să ne pronunțăm în cestiunea aceasta. Am stăruit cu toții pentru înființarea școlii ; fieștecare dintre noi, dacă nu ia chiar el însuși parte la conducerea ei, are între cei ce au condus-o amici personali ori adversari ; astfel, chiar și dacă în adevăr n-am fi, părem preocupați, și lauda făcută de noi produce impresiunea unei reclame, iar critica noastră foarte lesne ar putea să pară inspirată de rea-voință.

Nu ne rămîne deci decît să rugăm pe cei ce sînt încă în nedumerire ca să ceară informațiuni de la amicii lor și mai presus de toate de la părinții care au avut în acest

an copile la Școala din Sibiu, să vadă ei înșiși pe aceste copile și să se încredințeze despre progresele făcute de ele în ceea ce privește instrucțiunea și cuviința înfățișării și a purtărilor.

Și eu unul nu mă îndoiesc că oamenii, care nu sînt preveniți contra școlii, vor fi, dacă nu încîntați, pe deplin mulțumiți cu rezultatele obținute în primul an.

Căci multe și mari au fost greutățile începutului.

Școala a avut în cele opt clase vreo șeptezeci de eleve, dintre care cele mai multe venite de pe la școli maghiare ori germane, unele care nici nu vorbeau măcar fluent românește. S-a cerut multă osteneală și multă pierdere de timp spre a le pune pe aceste alături cu celelalte, care fuseseră pregătite în școala „Reuniunii de femei“ și care tocmai de aceea au fost ținute în loc. Această egalizare a elevelor s-a făcut în scurtul timp de zece luni de zile, și nu cred că acum, la sfîrșitul anului școlar, vreunul dintre cei ce au asistat la examene să fi putut deosebi copila pregătită în școala românească din Sibiu de cea venită, sînt acum zece luni din Bănat, de pe șesul Țării Ungurești ori din Bucovina. Toate vorbesc cu lesnire, toate pronunță frumos și respicat, toate își exprimă cîntările în o limbă românească pe cît de corectă, pe atît de plăcută auzului.

Dacă numai atît s-ar fi obținut, rezultatul ar fi fost destul de îmbucurător, căci el este o garanție sigură despre progresele ce se vor face de aici înainte, după ce școala și-a creat un însemnat contingent de eleve pregătite potrivit cu menirea ei.

Examenele date de eleve au dovedit însă că în același timp s-au trecut și materiile prescrise în program.

Loc pentru critică și pretutindenea, și mai ales oamenii care nu prea sînt competenți a se pronunța prea lesne pot găsi și la Școala de fete o mulțime de lucruri care poate că nu sînt întocmai precum ar trebui să fie. Ei au însă să facă comparațiuni față cu alte școale și se vor încredința că puține sînt școlile care pot să supoarte comparațiunea cu școala noastră.

Cu deosebire mari au fost greutățile pe care le-a înfrînat direcțiunea în ceea ce privește educațiunea copilelor.

Abia a treia parte din eleve au fost anul acesta interne: celelalte două treimi și-au petrecut partea cea mai mare a zilei risipite prin oraș, parte pe la părinți, parte prin familiile unde se aflau în pensiuine. Astfel, partea cu desăvîrșire mare a elevelor s-a aflat sub fel de fel de influențe educative, în mare parte deosebite de ale școlii, și direcțiunea trebuia să-și deie multă silință, ca să obțină un fel de unitate în ceea ce privește manierele, purtarea și spiritul elevelor.

Aceste greutăți vor înceta după ce majoritatea se va compune din eleve interne, dintre care o mare parte de prinse cu disciplina și cu spiritul institutului.

Să sperăm cu toții că în anul viitor vom ajunge la această situațiune.

Anul acesta s-a lucrat mult, și împlinirea acestei speranțe va fi cea mai bună dovadă că știm cu toții să prețuim lucrarea săvîrșită.

CRIZA ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU

[I]

Criza în care se află Școala de fete din Sibiu atinge în cel mai dureros mod nu numai pe număroasele familii care și-au încredințat copilele direcțiunii acum demisionate, ci pe toți cei ce au stăruit pentru înființarea acestei școli ori se interesează de dezvoltarea ei, adică pe întreaga parte mare și bună din societatea română.

Și e fără îndoială foarte dureros sentimentul ce ne cuprinde, dacă vedem cum chiar acum, cînd noul institut a început să ieie oarecare avînt, se pronunță și în ceea ce privește conducerea lui dezbinarea, care de atîta timp face nesuferită viața în mijlocul societății române din Sibiu.

Îmi voi da, cu toate aceste, silința de a convinge pe cei ce sînt accesibili pentru aprecierea nepreocupată a faptelor că criza nu este atît de îngrijitoare, precum ea

le va fi pîrînd multora, ba poate să fie un simptom de reacțiune sănătoasă.

Sînt multe susceptibilitățile pe care trebuie să le menagez, multe fapte, pe care trebuie să le trec cu vederea; sînt însă sigur că oamenii cîtuși de puțin informați vor înțelege de ce e vorba, cînd zic că școala noastră de fete are un defect de naștere.

Ideea înființării acestei școli a fost emisă de cei mai cu autoritate dintre oamenii noștri publici și în curînd a primit-o întreaga societate română, fiindcă era în adevăr trebuință de o asemenea școală și trebuința aceasta o și simțeau toți cei ce se preocupă de mersul dezvoltării noastre naționale. Școala de fete din Sibiu, cu toate aceste, nu s-ar fi înființat, dacă din norocire n-ar fi existat în Sibiu cîteva familii române, care doreau să-și crească copilele românește, și astfel stăruiau cu tot dininsul pentru înființarea școlii. Oamenii preocupați numai de interesele generale, aceia care ei înșiși n-aveau copile, dar țineau ca alții să-și poată crește copilele românește, au profitat de aceste interese particulare și astfel dorința generală în curînd s-a realizat.

Chiar dintru început însă școala s-a pornit în o direcțiune, pe care mulți o socoteau greșită, ba chiar primejdioasă.

Acele cîteva familii, care au făcut începutul cu înființarea unei școli pentru copilele lor, țineau fără îndoială, cu tot dreptul, ca școala să fie potrivită cu exigențele lor. Aceia însă, care erau preocupați numai de interesele generale, stăruiau ca școala să fie potrivită cu exigențele românilor în genere.

Între aceștia din urmă am fost și sînt și eu.

Înființată din inițiativa cîtorva familii române mai înstărite, Școala Reuniunii de femei era oarecum o școală pentru domnișoare. Foarte mulți din aceia însă care au contribuit pentru înființarea și susținerea acestei școli voiau să aibă o școală de fete, care n-au pretenția de a fi „domnișoare“. Tot astfel, nici noi, dr. D. Bărcianu, dr. I. Crișan și eu, n-am dat timp de mai multe oare pe zi lecțiuni la școala aceasta, pentru ca să instruim niște „domnișoare“, care pot să-și facă instrucțiunea și într-un

mod mai puțin ieftin. Direcțiunea Azilului „Elena Doamna“, în sfârșit, n-a trimis la Sibiu o guvernantă pentru câteva „domnișoare“, ci pe una dintre profesoarele mai calificate ale azilului, fiindcă vorba era de croirea unei școli române de fete.

Astfel, nu putea să existe convenita înțelegere între corpul didactic și Reuniunea care întreținea școala.

Pe cînd membrii corpului didactic ar fi dorit ca să propage prin școală un spirit oarecum mai democratic, Reuniunea ținea taxele lunare să fie mai măricele, pentru ca să nu se sporească prea tare elevele și să nu între prea multă „plebe“ în școală. Pe cînd profesoara ținea ca elevele să nu se grupeze după starea și rangul părinților, multe din copile veneau gătite ca niște păpuși gentile la școală iar cele câteva fete de țăran, care îndrăzniseră să între în școala de „domnișoare“, erau izolate, chiar persecutate de colegele lor, încît în cele din urmă au părăsit școala toate afară de una, care nu-și putea găsi păreche cînd școala ieșea undeva.

Mi-e greu să spun aceste lucruri, dar trebuie să le spun, pentru ca noi toți, care sîntem ieșiți din popor și mai păstrăm încă iubirea și venerațiunea cătră opincă și cătrîntă, să punem umăr la umăr și să stîrpim din inimile copiilor noștri asemenea fumuri bolnăvicioase și urite.

Fumurile aceste au intrat, se înțelege, și în școala înființată de Asociațiune, ba, ceea ce e mai rău, chiar și în internatul acestei școli: acesta e defectul de naștere al institutului.

Nu e vorba de zidirea cea frumoasă, de grădina aranjată cu gust și de întreaga întocmire internă a institutului. Toate aceste lucruri frumoase, solide și alese după exigențele moderne sînt chiar din punctul de vedere educativ foarte binefăcătoare anume pentru o școală de fete.

Înțeleg spiritul — dragă Doamne — aristocratic, care le șade atît de rău unor copile — la urma-urmelor — foarte sărace și ieșite din acea plebe pe care atît de încurînd s-au deprins a o disprețui.

Pe cînd în societatea așa-numită „bună“ mumele țin ca copilele lor să se deprinză cu curătenia, cu cea mai

desăvîrșită simplitate în ceea ce privește îmbrăcămintea, hrana și trebuințele zilnice în genere, aici copilele sînt gătite adeseori ca niște păpuși, se ceartă între ele asupra „toaletelor“, persecută pe cele ce nu sînt gătite potrivit cu „rangul“ institutului și se deprind cu niște exigențe cu totul exagerate pentru ele. Pe cînd în România portul țărănesc e admis în saloane, ba chiar de rigoare la Curte, în acest institut de „domnișoare“ cătrînta e pusă în interdict. Pe cînd în casele „bune“ fetele se deprind a se servi ele însele și a servi și pe alții, aici copilele se simt înjosite, dacă nu sînt servite după toată rigoarea. Astfel foarte în curînd școala și-a făcut reputațiunea de „pension de demoazele“, care nu e pentru nasul orișicui, nu numai foarte scump, ci totodată și foarte pretențios, și sînt pe la celelalte școli din Sibiu o mulțime de fete române, cărora nu le dă mîna să se avînte pînă la școala românească.

Admit că sînt multe familii române cărora le dă mîna să-și crească copilele într-un asemenea ton aristocratic. Să și le crească; n-avem să ne amestecăm în treburile lor: fieștecare își norocește ori își nenorocește copiii așa cum se pricepe și cum îi este educațiunea. Desigur însă, că exprim sentimentul comun al românilor dacă zic că nu pentru asemenea familii s-a făcut Școala din Sibiu, ci pentru partea cea mare a românilor mai săraci și mulțumiți cu mai puțin.

Noi românii n-avem încă și nici că trebuie să dorim a avea cocoane mari, femei de expozitură, care sperie lumea cu toaletele lor scumpe și elegante și sînt linse și prelinse cu miere dulce cînd se ivesc în „societate“, iar acasă la ele sînt poate adeseori nesuferite, se ceartă ziua toată cu bărbatul și își bat servitoarele și copiii, dacă-i vor fi avînd. Ne trebuiesc femei destul de culte și de înstruite, pentru ca să conducă educațiunea copiilor noștri și să reprezente cu onoare casele noastre, dar deprinse cu gîndul că vor avea să muncească alături cu soții lor, să șteargă pravul, să conducă bucătăria și spălatul rufelor și să cîrpească zdrențele noastre și ale copiilor noștri.

Și să fim convinși că asemenea femei ne va da Școala de fete din Sibiu. E peste putință ca un institut, care se

afia în mijlocul acestui oraș de oameni rezonabili, să poată bate gombul. Chiar dacă noi din noi nu ne-am veni în fire, trăim în mijlocul societății germane, care a și început a-și bate joc de fumurile noastre. Sînt apoi și între noi mulți oameni cu creștere germană, care înțeleg că este cît de ridicolă, pe atît de primejdioasă clina pe care se află o parte a societății române din Sibiu.

Era și este o chestiune de bună educație ca școala să fie ferită de intrarea acestei părți „aristocratice“ din societatea noastră, pentru ca încetul cu încetul să iasă din institut. Această izolare nu era cu puțință cîta vreme partea cea mare a elevilor erau externe și astfel scoase pentru o mare parte din viața lor de sub intrarea institutului. Acum însă, după ce vreo patruzeci și cîțir dintre eleve sînt internate, spiritul școlii se face în institut și externele vor trebui să se deprinză încetul cu încetul cu apucăturile internatului.

Nu poate încă nimeni să se pronunțe dacă aceste apucături sînt ori nu bune, desigur însă că Baronesa Elena Pop, ca directoriță și dr. D. Barcianu, ca director de studii, erau pentru partea cea mare a părinților destulă garantate și înțelegătoare. Numai însa cîta vreme aceste două persoane au destulă autoritate ca să conducă ele singure educația și instrucțiunea copiilor și să fe rească institutul de orice amestec extern.

Și, dacă am înțeles bine lucrurile, această e și cuvîntul pentru care chiar d-soara baronesa Elena Pop a primit direcțiunea institutului și vorba era să se știe că nu toate damele din Sibiu au amănunțel la institut, ci una singură și cea mai cu autoritate din ea, la care pe răspunderea ei se apucă educarea și primata de căminatul Asociațiunii școlii și elersotivarea tad își și lutsdrst nu stot

Admit, ca pot să fie familii cu exigențe mai mari, care nu se multumesc cu conducerea aceasta și astfel ar voi să lege cel puțin indirect și ele parte la conducere. Nu este, cît date aceste, mai puțin adevărat ca nici Baronesa Elena Pop, nici dr. D. Barcianu n-ă sînt persoane, care nu este iberat, să primească o pozițiune subordonată și să admită autoritatea ori protecțiunea cuiva, cîta vreme ele singure poartă răspunderea față cu parinții.

Îndată ce este cu puțință un amestec, care din punctul de vedere educativ ar putea să fie stricăcios, numai un om ușuratic ori servil mai poate să primească răspunderea pentru educațiunea și instrucțiunea copiilor.

Iată de ce am zis că criza este — poate — un simptom de reacțiune sănătoasă.

Lupta între cele două curente a existat totdeauna: acum ea s-a pronunțat în o formă mai acută, și atîrnă de la părinții copiilor, ca cei mai direct interesați, și de la societatea română, ca ea să se rezolve într-un fel ori într-altul, pentru ca, în sfîrșit, pacea să fie pace.

E indiferent cine anume are să steie în fruntea institutului. Desigur însă, că e foarte important pentru educațiunea copiilor și pentru prosperitatea institutului ca pozițiunea aceasta să fie ocupată de persoane cu valoare și cu autoritate. Nici o femeie de oarecare valoare însă nu va primi pozițiunea de directriță la acest institut, și nici un profesor de oarecare valoare nu se va însărcina cu direcțiunea studiilor, dacă, fie chiar și numai prin mijlocirea comitetului Asociațiunii, lumea toată poate să aibă amestec la conducerea școlii. Dacă voim persoane de valoare, trebuie să le creem o pozițiune onorabilă, să le dăm toată încrederea și să le lăsăm să lucreze scutite de orice supărări.

Eu înțeleg preocupările celor cîteva familii care țin ca copilele lor să primească o educațiune oarecum mai „aristocratică“, admit chiar legitimitatea acestor preocupări, căci știu că mari sînt meritele lor pentru înființarea școlii; din întîmplare însă partea cea cu desăvîrșire mare a familiilor române nici prin avere, nici prin poziție socială, nu poate să fie pusă în același rang, iar institutul din Sibiu trebuie să fie condus — nu potrivit cu exigențele cîtorva familii mai „ilustre“, ci după cum sînt actualele noastre stări sociale.

Și, pe cît cunosc eu societatea noastră, sînt în ea foarte puține familiile, cărora li se și cuvine să aibă exigențe mai mari ca cele normale. Sîntem cu toții o singură clasă socială, toți deopotrivă oameni, care s-au ridicat prin munca lor onestă și n-au să se simtă jenați unii de alții.

Cîteva dintre doamnele din Sibiu, constituindu-se în comitet, au crezut de cuviință să încheie un proces-verbal, prin care declară cele zise de mine în public, „cu subscrierea mea“, drept niște lucruri „lipsite de adevăr“, care trebuie „să indigneze pe orișicare om cu simț curat“ și sînt niște „insulte nemeritate și nesocotite“.

Cred că acele cîteva doamne nu și-au dat seamă ce va să zică a i le pune aceste în public unui bărbat, care a scris cu numele lui întreg ceea ce a zis, căci dacă și-ar fi dat seamă, ele ar fi simțit cît de falsă este pozițiunea în care ajung prin această provocare.

De aceea aș dori ca nimeni să nu pună, cum nu pun nici eu, această provocare în sarcina doamnelor, în numele cărora a fost făcută, ci în a domnilor, care se ivesc din dosul lor.

În societatea cultă, așa știu eu, bărbații mai sînt, pe lângă toate celelalte, și protectorii nevestelor sale. Dacă este deci adevărat că unele dintre doamnele din Sibiu au fost *insultate*, trebuia să mă aștept ca bărbații acelor doamne să-mi ceară explicațiuni, să-mi facă proces ori cel puțin să mă dezmință.

De aceea am scris cu numele meu întreg cele zise — un lucru, pe care n-aveam nevoie să-l fac.

Ce văd însă ?

Doamnele sînt puse în fața mea, iar domnii se retrag în dosul falangei de femei.

Să mă ierte stimabilele doamne, toate șapte cite sînt, dar eu cu d-lor nu stau în public de vorbă : să-și trimită bărbații, dacă vor să aibă explicațiuni.

Eu, aici, unde mă ține încrederea unei mari părți din publicul român, am să spun adevărul așa cum îl cunosc și îl înțeleg eu, fără de încungiur și fără de șfială. Foarte fericit aș fi, dacă spunînd astfel adevărul, n-aș atinge niciodată susceptibilitățile altora ; am însă nesuferita datorie de a-l spune chiar și atunci, cînd el mă doare și pe mine. Ori îmi fac datoria aceasta, ori nu mai stau aici : deocamdată stau și mi-o fac.

Nu eu sînt acela care a pus în discuțiune publică întrebarea : Dacă nu cumva este prea pretențioasă educațiunea pe care o primesc copilele în școala noastră din Sibiu ?

E d-l Bariț, bătrînul și distinsul nostru publicist. Sînt acum două luni de zile, cu ocaziunea adunării generale a Asociațiunii, d-l G. Bariț a ținut o disertațiune asupra Școlii de fete.

„Mulți se tem că, pe lângă atîtea învățături — zice d-l G. Bariț — *fiecele noastre vor aluneca la lux, la mîndrii, la spese nebunești, din care s-ar trage ruina multor familii.*“

Temerea aceasta, pe care mulți au exprimat-o față cu d-l G. Bariț, cîtiva au exprimat-o și față de mine, stăruind chiar să pun cestiunea în discuțiune publică, pentru ca astfel publicul cel mare să facă presiune în sens rezonabil.

„Aceasta nu se poate ! — le-am zis — vom stăruii, ca pînă acum, în coloanele *Tribunei*, ca părinții să nu-și deprinză copilele cu exigențe exagerate, dar despre Școala de fete nu putem să facem nici o amintire, și nici nu este nevoie de aceasta cîtă vreme se află în fruntea institutului niște persoane, care au și destulă autoritate, și cuvenita bunăvoință, pentru ca să ferească elevele de înrîuririle stricăcioase și să pună încetul cu încetul educațiunea pe calea cea bună.“

Astăzi impregiurările s-au schimbat : nu mai sînt în fruntea institutului aceleași persoane ; nu mai găsim în conducere aceleași garanții.

Alți oameni, mai fericți ca mine, puteau să-și deie aerul de a nu ști nimic și să tacă : eu, în pozițiunea în care mă aflu, sînt dator să știu și să spun mai departe ceea ce știu.

Nu e însă numai atît.

Modul, în care demisiunea direcțiunii a fost provocată, și forma, în care ea a fost primită, sînt insultătoare pentru un om onorabil și cu atît mai virtos pentru femeia distinsă, care ne-a scos din o grea strîmtorare și a creat buna reparațiune a institutului, primind sarcina de direcțiune.

Chiar puși în locul meu, alți oameni ar fi zis poate că aceasta nu îi privește, și ar fi tăcut în fața acestei insulte, pentru ca să nu-și facă dușmani.

Face fieștecare cât poate, cât cutează, cât îi dă mina să facă : eu țin să fac ceea ce se cuvine.

Stau aici în Sibiu de patru ani aproape, văd cu ochii mei cele ce se petrec împregiurul meu și știu lămurit de ce nu este cu putință ca puținele familii române, care se află aici, să trăiască cum se cuvine, în bună armonie. Tot atit de bine știu cu cine anume a avut să se lupte fosta direcțiune a școlii timp de un an și — de ce. Știu, în sfirșit, că direcțiunea a trebuit să se retragă, pentru că nu voia să primească pozițiunea umilită pe care comitetul Asociațiunii i-a creat-o.

Am vrut să le dau celor insultați o satisfacțiune și să fac cauzei un serviciu, spunind ceva — a o *suta parte* — din cele ce știu.

Știam că mulți se vor simți dureror atinși de adevărurile pe care le spun. Mă dureau și pe mine aceste adevăruri, și n-are nimeni să mă pizmuiască pentru că trebuie să iau asupra mea odiul scoaterii la iveală a celor mai dureroase adevăruri. Dar numai indispozițiunile trecătoare se alină cu limonadă ori cu cataplasme ușoare : leacurile hoalelor mai serioase sînt toate otrăvuri și dacă doare adevărul greu pe cel ce se simte atins de el, îi doare și pe cel ce îl spune, îi doare pe toți cei ce-l află, și această durere obștească, dacă e destulă putere de viață în noi, produce rațiunea sănătoasă și face să ne venim în fire.

Și de aceea nici amenințările binevoitorilor de felul lui *Menenius Agrippa*, nici frică de dușmani, nici stăruințele amicilor nu mă impresionează : dacă pentru producerea reacțiunii sănătoase n-ar fi destul ceea ce am spus, voi spune mai mult, voi spune cât se cuvine.

Trebuie să se știe odată că a trecut și, pentru noi români timpul cînd cîțiva oameni ascunși într-un cabinet puteau să pună fără de știrea lumii mari la cale lucrurile care îi privesc pe toți românii. Astăzi Școala de fete, înființată de toți românii și pentru toți românii, nu poate să fie lipsită de direcțiunea pe care toți românii au aprobat-o, fără ca să se știe de ce s-a retras direcțiunea

aceasta. A stăni persoanele, foarte amabile din punct de vedere, care nu pot să fi insultate, fără ca să li se ocoboie și pașiunile publice. Într-un moment din care se vede că se vor eu de da tot oamenii de bine și sînta totușcă a școlii pentru că interesele școlii și buna reputațiune a societății noastre cere ca ea să fie dată.

Cu copiii însă și cu femeile, nici un om serios nu intră în discuțiune.

Se poate ca în adevăr două ori trei doamne, ligitate în amonul lor propriu, au pus la oală conflictul și apoi bădărații însă n-au putut a face nimic din aceste doamne, ci cu doamni care s-au folosit de votul pe care îl au în comitetul Asociațiunii pentru ca să provoace demisiunea direcțiunii.

Si las să judece oamenii de bine, cum stau în fața noastră acești domni care se pun în dosul unei mici fațangă de femei, pentru ca să-și spuna lumii că nu este adevărat ceea ce am zis eu.

Patru ani de zile am vorbit mereu și-am spus numai adevărul și totdeauna numai o mică parte din ceea ce am spus — iz ementor totdeauna sîntem noi și știam. Dacă astăzi, după patru ani, dintr-o exagerată popularitate cătră acele stimabile doamne, as spune chiar eu că astăzi ele s-au spus adevărul, totuși bădărații cu mințile arzătoare, acuză și prima mînciuna pe care o spun.

Am vrut să adevărat e aceasta, înct acei domni care în comitetul Asociațiunii sînt atât de mari și de tari, încît vată și spînzura, etate și adfata publicității, și au iest în vază, și și au zis și au mîncat o aubor masă și aubor și vine masă oare mînciuni de ca să se desprindă de la tot. Cu atit mai rău să se dău pus pe acele cîteva doamne în o pozițiune falsă, în care perd dreptul de a fi crutate și niște în excesul de politică al adversarului și mai scutește.

Și încercările de a îndăbui această reacțiune în fața făcută de comitetul Asociațiunii sînt de o natură deosebită, întrucît în iz din iz sînt în vază și limbajul obștinesc și limbajul științific și limbajul literar. În fața acestor trei direcțiuni sînt deosebitele reacțiuni și sînt deosebitele reacțiuni. În fața acestor trei direcțiuni sînt deosebitele reacțiuni și sînt deosebitele reacțiuni. În fața acestor trei direcțiuni sînt deosebitele reacțiuni și sînt deosebitele reacțiuni.

Citeva dintre doamnele din Sibiu, scăpînd din vedere pozițiunea socială a femeii, au profitat de împregiurarea că făceau parte din comitetul Reuniunii femeilor române, s-au adunat și au încheiat un proces-verbal pe cît de violent față de mine, pe atît de compromițător pentru tînăra noastră societate.

Introdusă apoi prin acest proces-verbal, lupta s-a urmat timp de mai multe săptămîni cu multă violență și cu atîta lipsă de tact, încît preste cîtiva ani de zile va trebui să ne rușinăm cu toții, cînd ne vom reaminti cele petrecute în această goană pornită asupra unui om care a îndrăznit să spună în auzul tuturor cîteva adevăruri altfel știute de mulți.

Cetînd toate cele zise contra mea cu ocaziunea acestei goane, omul lipsit de informațiuni ar trebui să creadă că eu sînt un fel de Herostrat al românilor, care n-are în lumea aceasta altă mulțumire decît să surpe tot ceea ce e bun și frumos și salutar; Asociațiunea transilvană, Școala de fete, Reuniunea femeilor române și — cine mai știe ce!

Au trecut însă luni de zile la mijloc și alte luni vor trece încă, fără ca să se vadă stricăciunea pe care am făcut-o: Asociațiunea există, școala ei există, Reuniunea femeilor există și prosperează. N-a rămas din întregul atentat „herostratic“ decît ferberea, pe care am voit s-o produc și am produs-o, tocmai pentru ca să ne dăm cu toții seamă despre relele de care sufer acele așezăminte bune și frumoase și salutare și să punem în cele din urmă umăr la umăr, ca să le îndreptăm — n-a rămas decît *reacțiunea sănătoasă*, care s-a accentuat prin retragerea fostei direcțiuni a școlii și pentru care m-am pronunțat și eu.

Și încercările de a înăbuși această reacțiune, fie ele făcute de orișicine, au să rămînă zadarnice! Pornit odată, curentul va deveni din zi în zi mai puternic, și timpul el singur va face ca să fim în cele din urmă cu toții de acord că este în interesul societății noastre tinere ca să nu ne clasăm, să nu ne împărțim în oameni de mai multe categorii, să ne lăpădăm de „*fumurile aristocratice*“ și să izolăm pe cei ce nu vor să se lapede de ele.

Și nu e destul a zice că nu există în societatea noastră oameni cu „*fumuri aristocratice*“ pentru ca răul să fie înlăturat, nu e destul să acoperim rana, pentru ca ea să fie vindecată: trebuie să avem cu toții cuvenita tărie de voință, pentru ca să punem degetul pe rană și să tăiem în carne vie, dacă altfel nu se poate.

Am accentuat odată, că acela care a pus cestiunea aceasta în discuțiune publică, e d-nul G. Barițiu, care într-o disertațiune rostită cu ocaziunea adunării generale din ăst-timp a Asociațiunii s-a pronunțat cu multă asprime contra „luxului“, dîndu-și silința de a convinge pe auditoriul său că n-au dreptate aceia care se plîng că este prea de tot pretențioasă creșterea ce li se dă copiilor în școala Asociațiunii.

Ca secretar general al Asociațiunii, d-l G. Barițiu, nici că putea să vorbească altfel.

Tot astfel se pronunță d-l G. Barițiu și acum, după ce s-au mai stîmpărat spiritele.

Om bătrîn, blînd și doritor de pace, d-l G. Barițiu vrea să intervină cu autoritatea sa în discuțiunea aceasta, fără însă ca să jignească fie pe unii, fie pe alții din cei ce au luat parte la ea. Publică deci în cel din urmă număr al *Transilvaniei* un articol asupra „școlilor civile de fete“, în teză generală, pentru ca așa, numai *per tangentem*, să poată zice și următoarele:

„Anume pentru tinerimea femeiască, (sașii) au deschis în cîteva cetăți clase superioare mult mai nainte de maghiari și au început a le da o educațiune și cultură atît de corespunzătoare împregiurărilor, încît bărbații lor ajunși *popi, profesori, funcționari, advocați, medici, apotecari, comercianți, fruntași etc.* să afle totdeauna în poporul sășesc fete demne de pozițiunea lor socială. De aici vine, între altele, că și *preotesele de la satele sășești* sînt considerate cu puține excepțiuni ca tot atîtea *învățătoare și instructoare ale femeilor țărane*. Și oare nu sîntem și noi a dori ca și *preotesele române să ajungă toate a fi de model pentru celelalte femei de la sate?*“

Da! Sîntem datori, însă nu numai ca să o dorim, ci ca să o și facem totodată aceasta.

Vorba e însă tocmai ca, în școala noastră, fetele nu se cresc ca în cele sășești, vorba e că fetele ieșite din școala

NOTE ȘI COMENTARII

laboratori îl vedem și pe Iulian Grozescu, cu versuni (B. Far-
kaș, E. Glik, Șperanța (1869—1872). Index de revistă, Arad,
(1970).

Ștăvilci întocmește studiul în consens cu programul Șperan-
ței și, cu toate acestea, revista amână să-l publice. Într-un număr
târziu de aceste lucruri din două scrisori ale lui Ștăvilci către
Gherasim Șerb, trimise din Viena, unde își făcuse studiile uni-
versitare, în cea din urmă, din 28 februarie 1871, îl informează

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și
pe Ștăvilci despre proiectul de studii de pedagogie în Viena și

laboratori îl vedem și pe Iulian Grozescu, cu versuri (B. Far-kaș, E. Glük, *Speranția* (1869—1872). Index de revistă, Arad, 1970).

Slavici întocmește studiul în consens cu programul *Speranției* și, cu toate acestea, revista amână să-l publice. Luăm cunoștință de aceste lucruri din două scrisori ale lui Slavici către Gherasim Serb, trimise din Viena, unde își făcea studiile universitare. În cea dintâi, din 26 februarie 1871, îl informează asupra pregătirilor făcute de studenții români din Viena pentru serbarea de la Putna și regretă faptul că fusese înlocuit din comitetul de conducere al revistei arădene. „*Speranția* cred că a pierdut — scrie Slavici — nu *puterile*, ci *speranța* de a le avea. Cu greu cred că va mai putea conduce cineva cu acele intențiuni cu care ai condus tu. Vom vedea!” (G. Bogdan-Duică, *Slavici către Gherasim Sirbu, Mihai Eminescu*, I, 1930, p. 25). Îl întreba, în finalul scrisorii, și de soarta studiului său. „Am trimis redacțiunii *Speranției* ceva — scrie el. Ce va fi de acest ceva?”

Conducerea Institutului teologic-pedagogic din Arad, care patrona revista, considera că studiul nu se încadra în programul acesteia și amâna publicarea lui. Slavici deschide studiul cu considerații privind menirea presei în formarea „conștiinței comune”, cu alte cuvinte, ale conștiinței naționale. Se încălca astfel programul revistei, care era o publicație religioasă și nu politică. Distincția ce o face între „creștere” și „instrucțiune” depășea și ea programul revistei. Slavici se pronunță în favoarea celei dintâi și pledează pentru educația în familie. Expunerea istorică, destul de extinsă, în care arată că fiecare stat și fiecare societate caută să-și „crească” tineretul în funcție de idealurile sale avea și ea substrat politic. Statul austro-ungar puneau educația în serviciul politicii sale de deznaționalizare a popoarelor de sub stăpânirea sa. Slavici considera că în aceste condiții educația în spirit național nu se putea face în pensiunile maghiare și germane, ci numai în familie. Confucius cerea și el ca educația să se facă în familie. Slavici împărtășește concepția lui Confucius, cum se desprinde și din memorialistica sa, însă se orientează în această direcție determinat de situația social-politică a românilor din Imperiul Austro-Ungar. Din această perspectivă discută și rolul femeii în „economia de casă”. Definițiile privind „producțiunea”, „consumțiunea” și „economia” precum și unele idei generale sînt împrumutate din

cursul lui Lorenz Stein, *Nationalökonomie*, pe care îl audia la Universitatea din Viena (Ioan Slavici și lumea prin care a trecut, București, 1968, p. 506). Lorenz Stein (1815—1890) se face cunoscut prin câteva lucrări fundamentale, *Der Sozialismus und Kommunismus der heutigen Frankreich* (*Socialismul și comunismul Franței actuale*), *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage* (*Istoria mișcării sociale în Franța de la 1789 pînă în zilele noastre*), utile și astăzi prin bogăția de informații. Slavici audiază, alături de *Economia națională*, alte trei cursuri ale lui Lorenz Stein, *Rechtsphilosophie* (*Filozofia dreptului*), *Finanzwissenschaft* (*Știința finanțelor*) și *Verwaltungslehre* (*Știința administrării*), importante pentru formarea concepției sale în materie de filozofia dreptului și administrației de stat (Ioan Slavici, *Opera literară*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 19).

Slavici împrumută definițiile privind economia politică și unele teze generale de filozofia dreptului din cursurile lui Lorenz Stein, însă se cuvine observat că face acest lucru nu ca să *teoretizeze* pe marginea lor, ci să dea o bază științifică cercetării pe care o întreprinde în legătură cu educația fetelor în condițiile social-politice ale românilor din Imperiul Austro-Ungar.

Întîlnim în acest studiu întia caracterizare ce-o face Slavici activității pedagogice a lui J.-J. Rousseau, la care se va referi în mai multe rînduri în scrierile sale ulterioare. Alături de *Emile* studiază și *Discours sur l'origine de l'inégalité*, *Du contract social*, *Julie ou la Nouvelle Héloïse* și *Les Confessions*, în care găsește răspuns la multe întrebări ce și le punea în materie de educație (*Opere*, IX. *Memorialistică*. București, Editura Minerva, 1978, p. 640). Mai tîrziu va scrie, în studiul *Cultura maghiară*, că tratatul „*Contractul social* este un ou pe care regalitatea franceză l-a clocit și J.-J. Rousseau l-a scos numai” (*Telegraful român*, nr. 18, 3/15 mai 1877, p. 72). Slavici îl privește pe J.-J. Rousseau ca o personalitate ce a dat expresie ideilor din societatea vremii sale.

Studiul apărea cercurilor conducătoare bisericești prea „laic” pentru o publicație religioasă. Slavici se grăbește să dea unele explicații la aceste obiecții, invocate ca pretexte, pentru nepublicarea lui în foaia arădană. „Crezi tu cum că ar fi contra binelui public «tractatul meu» — îi scrie Slavici lui Gherasim Serb în 28 martie 1871. De crezi, apoi mai întreabă pe cîțiva

A apărut în *Lumina*, II, nr. 26, 20 mai/iunie 1873, p. 133—134 ; nr. 27, 27 mai/8 iunie 1873, p. 137—138 ; nr. 30, 7/19 iunie 1873, p. 143—150. Se publică în *Partea neoficială*, în secțiunea *Învățământ*.

Cind suspendă apariția revistei *Speranția*, scoasă de studenții de la teologie (vezi *supra*, p. 531), Consistoriul diecesan din Arad avea în vedere înființarea unei publicații oficiale a eparhiei române ortodoxe arădane. Noua revistă, *Lumina*, „foaie bisericească, scolastică, literară și economică”, începe să apară în 1/13 august 1872 sub conducerea lui Georgiu Popa (Pop), care rămâne redactor responsabil până în 6/18 mai 1873. Programul revistei, din primul număr, semnat *Redacțiunea*, preciza că publicația va avea o *Parte oficială* rezervată actelor și documentelor emanate de la forurile bisericești și o *Parte neoficială*, cu rubrici consacrate științei și culturii, corespondențe și varietăți. În partea științifică urma să se publice „articli instructivi, disertațiuni din diferite ramuri ale științelor, didactice pentru preoți și învățători ; cuvântări ocazionale și ori elaborate și discursuri de valoare din sfera literaturii bisericești, precum și asupra drepturilor, organizațiunei și administrațiunei bisericești și școlaei”. Întilnim în paginile revistei arădane scrieri de Grigore Alexandrescu, G. Crețeanu, Al. Macedonski, Anton Pann (E. Glück—B. Farkaș, *Colaborarea literară a scriitorilor români la publicațiile arădene (1859—1918)*. Bibliografie, Arad, 1969, p. 4, 17, 36, 44).

Problemele puse în discuție de Slavici se încadrau în programul revistei, însă modul cum le prezintă îl îndepărtau de el. Pornește de la lucruri cunoscute, ca importanța mănăstirilor, în promovarea culturii în secolele mai îndepărtate, și ajunge la concluzia că atunci clerul se distingea prin cultura ce și-o impunea și ca factor în răspîndirea ei. Se explica și „puterea” ce-o avea clerul.

Atenția lui Slavici se îndreaptă spre procesul de „profanizare”, cu alte cuvinte de laicizare a învățămîntului. Consideră că acest proces pornește în țările apusene de sus în jos : universitate-liceu-școlile primare.

Politica culturală a guvernelor austro-ungare față de „naționalități” făcea ca acesta să pornească în dezvoltarea învățămîntului de jos în sus : școli primare-licee-universitate. Cum

amici : și de vor să vedeți în această caritate, și în anința în poezie. De crezi însă cum se înțeleg acele tractate de filosofie, de știință, de artă, de drept, de literatură publică, folclorice, satirice, fratere și de publicitate, și de preocupare drept la electorul având niște lucruri de spus. Eu ai voi călește să nu apară în *Speranția* deocamdată. Frate, așgețulu-mă să nu supunusăre înțelese, scopul lui e el însuși și interesele lui sunt obiective, în unitatea generalizării. Cugețulu-mă să știertat să cunoașea parțideși înțelegându-l și să-l înțelegă. Eu am făcut tractatul acela anume pentru *Speranția*, marțeria lui, dreptăciunea și înțelegerea în care e scris, sunt de totului acomodată cu forța programului *Speranției*. Dacă apare tractatul în *Speranția*, el poate avea virtuți, dacă apare într-altă foaie, virtuțile care le-ar fi avut în *Speranția* devin scăderi. Cugețu-mă, cum că eu n-am scris acest tractat, și eu am cugețat : eu am scris ce cred, cum cugețu-mă să omenii de la *Speranția*, și alții din *Speranție*. Tractatul e făcut numai pentru publicul *Speranției* : alt public nu-l înțeleg în destul.

Prin toate acestea nu vreau să zic că se dăruiește un cadru în care să apară tractatul în *Speranția*, dacă merită să apară” (E. Glück, *G. Neamțu, Din Vatamanica, Studii de documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, I—II, Arad, 1976, p. 30—31). Gherasim Serb, căruia stăruia teiului Slavici și o bună masă timpurie începe tipărirea studiului în foaia arădănească în 26 februarie 1871, Slavici face și o caracterizare a lui Eminescu și reproduce și în prefața poeziei privind revista *Speranția*. Nu știu cum s-ar putea să se scrie „Eminescu” în locul „Eminescu” din text? El e un dăruiește talent și un mare călător, un mare călător și un mare călător, un mare călător și un mare călător. Pentru el, nu produce nimic bine, enăruiește Alexandru și nu e în destul. Într-o zi cum că *Speranția* e un mare călător și un mare călător, înțelegându-l și să-l înțelegă. „ismul” pe care-l are Slavici și Eminescu cunoscutea *Speranția* și precizarea ce-o face Slavici că Eminescu cunoscutea *Speranția* ne îndreptătește să susținem că și tractatul e trece prin mîna poetului înainte de a fi trimis revistei arădane, cum se întâmplă și cu alte lucrări ale prozatorului din anii studiilor universitare la Viena.

Întilnim în acest studiu câteva teze, ca distincția între „dreptere” și „instrucțiune”, pledoaria pentru educație în familie, criticica politică, școlarea și pășiniri austro-ungare, țeară devin și înfruntarea sale culturale.

românii din Imperiul Austro-Ungar nu aveau o universitate a lor, iar învățământul secundar în limba națională se reducea la patru licee (Blaj, Beiuș, Brașov, Năsăud) și un gimnaziu (Brad), trecea în primul plan învățământul poporal (primar). Slavici consacră acestei probleme un studiu special (vezi *supra*, p. 69—96). Să notăm însă de pe acum că învățământul poporal era susținut de biserică întrucât guvernele austro-ungare alocau fonduri numai pentru școlile primare cu limba de predare maghiară sau germană.

Slavici continuă discuția cu privire la organizarea învățământului din Transilvania într-un alt articol, *Inspețiunea școlilor*, publicat în *Lumina* în 15/27 iulie 1873 (nr. 41, p. 194—196). Se desprinde de aici că Slavici era preocupat de reorganizarea instituțiilor culturale și de învățământ pe baza *Statutului organic* al lui Andrei Șaguna, pus în practică în 1870.

Programul *Luminii*, publicație susținută de biserică, îi impunea lui Slavici obligația să se pronunțe asupra laicizării învățământului, însă evită să răspundă la această chestiune. „Este asta bine, ori rău — scrie el — aceea nu ne privește la acest loc.“ Se desprinde de aici că Slavici era, de fapt, pentru laicizarea învățământului.

Condițiile social-politice din Imperiul Austro-Ungar făceau inoportună o dezbatere publică pe această temă. Mai importantă era, atunci, pregătirea preoților să îndeplinească, în absența învățătorilor, îndatoririle ce reveneau acestora în educarea tinerii generații.

ȘCOALA PEDAGOGICĂ DIN ARAD

A apărut în *Lumina*, II, nr. 67, 28 octombrie/9 noiembrie 1873, p. 314—315. Se publică în *Partea neoficială* a revistei.

Școala normală din Arad sau Preparandia, cum i se spune în documente, se înființează în 1818, iar cițiva ani mai târziu, în 1822 își deschide cursurile și Institutul teologic arădan. Între primii profesori de la Preparandie figurează Ioan Mihuț, pentru pedagogie, metodică și istorie, Iosif Iorgovici, pentru matematică, Constantin Diaconovici Loga pentru gramatică. Funcția de „senior“ (director) o îndeplinește Dimitrie Țichindeal, cunoscut și ca scriitor. Sînt numiți în cursul anilor Alexandru Gavra,

pentru aritmetică și geografie, însă predă și lecții de română, economie politică, pedagogie și istorie, Atanasie Șandor pentru igienă, care predă însă și lecții de pedagogie, istorie și română. Între profesorii de la Institutul teologic sînt de amintit Iosif Goldiș, care predă limba și literatura română și Vincențiu Mangra, mai târziu Vasile Mangra, prieten apropiat al lui Slavici încă din acești ani. Preparandia din Arad pregătește între 1818 și 1873 aproximativ 2500 de cadre pentru învățământul primar (T. Botiș, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 415—465).

Dintre profesorii de la Preparandie figura mai reprezentativă rămîne Alexandru Gavra care funcționează aici mai bine de-o jumătate de secol (1821—1876). Profesorul arădan este un continuator al Școlii ardeleni și un colecționar de manuscrise românești. În colecția sa s-a păstrat și manuscrisul lucrării lui Gh. Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, din care tipărește un prim volum în 1844.

Problema principală care se punea în fața Consistoriului diecesan o constituia instabilitatea cadrelor didactice atît la Preparandie cît și la Institutul teologic. Profesorii se recrutau, în general, din cler, însă aceștia părăseau postul îndată ce puteau să ocupe o parohie. Aveau aici o situație materială mai bună decît cea pe care le-o oferea munca la catedră.

Ce credeau studenții despre cadrele didactice de la instituțiile arădene aflăm din scrisoarea lui Slavici către Gherasim Serb, din 28 martie 1871 (vezi *supra*, p. 532). Gherasim Serb îl informează pe Slavici despre conflictul său cu Iosif Goldiș, profesorul de la Institutul teologic. „Tu voiești la luptă cu Goldiș — scrie Slavici. Goldiș e un om rău, însă bărbat în ani și în stare socială; și tu te numești «teolog simplu». Vezi, frate, aici sunt armele inegale. De voiești tu a învinge în luptă, atunci te năzuiește a fi mai mult decît teolog simplu.

Tu ai absolvit 8 clase, ai depus maturitatea și vei fi la toamnă teolog absolut. Eu îți voi spune una — și tu fă să fie făcută. Tu nu sta aici. Umblă, ca să poți veni orișicum pe anul viitor la Viena; filosofia e un curs de trei ani. Ascultă științele clasice, matematica și din științele moderne filosofia dreptului, economia națională și administrațiunea. Națiunea are lipsă de bărbați și tu ești mult-puțin dator de a-i oferi puterile tale.

Atunci, frate, peste trei ani, cînd vei sta la un nivel mai înalt, decît Goldişelu, atunci începe lupta și vei învinge. Te asigur că nu vei fi singur. Aici fac [așa] dar și eu și noi, oamenii timpului modern“.

Slavici îi recomanda lui Gherasim Serb să se pregătească pentru o carieră „laică“ și însiră cursurile pe care le audiază el însuși. Prozatorul se considera om al timpului modern, caracterizare în care îl includea și pe Eminescu, prietenul său din anii studiilor universitare la Viena.

Consistoriul diecesan hotărî să trimită la studii de specialitate pe absolvenții cei mai merituoși, spre a asigura stabilitatea cadrelor didactice de la cele două instituții de învățămînt. Hotărîrea nu este însă adusă la îndeplinire.

Slavici insistă totmai asupra acestei chestiuni — și nu întîmplat. Își terminase și el studiile universitare și intenționa să-și facă „profesura“ spre a intra în învățămînt. Cum nu avea o situație materială bună, reflecta să obțină o bursă să-și poată continua studiile la Viena.

Articolul lui Slavici ne apare, judecat în acest context, ca o pledoarie *pro domo*, ca dealtfel și colaborarea sa stăruitoare la foile arădane din 1871—1874.

AȘEZĂMINTELE NOASTRE

A apărut în *Lumina*, III, nr. 3, 13/25 ianuarie 1874, p. 13—14. Editorial. Se publică în secțiunea *Învățămîntul*.

Slavici se pronunță pentru organizarea instituțiilor de învățămînt ale românilor din Imperiul Austro-Ungar în așa fel încît să țină seama de „stările prezente“, cît și de „aspirațiile ce avem pentru viitor“. Între instituțiile de învățămînt, care se aștepta să fie reorganizate, se numărau și Institutul teologic și Preparandia din Arad. Mai importantă i se părea cea din urmă, cum se vede și din articolul publicat cu cîteva luni mai înainte (vezi *supra*, p. 45—47).

Instituțiile de învățămînt aveau menirea să fie „paza naționalității, scutul religiunii, organismele pentru răspîndirea culturii“. În fixarea acestor teze, pe care le va dezvolta în articolul *Pozițiunea organică a așezămintelor de învățămînt* (vezi *supra*, p. 53—69.) are în vedere biserica ortodoxă din Transilvania, care lupta împotriva politicii de catolicizare și de naționalizare a ro-

mânilor, promovată de guvernele de la Viena și Budapesta. Acesta este și motivul pentru care se ocupă și de biserica ortodoxă, ca factor important în lupta națională.

Slavici ironizează limbajul folosit de presă în caracterizarea activității oamenilor politici și ține să precizeze că „însemnătatea fiecărui om se măsură cu faptele prin care a folosit ori a stricat societății“. Eminescu susține în articolele sale că oamenii se impunea să fie prețuiți în funcție de munca ceo depun în crearea valorilor materiale și spirituale. Se desprinde de aici că prozatorul trecea în primul plan factorul public în vreme ce poetul acorda prioritate celui economic.

POZIȚIUNEA ORGANICĂ A AȘEZĂMINTELOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT

A apărut în *Lumina*, III, nr. 18, 24 martie/5 aprilie 1874, p. 101—103; nr. 19, 31 martie/12 aprilie 1874, p. 104—107; nr. 20, 7 aprilie/1874, p. 106—107. Se publică în *Partea neoficială*, în secțiunea *Învățămînt*.

Poziția instituțiilor de învățămînt este definită de Slavici în funcție de condițiile social-politice ale românilor din Imperiul Austro-Ungar. Se explică de ce susține că ele nu se puteau limita la procesul de învățămînt, ci se impunea să desfășoare o activitate și pe tărîm social-politic, spre a fi „verigi“ de legătură între trecut și viitor. Se desprinde și de aici că instituțiilor de învățămînt le revenea și îndatorirea de a sprijini lupta națională. Acest lucru nu-l înțelegea o parte a intelectualității transilvănene, care își consuma energia în politica de partid în loc să se dedice muncii de ridicare a instituțiilor de învățămînt.

Cînd susține că universitatea avea misiunea să cultive științele, Slavici nu pierde din vedere și aspectul politic. Considera astfel că prezenta importanță, în egală măsură cu pregătirea intelectuală, și formarea de caractere.

Prozatorul acordă o atenție deosebită învățămîntului practic și tot în funcție de condițiile social-politice ale românilor din Imperiul Austro-Ungar. Școlilor din această categorie le revenea sarcina să contribuie la ridicarea lor economică. În sprijinul tezei sale trimite și la lucrarea lui Joseph Jireček, *Handbuch des Unterrichtswezens*, tipărită în 1868. Jireček este însă mai cunoscut ca editor al tratatelor lui Pavel Josef Šafařík,

Geschichte des sudslawischen Literatur. (Praga, 1864—1865), *Geschichte des serbischen Schriftthums* (Praga, 1865).

Cînd întocmește acest studiu, Slavici se afla internat în Kaiserlich-Königliches Allgemeine Krankenhaus Studentenabteilung (Spitalul obștesc imperial regal, Secția studenților), pentru o inflamație la brațul stîng, și stă aici mai multe luni (decembrie 1873 — iulie 1874). Boala cunoaște o evoluție curioasă, cu ameliorări, cînd poate scrie și reveniri, care îi paralizază orice activitate intelectuală. (Vezi *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 164—168). Din spital îl informează pe Vasile Mangra în mai multe scrisori asupra activității sale scriitoricești și asupra mersului boalei (Iosif Pervain, *Din corespondența inedită a lui I. Slavici, Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Serie IV, Philologia. Fasciculus 2, Cluj, 1960, p. 121—129). V. Mangra ia conducerea revistei *Lumina* în 21 februarie/5 martie 1874 și rămîne în fruntea ei pînă în 29 iunie/11 iulie 1875, cînd își sistează apariția. „Îți trimit începutul studiilor — îi scrie Slavici lui V. Mangra în 13/25 martie 1874 — ce am scris asupra învățămîntului. Continuarea, încă samă de trei articoli, o țin la mine încă cîteva zile. Poate voi afla a face încă cîteva îndreptări în limbă ori și de idei. Dacă afli cu cale, poți publica materialul ce-ți trimit acum în unul ori doi numeri succesivi. Ași dori apoi să se poată face împărțirea făcută de mine, dacă publicarea ar trece în doi numeri.“ Slavici promite că îi va trimite continuarea încă în cursul săptămîinii. Se ține de cuvînt, cum se desprinde din scrisorile sale de la sfîrșitul lui martie 1874. „Tratarea învățămîntului real — îi scrie Slavici în 27 martie 1874 — este cam pe jumătate. N-are pentru noi atîta interes ca și sistemul universitar. În învățămîntul real nu este nimic național; în cel universitar din contra, totul este național.“ În scrisoarea din 30 martie 1874, în care îl informează că îi trimitea ultima parte a studiului, arată că aici „ar fi foarte mult de îndreptat“. Nu se simțea în măsură să întreprindă această operație întrucît boala sa se agravase. Din corespondența cu V. Mangra se desprinde că Slavici îi lasă acestuia deplină libertate să opereze modificări în studiile sale. Sintem siliți, în absența manuscriselor, să ne mărginim la această constatare. Dealtfel și Eminescu îi lăsa libertatea lui I. Negruzzi să intervină în scrierile sale ce i le trimitea din Viena.

Importanța culturii în lupta națională este definită de Slavici pe linia *Apelurilor* pentru serbarea de la Putna din 1871

(*Opere*, X. *Studii și articole*, București, Editura Minerva, 1981. p. 539—540, 930—931). Problemele în legătură cu învățămîntul practic le reia în articolele și studiile sale de mai tîrziu.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL POPORAL

PRIVIRE GENERALĂ

A apărut în *Lumina*, III, nr. 21, 14/26 aprilie 1874, p. 110—111 (*Privire generală*); nr. 22, 21 aprilie/3 mai 1874, p. 115—117 (*Ivirea învățămîntului poporal*); nr. 23, 28 aprilie/10 mai 1874, p. 126—127 (*Menițiunea învățămîntului poporal*); nr. 25, 12/24 mai 1874, p. 137 (*Formarea facultativă*); nr. 26, 19/31 mai 1874, p. 149—150 (*Formarea politică*); nr. 27, 26 mai/7 iunie 1874, p. 153—154 (*Poziția învățămîntului poporal*); nr. 28, 2/14 iunie 1874, p. 158 (*Premisele organizării*). Studiul se publică în nr. 25, 26 și 27 ca editorial.

Problema învățămîntului primar sau poporal, cum i se spunea în presa românească din Imperiul Austro-Ungar, forma și una din preocupările principale ale intelectualilor transilvăneni. *Telegraful român* publică în 1872 un amplu studiu, *Drepturile în școala poporală* (nr. 45, 4/16 mai și urm.), pe care îl cunoștea, desigur și Slavici, cu legături strînse cu foaia sibiană. Școlile populare erau confesionale, susținute de biserică și singurele instituții de învățămînt primar în care se preda în limba română. Biserica ortodoxă sprijinea lupta națională împotriva politiciii de deznaționalizare promovată de guvernele de la Viena și Budapesta și are sub acest aspect o contribuție pozitivă în apărarea drepturilor românilor din Imperiul Austro-Ungar. Slavici împărțea opinia potrivit căreia se impunea ca învățămîntul de toate gradele să fie ferit de imixțiuni politice. „Cestiunea învățămîntului poporal — scrie el — ajunge a fi cea mai importantă cestiune publică; dar durere! totodată ea înceată a fi, ce trebuiește să fie, o cestiune de cultură, fiind privită mai ales ca o cestiune politică“. Slavici își exprima regretul că în condițiile social-politice în care se găseau românii din Imperiul Austro-Ungar școala se impunea să fie privită și ca o instituție politică. Importanța ei sporea, însă în măsura în care sprijinea lupta națională.

Dezvoltarea învățămîntului poporal în cursul secolelor și la diferite popoare este determinată, cum arată Slavici în privirea

istorică, de măsura trebuințelor economice, culturale și politice. Acest curs îl urma și dezvoltarea în timpotului popular din provinciile românești de sub stăpâniri străine.

Învățămîntul popular nu constituia însă decît o primă etapă în ridicarea culturală a poporului. Munca în această direcție se impunea să fie dusă și după terminarea școlii primare și chiar atunci cînd pregătirea intelectuală se mărginea numai la frecventarea acestor școli. Un rol hotărîtor în această privință îi revenea „literaturii populare”, prin care să „conservăm ce a dat școala și să suplinim încă ce ea n-a putut da”. Slavici acordă, cum se desprinde de aici, o importanță deosebită literaturii didactice. Se explică și faptul că se va ocupa și mai tîrziu de problema manualelor școlare.

Studiul se tipărește, ca și cele anterioare, cu ortografia publicărilor arădane, impusă de profesorii de aici, adapți ai școlii ardelene. Se cuvine remarcat și faptul că Slavici apelează la proverbe și diferite forme populare, prin care își ilustrează tezele puse în discuție. Acest procedeu îl folosește și în prozele sale.

Slavici elaborează acest studiu în spitalul Kaiserlich-Königliches Allgemeines Krankenhaus, Studentenabteilung, unde se interna în decembrie 1873 (vezi supra, p. 540). Din corespondența sa cu Vasile Mangra, redactorul „Luminei” (vezi supra, p. 540), nuăm cunoștința că îl redactează într-un timp foarte scurt și că nu revizuieste întreg manuscrisul înainte de a-l trimite revistei arădane. În scrisoarea din 30 martie îl înștiințează că încă nu începuse redactarea studiului. „Cînd voi urma dar cu un articol special scris de Slavici — asupra învățămîntului popular, nu-ți pot spune. Poate nămaidecît, poate nicicînd”. Două săptămîni mai tîrziu îl expediază însă studiul și-i lasă libertatea lui V. Mangra să intervină în textul său. „Să nu te sperii de teancul ce primii scrie Slavici în 17 aprilie 1874. Este, ce? vei afla după ce vei fi înît... În zădar au fost toate încercările de prescurtare. Deja și acuma materia nu este pe deplin tratată. Am prescurtat însă ce am putut și ți-am trimis studiul, pentru ca să nu zici că n-am făcut-o. Cu greu cred cum că o scriere atît de lungă se va putea publica în *Lumina*. Pentru aceea nici nu am făcut toate corecturile. Dacă totuși s-ar publica, te rog să faci d-ta corecturile, după buna-ți chibzuială. Altfel te rog rezervă manuscrisul. Voi avea în viitor trebuință de materialul adunat cu multă trudă.

Eu am făcut o anumită împărțire. Poate nu se va putea publica potrivit cu această împărțire. Te rog dar fă împărțirea după cum vei afla mai potrivit, dar totuși cu considerarea materiei.”

Slavici se grăbește să termine studiul întrucît spera ca în curînd să iasă din spital și să plece într-o stațiune. Abia în iulie părăsește spitalul, ca să meargă la Hinter-Brühl, o localitate de lingă Viena, unde rămîne pînă în octombrie 1874, cînd trece în „Tară”. Începe, cu această dată, o nouă epocă în activitatea sa scriitoricească.

Studiile și articolele din foile arădene îl arată pe Slavici preocupat de problemele școlii încă din anii studiilor universitare. Prozatorul face distincție între „creștere” și „instrucțiune” și vorbește de educația facultativă (intelectuală), de educația morală și de cea fizică și profesională. Slavici enunță aici tezele fundamentale ale concepției sale pedagogice, pe care le dezvoltă mai tîrziu în studii speciale. Se va alătura la tezele teoretice de acum și experiența sa îndelungată la catedră și în organizarea și conducerea unor instituții de învățămînt.

[IMPORTANȚA „INSTRUCȚIUNII” PENTRU „DEZVOLTAREA CARACTERULUI NOSTRU NAȚIONAL”]

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 55, 21 iunie/3 iulie 1884, p. 217. Editorial : Sibiu, 20 iunie st.v. Nesemnat.

Congresul studentesc de la Putna, din august 1871, pune în discuție publică și chestiunea înființării unui cotidian românesc dincolo de Carpați. Românii transilvăneni aveau în 1884 puține ziare și acestea cu o apariție de două ori și trei ori pe săptămîină, cum erau *Telegraful român* și *Observatorul* din Sibiu, *Gazeta Transilvaniei* din Brașov și *Luminătorul* din Timișoara. Congresul studentesc de la Putna preconizează ca noul ziar să se întemeieze la Sibiu și conducerea să o ia Slavici. Cotidianului sibiuan îi revenea menirea să contribuie la culturalizarea maselor și să ducă lupta împotriva latinismului și pentru „unitatea culturală”. Organizatorii serbării de la Putna, sau „tinerii”, cum își spuneau, din rîndul cărora făceau parte, alături de Slavici, Emi-

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 86, 29 iulie/10 august 1884, p. 341—342.
Al II-lea editorial. Nesemnăt.

Disciplina este definită de Slavici ca rezultat al educării individului în colectivitatea națională. În acest proces rolul principal revine limbii și tradițiilor. Slavici prezintă limba națională ca mijloc de educație și în studiile sale de mai târziu (vezi *supra*, p. 141—142, 466).

Slavici elogiază spiritul de disciplină al poporului român și pledează pentru cultivarea sa. Elogiază și spiritul de toleranță, însă atrage atenția că poporul român este necruțător cu cei care săvârșesc abuzuri împotriva sa.

Influența colectivității sătești în viața individului, teza de aici, este ilustrată de prozator și în nuvela sa *Gura satului*, publicată cu câțiva ani mai înainte.

CĂRȚILE NOASTRE ȘCOLARE

A apărut în *Tribuna*, II, nr. 36, 15/27 februarie 1885, p. 142.

Slavici reia teza sa cu privire la cuvînt, mijloc de comunicare, expusă și în studiile și articolele sale de estetică. Atunci cînd vorbim sau scriem, se arată și aici, urmărim ca prin cuvintele ce le folosim să producem, în cei cărora ne adresăm, cugețarea și simțirea noastră. Filologii noștri ignorează multă vreme acest principiu fundamental și construiesc sisteme lingvistice fără legătură cu limba vie a poporului.

Scolii și manualelor școlare le revenea rolul principal în cultivarea limbii și Slavici ține să remarce că se înregistraseră progrese în această direcție. Exemplifică cu manualele lui G. Vuia, *Higiena poporală cu privire la săteanul român* (Arad, 1884), Teodor Ceonțea, *Compendiu de geografie universală* (Arad, 1880) și *Aritmetica generală și specială* (Arad, 1884), Simeon Micu, *Catehismul religiunii creștine catolice* (Blaș, 1884), Ioan. Popea, *Carte de cetire pentru gimnazii, școale reale, comerciale, pedagogice* (Sibiu, 1885), Ștefan Pop, *Legendariu pentru școalele primare române* (Blaș, 1885), Alexiu Viciu, *Legendariu românesc pentru a V și a VI-a clase gimnaziale* (Blaș, 1884).

nescu, Pamfil Dan, Ilie Luția, Daniil Popovici-Barcianu, cărora li se alătură Ioan Bechnitz, Ilarion Pușcariu, Simeon Popescu, Eugen Brote, Dimitrie Comșa și alții, nu aveau mijloace materiale să susțină un ziar și se grupează în jurul *Telegrafului român*, cu speranța să-l transforme în cotidian. N. Cristea, redactorul *Telegrafului român*, deschide „tinerilor“ coloanele ziarului cu o largă generozitate. Mai bine de un deceniu „tinerii“ desfășoară în *Telegraful român* o activitate culturală și politică care pregătește întemeierea cotidianului sibian. *Tribuna* începe să apară în 14/26 aprilie 1884, sub conducerea lui Ioan Slavici, și primul număr se deschide cu un apel, *Către publicul român*, în care se proclamă Imperiul Austro-Ungar, stat poliglot, încît fiecare „naționalitate“ avea dreptul să-și dezvolte cum credea de cuviință cultura și să ducă lupta politică. Noul ziar își propunea să combată „fără de nici o rezervă orișice măsură, fie legislativă, fie administrativă“. Ziarul sprijină *pasivismul*, tactica adoptată de Partidul Național Român potrivit căreia românii transilvăneni nu participau la alegeri și la viața parlamentară.

Slavici conduce *Tribuna* între 1884 și 1890 și aceasta este și epoca de glorie din existența cotidianului sibian (Ioan Slavici și lumea prin care a trecut, p. 259—374).

Legile promulgate de Dieta maghiară, la care se referă Slavici, prevedeau introducerea limbii maghiare, ca obiect de predare și în școlile primare și în liceele „naționalităților“. Școlile populare (primare) românești se susțineau, ca și cele ale altor „naționalități“, prin contribuțiile populației respective și a bisericilor lor. Învățămîntul secundar românesc din Transilvania se limita la patru licee și un gimnaziu, pentru înființarea cărora se fac demersuri către guvernele de la Viena și Budapeșta pe întinderea a mai bine de un secol. Se înființează astfel liceele din Blaș (1754), Beiuș (1828), Brașov (1850), Năsăud (1863) și gimnaziul din Brad (1869). Aceste instituții de învățămînt se susțineau tot prin contribuțiile populației și ale bisericii românilor transilvăneni și făceau o pregătire temeinică a școlarilor, încît rivalizau, sub acest aspect, cu colegiile din alte țări.

Slavici prezintă rezultatele obținute de școlile românești cu mari sacrificii, o mărturie evidentă a afirmării în plan cultural a unui „popor plin de viață, un popor cu viitor“.

Din cele șapte cărți, mai importante sînt *Higiena poporală*, mic tratat de anatomie și fiziologie pe înțelesul unui cerc larg de cititori și cele trei cărți de citire. Ioan Popea deschide manualul său cu istorioare din viața oamenilor de seamă (Diogen, Euclid, Platon, B. Franklin, Buffon), foarte instructive, după care tipărește povești, balade, fabule, ghicitori, proverbe. Figurează cu texte Antioh Cantemir, G. Asachi. Gr. Alexandrescu, I. Heliade Rădulescu, A. Pann, V. Alecsandri, P. Ispirescu, N. Gane, P. S. Aurelian, Iuliu Baraș, A. D. Xenopol.

Ștefan Pop tipărește în manualul său texte de V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, G. Asachi, C. Bolliac, A. Mureșanu, G. Sion, A. Donici, N. Istrati, A. Pann, precum și din cîțiva scriitori străini. Alexiu Viciu face din *Legendariul* său cea mai cuprinzătoare antologie din scriitorii români întîlnită în literatura didactică transilvăneană din secolul trecut. Sînt incluse aici texte din operele lui D. Cantemir, I. Văcărescu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, C. Negruzzi, I. A. Odobescu, I. Ghica, I. Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, A. Mureșanu, C. D. Aricescu, C. Bolliac, G. Sion, N. Gane, I. Negruzzi, G. Baronzi și alții. Întîlnim și texte științifice din opera lui Iuliu Baraș, Gr. Ștefănescu, P. S. Aurelian, Din literatura universală se reproduc texte de Cicero, Horațiu, Shakespeare, Corneille, A. Dumas, V. Hugo. Slavici figurează cu un fragment din *O scrisoare din Italia*, publicată în *Almanahul Societății academice social-literare „România Jună“* din Viena în 1883 (*Opere*, IX. *Memorialistică, Varia*. București, Editura Minerva, 1978, p. 667—686, 945—946).

Legendariul... rivaliza cu *Lepturariul...* lui Aron Pumnul din care reproduce de altfel unele texte.

Promisiunea ce-o face Slavici că va prezenta în alte articole manualele lui G. Vuia, A. Viciu și I. Popea rămîne neimplinită.

POSTSCRIPT [LA „SISTEMUL GIMNAZIAL. VEDERI PEDAGOGICE“]

A apărut în *Tribuna*, III, nr. 134, 13/25 iunie 1886, p. 534 ; nr. 135, 14/26 iunie 1886, p. 537—538. Se publică în *Foița „Tribunei“*.

Slavici publică în foiletonul *Tribunei* un studiu, *Sistemul gimnazial. Vederi pedagogice* (nr. 133, 12/24 iunie 1886, p. 529—530, nr. 134, 13/25 iunie 1886, p. 533—534), semnat : p. și datat :

Viena, aprilie 1886, în care se insistă asupra citorva etape mai importante în dezvoltarea învățămîntului liceal. Sînt comentate, astfel, opiniile lui Friedrich August Wolf (1759—1824), autorul lucrării *Prolegomena ad Homerum* (1795), cu privire la importanța învățămîntului clasic, concepția lui John Locke, după care omul este la naștere, sub raportul dezvoltării intelectuale, „o *tabula rasa*“ și se acordă un spațiu larg principiilor pedagogice ale lui Friedrich Herbart și școlii herbartiene din Germania. Se invocă și numele lui I. Popescu, cunoscut prin tratatul *Psicologia empirică sau știința despre suflet în marginile observațiunii*, tipărit la Sibiu în 1881 (*Opere*, X. *Studii și articole*, p. 866). I. Popescu se număra printre cei mai de seamă herbartieni din mișcarea pedagogică de la noi din secolul trecut.

Correspondentul din Viena al *Tribunei*, care trimite articolul *Sistemul gimnazial*, era, desigur, un student ce audia cursurile lui Robert Zimmermann, profesorul de la Universitatea vieneză, și unul din cei mai stăruitori propagatori ai filozofiei herbartiene. Slavici frecventează cursul său, *Psychologie*, de la Facultatea de drept, și, împreună cu Eminescu, cursurile de la Facultatea de filozofie, *Philosophisches Conversationum, Geschichte der Philosophie* și *Praktische Philosophie*. Zimmermann era și autorul unui tratat de *Estetică* ce cunoaște o mare răspîndire. Ce credea Eminescu despre filozofia profesorului vienez aflăm dintr-o scrisoare a sa către T. Maiorescu, trimisă din Berlin în 5-februarie 1874. „La Viena am trăit — scrie Eminescu — sub influența nefastă a filozofiei lui Herbart, care prin firea ei te dispensează de studiul lui Kant“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, București. Institutul de arte grafice „Bucovina“, 1933, p. 103).

Slavici avea și el mari rezerve față de filozofia herbartiană intrucît limita procesul de învățămînt la aspectul formal. Împărțasea opinia lui Friedrich August Wolf, potrivit căreia predarea unui obiect de învățămînt, cum erau studiile clasice, forma o „gimnastică a minții“, ce avea o influență covârșitoare în dezvoltarea tuturor facultăților intelectuale. Prozatorul credea, pe de altă parte, că „gimnastica minții“ putea crea anume predispoziții pentru munca intelectuală, ce se transmiteau și urmașilor. Important era nu să se înlătore din sistemul de învățămînt disciplinele fără aplicare practică, ci să se introducă altele, ca acesta să fie cît mai complet.

Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ateu și socialist, este Vasile Conta, care conduce acest minister între 20 august 1880 și 10 aprilie 1881. Proiectul său de reformă școlară prevedea scoaterea studiului limbilor clasice din învățământul pentru băieți. Proiectul său prevedea și scoaterea religiei din programele școlare, fiind cea dintâi încercare de acest fel din istoria învățământului românesc. Proiectul lui V. Conta nu ajunge în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare.

Slavici ține seama în considerațiile sale de situația românilor din Imperiul Austro-Ungar. Discuțiile din Germania pe marginea filozofiei herbartiene puteau fi interesante, însă fără folos pentru un popor ce îndura asuprirea străină și avea datoria să-și educe cetățenii în spiritul luptei naționale și nu pentru un „stat imaginar“.

Prozatorul nu uită să atragă atenția, cum se desprinde și de aici, că în materie de educație se impunea să se țină seama și de condițiile social-politice.

INTUIȚIUNEA ÎN ÎNVĂȚĂMÎNT

A apărut în *Școala și familia*, II, nr. 5, 1/13 iunie 1887, p. 97—109. Editorial.

Revista brașoveană *Școala și familia* începe să apară în 4 aprilie 1886, sub conducerea lui Ștefan Iosif, tatăl poetului St. O. Iosif și Ioan Donici, ca din 1/13 aprilie 1887 să fie redactată de Ioan Popea și Andrei Bârseanu. Foaie pentru „părinți și învățători“, ea apare până în iulie 1889 și re apare în 1903—1904. În cuvântul *Către cititori*, Ioan Popea și Andrei Bârseanu arată că revista își propunea să stabilească legături strânse „între școala română și familia română“.

Introducerea intuiției, ca metodă în procesul de învățămînt, formează una din problemele cele mai discutate în presa noastră din secolul trecut. Eminescu consacră acestei chestiuni o atenție deosebită atît ca revizor școlar, cît și în activitatea sa publicistică. Slavici înțelege prin intuiție, ca și Eminescu, orientarea în procesul de învățămînt de la cunoscut la necunoscut și de la apropiat la depărtat. Prozatorul avertizează, fapt de asemenea important, și asupra folosirii greșite a acestei metode în șco-

lile noastre. Să amintim tot aici că exemplul cu ghinda îl întîlnim și în publicistica eminesciană.

Slavici considera intuiția o metodă fundamentală în procesul de învățămînt și stăruie ca ea să stea și la baza literaturii didactice (vezi *supra*, p. 306—313).

Profesorii brașoveni erau interesați să sporească prestigiul revistei lor și apelează la colaborarea lui Slavici, atunci director al *Tribunei*, cel mai important cotidian transilvănean.

PREMIILE ȘCOLARE

A apărut în *Tribuna poporului*, I, nr. 3, 5/17 ianuarie 1897, p. 10—11. Se publică în folletonul ziarului.

Cotidianul arădan, al treilea după *Gazeta Transilvaniei* din Brașov și *Tribuna* din Sibiu, începe să apară în 25 decembrie 1896/6 ianuarie 1897, ca organ de presă al noii generații tribuniste. „Redacțiunea se va însufleți — se arată în *Cuvîntul redacțional* — pururea numai din sentimentele poporului“. Ziarul își propunea să stea în legături strînse cu „țara“, să ducă lupta pentru solidarizarea popoarelor oprimate din Imperiul Austro-Ungar și să susțină revendicările țărănimii. Din 25 decembrie 1903/7 ianuarie 1904, după încetarea apariției *Tribunei* sibiene (16/29 aprilie 1903), preia titlul acestui cotidian. Își încetează apariția în 26 februarie/10 martie 1912, ca urmare a fuzionării cu *Românul*, celălalt cotidian arădan.

Conducerea *Tribunei poporului* o ia I. Rusu-Șirianu, nepotul lui Slavici, și el rămîne în fruntea *Tribunei* pînă în septembrie 1909. Cotidianul arădan grupează în jurul său cele mai de seamă personalități ale mișcării culturale și literare transilvănene. Sînt de amintit I. Agârbiceanu, Z. Bârsan, G. Bogdan-Duică, Il. Chendi, Al. Ciura, O. Ghibu, O. Goga, I. Gorun, I. Lupaș, Nerva Hodoș, S. Pușcariu. Între colaboratori îi vedem și pe D. Anghel, E. Gârleanu, I. Grămadă, C. Rădulescu-Motru, G. Rotică. Cotidianul arădan se impune prin orientarea politică și colaboratorii de prestigiu ca o publicație de interes național.

Cînd se întemeiază *Tribuna poporului*, Slavici se afla la Măgurele, unde conducea Institutul Ioan Ottetelesanu (*Opere*, XI. *Studii și articole*, București, Editura Minerva, 1983, p. 639—643). De aici trimite cotidianului arădan articole pe diferite teme și infor-

mează cititorii transilvăneni asupra situației politice și a mișcărilor culturale din „țară“.

Slavici își inaugurează cu acest articol colaborarea la *Tribuna poporului* și va fi unul din cei mai activi susținători ai cotidianului arădan. Problema premiilor școlare stă în atenția sa și cu alte prilejuri. Nicăieri însă nu se pronunță așa de categoric împotriva lor. Prezenta interes și propunerea sa ca premiile școlare să fie înlocuite cu premii acordate învățătorilor cu rezultate bune în munca educativă.

Prozatorul schițează aici și tezele sale cu privire la instrucțiune, educația morală și educația fizică, pe care le va dezvolta mai târziu.

CREȘTEREA RAȚIONALĂ

A apărut în *Almanachul Societății de lectură „Petru Maior“*. Budapesta, Editura proprie, Tipografia „Aurora“, A. Tudoran din Gherla, 1901, p. 86—96.

Societatea „Petru Maior“ este întemeiată de studenții români din Budapesta în 1862 și funcționează multă vreme fără statute, întrucât guvernul maghiar refuză să le aprobe. Începuturile ei sînt însă mult mai vechi și se situează în întiul deceniu al secolului trecut cînd E. Murgu, D. Bojinca, P. Vasici, I. Iorgovici, se adunau la un paroh, Teodori, unde citeau împreună scrieri în limba română și duceau discuții în legătură cu istoria națională. Din 1862, societatea își desfășoară activitatea sub conducerea unor comitete în fruntea cărora îi vedem pe Partenie Cosma, viitorul director al Băncii „Albina“ din Sibiu, Iosif Vulcan, cunoscut ca redactor al *Familiei*, Mircea B. Stănescu, mai târziu avocat la Arad, în cancelaria căruia își face și Slavici practica, fondator de reviste umoristice și autor al primei culegeri de proză populară tipărită în limba română, Iulian Grozescu, poet interesant și traducător din Pușkin, V. Ranta-Buticescu, autor de nuvele și povestiri inspirate din viața țărănească. Un rol important în îndrumarea societății are Alexandru Roman, profesorul de limba și literatura română de la Universitatea din Budapesta. Ședințele se țineau săptămînal și la ele se citeau scrieri originale, traduceri și „elaborate“ (disertații) pe diferite teme, mai importante fi-

ind cele privitoare la limba română, creația populară și istoria națională (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 63—69).

Publicarea *Almanachului...* se înscrie printre cele mai importante acțiuni culturale ale Societății „Petru Maior“ și studenții români din Budapesta urmează exemplul celor din Viena care scot, sub egida societății lor „România Jună“, încă în 1883 și 1888 două asemenea publicații. În cel dintîi, Eminescu publică *Luceafărul*, capodopera liricii sale, iar Slavici impresii din călătoria sa în Italia, în cel de-al doilea, Eminescu este reprezentat cu două poezii iar Slavici cu o nuvelă. Colaborator la *Almanachul...* societății studenților români din Viena, Slavici este invitat și de studenții români din Budapesta să-și dea contribuția la susținerea publicației lor. Făcuse parte din Societatea „Petru Maior“ în 1868—1869, cînd își începe studiile universitare la Budapesta, ca să le întrerupă aici și să le continue la cea din Viena. Să mai notăm că prozatorul era din 1889 și „membru onorar“ al societății studenților români din Budapesta, cum era și al celei a studenților români din Viena.

Societatea „Petru Maior“ deschide *Almanachul...* cu un istoric al ei pe anii 1862—1901, întocmit de Victor Onișor și Dionisie Stoica, care se înscrie printre lucrările de referință privind activitatea acestei societăți a studenților români de la universitățile străine. Alexandru Mocioni, unul din sprijinitorii societății, publică un eseu, *Problema vieții*, I. Pușcariu un studiu statistic privind populația românească, iar At. M. Marienescu un studiu consacrat unor aspecte din creația populară. O atenție deosebită se impune să acordăm însemnărilor Constanței de Dunca-Schiau, *Amintiri din copilărie*, în care susține că Eminescu s-a născut la Dumbrăveni, fiind vorba, evident, de unul din frații mai mari ai poetului.

Lucrarea lui Slavici ocupă un loc aparte în *Almanachul...* prin domeniul de cercetare și prin problemele puse în discuție. Pedagogia se înscria printre disciplinele cărora li se acorda mare atenție în provinciile românești de sub stăpîniri străine și explicația nu este greu de dat. Studenții români din Viena includ și ei în *Almanachurile...* lor două lucrări din acest domeniu, *Necesitatea studiului pedagogiei și Educația națională*, întocmite de I. Popescu, autor cum știm și al unui tratat de *Psicologie empirică...* tipărit la Sibiu în 1881. Studiul din urmă amintește, prin titlu, de studiile lui Slavici, publicate două decenii mai târziu.

Problemele puse în discuție de Slavici se circumscriu în cadrul pedagogiei individuale și sociale. În considerațiile sale pornește de la concepția fatalistă a lui Schopenhauer, privind natura umană, expusă în *Die Welt als Wille und Vorstellung* (III, p. 591—607), opera fundamentală a filozofului german, și *Parerga und Paralipomena* (V, p. 215—238), una din scrierile sale mărunte (kleine philosophische Schriften). Slavici pune la contribuție, cum precizează, ediția lui Iulius Frauenstädt, în șase volume, tipărită la Leipzig în 1888. Ediția întâi, tot în șase volume, se tipărește în 1873—1874, iar a treia în 1916. Slavici este introdus în opera lui Schopenhauer de Eminescu în anii studiilor universitare la Viena (*Opere, IX. Memorialistică. Varia*, p. 25, 104, 105, 623, 632). Prozatorul pornește intenționat de la Schopenhauer spre a demonstra că pînă și un filozof cu o concepție fatalistă asupra naturii umane lasă „cel mai larg teren pentru educațiune“. Scopul acesteia constă, după Slavici, în frînarea înclinărilor predominante și fortificarea părților slabe ale ființei umane. Cunoașterea înclinărilor predominante și combaterea lor permite să „ne corectăm ființa noi înșine prin noi“. Slavici explică prin acest proces de autoeducare și progresele realizate de poporul român. „Orbi ar trebui să fim — scrie el —, ca să nu vedem marea deosebire între ceea ce eram noi românii înainte de asta cu cîteva decenii și ceea ce suntem astăzi și, dacă greu e prezentul, e mare mîngăiere simțămîntul că are să fie cu mult mai bine în viitor.“ Pornind de la concepția fatalistă a lui Schopenhauer cu privire la natura ființei umane, Slavici își încheie considerațiile sale cu constatări optimiste privind progresele realizate de poporul român în cursul anilor și perspectivele dezvoltării sale, prin „o lucrare continuă din generațiune în generațiune“.

Există opinia că Slavici își începe activitatea literară în anii studiilor la Viena, sub îndrumarea lui Eminescu, cum arată, de altfel, și în memorialistica sa. Documentele infirmă însă această opinie. Slavici își începe activitatea literară în Societatea „Petru Maior“, încă în 1868, cu un an înainte de a-l întâlni pe Eminescu. Slavici prezintă în ședința din 31 decembrie 1868 lucrarea *Orbul amor*, pe care o trimite, probabil, și *Familiei*, care însă n-o publică (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 67). În ședința anterioară, din 28 decembrie 1868, declamă poezia lui A. Muresanu, *Un devotament familiei Hurmuzaki*. Meritul lui Eminescu

constă în faptul că intuiește talentul lui Slavici și-l îndrumă, încă de la început, în pregătirea filozofică și activitatea literară și social-politică.

O DATORIE SFÎNTĂ

A apărut în *Tribuna*, XI, nr. 53, 7/20 martie 1907, p. 1—2. Editorial. Este reprodus în *America*, I, nr. 28, 6 aprilie 1907, p. 1.

Slavici evocă greutățile prin care trec „bătrîni“ în pregătirea lor intelectuală. Are în vedere generația care participă la Revoluția din 1848.

Exemplul acestora putea servi și intelectualilor transilvăneni din noile generații. De aici și îndemnul său să lupte pentru apărarea drepturilor uzurpate de stăpînirea austro-ungară.

ȘCOLILE NOASTRE

A apărut în *Țara noastră*, II, nr. 9, 24 februarie/8 martie 1908, p. 71. Editorial.

Organ poporal de presă al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, *Țara noastră*, înființată în ianuarie 1907, intră în proprietatea lui Octavian Goga în ianuarie 1908 și este transformată în săptămînal de „politică culturală“. Editorialul programatic *Pe drumul nou* este semnat de Oct. Goga, ca și cuvîntul *Către cîrturarii noștri*, cu care deschide primul număr din anul anterior. În cele două editoriale programatice, Oct. Goga denunță starea în care se găsea țărînimea transilvăneană și adresează intelectualilor români îndemnuri călduroase să-și aducă contribuția la ridicarea culturală și economică a poporului. „Vremea noastră — scrie Oct. Goga în săptămînalul său — e o vreme de luptă. Aceste zile nu au ceasuri menite pentru truda migăloasă a sporurilor încete. Noi nu trăim azi viața orînduită a vremilor de pace, cînd munca se desfășoară în matca trainică, hotărîtă de pornirile firești ale sufletului. Azi sînt trebuințe de împlinit care cheamă, care tulbură orice inimă simțitoare“. Oct. Goga reia și ideea din editorialul programatic *Către*

cărturarii noștri, potrivit căreia în munca de ridicare culturală și economică a poporului stătea „nădejdea vremilor viitoare“.

Cînd se hotărăște să colaboreze la *Țara noastră*, Slavici da curs acestor îndemnuri ale lui Oct. Goga din revista sa. În considerațiile sale se mărginește la „învățămîntul poporal“ (primar), însă și în acest sector se petreceau lucruri grave, ca și în alte domenii ale vieții publice din Imperiul Austro-Ungar. Deși școlile populare erau susținute de biserica românilor transilvăneni, guvernele de la Budapesta introduc obligația predării limbii maghiare. Popoarele din Imperiul Austro-Ungar protestează împotriva acestei măsuri însă ea este inclusă în legislația maghiară.

Slavici pornește de la condițiile social-politice cînd stăruie ca tinerimea școlară, deși se găsea într-o situație grea, să-și facă pregătirea intelectuală. Școala este prezentată și de astă dată „gimnastica minții“, iar limba maternă „cel mai de căpetenie obiect de studiu“.

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ

A apărut în *Lupta*, III, nr. 129, 22 iulie/4 august 1909, p. 1—2. Editorial.

Cotidianul *Lupta* apare la Budapesta între 24 decembrie 1906/6 ianuarie 1907 și 1/14 decembrie 1910, ca „organ politic, național“. Este întemeiat de Teodor Mihali, cunoscutul memorandumist. Colaborează la ziar personalități de seamă ale vieții politice transilvănene.

Slavici ăre în vedere legile lui Albert Appony, ministru în guvernul ungar, al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1904—1910), prin care introduce limba maghiară, ca limbă de predare, și în școlile „naționalităților“. Prevederile legilor sale se înscriau în politica de maghiarizare promovată de guvernele de la Budapesta.

Prozatorul se pronunță în sprijinul predării în limba maternă și insistă asupra faptului că folosirea de constrîngeri ducea la înstrăinarea de limba oficială și instituțiile școlare din sistemul învățămîntului de stat.

Merită să rețină atenția și faptul că Slavici invocă, în primul rînd, argumente ținînd de psihologia învățării și numai în al doilea rînd de natură politică.

CRUCIATA COPIILOR

A apărut în *Tribuna*, XIII, nr. 282, 25 decembrie 1909/7 ianuarie 1910, p. 3.

Slavici evocă datinile de Crăciun și stăruie pentru păstrarea lor intrucît în condițiile social-politice de atunci se înscriau ca manifestări în spiritul luptei naționale. Un exemplu concludent în această privință ofereau copiii din provinciile poloneze de sub stăpînirea germană.

Întîmplările din evul mediu sînt prezentate și de Lucian Blaga, în *Cruciada copiilor*, drama sa din 1930.

DISCIPLINA INTELECTUALĂ

A apărut în *Lupta*, IV, nr. 51, 21 martie/3 aprilie 1910, p. 3—4.

Slavici explică formarea disciplinei intelectuale prin condiții social-politice și exemplifică cu școala franceză și cu cea germană. Opiniile sale defavorabile celei dintîi ne amintesc de criticile lui Eminescu privitoare la unele aspecte ale vieții culturale franceze.

CRIZA UNIVERSITARĂ DIN ROMÂNIA

A apărut în *Lupta*, IV, nr. 55, 30 martie/12 aprilie 1910, p. 1—2. Editorial: *București, 8 aprilie n.*

Protestele împotriva stărilor de lucruri din universitățile din România sînt interpretate de Slavici ca o mărturie evidentă a formării unui curent de opinie îndreptat împotriva pătrunderii politicianismului în instituțiile superioare de învățămînt.

Slavici susține, cum face și în alte articole, că bunul mers al societății depinde de oameni și nu de legi. Această teză se înscria pe linia programului ziarului și venea în sprijinul luptei sale politice.

PEDAGOGIE SOCIALĂ

CUVIINȚA

VORBA DE CLACĂ

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 18, 6/18 mai 1884, p. 70. Se publică în *Foița „Tribunei“*. Semnat: *Idem*.

Conduita în societate este definită de Slavici prin poziția individului în colectivitatea națională. Prozatorul trece în primul plan buna-cuviință, pentru faptul că ea nu se poate învăța din cărți, ca eticheta, și nu se reduce la o singură regulă ca politețea.

Stadiul dezvoltării economice a unui popor și nici nivelul cultural nu pot servi ca termeni de judecată în privința buneicuviinței.

Problema avea și implicații politice. Prozatorul demonstra că românii transilvăneni, chiar dacă erau împiedicați în dezvoltarea economică și culturală de-o stăpânire despotică, își dovedeau superioritatea prin virtuți cardinale, specifice poporului român.

BUNA-CREDINȚĂ

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 39, 2/14 iunie 1884, p. 154. Se publică în *Foița „Tribunei“*. Semnat: *Idem*.

Buna-credință este prezentată ca normă generală de conduită a individului în societate. Slavici consideră că ea îl absolvă de culpabilitate în săvârșirea, eventuală, a unor erori în activitatea social-politică.

Concepția aceasta stă și la baza *Inchisorilor mele* și a altor scrieri memorialistice ale sale.

[TINERIMEA ROMÂNĂ TRANSILVĂNEANĂ ȘI EDUCAREA EI ÎN SPIRITUL ÎNȚELEGERII ȘI UNIRII]

A apărut în *Tribuna*, II, nr. 92, 23 aprilie/5 mai 1885, p. 365. Editorial: *Sibiu, 22 aprilie st. v. Nesemnat*.

Politica guvernelor de la Budapesta față de „naționalități“, prin care se urmărea ștergerea individualității lor naționale, este prezentată de Slavici ca primejdioasă și pentru poporul maghiar, întrucât îi impunea sacrificii inutile, care îl condamnau la ruina economică.

Slavici pledează pentru înfrățirea cu poporul maghiar spre a lupta împreună împotriva amenințării imperiilor vecine.

[DESPRE DATORIA TINERETULUI DE A FI LA ÎNĂLȚIMEA VREMURILOR CE LE TRĂIEȘTE]

A apărut în *Tribuna*, III, nr. 154, 6/18 iulie 1886, p. 613. Editorial: *Sibiu, 5 iulie st. v. Nesemnat*.

Slavici evocă exemplul „bătrînilor“, care își fac pregătirea intelectuală în condiții deosebit de grele, și al căror merit consta în propagarea culturii în masele populare. Noii generații îi revenea îndatorirea să continue munca predecesorilor și să se țină „în curent cu mișcarea intelectuală a națiunii noastre“. Slavici aștepta ca noua generație să devină un factor activ în promovarea culturii naționale.

Prozatorul ține seama, în fixarea îndatoririlor noii generații în activitatea culturală, de condițiile social-politice din Imperiul Austro-Ungar.

ONOARE ȘI ONORABILITATE

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 275, 4/16 decembrie 1887, p. 1098-1099. Originalul paginat de Slavici: 1-8 și cu indicații pentru tipografie se păstrează la Biblioteca Academiei Române în manuscrisul 3345, f. 30-37

Declarația lui Septimiu Albini, la care se referă Slavici, se publică în *Tribuna* în 28 noiembrie/10 decembrie 1887 (nr. 270, p. 1079). *Telegraful român* din Sibiu face loc în coloanele sale unui articol, *Scandalul din Arad*, în care insinuează că redactorii

de la *Tribuna* înveninau relațiile dintre sibieni. Septimiu Albini se consideră vizat de insinuările din *Telegraful român* și stăruie ca Enea Hodoș și Sabin Popovici-Barcianu să-i ceară explicații lui Remus Roșca, redactorul foii sibiene. Demersul lor rămîne însă fără rezultat și Septimiu Albini îl declară pe Remus Roșca „nevrednic de societatea oamenilor de bine“.

Din documente se desprinde că cei „patru oameni onorabili“, de care vorbește Slavici, erau Septimiu Albini, Enea Hodoș, Sabin Popovici-Barcianu și Remus Roșca. Acela care calomnia pe alții era cel din urmă și că pentru a fi om „onorabil“ avea obligația să-i dea lui Septimiu Albini „reparația cuvenită“.

Slavici pornește de la întîmplări reale pe baza cărora face considerații generale despre onoare și onorabilitate.

FIAT APLICATIO

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 276, 5/17 decembrie 1887, p. 1102—1103. Originalul paginat de Slavici : 1—7, se păstrează la Biblioteca Academiei Române în manuscrisul 3345, f. 38—40.

Slavici fixează ca normă generală pentru frecventarea societății buna conviețuire, prin care să ne facem viața plăcută. Condiția ce se cere neapărat îndeplinită constă în concordanța dintre preocupările individului și cele ale comunității sociale. „Nu intru — scrie Slavici — în societatea în care se face ceea ce eu nu știu ori nu vreau să fac.“

Dacă se încalcă acest principiu, prezența individului în comunitatea socială respectivă devine de prisos și chiar supărătoare.

Comunitatea națională joacă un rol important în educarea individului pentru buna comportare în societate. Un exemplu ilustrativ oferea țărănimea, care se întemeiază în conduita sa pe convenții sociale, ce au la bază obiceiuri, datine și deprinderi, formate în cursul veacurilor.

ȘOVINISMUL

A apărut în *Corespondența română*, II, nr. 2, 23 ianuarie 1894, p. 1—2. Editorial. Nesemnăt.

Cotidianul bucureștean *Corespondența română* se înființează în 16 noiembrie 1893 și este pus sub conducerea lui I. Slavici,

care întocmește și articolul programatic. Se arată aici că ziarul se situa pe „terenul comun al întregului neam românesc“. Publicațiile tribunistă, cum erau și *Gazeta Bucovinei* și *Foaia poporului*, întemeiate, prima în 1891, a doua în 1892, *Corespondența română* se înființează să susțină, ca și acestea, acțiunea memorandistă.

Presa maghiară guvernamentală și cea germană îi acuzau pe susținătorii acțiunii memorandiste de șovinism. Slavici răspunde la aceste acuzații și demonstrează că poporul român, tolerant prin însăși natura sa, nu putea fi învinuit de șovinism. Prozatorul invocă, drept argument, faptul că toleranța populației din Bucovina a permis Curții din Viena să-și pună în aplicare politica sa de germanizare.

Slavici avea pe masa sa de lucru enciclopedia lui Joseph Mayer, *Konversation-Lexikon*, de vreme ce trimite la aceeași ediție și în *Prefața* la tratatul său de istorie universală (*Opere*, XI, p. 107).

VIATĂ ȘI PUTERE

A apărut în *Tribuna*, XI, nr. 276, 25 decembrie 1894/6 ianuarie 1895, p. 1101. Editorial. Se reproduce în *Foaia poporului*, III, nr. 1, 1/13 august 1895, p. 1—2.

Procesul memorandiștilor se judecă la Cluj în mai 1894 și sînt condamnați la temniță, cum se știe, G. Pop de Băsești, I. Rațiu, V. Lucaciu, I. Coroianu, D. Comșa, D. Popovici-Barcianu, N. Cristea, T. Mihali, A. Suci, M. Veliciu, R. Patiția, G. Domide, P. Barbu. Acțiunea memorandistă stîrnește un puternic ecou atît în țară cît și în străinătate (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 379—395).

Exemplul memorandiștilor este invocat de Slavici ca o mărturie a tăriei convingerilor politice și a încrederii în viitorul poporului român. De aici și condamnarea celor „răzleți“ și sublinierea faptului să cei care înțelegeau „mersul vieții comune“ aveau o „menire providențială“ în istoria poporului nostru.

BOGĂȚIA

A apărut în *Calendar pe anul de la Christos 1902*, XXIII, Arad, Editura Tipografiei diecezei gr. ort. romane a Aradului [1901], p. 79—88.

Calendarul arădan apare între 1880 și 1948 și publică scrieri de V. Alecsandri, G. Sion, I. Heliade Rădulescu, A. Pann, Al. Donici, Gr. M. Alexandrescu, A. Murășanu, C. Negruzzi, D. Bolintineanu, M. Eminescu, G. Coșbuc, St. O. Iosif, A. Cotruș și alții. De o atenție deosebită se bucură creația populară. Publicația arădană contribuie la popularizarea literaturii naționale în provinciile românești de sub stăpânirea austro-ungară.

Slavici pornește în considerațiile sale privind bogăția de la teza potrivit căreia universul este guvernat de legi implacabile, cărora nu ne putem sustrage. Stăpânirea de sine oferă, după Slavici, singura garanție că ne putem călăuzi pașii în viață pe drumul autoperfecționării. Importanța etică a bogăției se cuvine prețuită numai în măsura în care este expresia vredniciei persoanei respective. Bogățiile sînt necesare, pe de altă parte, ca mijloace de satisfacerea a trebuințelor. Averea cea mai importantă o constituie însă sănătatea. Slavici pledează și de astă dată pentru educarea fizică, pe care aici o prezintă și ca semnul distinctiv al omului cult.

Concepția lui Slavici cu privire la bogăție nu se înscria în vederile unei publicații susținută de o instituție bisericească, care propovăduia lepădarea de averi și fericirea într-o lume de dincolo. Prozatorul era însă privit ca personalitate de seamă, a ținuturilor arădane și nu i se putea refuza colaborarea.

CREȘTERE ȘI EDUCAȚIUNE

A apărut în *Tribuna*, X, nr. 29, 11/24 februarie 1906, p. 4. Se publică în foiletonul ziarului.

Ioan Slavici deschide, cu acest text, suita de articole pe teme pedagogice, publicate în cotidianul arădan, la care colaborează încă din 1897 (vezi *supra*, p. 549—550). Articolele sînt trimise de la Măgurele. Slavici conducea, aici, Institutul „Ioan Otteteleșanu”, căruia îi consacră tot acum și o monografie, tipărită în volumul anterior (*Opere*, XI, p. 271—319).

Prozatorul pornește de la distincția ce-o face între creștere, caracteristică tuturor regnurilor vegetale și animale, și educație, specifică ființei umane. Importantă este îndeosebi observația sa că ființa umană poate să se crească pe ea însăși și să-și facă și educația.

Experiența de la Măgurele stă la baza considerațiilor sale potrivit cărora prima regulă în educație o constituie crearea de condiții favorabile încît copiii să se poată bucura de viață și să păstreze amintiri plăcute din această vîrstă.

IUBIREA

A apărut în *Tribuna*, X, nr. 31, 14/27 februarie 1906, p. 1—2. Se publică în foiletonul ziarului.

Slavici continuă considerațiile sale pedagogice cu observații privind raporturile dintre părinți ca educatori și copii. Prozatorul stabilește și aici o regulă principală și ea constă în consecvența părinților, în activitatea lor educativă. „E brutal educatorul care cere azi — ține el să sublinieze — ceea ce ieri n-a cerut, care azi îl oprește de-a face ceea ce ieri i-a dat voie.”

Educația morală se realizează, susține Slavici, nu prin lecțiile de religie, ci prin formarea de deprinderi, care să devină normă de conduită. Și aici prima regulă o constituie respectarea, cu strictețe, a regulilor stabilite de noi înșine în procesul educativ.

ABUZUL DE IUBIRE

A apărut în *Tribuna*, X, nr. 36, 21 februarie/6 martie 1906, p. 1—2. Se publică în foiletonul ziarului.

Slavici se pronunță împotriva unei practici a părinților desul de răspîdită de-a cere copiilor dovezi, sub forme declarative, de iubire. Această practică se înscrie, după Slavici, printre abuzurile părinților, cu consecințe negative atît pentru aceștia, ca educatori, cît și pentru copii, în formarea personalității.

AUTORITATEA

A apărut în *Tribuna*, X, nr. 43, 2/15 martie 1906, p. 1. Se publică în foiletonul ziarului.

Educația rațională este condiționată și de Slavici, cum fac și alți „dascăli“, de autoritatea educatorului, câștigată și menținută prin tactul pedagogic. Prozatorul enumeră câteva din „păcatele“ care subminează autoritatea educatorului. Importantă este îndeosebi observația sa privind superioritatea intelectuală a copiilor față de părinți, ca urmare a progresului societății.

SLĂBICIUNEA PĂRINTEASCĂ

A apărut în *Tribuna*, X, nr. 46, 7/20 martie 1906, p. 1. Se publică în foiletonul ziarului.

Considerațiile lui Slavici privind rolul educativ al părinților se încheie cu acest articol, în care insistă asupra slăbiciunii părinților față de copii și pe care o califică „o grea boală sufletească“. Stăpînirea de sine este recomandată și aici, ca și în alte împrejurări, ca principala cale în vindecarea acestei maladii sufletești.

Slavici se arată preocupat, în suita de articole din foaia arădană, nu atât de procesul educativ în sine, cît mai ales de aspecte ale sociologiei procesului educativ în familie.

BĂRBĂȚIE

A apărut în *Tribuna*, XI, nr. 63, 18/31 martie 1907, p. 1—2.

Părinții aveau îndatorirea patriotică să facă educația copiilor în spiritul luptei naționale. Acest îndemn este însoțit și de avertismentul că românii din Imperiul Austro-Ungar nu puteau renunța la aspirațiile spre cultură și drepturile lor politice.

Slavici pomenește de „monarh“ ca for apelativ, căruia i se puteau adresa popoarele oprimate din Imperiul Austro-Ungar. Atitudinea lui Franz Joseph față de memorandiști demonstra că împăratul refuza să asculte doleanțele popoarelor de sub stăpînirea sa.

ESTE FERICIRE ?

A apărut în *Academia ortodoxă 1884—1909. Almanach jubiliar*, Cernăuți, Editura Societății „Academia ortodoxă“, 1909, p. 42—45.

Mișcarea culturală bucovineană întimpina mari piedici în dezvoltarea sa din partea Curții din Viena și tipărirea acestui almanah, cu un cuprins bogat și în condiții grafice aparte, se înscria ca o acțiune importantă în promovarea valorilor culturii naționale. *Almanahul* reunește în paginile sale, alături de studii teologice, lucrări de scriitori bucovineni și transilvăneni. V. Bumbar publică impresii de călătorie prin Bucovina, I. E. Torouțiu evoca un episod din Revoluția din 1848 în Transilvania, iar I. Agârbiceanu semnează schița *Adieri*. Poezia este reprezentată de Aron Cotruș și Teodor Murășan. Sextil Pușcariu prezintă mișcarea literară din 1905, în toate provinciile românești. Dintre studii se impune atenției îndeosebi cel al lui Octavian Isopescu, *Ceva despre limba și literatura coptică*.

Problemele puse în discuție de Slavici în articolul său ocupă un loc aparte în contextul acestei publicații cu caracter preponderent științific și literar. Prozatorul considera potrivit să vorbească despre fericire în alți termeni decît cei propovăduiți de biserică. Nici nu amintește de altfel de fericirea promisă de aceasta în lumea de dincolo. Insistă asupra fericirii numai ca o componentă fundamentală a vieții omenești.

Slavici este un optimist, cu mare încredere în capacitatea ființei umane de autoperfecționare. Se explică de ce respinge teza lui Eminescu cu privire la dureri și o înlocuiește cu fericirea de-a trăi.

DISCIPLINA PUBLICĂ

A apărut în *Minerva*, I, nr. 236, 11 august 1909, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Cotidianul bucareștean *Minerva* începe să apară în 13 decembrie 1908, sub conducerea lui Slavici, care întocmește și programul noului ziar. În *Cuvîntul nostru*, cu care se deschide primul număr, arată că ziarul era „organ popular și național“ și că își propunea să urmărească „mișcarea culturală a întregului neam“. Slavici înscrie, pentru prima dată într-un articol progra-

matic, că se acorda o atenție deosebită „mișcărilor pornite în viața muncitorilor“. Prozatorul respectă acest program și desfășoară în coloanele ziarului o bogată activitate publicistică. Se cuvine menționat și faptul că încă din primul număr publică narațiunea *Din două lumi*, care ocupă foiletonul ziarului vreo cincizeci de numere.

Slavici pune în discuție problema tineretului scăpat de sub controlul părinților și caută soluții pentru înlăturarea acestei stări de lucruri. Organele administrative sînt criticate pentru metodele folosite, iar opinia publică pentru indiferentism într-o chestiune atît de importantă de educație.

Propunerea sa cu privire la întemeierea unei organizații care să cuprindă tineretul putea reține atenția organelor administrative. Asemenea preocupări existau și în alte țări. În Anglia se înființează organizația „Boy-Scouts“, în Franța „Eclaireurs“ iar în Germania și Austria „Pfadfinder“. Se înființează și la noi „Asociația cercetașilor României“, care începe să scoată din 14 iulie 1914 *Cercetașul*, publicație lunară. Între directori îi vedem pe Gh. Adamescu, C. G. Costa-Foru, G. Murgoci, I. Minulescu.

EDUCAȚIUNEA FIZICĂ A MASELOR

CONFERINȚA D-LUI I. SLAVICI

A apărut în *Apărarea sănătății*, I, nr. 1, 15 noiembrie 1909, p. 3-5.

I. Slavici ține conferința la Liga contra tuberculozei, sifilisului și alcoolismului, în 11 octombrie 1909, și ea este însoțită, la publicarea în revistă, de o prezentare introductivă. „Reproducem mai la vale conferința pe care d. I. Slavici, membru al Academiei Române, președintele Ligii culturale (secția București) și membru al comitetului Ligei noastre, a pronunțat-o la ședința publică de duminică 11 octombrie a.c.“

Apărarea sănătății își propunea, ca organ de presă al Ligii contra tuberculozei, sifilisului și alcoolismului, cum se arată în editorialul programatic, să discute „lucruri cu totul practice“ și să dea „descripția sociologică a diferitelor mari chestiuni“. Slavici figurează în comitetul de redacție alături de C. Istrati, Anghel Ștefănescu, P. Gârboviceanu, I. Popescu, C. Dobrescu, I. Bacalbașa, C. Demetrescu, N. Stoenescu, I. Mitulescu, Șt. Atana-

siu, G. Ocoșanu, P. Botezan, Al. Mavrodi, G. Caliga, A. Kessler. Prozatorul este printre cei mai activi membri ai comitetului de redacție, format, în marea majoritate, din medici.

Slavici face distincție între educația fizică și cultura fizică, cum procedează și în studiul *Educațiunea fizică*, publicat tot în 1909. Prozatorul nu este adeptul dictonului latin *Mens sana in corpore sano*, ci a modificării lui: *In corpore sano, mens sana*. Educația fizică răspunde acestui deziderat.

Prozatorul caută să se încadreze în programul revistei și face sociologia omului căzut pradă unor maladii, atunci cu mare răspundere și care formau o plagă a societății noastre.

CUVÎNTAREA D-LUI IOAN SLAVICI

A apărut în *Apărarea sănătății*, I, nr. 2, 15 ianuarie 1910, p. 36-39.

Educația fizică este prezentată și în cea de-a doua conferință ținută de Slavici la Liga contra tuberculozei, sifilisului și alcoolismului ca principala cale în pregătirea maselor să lupte contra bolilor. Slavici este împotriva așezămintelor de binefacere, însă se pronunță în favoarea acelorora dintre instituții care ofereau posibilitatea oamenilor să-și câștige existența prin muncă.

Medicul I. Mitulescu, căruia îi aduce laude, publică în revistă studii privind tuberculoza în țara noastră și mijloacele de combatere a ei.

Gr. Alexandrescu este președintele Ligii contra tuberculozei, sifilisului și alcoolismului și, în *Raportul* prezentat la Adunarea generală, publicat în acest număr, elogiază activitatea lui Slavici. Prozatorul se manifestă în cadrul Ligii, arată el, ca „un erudit profesor, care pe lângă cultura-i vastă posedă și o inimă cu totul nobilă“ (p. 35).

Apărarea sănătății își încetează apariția cu acest al doilea număr.

FIERUL ROȘU

A apărut în *Minerva*, II, nr. 448, 15 martie 1910, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici considera exemplul personal factor important, alături de opinia publică, în realizarea pedagogiei sociale. Exemplul

personal este definit în funcție de ierarhia socială și modul de comportare în familie și comunitatea națională.

Prozatorul se preocupa de problemele de pedagogie socială și în perspectiva luptei pentru afirmarea poporului român în această parte a Europei.

SECTARISMUL

A apărut în *Minerva*, II, nr. 451, 18 martie 1910, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici exemplifică primejdiile sectarismului cu Mafia din Italia, acțiunile bisericii din Rusia și ideea de stat din Imperiul Austro-Ungar. În țara noastră sectarismul luă forme îngrijorătoare în lupta dintre partidele politice pentru acapărarea puterii în stat. Sectarismul proclama că pentru atingerea unui ideal se impunea să fie folosiți oamenii ce-i găseai în societatea respectivă.

Sectarismul este definit de Slavici pe linia concepției lui N. Machiavelli cu privire la arta guvernării.

PATRIOTISMUL

A apărut în *Telegraful român*, LVIII, nr. 41—42, 15/28 aprilie 1910, p. 172—173.

Slavici colaborează la *Telegraful român*, organul de presă al Mitropoliei ortodoxe române din Transilvania, încă din 1873. Foaia sibiană este întemeiată de Andrei Șaguna în 1853 și numără printre redactorii cărturari ca Aaron Florian, Pavel Vasici, Visarion Roman, Zaharia Boiu, Silvestru Moldovan, Teodor V. Păcățian. Foaia este condusă între 1865 și 1883 de Nicolae Cris-tea, care îi deschide coloanele colaborării „tinerilor“ și sprijină lupta lor pentru desăvârșirea unității statului național român. M. Eminescu scrie în *Curierul de Iași*, în 1876, că foaia sibiană era cea mai modernă publicație transilvăneană și că ea urmărea „cu stăruință politica modestă și sigură a neuitatului Șaguna“ (*Opere*, IX. *Publicistica 1870—1877*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 261).

Slavici definește patria ca „țara părinților“, însă considera că cineva putea fi bun patriot și în afara granițelor țării în care s-a născut. Avea în vedere situația românilor din provinciile de sub stăpîniri străine, care trec în „țară“ și-și desfășurau aici activitatea. Considerațiile sale se înscriu și ca un răspuns la legile lui Albert Appony prin care se introduce limba maghiară, ca limbă de predare în școlile „naționalităților“ (vezi *supra*, p. 146, 554).

Merită să rețină atenția și faptul că *Telegraful român* iese și astăzi tot la Sibiu. Este publicația cu cea mai lungă apariție neîntreruptă din întreaga presă românească.

SIMȚĂMÎNTUL NAȚIONAL

A apărut în *Telegraful român*, LVIII, nr. 56, 25 mai/7 iunie 1910, p. 235. Se publică în rubrica *Partea literară*. Originalul, paginat de Slavici: 1—5, se păstrează la Biblioteca Academiei Române în manuscrisul 3345, f. 103—107.

Slavici definește simțămîntul național „iubirea elementară“ ce-i leagă pe indivizii unei comunități umane. Prozatorul neagă faptul că familia și clasele ar forma națiunea. Săvîrșea această eroare cu bună știință. Avea în vedere situația românilor din provinciile de sub stăpîniri străine, unde multe familii, îndeosebi din rîndul claselor avute, acceptară deznaționalizarea numai să-și mențină privilegiile. Se explică de ce Slavici deplasează atenția de la comunitatea socială la individ și insistă asupra educării lui în cultul pentru istoria națională. Slavici acorda un loc important în educarea simțămîntului național, literaturii naționale, precum și operelor de artă. Contemporanii prozatorului neglijau adesea aspectul din urmă și nu implicau operele de artă în procesul educativ.

IUBIREA DE OAMENI

A apărut în *Telegraful român*, LVIII, nr. 60, 5/18 iunie 1910, p. 250. Originalul se păstrează la Biblioteca Academiei Române în manuscrisul 3345, f. 110—115.

Concepția lui Slavici cu privire la educabilitatea individului are la bază, cum se desprinde și din alte lucrări ale sale, ideea

autoperfecționării. Prozatorul considera că în felul acesta se realiza încadrarea individului în comunitatea socială. Pesimismul este condamnat ca fiind o înstrăinare a individului de comunitatea socială. Slavici îi califică drept nebuni pe cei care pierdeau simțămîntul de dreptate. Are în vedere, cînd face această apreciere, politica de deznaționalizare promovată de Curtea din Viena și guvernele de la Budapesta.

Deși *Telegraful român* nu era o publicație politică, Slavici tratează și asemenea probleme în subtextul articolelor sale pedagogice.

UMBRELE CULTUREI NOASTRE

A apărut în *Minerva*, IV, nr. 1416, 23 noiembrie 1912, p. 1. Editorial.

Dezvoltarea poporului român pe tărîm economic și cultural era umbrită, susține Slavici, de lipsa de progres sub raport moral. Se putea vedea acest lucru din felul cum descriu societatea din vremea lor Grigore Alexandrescu, Alexandru Depărățeanu, Nicoleanu, Eminescu, Caragiale. Explicația o găsea în îndepărtarea de „religiozitate“. Pornind de la această constatare, își definește concepția cu privire la „educația religioasă“. Prin ea înțelege, nu practicarea religiei, în cadrul unei confesii, ci „îndrumarea spre idealuri, spre avînt, spre lepădarea de sine“ prin care se ridică „toate popoarele la adevăratele înălțimi culturale, la creațiuni de artă“.

Slavici omologhează „religiozitatea“, cum se desprinde de aici, cu spiritul de dăruire pentru înfăptuirea idealurilor unui popor.

PÎNEA NOASTRĂ

A apărut în *Șezătoarea săteanului*, XIV, nr. 12, decembrie 1912, p. 1-2. Deschide numărul.

Revista *Șezătoarea săteanului* apare la București, din aprilie 1898, ca organ al Societății culturale „Luminarea săteanului“. Din 1900 își schimbă subtitlul în „revistă poporană a mișcărilor culturale și economice“. În comitetul onorific figurează G. Coșbuc, ca președinte, I. G. Duca, C. Istrati, Iuliu Moisiu, L. Mrazec,

ca membri. Revista obține colaborarea lui G. Galaction, L. Rebreanu, V. Eftimiu, Oct. Goga și a altor scriitori ai vremii.

Slavici explică modul de alimentație prin condițiile social-politice. Prozatorul pledează pentru pregătirea alimentelor cu mijloace care să nu diminueze puterea lor hrănitoare.

Informațiile privind modul de alimentație al romanilor ne relevă un bun cunoscător al istoriei universale.

LUCRURI DE NIMIC

A apărut în *Șezătoarea săteanului*, XV, nr. 1, ianuarie 1913, p. 20-23.

Revista bucureșteană închina acest număr lui Spiru Haret, personalitate proeminentă a mișcării pedagogice din țara noastră.

Slavici adresează sfaturi sătenilor să prețuiască acele „lucruri de nimic“ ca lumina, apa, aerul, fără de care nu este cu putință viața pe pămînt. Prețuirea cum se cuvine a acestora sta, după părerea sa, la temelie „vieții economice sănătoase“.

Șezătoarea săteanului, la care a colaborat Slavici, își încetează apariția în iulie 1916, în anul intrării României în primul război mondial.

ARMATA-ȘCOALĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1533, 23 martie 1913, p. 1. Editorial.

Discuția purtată în paginile *Buletinului armatei și marinei* cu privire la „școala de carte“ din armată este rezumată de L. Bărzotescu într-un articol, *Școala de carte*, publicat în martie 1913 (nr. 3, p. 95-96). Se arată aici că „școlile de carte“ funcționau în armată de 21 de ani, fără să dea rezultatele așteptate. „Falimentul școlii de carte este a fi — nota redacția în concluziile sale — *fact cert*.“ Se pleda ca pregătirea intelectuală și morală a viitorilor ostași să se facă înainte de-a intra în armată.

Slavici împărtășește punctul de vedere al redacției cînd susține că adevărata „școală de carte“ din armată se impunea să fie atitudinea înțelegătoare a ofițerilor față de soldați.

Prozatorul se număra printre colaboratorii publicației armatei și publica articole pe teme istorice, prin care căuta să facă educație patriotică.

FRĂMÎNTĂRI POLITICE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1566, 27 aprilie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Cotidianul condus de Slavici înscrie în programul său și problema educării publicului. Pentru acest motiv condamna modul cum se purtau discuțiile în presa noastră, precum și portretele care se făceau oamenilor politici.

Exagerarea întâmplărilor, ca și insistența asupra aspectelor negative, cu omiterea celor pozitive, serveau dușmanilor țării.

Presa se făcea vinovată, în opinia lui Slavici, de faptul că nu ținea seama de poziția geografică a țării.

VREMURI SCHIMBATE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1587, 18 mai 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici se pronunță în favoarea pregătirilor de război, fapt care vine în contradicție, cum s-ar părea, cu opiniile sale din alte articole. Prozatorul condamnă pregătirile de război pentru cucerirea de teritorii străine, nu și pe cele pentru apărarea existenței naționale.

DISCIPLINA MILITARĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1599, 30 mai 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici reia teza sa din articolele anterioare cu privire la căile pe care se impunea să se realizeze disciplina în armată. Se pronunță și acum împotriva folosirii violenței, care făcea ca ostașii să urască serviciul militar.

Prozatorul fixează, ca ideal de atins, o epocă în care stagiul militar să formeze „cea mai frumoasă parte a vieții“.

DUPĂ CINCIZECI DE ANI

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1653, 23 iulie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Progresele României sînt privite de Slavici ca o consecință a dezvoltării generale a societății europene. Pentru a depăși acest stadiu și a trece în fruntea țărilor civilizate, se impunea să se introducă disciplina morală și să se înlăture superficialitatea. Guvernelor le revenea obligația să arate mai multă grijă pentru „păstrarea sănătății poporului“.

Importante sînt și informațiile lui Slavici cu privire la misiunea diplomatică a lui V. Alecsandri ca trimis al lui Al. I. Cuza în Franța.

LEGE ȘI LEGALITATE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1730, 8 octombrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici judecă legile în funcție de modul cum se aplicau atît în învățămînt, cît și în alte sectoare ale vieții publice. Modul de aplicare a legilor este luat drept criteriu și în judecarea legalității. Progrese reale nu se puteau înregistra fără educarea morală și civică a celor chemați să aplice legile.

Slavici cunoștea, în lunga sa carieră ziaristică, destule legi bune care se viciaseră la transpunerea lor în viață.

CARACTERE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1786, 3 decembrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Caracterul este definit de Slavici ca „o cestiune de îndrumare intelectuală“. Organizația de cercetași, atunci înființată, putea aduce o contribuție importantă prin faptul că avea în programul său pregătirea tineretului să-și cunoască țara și să înfrunte greutățile vieții.

Documentele arată că această organizație a adus servicii țării în primul război mondial.

TINERIMEA NOASTRĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1798, 15 decembrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Problemele tineretului stau permanent în atenția lui Slavici și explică aspectele negative din viața acestuia prin condițiile în care trăiau. Organele polițienești se făceau vinovate de faptul că ignorau realitățile social-politice.

Slavici condamnă folosirea violenței, atât în școală, cât și în afara instituțiilor de învățămînt.

ANALFABETII ÎN OȘTIRE

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1881, 12 martie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Problema „școlilor de carte” în armată este discutată de Slavici și în alt articol (vezi *supra*, p. 239—242) și se poate vedea că nu-și modifică opiniile asupra lor.

Lichidarea analfabetismului se impunea să se facă prin buna organizare și extinderea învățămîntului primar. Pentru Slavici fiecare lucru trebuie făcut la timpul potrivit și învățămîntul nu poate fi exceptat de la această regulă a dinamicii vieții sociale.

PATRIOTISMUL

A apărut în *Ziua*, I, nr. 39, 14 septembrie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Cotidianul bucureștean începe să apară în 31 iulie 1914, îndată după izbucnirea primului război mondial. În cuvîntul *Către cetitorii noștri* se arată că circulau tot felul de zvonuri de pe fronturile de luptă, care induceau în eroare publicul. Ziarul își propunea să comunice informații exacte încît să servească „adevăratele interese ale neamului românesc”. Ziarul apare aproape două luni numai în două pagini și se prezenta ca un buletin de știri externe.

Definiția ce-o dă Slavici patriotismului se încadra în orientarea politică a guvernului român, care se declară pentru neu-

tralitatea țării. Pledoaria pentru supunerea față de legile țării era și un răspuns la agitațiile de stradă organizate de unele cercuri politice.

Patriotismul pretindea tuturor românilor stăpînire de sine spre a preîntîmpina primejdiile ce ne amenințau, ca urmare a conflagrației europene.

CUM TREBUIE SĂ FIE ROMÂNUL

A apărut în *Calendarul „Minervei” pe 1915*, XVII, (București, 1914), p. 205, 208—212, 214.

Colaborează la acest *Calendar* Ilie Bărbulescu (*Valoarea curentelor politice populare*), C. Rădulescu-Motru (*Caracter și energie*), N. Pora (*Mișcarea artistică*); proză semnează Al. Cazaban (*Cum s-au certat doi notabili*), iar poezii Oct. Goga (*Povestea Ardealului*) și Victor Eftimiu (*Parisul*).

Contribuția lui Slavici este, fără îndoială, cea mai importantă din acest sumar. Prozatorul pledează, cum face și în alte scrieri ale sale, pentru cultivarea „virtuților familiale” și insistă asupra importanței școlii și armatei, ca instituții educative.

Statisticile care înscriu mișcarea populației din provinciile românești de sub stăpîniri străine privesc organizarea administrativă din Imperiul Austro-Ungar. Curtea din Viena și guvernele de la Budapesta anexează la provinciile românești ținuturi cu populație neromânească, practică folosită des în politica demografică.

Considerațiile lui Slavici au un pronunțat caracter polemic împotriva celor care stăruiau pentru intrarea României în primul război mondial. Slavici reia vechea sa lozincă potrivit căreia „Soarele pentru toți românii la București răsare” și insistă, cum face și cu alte prilejuri, asupra ridicării culturale și economice a poporului român. Desfășurarea evenimentelor istorice ia alt curs decît cel prevăzut de prozator. Slavici nu observă, cînd vorbește de realizarea unității culturale, că aceasta se înfăptuise, în trăsăturile sale fundamentale, cu mult înainte, prin limbă, tradiții, credință. Unitatea politică se înscria pe linia acestui proces istoric, ireversibil, care conduce la desăvîrșirea unității statului național român.

CĂRTURARIILE SATELOR

A apărut în *Gazeta Bucureștilor*, II, nr. 580, 26 iulie 1918, p. 1. Editorial.

Cotidianul bucureștean începe să iasă în 12 decembrie 1916, ca ediție de război sub ocupația germană a ziarului *Bukarester Tagblatt*, întemeiat încă în 1880. Abia în 7 martie 1917 apare ca „foaie românească” și își propune să aperse interesele populației românești rămasă sub ocupația germană. Între colaboratori îi vedem, alături de Slavici, pe T. Arghezi, Dem. Teodorescu, D. Karnabatt, A. Camburopol (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 464—471). Ziarul își încetează apariția în 11 noiembrie 1918.

Slavici își începe colaborarea la *Gazeta Bucureștilor* în 10 martie 1917 cu un articol în care critică imperialismul britanic, ca să-i urmeze altele pe aceeași temă.

Problema localurilor de școală forma unul din neajunsurile învățămîntului românesc. Situația aceasta, și așa destul de rea, se agravă și mai mult din cauza războiului.

Învățătorilor le revenea obligația să muncească cu stăruință întrucît satele aveau mare nevoie de „îndrumare educativă”.

Solidaritatea corpului didactic contribuia la împlinirea misiunii culturale a poporului român.

UMANITARISM RAȚIONAL

A apărut în *Umanitatea*, I, nr. 6, noiembrie 1920, p. 265—271. Articolul deschide numărul.

Colaborarea lui Slavici la *Umanitatea*, revista ieșeană, începe cu două luni mai înainte, cu proza *Pascal, săracul* (*Opere*, III, București, Editura Minerva, 1970, p. 296—309). Revista apare în iunie 1920 și primul număr se deschide cu un articol de C. I. Parhon, *Oamenii de știință și rolul lor social*, în care pledează pentru dezarmare. Publicația ieșeană se pronunță împotriva războiului și prezintă activitatea grupului „Clarté”, în fruntea căruia stătea H. Barbusse și în cadrul căruia militau și alți intelectuali francezi.

Colaborează la revistă cu versuri: T. Arghezi, I. Barbu, T. Vianu, Al. Philippide, I. Vineanu; cu proză: Gala Galaction,

Ionel Teodoreanu. Importante sînt și rubricile permanente (literatură, filozofie, poezie, artă, glose, cărți noi), care se citesc și astăzi cu interes și folos.

Expunerea lui Slavici asupra umanitarismului rațional se încadrează în orientarea și preocupările revistei ieșene. Umanitarismul este interpretat ca iubirea de oameni și Slavici își propune să demonstreze că ea nu era o preocupare numai a vremurilor moderne. Invocă în sprijinul opiniei sale învățăturile popoarelor orientale. Slavici pune la contribuție tratatul lui G. Pauthier și A. Bazin, *Chine moderne ou Description historique, géographique et littéraire de ce vaste empire d'après des documents chinois*, tipărit în colecția *L'Univers pittoresque* la Paris, în 1854. Din acest tratat, la care se referă Slavici și în alte lucrări ale sale, sînt reproduse toate extrasele din expunerea sa.

Umanitatea își sistează apariția cu acest număr, ca urmare a unor măsuri inchizitoriale ale cenzurii. Orientarea democratică a publicației ieșene nu convenea guvernului liberal.

INDRUMĂRI SUFLETEȘTI

ZORILE VIEȚII SUFLETEȘTI

A apărut în *Revista copiilor și a tinerimii*, XII, nr. 5—6, iulie 1924, p. 54—55. Semnat: Moș Ioan. Se retipărește în *Foaia tinerimii*, IX, nr. 4, 15 februarie 1925, p. 51. Deschide numărul.

Revista copiilor și a tinerimii este întemeiată de C. G. Costăforu și I. Barberis în mai 1913. Slavici colaborează la ea încă din 1914 și tipărește aici, între alte scrieri, și romanul istoric pentru copii *Vintură-Țară* (*Opere*, VIII, București, Editura Minerva, 1976, p. 793—853).

Slavici definește „zorii vieții sufletești”, nu copilăria, cum ne-am așteptat, ci acea epocă din viață cînd individul, conștient de sine însuși, începe să-și poarte singur de grijă. Acest proces psihologic diferă de la individ la individ. De aici și complexitatea problemelor care stau în fața pedagogului.

Slavici reia aceste probleme în suita de articole publicate în *Foaia tinerimii* cîteva luni mai tîrziu (vezi *supra*, p. 282—292).

ZORILE VIEȚII

A apărut în *Foaia tinerimii*, IX, nr. 2, 15 ianuarie 1925, p. 19. Editorial.

Foaia tinerimii, apărută în 1915, inițial cu titlul *Revista „Carol I“*, era destinată tineretului școlar. Este transformată din 1929 în revistă de cultură generală. Nu se bucură de colaborări prestigioase numeroase. Sînt de reținut cea a lui I. L. Caragiale cu proză și Mircea Eliade cu un articol despre Giovanni Papini. Mai importantă este inițiativa revistei de-a familiariza cititorii cu figurile scriitorilor români și străini pe care le reproduce pe copertele exterioare și în culori.

Slavici își începe colaborarea la *Foaia tinerimii* în nr. 1 din ianuarie 1925, în care publică povestirea *Din vecini* (*Opere*, IV, București, Editura Minerva, 1970, p. 217—222).

Zorile vieții reprezintă pentru prozator, cum arată și în articolul din *Revista copiilor și a tinerimii* (vezi *supra*, p. 280—282), vîrsta din viața individului cînd începe să-și poarte singur de grijă.

Slavici îndeamnă tineretul la stăpînirea de sine și cumpătare, însă sfaturile sale nu au la bază precepte religioase, ci considerații psiho-fiziologice privind păstrarea sănătății.

MULTUMIRILE SUFLETEȘTI

A apărut în *Foaia tinerimii*, IX, nr. 3, 1 februarie 1925, p. 35. Editorial.

Slavici definește mulțumirile sufletești, „bucuriile“ ce nu au la bază „un folos material“ și exemplifică cu aspecte din viața de la țară. Face și aici, de fapt, elogiul muncii și al dragostei de viață.

Considerațiile lui Slavici se impune să fie privite și ca un răspuns la curentul pesimist post-eminescian, cu ecou și în lumea tinerimii studioase.

SLĂBICIUNI ȘI PATIMI

A apărut în *Foaia tinerimii*, IX, nr. 6, 15 martie 1925, p. 83—84. Editorial.

Slavici continuă sfaturile adresate tinerilor cu privire la fericirea în viață. Se pronunță și acum că unica garanție în înfăptuirea acestui deziderat o constituie păstrarea sănătății.

Slavici mai colaborează la *Foaia tinerimii* cu editorialul *Fapta omenească*, publicat în 1 aprilie 1925 (vezi *supra*, p. 289—292).

Foaia tinerimii își încetează apariția în iunie 1930.

FAPTA OMENEASCĂ

A apărut în *Foaia tinerimii*, IX, nr. 6, 1 aprilie 1925, p. 99—100. Editorial.

Slavici pune în discuție problema „trebuițelor firești“ și a „trebuițelor artificiale“ în editorialul *Trebuițele artificiale* publicat în *Foaia tinerimii* în 1 martie 1925 (nr. 5, p. 67—68). Aici vorbește și de relatarea lui Sir Henry Morton Stanley, cu privire la călătoria sa în Africa și de regimul său alimentară și cel al lui Mahatma Gandhi, exclusiv vegetarian.

Tratatul lui Armand Gautier, *L'alimentation et les régimes chez l'homme sain et chez les malades*, tipărită la Paris în 1904, este pus la contribuție de Slavici și în lucrarea *Educațiunea fizică* (*Opere*, XI, București, Editura Minerva, 1982, p. 397, 405, 408, 415, 416). Deși indică paginația la acest tratat, Slavici nu face o traducere integrală a textului, ci dă extrase:

„Il est de notoriété universelle que les peuples les plus actifs, les plus rudes, les plus envahissants sont gros mangeurs de viande.“

Slavici elimină exemplificarea cu englezii și germanii, mari consumatori de carne, și continuă:

„Les peuples granivores ou frugivores sont presque toujours pacifiques : tels la plupart des nations du centre de l'Asie“.

În continuare, Armand Gautier se ocupă de regimul alimentară al acestor popoare și comentează unele experiențe ale lui Libig privind alimentarea animalelor și influența asupra comportării lor. Slavici extrage apoi ultimul pasaj, ce-l reproduce în traducerea sa.

„Réciproquement, il est certain qu'un régime trop exclusivement végétal affaiblit la violence des tempéraments et adoucit les moeurs. C'est ce qu'ont bien compris tous les fondateurs d'ordres religieux, aussi bien en Europe que dans l'Inde, en limitant ou proscrivant les aliments d'origine animale.“

Slavici folosește un titlu pentru editorialul său, ce ne amintește de *Fapta omenească*, scrierea sa memorialistică din 1888.

PROBLEME ȘCOLARE

DATE STATISTICE DESPRE ȘCOALELE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL DIN ROMÂNIA

A apărut în *Foișoara Telegrafului român*, I, nr. 18, 26 august 1876, p. 143—144. Neseminat.

Foișoara Telegrafului român este scoasă de „tinerii” din Sibiu, cu care Slavici se află în strînse legături de prietenie încă din epoca studiilor universitare la Viena. Revista apare de două ori pe lună, cu începere de la 1 ianuarie 1876 și în programul din primul număr, *Către onorații cetitori*, se arată că revista urmărea să contribuie la ridicarea poporului. Pentru acest scop își propunea să facă o largă popularizare a cunoștințelor științifice și să sprijine instituțiile care aveau menirea „să crească și să lumineze fiii poporului”.

Profesorii de la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, Il. Pușcariu, D. Popovici-Barcianu, D. Comșa, E. Brote, susținătorii revistei, publică studii din domeniul științelor pedagogice și învățămînt, științelor naturale, agricole și economice. Merite deosebite în susținerea revistei are Ioan Bechnitz, căruia Slavici îi închină pagini memorabile în amintirile sale (*Opere*, IX. *Memorialistică. Varia*, p. 272—279, 788—791). Bechnitz stabilește sistemul de scriere al revistei și publică studii de istorie și filologie, în care polemizează cu etimologiștii. Activitatea științifică a profesorilor sibiieni stă și în atenția lui Eminescu, care prezintă în *Curierul de Iași* și în *Convorbiri literare* câteva din lucrările lor. Stăruie și asupra rolului *Foișoarei „Telegrafului român”*

în mișcarea culturală a vremii (*Opere*, IX, *Publicistica*, p. 406—408, 762—764). Revista sibiană adoptă în scriere sistemul fonetic, marcînd declinul etimologismului în climatul cultural transilvănean.

Informațiile privind dezvoltarea învățămîntului din România sînt extrase din monografia lui Emanuel Crețulescu, *România considerată sub punctul de vedere fizic, administrativ și economic*, publicată în *Buletinul Societății geografice române* în 1876 (nr. 1, 1 ianuarie — nr. 3, 1 martie 1876, p. 37—211). Monografia se tipărește și în franceză, în aceeași revistă (nr. 3, 1 martie — nr. 5, 1 mai 1876, p. 213—390). E. Crețulescu consacră învățămîntului un capitol special, *Instrucțiunea publică* (nr. 3, p. 128—133), în care se găsesc toate datele din prezentarea foii sibiene. Sînt extrase numai datele care interesau cititorii transilvăneni. Transcriem din monografia lui E. Crețulescu, pentru studiul comparativ, prezentarea Azilului „Elena Doamna” :

„Aici se poate cita și Azilul «Elena Doamna», unde junele orfane, la care se recunosc calități speciale, sînt formate, pentru învățămîntul superior.

Importanța acestui azil m-a făcut a da oarecari detalii asupra instituției și organizării sale, cînd am vorbit de Eforia spitalelor civile din București, sub administrația căreia este pus.

Notăm că numărul profesorilor și al profesoarelor, precum și al elevelor din acest institut, nu sînt cuprinse în tabelul statistic școlar de la finele acestui capitol.”

Slavici nu reproduce tabelul de la sfîrșitul acestui capitol. Datele sînt totuși preluate sub formă de rezumat.

Observațiile critice, cu care însoțește datele ce le extrage din monografia lui E. Crețulescu arată că Slavici acorda o atenție deosebită frecvențării școlii de elevi, precum și învățămîntului pentru fete.

Slavici oferea, pe baza monografiei lui E. Crețulescu, o privire retrospectivă asupra situației învățămîntului din România și ea servea revistei sibiene ca termen de comparație pentru o mai bună evaluare a situației grele în care se găsea învățămîntul în limba națională în provinciile românești de sub stăpîniri străine.

STUDIUL GEOGRAFIEI ÎN ȘCOALELE NOASTRE

A apărut în *Timpul*, VI, nr. 84, 17 aprilie 1881, p. 2-3; nr. 85, 19 aprilie 1881, p. 2-3; nr. 87, 22 aprilie 1881, p. 2-3; nr. 88, 23 aprilie 1881, p. 2; nr. 89, 24-25 aprilie 1881, p. 2; nr. 90, 26 aprilie 1881, p. 2; nr. 92, 29 aprilie 1881, p. 2; nr. 93, 30 aprilie 1881, p. 2-3. Se publică în foiletonul ziarului, cu titlul general *Literatura 1-9*.

Societatea pentru învățătura poporului român se constituie în 1866, spre a răspîndi, cum se spune în primul paragraf al *Statutelor*, „învățătura între români, fără deosebire de provincie“ (P. Gârboviceanu, *Societatea pentru învățătura poporului român din București cu școlile ei. 1866-1906*, București, Inst. de arte grafice „Carol Göbl“, 1906, p. 3). Societatea pentru învățătura poporului român urmărea să susțină, prin mijlocirea școlii, lupta pentru unitatea culturală și politică a tuturor românilor. Societatea se preocupă atît prin secțiunea centrală din București, cît și prin cele județene, de pregătirea învățătorilor și înființează școli normale. Secțiunea din București deschide o asemenea școală încă în toamna anului 1870. Școala normală bucureșteană ajunge însă să funcționeze cu un curs complet de patru clase abia în anul școlar 1880/1881. Se înființează în 1878 și o școală primară pentru practica pedagogică, iar în 1881 și o școală froebeliană (grădiniță de copii). Școala normală se înfățișa în toamna anului 1880 ca o instituție complexă în care se pregăteau cadrele didactice pentru învățămîntul primar. Societatea pentru învățătura poporului român îl cheamă pe Slavici să predea la Școala normală, la toate clasele, lecții de română și geografie (Ioan Slavici și lumea prin care a trecut, p. 244-245).

Experiența lui Slavici de la Școala normală stă și la baza studiului său, cum se desprinde de altfel și din mărturia sa cu privire la slaba pregătire a învățătorilor și lipsa de metodă în predarea acestui obiect din programele școlare.

Geografia este definită de Slavici ca o știință descriptivă și scopul ei constă în pregătirea copiilor să-și dea seama de „lumea“ în care trăiesc. Se impun atenției îndeosebi delimitările pe care le face Slavici în predarea geografiei. Un prim curs în învățămîntul primar trebuie să dea școlarilor posibilitatea să-și înfățișeze faptele geografice, după care se va trece la un al doilea

curs, în care se predau cunoștințe pozitive. Metodele de predare diferă și ele. Slavici propune metoda intuitivă pentru primul curs, iar pentru al doilea, metoda deductivă. Predarea geografiei urmărește alt scop în învățămîntul secundar. Aici ea este o știință pregătitoare pentru învățămîntul superior în diferite domenii, începînd de la istorie, geologie și științe naturale și pînă la fizică și economie politică.

Slavici pornește în aceste delimitări de la experiența sa, ca profesor, și ajunge la fixarea citorva principii generale. Drumul pe căre il străbate îl separă de pedagogii vremii, care porneau, de regulă, de la principii generale și le aplicau fără să țină seama de scopul predării geografiei în școala primară și în cea secundară. Pentru Slavici era importantă nu cantitatea de cunoștințe, ci însușirea temeinică și utilitatea lor practică.

Examinarea manualelor școlare în funcție de scopurile urmărite în predarea geografiei demonstrează că autorii lor acordau atenție numai primului aspect. Slavici se ocupă mai întîi de manualul lui Nicolae Mihăilescu, *Dacia, descriere fizică, politică și economică* (București, 1880), pentru mai multe motive. Manualul era singurul destinat învățămîntului secundar, întocmit după o concepție originală, și care se bucura de o bună primire. Meritele ce i le recunoaște sînt totuși destul de puține și mult mai importante observațiile critice. Manualul prezintă geografia fizică, politică și economică a României în hotarele dinainte de 1918 și provinciile românești din afara granițelor de atunci ale țării. Slavici insistă îndeosebi asupra lipsei de metodă în organizarea datelor și asupra erorilor științifice. De aici și concluzia că manualul nu putea fi utilizat de elevi și chiar de unele cadre didactice.

Trecînd la manualele destinate primului curs de geografie din învățămîntul primar, Slavici reține, pentru ilustrarea tezei sale, pe cele întocmite de M. C. Străinescu, *Geografia județului Ilfov* (București, 1877), M. C. Mumuianu, *Geografia județului Ilfov* (București, 1880) și C. Ienescu, *Geografia județului Prahova* (București, 1880). Manualul din urmă cuprinde și noțiuni de geografia României și a Europei. Sînt prezentate și provinciile „române subjugate“.

Manualele prezentau ca trăsătură comună lipsa de metodă în tratarea materiei încît ele se înfățișau ca niște compendii de date.

Elevii nu-și puteau forma, în felul acesta, „intuiția geografică”. Slavici remarcă și faptul că nu exista un punct de vedere unitar în consemnarea aceluiași date geografice. Cele două tablouri sinoptice sînt o ilustrare a relativismului cu care tratau manualele una din disciplinele ce operează cu date exacte.

Manualele pentru al doilea curs din învățămîntul primar sînt examinate și ele comparativ. Sînt aduse în discuție manualele lui Alexandru Venescu, *Elemente de geografie modernă* (București, 1874). C. Ienescu, *Elemente de geografie* (Ploiești, 1880). Ștefan G. Kimet, *Elemente de geografie* (Galați, f.a.), A. Gorjan, *Elemente de geografie* (București, 1880), G. Al. Zamfiroiu, *Elemente de geografie* (București, 1880). Slavici remarcă manualul lui C. Ienescu pentru prezentarea generală și împărțirea materiei și cel al lui A. Venescu întrucît se putea recunoaște în tratarea materiei „un fel de intuiție pedagogică”. Manualul lui Ștefan G. Kimet este neglijat, iar cel al lui G. Al. Zamfiroiu supus unei critici necruțătoare. Manualul mai apropiat de cerințele pedagogice i se părea a fi cel al lui A. Gorjan, din care se tipărește prima ediție înainte de 1870. Ediția din 1880 este a XXI-a și nu a XXII-a, cum notează Slavici. Manualul lui A. Gorjan, în ediția din 1876, este prezentat și de Eminescu într-un articol, *Bibliografie* [„A ieșit de sub tipar...”]. Publicat în *Curierul de Iași* în 25 august 1876 (nr. 94, p. 3). Poetul recomanda învățătorilor acest manual întrucît constituia „cea întii încercare (în românește) de-a introduce metoda intuitiv în studiul geografiei” (*Opere*, IX. *Publicistica*. 1870—1877, p. 191).

Slavici acordă o atenție deosebită limbii manualelor didactice. Sînt mai importante considerațiile sale pe marginea manualului lui M. G. Mumuianu și A. Gorjan. Observații asemănătoare face și Eminescu pe marginea manualului celui din urmă. Interesant de observat că A. Gorjan ține seama de criticile ce i se aduc și operează îndreptări în edițiile următoare (*Opere*, IX. *Publicistica*, p. 616).

Slavici este un susținător al metodei intuitive în predarea geografiei, cum era și Eminescu și un pedagog care acorda cea mai mare atenție cultivării limbii naționale în școală. Studiul său se înscrie și ca o contribuție la cunoașterea literaturii didactice românești din secolul trecut.

ÎNTEMEIEREA FACULTĂȚII TEOLOGICE

A apărut în *Biserica română*, I, nr. 9, 27 februarie 1883, p. 65—67. Editorial. Este reprodus în *Telegraful român*, XXI, nr. 47, 26 aprilie/8 iunie 1883, p. 190.

Biserica ortodoxă română este privită de Slavici ca o instituție ce și-a adus contribuția în cursul veacurilor la susținerea luptei naționale.

Facultatea de teologie se alătură celorlalte instituții culturale, chemate să sporească prestigiul României și să demonstreze, o dată mai mult, că România reprezenta centrul politic și cultural pentru toate provinciile românești.

Slavici se gîndea la o Facultate de teologie cu prestigiul Colegiului de propaganda fide de la Roma, unde își fac studiile și unii intelectuali transilvăneni.

FILOSOFIA CA OBIECT DE ÎNVĂȚĂMÎNT PENTRU ȘCOALELE PEDAGOGICE

A apărut în *Educatorul*, I, nr. 42, 18 decembrie 1883, p. 329—330. Editorial.

Azilul „Elena Doamna”, înființat în 1862, se impune ca un complex școlar de învățămînt și ca un centru pedagogic. Corpul profesoral editează din 1883 revista *Educatorul*, „ziar pedagogic și literar”, în care își publica lucrările și își populariza experiența în munca la catedră (*Opere X. Studii și articole*, p. 862—863).

Slavici predă la Azilul „Elena Doamna” lecții de română la mai multe clase și de filozofie la clasa a V-a normală (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 253). Din articolul său se desprinde că predă aici lecții de filozofie înainte de introducerea acesteia ca obiect de studiu în programa de învățămînt a școlilor pedagogice.

Precizările pe care le face Slavici cu privire la materia tratată în lecțiile sale de filozofie ar îndreptăți presupunerea că cele două cursuri, *Cugetări filozofice* și *Psihologie*, păstrate în manuscrisele sale (*Opere*, XI, p. 553—613), sînt elaborate în 1882—1884.

[SITUAȚIA ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA]

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 109, 28 august/9 septembrie 1884, p. 433-434. Editorial: *Sibiu*, 27 august st.v. Nesemnăt.

Slavici face o privire retrospectivă asupra instituțiilor de învățământ de toate gradele din Transilvania. Se desprinde de aici că între 1848 și 1881 se realizează progrese însemnate în învățământul popular (primar) și în cel secundar. Sînt menționate și institutele pedagogice și cele teologice, înființate în Blaj, Sibiu, Arad, Caransebeș. Gherla, Năsăud și școala reală și cea comercială din Brașov. Progresele erau însă relative și centrele importante, pe care le enumeră, nu dispuneau de școli românești care să dea tinerei generații o pregătire în spirit național.

Merită să rețină atenția și observația sa potrivit căreia se cerea un plan de perspectivă și o programă unitară pentru dezvoltarea învățământului românesc din Transilvania.

[SOCIETATEA „IULIA“ A STUDENȚILOR ROMÂNI DIN CLUJ]

A apărut în *Tribuna*, I, nr. 132, 27 septembrie/9 octombrie 1884, p. 525. Editorial: *Sibiu*, 26 septembrie st.v. Nesemnăt.

Societatea de lectură „Julia“ a studenților români de la Universitatea din Cluj se înființează la inițiativa lui Grigore Silași, profesorul de limba și literatura română de la această instituție de învățământ superior. Societatea își începe activitatea oficial, în 1876, cînd guvernul maghiar îi aprobă statutele. Își propunea să îndrume membrii ei, să cultive limba română, să-și însușească cunoștințe, privind literatura română și să desfășoare activitate literară. Se înființează o bibliotecă cu cărți românești, care prima și câteva ziare și reviste din România. Între acestea figurează și *Convorbirile literare*, care se trimitea gratuit, ca și altor societăți ale studenților români de la universitățile străine. Societatea ia hotărîrea în 1877 să înființeze și o „foaie literară-socială“, *Zorile*, a cărei redactare este încredințată lui Petre Dulfu, student în filozofie. Ședințele se țineau lunar și se citeau disertații, poezii originale și se recita din scrierile români. Dintre disertații se cuvine reținută cea a lui Grigore Silași, *Despre originea poeziei populare române*. În ședința din 29 septembrie 1884 este ales în comitetul de conducere al societății și G. Coș-

buc, „student în litere“ (G. Coșbuc. *O privire asupra operei literare*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 33).

Activitatea societății este rău privită de cercurile conducătoare maghiare, care iau măsuri pentru desființarea ei. Se învoca drept pretext telegrama de felicitare adresată de studenții români *Gazetei Transilvaniei* în aprilie 1884, cu prilejul transformării ei în cotidian, prima publicație românească cu apariție zilnică din Transilvania.

Măsura guvernului maghiar prin care se interzice activitatea Societății de lectură „Julia“ este criticată atât de presa românească cît și de cea germană. *Siebenbürgische-deutscher Tageblatt*, organul săsesc din Sibiu, scria în 21 mai 1884 că persecuțiile împotriva studenților români loveau și în celelalte naționalități. *Observatoriul*, ziarul lui G. Barițiu, cere într-un articol, *Universitate românească în Transilvania*, publicat în mai 1884, înființarea unei instituții de învățământ superior pentru românii din Imperiul Austro-Ungar (G. Coșbuc, p. 33).

Campania de presă determină guvernul maghiar să aprobe „reconstituirea“ Societății de lectură „Julia“, însă condițiile pe care le pune duceau la schimbarea caracterului ei național.

Intîmplările de la Cluj sînt comentate și de *Tribuna* în numeroase articole și corespondențe. Editorialul lui Slavici se înscriseră în acest context social-politic.

[DESPRE NECESITATEA CA EDUCAȚIA TINERILOR ROMÂNI SĂ SE FACĂ ÎN ȘCOLI ROMÂNEȘTI]

A apărut în *Tribuna*, III, nr. 188, 17/29 august 1886, p. 749. Editorial: *Sibiu*, 16 august st.v. Nesemnăt.

Problemele învățământului românesc din Transilvania îl preocupau pe Slavici îndeaproape și, deși conducea un cotidian politic, ca *Tribuna*, le rezerva un loc important în paginile sale. Un articol, *La începutul anului școlastic*, publicat în 15/27 august 1886 (nr. 187, p. 746), la care ne trimite, se ocupa de exodul tinerilor spre școală. Slavici găsea că acest fenomen era îmbucurător întrucît se pregăteau „lumini folositoare“ poporului român. Primejdia principală, arată el, o constituia semidoctismul și pierderea independenței în convingerile politice.

Cînd vorbește de independența de gîndire, Slavici avea în vedere faptul că în Transilvania funcționau numai cîteva licee românești și că o bună parte a școlarilor români erau siliți să-și facă pregătirea intelectuală în institutele străine de învățămînt. Se explică de ce acordă importanță nu atît „didacticii”, cu alte cuvinte metodelor de predare, cît mai ales pedagogiei, care avea menirea să facă educația tinerei generații în spirit național.

Slavici ține seama de numărul restrîns de institute românești de învățămînt și recomandă părinților să-și orienteze copiii spre cele săsești. Nu se făcea nici aici, evident, o educație în spiritul nostru național. Tinerii erau însă îndrumați să muncească cu seriozitate și își însușeau o limbă de circulație universală.

CESTIUNI ȘCOLARE

A apărut în *Voința națională*, X, nr. 2620, 3/15 august 1893, p. 2 ; nr. 2625, 10/22 august 1893, p. 2—3 ; nr. 2632, 18/30 august 1893, p. 2 ; nr. 2654, 14/26 septembrie 1893, p. 2. Semnat : Sci.

Colaborarea lui Slavici la *Voința națională*, organul de presă al Partidului Liberal, se explică prin faptul că ziarul susținea acțiunea memorandistă. Prozatorul publică aici între 9 februarie și 18 noiembrie o serie de articole politice în care informează opinia publică din România despre situația românilor din Imperiul Austro-Ungar. Dintre acestea sînt de amintit *Moșii și maghiarii și Cestiunea română*, care stîrnesc un larg ecou în opinia publică din „Țară” și din Transilvania (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 385, 532).

Deși era angajat în susținerea acțiunii memorandiste, Slavici nu pierde din vedere problemele școlii și ale mișcării culturale. În atenția sa stau examenele de la sfîrșit de an școlar din 1893. Acestea sînt privite sub trei aspecte principale : 1. examenul de bacalaureat, 2. examenul elevilor pregătiți în particular și 3. programa gimnaziilor și a liceelor. Analiza ce-o întreprinde demonstrează lipsurile grave din sistemul de învățămînt și transformarea examenelor în spectacole, ce contribuiau la degradarea învățămîntului liceal. Slavici găsește explicația pentru această stare de lucruri în programele încărcate și pregătirea insuficientă a elevilor în institutele particulare de învățămînt.

Slavici intervine și în discuțiile care se purtau în presă în legătură cu limbile claslee. Se pleda pentru scoaterea lor din programele de învățămînt intrucît nu aveau o aplicare practică și înlocuirea cu disciplinele științifice. Prozatorul se pronunță pentru întocmirea unei programe unice pentru învățămîntul liceal, în care să se găsească „reunite deopotrivă literile și științele”.

Propunerile lui Slavici privind întocmirea noilor programe de învățămînt pentru licee sînt judicioase, însă nu vor fi luate în considerare de forurile școlare ale vremii.

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

A apărut în *Corespondența română*, I, nr. 4, 19 noiembrie 1893, p. 1—2. Nesemnat.

Slavici comentează o scrisoare primită de la un „dascăl” (învățător), care îl critică sever pe Take (Dumitru) Ionescu, ministrul învățămîntului, pentru reforma sa școlară. Învățătorul arată că s-au produs grave perturbări în procesul de învățămînt.

Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul conservator condus de Lascar Catargiu și P. P. Carp (18 decembrie 1891—3 octombrie 1895), Take Ionescu venea din Partidul Liberal și, „lesne adaptabil”, scum scrie T. Maiorescu (*Istoria contemporană a României*, București, Editura Librăriei Socec & Co. Societate Anonimă, 1925, p. 290), izbuteste să-și cîștige o poziție politică prin o serie de reforme. Legile organizării Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și a învățămîntului primar, întocmite de el, se votează în 1892. O altă lege privind clerul mi-rean, întocmită tot de el, este promulgată în mai 1893.

Slavici împărtășește opiniile critice ale „dascălului” și susține că măsurile legislative rămîn fără obiect cîtă vreme nu-și găsesc aplicabilitate. Pentru a îndeplini această condiție fundamentală, se impune să se studieze condițiile social-politice. Ministrul învățămîntului se făcea vinovat de ignorarea acestei condiții fundamentale, care trebuie să stea la baza măsurilor legislative.

Numele învățătorului nu este menționat, încît nu putem ști cui aparține scrisoarea. Nu ar fi exclus ca ea să fie întocmită în redacție și să servească drept pretext pentru critica, mai liberă, la adresa ministrului învățămîntului.

SEMINARELE NOASTRE

A apărut în *Corespondența română*, I, nr. 5, 20 noiembrie 1893, p. 2-3. Nesemnăt.

Slavici examinează consecințele reformei lui Take (Dumitru) Ionescu în învățământul teologic și insistă asupra pregătirii inegale a preoților în „Țară”, în Transilvania și Bucovina. Prozatorul se mărginește să facă această remarcă, de altfel îndreptățită, fără să meargă mai departe. Explicația stă în faptul că în provinciile românești de sub stăpînirea austro-ungară nu existau seminarii teologice. Preoții își făceau pregătirea în cele câteva institute teologice, singurele institute de învățămînt superior cu limba de predare română.

Învățămîntul teologic este privit de Slavici și din perspectiva luptei naționale. Prozatorul stăruia ca și sub acest aspect „Țara” să se situeze înaintea provinciilor românești de sub stăpîniri străine.

PROGRAMELE

A apărut în *Corespondența română*, I, nr. 6, 21 noiembrie 1893, p. 5-6; nr. 7, 23 noiembrie 1893, p. 1-2; nr. 9, 25 noiembrie 1893, p. 2.

Programele școlare se înfățișau, ca urmare a reformei învățămîntului, inițiată de Take Ionescu (vezi *supra*, p. 367-370) cu „desăvîrșire originale și cu desăvîrșire inexecutabile”. Pornind de la această constatare, Slavici examinează programa pentru istorie și relevă, ca o greșeală fundamentală, introducerea în programă a unor chestiuni de istorie universală fără legătură cu viața poporului român. Prozatorul ironizează introducerea în programă a unor lecții despre confucianism, Buddha, metempsihoză, Nirvana. Interesantă este și propunerea sa ca aceste lecții să fie înlocuite cu îndeletnicirile practice.

Programa săvîrșea, pe de altă parte, greșeala de-a prezenta istoria națională fără legătură cu cea a popoarelor învecinate. Istoria poporului nostru era chemată să umple sufletul elevilor „de mîndrie națională”.

Slavici examinează programa pentru istorie pe baza principiilor care stau la baza manualului său, *Istoria universală*, tipărit cu doi ani mai înainte.

Prozatorul susține, cum face și în alte articole, că școlile normale (preparandiile) din Transilvania și Bucovina dădeau învățătorilor o pregătire mai temeinică decît cele din „Țară”. Acum dă și o explicație, și ea are implicații politice. Guvernul conservator îi ținea în stare de inferioritate intelectuală, să poată dispune de ei în interesele politicii de partid. Astfel critica programelor de învățămînt se transformă, implicit, și într-o critică a guvernului conservator privind politica sa culturală.

CĂRȚILE DIDACTICE

A apărut în *Corespondența română*, I, nr. 13, 30 noiembrie 1893, p. 5. Nesemnăt.

Reforma învățămîntului, pusă în aplicare de Take Ionescu, este urmărită de Slavici și în implicațiile ei privind literatura didactică. Aspectul cel mai izbitor îl constituia și aici improvizația. Pentru Slavici, dovada cea mai bună a necunoașterii stărilor reale din învățămînt o oferea numirea unor „literați de frunte” și „profesori universitari” să se pronunțe „în materie de instrucțiune primară”.

COPII NAȚIONALITĂȚILOR ÎN UNGARIA

A apărut în *Tribuna*, VIII, nr. 16, 20 ianuarie/2 februarie 1904, p. 1-2. Editorial.

Politica culturală a guvernelor de la Budapesta este criticată de Slavici pentru faptul că impunea școlilor primare ale „naționalităților” obligații din învățămîntul de stat. Măsurile erau abuzive întrucît aceste școli se susțineau prin contribuția „naționalităților”. Politica culturală promovată de guvernele maghiare avea drept urmare transformarea școlilor „naționalităților” în „așezăminte de schilodire sufletească”.

Întîlnim și aici teza lui Slavici după care statele multinaționale își pregătesc singure prăbușirea prin politica față de popoarele de sub stăpînirea lor.

MILITARIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

A apărut în *Minerva*, I, nr. 26, 11 ianuarie 1909, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici examinează argumentele celor care vedeau în militarizarea școlilor o măsură menită să contribuie la formarea caracterelor. Găsea că, mai potrivită pentru atingerea acestui scop era „lucrarea pacinică“. Pledoaria sa pentru educația morală nu ținea seama de situația politică internațională.

Condamnarea militarismului se înscrie ca o trăsătură dominantă a concepției social-politice a lui I. Slavici și se încadra și în programul pacifist al cotidianului bucureștean.

ȘCOALA LIBERĂ

A apărut în *Minerva*, I, nr. 242, 17 august 1909, p. 1. Nesemnăt.

Problemele puse în discuție de foaia germană *Fremden-Blatt* cu privire la predarea religiei în școală rețin atenția lui Slavici prin implicațiile lor în sistemul de învățămînt al românilor transilvăneni. Obligativitatea predării și a religiei în limba statului marca încheierea procesului de maghiarizare a învățămîntului din școlile românești din Imperiul Austro-Ungar, întrucît religia era singurul obiect care se mai preda în limba „naționalităților“.

PROFESORII SECUNDARI

A apărut în *Minerva*, II, nr. 413, 8 februarie 1910, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici susține revendicările materiale ale profesorilor secundari, pe care le considera îndreptățite. Stăruie însă ca ei să se consacre exclusiv activității didactice. Înțelegea prin aceasta atît activitatea de propagare a științei cît și cultivarea ei.

Asupra acestei probleme revine și în alte articole.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU PRIMAR

A apărut în *Minerva*, IV, nr. 1429, 6 decembrie 1912, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Statistica din care își extrage Slavici datele, *Învățămîntul primar și secundar*, se publică în *Minerva* în 3 decembrie 1912 (nr. 1426, p. 1). Statistica Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice ilustra „cu date crude“ neajunsurile învățămîntului românesc.

Problema cea mai gravă o constituia neaducerea la îndeplinire a prevederilor legii cu privire la obligativitatea învățămîntului primar.

ACTIVITATEA EXTRAȘCOLARĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1487, 5 februarie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici se pronunță în sprijinul activității extrașcolare a cadrelor didactice, cu singura condiție ca ea să nu contravină calității lor de educatori. Prozatorul face această rezervă întrucît privea cadrele didactice ca principalii propagatori ai culturii naționale.

Importantă este și opinia sa că aprecierea activității extrașcolare se impunea s-o facă societatea și nu forurile școlare.

ȘCOALA NOASTRĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1494, 12 februarie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Învățămîntul românesc de la începutul secolului nostru este caracterizat de Slavici sub raportul utilității lui în viața practică. Învățătura în școala primară, scrie el ironic, este „destulă“, în cea secundară „prea multă“, în cele superioare „prea puțină“ și în toate „superficială“. Explicația o găsea în puțina „rîvnă dascălească“.

Juca un rol important în rezultatele slabe la învățătură și faptul că atmosfera din școală nu era în concordanță cu cea din societate.

Slavici acorda importanță tuturor factorilor educativi, începînd cu familia, trecînd la școală și sfîrșind cu societatea.

CORPUL NOSTRU DIDACTIC

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1508, 26 februarie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Învățământul universitar este judecat de Slavici sub un dublu aspect — acela al transmiterii științei și al cultivării științei. Profesorii universitari nu se situau la înălțimea chemării lor nici în privința transmiterii științei, întrucît țineau cursuri la un nivel foarte scăzut, și nici al cultivării științei, de vreme ce nu se remarcă prin lucrări fundamentale în specialitatea lor.

Explicația pentru această stare de lucruri o găsea în modul de recrutare a cadrelor universitare și în pătrunderea politicianismului în instituțiile superioare de învățămînt.

Merită să rețină atenția și teza lui Slavici privitoare la rolul publicului în mișcarea culturală.

D-ALE ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1522, 12 martie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici considera că în progresul învățămîntului un rol important avea și stabilitatea cadrelor didactice. Acest deziderat nu putea fi adus la îndeplinire fără o salarizare corespunzătoare, care să determine învățătorii și profesorii să-și consacre tot timpul școlii.

Deși critică programele de învățămînt pentru faptul că prevedeau predarea unor lecții fără legătură cu viața practică, se pronunță împotriva unificării unor materii, ca religia și româna. Slavici se întemeia în considerațiile sale pe incompatibilitatea dintre cele două obiecte din programele de atunci de învățămînt.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1557, 18 aprilie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici examinează problema punerii în aplicare a legii privind obligativitatea învățămîntului primar. Deși exista o asemenea lege, ea nu se putea aplica întrucît nu erau săli de clasă

suficiente și nici învățători cu pregătire corespunzătoare. Alocarea de fonduri pentru construcțiile școlare nu schimba situația, cită vreme nu se înființau și școli normale care să pregătească învățătorii.

Temelia învățămîntului nu o formau, susținea Slavici, școlile primare și nici cele secundare, ci universitatea, de la care se aștepta înviorarea învățămîntului românesc.

Slavici privea problemele școlii ca o interdependență de factori și acordarea priorității unuia dintre ei nu ducea la schimbarea situației în care se găsea învățămîntul primar.

GOSPODĂRIA CASNICĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1569, 30 aprilie 1913, p. 1. Nesemnat.

Proiectul de lege privind „învățămîntul menager“ este întipinat de Slavici ca un început promițător în pregătirea femeii pentru viața casnică. Mai domina mentalitatea după care pentru viața casnică era suficientă „învățătura mamei“.

Problema rolului femeii în viața de familie revine des în articolele lui Slavici și o discută și în studiile sale.

Cînd susținea că proiectul de lege pentru „învățămîntul menager“ nu era decît un început, Slavici se întemeia pe experiența sa de la Institutul „Ioan Otteteleșanu“ din Măgurele.

DIPLOMELE PARTICULARE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1575, 6 mai 1913, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Slavici nu face distincție între școli în funcție de specificul lor și le privește pe toate ca fiind egal de importante într-un sistem de învățămînt bine organizat. Nu avea însemnătate care școală elibera diploma, ci numai faptul dacă ea reflecta pregătirea intelectuală a posesorului ei. Primejdia principală o vedea în obținerea diplomei pentru a servi drept „patalama“ pentru ocuparea de funcții.

Propunerea sa ca examenele de diplomă să se dea în fața unei comisii de stat nu-i împiedica pe posesorii lor să devină postulanți de slujbe și clientelă a partidelor politice.

ȘCOLILE NOASTRE POPORALE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1583, 14 mai 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Învățământul primar a progresat într-o jumătate de secol de la introducerea obligativității lui numai sub aspect cantitativ. Explicația stă, cum arată Slavici, și în alte articole, în numărul insuficient de săli de clasă, în ocupațiile extrașcolare ale cadrelor didactice, ca urmare a salarizării necorespunzătoare și în crearea unei atmosfere neprielnice pentru învățatură datorită politicianismului.

Slavici reia problema incompatibilității între profesiunea de preot și cea de cadru didactic și admite ca cei dinții să fie folosiți temporar și ca învățători.

EXAMENELE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1602, 2 iunie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Programa de învățământ prevedea ținerea de examene de sfârșit de an, care însă nu erau revelatorii pentru verificarea cunoștințelor elevilor. Asemenea aprecieri se întemeiau pe-o experiență îndelungată în munca la catedră.

Propunerea lui Slavici ca examenele de sfârșit de an să fie înlocuite cu verificări periodice ale cunoștințelor elevilor merita să rețină atenția forurilor școlare. Se desprinde și de aici că prozatorul era un adversar al activităților formale în procesul de învățământ.

COLONIILE ȘCOLARE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1608, 8 iunie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Coloniile școlare îndeplineau în concepția lui Slavici roluri multiple. Mai important rămânea însă faptul că elevii își puteau cunoaște țara. Se realiza, în felul acesta, și educația patriotică.

Slavici va publica, ceva mai târziu, *Vederi din Carpați (Opere, IX. Memorialistică. Varia, p. 857—875, 960)*, tocmai cu scopul de-a atrage atenția asupra frumuseților țării.

PREOCUPĂRI CULTURALE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1664, 3 august 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici insistă, cum face și în articolele anterioare, asupra faptului că învățământul românesc ducea lipsă de învățători și profesori precum și de localuri de școală. În această situație guvernul de la București dispunea de mijloace restrinse prin care putea veni în sprijinul mișcării culturale a românilor din afara granițelor de atunci ale țării.

Prozatorul considera că biserica își putea aduce contribuția la susținerea mișcării culturale, cum făcea de altfel și biserica românilor din Imperiul Austro-Ungar.

PRELUNGIREA VACANTELOR

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1676, 15 august 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Vacanțele școlare prea lungi sînt caracterizate de Slavici drept o „calamitate“ care afecta grav procesul de învățământ. Susține și de astă dată că progrese mai importante la învățatură se înregistrau în primul trimestru, pînă la vacanța de iarnă.

Slavici discută problemele școlii din perspectiva cadrelor didactice și nu a unui ziarist, înclinat să se ocupe de chestiuni generale privind învățământul.

ȘCOLARE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1725, 3 octombrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Măsura lui Constantin D. Dissescu (1854—1932), ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice (24 octombrie 1906—12 martie 1907, 14 octombrie 1912—4 ianuarie 1914), prin care desființează Semi-

narul pedagogic, este criticată de Slavici, cum face și cu reformele lui Take Ionescu, cu cîțiva ani mai înainte (vezi *supra*, p. 367—376).

Asemenea reforme prejudiciau pregătirea elevilor pentru institutele superioare de învățămînt.

CORPUL NOSTRU OFIȚERESC

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1732, 10 octombrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Economiile bugetare din armată sînt evaluate de Slavici prin consecințele lor asupra pregătirii morale și intelectuale a corpului ofițeresc și a ostașilor. Considera ca fiind o gravă greșeală a reduce numărul ofițerilor, pentru asemenea economii și a trece pregătirea ostașilor în seama gradelor inferioare.

Slavici face și observația importantă că în corpul ofițeresc se găseau, comparativ cu societatea vremii, mult mai mulți oameni de caracter.

ÎNVĂȚĂMÎNTUL NOSTRU

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1734, 12 octombrie 1913, p. 1. Editorial.

Slavici remarcă, în privirea sa retrospectivă asupra dezvoltării învățămîntului nostru, pregătirea mai bună a cadrelor didactice decît cea dintr-un trecut nu prea îndepărtat, înmulțirea numărului școlilor, precum și îmbunătățiri în literatura didactică.

Progresul era însă relativ, de vreme ce lipsa de disciplină a unei părți a tineretului școlar se afișa ca independență în gîndire și afirmare a personalității.

Învățătorii și profesorii nu puteau fi învinuiți de această stare de lucruri cîtă vreme nu aveau stabilitate la catedră și nici săli suficiente de clasă să-și poată desfășura în condiții normale munca educativă.

EDUCAȚIUNEA NAȚIONALĂ

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1753, 31 octombrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Înființarea de internate pentru școlile de toate gradele este preconizată de Slavici ca un mijloc în educarea tineretului. Izolarea acestuia o considera necesară spre a-l feri de influența societății în care domnea politicianismul.

Prozatorul era încredințat că prin acești tineri va pătrunde și în societate un „spirit sănătos“.

LIPSA DE ȘCOLI

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1758, 5 noiembrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Problema lipsei de școli, îndeosebi în mediul rural, este re-luată de Slavici în mai multe articole. Explicația stă în faptul că o considera esențială pentru buna desfășurare a procesului de învățămînt.

Aglomerarea claselor, cu prea mulți elevi, făcea cu neputință urmărirea progresului lor la învățatură.

MANUALELE NOASTRE DIDACTICE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1770, 17 noiembrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici examinează manualele școlare atît din punctul de vedere al părinților, cît și al cadrelor didactice. Obiecția celor dinții, potrivit căreia acestea erau prea scumpe, este respinsă, ca neîntemeiată în raport cu foloasele aduse de literatura didactică. Manualele nu-și dovedeau însă utilitatea cîtă vreme cadrele didactice nu aveau pregătirea necesară să le poată utiliza cu folos în pregătirea elevilor.

Problemele literaturii didactice sînt prezentate în interdependența de factori care influențau procesul de învățămînt.

STUDIUL LIMBII ROMÂNE.

PROGRAM ȘI METOD

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1786, 3 decembrie 1913, p. 1.

Slavici analizează programele de învățămînt și instrucțiunile pentru aplicarea lor în raport cu situația reală din școli. Din demonstrația sa, întemeiată pe date, se desprinde că atît programele cît și instrucțiunile cuprindeau multe neclarități.

Deși documente cu caracter normativ, acestea nu erau aplicabile în întregime, fapt care aducea prejudicii procesului de învățămînt.

STUDIUL LIMBEI ROMÂNE

MANUALE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1789, 6 decembrie 1913, p. 1—2.

Manualele din cele două „cursuri complete“ de limba română se tipăresc cu titlul general: *Curs de limba română pentru școlile secundare* și *Curs complet de limba română*. În prima serie figurează „cursul“ lui M. Dragomirescu și Gh. Adamescu, *Manual de limba română (carte de cetire și gramatică)* din care primele trei (cl. I, a II-a, a V-a) apar în 1909, alte două (cl. a III-a, a VI-a) în 1910, iar ultima (cl. a IV-a) în 1911. Manualele se retipăresc în mai multe ediții.

Manualul lui I. Suchianu și M. Stroescu, *Cetire. Gramatică și stil*, figurează în seria a II-a și primele două (cl. I, a II-a) apar în 1909, iar celelalte două (cl. a III-a, a IV-a) în 1910 și 1911. Se retipăresc și ele în mai multe ediții.

Manualul pentru clasa a IV-a întocmit de I. Suchianu și M. Stroescu cuprind textele din D. Cantemir, C. Negruzzi, I. Ghica, V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, A. Russo, A. I. Odobescu, B. Șt. Delavrancea, G. Coșbuc, I. Creangă, I. Al. Brătescu-Voinești, P. S. Aurelian, N. Iorga. Autorii caută să ofere o imagine asupra mișcării literare și științifice din țara noastră.

Slavici pledează pentru întocmirea de manuale cu o bună sistematizare a materiei, fără aparat critic și scrise într-o limbă corectă și accesibilă școlărilor. Pentru acest motiv critică notele

cu care I. Suchianu și M. Stroescu însoțesc textele din manualul lor. Se cuvine totuși remarcat că aceste note, unele foarte extinse, serveau profesorilor la încadrarea textelor în mișcarea noastră literară și științifică.

„Conversația cu elevele de la o școală de fete“, ce-o reproduce Slavici, ar putea avea o bază reală fie și numai în linii generale. Cînd scria acest articol, prozatorul preda româna la clasele VIII—X de la Școala superioară de fete a comunității evanghelice-germane din București. Sumarele (*Übersicht*) privind materia predată, publicate în anuarul școlii, *Bericht über das Schuljahr*, arată că se orienta după programa din școlile statului. Acordă multă atenție memorizării și gramaticii și face în cadrul orelor de română și expuneri asupra geografiei României și a istoriei românilor, pe care o pune în legătură cu cea a popoarelor din Europa (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 454).

Slavici apelează la conversație, ca modalitate a discursului critic, spre a face cît mai evidente neajunsurile literaturii noastre didactice.

STUDIUL LIMBII ROMÂNE

COMPOZIȚIUNILE

A apărut în *Minerva*, V, nr. 1791, 8 decembrie 1913, p. 1—2.

Slavici continuă analiza programelor de învățămînt și a instrucțiunilor de aplicare a lor (*vezi supra*, p. 373—376) și arată că studiul limbii române avea menirea să dezvolte capacitatea de „a înțelege ceea ce alții au spus fie în scris, fie prin grai viu“. În concepția lui Slavici, compozițiile școlare nu se limitau la actul scrierii, ci serveau profesorului, prin modul cum știa să le corecteze, ca metodă în pregătirea intelectuală a elevilor.

Deși compozițiile școlare prezentau mare importanță în procesul de învățămînt, lipseau manualele didactice pentru acest domeniu. Slavici arată că exista doar un singur *Curs practic și teoretic pentru compozițiuni și disertațiuni* întocmit de Ioan Manliu și care se folosea de multă vreme în școlile noastre. Manualul lui I. Manliu se intitula, de fapt, *Curs practic gradat de compozițiuni și de stil* și se tipărește în 1879. Manliu îi schimbă

titlul în *Curs practic și gradat de stil și compozițiuni*, cu încercări de la ediția a III-a din 1885. Manualul se tipărește în a VIII-a ediție în 1898, care însă nu este ultima. Să mai notăm că Manliu introduce în manualul său și texte de Slavici în care tratează și probleme de educație și învățămînt.

ANALFABEȚII

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1804, 21 decembrie 1913, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici îi consideră analfabeți, fapt important pentru cunoașterea concepției sale, atît pe cei care nu știau să citească și să scrie, cît și pe cei care se mărgineau la învățătura elementară, fără să se preocupe de îmbogățirea cunoștințelor și după ce au părăsit școala. Forurile școlare nu acordau atenție aspectului din urmă. Mărturia cea mai evidentă o constituia, după el, absența revistelor și cărților pentru cercurile largi de cititori.

Prozatorul caută să îplinească acest deziderat în epoca gazetăriei sale la *Tribuna* (1884—1890), cînd înființează „Biblioteca populară a *Tribunei*“. Să mai notăm că această colecție, printre cele mai populare, o inaugurează cu *Pădureanca* (*Opere*, III, București, Editura Minerva, 1979, p. 162—275), una din capodoperele prozei sale.

ȘCOLI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNT

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1810, 29 decembrie 1913. Editorial. Nesemnăt.

Învățămîntul din Elveția este prezentat de Slavici pe baza informațiilor culese la fața locului. Prozatorul îl trimite aici pe Titu-Liviu, fiul său mai mare, să-și facă studiile secundare, și-l vizitează înainte de 1910 (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 425).

Slavici se oprește la situația școlii în unul din cantoanele sărace ale Elveției, spre a atrage atenția asupra îndatoririlor ce ne reveneau în dezvoltarea învățămîntului românesc.

Prozatorul nu ia în considerație poziția geografică avantajoasă a Elveției și nici faptul că peste această țară nu s-au abătut războaie pustiitoare și alte calamități timp de sute de ani.

SECTARISMUL ÎN ȘCOALA

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1826, 16 ianuarie 1914, p. 1. Editorial.

Instabilitatea în învățămînt este pusă de Slavici în legătură cu sistemul de guvernare din țara noastră. Schimbarea miniștrilor aduce perturbări în toate domeniile de activitate și avea consecințe negative și în viața școlii. Multe cadre didactice făceau politică de partid și își pierdeau prestigiul în fața elevilor.

Merită să rețină atenția și indemnul ca măcar în privința învățămîntului să se stabilească o „împreună-lucrare“ atît a oamenilor de cultură cît și a celor politici.

POLITICA ÎN ȘCOALĂ

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1852, 11 februarie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici recunoaște că participarea cadrelor didactice la viața politică se înscria între drepturile lor cetățenești. Ține însă să precizeze că această activitate nu ținea de munca în școală. Pornind de aici, Slavici se pronunță împotriva aprecierii învățătorilor și profesorilor pentru munca la catedră printr-o activitate extrașcolară.

Prozatorul rezumă concepția sa în teza potrivit căreia cadrele didactice nu puteau să facă politică de partid „nici în școală, nici din școală“.

LIPSA DE ÎNVĂȚĂTORI

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1859, 18 februarie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Încadrarea absolvenților de liceu ca învățători este criticată de Slavici pe motivul că aceștia introduceau în satele noastre „un spirit rău“. Slavici avea în vedere, cînd vorbește de acest spirit, atitudinea absolvenților de liceu care considerau ca un surghiun munca în școlile din mediul rural.

Constatăriile acestea sînt pentru Slavici un motiv mai mult să reia pledoaria în favoarea școlilor pedagogice.

PROFESORII SECUNDARI

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1875, 6 martie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Cumulul de funcții constituia în opinia lui Slavici unul din marile neajunsuri ale învățămîntului întrucît făcea ca învățătorii și profesorii să neglijeze munca la catedră. Interesant de observat că Slavici se pronunță și împotriva ținerii de ore în afara școlii.

Slavici nu se mărginește la asemenea constatări, ci vine și cu propuneri prin care să se înlătore aceste neajunsuri din învățămîntul românesc. Stăruie astfel pentru o mai bună salarizare a cadrelor didactice, pentru ca acestea să-și consacre tot timpul activității educative și instructive din școală.

SCUMPĂ GRABĂ

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1890, 21 martie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici face vinovat guvernul liberal că nu a edificat construcțiile școlare concomitent cu sporirea numărului elevilor. Această întârziere se plătea scump, atît în privința costului noilor construcții școlare, cît și a procesului de învățămînt.

Prozatorul insistă și asupra altui aspect negativ. Deschiderea unui mare număr de școli într-un timp scurt lăsa drum liber să pătrundă în corpul didactic elemente fără pregătirea necesară de specialitate.

COROANĂ ȘI RĂDĂCINI

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1894, 25 martie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici intervine în disputa dintre Toma Ionescu, cunoscutul chirurg, și I. G. Duca (1879—1933), ministrul liberal al Cultelor și Instrucțiunii Publice (4 ianuarie 1914—29 ianuarie 1918). Disputa avea ca obiect situația rea din învățămîntul superior. Prozatorul se alătură lui Toma Ionescu și susține, cum face și cu alt prilej (vezi *supra*, p. 400), că progresul școlii românești era

condiționat de pregătirea ce și-o făceau profesorii în institutele superioare de învățămînt.

Prozatorul readuce în discuție și problema analfabeților, lipsa de cadre didactice și disciplina intelectuală. Reluarea acestora și probleme se explică prin faptul că articolele aparțin publicisticii cotidiene.

EDUCAȚIUNEA PUBLICĂ

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1923, 26 aprilie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici reia discuția cu privire la rolul universității în progresul învățămîntului, precum și teza potrivit căreia învățămîntul secundar avea menirea să completeze educația din familie.

Dintre factorii extrașcolari opinia publică are, după părerea sa, cea mai mare influență în viața școlii.

ȘCOLI PEDAGOGICE

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1945, 18 mai 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Școlile pedagogice se bucurau de-o atenție deosebită din partea lui Slavici, întrucît pregăteau învățătorii pentru învățămîntul primar.

Prozatorul se pronunță din nou împotriva folosirii preoților ca învățători, pentru incompatibilitatea dintre cele două profesii.

Măsura pentru înființarea de noi școli pedagogice este luată de I. G. Duca, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în guvernul liberal (vezi *supra*, p. 452).

FINE DE AN

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1964, 6 iunie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnăt.

Slavici reia discuția asupra importanței primului semestru din anul școlar pentru parcurgerea materiilor de învățămînt (vezi *supra*, p. 412). În procesul de învățămînt este deopotrivă

de rău fie că nu se parcurge materia, fie că ea se predă în grabă încît școlarii nu au posibilitatea s-o asimileze.

Examenele de sfîrșit de an sînt considerate de Slavici, cum se desprinde și din alte articole ale sale, ca ineficiente în privința verificării cunoștințelor elevilor. Se pronunță împotriva acestor examene și pentru faptul că deplasau atenția de la verificarea cunoștințelor elevilor spre manifestații festive și pompoase, fără legătură cu procesul de învățămînt.

Merită să fie relevată și încrederea lui Slavici în cadrele didactice și în spiritul lor de abnegație în munca de ridicare a școlii și de promovare a culturii naționale.

CĂLĂTORIILE ÎN VACANȚA

A apărut în *Minerva*, VI, nr. 1970, 12 iunie 1914, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Călătoriile în vacanțele școlare reprezentau în concepția pedagogică a lui Slavici unul din cele mai importante mijloace pentru formarea educației patriotice a elevilor. Aceasta se realiza prin extinderea cunoștințelor elevilor de la locul nașterii la alte ținuturi ale țării.

Autoritățile administrative nu se preocupau îndeajuns să vină în sprijinul educației patriotice a noilor generații și nici să pună în valoare frumusețile țării.

Slavici se ocupă de procesul educativ în afara școlii și în editorialul *Coloniile școlare*, publicat cu un an mai înainte (vezi *supra*, p. 408—409).

ȘCOALA NOASTRĂ

A apărut în *Ziua*, I, nr. 195, 19 februarie 1915, p. 1. Editorial.

Informațiile cuprinse în lucrarea întocmită de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *Statistica știutorilor de carte* (București, Stabilimentul de Arte Grafice Albert Baer, 1915, 213 p.), potrivit cărora numărul știutorilor de carte se apropia de „patruzeci la sută”, nu i se par lui Slavici chiar atît de convingă-

toare în privința ridicării nivelului cultural al poporului. Analabeți puteau să fie, susține el, și mulți din cei care știau să scrie și să citească.

Slavici împărtășește opinia că lipsa de învățămînt este preferabilă unei învățături „rău îndreptată”. Prozatorul preia una din tezele lui Eminescu din articolele publicate în *Timpul* cu cîteva decenii mai înainte.

ȘCOALA NOASTRĂ

A apărut în *Ziua*, I, nr. 299, 4 iunie 1915, p. 1. Editorial. Nesemnat.

Statistica lui M. Negru, *Starea generală a învățămîntului în România*, din care își extrage Slavici datele, se publică în *Universul* în 2 iunie 1915 (nr. 150, p. 1). Din statistica ziarului bucureștean se putea vedea că atît guvernul, cît și instituțiile de învățămînt făceau prea puțin pentru ridicarea culturală a poporului român.

Slavici considera primejdios patriotismul de paradă și se pronunță pentru activitatea practică în slujba „întregirii neamului”.

REFORMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

CUM TREBUIE FĂCUTĂ ACEASTĂ REFORMA

A apărut în *Timpul*, XXIII, nr. 3, 4 martie 1923, p. 1—2 (*Cronica culturală*). Nesemnat.

Reforma învățămîntului se impunea să ia ca punct de plecare, susține Slavici, situația reală din școlile noastre. Prozatorul o sintetizează în cele trei întrebări: *Ce, cît și cum se învață?* Problema cea mai importantă o constituia înscrierea în lege a unor prevederi care să țină seama de specificul tuturor școlilor din sistemul nostru de învățămînt.

Slavici prezintă studiul limbii române, cum face de-a lungul întregii sale activități publicistice, ca cel mai important obiect în învățămîntul primar.

AZILUL „ELENA-DOAMNA“
ȘI
INSTITUTUL „IOAN OTTETELEȘANU“ DE LA
MĂGURELE

INSTITUTE DE BINEFACERE ÎN ROMÂNIA

A apărut în *Foișoara „Telegrafului român“*, I, nr. 19, 9 septembrie 1876, p. 150—152. Nesemnat.

Revista sibiană publică în acest număr sfârșitul studiului lui Eugen Brote, *O privire asupra activității Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român de la înființarea ei pînă la a XIV-a adunare generală*, iar Daniil Popovici-Barcianu sfârșitul studiului *Despre însemnătatea și folosul studiului științelor naturale*. Studiul lui E. Brote este reprodus de Eminescu în *Curierul de Iași* îndată după apariția sa în foaia sibiană.

Articolul lui Slavici se încadrează în aceste preocupări științifice. Informațiile sînt luate, ca și în articolul *Date statistice despre școlile din România* (vezi *supra*, p. 295—298), din lucrarea lui Emanuel Crețulescu, *România considerată sub punctul de vedere fizic, administrativ și economic*, tipărită în *Buletinul Societății geografice române* în ianuarie-aprilie 1876. Instituțiile pe care le prezintă Slavici sînt descrise în capitolul VIII, *Serviciul sanitar* (nr. 2, 1 februarie 1876, p. 119—127).

Din expunerea lui Slavici mai importante sînt informațiile privind reeducarea în închisori prin muncă.

Foișoara „Telegrafului român“ își încetează apariția în 25 decembrie 1877. Revista publică în scurta ei existență, arată Eminescu în *Convorbiri literare*, în 1 august 1877, „studii de-o netăgăduită utilitate“.

FETELE NOASTRE

A apărut în *Albina*, VI, nr. 27—28, 6—13 aprilie 1903, p. 713—718, nr. 30, 27 aprilie 1903, p. 790, 793—795 ; nr. 31, 4 mai 1903, p. 805—807.

Educația fetelor spre a deveni bune gospodine și mame constituia o preocupare a pedagogilor vremii. Slavici atrage atenția asupra acestui lucru prin comentariul său pe marginea articolului publicat în *Kölnische Zeitung* în 12 ianuarie 1903.

Pornind de la articolul din foaia germană, Slavici descrie modul de funcționare a Institutului „Ioan Otteteleșanu“ din Măgurele, pe care îl conducea împreună cu soția sa. Dintre ideile sale pedagogice se impune atenției propunerea făcută de prozator și cu alt prilej, ca fetele și băieții să învețe împreună. Problema aceasta își va găsi rezolvarea mult mai tirziu.

Slavici reia descrierea modului de funcționare a Institutului „Ioan Otteteleșanu“ din Măgurele în monografia sa închinată acestei instituții de învățămînt, pe care o tipărește în 1906. Sînt reproduse în monografie și ilustrațiile de aici. Monografia a fost retipărită în volumul anterior (*Opere*, XI, p. 269—319).

CARITATEA PUBLICĂ

AZILUL „ELENA DOAMNA“

A apărut în *Minerva*, I, nr. 269, 13 septembrie 1909, p. 1.

Slavici elogiază meritele lui Carol Davila și ale Anei Davila, soția sa, în crearea acestui așezămînt de binefacere, unic în felul său în țara noastră. Prozatorul considera că epoca cea mai grea pentru educator o constituie îndrumarea copiilor în primii ani de viață. Important este, cum arată și în alt articol, ca ei să păstreze amintiri frumoase din vîrsta copilăriei.

AZILUL „ELENA DOAMNA“

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II, nr. 37, 7 august 1921, p. 1.

Privirea retrospectivă asupra acestei instituții își propune să demonstreze că s-a procedat greșit prin transformarea din așezămînt de binefacere în unul de utilitate publică.

O parte din informații sînt reluate din monografia *Azilul „Elena Doamna“*, publicată de Slavici în 1884, retipărită în volumul anterior (*Opere*, XI, p. 23—44).

ȘCOALA DE FETE DIN SIBIU

ORGANIZAREA ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU

A apărut în *Tribuna*, II, nr. 184, 14/28 august 1885, p. 734—735, nr. 186, 17/28 august 1885, p. 742—743.

Învățământul pentru fete nu avea în Transilvania, înainte de 1880, nici o școală medie cu limba de predare română. Existau însă preocupări în această direcție încă din 1850, când se constituie la Brașov Reuniunea femeilor române, care își propunea să se ocupe de educarea fetelor rămase orfane în Revoluția din 1848—1849. Reuniuni ale femeilor române se înființează îndeosebi după 1880 la Oradea, Cluj, Mediaș, Abrud, Arad. Se înființează și la Sibiu o Reuniune a femeilor române în 1880, care întreprinde o serie de acțiuni pentru întemeierea unui „institut român de creștere pentru fete, împreună cu internat”. Reuniunea sibiană se adresează Azilului „Elena Doamna” să-i propună o institutoare, care să ia conducerea noii instituții de învățământ. Azilul „Elena Doamna” o trimite pe Eleonora Tănăsescu, viitoarea soție a lui Slavici. Activitatea ei la Azilul „Elena Doamna” o prezentăm în altă parte a comentariilor noastre (vezi *Opere*, XI, p. 629).

Școala elementară a Reuniunii femeilor române din Sibiu își deschide cursurile în noiembrie 1883, cu o singură clasă, ca în noiembrie 1885 să ajungă la șapte clase. Sint chemate să predea lecții „cele mai bune puteri didactice”: D. Popovici-Barcianu, I. Crișan, Matei Voileanu. Între profesori îl vedem și pe Slavici care predă lecții de română și istorie (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 300—302). *Tribuna*, cotidianul sibian de sub conducerea lui I. Slavici, face școlii o largă publicitate intrucit ve-

dea în ea o instituție de interes național. „Nu e aici vorba numai de limbă — scrie ziarul în iulie 1885 — ci de formele culturale de disciplină intelectuală și morală, de întreaga direcțiune a dezvoltării etice a femeii române, de întemeierea unei școli române în înțelesul etic al cuvîntului” (nr. 163, 19/31 iulie 1885, p. 162—163).

Înființarea Școlii de fete constituia doar un început. Asociațiunea transilvană se preocupa de mai multă vreme să deschidă o școală de fete de grad „mai înalt”. Se discută despre înființarea ei la trei adunări generale: Dej (1882), Brașov (1883) și Orăștie (1884). La adunarea generală din urmă, ținută în 5/17 august 1884, se hotărăște să se elaboreze un *Proiect de statut* pentru „instituirea și organizarea școlii superioare de fete”. *Proiectul...* se publică în *Transilvania*, în 1—15 septembrie 1884 și este supus dezbaterilor adunării generale a Asociațiunii transilvane ținută la Gherla în august 1885.

Slavici își expune opiniile cu privire la înființarea Școlii civile (private) de fete, cum se va numi noua instituție de învățământ, după publicarea *Proiectului de statut* și înainte de adunarea generală a Asociațiunii transilvane de la Gherla. Considera potrivit să prezinte Azilul „Elena Doamna” ca model de organizare a unei instituții de învățământ pentru fete. Organizarea instituției bucureștene o prezintă și într-o monografie pe care o publică mai înainte în foaia sibiană (*Opere*, XI, p. 23—44). Alături de organizarea noii instituții de învățământ, Slavici se arată preocupat și de orientarea ei. Prozatorul face distincție între „educațiune” și „instrucțiune” și susține că o școală de fete se impunea să acorde o mai mare importanță celei din urmă. „Școala are însă să corecteze — afirmă el — să întregească și să egalizeze creșterea din familie.”

Distincția ce-o face aici între educație și instrucție stă și la baza studiilor sale de mai târziu, în care se ocupă de probleme de pedagogie.

[ROLUL ȘI SCOPUL ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU]

A apărut în *Tribuna*, III, nr. 193, 23 august/5 septembrie 1886, p. 769. Editorial: *Sibiu*, 22 august st.v. Nesemnăt.

Asociațiunea transilvană ia o serie de măsuri în vederea deschiderii Școlii civile (private) de fete și la unele din ele se referă și Slavici în articolul său. Comitetul de conducere al

Asociațiunii transilvane hotărăște în ședința din 23 februarie 1886 ca școala să funcționeze cu 8 clase. Stăruie să se ia această hotărâre G. Barițiu, care prezintă și o *Opiniune motivată*, publicată în *Transilvania* în 1—15 martie 1886. Asociațiunea transilvană adresează un *Apel* către public în iulie 1886, în care anunță deschiderea cursurilor și dă indicații cu privire la condițiile de primire. Asociațiunea transilvană ia măsuri pentru terminarea edificiului și mobilarea lui, și-l numește director pe D. Popovici-Barcianu, iar directoare a internatului pe Elena Pop. Sint numiți tot acum și „învățătorii ordinari“: Septimiu Albini, Ilarion Pușcariu, Enea Hodoș, Gheorghe Dima și alți cîțiva.

Organizarea Azilului „Elena Doamna“, ca un complex școlar, cum îl prezintă Slavici în monografia sa și în articolul cu care ne-am ocupat mai sus, reține atenția conducerii Asociațiunii transilvane. Sta mărturie faptul că trece școala Reuniunii femeilor române în subordinea noii instituții de învățămînt. Soția lui Slavici își dă demisia de la conducerea școlii primare.

Slavici insistă asupra greutăților întîmpinate de Asociațiunea transilvană în pregătirile pentru deschiderea școlii și ține să precizeze că, prin înființarea ei, se urmăreau scopuri culturale și nu politice. Era o măsură de prevedere ca nu cumva stăpînirea austro-ungară să interzică deschiderea cursurilor.

Prozatorul aduce laude și corpului didactic și lucrul acesta nu trebuie să mire. Profesorii erau tribuniști și susțineau orientarea politică și culturală a cotidianului sibian.

ȘCOALA DE FETE DIN SIBIU

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 135, 17/29 iulie 1887, p. 539. Semnat: I.S.

Școala civilă (privată) de fete cu internat din Sibiu își deschide cursurile în septembrie 1886. Cei doi directori, D. Popovici-Barcianu și Elena Pop, depun mult zel pentru bunul mers al ei, cum face de altfel și corpul didactic.

Slavici insistă asupra greutăților întîmpinate în procesul de învățămînt și asupra pregătirii neomogene a elevelor, care veneau, în parte, de la pensionatele maghiare și germane. Din comentariul său se desprinde că acorda mare importanță limbii române, ca mijloc de educație și instrucție. Teza enunțată aici o dezvoltă mai tîrziu în studiile sale de pedagogie.

Între dificultățile întîmpinate de conducerea școlii se număra și faptul că mare parte din eleve stăteau la gazde, încît influența școlii era anihilată, în bună măsură, prin factori externi. Se pronunță pentru cuprinderea tuturor elevelor în internat, spre a fi permanent sub supravegherea factorilor educativi. Slavici va realiza acest deziderat la Institutul „Ioan Otteteleșeanu“ din Măgurele, cîteva decenii mai tîrziu.

CRIZA ȘCOLII DE FETE DIN SIBIU [I]

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 213, 22 septembrie/4 octombrie 1887, p. 850—851.

Asociațiunea transilvană instituie un control asupra muncii din Școala civilă (privată) de fete printr-un delegat, fapt care este interpretat de conducerea școlii ca o dovadă de neîncredere în cei doi directori. D. Popovici-Barcianu și Elena Pop își dau demisia, în semn de protest. *Tribuna* scrie în 20 septembrie/2 octombrie 1887 că Școala de fete intrase într-o „regretabilă criză“ (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 304).

Slavici intervine în discuția publică și explică criza acestei instituții de învățămînt prin două concepții cu privire la menirea ei în privința educației. Prozatorul găsește justificată dorința celor cîteva familii înstărite, care își aduc contribuția la înființarea școlii și doreau să li se dea fetelor o educație asemănătoare celei din pensionatele germane și maghiare. Această tendință s-a observat și în școala primară a Reuniunii femeilor române. Corpul didactic dorea însă să li se dea fetelor o educație „în spirit oarecum mai democratic“. Slavici se pronunță pentru această orientare, care venea în sprijinul elevelor din „plebe“. Prozatorul face cunoscute măsurile tacite luate de conducerea Asociațiunii transilvane în selecționarea elevelor la primirea în școală. Se avea în vedere tocmai poziția socială a părinților.

Prozatorul fixează scopul educației fetelor. „Ne trebuiesc femei destul de culte — scrie el — și de instruite, pentru ca să ne conducă educațiunea copiilor noștri și să reprezinte cu onoare casele noastre.“

Pledoaria lui Slavici pentru o nouă orientare a Școlii de fete stîrnește proteste în cercul „familiilor ilustre“ sibiene.

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 220, 30 septembrie/12 octombrie 1887, p. 878.

Comitetul Reuniunii femeilor române din Sibiu este convocat în ședință îndată după apariția articolului lui Slavici (vezi *supra*, p. 611) și i se aduc la cunoștință „asertiunile” nedrepte privind școala sibiană. Întimplările relatate de Slavici le apăreau cu atât mai grave cu cât el ține lecții la instituția sibiană, iar „consoarta” sa funcționa, o vreme, ca directoare a școlii primare. Comitetul întocmește un *Conclus* în care Slavici este condamnat pentru cele relatate despre întimplările de la Școala de fete.

Conclusul este întocmit fără participarea membrilor comitetului Reuniunii femeilor române și semnat de Maria Cosma, președinta societății și Nicanor Fratres, ca om de încredere și „notar ad-hoc”. Mai multe membre din comitet își dau demisia, iar soția lui Slavici dă publicității *O rugămintă*, în care arată motivele plecării sale de la conducerea școlii primare. Face declarații publice și D. Popovici-Barcianu și Elena Pop, foștii directori ai școlii. „Eu și mulți ca mine — scrie D. Popovici-Barcianu — ne făceam închipuirea că directorul și directoarea unei școli ca cele întemeiate și susținute de Asociațiunea transilvană pentru literatură și cultura poporului român să fie ceva mai mult decât un epistat sau o gospodăreasă de la o curte boierească” (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 304—306).

Slavici invocă opiniile lui G. Barițiu din disertația sa, *Discurs despre Școala superioară română de fete din Sibiu*, ținută la adunarea generală a Asociațiunii transilvane de la Sibiu, din august 1887, în care se ocupă de orientarea educației în instituția de învățământ pentru fete și aduce în discuție pregătirea ce se dădea fetelor în pensionatele străine. Răspunde și la criticile adresate Asociațiunii transilvane, potrivit cărora aceasta nu construise un edificiu școlar, ci înălțase un palat, mult prea costisitor pentru posibilitățile ei materiale. Acești critici doreau ca elevele să învețe, scrie Barițiu, în „căscioare cu uși crăpate, cu ferestrii de hirtie, nepodite și cu cuptoarele în veci fumătoare”. Disertația se publică în *Transilvania* în septembrie 1887 (nr. 17—18, 1—15 septembrie, p. 160—164).

Slavici prezintă *Conclusul* comitetului Reuniunii femeilor române ca o acțiune a „familiilor ilustre” din Sibiu.

A apărut în *Tribuna*, IV, nr. 255, 10/22 noiembrie 1887, p. 1018—1019.

Asociațiunea transilvană considera că i se cuvenea să aibă ultimul cuvânt în discuția publică cu privire la situația de la Școala de fete din Sibiu. Gh. Barițiu își asumă această obligație, ca secretar general al Asociațiunii transilvane. El publică în *Transilvania*, în 1—15 noiembrie 1887, un articol, *Școalele civile de fete sau școale superioare, diferirea lor de așa-numite aristocratice*, în care arată că burghezia se dezvoltase și că nu se mai simțea nevoia să fie imitate instituțiile aristocratice de învățământ.

Slavici împărtășește opinia lui G. Barițiu în privința înlăturării „fumurilor aristocratice” din educația fetelor. Nu era însă suficient să se recunoască acest lucru, ci se cerea și luarea de măsuri ca să se treacă la „educația rațională”, prin care să se combată „fumurile aristocratice”.

Slavici vorbește aici de „educația rațională”, căreia îi va consacra un studiu amplu câteva decenii mai târziu.

Polemica cu privire la „criza” Școlii de fete din Sibiu se continuă cu un nou articol al lui G. Barițiu, *Doamna Antonia de Gerando, directoarea Școalei superioare de fete din Cluj*, publicat în *Transilvania*, în 1—15 ianuarie 1888, și în care ironizează poziția lui Slavici și a „tribuniștilor” în chestiunea Școlii de fete. Septimiu Albini își dă demisia de la conducerea școlii și publică o declarație în care arată că fusese redus la „rolul unui simplu intendent administrativ”. Publică scrisori deschise D. Popovici-Barcianu și Elena Pop, foștii directori ai școlii, precum și Enea Hodoș, profesor la școală, în care denunță orientarea greșită a comitetului de conducere al Asociațiunii transilvane cu privire la educația fetelor (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, p. 307).

Scrisorile deschise și declarația lui Septimiu Albini îl supără pe G. Barițiu, cum se vede din articolul *Un act de reacredință*, pe care îl publică în *Transilvania* în 1—15 februarie 1888. „Ioan Slavici a tras de păr — scrie G. Barițiu — o afacere internă a institutului în mijlocul plăței și cu aceasta aruncă tăciunile urei și al urgiei în societatea românească de aici.” Slavici răspunde într-un amplu articol, *Afacerea școlii de fete din Sibiu. Intervenirea d-lui G. Barițiu*, publicat în *Tribuna* în trei numere în martie 1888 (nr. 39, 19 februarie/2 martie — nr.

41, 21 februarie/4 martie). Prozatorul îi aduce laude lui G. Barișu pentru interesul ce-l arată față de problemele școlii și stăruie pentru unirea tuturor intelectualilor în ridicarea culturală a poporului. „Eu cred însă că Asociațiunea transilvană, Școala de fete și reuniunile culturale — scrie Slavici — trebuie să fie *terene comune* pe care ne putem întâlni cu toții, orșicare ar fi vederile noastre politice ori literare, și «*dușmani*» sunt aceia care chiar și *aici* produc grupări prin majorități artificiale voind să producă *în afară* impresiunea că ei sunt mari și tari. Mari și tari, fie, numai treabă să facă.“ (Originalul acestui articol se păstrează la Biblioteca Academiei Române în manuscrisul 3345, f. 45—61.)

Polemica în legătură cu Școala de fete din Sibiu este provocată de Slavici și tot el aduce cea mai importantă contribuție în susținerea ei. Polemica dezvăluie, pe de altă parte, existența a două concepții cu privire la menirea instituțiilor de învățământ. O parte a intelectualității transilvănene era animată de dorința de-a înființa instituții de învățământ care să rivalizeze atât în privința educației cât și a instrucției cu colegiile germane și maghiare. Slavici și intelectualii grupați în jurul *Tri-bunei* stăruie pentru înființarea de instituții de învățământ puse în slujba ridicării economice și culturale a poporului.

INDICI

I. INDICE DE NUME¹

A

Adamescu, Gheorghe : 430,
564, 598.
Agârbiceanu, Ion : 549, 563.
Albini, Septimiu : 166, 557,
558, 570, 573.
Alecsandri, Vasile : 42, 248—
250, 258, 489, 494, 534, 546,
560, 571, 598.
Alexandrescu, Grigore (me-
dic) : 215, 216, 565.
Alexandrescu, Grigore (poet) :
230, 535, 546, 560, 568, 598.
Anghel, Athanasie : 319.
Anghel, Dimitrie : 549.
Appóny, Albert : 144, 554, 567.
Arghezi, Tudor : 574.
Aricescu, Constantin D. : 546.

Aristotel : 25, 74.
Asachi, Gheorghe : 546.
Atanasiu, Ștefan : 564, 565.
August (Caius Iulius Caesar
Octavianus Augustus) : 73.
Aurelian, Petre S. : 546, 598.

B

Bacalbașa, I. : 564
Baiazid I Ilderim (Fulgerul) :
258.
Baraș, Iuliu : 543
Barberis, I. : 575.
Barbu, Ion : 574.
Barbu. P. : 559.
Barbusse, Henri : 574.

¹ Indicii cuprind numele și denumirile din textul lui Slavici și din note și comentarii. Sînt înregistrate în forma consacrată, iar cele care apar în alte forme le trecem în paranteză și facem, cînd este cazul, trimiteri. Trecem în paranteză și numele complet al scriitorilor latini și orientali. Facem mențiuni, de asemenea, pentru omonimiile onomastice și de altă natură. Cifrele culese cursiv trimit la note și comentarii.

Barcianu, D. (v. Popovici-Barcianu, Daniil).
Barițiu, George : 521, 525—527, 585, 610, 612—614.
Baronzi, George A. : 546.
Bazin, Antoine-Pierre-Louis : 575.
Bălcescu, Nicolae : 546.
Bărbulescu, Ilie : 573.
Bârsan, Zaharia : 549.
Bârseanu, Andrei : 548.
Bârzotescu, L. : 569.
Bechnitz, Ioan : 544, 578.
Beksics Gusztáv : 337.
Besanu, Ioan : 531.
Besanu, M. : 531.
Bianchi, Eliodoro : 494.
Bismarck, Otto prinț von : 173.
Blaga, Lucian : 555.
Bogdan-Duică, G. : 532, 549.
Boiu, Zaharia : 566.
Bojincă, Damaschin : 550.
Bolintineanu, Dimitrie : 546, 560.
Bolliac, Cezar : 546.
Botezan, P. : 565.
Botiș, Teodor : 531, 537.
Brătescu-Voinești, I. Al. : 598.
Brâncoveanu, Constantin : 324.
Brote, Aurel : 148.
Brote, Eugen : 544, 578, 606.
Buddha : 271, 588.
Buffon, Georges Louis Leclerc de : 546.
Bumbac, Vasile : 563.
Busch, Clemens August : 173.

C

Caliga, G. : 565.
Calvin, Jean : 132.
Camburopol, A. : 574.
Cantemir, Antioh : 546.
Cantemir, Dimitrie : 546, 59³.
Caragiale, Ion Luca : 230, 231, 568, 576.
Carol I : 323.
Carp, Petre P. : 587.
Calargiu, Lascar : 587.
Cazaban, Alexandru : 573.
Ceonțea, Teodor : 105, 545.
Cernețiu, Iustinian : 531.
Cezar (Caius Iulius Caesar) : 272, 275, 276.
Chendi, Ilarie : 549.
Cicero, Marcus Tullius : 546.
Circa (Circă), Irimie : 494.
Ciura, Alexandru : 549.
Cohen (Linaru), M. : 494.
Comșa, Dimitrie : 148, 544, 559, 578.
Confuciu (Cung Fu-tzi) : 131, 192, 273, 274, 276, 278, 279, 532.
Constantin cel Mare : 322.
Constantinescu, Barbu : 494.
Conta, Vasile : 108, 548.
Corneille, Pierre : 546.
Cornelia (Corneliile) : 19.
Coroianu, Iuliu : 559.
Cosma, Maria : 612.
Cosma, Partenie : 550.
Costa-Foru, C. G. : 564, 575.
Costinescu, Emil : 448, 449.
Coșbuc, George : 560, 568, 584, 585, 598.
Cotruș, Aron : 560, 563.
Creangă, Ion : 598.

Crețeanu, George : 535.
Crețulescu (Cretzulescu), Emanuel : 295, 297, 472, 579, 606.
Cristea, Nicolae : 544, 559, 566.
Crișan (Crișian), Ioan : 148, 515, 608.
Cuza, Alexandru Ioan : 248, 488, 571.
Cuza, Elena : 473, 489, 494.

D

Dan, Pamfil : 544.
Danton, Georges Jacques : 276.
Darwin, Charles Robert : 445.
Davila, Ana : 489, 490, 494, 496, 607.
Davila, Carol : 488—496, 502, 607.
Delavrancea, Barbu : 598.
Demetrescu, C. : 564.
Depărățeanu, Alexandru : 230, 568.
Diaconovici Loga, Constantin : 536.
Dima, Gheorghe : 610.
Diogene din Sinope (Diogen) : 546.
Dionisie (episcop) : 420.
Dissescu, Constantin D. : 420, 595.
Dobrescu, C. : 564.
Domide, G. : 559.
Domitian (Titus Flavius Domitianus) : 127.
Donici, Alexandru : 546, 560.

Donici, Ioan : 548.
Dragomirescu, M. : 430, 598.
Duca, I. G. : 452, 568, 602, 603.
Dulfu, Petre : 584.
Dumas, Al. : 546.
Dunca-Schiau, Constanța de : 551.

E

Eftimiu, Victor : 569, 573.
Eliade, Mircea : 576.
Elisabeta : 494, 495.
Eminescu, Mihai : 205, 230, 231, 258, 362, 532, 534, 538—540, 543, 544, 547, 548, 551, 552, 555, 560, 563, 566, 568, 578, 582, 605, 606.
Euclid : 546.

F

Farkaș B. : 532, 535.
Ferdinand I : 275.
Filaret (mitropolit) : 488, 489, 492, 493.
Filipescu, Nicolae : 393.
Florian, Aaron : 566.
Franklin, Benjamin : 546.
Franz Joseph : 562.
Fratreș, Nicanor : 612.
Frauenstädt, Iuliu : 126, 552.

G

Galaction, Gala : 569, 574.
Gandhi, Mahatma : 291, 577.
Gane, Nicolae : 546.

Gautier, Armand : 291, 577.
Gavra, Alexandru : 536, 537.
Gârboviceanu, P. : 564, 580.
Gârleanu, Emil : 549.
Gerando, Antonia : 613.
Ghibu, Onisifor : 549.
Ghica, Grigore III : 493.
Ghica, Ion : 546, 598.
Glück, Eugen : 532, 534, 535.
Goga, Octavian : 549, 553, 569, 573.
Goldiș, Iosif : 537.
Golescu (familie) : 494.
Gorjan, A. : 313—322, 582.
Gorun, Ion : 549.
Gracchus (Tiberius Sempronius) : 222.
Grămadă, Ion : 549.
Grecescu, D. : 494.
Grozescu, Iulian : 532, 550.
Gurban, Constante : 531.

H

Hall, Marchal : 128.
Haret, Spiru : 569.
Heliade Rădulescu, Ion : 546, 560.
Helmholz, Hermann-Ludwig-Ferdinand von : 106.
Henția, Sava : 494.
Herbart, Johann Friedrich : 195, 547.
Herostrat : 524.
Hodoș, Enea : 558, 610, 613.
Hodoș, Nerva : 549.
Homer : 547.

Horățiu (Quintus Horatius Flaccus) : 546.
Hugo, Victor : 546.
Hurmuzachi (familia) : 552.

I

I. S. [I. Slavici] : 610.
Iao : 272, 273, 278.
Idem [I. Slavici] : 556.
Ienescu, C. : 306, 307, 313—318, 581, 582.
Ionescu, Dimitrie (Take) : 367—369, 372—374, 587—589, 596.
Ionescu, Toma : 452, 454, 602.
Iorga, Nicolae : 598.
Iorgovici, Iosif : 536, 550.
Iosif, Ștefan : 548.
Iosif, St. O. : 548, 560.
Isopescul, Octavian : 563.
Ispirescu, Petre : 546.
Istrati, Constantin I : 564, 568.
Istrati, Nicolae : 546.
Iu : 278.
Iuliu Cezar (v. Cezar).

J

Jireček, Constantin Joseph : 67, 539.

K

Kalinderu, Ioan : 478, 481, 484.
Kant, Immanuel : 547.
Karnabatt, D. : 574.

Kessler, A. : 565.
Kimet, Ștefan G. : 313, 314, 316, 317, 582.
Kiseleff, Pavel : 493.

L

Licherdopolu, I. P. : 494.
Liebig (Libig), Justus von : 577.
Locke, John : 547.
Lucaciu, Vasile : 559.
Lucreția (Lucrețiile) : 19.
Ludovic al XIV-lea : 276.
Ludovic al XV-lea : 77.
Lupaș, Ioan : 549.
Luția, Ilie : 544.

M

Macedonski, Alexandru : 535.
Machiavelli, Nicollò : 566.
Maior, Petru : 512.
Mairescu, Titu : 373, 374, 547, 587.
Mangceu (v. Men-Tzi)
Mangra, Vasile (Vincentiu) : 531, 537, 540, 542.
Manliu, Ioan : 436, 600.
Marat, Jean Paul : 276.
Marghiloman (familie) : 420.
Maria (fiica lui Carol I) : 492, 496.
Marienescu, Atanasie M. : 551.
Marsillac, Ulysse de : 494.
Matei, Basarab : 324.
Mavrodi, Al. : 565.
Mayer, Joseph : 175, 440, 559.
Mehedinți, Simion : 268, 269, 271.

Menenius, Agrippa : 522.
Men-Tzi (Mencius) : 279.
Michelangelo (Michelangelo Buonarroti) : 106.
Micu, Simion : 105, 545.
Mihai Viteazul : 324.
Mihali, Teodor : 554, 559.
Mihăilescu, Nicolae : 302—305, 308, 314, 315, 317, 581.
Mihuț, Ioan : 536.
Minovici, Mina : 494.
Minulescu, Ion : 564.
Mircea cel Bătrîn : 258, 324.
Mitulescu, I. : 215, 564, 565.
Mocioni, Alexandru : 551.
Moisil, Iuliu : 568.
Moldovan, Silvestru : 566.
Morariu, Georgiu : 531.
Moș Ioan [Ioan Slavici] : 575.
Mrazec, Ludovic : 568.
Mumuianu, M.G. : 306, 308—314, 581, 582.
Murășan, Teodor : 563.
Mureșanu (Mureșeanu), Andrei : 258, 546, 552, 560.
Murgoci Munteanu, Gheorghes : 564.
Murgu, Eftimie : 550.

N

Napoleon I Bonaparte : 85, 276.
Napoleon al III-lea : 250.
Neamțu, G. : 534.
Negru, M. : 463, 605.
Negruzzi, Constantin : 546, 560, 598.
Negruzzi, Iacob : 540, 546.
Nicoleanu, Nicolae : 230, 568.

O

Ocoşanu, G. : 565.
 Odobescu, A.I. : 546, 598.
 Onişor, Victor : 551.
 Otteteleşanu, Ioan : 478, 481.
 Ovidiu (Publius Ovidius Naso) : 221.

P

P. : 546.
 Pann. Anton : 535, 546, 560.
 Papini, Giovanni : 576.
 Parhon, Constantin I : 574.
 Pascal, Félicier : 143.
 Pasvantoglu : 493.
 Patiția, Romul : 559.
 Pauthier, Guillaume : 273, 575.
 Păcățian, Teodor V. : 566.
 Pervain, Iosif : 540.
 Pestalozzi, Johann Heinrich : 122, 124, 485.
 Petru Rareş : 275.
 Philippide, Alexandru : 574.
 Platon : 25, 74, 131, 365, 546.
 Polo, Marco : 272.
 Poni, Petru : 373.
 Pop de Băsești, Gheorghe : 559.
 Pop, Elena : 511, 512, 518, 527, 610—613.
 Pop, Ladislau : 511.
 Pop, Ștefan : 105, 545, 546.
 Popa (Pop), Georgiu : 535.
 Popea, Ioan : 105, 545, 546, 548.
 Popescu, I. (București) : 564.

Popescu, Ioan (Sibiu) : 148, 544, 547, 551.

Popescu, Simeon : 543.
 Popovici-Barcianu, Daniil : 148, 515, 518, 527, 544, 559, 578, 606, 608, 610—613.
 Popovici-Barcianu, Sabin : 558.

Pora, N. : 573.
 Puşcariu, Ilarion : 544, 578, 610.
 Puşcariu, Ioan : 551.
 Puşcariu, Sextil : 549, 563.
 Puşkin, Aleksandr Sergheevici : 550.
 Pumnul, Aron : 176, 546.

R

Radu de la Afumați : 275.
 Rafael (Raffaello Sanzio) : 106.
 Ranta-Buticescu, V. : 550.
 Rațiu, Ion : 559.
 Rădulescu-Motru, Constantin : 402, 549, 573.
 Răşcanu, Petru : 361.
 Rebreanu, Liviu : 569.
 Robespierre, Maximilien de : 276.
 Roman, Alexandru : 550.
 Roman, Visarion : 566.
 Roşca, Remus : 558.
 Rotică, Gavril : 549.
 Rousseau, Jean-Jacques : 15, 16, 43, 533.
 Russo, Alecu : 598.
 Rusu-Şirianu, Ioan : 549.

S

Safárik, Pavel Jozef : 539.
 Schopenhauer, Arthur : 126—129, 552.
 Sci [I. Slavici] : 586.
 Scipio (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus) : 222.
 Serb, Gherasim : 531—534, 537, 538.
 Shakespeare, William : 126, 546.
 Silași, Grigore : 584.
 Sion, Gheorghe : 546, 560.
 Slavici, Eleonora (Tănăsescu, Eleonora) : 608, 610, 612.
 Slavici, Titu-Liviu : 600.
 Socrate : 131.
 Soliman II (Suleiman Magnificul) : 275.
 Speranția (Speranța), Theodor D. : 405.
 Stanley, Henry Morton : 291, 577.
 Stănescu, Mircea B. : 550.
 Stein, Lorenz : 21, 533.
 Stoenescu, N. : 564.
 Stoica, Dionisie : 551.
 Străinescu, M.C. : 306—308, 581.
 Stroescu, M. : 430, 434, 598, 599.
 Sturdza, Dimitrie A. : 373.
 Sturza, M. : 531.
 Suchianu, I. : 430, 434, 598, 599.
 Suci, Aurel : 559.
 Suleiman Magnificul (v. Soliman II).

Ș

Șaguna, Andrei : 45, 147, 319, 334, 536, 566.
 Șandor, Atanasie : 537.
 Șincai, Gheorghe : 537.
 Ștefan cel Mare : 324.
 Ștefănescu, Anghel : 564.
 Ștefănescu, B. : 494.
 Ștefănescu, Grigore : 546.
 Ștefănescu, Teodor : 494.
 Șun : 272, 273, 278.

T

Tacit (Publius Cornelius Tacitus) : 362.
 Tarquiniu (Tarquinius Superbus) : 73.
 Tănăsescu, Eleonora (v. Slavici, Eleonora).
 Teodoreanu, Ionel : 575.
 Teodorescu, Dem. : 574.
 Teodori : 550.
 Tiberiu Gracchul (v. Gracchus Tiberius Sempronius)
 Titus (Titus Flavius Sabinus Vespasianus) : 127.
 Torouțiu, I.E. : 547, 563.
 Turturescu, Tiberiu : 247.

Ț

Țichindeal, Dimitrie : 536.

U

Urechiă, Vasile Alexandrescu : 373.

V

Vasici-Ungureanu, Pavel : 550, 566.

Vatamaniuc, D. : 533, 534, 540, 544, 551, 552, 559, 574, 580, 585, 586, 599, 608, 611—613.

Văcărescu, Iancu : 546.

Veliciu, Mihail : 559.

Vennescu, Alexandru : 313, 314, 582.

Vergiliu (Publius Vergilius Maro) : 229.

Vianu, Tudor : 574.

Viciu, Alexiu : 105, 545, 546.

Vinea, Ion : 574.

Voileanu, Matei : 608.

Vuia, G. : 105, 545, 546.

Vulcan, Iosif : 550.

W

Welschinger, Henric : 145.

Wolf, Friedrich August : 547.

X

Xenofon : 365.

Xenopol, Alexandru D. : 546.

Z

Zamfirolu, G. Al. : 313, 314, 316—322, 582.

Zapolya, Ioan : 275.

Zimmermann, Robert : 547.

Zotu, George : 494.

II. INDICE DE NUMIRI GEOGRAFICE ȘI ISTORICE**A**

Abrud : 333, 608.

Africa : 577.

Alba-Iulia : 318, 319, 332.

Alsacia : 143.

Amazoane : 300.

America : 28, 62, 65, 234.

Anglia (Englittera) : 28, 73, 291, 316, 490, 564.

Apus (*v.* Occident).

Arad : 45, 51, 148, 318, 330,

332, 383, 531, 532, 534, 536,

545, 550, 557, 560, 584, 608.

Ardeal (*v.* Transilvania).

Asia : 12, 28, 291, 362, 577.

Atena : 18, 326.

Austria : 145, 318, 382, 383, 564.

Austro-Ungaria (*v.* Imperiul Austro-Ungar).

Avrig : 375.

B

Bacica : 176.

Banat : 137, 176, 266, 513.

Basarabia : 175, 267, 313, 315, 317, 318.

Beiuș : 44, 147, 330, 536, 544.

Belgia : 83, 481.

Bizant : 159.

Birlad : 357.

Blaj : 44, 139, 147, 318, 319, 330, 536, 544, 545, 584.

Bolgrad : 295.

Botoșani : 357.

Brad : 44, 147, 536, 544.

Bran : 371.

Brașov : 44, 147, 162, 371, 536, 543, 544, 549, 608, 609.

Bucovina : 175, 176, 266, 267,

313, 315, 317—319, 371, 372,

374, 513, 559, 563, 588, 589.

București : 122, 126, 148, 150,

207—209, 241, 254, 267,

296—297, 308, 309, 325, 326,

343, 344, 349—353, 357,

358, 371, 372, 411, 413, 415,

435, 472, 473, 488, 492, 496,

533, 541, 546, 547, 555, 564,

566, 568, 573—577, 579—

582, 585, 595, 599, 600, 604.

Budapesta : 162, 539, 544, 550,

551, 554, 557, 568, 573, 589.
Bulgaria : 175, 314.
Buzău : 420—422.

C

Capitala (*v.* București).
Capu-Coastei : 374.
Caransebeș : 148, 318, 332, 584.
Carei : 333.
Carpați : 48, 176, 213, 232, 235, 303—305, 307, 317, 325, 339, 371, 372, 375, 543, 595.
Cernăuți : 318, 319, 326, 563.
China : 272, 273, 277—279, 300, 575.
Chișinău : 318.
Cluj : 143, 162, 318, 332, 333, 336, 338—340, 559, 584, 585, 608, 613.
Cohalm (*v.* Rupea).
Constantinopol : 323, 324.
Coroana Ungară (*v.* Ungaria).
Cotroceni : 493.
Craiova : 296, 357, 473.
Criș, Crișuri : 138, 266.
Crișana : 302, 303, 317, 318.

D

Dacia : 103, 233, 302—305, 314, 315, 581.
Dej : 333, 609.
Deva : 332.
Dimbovița (plasa) : 308.
Dimbovița (riul) : 451.
Dniestru (*v.* Nistru).
Dobrovăț : 474.

Dumbrăveni : 551.
Dunărea : 138, 176, 177, 234, 244, 303, 304, 317, 325, 339, 375, 393, 410, 411, 450.

E

Eivetița (Svițera) : 83, 108, 269, 439, 441, 461, 465, 600.
Englittera (*v.* Anglia).
Europa : 35, 36, 41, 55, 59, 77, 83, 108, 144, 246, 249, 250, 291, 314—316, 323, 331, 379, 417, 444, 453, 491, 566, 577, 581, 599.

F

Făgăraș : 333.
Focșani : 357.
Franța : 77, 143—145, 230, 245, 262, 266, 316, 475, 476, 478, 481, 487, 564, 571.

G

Galați : 357, 582.
Geneva : 440, 441.
Germania (Prusia) : 77, 143—145, 230, 245, 262, 265, 266, 316, 335, 461, 466, 475, 476, 478, 487, 547, 564.
Gherla : 148, 318, 550, 584, 609.
Giula : 333.
Grecia : 314.

H

Helada (Hellas) : 38.
Herăstrău : 296.

Himalaia : 300.
Hinter-Brühl : 543.

I

Iași : 147, 296, 297, 348—352, 357, 358, 361, 473, 566, 578, 582, 606.
Ierusalim : 323, 324.
Ilfov : 301, 306, 308, 309, 581.
Imperiul Austro-Ungar (Monarhia Austro-Ungurească) : 314, 316, 319, 341, 532, 533, 536, 538, 539, 541, 548, 549, 557, 562, 566, 573, 586, 590, 595.
Imperiul Bizantin : 323.
Imperiul Roman : 55, 323.
India : 291, 577.
Italia : 62, 234, 265, 490, 551, 566.

L

Leipzig : 552.
Londra : 300.
Lugoj : 162, 318, 332.

M

Macedonia : 175.
Maramureș : 137, 266, 303, 317.
Marea Neagră : 339.
Măgurele : 480, 485, 486, 549, 560, 561, 607, 611.
Mănăstirea Dealu : 253, 393, 422.
Măgineni : 474.
Medias : 608.

Moeris : 272.
Moldova : 175, 275, 318, 473.
Molna : 325.
Monarhia Austro-Ungară (*v.* Imperiul Austro-Ungar).
Moscova : 326.
Mostiștea : 308.
Muntele Athos (Sfântul Munte) : 323, 324, 326.
Muntenegru : 314.
Muntenia : 275, 318.
Mureș : 138, 266.
Mureș-Oșorhei (*v.* Tîrgu-Mureș).

N

Năsăud : 44, 147, 536, 544, 584.
Negoiești : 308.
New York : 418.
Nistru (Dniestru) : 303, 304, 317, 339.

O

Occident (Apus) : 58, 211, 212, 266.
Olimp : 117, 362.
Olt : 138.
Oltenița : 308.
Oradea-Mare (Urbea-Mare) : 147, 318, 332, 608.
Orăștie : 332, 609.
Orient : 28, 218, 324, 326, 344.

P

Paris : 167, 248, 324, 573, 575, 577.

Peninsula Balcanică : 304, 305,
410.

Piemont : 265.

Pind : 177.

Plătărești : 474.

Ploiești : 357, 472, 582.

Poiana-Mărului : 375.

Polonia : 144.

Pompei : 233.

Portugalia : 314.

Porțile-de-Fier : 138.

Praga : 540.

Prahova : 301, 306, 307, 581.

Prusia (v. Germania).

Prut : 325.

Putna : 532, 540, 543.

R

Ragusa : 318.

Regatul Român (v. România).

Regatul Ungar (v. Ungaria).

Reghin : 333.

Roma : 18, 37, 38, 73, 158, 259,
272, 322, 583.

România (Regatul Român) :
146, 147, 148, 150, 174, 176,
177, 232, 248, 249, 265, 267,
295, 298, 303—305, 313—315,
317—319, 323, 326, 371—375,
378, 384, 440, 472, 473, 492,
502, 517, 543, 549, 550, 555,
569, 571, 578, 579, 581, 583,
584, 586—588, 599, 606.

Rupea (Cohalm) : 333.

Rusia : 145, 219, 248, 314, 316,
566.

S

Sabar : 308.

Satu-Mare (Sătmar) : 332.

Săcele : 371.

Sălaj : 266.

Sătmar (v. Satu-Mare).

Scepuș : 176.

Serbia : 175, 314.

Sfintul Munte (v. Muntele
Athos).

Sibiu : 97, 147, 148, 159, 163,
318, 319, 330, 332, 336, 340,
499, 511—520, 522, 524, 526,
543—545, 547, 549—551, 557,
567, 578, 584, 585, 608, 609,
613.

Sicilia : 218.

Sighet (Sighetul Marmăției) :
332.

Sighișoara : 332.

Snagov : 308.

Someș : 138.

Sparta : 18.

Suceava : 371.

Svițera (v. Elveția).

Ș

Șemniț : 162.

Șiria : 375.

Șomcuta : 338.

T

Timișana : 315, 317, 318.

Timișoara : 266, 318, 332, 543.

Tîrchilești : 208.

Tisa : 161, 266, 303, 304, 317,
339.

Tîrgoviște : 253.

Tîrgu-Mureș (Mureș-Oșorhei) :
332.

Transilvania : 137, 143, 147,
148, 150, 176, 266, 267, 275,
317, 318, 330, 335, 337, 341,
372, 374, 375, 377, 536, 538,
544, 563, 566, 573, 584—586,
588, 589, 608.

Turcia : 314.

Ț

Țara (Țară) (v. România).

Țara Românească (v. Româ-
nia).

Țara Ungurească (v. Ungaria).

Țarigrad : 323.

Țările Române (v. România).

U

Ungaria (Regatul Ungar, Co-
roana Ungară) : 133, 137—
139, 143, 144—146, 148, 150,
172, 176, 219, 266, 275, 318,
334, 336—341, 371, 377—
379, 384, 513, 589.

Urbea-Mare (v. Oradea-Mare).

Uri : 439, 440.

V

Văcărești : 473.

Vidra : 375.

Viena : 105, 107, 382, 384,
532—534, 537—541, 543, 544,
547, 551, 552, 559, 563, 568,
573, 578.

Vrancea : 318.

Z

Zara : 318.

Zărnești : 371.

III. INDICE DE SCRIERI LITERARE, ISTORICE,
FILOZOFICE, TRATATE ȘTIINȚIFICE, OPERE ARTISTICE,
REVISTE ȘI ZIARE, SOCIETĂȚI CULTURALE, LITERARE,
ARTISTICE ȘI ȘTIINȚIFICE, INSTITUȚII, ORGANIZAȚII ȘI
PARTIDE POLITICE

A

Academia Română : 148, 483,
484, 486, 487, 564, 566.
Adevărul literar și artistic :
607.
Adieri (I. Agârbiceanu) : 563.
Afacerea Școlii de fete din
Sibiu. *Intervenirea d-lui G.
Barițiu* (I. Slavici) : 613.
Albina : 438, 607.
Alexandria : 438.
Almanach jubiliar. *Academia
ortodoxă. 1884—1909* : 563.
Almanachul Societății acade-
mice social-literare „Ro-
mânia Jună” din Viena :
546, 551.
Almanachul Societății de lec-
tură „Petru Maior” : 550,
551.
America : 553.
Amintiri din copilărie (Con-
stanța Dunca-Schiau) : 551.
Anabasis (Xenofon) : 365.
Apărarea sănătății : 564, 565.

Apel (Apelul Astrei) : 610.
*Apel (Apelurile pentru serba-
rea de la Putna)* : 540.
Arghir și Elena : 438.
*Aritmetica generală și specia-
lă* (Teodor Ceantea) : 105,
545.
*Asociația Cercetașilor Româ-
niei* : 564.
*Asociațiunea transilvană pen-
tru literatura și cultura
poporului român (Astra)* :
330, 504—506, 508—512. 519,
521, 553, 609—614.
Ateneul Român : 122.
Azilul „Elena Doamna” : 296,
471, 472, 488, 489, 491—496,
502, 516, 579, 583, 606,
607—160.

B

Banca „Albina” : 550.
Banca Română de Credit : 367.
Bericht über das Schuljahr :
599.

*Biblia (Sfânta Scriptură,
Evanghelia)* : 56, 62, 322,
323, 438.
*Bibliografie [„A ieșit de sub
tipar...”]* (M. Eminescu) :
582.
*Biblioteca Academiei Ro-
mâne* : 557, 558, 567, 614.
*Biblioteca poporală a Tribu-
nei (Sibiu)* : 600.
Biserica română : 583.
„Boy-Scouts” : 564.
Bukarester Tagblatt : 574.
Buletinul armatei și marinei :
569.
*Buletinul Societății geografice
române* : 295, 579.

C

*Calendar pe anul de la
Christos 1902* : 560.
*Calendarul „Minervei” pe
1915* : 573.
Camora : 218.
Caracter și energie (C. Rădu-
lescu-Motru) : 573.
Carte de cetire (v. *Legenda-
riu...* de Alexandru Viciu).
Carte de cetire (v. *Legenda-
riu...* de Ștefan Pop).
*Carte de cetire pentru gim-
nazii, școale reale, comer-
ciale, pedagogice* (I. Po-
pea) : 105, 545.
*Catehismul religiei creștine
catolice* (Simeon Micu) :
105, 545.
Către cărturarii noștri (Oct.
Goga) : 553, 554.

Către cetitori (I. Popea, A.
Bârseanu) : 548.
Către cetitorii noștri (I. Sla-
vici) : 572.
*Către onorații cetitori (Foi-
șoara „Telegraful român”)* :
578.
*Către onorații lectori (Spe-
ranța)* : 531.
*Către publicul român (Tri-
buna)* : 544.
Cercetașul : 564.
Cestiunea română (I. Slavici) :
586.
Cetire. Gramatică și stil (I.
Suchianu și M. Stroescu) :
430, 598.
*Ceva despre limba și litera-
tura coptică* (Octavian Iso-
pescul) : 563.
*Chine moderne ou Descrip-
tion historique, géographi-
que et littéraire de ce vaste
empire d'après des docu-
ments chinois* (G. Pauthier
și A.P.L. Bazin) : 273, 277,
575.
„Clarté” : 574.
*Colaborarea literară a scriito-
rilor români la publicați-
ile arădene* (E. Glück și
B. Farkas) : 535.
Colegiul de Propaganda Fide :
326, 583.
Coloniile școlare (I. Slavici) :
604.
*Compendiu de geografie uni-
versală* (Teodor Ceantea) :
105, 545.

Conclus (Comitetul Reuniunii femeilor române din Sibiu) : 612.
 Consiliul de Război : 247.
 Consistoriul diecesan (Arad) : 535, 537, 538.
 Convorbiri literare : 578, 584, 606.
 Corespondența română : 558, 559, 587—589.
 Corpurile Legiuitoare (v. Parlamentul Român).
 Credit (v. Banca Română de Credit).
 Cruciada copiilor (L. Blaga) : 555.
 Cugetări filosofice (I. Slavici) : 583.
 Cultura maghiară (I. Slavici) : 533.
 Cum s-au certat doi notabili (Alexandru Cazaban) : 573.
 Curierul de Iași : 566, 578, 582, 606.
 Curs practic și gradat de stil și compozițiuni (I. Manliu) : 436, 600.
 Curtea din Viena : 559, 563, 568, 573.
 Cuvînt redacțional (Tribuna poporului) : 549.
 Cuvîntul nostru (I. Slavici) : 563.

D

Dacia, descrierea fizică, economică, urmată de două hărți speciale ale Româ-

niei (N. Mihăilescu) : 302, 581.

Date statistice despre școalele din România (I. Slavici) : 606.

De educatione : 15.

Der Sozialismus und Kommunismus der heutigen Frank reich (Lorenz Stein) : 533.

Despre însemnătatea și folosul studiului științelor naturale (Daniil Popovici-Barcianu) : 606.

Despre originea poeziei populare române (Grigore Silași) : 584.

Die Welt als Wille und Vorstellung (A. Schopenhauer) : 126, 552.

Dieta Ungară (v. Parlamentul Maghiar).

Din corespondența inedită a lui I. Slavici (Iosif Pervain) : 540.

Din două lumi (I. Slavici) : 564.

Din vecini (I. Slavici) : 576.

Discours sur l'origine de l'inégalité (J.-J. Rousseau) : 533.

Discurs despre Școala superioară română de fete din Sibiu (G. Barițiu) : 612.

Doamna Antonia de Gerando, directoarea Școlii superioare de fete din Cluj (G. Barițiu) : 613.

Drepturile în școala populară : 541.

Du contract social (J.-J. Rousseau) : 533.

E

„Éclaircisseurs“ : 564.

Economia națională (v. Nationalökonomie).

Educatorul : 583.

Educația națională (I. Popescu) : 551.

Educațiunea fizică (I. Slavici) : 565, 577.

Eforia spitalelor civile : 472, 489, 493, 494.

Elemente de geografie (A. Gorjan) : 313, 582.

Elemente de geografie (C. Ienescu) : 313, 582.

Elemente de geografie (Ștefan G. Kimet) : 313, 582.

Elemente de geografie (G. Al. Zamfiroiu) : 313, 582.

Elemente de geografie modernă (Alexandru Venescu) : 313, 582.

Émile ou L'éducation (J.-J. Rousseau) : 15, 533.

Epitropia Sf. Spiridon : 472, 473.

Epitropia spitalelor Brîncove-nești : 472, 473.

Esopia (Isopia) : 438.

Estetica (Robert Zimmermann) : 547.

Evangelia (v. Biblia).

F

Facultatea de litere (București) : 447.

Facultatea de medicină (București) : 472.

Facultatea de teologie (București) : 322, 583.

Falimentul școlii : 239.

Familia : 550, 552.

Fapta omenească (memorialistică, I. Slavici) : 577.

Fapta omenească (articol, I. Slavici) : 577.

Filozofia dreptului (v. Rechtsphilosophie).

Finanzwissenschaft (Lorenz Stein) : 533.

Foaia poporului : 559.

Foaia tinerimii (Revista Carol I) : 575—577.

Foișoara „Telegrafului român“ : 578, 606.

Fremden—Blatt (Fremdenblatt) : 383, 590.

G

G. Coșbuc. O privire asupra operei literare (D. Vata-maniuc) : 585.

Gazeta Bucovinei : 559.

Gazeta Bucureștilor : 574.

Gazeta Transilvaniei : 543, 549, 585.

Geografia județului Ilfov (M. G. Mumuianu) : 306.

Geografia județului Ilfov (M. C. Străinescu) : 306.

Geografia județului Prahova (C. Ienescu) : 306, 307.

Geografie (v. Compendiu de geografie universală).

Geschichte der Philosophie (Robert Zimmermann) : 547.

Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage (Lorenz Stein): 533.

Geschichte des serbischen Schrifthums (Pavel Jozef Safárik): 540.

Istoria des sudslawischen Literatur (Pavel Jozef Safárik): 540.

Gura satului (I. Slavici): 545.

H

Handbuch des Prüfungs und Unterrichtswesens (Const. Jos. Jireček): 67, 539.

Higiena poporală cu privire la sáteanul român (G. Vuia): 105, 545, 546.

Hronica románilor și a mai multor neamuri (G. Șincai): 537.

I

Inspețiunea școlilor (I. Slavici): 536.

Institutul „Ioan Ottetelesanu“ din Măgurele: 480, 549, 560, 593, 607, 611.

Institutul teologic-pedagogic (Arad): 51, 531, 532, 537, 538.

Institutul teologic-pedagogic (Sibiu): 578.

Ioan Slavici. Opera literară (D. Vatamaniuc): 533.

Ioan Slavici și lumea prin care a trecut (D. Vatamaniuc): 533, 540, 544, 550, 551, 552, 559, 574, 580, 583, 586, 599, 600, 608, 611—613.

Isofia (v. *Esopia*).

Istoria bisericii ortodoxe răsăritene universale de la întemeierea ei pînă în zilele noastre (A. Șaguna): 45.

Istoria contemporană a României (T. Maiorescu): 587.

Istoria mișcării sociale în Franța de la 1789 pînă în zilele noastre (v. *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage*).

Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad (T. Botiș): 531, 537.

Istoria universală (I. Slavici): 588.

I

Inchisorile mele (I. Slavici): 556.

Învățămîntul primar și secundar: 591.

J

Julie ou la Nouvelle Héloïse (J.-J. Rousseau): 533.

K

Kaiserlich-Königliches Allgemeine Krankenhaus Studentenabteilung: 540, 542.

Kölnische Zeitung: 475, 484, 487, 607.

Konversations-Lexikon (Joseph Mayer): 175, 440, 559.

L

L'alimentation et les régimes chez l'homme sain et chez les malades (Armand Gautier): 291, 577.

La începutul anului scolastic: 585.

L'Éclair: 145.

Legendariu pentru școlile primare române (Carte de cetire) (Ștefan Pop): 105, 545, 546.

Legendariu românesc pentru a V-a și a VI-a clase gimnaziale (Carte de cetire) (Alexiu Viciu): 105, 545, 546.

Lepturariu românesc (Aron Pumnul): 546.

Les Confessions (J.-J. Rousseau): 533.

Lexiconul de conversațiune (v. *Konversations-Lexikon*).

Liceul „Mihai Viteazul“ (București): 435.

Liga contra tuberculozei, sifilisului și alcoolismului: 209, 212, 564, 565.

Liga pentru unitatea culturală a tuturor románilor: 147, 564.

Luceafărul (M. Eminescu): 551.

Lumea ca voință și reprezentare (v. *Die Welt als Wille und Vorstellung*).

Lumina: 531, 535, 536, 538—542.

Luminătorul: 543.

Lupta: 554, 555.

Lycées des Filles: 476.

M

Mafia: 218, 219, 566.

Manual de timba română (M. Dragomirescu și Gh. Adamescu): 430, 598.

Mihai Eminescu: 532.

Minerva: 253, 427, 438, 563, 565, 566, 568—572, 590—604, 607.

Ministerul Agriculturii și Domeniilor: 604.

Ministerul de Culte și Instrucțiune publică (Imperiul Austro-Ungar): 382, 384, 387, 389, 554.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice: 108, 269, 271, 314, 322, 372, 376, 387, 389, 396, 412—414, 442, 443, 448, 452, 455, 456, 462, 548, 587, 591, 595, 602.

Ministerul de Finanțe: 448, 449.

Ministerul de Război: 256, 396.

Miorița : 362.
Mișcarea artistică (N. Pora) :
573.
Mitropolia ortodoxă română
din Transilvania : 566.
Moții și maghiarii (I. Sla-
vici) : 586.

N

Nationalökonomie (Lorenz
Stein) : 533.
Necesitatea studiului pedago-
giei (I. Popescu) : 551.
Numele de botez (Gherasim
Serb) : 531.

O

O privire asupra activității
Asociațiunii transilvane
pentru literatura română
și cultura poporului român
de la înființarea ei pînă
la a XIV-a adunare gene-
rală (E. Brote) : 606.
O rugămintă (Eleonora Sla-
vici) : 612.
O scrisoare din Italia (I. Sla-
vici) : 546.
Oamenii de știință și rolul
lor social (C. I. Parhon) :
574.
Observatoriul : 543, 585.
Opere III. Nuvele (I. Slavici) :
574, 600.
Opere IV. Nuvele (I. Slavici) :
576.

Opere VIII. Romane (I. Sla-
vici) : 575.
Opere IX. Memorialistică (I.
Slavici) : 533, 546, 552, 578,
595.
Opere IX. Publicistică (M.
Eminescu) : 566, 579, 582.
Opere X. Studii și articole (I.
Slavici) : 541, 547, 583.
Opere XI. Scrieri pedagogice
(I. Slavici) : 559, 560, 577,
583, 607, 609.
Opinie motivată (G. Barițiu) :
610.
Orbul amor (I. Slavici) : 552.
Orfelinatul (Orfanotrofiul) de
băieți din Pantelimon : 473,
489, 493.

P

Parerga und Paralipomena
(A. Schopenhauer) : 126,
552.
Parisul (V. Eftimiu) : 573.
Parlamentul Maghiar (Dieta
Ungară) : 18, 137—139, 544.
Parlamentul Român (Corpu-
rile legiuitoare) : 138, 218,
220, 367, 368, 386, 400, 402,
425, 448, 472.
Partidul Conservator : 369,
374.
Partidul Național Liberal :
369, 586, 587.
Partidul Național Român :
544.
Pascal, săracul (I. Slavici) :
574.
Patriarhia ortodoxă : 324, 326.

Pădureanca (I. Slavici) : 600.
Pe drumul nou (Oct. Goga) :
553.
„Pfatfinder“ : 564.
Philosophisches Conversatio-
num (Robert Zimmer-
mann) : 574.
Povestea Ardealului (Oct.
Goga) : 573.
Pozițiunea organică a așeză-
mintelor de învățămînt (I.
Slavici) : 538.
Praktische Philosophie (Ro-
bert Zimmermann) : 547.
Prefață (la Istoria universală)
(I. Slavici) : 559.
Preparandia (v. Școala Nor-
mală, Arad).
Problema vieții (Alex. Mocio-
ni) : 551.
Proiect de statut (pentru
Școala de fete din Sibiu) :
609.
Prolegomena ad Homerum
(Friedrich August Wolf) :
547.
Psihologia empirică sau ști-
ința despre suflet în mar-
ginile observațiunii (I. Po-
pescu) : 547, 551.
Psihologie (I. Slavici) : 583.
Psychologie (Robert Zimmer-
mann) : 547.

R

Raportul (prezentat la Adu-
narea generală a Ligii con-
tra tuberculozei, sifilisului

și alcoolismului) (Gr. Ale-
xandrescu) : 565.
Răsunetul (A. Mureșanu) : 258.
Rechtsphilosophie (Lorenz
Stein) : 533.
Reforma (Reformațiunea reli-
gioasă) : 62, 74.
Regulamentul militar : 240.
Reuniunea femeilor române
(Brașov) : 608.
Reuniunea femeilor române
(Sibiu) : 513, 515, 524, 526,
608.
Revista Carol I (v. Foaia ti-
nerimii).
Revista copiilor și a tineri-
mii : 575.
Revoluția Franceză : 15, 68,
73, 76, 77, 276, 493.
România considerată sub
punctul de vedere fizic, ad-
ministrativ și economic
(Emanuil Crețulescu) : 295,
579, 606.
„România Jună“ (v. Societa-
tea academică social-lite-
rară „România Jună“).
Românul (Arad) : 549.

S

Scandalul din Arad (articol
în Telegraful român) : 557.
Seminarul Pedagogic (Bucu-
rești) : 413, 414, 595, 596.
Sentinela romană (V. Alecsan-
dri) : 258.
Sfinta Scriptură (v. Biblia).
Siebenbürgische-deutscher
Tagblatt : 585.

- Sistemul gimnazial. Vederi pedagogice*: 546.
- Slavici către Gherasim Sîrbu* (G. Bogdan-Duică): 532.
- Socialismul și comunismul Franței actuale* (v. *Der Sozialismus und Kommunismus der heutigen Frankreich*).
- Societatea academică social-literară „România Jună”: 551.
- Societatea culturală „Lumina-rea săteanului”: 568.
- Societatea de lectură (Arad): 531.
- Societatea „Iulia”: 336, 338, 339, 584, 585.
- Societatea „Petru Maior”: 550—552.
- Societatea pentru învățătura poporului român: 580.
- Societatea pentru învățătura poporului român din București cu școlile ei: 1866—1906* (P. Gârbovi-ceanu): 580.
- Societatea „Steaua”: 438.
- Speranța. Bibliografie* (B. Far-kaș, E. Glück): 532.
- Speranța*: 531, 534, 535.
- Spitalul Brâncovenesc (Brân-covean): 473.
- Spitalul obștesc imperial re-gal. Secția studenților (v. *Kaiserlich-Königliches Al-gemeine Krankenhaus, Studentenabteilung*).
- Starea generală a învățămîn-tului* (M. Negru): 605.
- Statistica știutorilor de carte*: 461, 604.
- Statutul organic* (A. Șaguna): 536.
- Studia Universitatis Babeș-Bolyai*: 540.
- Studii și documente literare* (I. E. Torouțiu): 547.
- Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici* (E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc): 534.

Ș

- Școala ardeleană: 537, 542.
- Școala civilă (privată) de fete Sibiu: 499, 509, 511—515, 517, 520, 608—614.
- Școala de agricultură (He-răstrău): 296.
- Școala de carte (L. Bârzo-tescu): 569.
- Școala elementară a Reuniu-nii femeilor române din Sibiu: 608, 610, 611.
- Școala militară (Mănăstirea Dealu): 253.
- Școala Normală (Preparan-dia) (Arad): 45, 51, 536—538.
- Școala Normală (București): 580.
- Școala Normală (Buzău): 420.
- Școala superioară de fete (București): 599.
- Școala și familia: 548.
- Școlile civile de fete sau școlile superioare, dife-rința lor de așa-numite

- aristocratice (G. Barițiu): 613.
- Șezătoarea săteanului: 568, 569.
- Știința administrării (v. *Ver-waitungslehre*).
- Știința finanțelor (v. *Finanz-wissenschaft*).

T

- Teatrul Național (București): 489, 493.
- Telegraful român*: 533, 541, 543, 544, 557, 558, 566—568, 583.
- Timpul* (I): 605.
- Timpul* (II): 605.
- Transilvania*: 499, 525, 609, 610, 612, 613.
- Trebuințele artificiale* (I. Sla-vici): 577.
- Tribuna* (Arad): 549, 553, 555, 560—562, 589.
- Tribuna* (Sibiu): 166, 512, 521, 543—547, 549, 556—559, 584, 585, 608—614.
- Tribuna poporului*: 549, 550.

T

- Țara noastră: 553.

U

- Umanitatea*: 574.

- Un act de rea-credință* (G. Barițiu): 613.
- Un devotament familiei Hur-muzaki* (A. Mureșanu): 552.
- Universitate românească în Transilvania* (G. Barițiu): 585.
- Universitatea din Budapesta*: 550.
- Universitatea din Cluj*: 338, 340, 584.
- Universitatea din Viena*: 533, 547.
- Universul*: 463, 464, 605.

V

- Valoarea curentelor politice populare* (Ilie Bărbulescu): 573.
- Vechia Mitropolie* (v. *Istoria bisericii ortodoxe ro-mâne...*)
- Vederi din Carpați* (I. Sla-vici): 595.
- Verwaltungslehre* (Lorenz Stein): 533.
- Vintură-Țară* (I. Slavici): 575.
- Voința națională*: 586.

Z

- Ziua*: 572, 604, 605.
- Zorile*: 584.

CUPRINS

DIN PERIODICE

PROBLEME GENERALE DE PEDAGOGIE

Despre creștere și mai cu seamă despre creșterea junelor române	11(531)
Preoțimea și învățămîntul	35(535)
Școala pedagogică din Arad	45(536)
Așezămintele noastre	48(538)
Pozițiunea organică a așezămintelor de învățămînt	53(539)
Învățămîntul poporal	69(541)
Privire generală	69(541)
Învăirea învățămîntului poporal	72(541)
Menițiunea învățămîntului poporal	78(541)
[Importanța „instrucțiunii“ pentru „dezvoltarea carac- terului nostru național“]	97(543)
Disciplina	99(545)
Cărțile noastre școlare	102(545)
Postscript [la „Sistemul gimnazial. Vederi pedagogice“]	105(546)
Intuițiunea în învățămînt	109(548)
Premiile școlare	121(549)
Creșterea rațională	126(550)
O datorie sfîntă	136(553)
Școlile noastre	139(553)
Școala românească	143(554)
Cruciata copiilor	145(555)
Disciplina intelectuală	147(555)
Criza universitară din România	150(555)

PEDAGOGIE SOCIALĂ

Cuviința. Vorba de clacă	155(556)
Buna-credință	158(556)
[Tinerimea română transilvăneană și educarea ei în spiritul înțelegerii și unirii]	159(557)
[Despre datoria tineretului de a fi la înălțimea vre- murilor ce le trăiește]	163(557)
Onoare și onorabilitate	166(557)
<i>Fiat aplicatio</i>	170(558)
Șovinismul	174(558)
Viață și putere	178(559)
Bogăția	180(560)
1. Importanța etică a averilor	180(560)
2. Ființa cea adevărată a bogăției	183(560)
3. Concluziuni practice	186(560)
Creștere și educațiune	190(560)
Iubirea	192(561)
Abuzul de iubire	195(561)
Autoritatea	198(562)
Slăbiciunea părintească	200(562)
Bărbăție	202(562)
Este fericire ?	204(563)
Disciplina publică	207(563)
Educațiunea fizică a maselor. Conferința d-lui I. Slavici	209(564)
Cuvântarea d-lui Ion Slavici [Într-o conferință...]	212(565)
Fierul roșu	216(565)
Sectarismul	218(566)
Patriotismul [Patria e țara părinților...]	220(566)
Simțămîntul național	223(567)
Iubirea de oameni	226(567)
Umbrele culturii noastre	230(568)
Pinea noastră	232(568)
Lucruri de nimic	236(569)
Armata-școală	239(569)
Frământări politice	242(570)
Vremuri schimbate	244(570)
Disciplina militară	246(570)
După cincizeci de ani	248(571)
Lege și legalitate	250(571)

Caractere	252(571)
Tinerimea noastră	254(572)
Analfabeții în oștire	256(572)
Patriotismul [În vremuri ca cele de astăzi...]	258(572)
Cum trebuie să fie românul	260(573)
1. Ca om	261(573)
2. Ca cetățean	263(573)
3. Ca român	266(573)
Cărturarii satelor	268(574)
Umanitarism rațional	271(574)
Îndrumări sufletești. Zorile vieții sufletești	280(575)
Zorile vieții [Sunt oameni...]	282(576)
Mulțumirile sufletești	284(576)
Slăbiciuni și patimi	286(576)
Fapta omenească	289(577)

PROBLEME ȘCOLARE

Date statistice despre școlarele și învățămîntul din România	295(578)
Studiul geografiei în școlarele noastre	298(580)
Întemeierea Facultății teologice	322(583)
Filosofia ca obiect de învățămînt pentru școlarele pe- dagogice	327(583)
[Situția școlilor românești din Transilvania]	330(584)
[Societatea „Iulia“ a studenților români din Cluj]	336(584)
[Despre necesitatea ca educația tinerilor români să se facă în școli românești]	340(585)
Cestiuni școlare	343(586)
Reforma învățămîntului [Dacă-aș avea bani...]	367(587)
Seminarele noastre	370(588)
Programele	373(588)
Cărțile didactice	376(589)
Copiii naționalităților în Ungaria	377(589)
Militarizarea învățămîntului	379(590)
Școala liberă	382(590)
Profesorii secundari	385(590)
Învățămîntul nostru primar	387(591)
Activitatea extrașcolară	389(591)
Școala noastră [Se vorbește adeseori...]	391(591)
Corpul nostru didactic	394(592)
D-ale învățămîntului	396(592)

Învățămîntul nostru [Din cele ce se vorbesc...]	398(592)
Gospodăria casnică	400(593)
Diplomele particulare	402(593)
Școlile noastre populare	404(594)
Examenele	406(594)
Coloniile școlare	408(594)
Preocupări culturale	409(595)
Prelungirea vacanțelor	411(595)
Școlare	413(595)
Corpul nostru ofițeresc	415(596)
Învățămîntul nostru [Peste cîteva zile...]	417(596)
Educațiunea națională	420(597)
Lipsa de școli	422(597)
Manualele noastre didactice	424(597)
Studiul limbii române. Program și metod	426(598)
Studiul limbei române. Manuale	430(598)
Studiul limbii române. Compozițiunile	434(599)
Analfabeții	437(600)
Școli și învățămînt	439(600)
Sectarismul în școală	441(600)
Politica în școală	444(601)
Lipsa de învățători	446(601)
Profesorii secundari	448(601)
Scumpă grabă	450(602)
Coroană și rădăcini	452(602)
Educațiunea publică	454(603)
Școli pedagogice	456(603)
Fine de an	458(603)
Călătoriile de vacanță	460(604)
Școala noastră [Zilele acestea...]	461(604)
Școala noastră [În numărul de la 2 iunie...]	463(605)
Reforma învățămîntului. Cum trebuie făcută această reformă...	465(605)

AZILUL „ELENA DOAMNA“

ȘI

INSTITUTUL „IOAN OTTETELEȘANU“

DE LA MĂGURELE

Institute de binefacere din România	471(606)
Fetele noastre	475(607)

Caritatea publică. Azilul „Elena Doamna“	488(607)
Azilul „Elena Doamna“	492(607)

ȘCOALA DE FETE DIN SIBIU

Organizarea Școlii de fete din Sibiu	499(608)
[Rolul și scopul Școlii de fete din Sibiu]	509(609)
Școala de fete din Sibiu	512(610)
Criza Școlii de fete din Sibiu [I]	514(611)
Criza Școlii de fete din Sibiu [II]	520(612)
Fumurile aristocratice	523(613)

Note și comentarii	529
Indici	615

Lector : DACIANA VLADOIU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

*Bun de tipar 12.09.1983. Coli ed. 34, 62
coli tipar 40,5*

Tiparul executat sub comanda
nr. 214 la

Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu 89—97,
București,
Republica Socialistă România